

მერაბ ტურავა

**საერთაშორისო
სისხლის სამართლის
საფუძვლები**

**გამომცემლობა „მერიდიანი“
თბილისი 2015**

ნიგნში განხილულია საერთაშორისო სისხლის სამართლის მნიშვნელოვანი საკითხები. ნაშრომი განსაკუთრებულ აქტუალობას იძენს ახლანდელ ვითარებაში, როდესაც რუსეთ-საქართველოს 2008 წლის აგვისტოს ომის მოვლენები სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ინტერესის სფეროშია.

ნიგნი განკუთვნილია პროფესორ-მასწავლებლების, სტუდენტებისა და დოქტორანტებისათვის, ასევე საერთაშორისო სისხლის სამართლის საკითხების შესწავლით დაინტერესებულ სხვა მკითხველთათვის.

Alexander von Humboldt
Stiftung/Foundation

ნიგნი შეიქმნა ბერლინის ჰუმბოლდტის, იენის ფრიდრიხ შილერისა და კიოლნის უნივერსიტეტებში სამეცნიერო მუშაობის დროს ალექსანდრე ჰუმბოლდტის სამეცნიერო ფონდის მხარდაჭერით.

The book was composed during the research at the Humboldt University of Berlin, Friedrich Schiller University of Jena and University of Cologne with the support of the Alexander von Humboldt Foundation.

Das Buch wurde während der Forschungsarbeit an der Humboldt-Universität zu Berlin, Friedrich-Schiller-Universität Jena und Universität zu Köln mit der Förderung der Alexander von Humboldt Stiftung verfasst.

© გამომცემობა „მერიდიანი“, 2015

© მ. ტურავა

ISBN 978-9941-25-158-0

წინათქმა

პირველად ქართული სამართლის ისტორიაში ქვეყნდება ნაშრომი საერთაშორისო სისხლის სამართალში. ამ სფეროში წიგნის დაწერა დიდი პასუხისმგებლობაა, მაგრამ ამავდროულად მეცნიერ-იურისტთა პროფესიული მოვალეობა. სამწუხაროდ, სტუდენტებს დღემდე არ ჰქონიათ ქართულენოვანი სახელმძღვანელო საერთაშორისო სისხლის სამართალში, რაც, ახალგაზრდა თაობის მიერ უცხო ენების ცოდნის მიუხედავად, ჩვენი საუნივერსიტეტო სამეცნიერო და სასწავლო პროცესის დიდი ხარვეზია. ამ წიგნით შევეცადე სწორედ ამ ხარვეზის ნაწილობრივ გამოსწორებას.

გასული საუკუნის 90-იან წლებამდე საერთაშორისო სისხლის სამართალი წარმოადგენდა საერთაშორისო სამართლის ნაწილს, რადგან „ცივი ომის“ პერიოდში არ არსებობდა სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულება. ამ დროს იგი ძირითადად შემოიფარგლებოდა ნიურნბერგის სასამართლო პროცესის ისტორიითა და საერთაშორისო ხელშეკრულებების ინტერპრეტაციით, რომელთა იმპლემენტაცია ნაციონალურ სამართალში ეროვნული კანონმდებლობის პრეროგატივა იყო.

პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შექმნის იდეა ვერ განხორციელდა, ხოლო ამ ომის დამნაშავეთა მიმართ გამართულ ლაიფციგის პროცესს საფრანგეთის მაშინდელმა პრემიერ-მინისტრმა მართლმსაჯულების კომედია, პაროდია და სკანდალი უწოდა. გასული საუკუნის 40-იანი წლების მეორე ნახევარში ნიურნბერგისა და ტოკიოს სამხედრო ტრიბუნალების მართლმსაჯულებას, მიუხედავად კრიტიკისა, დღემდე არ დაუკარგავს თავისი მსოფლიო ისტორიული მნიშვნელობა. ამის შემდგომ, „ცივი ომის“ პერიოდი იყო საერთაშორისო სისხლის სამართლის სტაგნაციის ეტაპი, სანამ გასული საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისში გაეროს უშიშროების საბჭოს რეზოლუციებით არ შეიქმნა სისხლის სამართლის ორი საერთაშორისო დროებითი ტრიბუნალი. სწორედ ამ დროიდან მოყოლებული, საერთაშორისო სისხლის სამართალი იქცა სამართლის დამოუკიდებელ დარგად, რომელიც სისხლისსამართლებრივი დევნისა და მართლმსაჯულების განმახორციელებელი უშუალოდ მოქმედი საერთაშორისო-სამართლებრივი მექანიზმია. მასში დომინირებს ისეთი სისხლისსამართლებრივი კატეგორიები, როგორიცაა დანაშაული, სასჯელი, მტკიცებულება, განაჩენი და ა.შ.

საერთაშორისო სისხლის სამართლის გვირგვინია სისხლის სამართლის მუდმივმოქმედი საერთაშორისო სასამართლო, რომელიც დაფუძნდა 2002 წელს, სახელმწიფოთა დიპლომატიური წარმომადგენლების რომის კონფერენციაზე 1998 წლის ზაფხულში მიღებული წესდების საფუძველზე.

საერთაშორისო სისხლის სამართლის ნორმებთან ერთად, დღეისათვის არსებობს ჯერ კიდევ განვითარების პროცესში მყოფი საერთაშორისო სისხლის სამართლის დოგმატიკა და მდიდარი სასამართლო პრაქტიკა. წიგნში სათანადოდ არის გადმოცემული მათი არსი და მნიშვნელობა საერთაშორისო დანაშაულების დასჯადობის თვალსაზრისით.

ამ წიგნის დაწერა არ არის შემთხვევითი მოვლენა, არამედ ორი ათეული წლის მანძილზე საერთაშორისო სისხლის სამართლის სფეროში მიღებული ცოდნა-გამოცდილების შედეგი. გასული საუკუნის 90-იან წლებში, ჩემი გერმანიის უნივერსიტეტებში სწავლის პერიოდში, იურიდიულ ფაკულტეტებზე ეს საგანი ჯერ კიდევ არ ისწავლებოდა. ბევრი პროფესორი მას სამართლის დამოუკიდებელ დარგად არ მიიჩნევდა. სიტუაცია განსაკუთრებით მას შემდეგ შეიცვალა, რაც დაიწყო ბალკანეთის კონფლიქტი ყო-

ფილ იუგოსლავიის ტერიტორიაზე, რამაც საერთაშორისო სისხლის სამართალს ახალი სურთქვა მიანიჭა.

ბერლინის თავისუფალი უნივერსიტეტის პროფესორი პერვიკ როგემანი 1995 წლის ზაფხულის სემესტრიდან ატარებდა ლექციებს საერთაშორისო სისხლის სამართალში, რომელსაც ყოველთვის დიდი ინტერესით ვესწრებოდი. ამ ლექციებზე მივიღე პირველი მნიშვნელოვანი ინფორმაცია და ცოდნა ჯერ კიდევ ჩამოყალიბების პროცესში მყოფ თანამედროვე საერთაშორისო სისხლის სამართალზე. ჩემ მიერ შესრულებულმა სამეცნიერო ნაშრომმა კი პროფესორის მაღალი შეფასება დაიმსახურა.

ბერლინის ჰუმბოლდტის უნივერსიტეტში შედარებით სისხლის სამართალში სადოქტორო დისერტაციის დაცვის შემდეგ, მონაწილეობა მივიღე წითელი ჯვრის საერთაშორისო კომიტეტის მიერ ორგანიზებულ საქმიანობაში, რომელიც შეეხებოდა რომის სტატუტის საქართველოს კანონმდებლობაში იმპლემენტაციისა და მისი რატიფიკაციის საკითხებს. დიდი გამოცდილება მივიღე ამ პროცესში მონაწილე უცხოელ ექსპერტებთან თანამშრომლობით, რომელიც დღემდე გრძელდება. სწორედ მაშინ გავიცანი დღეს კარგად ცნობილი სისხლის სამართლის პროფესორი, კიოლნის უნივერსიტეტის საერთაშორისო მშვიდობისა და უსაფრთხოების ინსტიტუტის დირექტორი, კლაუს კრესი, რომელიც ასევე მონაწილეობდა ამ პროცესში.

საქართველოში, ასევე გერმანიის უნივერსიტეტებში სამეცნიერო მუშაობით დიდი დრო და ენერგია დაეხარჯე არაერთი სახელმძღვანელოს, მონოგრაფიის, სამეცნიერო პუბლიკაციის დამუშავებისა და სასამართლო პრაქტიკის შესწავლისათვის. წლების მანძილზე კარგად ჩავწვდი საერთაშორისო სისხლის სამართლის დოგმატიკისა და მართლმსაჯულების არსს, გავანალიზე სისხლის სამართლის ეროვნული და საერთაშორისო მექანიზმების ურთიერთმიმართება. რამდენიმე ჩემი დოქტორანტი წარმატებით მუშაობს სადოქტორო დისერტაციაზე საერთაშორისო სისხლის სამართალში.

ბუნებრივია, წიგნის პირველი გამოცემა ვერ იქნება დაზღვეული ხარეზისაგან. სწორედ ამიტომ ველოდები ჩემი კოლეგებისა და სტუდენტების, ასევე ნებისმიერი სხვა კრიტიკული მკითხველის საქმიან შენიშვნებსა და წინადადებებს.

მადლობა მინდა გადავუხადო ჩემს დოქტორანტს, კიოლნის უნივერსიტეტის საერთაშორისო მშვიდობისა და უსაფრთხოების ინსტიტუტის მკვლევარს, გიორგი დგებუაძეს, წიგნზე მუშაობის დროს განეული დახმარებისათვის, განსაკუთრებით საერთაშორისო სასამართლოების გადაწყვეტილებების დამუშავებისა და წიგნის ანბანურ-საგნობრივი საძიებლის შედგენისათვის. ასევე მადლობას იმსახურებს ჩემი დოქტორანტი, ბერლინის ჰუმბოლდტის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის მკვლევარი, იზაბელ კელენჯერიძე, ნაშრომის გულისხმიერი ნაკითხვისა და საქმიანი შენიშვნების გამოთქმისათვის. დაბოლოს, მადლობა ეკუთვნის ჩემს ქალიშვილს, ბერლინის ჰუმბოლდტის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტს, საერთაშორისო თანამეგობრობისა და ევროპული ინტეგრაციის სამართლის სპეციალიზაციით, მარიკა ტურავას, ზოგიერთი ინგლისურენოვანი წყაროს მოძიებისა და თარგმნისათვის.

წიგნის მეცნიერული ღირებულება და პრაქტიკული მნიშვნელობა ნაშრომის კრიტიკულმა, მაგრამ ამავდროულად ობიექტურმა მკითხველმა განსაჯოს.

მერაბ ტურავა

სამართლის დოქტორი, პროფესორი,
საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრი,

ბათუმი, 2015 წლის სექტემბერი

საკიებელი

წინათქმა.....	V
შემოქალაქანი	XIX

I თავი

საერთაშორისო სისხლის სამართალი, როგორც სამართლის დამოუკიდებელი დარგი	1
1. საერთაშორისო სისხლის სამართლის ცნება და საგანი.....	1
2. საერთაშორისო სისხლის სამართალით დაცული სამართლებრივი სიკეთე და მისი სუბიექტი	5
3. საერთაშორისო სისხლის სამართლის უნივერსალური და სუბსიდიარული ხასიათი	7
4. საერთაშორისო სისხლის სამართლის წყაროები	8
4.1. საერთაშორისო სამართლის ზოგადი წყაროები	8
4.2. სამართლის წყაროები რომის სტატუტის მიხედვით. მსოფლმხედველობითი ნეიტრალიტეტის მოთხოვნა	11
4.3. იმპერატიული ნორმები საერთაშორისო სისხლის სამართალში	12
5. საერთაშორისო სისხლის სამართლის ინტერპრეტაციის მეთოდები	14
6. საერთაშორისო დანაშაულების დევნის პირდაპირი და არაპირდაპირი მექანიზმები	16

II თავი

საერთაშორისო სისხლის სამართლის განვითარება სისხლის სამართლის მუდმივმოქმედი საერთაშორისო სასამართლოს შექმნამდე	17
1. განვითარების პერიოდი პირველ მსოფლიო ომამდე	17
2. პირველი მსოფლიო ომის დამანაშაულები და ლაიფციგის პროცესი – მართლმსაჯულების კომედია, პაროდია და სკანდალი	18
3. განვითარების პერიოდი მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ	22
3.1. ნიურნბერგის პროცესი	22
3.1.1. ლონდონის შეთანხმება	22

3.1.2. ნიურნბერგის ტრიბუნალის შესახებ	24
3.1.3. ნიურნბერგის ტრიბუნალის იურისდიქცია	26
3.1.3.1. დანაშაული მშვიდობის წინააღმდეგ	27
3.1.3.2. ომის დანაშაული	29
3.1.3.3. დანაშაული ადამიანურობის წინააღმდეგ	30
3.1.4. ნიურნბერგის მართლმსაჯულების კრიტიკა	31
3.2. ტოკიოს პროცესი	32
4. პოსტ-ნიურნბერგის პერიოდი	33
4.1. „საკონტროლო საბჭოს მე-10 კანონი“	33
4.2. ნიურნბერგის პრინციპები	35
4.3. ICC-ის შექმნის წარუმატებელი მცდელობა	37
5. საერთაშორისო სისხლის სამართლის განვითარების ქრონოლოგია პოსტ-ნიურნბერგის პერიოდიდან ჰააგამდე	38
6. სისხლის სამართლის საერთაშორისო დროებითი ტრიბუნალები	43
6.1. ყოფილი იუგოსლავიის დროებითი ტრიბუნალი	43
6.2. რუანდის დროებითი ტრიბუნალი	44
6.3. დროებითი ტრიბუნალების ახალი საერთაშორისო მექანიზმი	45
7. სისხლის სამართლის ჰიბრიდული სასამართლოები	46
7.1. კოსოვოს ჰიბრიდული სასამართლო	47
7.2. აღმოსავლეთ ტიმორის ჰიბრიდული სასამართლო	47
7.3. სიერა-ლეონეს ჰიბრიდული სასამართლო	49
7.4. კამბოჯის ჰიბრიდული სასამართლო	51
7.5. ლიბანის ჰიბრიდული სასამართლო	51
7.6. ერაყის ჰიბრიდული სასამართლო	52
7.7. ბოსნია-ჰერცეგოვინის სპეციალური ტრიბუნალი	53
7.8. ბანგლადეშის ტრიბუნალი საერთაშორისო დანაშაულებისათვის	53

III თავი

სისხლის სამართლის მუდმივმოქმედი საერთაშორისო

სასამართლო	55
------------------	----

1. რომის სტატუტის შესახებ	55
---------------------------------	----

2. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქცია	60
---	----

3. კომპლემენტარულობის პრინციპი. კომპლემენტარულობა ვინდრო და ფართო გაგებით	63
4. პროცესის გახსნა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წინაშე	67
5. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს უფლებამოსილების საზღვარი.....	71
5.1. მატერიალური კომპეტენცია.....	71
5.2. დროითი კომპეტენცია.....	71
5.3. პერსონალური კომპეტენცია	72
5.4. ფორმალური კომპეტენცია.....	72
6. უფლებამოსილების ამოქმედების მექანიზმები.....	75
7. ორჯერ მსჯავრდებისა და უპუქცავითი ძალის აკრძალვა	78
8. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ურთიერთობა გაეროსთან, განსაჯუთრებით უშიშროების საბჭოსთან	79

IV თავი

საერთაშორისო სისხლის სამართლის იმპლემენტაცია ნაციონალურ სისხლის სამართალში.....	81
1. საერთაშორისო სისხლის სამართლის იმპლემენტაციის აუცილებლობა.....	81
2. იმპლემენტაციის გზა – კოდიფიკაციის თუ პლანეტური ნორმის მოდელი?	82
3. იმპლემენტაციის მოდელი ქართულ სისხლის სამართალში.....	83

V თავი

საერთაშორისო მატერიალური სისხლის სამართლის პირადი ნაწილი	88
1. გენოციდის დანაშაული.....	89
1.1. გენოციდის დანაშაულის ცნება და დასჯადობის საფუძველი	89
1.2. გენოციდის დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობა.....	91
1.2.1. დაცული სამართლებრივი სიკეთე და დაცულ პირთა წრე.....	91

1.2.2. გენოციდის შემადგენლობის ობიექტური ქმედებები	93
1.3. გენოციდის დანაშაულის სუბიექტური შემადგენლობა	95
1.4. გენოციდის დანაშაულის შემადგენლობა ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით.....	96
1.4.1. გენოციდის მოქმედი ქართული რედაქცია.....	96
1.4.2. გენოციდის საკანონმდებლო სრულყოფისათვის.....	98
2. დანაშაული ადამიანურობის წინააღმდეგ	99
2.1. ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის ცნება და დასჯადობის საფუძველი.....	99
2.2. ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობა.....	102
2.2.1. დაცული სამართლებრივი სიკეთე და დაცულ პირთა წრე.....	102
2.2.2. სამოქალაქო მოსახლეობაზე ფართომასშტაბიანი ან სისტემატური თავდასხმის დეფინიცია	103
2.2.3. ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის ობიექტური ქმედებები	104
2.3. ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის სუბიექტური შემადგენლობა.....	106
2.4. ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით	107
2.4.1. ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის მოქმედი ქართული რედაქცია	107
2.4.2. ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის საკანონმდებლო სრულყოფისათვის	109
3. ომის დანაშაული.....	110
3.1. ომის დანაშაულის ცნება და დასჯადობის საფუძველი	110
3.2. ომის დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობა.....	114
3.2.1. შეიარაღებული კონფლიქტის ცნება და სახეები.....	114
3.2.2. სახელმწიფოთაშორისი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს ჩადენილი ომის დანაშაულები	115
3.2.3. შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს ჩადენილი ომის დანაშაულები	116

3.2.4. ომის დანაშაულის ცალკეული შემადგენლობები	118
3.3. ომის დანაშაულის სუბიექტური შემადგენლობა	125
3.4. ომის დანაშაულის შემადგენლობა ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით	125
3.4.1. ომის დანაშაულის მოქმედი ქართული რედაქცია	125
3.4.2. ომის დანაშაულის საკანონმდებლო სრულყოფისათვის	131
4. აგრესიის დანაშაული	136
4.1. აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობა	136
4.1.1. აგრესიის დანაშაულის დეფინიცია	136
4.1.2. აგრესიის დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობა	138
4.1.3. აგრესიის დანაშაულის სუბიექტური შემადგენლობა	140
4.2. აგრესიის დანაშაულის მიმართ იურისდიქციის განხორციელება	140
4.2.1. სახელმწიფოს მიმართვა ან პროკურორის ინიციატივა	141
4.2.2. გაეროს უშიშროების საბჭოს მიმართვა	143
4.3. აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობა ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით	144
4.3.1. აგრესიის დანაშაულის ქართული რედაქცია ე.წ. კამპალას შეთანხმებამდე	144
4.3.2. აგრესიის დანაშაულის მოქმედი ქართული რედაქცია	145
5. სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულების წინააღმდეგ მიმართული დელიქტები	146
5.1. რომის სტატუტის მიხედვით	146
5.2. ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით	147

VI ტავი

საერთაშორისო მატერიალური სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი	149
1. საერთაშორისო სისხლის სამართლის ზოგადი პრინციპები	149
1.1. უნივერსალური იურისდიქცია	152
1.1.1. უნივერსალურობა საერთაშორისო და ეროვნულ სისხლის სამართალში	154
1.1.2. უნივერსალურობა ქართულ სისხლის სამართალში	157

1.2. კანონიერების პრინციპი	158
1.2.1. კანონიერება რომის სტატუტის მიხედვით.....	158
1.2.2. კანონიერება ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით	159
2. საერთაშორისო დანაშაულის ელემენტები.....	161
2.1. საერთაშორისო დანაშაულის სისტემა	161
2.2. ქართული დანაშაულის სისტემა	163
2.3. პასუხისმგებლობის დამაფუძნებელი გარემოებანი.....	163
2.3.1. დანაშაულის ობიექტური (მატერიალური) ელემენტები	163
2.3.1.1. მოქმედების დასჯადობა	163
2.3.1.2. უმოქმედობის დასჯადობა	165
2.3.2. დანაშაულის სუბიექტური (მენტალური) ელემენტები.....	167
2.3.2.1. განზრახვა და შეგნებულობა.....	167
2.3.2.2. სუბიექტური შერაცხვის სხვა ფორმები	169
2.4. პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებანი.....	171
2.4.1. პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებების სტრუქტურა	173
2.4.2. პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი მატერიალურ-სამართლებრივი გარემოებები.....	174
2.4.2.1. აუცილებელი მოგერიება.....	174
2.4.2.2 უკიდურესი აუცილებლობა	176
2.4.2.3. შეურაცხაობა ფსიქიკური მდგომარეობის ან ინტოქსიკაციის გამო	178
2.4.2.4. ფაქტობრივი და სამართლებრივი შეცდომა	180
2.4.2.5. უფროსის ბრძანების ან კანონის დანაშლის შესრულება	182
2.4.2.5.1. საერთაშორისო სისხლის სამართალში	182
2.4.2.5.2. ქართულ სისხლის სამართალში	186
2.4.3. პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი ფორმალურ-სამართლებრივი გარემოებები.....	188
2.4.3.1. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკს მიუღწევლობა	188
2.4.3.2. იმუნიტეტი	189
2.4.3.2.1. საერთაშორისო სისხლის სამართალში	189
2.4.3.2.2. ქართული კანონმდებლობის მიხედვით	191

2.4.3.3. ხანდაზმულობა	196
2.4.3.3.1. საერთაშორისო სისხლის სამართალში	196
2.4.3.3.2. ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით	197
2.4.4. პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი ზესტატუტური დაუწერელი გარემოებები	198
3. ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა საერთაშორისო სისხლის სამართალში	199
3.1. ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის არსი	199
3.2. საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენაში მონაწილეობის ფორმები	200
3.2.1. ამსრულებლობის ფორმები	203
3.2.1.1. უშუალო ამსრულებლობა	204
3.2.1.2. შუალობითი ამსრულებლობა	205
3.2.1.3. თანამსრულებლობა	206
3.2.1.3.1. JCE, როგორც თანამსრულებლობა	207
3.2.1.3.2. ICC-ის თანამსრულებლობის კონცეფცია	213
3.2.1.3.2.1. ქმედებაზე ორგანიზაციული ბატონობა	213
3.2.1.3.2.2. ქმედებაზე ფუნქციონალური ბატონობა	214
3.2.2. თანამონაწილეობა	216
3.2.2.1. დანაშაულის ჩადენის ინსპირირება	216
3.2.2.2. დანაშაულის ჩადენის მხარდაჭერა	217
3.2.3. ჯგუფურ დანაშაულში თანამონაწილეობა	219
3.3. პასუხისმგებლობა სამხედრო მეთაურისა და სხვა უფროსის უმოქმედობისათვის	221
3.3.1. საერთაშორისო სისხლის სამართალში	221
3.3.2. ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით	225
3.4. დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობა	227
3.4.1. საერთაშორისო დანაშაულის დაგეგმვა და მომზადება	228
3.4.2. საერთაშორისო დანაშაულის მცდელობა	228
3.4.3. საერთაშორისო დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება	230
3.5. ინდივიდუალური პასუხისმგებლობა ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით	231

4. სასჯელები	233
4.1. საერთაშორისო სისხლის სამართალში	233
4.2. ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით	234
VII თავი	
საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესი	236
1. საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესის ცნება და არსი.....	236
2. ადამიანის უფლებათა ევროპული სამართალი და საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესი.....	239
3. საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესის წყაროები.....	241
4. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ორგანოები.....	242
4.1. პრეზიდიუმი.....	242
4.2. სასამართლოს განყოფილებები და პალატები	243
4.3. მოსამართლეები	245
4.4. ბრალდების სამსახური	249
4.5. კანცელარია	249
4.6. სტატუტის სხვა საყურადღებო დებულებები.....	250
5. საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესის სტრუქტურა და ვინააღსრინებს	251
5.1. წინასასამართლო პროცესი.....	251
5.1.1. წინასწარი გამოკვლევა წინასაგამოძიებო ეტაპზე	251
5.1.2. წინასწარი გამოძიების ეტაპი.....	253
5.1.3. წინასასამართლო სხდომა (შუალედური პროცესი) ბრალდების დადასტურების მიზნით	256
5.2. სასამართლოს მთავარ სხდომაზე საქმის არსებითი განხილვა	261
5.2.1. სასამართლო განხილვის შერეული მოდელი.....	261
5.2.2. სიმართლის დადგენა – სისხლის სამართლის პროცესის მიზანი: ჭეშმარიტება იურიდიულ-ფორმალური თუ ობიექტურ-მატერიალური გაგებით?	263
5.2.3. სასამართლოს მთავარი სხდომის მტკიცებულებათა გამოკვლევის ნესები.....	268

5.2.4. დაზარალებულის მონაწილეობა საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში.....	276
5.2.5. ბრალდებულის უფლებები საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში	278
5.2.6. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს განაჩენი	279
5.3. სამართალწარმოება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წინაშე ბრალის აღიარების დროს.....	281
5.4. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს გადაწყვეტილების გასაჩივრების უფლება და წესი	282
5.5. საერთაშორისო განაჩენის რევიზია ახალი გარემოების საფუძველზე.....	285
5.6. მიყენებული ზიანისათვის კომპენსაციის უფლება	286
6. საქართველოს სისხლის სამართლის პროცესუალური საკითხები	287

VIII თავი

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობა და სამართლებრივი დახმარება	291
1. თანამშრომლობისა და დახმარების ფარგლები	291
2. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობის ცალკეული საკითხები	305
2.1. გაცემა და ექსტრადიცია	305
2.2. დაპატიმრების პროცედურა	309
2.3. დაპატიმრების ორდერის გაცემა და აღსრულება	310
2.4. წინასწარი დაპატიმრება	310
2.5. დაპატიმრებულის უფლებები.....	312
2.6. საქმის მოსმენა კომპეტენტური სასამართლო ორგანოს მიერ.....	312
2.7. გამოცხადების ორდერის გაცემა	313
2.8. დებულება პირობათა უცვლელობის შესახებ	313
2.9. კოლიზიური მოთხოვნები	314
2.10. სასამართლოსათვის გადასაცემი პირის ტრანსპორტირება მონაწილე სახელმწიფოს ტერიტორიის გავლით	317

2.11. თანამშრომლობის სხვა ფორმები და დებულებები, რომლებიც საჭიროებს ეროვნულ დონეზე იმპლემენტაციას	317
2.11.1. დახმარება საბუთებთან, ოქმებსა და ნივთმტკიცებებთან დაკავშირებით.....	318
2.11.2. დახმარება დაზარალებულებსა და მონმეებთან დაკავშირებით ...	319
2.11.3. დახმარება ჩხრეკის ჩატარებასა და ქონებაზე ყადაღის დადებასთან დაკავშირებით	320
2.12. თხოვნის შესრულება, თანამშრომლობაზე უარის თქმა, გადავადება და კონსულტაციები.....	320
2.13. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსა და სახელმწიფოს თანამშრომლობა	321

IX თავი

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობის კონსტიტუციური ხასიათის პრობლემები	323
1. შესავალი.....	323
2. იმუნიტეტთან დაკავშირებული პრობლემები.....	324
3. საკუთარი მოქალაქის გადაცემასთან დაკავშირებული პრობლემები.....	328
4. სასჯელის ზომასთან დაკავშირებული პრობლემები	330
5. ორჯარ დასჯის აპრძალვის პრინციპთან დაკავშირებული პრობლემები.....	330

X თავი

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს გადანეწყვეტილებათა აღსრულება	332
1. შესავალი.....	332
2. თავისუფლების აღკვეთის განაჩენის აღსრულება	332
3. სასჯელის შეგირება	334
4. სასამართლოს ზედამხედველობა	335
5. სპეციალურობის პრინციპი.....	335
6. გაქცევა.....	336

7. დახმარება სააროცესო უზრუნველყოფის ღონისძიებების გამოყენებით	336
8. ფულადი ჯარიმისა და ქონების კონფისკაციის აღსრულება	336
9. ქონების ან ქონების გაყიდვიდან მიღებული ფულადი სახსრების გადაცემა	337

XI თავი

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ფუნქციონირებასთან დაკავშირებული ცალკეული საკითხები .. 339

1. სასამართლოს იურიდიული სტატუსი, მისი თანამდებობის პირებისა და პერსონალის პრივილეგიები და იმუნიტეტი	339
2. საერთაშორისო მართლმსაჯულების წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაული	340
3. ხელშეკრულების მოწინააღმდეგე სახელმწიფოთა ასამბლეა	340
4. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს დაფინანსება	343
5. რომის სტატუტის დასკვნითი დებულებები	344

XII თავი

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან საქართველოს თანამშრომლობის სამართლებრივი საკითხები.. 347

1. შესავალი	347
2. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობის შესახებ კანონის მოწესრიგების სფერო	354
3. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობისათვის უზღუდამოსილი სახელმწიფო ორგანო	354
4. კონსულტაციები სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან	356
5. იურისდიქციის განსაზღვრა და დავა განსჯადობაზე	357
6. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნა	358

7. ტრანზიტი.....	361
8. კოლიზიური თხოვნები.....	362
9. ზიანის ანაზღაურება.....	362
10. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის პირის გადაცემა.....	362
10.1. გადაცემის სამართლებრივი საფუძველი.....	362
10.2. გადასაცემი პირის უფლებები.....	365
10.3. ნებართვის გაცემა გადაცემაზე და მისი აღსრულება.....	366
10.4. დროებითი გადაცემა	366
10.5. სპეციალურობის (ექსკლუზიურობის) პრინციპი	367
11. თანამშრომლობის სხვა ფორმები	367
12. წინასწარი ღონისძიებები	368
13. სხვა სახელმწიფოსათვის მტკიცებულებათა გადაცემა.....	368
14. პირის დაკითხვა.....	369
15. სააროცესო დოკუმენტების ჩაბარება და გამოქანება.....	369
16. საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარება საქართველოს ტერიტორიაზე.....	370
17. პატიმრობაში მყოფი პირის დროებითი გადაცემა.....	370
18. მტკიცებულებათა გადაცემა.....	370
19. საგნისა და ქონებრივი ღირებულების ჩამორთმევა.....	371
20. ბასაჩივრება სასამართლოში.....	372
21. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს გადანყვთილების აღსრულება.....	373
ბოლოთქმა	375
ანბანურ-საგნობრივი საძიებელი	377
უცხო სიტყვათა საძიებელი	393

შემოკლებანი

ა.შ.	– ასე შემდეგ
აბზ.	– აბზაცი
ე.წ.	– ეგრეთ წოდებული
ე.ი.	– ესე იგი
იხ.	– იხილეთ
მუხ.	– მუხლი
პარ.	– პარაგრაფი
რედ.	– რედაქტორი
სსკ	– სისხლის სამართლის კოდექსი
სსსკ	– სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი
სხვ.	– სხვა
შეად.	– შეადარეთ
AIDP	– Association Internationale de Droit Penal
AJIL	– American Journal of International Law
AJP	– Aktuelle Juristische Praxis
AVR	– Archiv des Völkerrechts
BGH	– Bundesgerichtshof
BYBIL	– British Yearbook of International Law
CLF	– Criminal Law Forum
CLR	– Colorado law Review
CPPCG	– Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide

ECCC	– Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia
ed.	– editor
EJIL	– European Journal of International Law
GA	– Goldammer’s Archiv für Strafrecht
GLJ	– German Law Journal
GoJIL	– Göttingen Journal of International Law
ICC	– International Criminal Court
ICJ	– International Court of Justice
ICL	– International Criminal Law
ICLR	– International Criminal Law Review
ICTR	– International Criminal Tribunal for Rwanda
ICTY	– International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia
IL	– International lawyer
ILC	– International Law Commission
IMT	– International Military Tribunal
IMTFE	– International Military Tribunal for the Far East

IOLR	– International Organizations Law Review
IRRC	– International Review of the Red Cross
IYHR	– Israel Yearbook on Human Rights
JA	– Juristische Arbeitsblätter
JCE	– Joint Criminal Enterprise
JICJ	– Journal of International Criminal Justice
JuS	– Juristische Schulung
JZ	– Juristenzeitung
Hrsg.	– Herausgeber
KritV	– Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft
LJZ	– Liechtensteinische Juristenzeitung
MICT	– International Residual Mechanism for Criminal Tribunals
MPEPIL	– Max Planck Encyclopedia of Public International Law
NCLR	– New Criminal Law Review
NJW	– Neue Juristische Wochenschrift
NSDAP	– Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei

NSIZ	– Neue Zeitschrift für Strafrecht
NSIZ-RR	– Neue Zeitschrift für Strafrecht, Rechtsprechungs-Report
NYLSJHR	– New York Law School Journal of Human Rights
OPCV	– Office of Public Counsel for Victims
StV	– Strafverteidiger
ULR	– Utrecht Law Review
UNTAET	– United Nations Transitional Administration for East Timor
UNWCC	– United Nations War Crimes Commission
Vol.	– Volume
YIHL	– Yearbook of International Humanitarian Law
ZaöRV	– Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht
ZBJV	– Zeitschrift des Bernischen Juristenvereins
ZIS	– Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik
ZStW	– Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft

I თავი

საერთაშორისო სისხლის სამართალი, როგორც სამართლის დამოუკიდებელი დარგი

1. საერთაშორისო სისხლის სამართლის ცნება და საბანი

საერთაშორისო სისხლის სამართალი¹ წარმოადგენს საერთაშორისო სამართლისა და სისხლის სამართლის კომბინაციის შედეგად წარმოქმნილ სამართლის დამოუკიდებელ დარგს,² რომელიც სუპრანაციონალური ხასიათისაა და თავისი განსაკუთრებული ბუნების გამო *sui generis* სისტემად იწოდება.³ მისი კავშირი საერთაშორისო სამართალთან ფორმალურია. საერთაშორისო სისხლის სამართლის თემატიკაში უფრო ტრადიციული სისხლისსამართლებრივი კატეგორიები (დანაშაული, სასჯელი, მტკიცებულებები და ა.შ.) დომინირებს, რის გამოც, მატერიალურად სისხლის სამართლის ნაწილად, კერძოდ, საერთაშორისო საზოგადოების ეფექტიანი ზესახელმწიფოებრივი დასჯითი სამართლის სახით გვევლინება.⁴

ტერმინოლოგიურად „საერთაშორისო სისხლის სამართლის“ აღსანიშნავად არსებობს სხვა ალტერნატიული შესაძლებლობები: „ინტერნაციონალური სისხლის სამართალი“ (*International Criminal Law*), „საერთაშორისო თანამეგობრობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულების სამართალი“ (*Law of Crimes against the International Community*) ან „საერთაშორისო დანაშაულების სამართალი“ (*Law of International Crimes*).

საერთაშორისო სისხლის სამართალი მოიცავს იმ დელიქტებს, რომელთა შემადგენლობები და დასჯადობის საფუძვლები სახელმწიფოთა საერთო შეთანხმებით იურიდიულად ისეა ჩამოყალიბებული, რომ იგი მიმართულია ისეთი სამართლებრივი სიკეთეების დაცვისაკენ, რომლებიც მთელი კაცობრიობის მხრიდან საყოველთაო ინტერესის საგანს წარმოადგენს.⁵

არსებობს საერთაშორისო სისხლის სამართლის ფორმალური და მატერიალური გაგება.⁶

ფორმალური დეფინიციის მიხედვით, იგი წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივი ხასიათის საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმების ერთობლიობას, რომლებიც შეეხება ფიზიკურ პირთა მიერ ჩადენილ საერთაშორისო დანაშაულებს, მათთვის განსაზღვრულ კონკრეტულ სისხლისსამართლებრივ შედეგებსა და საერთაშორისო სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების განხორციელებასთან დაკავშირებულ სხვა საკითხებს.

¹ მისი სახელწოდება მსოფლიოს სხვადასხვა ენაზე ასე ჟღერს: *International Criminal Law*; *Droit International Penal*; *Derecho Penal Internacional*; *Völkerstrafrecht*; *Международное Уголовное Право* და ა.შ.

² საერთაშორისო სისხლის სამართლის ცნების შესახებ იხ. *Kreß*, *International Criminal Law*, MPEIL, Vol. V, 2013, 717-731.

³ შეად. *Bassiouni*, *Introduction to International Criminal Law*, 2012, 53.

⁴ შეად. *Ambos*, *Internationales Strafrecht*, 3. Auflage, 2011, 92.

⁵ იხ. *Oehler*, *Internationales Strafrecht*, 2. Auflage, 1983, 605.

⁶ შეად. *Schramm*, *Internationales Strafrecht*, 2011, 33.

მატერიალური დეფინიციის მიხედვით, საერთაშორისო სისხლის სამართალი ეკუთვნის სისხლის სამართალს, რადგან მის საფუძველზე ხდება საერთაშორისო დანაშაულების ჩადენისათვის ინდივიდთა მიმართ პირდაპირ (სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოების) ან არაპირდაპირ (ეროვნული სასამართლოების) მეშვეობით სისხლისსამართლებრივი იურისდიქციის რეალურად განხორციელება.⁷

საერთაშორისო სისხლის სამართალს თავისი ნამდვილი გაგებით წარმოადგენს სწორედ სისხლისსამართლებრივი იურისდიქციის პირდაპირი რეალიზაცია. მისთვის დამახასიათებელია ის, რომ იგი სახელმწიფოებრივი ტრანსფორმაციის აქტის გარეშე, უშუალოდ აფუძნებს ფიზიკური პირთა ინდივიდუალურ სისხლის-სამართლებრივ დასჯადობას.⁸

არსებობს საერთაშორისო მატერიალური სისხლის სამართალი და საერთაშორისო სისხლის საპროცესო სამართალი.

საერთაშორისო მატერიალური სისხლის სამართალი განსაზღვრავს, თუ რომელი დასჯადი ქმედება წარმოადგენს საერთაშორისო დანაშაულს და რომელია საერთაშორისო ხასიათის დანაშაულები.

თანამედროვე სისხლის სამართალში არსებობს ოთხი საერთაშორისო დანაშაული (*International Crimes*): გენოციდი, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული, ომის დანაშაული და აგრესია (*core crimes*). ეს ის დანაშაულებია, რომელთა მიმართ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო (*ICC*) უშუალოდ ახორციელებს თავის იურისდიქციას⁹. რაც შეეხება საერთაშორისო ხასიათის დანაშაულებს (*Treaty Crimes*), მათი რაოდენობა უფრო მეტია. ბასიონი განასხვავებს 28 სხვადასხვა საერთაშორისო დანაშაულს და მათ ყოფს ჯგუფებად.¹⁰ ეს ის დანაშაულებია, რომელთა დასჯადობა განსაზღვრულია სხვადასხვა საერთაშორისო ხელშეკრულებებით, ხოლო ეროვნულ კანონმდებლობაში იმპლემენტაციის შედეგად, მათ მიმართ სისხლის სამართლის მართლმსაჯულება ხორციელდება ეროვნული სასამართლოების მიერ (მეკობრეობა, ტერორიზმი, ტრეფიკინგი, კორუფცია, ფულის გათეთრება და ა.შ.).

საერთაშორისო სისხლის საპროცესო სამართალი წარმოადგენს იმ საპროცესო-სამართლებრივი ნორმების ერთობლიობას, რომლის საფუძველზეც ხორციელდება სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულება და მოიცავს გამოძიების, სისხლისსამართლებრივი დევნის, სასამართლო განხილვის, გასაჩივრებისა და განაჩენის აღსრულების მთლიან პროცესს.¹¹ გარდა ამისა, საერ-

⁷ თუ საერთაშორისო სისხლის სამართლის ისტორიას გადავხედავთ, ICC-ის გარდა, არსებობდა მხოლოდ ოთხი საერთაშორისო დროებითი ტრიბუნალი (ნიურნბერგი, ტოკიო, ყოფილი იუგოსლავია, რუანდა), რომლითაც პირდაპირ განხორციელდა სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულება, მაშინ როდესაც მსოფლიოს მასშტაბით, ევროპისა და აზიის სახელმწიფოებში, 10.000-ზე მეტი ეროვნული პროცესი ჩატარდა ომის დანაშაულის ბრალდებით (საერთაშორისო სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების არაპირდაპირი რეალიზაცია). შეად. Safferling, Internationales Strafrecht, 2011, 41.

⁸ შეად. Ambos/Steiner, JuS 2001, 9-10.

⁹ გამოწაკლისია აგრესია, რომლის მიმართ ICC-ის იურისდიქცია ჯერ არ ამოქმედებულა.

¹⁰ იხ. Bassiouni, Introduction to International Criminal Law, 2012, 137.

¹¹ იხ. Safferling, International Criminal Procedure, 2012, 7-127.

თაშორისო სისხლის საპროცესო სამართალი, ფართო გაგებით, ასევე მოიცავს იმ ნორმებს, რომლებიც არეგულირებს სახელმწიფოთა თანამშრომლობას სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან.

საერთაშორისო სისხლის სამართლის ძირითადი არსი მდგომარეობს განსაზღვრული (მაკროკრიმინალური) დამნაშავეობისათვის ფიზიკურ პირთა ინდივიდუალურ სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობაში იმ ქმედებებისათვის, რომელთა დასჯადობა რეალურად სათავეს იღებს დანაშაულების ე.წ. ნიურნბერგის კლასიკური შემადგენლობებიდან.¹²

დღეისათვის საერთაშორისო სისხლის სამართალი არის არა უბრალოდ *Law in Book*, არამედ უშუალოდ მოქმედი სამართალი. გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან საერთაშორისო სისხლის სამართალი იქცა საერთაშორისო დამნაშავეთა დასჯადობის ქმედით საერთაშორისო-სამართლებრივ მექანიზმად და არის არა მარტო თეორიული სასწავლო დისციპლინა და „*theoretical playground for a small elite of intellectual idealists*“¹³, არამედ, ასევე *Law in Action*. აღნიშნული უკავშირდება 90-იანი წლების დასაწყისში გაეროს მიერ ორი დროებითი (*ad hoc*) ტრიბუნალის დაფუძნებას *ყოფილი იუგოსლავიისა (ICTY)*¹⁴ და *რუანდისათვის (ICTR)*¹⁵ და 1998 წლის 17 ივლისს *რომში* სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდების მიღებას. ოთხი წლის შემდეგ, 2002 წლის 1 ივლისს, პირველად მსოფლიო ისტორიაში დაფუძნდა სისხლის სამართლის მუდმივმოქმედი საერთაშორისო სასამართლო.¹⁶

ყოველივე ამან ხელი შეუწყო სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულების ინსტიტუციონალიზაციას. ეს განაპირობებს მსოფლიო მასშტაბით სამართლებრივი საშუალებებით ადამიანის უფლებათა უმძიმესი დარღვევების დაუსჯელობის აღმოფხვრას, რაც ცივილიზაციის პროგრესად უნდა შეფასდეს.¹⁷

საერთაშორისო სისხლის სამართლის განვითარების დღევანდელი გადმოსახედიდან, შეიძლება ითქვას, რომ მხოლოდ ნაწილობრივ გამართლდა საჯარო სამართლის ცნობილი პროფესორის *იპსენის* თვალსაზრისი (1985) იმის შესახებ, რომ *ნიურნბერგი* და *ტოკიო* იყო ის კულმინაცია, რომელიც კვლავ ვერ მიიღწეოდა.¹⁸ ჯერ კიდევ 1993 წელს პროფესორი *თომას ვაიგენდი* ეჭვქვეშ აყენებდა საკითხს, საერთოდ არსებობდა თუ არა საერთაშორისო სისხლის სამართალი

¹² მეორე მსოფლიო ომის მთავარი დამნაშავეების მიმართ *ლონდონის* 1945 წლის 8 აგვისტოს შეთანხმების საფუძველზე გამართული ე.წ. *ნიურნბერგის* საერთაშორისო სასამართლო პროცესის წესდების მე-6 მუხლი ითვალისწინებდა შემდეგი საერთაშორისო დანაშაულების დასჯადობას: დანაშაული მშვიდობის წინააღმდეგ, ომის დანაშაული და დანაშაული ადამიანურობის წინააღმდეგ.

¹³ იხ. Möller, GLJ 5 (2004), 425.

¹⁴ იხ. გაეროს უშიშროების საბჭოს 827-ე რეზოლუცია, 25. 5. 1993.

¹⁵ იხ. გაეროს უშიშროების საბჭოს 955-ე რეზოლუცია, 8. 11. 1994.

¹⁶ იხ. Schabas, The UN International Criminal Tribunals, 2006; Schabas, An Introduction to the International Criminal Court, 4th Edition, 2011.

¹⁷ იხ. Ambos, Internationales Strafrecht, 3. Auflage, 2011, 92, რომელიც შედარებას აკეთებს *tabula rasa*-ს („სუფთა დაფის“) პრინციპთან.

¹⁸ იხ. Ipsen, Oehler-Festschrift, 1985, 505, 515.

თავისი ჭეშმარიტი გაგებით,¹⁹ მაგრამ 90-იანი წლების დასაწყისიდან განვითარებული მოვლენების გამო, საერთაშორისო სისხლის სამართლის დისციპლინა დღეისათვის რენესანსს განიცდის და, ამავდროულად, იმყოფება თავისი განვითარების ოქროს ხანაში.²⁰

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს რომის სტატუტი (*Rome Statute of the International Criminal Court*) წარმოადგენს პირველ უნივერსალურ კოდიფიკაციას საერთაშორისო სისხლის სამართალში. იგი სისხლის სამართლის კერძო ნაწილის საერთაშორისო დანაშაულების შემადგენლობებთან (გენოციდი, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული, ომის დანაშაული, აგრესია) ერთად, შეიცავს სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის ნორმებს, გენერალური პრინციპებისა (*General Principles*) და სასჯელების სახით, ასევე სასამართლოს ინსტიტუციონალური მოწყობის შესახებ ნორმებს, პროცესის დანაშაულებისა და წარმოების, თანამშრომლობისა და სასჯელთა აღსრულების წესებს.

შეიძლება ითქვას, რომ რომის სტატუტი წარმოადგენს მსოფლიოს სხვადასხვა განსხვავებული სისტემების სისხლისსამართლებრივი ტრადიციების კომპრომისსა და სინთეზს, რომელიც წარმოდგენილია ერთიან კოდიფიცირებულ სამართლებრივ აქტში.²¹ რომის სტატუტის გარდა, საერთაშორისო სისხლის სამართლის მნიშვნელოვან კოდიფიცირებულ სამართლებრივ აქტს წარმოადგენს „დანაშაულის ელემენტები“ (*Elements of Crime*) და „პროცედურისა და მტკიცების წესები“ (*Rules of Procedure and Evidence*).

¹⁹ შეად. Weigend, ZStW 105 (1993), 774, 776.

²⁰ იხ. Mangold, Die Völkerstrafrechtliche Verfolgung von Individuen durch internationale Strafgerichtshöfe, 2007, 3.

²¹ შეად. Lagodny, ZStW 113 (2001), 801, 808.

2. საერთაშორისო სისხლის სამართლით დაცული სამართლებრივი სიკეთე და მისი სუბიექტი

საერთაშორისო დანაშაული ხელყოფს და, შესაბამისად, საერთაშორისო სისხლის სამართალი პრიმერულად იცავს სუპრანდივიდუალურ, კოლექტიურ და კომპლექსურ სამართლებრივ სიკეთეებს, კერძოდ, საყოველთაო მშვიდობას, უსაფრთხოებასა და კეთილდღეობას მთელი მსოფლიოს მასშტაბით²² (იხ. *რომის სტატუტის* პრეამბულის მე-3 აბზაცი). ამ სამართლებრივი სიკეთეების წინააღმდეგ მიმართული ქმედებები ეხება მთელ საერთაშორისო საზოგადოებას (იხ. *რომის სტატუტის* პრეამბულის მე-4 და მე-9 აბზაციები და მე-5 მუხლის პირველი აბზაცი).²³ აღნიშნული გამომდინარეობს იქიდანაც, რომ ICC-საგან განსხვავებით, გაეროს უშიშროების საბჭოს მიერ დროებითი ტრიბუნალები შეიქმნა გაეროს წესდების მე-7 თავის საფუძველზე, კონკრეტულ რეგიონებში საყოველთაო მშვიდობისა და საერთაშორისო უსაფრთხოების აღდგენის მიზნით.²⁴

საერთაშორისო სისხლის სამართლით ამავდროულად დაცულია ინდივიდუალური სამართლებრივი სიკეთეებიც. ასე, მაგალითად, გენოციდის დანაშაულის შემადგენლობა იცავს არა მარტო (ეროვნული, ეთნიკური, რასობრივი და რელიგიური) ჯგუფის არსებობას, არამედ ამით ასევე დანაშაულის ცალკეულ, ინდივიდუალურ მსხვერპლს ადამიანის ღირსების წინააღმდეგ მიმართული უმძიმესი დარღვევებისაგან. ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული და ომის დანაშაული, კოლექტიურ სამართლებრივ სიკეთესთან ერთად, იცავს ადამიანის ღირსებას, სიცოცხლეს და სხეულებრივ ხელშეუხებლობას.²⁵

საერთაშორისო სისხლის სამართლის ადრესატია ინდივიდი – ფიზიკური პირი. ეს, სისხლის სამართლის პოზიციიდან, ერთი მხრივ, გასაგებია, რადგან სისხლის სამართლის მართლმსაჯულება ინდივიდუალური შერაცხვის პრინციპს ეფუძნება.²⁶ მეორე მხრივ, საერთაშორისო სამართლის პოზიციებიდან, ეს არ არის თავისთავად გასაგები, რადგან კლასიკური საერთაშორისო სამართალი არ იცნობს ინდივიდუალური ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპს. თანამედროვე საერთაშორისო სისხლის სამართალმა კი ცალკეულ ადამიანებს საერთაშორისო-სამართლებრივი სუბიექტუნარიანობა მიანიჭა,²⁷ რის შედეგადაც უშუალოდ ინდივიდი გახდა საერთაშორისო-სამართლებრივი უფლებებისა და მოვალეობების მატარებელი,²⁸ ხოლო დარღვევებისთვის მას შეიძლება სანქციები დაეკისროს.²⁹

გასულ საუკუნემდე საერთაშორისო სამართალი მიჩნეული იყო სახელმწიფოთაშორის სამართლად. ამ საფუძველით, „კლასიკური ობიექტის თეორია“

²² შეად. Schramm, Internationales Strafrecht, 2011, 33.

²³ შეად. Werle, Festschrift 200 Jahre Juristische Fakultät der Humboldt Universität, 2010, 1220; Triffterer, ZStW 114 (2002), 342.

²⁴ იხ. Ambos, Internationales Strafrecht, 3. Auflage, 2011, 95.

²⁵ იხ. Ambos, Internationales Strafrecht, 3. Auflage, 2011, 95.

²⁶ შეად. Jäger, KritV 1993, 259, 262.

²⁷ შეად. Dörr, JZ 2005, 905, 913.

²⁸ შეად. König, Die völkerrechtliche Legitimation der Strafgewalt internationaler Strafjustiz, 2002, 178.

²⁹ იხ. Ambos, Internationales Strafrecht, 3. Auflage, 2011, 305.

უარყოფდა ცალკეულ ინდივიდთა სამართალსუბიექტურობას. არსებობდა გამონაკლისი, მაგალითად, ჯერ კიდევ ადრეულ პერიოდში მეკობრეების უშუალო საერთაშორისო-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის სახით, როცა „კლასიკური ობიექტის თეორია“ ყოველთვის არ ყოფილა დაცული.³⁰

ცალკეულ ინდივიდთა საერთაშორისო-სამართლებრივი სუბიექტუარინობის უარყოფა სისხლის სამართლის სფეროში ნიშნავდა იმას, რომ ცალკეულ ადამიანებს არ შეეძლოთ დაერღვიათ საერთაშორისო სამართალი და მათ სისხლისსამართლებრივად არ შეიძლებოდა პასუხისმგებლობა დაჰკისრებოდათ.³¹ ინდივიდის მიერ საერთაშორისო-სამართლებრივი მოვალეობების დარღვევაზე პასუხისმგებელი იყო სახელმწიფო. ასეთი მიდგომა შეიცვალა პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ, ვილჰელმ II-ის სისხლისსამართლებრივი დასჯის მცდელობით და, უფრო მოგვიანებით, მეორე მსოფლიო ომის მთავარი დამნაშავეების სისხლის-სამართლებრივი დასჯით.

აღიარებულია, რომ ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრინციპი საერთაშორისო სისხლის სამართალში მყარად დამკვიდრდა ნიურნბერგისა და ტოკიოს პროცესების შედეგად და არსებობს ამ დროიდან მოყოლებული.³² მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ მნიშვნელოვნად გაიზარდა საერთაშორისო-სამართლებრივი ხელშეკრულებების რაოდენობა, რომლებიც ემსახურება ადამიანის უფლებათა დაცვას და ითვალისწინებს ცალკეულ ფიზიკურ პირთა ინდივიდუალურ სისხლისსამართლებრივ დასჯადობას.³³

საყოველთაოდ აღიარებულია, რომ ინდივიდს, საერთაშორისო სამართლის სხვა კლასიკურ სუბიექტებთან შედარებით, დღეს უკვე გააჩნია შეზღუდული, მაგრამ საერთაშორისო-სამართლებრივი სუბიექტუარინობა, რასაც განამტკიცებს ICC-ის რომის სტატუტის 25-ე მუხლის მე-2 აბზაცი, რომლის მიხედვითაც, პირი სისხლის სამართლის წესით პასუხისმგებელია და ისჯება ინდივიდუალურად, მის მიერ ჩადენილი ამ სასამართლოს იურისდიქციაში შემავალი დანაშაულისათვის.

³⁰ შეად. König, Die völkerrechtliche Legitimation der Strafgewalt internationaler Strafjustiz, 2002, 179.

³¹ შეად. Schlösser, Mittelbare individuelle Verantwortlichkeit im Völkerstrafrecht, 2004, 19.

³² შეად. Vogel, ZStW 114 (2002), 403.

³³ ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ისტორიული განვითარების შესახებ იხ. Greppi, IRRC 835 (1999), 531, 553.

3. საერთაშორისო სისხლის სამართლის უნივერსალური და სუბსიდიარული ხასიათი

დღეისათვის საერთაშორისო სისხლის სამართლის იურისდიქცია უნივერსალურია, მაგრამ ამავდროულად, სუბსიდიარული.

უნივერსალურობა გულისხმობს იმას, რომ სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულება ხორციელდება რომის სტატუტის მონაწილე ნებისმიერი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე ან მოქალაქეების მიერ ჩადენილი საერთაშორისო დანაშაულების მიმართ, მაგრამ არ შემოიფარგლება მხოლოდ ამით. გაეროს წესდების მე-7 თავის შესაბამისად მოქმედი უშიშროების საბჭოს მიერ გადანყვებილების მიღების შემთხვევაში, იგი შეიძლება გავრცელდეს ნებისმიერ სხვა არანევრ სახელმწიფოში ჩადენილი საერთაშორისო დანაშაულების მიმართ. ამით იგი განსხვავდება ნიურნბერგის, ტოკიოს, ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის ტრიბუნალების იურისდიქციისაგან.

სუბსიდიარულობა კი არის პრინციპი, რომლის მიხედვითაც სახელმწიფოები შეთანხმდნენ, რომ სისხლისსამართლებრივი დევნის შესახებ გადანყვებილება მიღებულ იქნეს იმ დონეზე, რა დონეზეც მისი მიღება ყველაზე ეფექტურია, იქნება ეს საერთაშორისო თუ შიდასახელმწიფოებრივი. ამით სახელმწიფოებმა თავიანთი სუვერენიტეტის ნაწილი დათმეს და გადასცეს ICC-ის.

სახელმწიფოს შიდა საქმეებში ჩაურევლობისა და მისი სუვერენიტეტის პრინციპიდან გამომდინარე, „ნორმალური“ დამნაშავეობის სისხლისსამართლებრივი დევნა კვლავაც ექვემდებარება შიდასახელმწიფოებრივ სისხლის სამართლის იურისდიქციას და მისი დასჯადობის სამართლებრივი საფუძვლების განსაზღვრა არის ეროვნული კანონმდებლობის ფუნქცია, რაც გამომდინარეობს გაეროს წესდების მე-2 მუხლის მე-7 აბზაციდან. საერთაშორისო სისხლის სამართლის იურისდიქცია კი შემოიფარგლება მხოლოდ ადამიანისა და საერთაშორისო საზოგადოების ფუნდამენტური და საყოველთაოდ აღიარებული სამართლებრივი სიკეთეების დაცვით.³⁴

სახელმწიფოთა მსოფლიო თანამეგობრობის ასეთი კონსენსუსი არსებობს მხოლოდ ისეთი „უძირძვესი დანაშაულების“ (*core crimes*) მიმართ, რომლებიც მიმართულია საერთაშორისო საზოგადოების ინტერესების წინააღმდეგ (გენოციდი, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული, ომის დანაშაული და აგრესია), რის გამოც ისინი საერთაშორისო დანაშაულებს მიეკუთვნება.

ამ დანაშაულების წინააღმდეგ სისხლისსამართლებრივი დევნა მიმდინარეობს როგორც ეროვნული, ასევე საერთაშორისო სისხლისსამართლებრივი მექანიზმებით.³⁵

³⁴ იხ. *Ambos/Steiner*, JuS 2001, 9-10.

³⁵ იხ. *Werle*, *Principles of International Criminal Law*, 3rd Edition, 2014, 90-94.

4. საერთაშორისო სისხლის სამართლის წყაროები

4.1. საერთაშორისო სამართლის ზოგადი წყაროები

საერთაშორისო სამართლის წყაროებია საერთაშორისო ხელშეკრულებები, სამართლის ზოგადი პრინციპები და საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართალი.³⁶

საერთაშორისო სამართლის წყაროებს მნიშვნელობა აქვს საერთაშორისო სისხლის სამართლისთვისაც. ამ წყაროების ჩამონათვალი მოცემულია მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს (ICJ) წესდების 38-ე მუხლის პირველ (a-c) აბზაცში.

ზოგიერთი ავტორი მიიჩნევს, რომ საერთაშორისო სამართლის ზემოაღნიშნულ ნორმაში მითითებულ სამ წყაროს აქვს თანაბარი სამართლებრივი რანგი, მიუხედავად იმისა, რომ მათ განსხვავებული პრაქტიკული მნიშვნელობა გააჩნიათ საერთაშორისო სისხლის სამართლისათვის.³⁷ სხვა ავტორთა შეხედულების მიხედვით, სამართლის ზოგად პრინციპებს, საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართალთან და საერთაშორისო ჩვეულებით სამართალთან შედარებით, აქვს სუბსიდიარული ხასიათი და მხოლოდ მაშინ გამოიყენება, როცა არ არსებობს შესაბამისი რეგულაციები.³⁸

საერთაშორისო სამართლის წყაროებია:

(1) საერთაშორისო ხელშეკრულებები: მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს (ICJ) წესდების 38-ე მუხლის პირველ (a) აბზაცში, უპირველეს ყოვლისა, მითითებული „საერთაშორისო ხელშეკრულებები, რომელთაც აქვთ ზოგადი ან სპეციალური ხასიათი“, ე.ი. საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართალი. ასეთი წყაროებია მრავალმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულებები (მაგალითად, სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტი, გენოციდის კონვენცია, ჟენევის კონვენციები და მათი დამატებითი ოქმები).

გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართალი წარმოადგენს საერთაშორისო სისხლის სამართლის ძირითად წყაროს.³⁹ საერთაშორისო ხელშეკრულება იურიდიული ძალის მქონეა მხოლოდ იმ სახელმწიფოსთვის, რომელსაც რატიფიცირებული აქვს ეს ხელშეკრულება. ამიტომ იგი მოქმედებს ყოველთვის მხოლოდ *inter partes* (მხოლოდ ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოებისთვის) და არა *inter omnes*, ანუ *erga omnes* (ნებისმიერი სახელმწიფოსთვის, მიუხედავად იმისა, არის თუ არა ამ ხელშეკრულების მონაწილე).

erga omnes წესი მოქმედებს საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის მიმართ, ხოლო საერთაშორისო სისხლის სამართლებრივი ხელშეკრულება, როგორც წესი, გამოიყენება მაშინ, როცა დანაშაული ჩადენილია ხელშეკრულების

³⁶ შეად. Schramm, Internationales Strafrecht, 2011, 42.

³⁷ შეად. Triffterer, ZStW 114 (2002), 321, 339.

³⁸ შეად. Werle, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 69; Brownlie, Principles of Public International Law, 7. Auflage, 2008, 16.

³⁹ შეად. Werle, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 70.

მონაწილე ერთ-ერთი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე ან ასეთი სახელმწიფოს მოქალაქის მიერ.⁴⁰ ამასთან, ბევრი საერთაშორისო ხელშეკრულება ახდენს საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ნორმების კოდიფიკაციას (მაგალითად, ჟენევის კონვენციების I დამატებითი ოქმით მოხდა ადრე საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის მიერ აღიარებული ომის სამართლის მთელი რიგი დარღვევების კოდიფიკაცია), რაც შეესაბამება სისხლის სამართლის ნორმის განსაზღვრულობის პრინციპს.

გენოციდის 1948 წლის 9 დეკემბრის კონვენციის მე-5 მუხლი მოითხოვს, რომ ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა მიერ მოხდეს გენოციდის დანაშაულის დასჯადობისათვის აუცილებელი პირობების შექმნა, ხოლო მე-6 მუხლის მიხედვით, გასამართლება უნდა მოხდეს ხელშეკრულების მონაწილე იმ სახელმწიფოს უფლებამოსილი სასამართლოს მიერ, რომლის ტერიტორიაზეც იქნა დანაშაული ჩადენილი ან ამისთვის კომპეტენტური საერთაშორისო სასამართლოს მიერ.

საერთაშორისო ხელშეკრულებით გათვალისწინებული დანაშაულებრივი ქმედებისათვის უშუალო დასჯადობა შესაძლებელია მისი მხოლოდ ეროვნულ სამართალში იმპლემენტაციის შედეგად, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა იგი ამავე დროულად წარმოადგენს საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ნაწილს.

(2) საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართალი: მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს (ICJ) წესდების 38-ე მუხლის პირველი (b) აბზაცის მიხედვით, საერთაშორისო სამართლის წყაროს წარმოადგენს ასევე საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართალი. მიუხედავად იმისა, რომ გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან გააქტიურდა საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის კოდიფიკაციის პროცესი, იგი კვლავაც რჩება საერთაშორისო სისხლის სამართლის უმნიშვნელოვანეს წყაროდ.⁴¹ იგი წარმოადგენს დაუნერგლ სამართალს და შეიძლება გარკვეული პრობლემები წარმოიშვას სისხლის სამართლის ნორმის განსაზღვრულობის პრინციპთან მიმართებაში.⁴²

საერთაშორისო ჩვეულებით სამართალს აქვს ორი – ობიექტური და სუბიექტური – კომპონენტი. უპირველეს ყოვლისა, უნდა არსებობდეს საერთაშორისო სამართლის სუბიექტების „ჩვეულება“ (*consuetudo, repetitio facti*), რომელიც ყალიბდება სახელმწიფოთა პრაქტიკით. აუცილებელია, რომ სახელმწიფოთა პრაქტიკა იყოს ერთიანი, გავრცელებული და ხანგრძლივი. იგი შეიძლება ჩამოყალიბებული იყოს სახელმწიფოთა სხვადასხვა ოფიციალურ წყაროებში, სასამართლო გადაწყვეტილებებში.⁴³ მარტო ობიექტური თვალსაზრისით სახელმწიფოთა პრაქტიკის არსებობა არ არის საკმარისი საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის დასასაბუთებლად. ამასთან ერთად, უნდა არსებობდეს სახელმწიფოთა მიერ ამა თუ იმ ჩვეულების საერთაშორისო სამართლის ნორმად შესაბამისი აღიარება (*opinio iuris sive necessitatis*). მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს (ICJ) წესდების 38-ე მუხლის პირველი (b) აბზაცის მიხედვით, საერთაშორისო

⁴⁰ შეად. König, Die völkerrechtliche Legitimation der Strafgewalt internationaler Strafjustiz, 2002, 209.

⁴¹ შეად. König, Die völkerrechtliche Legitimation der Strafgewalt internationaler Strafjustiz, 2002, 141.

⁴² იხ. Ambos, Treatise on International Criminal Law, Vol. I, 2013, 74-76.

⁴³ შეად. Werle, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 70-71.

ჩვეულება, როგორც საერთო პრაქტიკის დადასტურება, აღიარებულია, როგორც სამართლებრივი ნორმა.

ერთი მხრივ, საერთაშორისო ხელშეკრულებამ შეიძლება მოახდინოს არსებული საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის კოდიფიკაცია. მეორე მხრივ, შეიძლება თვით საერთაშორისო ხელშეკრულება გახდეს საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის წარმოშობის საფუძველი.

(3) სამართლის ზოგადი პრინციპები: მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს (ICJ) წესდების 38-ე მუხლის პირველი (c) აბზაცი საერთაშორისო სამართლის წყაროდ ასევე მიუთითებს სამართლის ზოგად პრინციპებს, რომლებიც აღიარებული უნდა იყოს მსოფლიოს დიდი სამართლებრივი სისტემების მიერ.

სამართლის ზოგადი პრინციპები წარმოადგენს შედარებით-სამართლებრივი გზით ჩამოყალიბებულ სამართლებრივ დებულებებს, რომლებიც ერთნაირად მოქმედებს „კულტურული ხალხების“ შიდასახელმწიფოებრივ სამართალში და, საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართლის ან საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ნორმის არარსებობის შემთხვევაში, საერთაშორისო სამართალშიც გამოიყენება.

„კულტურულ ხალხებში“ იმთავითვე იგულისხმებოდა ევროპული კულტურული ფასეულობების მატარებელი ერები. დღეისათვის იგი გულისხმობს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წევრ ყველა სახელმწიფოს, რაც გამომდინარეობს გაეროს წესდების მე-2 მუხლში მოცემული სუვერენული თანასწორობის პრინციპიდან. დღეისათვის აღიარებულია, იმისათვის, რომ ესა თუ ის ნორმა იქცეს სამართლის ზოგად პრინციპად, აუცილებელია, მას ითვალისწინებდეს არა ყველა სამართლებრივი ოჯახი, არამედ მათგან ყველაზე მნიშვნელოვანი სამართლებრივი სისტემები.

დღეს საერთაშორისო სისხლის სამართლის მნიშვნელოვანი ნორმები საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლით არის აღიარებული და სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოების წესდებებით კოდიფიცირებული. სამართლის ზოგადი პრინციპები კი, როგორც საერთაშორისო სამართლის წყარო, იწვევს აზრთა სხვადასხვაობას. მიუხედავად ამისა, მას საერთაშორისო სისხლის სამართალში აქვს მნიშვნელობა და გამოყენება.⁴⁴

საერთაშორისო სამართალში გამოყენებადი სამართლის ზოგადი პრინციპები ეხება ადამიანის უნივერსალურ უფლებათა სფეროს და არა ნებისმიერ ქმედებას.⁴⁵ საერთაშორისო სისხლის სამართალში მისი გამოყენების ძირითად სფეროს წარმოადგენს ზოგადი ნაწილი.⁴⁶

ასეთია საერთაშორისო სამართლის ზოგადი წყაროების შინაარსი, რომლებსაც მნიშვნელობა აქვს საერთაშორისო სისხლის სამართალშიც.

⁴⁴ შეად. Werle, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 56; Ambos, AVR 37 (1999), 318, 335.

⁴⁵ შეად. König, Die völkerrechtliche Legitimation der Strafgewalt internationaler Strafjustiz, 2002, 228.

⁴⁶ შეად. Werle, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 73.

4.2. სამართლის წყაროები რომის სტატუტის მიხედვით.

მსოფლმხედველობითი ნეიტრალიტეტის მოთხოვნა

ICC-ის რომის სტატუტის 21-ე მუხლი სპეციალურად განსაზღვრავს საერთაშორისო სისხლის სამართლის წყაროებს. ამ ნორმაში მოცემულია სამართლის წყაროების სამსაფეხურიანი იერარქია. ICC ხელმძღვანელობს სამართლის შემდეგი წყაროებით:

(1) უპირველეს ყოვლისა, თვით რომის სტატუტით (*Rome Statute of the ICC*), დანაშაულის ელემენტებით (*Elements of Crime*) და პროცედურისა და მტკიცების წესებით (*Rules of Procedure and Evidence*);

(2) იერარქიულად შემდეგ საფეხურზეა მოქმედი საერთაშორისო ხელშეკრულებები, საერთაშორისო სამართლის პრინციპები და ნორმები, მათ შორის, შეიარაღებული კონფლიქტების საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპები;

(3) დაბოლოს, მათი არასაკმარისობის შემთხვევაში, სამართლის ზოგადი პრინციპებით, რომლებიც ICC-ის მიერ, საჭიროების მიხედვით, ალებულ უნდა იქნეს ეროვნული კანონმდებლობიდან, მსოფლიოს სამართლებრივი სისტემების გათვალისწინებით, მათ შორის, იმ სახელმწიფოს ეროვნული კანონმდებლობიდან, რომელიც ჩვეულებრივ გარემოებებში განახორციელებდა იურისდიქციას ამ დანაშაულზე, იმ პირობით, რომ ეროვნული სამართლის ეს დებულებები არ ეწინააღმდეგება რომის სტატუტს, საერთაშორისო სამართალს და სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ ნორმებსა და პრინციპებს.

ამით ეროვნული სამართალი საერთაშორისო სისხლის სამართალში გამოიყენება პირდაპირ, განსხვავებით ადრე არსებული სამართლის წყაროების კლასიკური მოძღვრებისაგან. შედარებისათვის, ყოფილი იუგოსლავიის სისხლის სამართლის საერთაშორისო ტრიბუნალის (ICTY) წესდების 24-ე მუხლის პირველი აბზაცისა და რუანდის სისხლის სამართლის საერთაშორისო ტრიბუნალის (ICTR) წესდების 23-ე მუხლის პირველი აბზაცის მიხედვით, ეროვნულ სამართალს მხოლოდ სასჯელის დანიშვნის დროს ექცევა ყურადღება, ხოლო რომის სტატუტის 21-ე მუხლის პირველი (c) აბზაცის მიხედვით, უფლებამოსილი სახელმწიფოს ეროვნული სამართალი, საჭიროების შემთხვევაში (*as appropriate*), გამოიყენება უფრო ფართოდ, თუ იგი შეესაბამება რომის სტატუტსა და მოქმედ საერთაშორისო სამართალს.

დღეისათვის აღიარებულია, რომ საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართალი წარმოადგენს საერთაშორისო სისხლის სამართლის ძირითად წყაროს.⁴⁷ პრობლემას წარმოადგენდა ის, რომ უმეტეს საერთაშორისო ხელშეკრულებებში აღწერილია დასჯადი ქმედებები, რომელთა სანქციონირების უფლებამოსილება მთლიანად გადაცემული აქვთ ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოებს, რის გამოც, ქმედებისათვის უშუალოდ დასჯადობა შესაძლებელია მხოლოდ დანაშაულის შემადგენლობის ეროვნულ კანონმდებლობაში ტრანსფორმაციის შემდეგ. საერთაშორისო ხელშეკრულებებით მხოლოდ იშვიათ შემთხვევებშია გათვალ-

⁴⁷ შეად. Werle, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 70.

ისწინებული დასჯადობის შესაძლებლობა უშუალოდ საერთაშორისო სამართლის გამოყენებით (იხ. გენოციდის კონვენციის მე-6 მუხლი, ასევე სისხლის სამართლის *ad hoc* საერთაშორისო ტრიბუნალებისა და ICC-ის წესდებები).

ICC-ის შეუძლია გამოიყენოს ამავე სასამართლოს პრეცედენტები – ანალოგიურ საკითხებზე წინა სასამართლო გადაწყვეტილებებში გაკეთებული სამართლის პრინციპებისა და ნორმების ინტერპრეტაცია.

რომის სტატუტის 21-ე მუხლის მე-3 აბზაცი სპეციალურად უსვამს ხაზს სამართლის გამოყენებისა და ინტერპრეტაციის დროს ადამიანის საყოველთაოდ აღიარებული უფლებების დარღვევისა და ყოველგვარი არაკეთილგონივრული დისკრიმინაციის აკრძალვის აუცილებლობას ისეთი მოტივებით, როგორიცაა სქესი, ასაკი, რასა, ფერი, ენა, რელიგია ან მრწამსი, პოლიტიკური თუ სხვაგვარი შეხედულება, ეროვნული, ეთნიკური და სოციალური წარმოშობა, მატერიალური მდგომარეობა ან სხვა გარემოება. ამით რომის სტატუტი აწესებს ე.წ. მსოფლმხედველობითი ნეიტრალიტეტის მოთხოვნას.

4.3. იმპერატიული ნორმები საერთაშორისო სისხლის

სამართალში

სამართალში არსებობს ორი ურთიერთსაწინააღმდეგო ცნება: *jus dispositivum* და *jus cogens*. ეს უკანასკნელი წარმოადგენს საერთაშორისო სამართლის სავალდებულო ნორმების ერთობლიობას, რომლებიც საყოველთაოდ აღიარებულია სახელმწიფოთა საერთაშორისო თანამეგობრობის მიერ.

იმპერატიული ნორმების (*jus cogens*) ერთ-ერთი დეფინიცია მოცემულია საერთაშორისო ხელშეკრულების შესახებ ვენის კონვენციის 53-ე მუხლში. საერთაშორისო სამართლის ნორმა ითვლება იმპერატიულად, თუ მას მიიღებს და აღიარებს სახელმწიფოთა მთელი საერთაშორისო თანამეგობრობა. ეს არ ნიშნავს ყველა სახელმწიფოს მიერ აღიარებას, არამედ უმთავრესი ცივილიზაციური ფორმებისა და მსოფლიოს ძირითადი სამართლებრივი სისტემების წარმომადგენლობას.

საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული ნორმებიდან არავითარი გადახვევა არ არის ნებადართული და იგი შეიძლება მოგვიანებით შეიცვალოს მხოლოდ იმავე ხასიათის სამართლებრივი ნორმების განვითარების შედეგად. საერთაშორისო ხელშეკრულება, რომელიც ეწინააღმდეგება ასეთ ნორმას, იმთავითვე ბათილია.

დღეისათვის აღიარებულია, რომ საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ ნორმებს შეიცავს ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია (1948), საერთაშორისო პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ (1966), გენოციდის კონვენცია (1948), წამების საწინააღმდეგო კონვენცია (1984) და სხვ. ეს ჩამონათვალი არ არის ამომწურავი. ასეთ აბსოლუტურ ნორმებს აქვს *erga omnes* მოქმედების ძალა საერთაშორისო სამართლის ყველა სუბიექტის

მიმართ და მათი შეუსრულებლობა წარმოადგენს საერთაშორისო სამართლის დარღვევას.⁴⁸

მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლო (ICJ) ასეთ *erga omnes* ნორმებს მიიჩნევს ისეთ ნორმებად, რომლითაც ხდება იმდენად მნიშვნელოვანი უფლებების დაფუძნება, რომ მათი დაცვის ინტერესი ყველა სახელმწიფოს აქვს.

მაშასადამე, აბსოლუტური სამართალი მოქმედებს ყველას მიმართ (*erga omnes*) და ამით იგი წარმოადგენს რელატიური სამართლის სანიშნავდებო მოვლენას, რომელიც აბსოლუტური სამართლისგან განსხვავებით, ძირითადად, მოქმედებს მხოლოდ მონაწილე მხარეებს შორის (*inter partes*).

⁴⁸ იხ. მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს (ICJ) 1970 წლის 5 თებერვლის გადაწყვეტილება ე.წ. *Barcelona-Traction Case – Belgium v. Spain*.

5. საერთაშორისო სისხლის სამართლის ინტერპრეტაციის მეთოდები

საერთაშორისო სისხლის სამართალში გამოიყენება ინტერპრეტაციის მეთოდები, როგორც ეს განსაზღვრულია სახელშეკრულებო სამართლის შესახებ 1969 წლის ვენის კონვენციის 31-ე და 32-ე მუხლებით. სამართლის ამ სფეროშიც გამოიყენება იურიდიული მეთოდების მოძღვრების კლასიკური მიდგომა.

ინტერპრეტაციის დროს საერთაშორისო სისხლის სამართალში, უპირველეს ყოვლისა, ყურადღება ექცევა გამოსაყენებელი სამართლებრივი ნორმის სიტყვასიტყვით მნიშვნელობას (*ordinary meaning*), მის არსსა და მიზანს და სხვა ნორმებთან სისტემურ კავშირს. გარდა ამისა, მნიშვნელობა ენიჭება ხელშეკრულების ზოგად მიზნებს (*effet utile*), ჩვეულებითი სამართლის შესაბამის ინტერპრეტაციას. სამართლის შეცნობის წყაროს წარმოადგენს ასევე სასამართლო გადაწყვეტილებები და სამეცნიერო თვალსაზრისები. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება შედარებით-სამართლებრივ ინტერპრეტაციასაც.⁴⁹

საერთაშორისო სამართლის ზოგადი პრინციპები წარმოადგენს სამართლებრივ დებულებებს, რომლებიც იქმნება შედარებით-სამართლებრივი შეფასებების შედეგად. ამ დროს ხდება იმ მატერიალურ-სამართლებრივი და პროცესუალური პრინციპების აღება, რომლებიც მოქმედებს ეროვნულ-სამართლებრივ სისტემებში და იმის შემოწმება, თუ რამდენად არის მისი გამოყენება გამოსადეგი საერთაშორისო სისხლის სამართალში.

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოები ცალკეული საერთაშორისო დანაშაულების ინტერპრეტაციის დროს იყენებენ ცნებათა გაგებას ეროვნული სისხლის სამართლის კანონების მიხედვითაც. ამის შედეგად ორი განსხვავებული – ეროვნული და საერთაშორისო-სამართლებრივი სისტემისაგან მიიღება შერეული ფორმა (*a sort of hybridization*).⁵⁰

ამის მაგალითად ლიტერატურაში მოყვანილია *Kunarac*-ის შემთხვევა ყოფილი იუგოსლავიის საერთაშორისო ტრიბუნალის (*ICTY*) სასამართლო პრაქტიკიდან:⁵¹

Dragoljub Kunarac იყო ერთ-ერთი სერბული ჯგუფის მეთაური ბოსნია-ჰერცეგოვინას ქალაქ *Foca*-ში. სხვა ქმედებებთან ერთად, იქ მას მუსლიმანი ქალები თვეების განმავლობაში ჰყავდა დატყვევებული და არაერთგზის გაუპატიურებული. *ICTY*-მ ომის დანაშაულისა და ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულებისათვის მას მიუსაჯა 28 წლით თავისუფლების აღკვეთა და სასჯელის მოხდის ადგილად გერმანია განუსაზღვრა.

ICTY-ის წესდების მე-5 (გ) მუხლის მიხედვით, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული შეიძლება გამოიხატოს იმაში, რომ პირმა მშვიდობიანი მოსახლეობის წინააღმდეგ შეიარაღებული კონფლიქტის დროს ჩაიდინოს გაუპატიურება (*rape*). პრობლემა მდგომარეობს იმაში, რომ გაუპატიურების ცნება საერთაშორისო ჩვეულებით სამართალში არ არის განსაზღვრული, რის გამოც

⁴⁹ შეად. *Safferling*, Internationales Strafrecht, 2011, 88.

⁵⁰ შეად. *Schramm*, Internationales Strafrecht, 2011, 43.

⁵¹ იხ. *ICTY, Prosecutor v. Kunarac, Trial Judgement*, 22.2.2001; შეად. *Ambos*, NSiZ-RR 2002, 289; *Schramm*, Internationales Strafrecht, 2011, 43-44.

ICTY უნდა დაყრდნობოდა საერთაშორისო სამართლის ზოგად პრინციპებს, რისთვისაც უნდა გამოეყენებინა შედარებით-სამართლებრივი მეთოდი.

გაუპატიურების (*rape*) ქმედების დეფინიციის ჩამოსაყალიბებლად, ICTY-მ გამოიყენა 27 სახელმწიფოს გაუპატიურების შესახებ ნორმების შედარება.⁵² იგი მივიდა დასკვნამდე, რომ გაუპატიურება (*rape*) სახეზეა არ მარტო მაშინ, როცა გამოყენებული იქნება იძულების გარკვეული საშუალებები (მაგალითად, ზოგიერთი ქვეყნის სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით, იგი გამოიხატება ძალის გამოყენებაში ან მისი გამოყენების მუქარაში), არამედ იგი ჩადენილია მაშინაც, როცა დაზარალებული სქესობრივ აქტს ნებაყოფლობით არ დასთანხმებია ან სხვაგვარად არანებაყოფლობით მიიღო მასში მონაწილეობა.⁵³

რომის სტატუტის 21-ე მუხლის პირველი (c) აბზაციდან გამომდინარე, საერთაშორისო-სამართლებრივი დებულებების ინტერპრეტაციის დროს ICC იყენებს ასევე იმ სახელმწიფოთა ეროვნულ-სამართლებრივ ნორმებს, რომლებიც ამ დანაშაულის მიმართ ნორმალურ შემთხვევაში განახორციელებდნენ მართლმსაჯულებას, საქმე რომ ICC-ის არ გადასცემოდა განსახილველად.

ICTY-ის სასამართლო პრაქტიკიდან ცნობილია ასევე *Erdemovic*-ის შემთხვევა:⁵⁴

Drazen Erdemovic იყო ბოსნიელი სერბი. მას წარედგინა ბრალდება, რომ გასული საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისში ბოსნიაში მომხდარი ცნობილი ომის დროს, იყო რა ბოსნიურ-სერბიული არმიის წევრი, *Srebrenica*-სთან ახლოს მონაწილეობა მიიღო მრავალი შეუიარაღებელი ბოსნიელი მუსლიმანის მკვლელობაში. ICTY-მ მას მიუსაჯა 10 წლით თავისუფლების აღკვეთა. გასაჩივრების შედეგად მას ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულისათვის საბოლოოდ განესაზღვრა 5 წლით თავისუფლების აღკვეთა, რა დროსაც თავისუფლების აღკვეთის ვადის მნიშვნელოვნად შემცირება, ძირითადად, გამოწვეული იყო „იძულებითი უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობის“ მის სასარგებლოდ გამოყენებით.

როგორც საერთაშორისო დანაშაულების დასჯადობის, ასევე სასჯელის შეფარდების დროს, ICTY-ის მიერ მოხდა იუგოსლავიის ადრე მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის შედარება ICTY-ის წესდების საერთაშორისო-სამართლებრივ დებულებებთან. გარდა ამისა, გამოყენებულ იქნა საერთაშორისო დანაშაულების მიმართ გამოტანილი ადრეული საერთაშორისო და იუგოსლავიური სასამართლო გადაწყვეტილებები.⁵⁵ იძულებითი უკიდურესი აუცილებლობის მკაცრ წინაპირობებთან და მისთვის სასჯელის შემცირებაში გამოხატულ სისხლისსამართლებრივ შედეგებთან დაკავშირებით ტრიბუნალი კონკრეტულად დაეყრდნო ფრანგულ სისხლის სამართალსა და სისხლის სამართლის სასამართლო პრაქტი-

⁵² იხ. *ICTY, Prosecutor v. Kunarac*, Trial Judgement, 22.2.2001, პარ. 436.

⁵³ სასამართლო უმეტესწილად დაეყრდნო *ინგლისის, ინდოეთის, სამხრეთ აფრიკისა და ბელგიის* სისხლის სამართალს. შეად. *ICTY, Prosecutor v. Kunarac*, Trial Judgement, 22.2.2001, პარ. 457.

⁵⁴ იხ. *ICTY, Prosecutor v. Erdemovic*, Trial Judgement, 29.11.1996; შეად. *Ambos*, NSIZ-RR 1998, 161, 167; *Schramm*, *Internationales Strafrecht*, 2011, 44-45.

⁵⁵ იხ. *ICTY, Prosecutor v. Erdemovic*, Trial Judgement, 29.11.1996, პარ. 34, 61.

ასევე ICC იყენებს ინტერპრეტაციის კლასიკურ და თანამედროვე მეთოდებს. მას გააჩნია საკუთარი მეთოდია, რომელიც შედგება ინტერპრეტაციის ავტონომიური, ფუნქციონალური, შედარებითი და ნორმატიული ელემენტებისაგან.⁵⁷

6. საერთაშორისო დანაშაულების დევნის პირდაპირი და არაპირდაპირი გზები

საერთაშორისო დანაშაულების დევნის პირდაპირი და არაპირდაპირი მექანიზმები არსებობს. მათ შორის ძირითადი განსხვავება მდგომარეობს იმაში, თუ რომელი სასამართლო ახორციელებს იურისდიქციას – საერთაშორისო თუ ეროვნული.⁵⁸

საერთაშორისო სისხლის სამართალი წარმოადგენს ყველა იმ (საერთაშორისო-სამართლებრივი) ნორმის ერთობლიობას, რომლებიც აფუძნებს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოების მიერ პირდაპირი სისხლის სამართლებრივი დასჯადობის განხორციელებას.⁵⁹ შესაბამისად, საერთაშორისო საზოგადოებას შეუძლია, საერთაშორისო დანაშაულების წინააღმდეგ სისხლის სამართლებრივი დევნა განახორციელოს პირდაპირ, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოების (ტრიბუნალების) მეშვეობით (*direct enforcement*). იგი ასევე ცნობილია *ექსკლუზიური*, ანუ „ნიურნბერგის მოდელის“ სახელწოდებით.⁶⁰ პირდაპირი სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულების სამართლებრივ საფუძველს წარმოადგენს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოების წესდებები (სტატუტები).

საერთაშორისო დანაშაულების წინააღმდეგ საერთაშორისო საზოგადოების არაპირდაპირი სისხლის სამართლებრივი დევნა ხორციელდება ეროვნული სასამართლოების მეშვეობით, ეროვნული სისხლის სამართლის საფუძველზე (*indirect enforcement*). ასე, მაგალითად, ზოგიერთ სახელმწიფოში საერთაშორისო დანაშაულების შემადგენლობები იმპლემენტირებულია ეროვნულ სისხლის სამართლის კოდექსებში (მაგალითად, *საქართველო*), ხოლო სხვებში მიღებულია სპეციალური სისხლის სამართლის კანონები (მაგალითად, *გერმანიის საერთაშორისო სისხლის სამართლის კოდექსი – Völkerstrafgesetzbuch*).

ასევე არსებობს საერთაშორისო დანაშაულების სისხლის სამართლებრივი დევნის შერეული მოდელი ე.წ. ჰიბრიდული სასამართლოების (*კოსოვო, აღმოსავლეთ ტიმორი, სიერა-ლეონე, კამბოჯა და ა.შ.*) მეშვეობით, რომელიც ხორციელდება საერთაშორისო და ეროვნული საშუალებების გაერთიანებით.

⁵⁶ იხ. *ICTY, Prosecutor v. Erdemovic, Trial Judgement, 29.11.1996, პარ. 19.*

⁵⁷ შეად. *Safferling, Internationales Strafrecht, 2011, 87; Schramm, Internationales Strafrecht, 2011, 44.*

⁵⁸ შეად. *Bassiouni, International Criminal Law: A Draft International Criminal Code, 1980, 187.*

⁵⁹ შეად. *Werle, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 113.*

⁶⁰ შეად. *Werle, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 114.*

საერთაშორისო სისხლის სამართლის განვითარება სისხლის სამართლის მუდმივმოქმედი საერთაშორისო სასამართლოს შექმნამდე

1. განვითარების პერიოდი პირველ მსოფლიო ომამდე

ისტორიული ექსკურსის მიზანია, მკითხველს გააცნოს საერთაშორისო სისხლის სამართლის ისტორია და განვითარების ძირითადი ეტაპები,⁶¹ რომელიც XVIII საუკუნიდან იწყება. ამ დროისათვის მეკობრეობა ღია ზღვაზე საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლით აღიარებული დანაშაული იყო. XIX საუკუნეში კი მონობა მთელი რიგი საერთაშორისო ხელშეკრულებებით საერთაშორისო ხასიათის დანაშაულად იქნა მიჩნეული. ასევე წარმოიშვა ომის სამართლის პირველი ჩანასახები, რითაც ომის წარმოების გარკვეული მეთოდები (ზოგიერთი სახის იარაღის გამოყენება ან ომის ტყვეებისადმი მოპყრობის გარკვეული ფორმები) დაექვემდებარა საერთაშორისო-სამართლებრივ აკრძალვას.

ამის შედეგად წარმოიშვა ე.წ. ჰააგის სამართალი (1899). ასევე წარმოიშვა ე.წ. ჟენევის სამართალი, რომელსაც სათავე დაუდო ჟენევის 1864 წლის პირველმა კონვენციამ. იგი ითვალისწინებდა ომში დაჭრილი ჯარისკაცებისა და სამოქალაქო პირების საერთაშორისო-სამართლებრივ დაცვას. ჟენევის სამართალი მჭიდროდ არის დაკავშირებული წითელი ჯვრის საერთაშორისო ორგანიზაციის დაარსებასთან და მისი პირველი პრეზიდენტის, იურისტ *Gustave Moynier*-ის სახელთან.

თავის მხრივ, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შექმნის იდეას ას წელზე მეტი ხნის ისტორია აქვს. ცნობილი გერმანელი ფილოსოფოსი *იმანუელ კანტი* (*Immanuel Kant*) თავის ნაშრომში „Zum ewigen Frieden“ („მარადიული მშვიდობისათვის“) ჯერ კიდევ 1795 წელს აყენებდა ისეთი საერთაშორისო სამართლის ჩამოყალიბების იდეას, რომელიც დაიცავდა მშვიდობას და ადამიანის უფლებებს და ამით საერთაშორისო სამართლის პრინციპს მოითხოვდა.⁶²

1870-1871 წლების საფრანგეთ-პრუსიის ომის შემდეგ, 1872 წლის 3 იანვარს, *Gustave Moynier*-ი აყენებს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო ორგანოს ჩამოყალიბების მოთხოვნას, რომელსაც უნდა განესაჯა ომის დანაშაულები, 1864 წლის ჟენევის კონვენციისა და მისი დამატებითი ოქმის მიხედვით.⁶³ იდეა არ იყო დეტალურად დამუშავებული და მას არც საერთაშორისო საზოგადოების შემდგომი ძალისხმევა მოჰყოლია, რაც ხელს შეუწყობდა სისხლის

⁶¹ საერთაშორისო სისხლის სამართლის ისტორიულ ექსკურსზე იხ. *Ahlbrecht*, *Geschichte der völkerrechtlichen Strafgerichtsbarkeit im 20. Jahrhundert*, 1999; *Satzger*, *International and European Criminal Law*, 2012, 185-197; *Werle*, *Principles of International Criminal Law*, 3rd Edition, 2014, 1-29; *Cassese*, *International Criminal Law*, 2nd Edition, 2008, 317-335; *Zahar/Sluiter*, *International Criminal Law*, 2008, 4-13; *Bassiouni*, *International Criminal Law*, Vol. III, 3rd Edition, 2008, 117-132; *Kreß*, *IL* 40 (2006), 15-39; *Kreß*, *JZ* 61 (2006), 981; *Schramm*, *Internationales Strafrecht*, 2011, 35-38.

⁶² იხ. *Grewe*, *Epochen der Völkerrechtsgeschichte*, 1984, 134.

⁶³ იხ. *Hall*, *IRRC* 80 (1998), 57.

სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ჩამოყალიბებას.⁶⁴

ეს საკითხი ასევე წამოიჭრა 1899 წელს, საერთაშორისო კონფლიქტების მშვიდობიანი მოწესრიგების შესახებ ჰააგის I კონვენციასთან დაკავშირებით. ამ დროიდან მოყოლებული, მთელი ამ წლების მანძილზე შეიქმნა არანაკლებ 11 ოფიციალური და 10 არაოფიციალური პროექტი. ეს არის ორგანიზაციების ან ცალკეული მეცნიერების მიერ შემუშავებული პროექტები სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შექმნის შესახებ. ასევე შემუშავდა საერთაშორისო სისხლის სამართლის კოდექსის, როგორც კოდიფიცირებული სამართლებრივი აქტის, სამი პროექტი.

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იდეა განსაკუთრებით აქტუალური ხდებოდა იმ დროს, როცა სისხლისმღერელი ომები ადამიანთა მართლშეგნებას ამძაფრებდა. სწორედ ამიტომ, განსაკუთრებით პირველი და მეორე მსოფლიო ომების შემდეგ, დადგა მისი შექმნის აუცილებლობა.

2. პირველი მსოფლიო ომის დამნაშავეები და ლაიფციგის პროცესი – მართლმსაჯულების კომედია, პაროდია და სანდალი

საერთაშორისო სისხლის სამართლის ისტორიაში სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შექმნის პირველი რეალური შანსი გაჩნდა პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ, თუმცა ეს მცდელობა წარუმატებელი აღმოჩნდა.

პირველ მსოფლიო ომში გამარჯვებულმა სახელმწიფოებმა 1919 წელს მოითხოვეს დამარცხებული მხარისაგან, რომ ყველა ის პირი, რომლებმაც დაარღვიეს ომის კანონები და ჩვეულებები და ჩაიდინეს ადამიანის უფლებათა უხეში დარღვევები, მათი თანამდებობრივი სტატუსის მიუხედავად, დაქვემდებარებოდნენ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობას.

ამ მიზნით, 1919 წლის 25 იანვარს შეიქმნა „კომისია ომის გამჩალებელთა პასუხისმგებლობის დადგენისა და მათ მიმართ სასჯელთა გამოყენებისათვის“. თავისი მანდატის ფარგლებში, კომისიამ შეადგინა მოხსენება ომის გამჩალებელთა და ომში ჩადენილ დანაშაულთა შესახებ, რაშიც იგი პასუხისმგებლობას მთლიანად გერმანიის მხარეს აკისრებდა.

ასევე, კომისიამ ჩამოაყალიბა დანაშაულთა კატალოგი, რომელიც შეიცავდა ოთხ კატეგორიას, 32 ცალკეულ შემადგენლობას, რაც უნდა გამხდარიყო დამნაშავეთა სამართლებრივი დასჯის საფუძველი.

დანაშაულთა ეს ოთხი კატეგორია შემდეგნაირად გამოიყურებოდა: (1) დანაშაულები საერთაშორისო ხელშეკრულებების სინმინდის წინააღმდეგ; (2) დანაშაულები საერთაშორისო მორალის წინააღმდეგ; (3) ჰუმანურობის კანონების ხელყოფა; (4) საკუთრივ ომის დანაშაულები.

⁶⁴ შეად. *Mangold*, Die Völkerstrafrechtliche Verfolgung von Individuen durch internationale Strafgerichte, 2007, 5.

კომისიის (1919) მიერ შედგენილი დანაშაულთა კატალოგი, რომლებიც ჩადენილ იქნა პირველი მსოფლიო ომის დამნაშავეების მიერ, ასე გამოიყურება:

- (1) განზრახ მკვლელობა და ადამიანთა ხოცვა; სისტემატური ტერორი;
- (2) ტყვეთა მკვლელობა;
- (3) სამოქალაქო მოსახლეობის ნამება;
- (4) სამოქალაქო მოსახლეობის განზრახ შიმშილობაში ყოლა;
- (5) გაუპატიურება;
- (6) გოგონებისა და ქალების გატაცება, მათი პროსტიტუციის იძულების მიზნით;
- (7) სამოქალაქო პირების დეპორტაცია;
- (8) სამოქალაქო პირების არაადამიანურ პირობებში თავისუფლების აღკვეთის ქვეშ ყოლა;
- (9) სამოქალაქო პირების იძულებითი შრომა, რაც დაკავშირებული იყო მტრის სამხედრო ოპერაციებთან;
- (10) სამხედრო ოპერაციის განმავლობაში სხვისი სუვერენული უფლებების თვითნებურად განხორციელება;
- (11) ოკუპირებული ტერიტორიების მოსახლეობაში ჯარისკაცების იძულებით შეგროვება;
- (12) ოკუპირებული ტერიტორიების მოსახლეობის ნაციონალიზაციის მცდელობა;
- (13) მაროდორობა;
- (14) საკუთრების კონფისკაცია;
- (15) უსამართლო და გადამეტებული მოთხოვნებისა და კონტრიბუციების დაკისრება;
- (16) ფულადი სისტემის მოშლა და ყალბი ფულის გამოცემა;
- (17) კოლექტიური სასჯელების დაკისრება;
- (18) საკუთრების უსაფუძვლო გაჩანაგება და განადგურება;
- (19) დაუცველი ადგილების განზრახ დაბომბვა;
- (20) ისტორიული, ღვთისმსახურების, საქველმოქმედო და აღმზრდელობითი ნაგებობების ან ძეგლების უსაფუძვლო განადგურება;
- (21) სავაჭრო და სამგზავრო გემების განადგურება გაფრთხილების და ეკიპაჟისა და მგზავრების უსაფრთხოების ღონისძიებების გარეშე;
- (22) სათევზაო კატარღებისა და საქველმოქმედო ორგანიზაციების გემების განადგურება;
- (23) საავადმყოფოების/ლაზარეთების განზრახი დაბომბვა;
- (24) ლაზარეთიანი გემების დაბომბვა და განადგურება;
- (25) წითელი ჯვრის კონვენციასთან დაკავშირებით სხვა დებულებების დარღვევა;
- (26) მომწამვლელი ან მსუთავი აირების გამოყენება;
- (27) ისეთი ტყვიების გამოყენება, რომლებიც ადვილად ფეთქდება ან ფართოდება ადამიანის სხეულში და სხვა არაადამიანური იარაღის გამოყენება;
- (28) იმის გამოცხადება, რომ არავითარი დანდობა არ იქნება;

- (29) დაჭრილთა და ტყვეთა მიმართ ცუდი მოპყრობა;
- (30) ტყვეთა დასაქმება არანებადართულ სამუშაოებზე;
- (31) ცეცხლის შეწყვეტის აღმნიშვნელი აღმის ბოროტად გამოყენება;
- (32) წყალსაცავის მოწამელა.⁶⁵

1919 წლის 28 ივნისის ხელმოწერილი *ვერსალის ხელშეკრულებით* (227-ე–230-ე მუხლები) განისაზღვრა დანაშაულთა შემადგენლობები, რომელთა საფუძველზეც უნდა განხორციელებულიყო პირველ მსოფლიო ომში ჩადენილი დანაშაულების დასჯადობა. ხელშეკრულების 227-ე მუხლის პირველი აბზაცის მიხედვით, განსაკუთრებით, გერმანიის კაიზერი *ვილჰელმ II*, საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლისა და საერთაშორისო ხელშეკრულებების სინამდისის მიძიმე დარღვევის გამო, უნდა დაქვემდებარებოდა საჯარო ბრალდებას, მაგრამ *ჰოლანდიაში* გაქცევიდა და იქ ნათესავებში თავშესაფრის მიღებით მან თავი დააღწია პასუხისმგებლობას.

ვერსალის ხელშეკრულების მიხედვით, უნდა შექმნილიყო სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო, რომლის შემადგენლობაში წარმოდგენილი იქნებოდნენ მოსამართლეები შემდეგი სახელმწიფოებიდან: *ამერიკის შეერთებული შტატები, დიდი ბრიტანეთი, საფრანგეთი, იტალია და იაპონია*.

გარდა ამისა, ხელშეკრულება ითვალისწინებდა *ჰოლანდიაში* გაქცეული კაიზერის ექსტრადიციას, გერმანიის მთავრობის უპირობო თანამშრომლობას მტკიცებულებათა და ექსტრადიციის სფეროებში. ხელშეკრულების 228-ე მუხლი ავალდებულებდა *გერმანიას*, ომში გამარჯვებული მოკავშირეებისათვის მიენიჭებინა უფლებამოსილება, სხვა ბრალდებულები წარედგინათ საკუთარი სამხედრო სასამართლოების წინაშე და ამ მიზნით მომხდარიყო მათი ექსტრადიცია.

ვერსალის ხელშეკრულებაში მოცემული მიზნები ვერ განხორციელდა *ჰოლანდიის* მიერ კაიზერის ექსტრადიციაზე და გერმანიის მთავრობის მიერ სხვა ბრალდებულების გადაცემაზე უარის გამო.⁶⁶ *ჰოლანდიის* მთავრობის პოზიციით, არავითარ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს არა აქვს კომპეტენცია, რომ გაასამართლოს *გერმანიის* სახელმწიფოს მეთაური. თანაც ბრალდება მის წინააღმდეგ არ იყო ნათლად ჩამოყალიბებული. ასევე, *გერმანიის* მთავრობამ საკუთარი მოქალაქეების გადაცემა საერთაშორისო ტრიბუნალისთვის გერმანული კანონმდებლობით არ მიიჩნია შესაძლებლად.

წარუმატებლობის მიუხედავად, *ვერსალის ხელშეკრულების* დამსახურებად მიიჩნევენ იმას, რომ მან პირველად დააყენა საერთაშორისო სამართლის მიხედვით ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი.⁶⁷

საბოლოოდ, პოლიტიკური მიზეზებით, პირველი მსოფლიო ომის დამნაშავეთა დასჯადობის ვალდებულება გადაეცისრა *გერმანიის* სახელმწიფოს, რომელმაც 1919 წლის 18 დეკემბერს მიიღო სპეციალური კანონი ომში ჩადენილი და-

⁶⁵ კომისიის მიერ შედგენილი ომის 32 დანაშაულისგან შემდგარი კატალოგი, დანართის სახით, მოცემულია წიგნში: *Ahlbrecht, Geschichte der völkerrechtlichen Strafgerichtsbarkeit im 20. Jahrhundert*, 1999, 399.

⁶⁶ იხ. *Werle, Völkerstrafrecht*, 3. Auflage, 2012, 6.

⁶⁷ იხ. *Mangold, Die Völkerstrafrechtliche Verfolgung von Individuen durch internationale Strafgerichte*, 2007, 8.

ნაშაულების მიმართ დევნის განხორციელების შესახებ (*Gesetz zur Verfolgung von Kriegsverbrechen und Kriegsvergehen*).

ამ კანონის პირველი პარაგრაფის მიხედვით, მხოლოდ გერმანიის რაიხის სასამართლოს ჰქონდა ყველა ინსტანციაში იმ დანაშაულების განსჯის უფლებამოსილება, რომლებიც პირველი მსოფლიო ომის დროს ჩადენილ იქნა გერმანელების მიერ ქვეყნის შიგნით ან მის საზღვრებს გარეთ. ამავე კანონის მე-2 პარაგრაფის მიხედვით, სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელება შესაძლებელი იყო მხოლოდ იმ ქმედებებისათვის, რომლებიც გერმანული სამართლის მიხედვით დანაშაულს წარმოადგენდა.

ამ კანონის საფუძველზე, 1921 წლიდან, საერთაშორისო მართლმსაჯულების განხორციელების ნაცვლად, ჩატარდა შიდასახელმწიფოებრივი ე.წ. *ლაიფციგის პროცესი*, რომელიც ძალზე წარუმატებელი და არაეფექტიანი გამოდგა: გერმანიის რაიხის სასამართლოს ომში გამარჯვებული მოკავშირეებისგან გადაეცა 907 საქმე, ხოლო შემდგომი 837 საქმე იყო თვით გერმანიის რაიხის პროკურატურის ნაწარმოები, რომელთაგან 13 საქმე მივიდა სასამართლოს მთავარ სხდომამდე.⁶⁸ გამოტანილ იქნა მხოლოდ 9 განაჩენი, რომლითაც ექვსი ბრალდებული გამართლდა და ექვსს მსჯავრი დაედო.⁶⁹

ლაიფციგის პროცესმა აშკარად აჩვენა, რომ გერმანულ მხარეს არ ჰქონდა დამნაშავეთა დასჯის პოლიტიკური ნება, რაც სასამართლოს არაეფექტიანი სამართლებრივი გადაწყვეტილებებითაც დადასტურდა. *საფრანგეთის* მაშინდელმა პრემიერ-მინისტრმა *Briand*-მა ამ პროცესს „მართლმსაჯულების კომედია, პაროდია და სკანდალი“ უწოდა.⁷⁰

ლაიფციგის პროცესის კრაზის გამო, მოკავშირეებმა კვლავ მოითხოვეს პირველი მსოფლიო ომის დამნაშავეთა გადაცემა, რასაც *გერმანიის* მთავრობამ სასტიკი უარით უპასუხა. ამის შემდეგ ჩატარდა რამდენიმე ეროვნული სასამართლო პროცესი *ფრანგული* და *ბელგიური* სასამართლოების მიერ და მოხდა პირველ მსოფლიო ომში დანაშაულის ჩამდენი *გერმანელების* დაუსწრებელი გასამართლება, მაგრამ ვინაიდან *გერმანული* მხარე მსჯავრდებულთა გადაცემის ნინააღმდეგი გამოვიდა, ამ განაჩენების აღსრულება შეუძლებელი გახდა.⁷¹

მაშასადამე, *ლაიფციგის* პროცესით პირველი მსოფლიო ომის დამნაშავეების მიმართ ვერ განხორციელდა ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრინციპის წარმატებული რეალიზაცია, რაც საერთაშორისო სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების წარუმატებელ მცდელობას წარმოადგენს.

⁶⁸ ცალკეული პროცესების შესახებ იხ. Müller, AVR 39 (2001), 202.

⁶⁹ შეად. Mangold, Die Völkerstrafrechtliche Verfolgung von Individuen durch internationale Strafgerichte, 2007, 8; Werle, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 6.

⁷⁰ იხ. Satzger, Internationales und Europäisches Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 259.

⁷¹ იხ. Willis, Prologue to Nuremberg, 1982, 126-148.

3. განვითარების პერიოდი მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ

მეორე მსოფლიო ომის შედეგად შექმნილმა ნიურნბერგისა და ტოკიოს სამხედრო ტრიბუნალებმა მსოფლიო საზოგადოების თვალთახედვის არეში კიდევ ერთხელ წინა პლანზე წამოსწიეს სისხლის სამართლის მუდმივმოქმედი საერთაშორისო სასამართლოს შექმნის აუცილებლობა.

3.1. ნიურნბერგის პროცესი

საერთაშორისო სისხლის სამართლის წარმატებული კოდიფიკაციის დასაწყისად და საერთაშორისო სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების ჩანასახად შეიძლება მიჩნეულ იქნეს 1945 წლის საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალის წესდება და 1946 წლის ნიურნბერგის სამხედრო ტრიბუნალის განაჩენი.

მეორე მსოფლიო ომში გამარჯვებულმა ოთხმა მთავარმა სახელმწიფომ – ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა, საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირმა, დიდმა ბრიტანეთმა და საფრანგეთმა – 1945 წლის 8 აგვისტოს ლონდონში მიაღწია შეთანხმებას, რომლის საფუძველზეც შეიქმნა საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალი, ადგილმდებარეობით ნიურნბერგში, რათა გასამართლებულიყვნენ გერმანიის მხრიდან მეორე მსოფლიო ომის მთავარი დამნაშავეები.

1945 წლის ლონდონის შეთანხმების საფუძველზე შექმნილი საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალის წესდება იყო სამართლებრივი აქტი, რომლის საფუძველზეც პირველად მსოფლიოს ისტორიაში რეალურად გასამართლდნენ საერთაშორისო დამნაშავეები. სწორედ ამიტომ ლონდონის 1945 წლის 8 აგვისტოს შეთანხმება ითვლება „საერთაშორისო სისხლის სამართლის დაბადების მოწმობად“⁷². ამ შეთანხმების საფუძველზე, ნიურნბერგის პროცესი ჩატარდა 1945 წლის 20 ნოემბრიდან 1946 წლის 1 ოქტომბრამდე.⁷³

3.1.1. ლონდონის შეთანხმება

მეორე მსოფლიო ომის მთავარი დამნაშავეები იყვნენ გერმანელი ნაციონალ-სოციალისტური რეჟიმის წარმომადგენლები, ხოლო დანაშაულთა მსხვერპლი – ებრაელები, ბოშები და სხვა ხალხები, ასევე ომის ტყვეები და მოწინააღმდეგე მხარის სამოქალაქო მშვიდობიანი მოსახლეობა.

გასული საუკუნის 40-იანი წლებიდან დიდ ბრიტანეთსა და ამერიკის შეერთებულ შტატებში დაიწყო ფიქრი გერმანელი ომის დამნაშავეების შესაძლო დასჯის შესახებ. ბრიტანელები თავდაპირველად საერთაშორისო-სამართლებრივ დონეზე მართლმსაჯულების განხორციელების წინააღმდეგი იყვნენ და წამოაყენეს თვალსაზრისი, რომ ცნობილი დამნაშავე ნაცისტი ლიდერები გაეყვანათ ქვეყნიდან, რათა იქ გაესამართლებინათ. ასევე საბჭოთა კავშირსაც ჰქონდა თავისი

⁷² იხ. Werle, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 8.

⁷³ იხ. Taylor, Die Nürnberger Prozesse – Hintergründe, Analysen und Erkenntnisse aus heutiger Sicht, 1992.

მოსაზრებები. საბჭოთა მხარე ფიქრობდა, რომ ომის მთავარი დამნაშავეების პასუხისმგებლობის საკითხი უკვე გადაწყვეტილი იყო იალტის კონფერენციაზე და საერთაშორისო ტრიბუნალს შეეძლო დაედგინა მხოლოდ მათ მიმართ გამო-საყენებელი სასჯელის ზომა. ამერიკის შეერთებული შტატები თავდაპირველად იზიარებდა დიდი ბრიტანეთის პოზიციას, ვიდრე პრეზიდენტ Truman-ის მიერ დანიშნულმა სპეციალურმა წარმომადგენელმა Robert Jackson-მა (თავდაპირველად აშშ-ის უზენაესი სასამართლოს მოსამართლემ, ხოლო შემდეგ ნიურნბერგის ტრიბუნალის ამერიკელმა მთავარმა ბრალმძებელმა), 1945 წლის შუა პერიოდ-ისათვის არ გაიტანა ამერიკული პოზიცია.

მიუხედავად აზრთა სხვადასხვაობისა, ჯერ კიდევ 1943 წლის 20 ოქტომბერს შეიქმნა გაერთიანებული ერების ომის დანაშაულთა კომისია – *United Nations War Crimes Commission (UNWCC)*, რომელიც აგროვებდა მტკიცებულებებს და უნდა მოემზადებინა სასამართლო პროცესები. მართალია, კომისიის სახელწოდებაში ფიგურირებს „გაერთიანებული ერები“, მაგრამ მას არავითარი საერთო არა აქვს „გაერთიანებული ერების ორგანიზაციასთან“, რომელიც მოგვიანებით, 1945 წელს შეიქმნა. სახელწოდება უკავშირდება ე.წ. „26 ერის დეკლარაციას“, რომელიც თარიღდება 1942 წლის 1 იანვრით და გამოხატავს 26 მოკავშირე სახელმწიფოს ალიანსს გერმანიის, იტალიისა და იაპონიის წინააღმდეგ. მიუხედავად ასეთი სახელწოდებისა, კომისია შედარებით სუსტი ორგანო გამოდგა.⁷⁴

მეორე მსოფლიო ომში ჩადენილ დანაშაულთა მიმართ სისხლისსამართლებრივი დევნის საერთო ძალისხმევით განხორციელების თაობაზე მოკავშირეთა ნება პირველად გაცხადდა ე.წ. „მოსკოვის დეკლარაციაში“, რომელიც თარიღდება 1943 წლის 30 ოქტომბრით. მასში დაფიქსირდა დამნაშავეთა ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის პრინციპი. სწორედ ამ დეკლარაციის საფუძველზე დაიწყო მოკავშირეებს შორის მოლაპარაკებები სისხლის სამართლის საერთაშორისო ტრიბუნალის შექმნის, მისი სტრუქტურის, პროცესუალური წესებისა და სხვა მნიშვნელოვანი ასპექტების თაობაზე.⁷⁵

ნიურნბერგის პროცესის საერთაშორისო-სამართლებრივი საფუძველია ლონდონის შეთანხმება ომის მთავარი ევროპელი დამნაშავეების დევნისა და დასჯის შესახებ, რომელსაც მეორე მსოფლიო ომის ანტიჰიტლერული კოალიციის მონიშნულმდეგე ოთხმა მთავარმა სახელმწიფომ (აშშ, სსრკ, დიდი ბრიტანეთი, საფრანგეთი) 1945 წლის 8 მაისს მოაწერა ხელი ლონდონში. თავისი ბუნებით, ეს შეთანხმება წარმოადგენს მეორე მსოფლიო ომში გამარჯვებულ მთავარ მოკავშირე ამ ოთხ სახელმწიფოს შორის დადებულ საერთაშორისო-სამართლებრივ ხელშეკრულებას, რომელსაც კიდევ 19 სხვა სახელმწიფო⁷⁶ შეუერთდა. გერმანიას ხელი კი არ მოუწერია შეთანხმებისთვის, არამედ, როგორც დამარცხებული, უპი-

⁷⁴ იხ. Taylor, Die Nürnberger Prozesse – Hintergründe, Analysen und Erkenntnisse aus heutiger Sicht, 1992, 41-43.

⁷⁵ შეად. Mangold, Die Völkerstrafrechtliche Verfolgung von Individuen durch internationale Strafgerichte, 2007, 9-10.

⁷⁶ ეს სახელმწიფოებია: საბერძნეთი, დანია, იუგოსლავია, ნიდერლანდები, ჩეხოსლოვაკია, პოლონეთი, ბელგია, აბისინია (ეთიოპია), ავსტრალია, ჰონდურასი, ნორვეგია, პანამა, ლუქსემბურგი, ჰაიტი, ახალი ზელანდია, ინდოეთი, ვენესუელა, ურუგვაი, პარაგვაი.

რობოდ დანებდა და დამნაშავეების გადაცემის ვალდებულება დაეკისრა.

ლონდონის შეთანხმებას დანართის სახით ერთვის საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალის (*International Military Tribunal – IMT*) წესდება. შეიძლება ითქვას, რომ თავისი ინტერნაციონალური ხასიათისა და ხელმომწერ სახელმწიფოთა სიმრავლის მიუხედავად, თავისი ბუნებით *IMT* არ ითვლება საერთაშორისო სასამართლოდ, არამედ ომში გამარჯვებულ სახელმწიფოთა „სამოკავშირეო სასამართლოდ“, რომელიც დროებით შეიქმნა.⁷⁷

3.1.2. ნიურნბერგის ტრიბუნალის შესახებ

IMT-ის წესდების მე-2 მუხლის მიხედვით, სასამართლო შედგებოდა ოთხი მოსამართლისა და მათი ოთხი მოადგილისაგან. მეორე მსოფლიო ომში გამარჯვებულ ყოველ მთავარ მოკავშირე სახელმწიფოს (აშშ, სსრკ, დიდი ბრიტანეთი, საფრანგეთი) ჰქონდა თითო მოსამართლისა და მისი მოადგილის დასახელების უფლება.

მოსამართლის მოადგილეებს ჰქონდათ ერთგვარი სათადარიგო მოსამართლის ფუნქცია. ისინი, შეძლებისდაგვარად, უნდა დასწრებოდნენ სასამართლოს ყველა სხდომას და მოსამართლის მიერ თავისი უფლებამოსილების შესრულების შეუძლებლობის შემთხვევაში შეეცვალათ იგი.

ბრალდების მხარეს წარმოადგენდა ამავე მთავარი მოკავშირე სახელმწიფოს წარმომადგენელი, თითო-თითო გენერალური პროკურორი, რომელთაც, წესდების მე-14 მუხლის მიხედვით, ევალებოდათ ომის დანაშაულთა გამოძიება და ომის მთავარი დამნაშავეების დევნა. წესდების მე-15 მუხლით, მათ ევალებოდათ მტკიცებულებათა მოპოვება, შემოწმება და სასამართლოსათვის წარდგენა, მონმეთა და ბრალდებულთა წინასწარი დაკითხვა, საბრალდებო დასკვნების მომზადება, სასამართლოზე ბრალდების მხარდაჭერა.

ბრალდებასა და სასამართლოს დახმარებას უწევდა სამდივნო, რომელიც ასრულებდა ორივე ამ ორგანოს ადმინისტრაციულ სამუშაოს.

სასამართლო უფლებამოსილი იყო ჩაეტარებინა პროცესი და ამისათვის თვითონ უნდა მიეღო საპროცესო წესები. სასამართლოს უფლებამოსილებები განსაზღვრული იყო წესდების მე-17 მუხლით: მონმეთა და ბრალდებულთა დაკითხვა, მტკიცებულებათა გამოკვლევა და ა.შ. წესდების მე-19 მუხლიდან გამომდინარე, მტკიცებულებათა გამოკვლევასთან დაკავშირებით სასამართლო არ იყო მკაცრად შეზღუდული და ჰქონდა ფართო კომპეტენცია, რათა ჩაეტარებინა ჩქარი, მაგრამ არა ფორმალური პროცესი.

ბრალდებულების უფლებები გარანტირებული იყო წესდების მე-16 მუხლით. სხვა პროცესულურ უფლებებთან ერთად, მათ შეეძლოთ, მაგალითად, აეყვანათ (გერმანელი) ადვოკატი, რომლის ხარჯებსაც იხდიდა თვით სასამართლო,

⁷⁷ შეად. *Mangold, Die Völkerstrafrechtliche Verfolgung von Individuen durch internationale Strafgerichte*, 2007, 11; იხ. ასევე: *Arnold, Der UNO-Sicherheitsrat und die strafrechtliche Verfolgung von Individuen*, 1999, 19.

ჰქონდათ თარჯიმნის ყოლის უფლება და სამართლიანი სასამართლო განხილვის შემადგენელი სხვა უფლებები.

ნესდების 24-ე მუხლი განსაზღვრავდა სისხლის სამართლის პროცესის ძირითად პრინციპებს. მთლიანობაში *IMT*-ის საპროცესო სამართალი იყო ანგლო-ამერიკული და ამიტომ ადევრსატორულ პრინციპზე აგებული. სწორედ ამის გამოხატულება იყო მხარეთა დომინანტური მდგომარეობა, რომელთაც ჰქონდათ პროცესზე ბატონობა. ბრალდების გამოქვეყნების შემდეგ, სასამართლო ამონებდა, მიაჩნდა თუ არა თავი განსასჯელს ბრალეულად. *ნიურნბერგის* პროცესზე ყველა განსასჯელმა თავი უდანაშაულოდ მიიჩნია. ამის შემდეგ, ბრალმდებლები გამოდიოდნენ შესავალი სიტყვით და შემდეგ სასამართლო წყვეტდა მტკიცებულებათა დასაშვებობის საკითხს. შემდეგ ხდებოდა ბრალდების მონმეთა დაკითხვა და იყო ჯვარედინი დაკითხვის შესაძლებლობა. დაცვის შემდეგ, ბრალდებას კვლავ შეეძლო ხელახლა ეწარმოებინა დაკითხვა. საქმის განხილვა მთავრდებოდა ბრალდებულის საბოლოო სიტყვით. სასამართლოს არ ჰქონდა მტკიცებულებათა გამოკვლევის ვალდებულება და მონმეთა დაკითხვაც იყო ბრალდებისა და დაცვის ვალდებულება, რომლებიც ატარებდნენ ჯვარედინ დაკითხვას.⁷⁸ სასამართლო განხილვის დამთავრების შემდეგ, სასამართლოს უნდა გამოეცხადებინა დასაბუთებული განაჩენი და დაენიშნა სასჯელი, რა დროსაც უნდა გაეთვალისწინებინა ბრალდებულის ინდივიდუალური ბრალის ხარისხი. ნესდების 27-ე მუხლი ითვალისწინებდა სიკვდილით დასჯის ან სასამართლოს მიერ სამართლიანად მიჩნეული სხვა სასჯელის გამოყენების შესაძლებლობას. განაჩენი საბოლოო იყო და არ ექვემდებარებოდა გასაჩივრებას. მთლიანობაში პროცესზე დასწრება საზოგადოებისათვის ხელმისაწვდომი იყო.

IMT-ის პირველი მოსამზადებელი სხდომა ჩატარდა 1945 წლის 18 ოქტომბერს, *ბერლინში*, სადაც წარმოდგენილ იქნა საბრალდებო დასკვნები. თავად სასამართლო პროცესი ომის მთავარი დამნაშავეების მიმართ დაიწყო 1945 წლის 20 ნოემბერს, ქალაქ *ნიურნბერგის* მართლმსაჯულების სასახლეში. ამ შუალედში ბრალდებულებს მიეცათ დრო თავიანთი დაცვის მოსამზადებლად. სასამართლო სხდომები მიმდინარეობდა 218 დღე. ამ პერიოდში მოსმენილ იქნა 236 მოწმის ჩვენება და გამოკვლეულ იქნა დიდი რაოდენობის დოკუმენტალური მასალა.⁷⁹

სასამართლომ ბრალდებები დაყო ოთხ ჯგუფად:

- შეთქმულება მსოფლიო მშვიდობის წინააღმდეგ;
- აგრესიული ომის დაგეგმვა, გაჩაღება (დანყება) და წარმოება;
- ომის სამართლის დანაშაული და დარღვევები;
- ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული.

თავდაპირველად 24 პირი იქნა ბრალდებული⁸⁰. განაჩენი გამოცხადდა 1946 წლის 30 სექტემბერს და 1 ოქტომბერს. *ნიურნბერგის* პროცესმა გაასამართლა ნაციონალ-სოციალისტური რეჟიმის 22 ცნობილი წარმომადგენელი, მათ შორის,

⁷⁸ იხ. *Ahlbrecht*, *Geschichte der völkerrechtlichen Strafgerichtsbarkeit im 20. Jahrhundert*, 1999, 91.

⁷⁹ იხ. *Kastner*, *JA* 1995, 802, 808.

⁸⁰ მათგან ერთმა (*Robert Ley*) თავი მოიკლა პროცესამდე, ხოლო ერთი (*Gustav Krupp*) მიჩნეულ იქნა შეურაცხადად.

თორმეტს მიესაჯა სიკვდილით დასჯა⁸¹, სამს – უვადო თავისუფლების აღკვეთა⁸², ოთხს – გრძელვადიანი (არანაკლებ ათი წლით) თავისუფლების აღკვეთა⁸³, ხოლო სამი განსასჯელი⁸⁴ გამართლდა.⁸⁵ ასევე, სასამართლომ, წესდების მე-9 მუხლის საფუძველზე, „მესამე რაიხის“ ოთხი გაერთიანება გამოაცხადა „დანაშაულებრივ ორგანიზაციად“⁸⁶.

3.1.3. ნიურნბერგის ტრიბუნალის იურისდიქცია

IMT-ის წესდების მე-6 მუხლის პირველი აბზაციის მიხედვით, ტრიბუნალს ჰქონდა ევროპის სახელმწიფოების ომის მთავარი დამნაშავეების გასამართლების უფლება. მისი იურისდიქცია ვრცელდებოდა ყველა იმ პირზე, რომელმაც მე-6 მუხლის მე-2 აბზაცით გათვალისწინებული დანაშაული ჩაიდინა ინდივიდუალურად ან როგორც ორგანიზაციის, ან ჯგუფის წევრმა. მე-6 მუხლის მე-2 აბზაცით გათვალისწინებული დანაშაულებია:

1. დანაშაული მშვიდობის წინააღმდეგ;
2. ომის დანაშაული;
3. დანაშაული ადამიანურობის წინააღმდეგ.

IMT-ის წესდების მე-6 მუხლის მე-3 აბზაციის მიხედვით, სასამართლოს იურისდიქცია მოიცავდა ყველა ხელმძღვანელის, ორგანიზატორის, წამქეზებლისა და სხვა თანამონაწილის მოქმედების დასჯადობას, რომლებმაც, დასახელებული დანაშაულების ჩადენის მიზნით, მონაწილეობა მიიღეს საერთო გეგმის შექმნაში, განხორციელებაში ან დანაშაულებრივ შეთქმულებაში.

IMT-ის წესდების მე-7 მუხლის მიხედვით, ბრალდებულის სამსახურებრივი მდგომარეობა, იყო იგი სახელმწიფოს მეთაური თუ მთავრობის მაღალი თანამდებობის მოხელე, არ წარმოადგენდა მისი პასუხისმგებლობის არც გამომრიცხველ და არც შემამსუბუქებელ გარემოებას.

IMT-ის წესდების მე-8 მუხლის მიხედვით, ის გარემოება, რომ პირი მოქმედებდა თავისი მთავრობის ან უშუალო უფროსის ბრძანების საფუძველზე, არ წარმოადგენდა პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ გარემოებას, მაგრამ შეიძლება გათვალისწინებული ყოფილიყო, როგორც პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი გარემოება, თუ ეს სასამართლოს თვალსაზრისით გამართლებულად იქნებოდა მიჩნეული.

IMT-ის წესდების მე-9, მე-10 და მე-11 მუხლები იძლეოდა შესაძლებლობას, რომ სასამართლოს, ცალკეულ ინდივიდთა გასამართლების პროცესში, ესა თუ

⁸¹ ესენია: Bormann; Frank; Frick; Göring; Jodl; Kaltenbrunner; Keitel; Rosenberg; Sauckel; Seyß-Inguart; Streicher; Ribbentrop.

⁸² ესენია: Funk; Heß; Raeder.

⁸³ ესენია: Dönitz; Speer; Neurath; Schirach.

⁸⁴ ესენია: Fritzsche; Schacht; Papen.

⁸⁵ შეად. Sat-ger, Internationales und Europäisches Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 261.

⁸⁶ შეად. Werle, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 12.

ის ჯგუფი ან ორგანიზაცია გამოეცხადებინა დანაშაულებრივ ორგანიზაციად და განესაზღვრა ასეთი ორგანიზაციისა და მისი წევრებისათვის სამართლებრივი შედეგები. წესდების მე-12 მუხლი კი იძლეოდა ბრალდებულის დაუსწრებლად გასამართლების შესაძლებლობას, თუ მისი მოძებნა არ იყო შესაძლებელი, ან თუ, სამართლიანობის ინტერესებიდან გამომდინარე ან სხვა საფუძვლებით, სა-სამართლო ამას აუცილებლად მიიჩნევდა.

მაშასადამე, *IMT*-ის იურისდიქცია გავრცელდა *სამ დანაშაულზე* (წედების მე-6 მუხლი), რომლებიც ცალ-ცალკე იქნება დახასიათებული.

3.1.3.1. დანაშაული მშვიდობის წინააღმდეგ

IMT-ის წესდების მე-6 მუხლის მე-2 (ა) აბზაციტ დასჯადია მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულები, კერძოდ, აგრესიული ომის ან საერთაშორისო ხელშეკრულებების, შეთანხმებების ან გარანტიების დარღვევით ომის დაგეგმვა, მომზადება, გაჩაღება ან წარმოება, საერთო გეგმაში, ან დანაშაულებრივ შეთქმულებაში (დანაშაულის მომზადებაში) მონაწილეობა, რომელიც მიმართულია წესდებაში დასახელებული ერთ-ერთი ქმედების ჩადენისაკენ.

წესდებით კოდიფიცირებულია იმ პირთა ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, ვინც ჩაიდინა აგრესიული ომის ან საერთაშორისო ხელშეკრულებების, შეთანხმებების ან გარანტიების დარღვევით ომის დაგეგმვა, მომზადება, გაჩაღება ან წარმოება, ან მასში მონაწილეობა.

ეს შემადგენლობა ძალზე საკამათო იყო როგორც *ნიურნბერგის* პროცესამდე, ასევე პროცესის დროს. უპირველეს ყოვლისა, სადავო იყო, საერთოდ, შეიძლებოდა თუ არა აგრესიული ომი საერთაშორისო სამართლის მიხედვით დანაშაულად ყოფილიყო მიჩნეული. პრობლემური იყო ის, რომ აგრესიული ომი, როგორც დანაშაული, არც ერთ საერთაშორისო ხელშეკრულებაში არ იყო კონკრეტულად განსაზღვრული. ამ პოზიციას ბრალდება *ნიურნბერგის* პროცესზე არ დაეთანხმა და, უპირველეს ყოვლისა, დაეყრდნო 1929 წლის ე.წ. *ბრიან-კელოგის* პაქტის არსებობის ფაქტს.⁸⁷

⁸⁷ ეს არის „ხელშეკრულება ომის კანონგარეშედ გამოცხადების შესახებ“ – საფრანგეთის საგარეო საქმეთა მინისტრის *ბრიანისა* და აშშ-ის სახელმწიფო მდივნის *კელოგის* მიერ ინიცირებული და 1928 წლის 27 აგვისტოს გაფორმებული საერთაშორისო ხელშეკრულება, რომელიც ძალაში შევიდა 1929 წლის ივნისიდან. ამ დროს ევროპაში დიდი პოპულარობით სარგებლობდა *პაციფიზმის* იდეა, რომლის ყველაზე ნათელ გამოვლინებად იქცა სწორედ ეს პაქტი. 1927 წლის 6 აპრილს, საფრანგეთის საგარეო საქმეთა მინისტრმა *ბრიანმა* ამერიკელებს შესთავაზა საფრანგეთსა და აშშ-ს შორის ხელშეკრულების დადება, რათა ომი კანონგარეშედ გამოცხადებულიყო. 20 ივნისს მან საფრანგეთში აშშ-ის ელჩს გადასცა ოფიციალური ნოტა, ხელშეკრულების პროექტით, საფრანგეთსა და აშშ-ს შორის მარადიული მეგობრობის შესახებ. საფრანგეთი ამ პაქტით ცდილობდა, გაემყარებინა საკუთარი სამხედრო-პოლიტიკური პოზიციები ევროპაში. აშშ-ის სახელმწიფო მდივანმა *კელოგმა*, რომლის მიზანიც იყო ამერიკის შეერთებული შტატებისათვის საერთაშორისო არბიტრის პოზიციის მინიჭება, 28 დეკემბერს საპასუხო წინადადება გაუგზავნა *ბრიანს*, რომლითაც იგი იწონებდა იდეას, მაგრამ მიაჩნდა, რომ ასეთი ხელშეკრულების მხოლოდ საფრანგეთთან დადება საკმარისი არ იქნებოდა, არამედ აუცილებელი იყო მისთვის ხელი მოეწერა ყველა წამყვან

ამ ხელშეკრულების პირველი მუხლის მიხედვით, მაღალი ხელშემკვერელი მხარეები, მათი ხალხების სახელით, საზეიმოდ აცხადებდნენ, რომ გამოვლინდნენ ომის საერთაშორისო სადავო საკითხების გადაწყვეტის საშუალებად გამოყენებას და უარს ამბობდნენ მასზე, როგორც მათ შორის ურთიერთობებში ეროვნული პოლიტიკის იარაღზე.

დაცვის მხარე უარყოფდა ამ პაქტის გამოყენების შესაძლებლობას იმ არგუმენტით, რომ იგი ადრე არასოდეს არ ყოფილა გამოყენებული და, სახელმწიფოთა შესაბამისი პრაქტიკის არარსებობის გამო, არ შეიძლებოდა საერთაშორისო ჩვეულებით სამართლად მიჩნეულიყო. *ნიურნბერგის* ტრიბუნალმა არ გაიზიარა ეს არგუმენტაცია და დაადასტურა, რომ აგრესიული ომი საერთაშორისო სამართლით აღიარებული დანაშაულია. მიუხედავად ამისა, პრობლემად დარჩა აგრესიული ომის დეფინიციის საკითხი. თვით *ბრიან-კელოგის* პაქტიც არ შეიცავდა ასეთ დეფინიციას, რის გამოც წარმოიშვა გარკვეული სამართლებრივი პრობლემები.

მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის შემადგენლობა შეიცავს ისეთი ქმედების კრიმინალიზაციასაც, როგორიცაა დანაშაულებრივ შეთქმულებაში (დანაშაულის მომზადებაში) მონაწილეობა (*conspiracy*), რომელიც მიმართული იყო *IMT*-ის წესდების მე-6 მუხლის მე-2 (ა) აბზაცში დასახელებული ერთ-ერთი ქმედების ჩადენისაკენ. დანაშაულის შემადგენლობის ეს ნიშანიც ძალზე საკამათო იყო, მაგრამ *ამერიკელი* მთავარი ბრალმდებლის *Jackson*-ის აზრით, წარმოადგენდა „ბრალდების გულს“. იგი ბრალდების მხარეს შესაძლებლობას აძლევდა, არ შეზღუდულიყო მხოლოდ ომის დროს ჩადენილი დანაშაულებით და პროცესში ჩაერთო მეორე მსოფლიო ომის დაწყებამდე პერიოდში, ნაციონალ-სოციალისტური ფაშისტური რეჟიმის მიერ ჩადენილი დანაშაულებრივი ქმედებები.⁸⁸ აზრთა სხვადასხვაობა გამოწვეული იყო ამ საკითხზე სხვადასხვა სამართლებრივი სისტემის განსხვავებული სამართლებრივი შეხედულებებით.

საერთაშორისო სისხლის სამართალში განვითარებული დანაშაულის ჩადენის დასჯადი ადრეული სტადია ე.წ. *conspiracy* წარმოადგენს ანგლოამერიკული სამართლებრივი სისტემიდან მომდინარე სამართლებრივ ფიგურას, რომელიც მოითხოვს ორი ან მეტი პირის შეთანხმებას დანაშაულის ჩადენის თაობაზე.⁸⁹ იგი ასევე დასჯადი იყო საბჭოთა სისხლის სამართლის მიხედვითაც, ამიტომ *ამერიკელები* და *რუსები* თანახმა იყვნენ, რომ იგი შეეტანათ *IMT*-ის წესდების მე-6 მუხლის მე-2 (ა) აბზაცში, როგორც დანაშაულის ჩადენის მოსამზადებელი, დასჯადი ქმედება. *ფრანგები* და *ინგლისელები* კრიტიკულად იყვნენ განწყობილი

სახელმწიფოს. საბოლოოდ, 1928 წლის 27 აგვისტოს *ბრიან-კელოგის* პაქტის ხელმოწერითა შორის იყვნენ *საფრანგეთი*, *ინგლისი*, *გერმანია*, *იტალია*, *იაპონია*, *ბელგია*, *პოლონეთი* და *ჩეხოსლოვაკია*. პაქტის ხელმოწერე სახელმწიფოებს უარი უნდა ეთქვათ ომზე, როგორც ეროვნული პოლიტიკის გატარების საშუალებაზე და ყველა სახის უთანხმოება მხოლოდ მშვიდობიანი გზით უნდა გადაეწყვიტათ. პაქტის მე-3 მუხლით, მასთან შეერთება შეეძლო ნებისმიერ სახელმწიფოს.

⁸⁸ იხ. *Taylor*, Die Nürnberger Prozesse – Hintergründe, Analysen und Erkenntnisse aus heutiger Sicht, 1992, 105.

⁸⁹ შეად. *Werle*, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 298.

ამ სამართლებრივი ფიგურის დასჯადობის *IMT*-ის წესდებაში შეტანის მიმართ; ფრანგები – იმიტომ, რომ საკუთარი სამართლებრივი სისტემისათვის ეს სამართლებრივი ფიგურა უცნობი იყო, ხოლო ინგლისელებს არ უნდოდათ ბრალდების მოცულობის ძალზე განუსაზღვრელად გაფართოება.⁹⁰

ბრალდების ამერიკული მხარის წარმომადგენლის თვალსაზრისით, დასჯადობას უნდა დაქვემდებარებოდა დანაშაულებრივი ჯგუფის ყველა მონაწილე, ჩადენილ დანაშაულში თითოეული მათგანის ინდივიდუალური ობიექტური წვლილის და სუბიექტურად მისი ჩადენის ცოდნისა და ნებელობის მიუხედავად. ჩაიშალა ბრალდების მხარის მცდელობა, ნაციონალ-სოციალისტური პარტიის (*NSDAP*) ყველა წამყვანი პარტიული ფუნქციონერი გადასცემოდა სასამართლოს, იმის გამო, რომ მათ იცოდნენ ომის შემუშავებული გეგმის შესახებ, რაც მოცემული იყო *ჰიტლერის* ცნობილ წიგნში „ჩემი ბრძოლა“ (*„Mein Kampf“*) და პარტიის სხვა საპროგრამო დოკუმენტებში. სასამართლომ მოითხოვა ორგანიზაციის თითოეული წევრის საკმარისი სიახლოვე დანაშაულის გეგმასთან, რომ იგი დაქვემდებარებოდა დასჯადობას, რისთვისაც წიგნებსა და სხვა საპროგრამო დოკუმენტებში მოცემული იდეების უბრალო ცოდნა არ იყო საკმარისი. სასამართლოს მიერ მოთხოვნილი დანაშაულის გეგმასთან საკმარისი სიახლოვის დადგენა შესაძლებელი გახდა ადოლფ *ჰიტლერის* საიდუმლო კონფერენციების (1937 წლის 5 ნოემბერი; 1939 წლის 23 მაისი; 1939 წლის 22 აგვისტო და 1939 წლის 23 ნოემბერი) მასალებით.

დანაშაულებრივ შეთქმულებაში (დანაშაულის მომზადებაში) მონაწილეობის (*conspiracy*) ბრალდებით მოხდა სხვადასხვა ნაციონალ-სოციალისტური ორგანიზაციის გასამართლება, რომლის სამართლებრივი საფუძველი იყო *IMT*-ის წესდების მე-9 მუხლი, რომლის მიხედვითაც, ჯგუფი ან ორგანიზაცია, რომელიც კავშირში იყო რომელიმე პროცესთან, შეიძლებოდა გამოცხადებულიყო დანაშაულებრივ ორგანიზაციად. ამას ის შედეგი ჰქონდა, რომ *ლონდონის* შეთანხმების ხელშემკვრელ სახელმწიფოებს უფლება ჰქონდათ, დანაშაულებრივად აღიარებული ორგანიზაციის წევრები მხოლოდ ამ ორგანიზაციის წევრობის გამო საკუთარი ეროვნული სასამართლოების მეშვეობით გაესამართლებინათ.

3.1.3.2. ომის დანაშაული

IMT-ის წესდების მე-6 მუხლის მე-2(ბ) აბზაცით დასჯადია ომის დანაშაულები, კერძოდ, ომის კანონებისა და ჩვეულებების დარღვევა. ასეთი დარღვევები, რომელთა ჩამონათვალი არ არის ამომწურავი, სხვა ქმედებებთან ერთად, ასევე შეიძლება გამოიხატოს მკვლელობაში, სასტიკ მოპყრობაში ან ოკუპირებული ტერიტორიიდან ან მის ფარგლებს შიგნით დეპორტაციაში, თუ იგი ჩადენილია მონური შრომის ან სხვა ნებისმიერი მიზნით, სამოქალაქო მოსახლეობის მიმართ, ომის ტყვეების ან ღია ზღვაზე მყოფი პირების მკვლელობაში, ან სასტიკ მოპყრობებში, მძევლების მოკვლაში, საჯარო ან კერძო საკუთრების მაროდღეობაში,

⁹⁰ შეად. *Taylor, Die Nürnberger Prozesse – Hintergründe, Analysen und Erkenntnisse aus heutiger Sicht, 1992, 10.*

ქალაქების, ბაზრების ან სოფლების თვითნებურ განადგურებაში, ან ნებისმიერ სხვაგვარ გაჩანაგებაში, რომელიც არ არის გამართლებული სამხედრო აუცილებლობით.

ომის დანაშაულის შემადგენლობა იყო ყველაზე ნაკლებად სადავო. მისი დასჯადობა მომდინარეობდა ე.წ. ჰააგისა და ჟენევის სამართლიდან და მიღებული ჰქონდა საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ფორმა. ფრანგი და რუსი ბრალმძღვლები ომის დანაშაულს განსაზღვრავდნენ, როგორც შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის ისეთი დარღვევებს, რაც არ იყო გამართლებული ომის სამართლით.

ნესდების ამ მუხლით დასჯადობას უნდა დაქვემდებარებოდა საერთაშორისო სამართლის მხოლოდ განსაკუთრებით მძიმე და განზრახი დარღვევები. ქმედების შემადგენლობის ასეთი ვიწრო ინტერპრეტაცია გამომდინარეობდა იქიდან, რომ ამ ქმედებებისათვის შესაძლებელი იყო სიკვდილით დასჯის გამოყენება. სასამართლოს საბოლოო განაჩენში იგი მაინც ფართოდ იქნა გამოყენებული და თითქმის ყველა ბრალდებული გასამართლდა ომის დანაშაულების ჩადენისათვის.

3.1.3.3. დანაშაული ადამიანურობის წინააღმდეგ

IMT-ის ნესდების მე-6 მუხლის მე-2(ც) აბზაცით დასჯადია ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულები, კერძოდ, მკვლელობა, განადგურება, დამონება, დეპორტაცია ან სხვა არაადამიანური ქმედებები, ჩადენილი ნებისმიერი სამოქალაქო მოსახლეობის მიმართ, ომამდე ან ომის დროს, დევნა პოლიტიკური, რასობრივი ან რელიგიური საფუძვლით, ჩადენილი ან დაკავშირებული ერთ-ერთ იმ დანაშაულთან, რომელიც შედის სასამართლოს იურისდიქციაში, დამოუკიდებლად იმისა, ეს ქმედება მიმართულია თუ არა იმ ქვეყნის სამართლის წინააღმდეგ, სადაც იგი იქნა ჩადენილი.

დანაშაულის ამ შემადგენლობას უნდა მოეცვა ყველა ის ქმედება, რომელიც არ წარმოადგენდა ომის დანაშაულს ან მეორე მსოფლიო ომის დაწყებამდე, 1939 წლის 1 სექტემბრამდე იქნა ჩადენილი ნაციონალ-სოციალისტური რეჟიმის მიერ. ამ თვალსაზრისით, ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო ებრაელების სისტემატური დევნა, რომელიც განხორციელდა გასული საუკუნის 30-იან წლებში.⁹¹ 1939 წლის 1 სექტემბრამდე ჩადენილი დანაშაულების დასჯადობისათვის *IMT* მოითხოვდა სხვა დანაშაულებთან კავშირს, რის გამოც მსჯავრდებები ამ შემადგენლობით უმნიშვნელო და ხშირად კრიტიკის საგანი იყო.

სადავო იყო საკითხი, თუ რამდენად წარმოადგენდა საერთაშორისო სამართლის დარღვევას საკუთარი სამოქალაქო მოსახლეობის წინააღმდეგ განხორციელებული დევნა.⁹² საქმე ის არის, რომ არ არსებობდა არც ერთი საერთაშორისო-სამართლებრივი აქტი, რომელიც განსაზღვრავდა საკუთრივ ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის სამართლებრივ ბუნებას და მის საერთა-

⁹¹ ნაციონალ-სოციალისტების მიერ ებრაელების დევნაზე იხ. *Ternon, Der verbrecherische Staat*, 1996.

⁹² იხ. *Zimmermann, JuS 1996, 867*.

შორისო-სამართლებრივ ხასიათს. ამ შემადგენლობაში შემავალი ქმედებების დანაშაულებრივი ხასიათი გამომდინარეობდა ადამიანის უფლებათა მინიმალური სტანდარტების დაცვის ვალდებულებიდან, რომელიც მოცემულია ბუნებით სამართალშიც.

3.1.4. ნიურნბერგის მართლმსაჯულების კრიტიკა

რამდენიმე ათეული წელი გავიდა ნიურნბერგის პროცესიდან და ამ დროის მანძილზე მას არ დაუკარგავს თავისი მსოფლიო ისტორიული მნიშვნელობა.⁹³ ამასთან, *IMT*-ის მიერ განხორციელებული მართლმსაჯულება დღემდე გარკვეულ კრიტიკას იწვევს. იგი ეხება სასამართლოს პოლიტიკურ და სამართლებრივ ლეგიტიმაციას. ბევრჯერ ითქვა იმის შესახებ, რომ უმჯობესი იქნებოდა, მართლმსაჯულების განხორციელება მიენდოთ მოსამართლეებისათვის ნეიტრალური სახელმწიფოებიდან, სასამართლოს დამოუკიდებლობის, მიუკერძოებლობის და ობიექტურობის მეტი თვალსაჩინოებისათვის.

კრიტიკის ერთ-ერთი პუნქტი იყო ასევე *nulla poena sine lege*-პრინციპის დარღვევა. დღემდე მიმდინარეობს კამათი იმის შესახებ, რომ ყველა ის ქმედება, რომლის დასჯადობაც გათვალისწინებულია *IMT*-ის წესდებით, მისი ჩადენის დროს წარმოადგენდა თუ არა დანაშაულს საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის მიხედვით.⁹⁴

ომის დანაშაულის დასჯადობის დასაბუთება საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლით ნაკლებად პრობლემატური იყო, რადგან მისი დასჯადობის საფუძველს შეიცავდა მოქმედი ეროვნული სამართალიც.⁹⁵ იგივე შეიძლება ითქვას ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულების მიმართაც. ამ დანაშაულის ცალკეული შემადგენლობები, როგორიცაა მკვლელობა, წამება და ა.შ., დასჯადი იყო მაშინ მოქმედი სამართლებრივი სისტემებით, ასე რომ, სპეციალური საერთაშორისო-სამართლებრივი კოდიფიკაციის არსებობა ქმედებათა დასჯადობისათვის არ იყო აუცილებელი. შეიძლება ითქვას, რომ საქმე ეხებოდა საყოველთაოდ აღიარებულ სამართლებრივ პრინციპებს, რომლებიც საერთაშორისო სამართლის აღიარებულ წყაროს წარმოადგენდა.⁹⁶

ამ ორი შემადგენლობისგან განსხვავებით, განსაკუთრებით კრიტიკული იყო დამოკიდებულება მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის შემადგენლობისა და დასჯადობისადმი (*IMT*-ის წესდების მე-6 მუხლის მე-2(ა) აბზაცი). იგი წარმოადგენდა *nulla poena sine lege*-პრინციპის დარღვევას. მისი დასჯადობის საერთაშორისო-სამართლებრივი დასაბუთება 1929 წლის ე.წ. ბრიან-კელოგის პაქტის საფუძველზე, არასწორად უნდა იქნეს მიჩნეული. მართალია, ხელშეკრულების პირველი მუხლი გმოხს საერთაშორისო სადავო საკითხების გადანაცვ-

⁹³ შეად. Bassiouni, ნიგნზი: *Hankel/Stuby* (Hrsg.), *Strafgerichte gegen Menschheitsverbrechen – Zum Völkerstrafrecht 50 Jahre nach den Nürnberger Prozessen*, 1995, 22.

⁹⁴ იხ. *Werle*, *Völkerstrafrecht*, 3. Auflage, 2012, 12.

⁹⁵ იხ. *Werle*, *Völkerstrafrecht*, 3. Auflage, 2012, 12.

⁹⁶ იხ. *Werle*, *Völkerstrafrecht*, 3. Auflage, 2012, 12-13.

ტის საშუალებად ომის გამოყენებას, მაგრამ ასეთი პოლიტიკური ნების დეკლარირების გარდა, პაქტი არ შეიცავდა დანაშაულის შემადგენლობას. ამიტომ იგი შეიძლებოდა მხოლოდ სახელმწიფოებისთვის ყოფილიყო სავალდებულო, მაგრამ არ წარმოადგენდა ცალკეულ პირთა ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დასაბუთების საფუძველს. მიუხედავად ამისა, სასამართლო მაინც შეეცადა, ამ დანაშაულის დასჯადობა ე.წ. *ბრიან-კელოგის* პაქტით დაესაბუთებინა, რაც წარმოადგენს *IMT*-ის განაჩენის „სუსტ წერტილს“ და სისხლის სამართლის საგარანტიო ფუნქციის ხელყოფას, რადგან ამ დანაშაულის ინდივიდუალური დასჯადობა პირველად, მისი ჩადენის შემდეგ, *IMT*-ის წესდებით იქნა შემოღებული.⁹⁷

შემდგომი შენიშვნა შეეხებოდა გამართლებისა და პატიების საფუძველს. *IMT*-ის წესდების მე-8 მუხლი განსაზღვრავდა, რომ ბრძანების შესრულება არასდროს არ შეიძლებოდა ყოფილიყო პირის დასჯადობის გამორიცხვის საფუძველი, არამედ შეეძლო მხოლოდ სასჯელი შეემსუბუქებინა.

ეს არის ე.წ. აბსოლუტური თეორიის მიდგომა, რომელსაც იყენებდა *IMT*-ის წესდება, განსხვავებით ე.წ. პირობათა თეორიისაგან, რომელიც წარმოადგენს ამ საკითხისადმი ალტერნატიულ მიდგომას.

ასევე კრიტიკის საგანი გახდა „ორგანიზაციის დანაშაული“ და ადამიანთა ამა თუ იმ ჯგუფის „დანაშაულებრივ ორგანიზაციად“ გამოცხადება (წესდების მე-9 მუხლი). პირის გასამართლება მხოლოდ ორგანიზაციის წევრობის საფუძველით, იყო ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის პრინციპთან შეუსაბამო, რასაც ხაზს უსვამს წესდების მე-6 მუხლი.

შემდგომი კრიტიკა მომდინარეობდა დაცვის მხრიდან, რომ იგი ბრალდების მხარესთან არათანაბარ პირობებში იმყოფებოდა, რადგან არ ჰქონდა საკმარისი დრო და საშუალება დაცვის პოზიციის სრულყოფილად მოსამზადებლად, მათ შორის, უცხოენოვანი დოკუმენტური მასალის გასაანალიზებლად, რაც მეტად მნიშვნელოვანი იყო უმეტესწილად ანგლოამერიკულ საპროცესო პრინციპებზე დაფუძნებული პროცესის პირობებში.

3.2. ტოკიოს პროცესი

მეორე მსოფლიო ომში გამარჯვებული მთავარი მოკავშირეების მიერ *ტოკიოს* სამხედრო ტრიბუნალის შექმნის მიზეზი იყო *იაპონიის* მიერ 1945 წლამდე გატარებული ომის პოლიტიკა. იგი არ შექმნილა საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართლებრივ საფუძველზე. *პოტსდამის* შეთანხმებაზე დაყრდნობით, *იაპონიამ* კაპიტულაციის დოკუმენტით გამოაცხადა მზადყოფნა, რომ თავის სუვერენულ ტერიტორიაზე აღიარებდა სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულებას.

ომში გამარჯვებული მოკავშირეების შეიარაღებული ძალების მთავარსარდალმა რეგიონში, გენერალმა *MacArthur*-მა 1946 წლის 19 იანვარს გამოსცა *ტო*

⁹⁷ იხ. *Werle, Völkerstrafrecht*, 3. Auflage, 2012, 13.

კიოს ტრიბუნალის წესდება (*Charter of the International Military Tribunal for the Far East – IMTFE Statute*), რომელიც წარმოადგენდა ტოკიოს ტრიბუნალის საქმიანობის სამართლებრივ საფუძველს.

IMT-ის წესდებისგან განსხვავებით, რომელიც საერთაშორისო-სამართლებრივ შეთანხმებას დაეფუძნა, IMTFE დაფუძნდა შეიარაღებული ძალების მთავარსარდლის ერთპიროვნული აქტით. ამ გზით ტრიბუნალის შექმნა „ფორმალურად საერთაშორისო სამართლის სანინააღმდეგო“ მოქმედებად იქნა მიჩნეული.⁹⁸

ტოკიოს ტრიბუნალის წესდების დებულებები ძირითადად ჩამოყალიბებულ იქნა IMT-ის წესდების ანალოგიურად, მე-5 მუხლში დანაშაულის შემადგენლობების ზოგიერთი მოდიფიკაციით. მოსამართლეთა შემადგენლობა უფრო ინტერნაციონალური იყო, ვიდრე ნიურნბერგის პროცესზე, მაგრამ ბრალდებას აქაც მთლიანად ომში გამარჯვებულ მთავარ მოკავშირე სახელმწიფოთა წარმომადგენლები ახორციელებდნენ.

ტრიბუნალის განსასჯელის სკამზე იჯდა იაპონიის პოლიტიკური და სამხედრო ელიტის 28 წარმომადგენელი, ხოლო კაიზერი Hirohito პოლიტიკური საფუძვლებით არ იქნა შეყვანილი მათ რიცხვში.⁹⁹

პროცესი მიმდინარეობდა 1946 წლის 3 მაისიდან 1948 წლის 12 ნოემბრამდე, რომლის შედეგად ყველა განსასჯელი დამნაშავედ იქნა ცნობილი. ტრიბუნალმა ორ მათგანს მიუსაჯა სიკვდილით დასჯა, ხოლო დანარჩენებს – სხვადასხვა ვადით თავისუფლების აღკვეთა.

4. ოსტ-ნიურნბერგის პერიოდი

4.1. „საკონტროლო საბჭოს მე-10 კანონი“

ნიურნბერგის მთავარი პროცესი დასრულდა დაახლოებით ათთვიანი მუშაობის შემდეგ, მაგრამ ამით არ დახურულა მეორე მსოფლიო ომის ევროპელ დამნაშავეთა მიმართ მართლმსაჯულების განხორციელების პროცესი. თავიდან გათვალისწინებული იყო IMT-ის მიერ ომის მთავარ დამნაშავეთა მიმართ შემდგომი პროცესების გამართვა, მაგრამ აღმოსავლეთ-დასავლეთს შორის „ცივი ომის“ პოლიტიკამ ხელი შეუშალა მის განხორციელებას.

ნიურნბერგის მთავარი პროცესის შემდგომი ე.წ. „ნიურნბერგის პროცესები“ გაიმართა 1949 წლის აპრილამდე. ომში გამარჯვებულ მოკავშირე სახელმწიფოთა საკონტროლო საბჭომ გერმანიაში 1945 წლის 20 დეკემბერს გამოსცა კანონი „იმ პირთა დასჯადობის შესახებ, რომელთაც ბრალი მიუძღვით ომის დანაშაულის, მშვიდობის ან ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის ჩადენაში“ (ე.წ. საკონტროლო საბჭოს მე-10 კანონი).

⁹⁸ იხ. Ahlbrecht, Geschichte der völkerrechtlichen Strafgerichtsbarkeit im 20. Jahrhundert, 1999, 105; Ipsen, წიგნი: Oehler-Festschrift, 1985, 505, 508.

⁹⁹ იხ. Ahlbrecht, Geschichte der völkerrechtlichen Strafgerichtsbarkeit im 20. Jahrhundert, 1999, 118.

„საკონტროლო საბჭოს მე-10 კანონი“ განსაზღვრავდა ომში გამარჯვებულ მოკავშირე სახელმწიფოთა უფლებამოსილებას, საერთო სისხლისსამართლებრივ საფუძველზე დაესაჯათ ომის დამნაშავეები თავიანთი კონტროლის ქვეშ მყოფ გერმანულ ტერიტორიებზე.¹⁰⁰ იგი დაეყრდნო იმავე სამართლებრივ საფუძველს, მაგრამ მოახდინა ზოგიერთ პუნქტში *IMT*-ის წესდების დაკონკრეტება.¹⁰¹

ნიურნბერგის მთავარი პროცესის შემდეგ, ამერიკელების მიერ დაკავებული გერმანულ ტერიტორიაზე, ამ საფუძველით, 1947-1949 წლებში, ჩატარდა ე.წ. „ნიურნბერგის შემდგომი 12 პროცესი“ და გასამართლდნენ ნაციონალ-სოციალისტური პოლიტიკის გამტარებელი – ინდუსტრიის, სამხედრო, სამედიცინო, სამართლისა და სხვა სფეროების წარმომადგენლები.¹⁰²

ნიურნბერგის მთავარ და ნიურნბერგის შემდგომ 12 ამერიკულ პროცესზე 36 პირს მიესაჯა სიკვდილით დასჯა, 23 განსასჯელს – უვადო ან ვადიანი თავისუფლების აღკვეთა და 23 განსასჯელი გამართლდა. მთავარი პროცესის სიკვდილით დასჯის განაჩენები იქნა აღსრულებული, ხოლო სხვა განაჩენებით მსჯავრდებულების მიმართ მოკავშირეების მხრიდან განხორციელდა შეწყალებებიც.

იმავე კანონის საფუძველზე, ანალოგიური პროცესები ჩატარდა ბრიტანელების, ფრანგების და რუსების მიერ, მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ მათ მიერ დაკავებულ გერმანულ ტერიტორიებზე.¹⁰³

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ჩატარდა ასევე რამდენიმე ეროვნული პროცესი ევროპელი ებრაელების მიმართ ჩადენილი გენოციდისა და ნაციონალ-სოციალისტების მიერ ჩადენილი სხვა დანაშაულების საქმეებზე.

მაგალითად, 1961 წელს ჩატარდა *Eichmann*-ის პროცესი იერუსალიმში (1961). აიხმანი იყო გერმანიის რაიხის უშიშროების მთავარი სამსახურის ებრაელთა საკითხის განყოფილების ყოფილი უფროსი. იგი გაიქცა და ომის შემდეგ ცხოვრობდა არგენტინაში, მაგრამ 1960 წლის მაისში ისრაელის აგენტების მიერ იქნა გატაცებული და იერუსალიმში ჩაყვანილი. იგი ევროპელი ებრაელების განადგურებაში შეტანილი მნიშვნელოვანი მხარდამჭერი წვლილისათვის დამნაშავედ იქნა მიჩნეული და ისრაელში გასამართლებული.¹⁰⁴

უფრო მოგვიანებით, 1982 წელს, საფრანგეთში ჩატარდა მნიშვნელოვანი პროცესი *Klaus Barbie*-ის წინააღმდეგ. იგი 1942-1944 წლებში იყო გესტაპოს უფროსი ლიონში. იგი დამნაშავედ იქნა მიჩნეული 4000 ადამიანის მკვლელობისა და 7500 ადამიანის დეპორტაციისათვის და მიესაჯა უვადო თავისუფლების აღკვეთა.¹⁰⁵

¹⁰⁰ იხ. *Ahlbrecht*, *Geschichte der völkerrechtlichen Strafgerichtsbarkeit im 20. Jahrhundert*, 1999, 96.

¹⁰¹ შეად. *Werle*, *ZStW* 109 (1997), 809, 810.

¹⁰² ე.წ. *ნიურნბერგის ექიმთა პროცესის* შესახებ იხ. *Peter*, *Der Nürnberger Ärzteprozess*, 1994.

¹⁰³ იხ. *Kastner*, *JA* 1995, 802, 809. ძალიან დიდია რუსების მიერ ჩატარებული პროცესების რაოდენობა. საბჭოთა კავშირის ზედამხედველობით, 1945 წლიდან გერმანიის დემოკრატიულ რესპუბლიკაში ჩატარდა დაახლოებით 12800 პროცესი ომის დანაშაულსა და ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულში მონაწილეობის ბრალდებით. ამის შესახებ იხ. *Ahlbrecht*, *Geschichte der völkerrechtlichen Strafgerichtsbarkeit im 20. Jahrhundert*, 1999, 102.

¹⁰⁴ იხ. *Arendt*, *Eichmann in Jerusalem*, 1964.

¹⁰⁵ იხ. *Doman*, *CLR* 60 (1989), 449.

მიუხედავად კრიტიკისა, დიდია ნიურნბერგის პროცესის როლი თანამედროვე საერთაშორისო სისხლის სამართლის განვითარებაში. ეს იყო საერთაშორისო დონეზე დამნაშავეთა დასჯის პირველი წარმატებული შემთხვევა. დღეისათვის ე.წ. „ნიურნბერგის სამართალი“ წარმოადგენს საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის განუყოფელ ნაწილს,¹⁰⁶ რომელმაც საერთაშორისო სამართალში მყარად დაამკვიდრა ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრინციპი.

4.2. ნიურნბერგის პრინციპები

იურიდიული ძალის მინიჭების მიზნით, გაეროს გენერალურმა ასამბლეამ 1946 წლის 1 დეკემბერს სპეციალური რეზოლუციით დაადასტურა საერთაშორისო სამართლის პრინციპები, რომლებიც აღიარებულია ნიურნბერგის ტრიბუნალის წესდებით და ასახულია მის განაჩენში.¹⁰⁷ მან ამის შემდეგ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის საერთაშორისო სამართლის კომისიას (*International Law Commission – ILC*) დაავალა, ნიურნბერგის ტრიბუნალის წესდებასა და განაჩენში მოცემული პრინციპების ჩამოყალიბება.¹⁰⁸ ოთხი წლის შემდეგ, 1950 წლის 29 ივლისს, გაეროს საერთაშორისო სამართლის კომისიამ (*ILC*) წარმოადგინა შვიდი პრინციპი, რომლებიც საფუძვლად უნდა დასდებოდა კაცობრიობის მშვიდობისა და უსაფრთხოების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულების კოდექსის მომზადებას. ამა თუ იმ პრინციპის გამო აზრთა სხვადასხვაობის თავიდან ასაცილებლად, გენერალურ ასამბლეას არ დაუმტკიცებია ეს დოკუმენტი, არამედ მასში მოცემული პრინციპების ფორმულირებებთან მიმართებაში ნევრ სახელმწიფოებს გადასცა დისკრეციული უფლებამოსილება.¹⁰⁹ ამის გამო ამ პრინციპების მოცემულ ფორმულირებას გაეროს რეზოლუციით სამართლებრივად სავალდებულო ძალა არ მინიჭებია.¹¹⁰

შეიძლება ითქვას, რომ „ნიურნბერგის პრინციპები“ (*Nuremberg Principles*)¹¹¹ წარმოადგენს თანამედროვე საერთაშორისო სისხლის სამართლის დასაწყისს. ამ დოკუმენტის სამართლებრივი ბუნება ასეთია: მასში ფორმულირებული პრინციპები, მათ შორის, საერთაშორისო დანაშაულთა შემადგენლობები, ნებისმიერი ქვეყნის მიერ აღიარებულ უნდა იქნეს, როგორც უშუალოდ მოქმედი საერთაშორისო ჩვეულებითი სისხლის სამართალი¹¹². შესაბამისად, ადამიანის უფლებათა

¹⁰⁶ იხ. *Werle, Völkerstrafrecht*, 3. Auflage, 2012, 14.

¹⁰⁷ შეად. გაეროს გენერალური ასამბლეის 95(II)-ე რეზოლუცია, 11.12.1946, რომელმაც მოახდინა ე.წ. „ნიურნბერგის პრინციპების“ დადასტურება: „The General Assembly... Affirms the principles of international law recognized by the *Charter of the Nurnberg Tribunal* and the judgment of the Tribunal“.

¹⁰⁸ იხ. გაეროს გენერალური ასამბლეის 177(II)-ე რეზოლუცია, 21.11.1947.

¹⁰⁹ იხ. გაეროს გენერალური ასამბლეის 448(V)-ე რეზოლუცია, 12.12.1950.

¹¹⁰ იხ. *Triffterer, ZStW* 114 (2004), 321, 348.

¹¹¹ იხ. ინტერნეტყარო: untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/7_1_1950.pdf

¹¹² შეად. *Mangold, Die Völkerstrafrechtliche Verfolgung von Individuen durch internationale Strafgerichtshöfe*, 2007, 3.

1950 წლის ევროპული კონვენციის მე-7 მუხლის მე-2 აბზაცის ფორმულირება შესაძლებლად მიიჩნევს პირის გასამართლებასა და დასჯას ისეთი ქმედებისათვის, რომელიც მისი ჩადენის დროისათვის მიიჩნეოდა დანაშაულად ცივილიზებული სახელმწიფოების მიერ აღიარებული სამართლის ზოგადი პრინციპების მიხედვით.

ცნობილი გერმანელი პროფესორი, სისხლის სამართლის საერთაშორისო ასოციაციის (*Association Internationale de Droit Penal – AIDP*) პრეზიდენტი ჰანს-ჰაინრიხ იეშეკი (*Hans-Heinrich Jescheck*) „ცივი ომის ეპოქაში“ მიიჩნევდა, რომ გაეროს გენერალური ასამბლეის მიერ აღიარების შედეგად, „ნიურნბერგის პრინციპები“ არ გამხდარა უშუალოდ მოქმედი სამართალი, არამედ წარმოადგენდა მხოლოდ გაერთიანებული ერების თვალსაზრისის გამოხატულებას, თუ როგორი უნდა ყოფილიყო სამომავლოდ ასეთი დანაშაულების მიმართ დამოკიდებულება.¹¹³

მას შემდეგ რეალური ვითარება რადიკალურად შეიცვალა, განსაკუთრებით, გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან, ცივილიზებული სახელმწიფოების მიერ აღიარებული სამართლის ზოგადი პრინციპებისა და, საერთოდ, საერთაშორისო სისხლის სამართლის მიმართ სხვაგვარი დამოკიდებულება ჩამოყალიბდა. დღეისათვის ნიურნბერგის პროცესზე განვითარებული სამართალი, როგორც ე.წ. ნიურნბერგის სამართალი, აღიარებულია საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლით. ასევე ნიურნბერგის ტრიბუნალის წესდებაში მოცემული საერთაშორისო დანაშაულების კატალოგი წარმოადგენს თანამედროვე საერთაშორისო სისხლის სამართალში – რომის სტატუტში მოცემული საერთაშორისო დანაშაულების შემადგენლობების საფუძველს.

საერთაშორისო სამართლის კომისიამ ჩამოაყალიბა ნიურნბერგის შემდეგი შეიდი პრინციპი:

პრინციპი I. ნებისმიერი პირი, ვინც ჩაიდენს ქმედებას, რომელიც საერთაშორისო სამართლით დანაშაულად არის აღიარებული, ამისთვის პასუხისმგებელია და ექვემდებარება დასჯას.

პრინციპი II. ის გარემოება, რომ ეროვნული სამართალი არავითარ სასჯელს არ ითვალისწინებს ამა თუ იმ ქმედებისათვის, რომელიც საერთაშორისო სამართლით დანაშაულად არის აღიარებული, არ ათავისუფლებს პირს პასუხისმგებლობისაგან საერთაშორისო სამართლის მიხედვით.

პრინციპი III. ის გარემოება, რომ პირმა საერთაშორისო სამართლით დანაშაულად მიჩნეული ესა თუ ის ქმედება სახელმწიფოს მეთაურის ან მოქმედი მთავრობის წევრის რანგში ჩაიდინა, არ ათავისუფლებს მას პასუხისმგებლობისაგან საერთაშორისო სამართლის მიხედვით.

პრინციპი IV. ის გარემოება, რომ პირმა იმოქმედა მთავრობის ან მისი უფროსის ბრძანების საფუძველზე, არ ათავისუფლებს მას პასუხისმგებლობისაგან საერთაშორისო სამართლის მიხედვით, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა მას არ ჰქონდა შესაძლებლობა, მიეღო თავისუფალი გადაწყვეტილება.

¹¹³ შეად. *Jescheck*, GA 1981, 49, 52.

პრინციპი V. ნებისმიერ პირს, ვინც ბრალდებულია საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენაში, აქვს მისი საქმის ფაქტობრივი და სამართლებრივი გარემოებების სამართლიანი განხილვის უფლება.

პრინციპი VI. საერთაშორისო სამართლის მიხედვით, დასჯადია შემდეგი დანაშაულები:

(ა) დანაშაული მშვიდობის წინააღმდეგ

- აგრესიული ომის ან საერთაშორისო ხელშეკრულებების, შეთანხმებების ან გარანტიების დარღვევით ომის დაგეგმვა, მომზადება, გაჩაღება ან წარმოება;
- საერთო გეგმაში ან დანაშაულებრივ შეთქმულებაში (დანაშაულის მომზადებაში) მონაწილეობა, რომელიც მიმართულია ერთ-ერთი ზემოთ დასახელებული ქმედების ჩადენისაკენ.

(ბ) ომის დანაშაული

ომის კანონებისა და ჩვეულებების დარღვევა, რომელიც, სხვა ქმედებათა შორის, შეიძლება გამოიხატოს მკვლელობაში, სასტიკ მოპყრობაში ან ოკუპირებული ტერიტორიიდან, ან მის ფარგლებს შიგნით, მონურ შრომის ბანაკებში ან სხვა მიზნით დეპორტაციაში, ჩადენილი სამოქალაქო მოსახლეობის მიმართ, ომის ტყვეების ან ღია ზღვაზე მყოფი პირების მკვლელობაში, ან სასტიკ მოპყრობაში, მძევლების მოკვლაში, საჯარო ან კერძო საკუთრების მაროდიორობაში, დიდი ქალაქების, ქალაქების ან სოფლების თვითნებურ განადგურებაში ან მათ სხვაგვარ გაჩანაგებაში, რომელიც არ არის გამართლებული სამხედრო აუცილებლობით.

(გ) ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული

მკვლელობა, განადგურება, დამონება, დეპორტაცია ან სხვა არაადამიანური ქმედებები, რომლებიც მიმართულია სამოქალაქო მოსახლეობის წინააღმდეგ, ასევე დევნა პოლიტიკური, რასობრივი ან რელიგიური საფუძვლით, თუ ეს ქმედებები ჩადენილია მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის ან ომის დანაშაულის ჩადენის დროს, ან ამ დანაშაულებთან დაკავშირებით.

პრინციპი VII. მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის, ომის დანაშაულის ან ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის, როგორც ეს განსაზღვრულია VI პრინციპით, ჩადენის შეთქმულებაში (მომზადებაში) მონაწილეობა წარმოადგენს ასევე საერთაშორისო დანაშაულს.

4.3. ICC-ის შექმნის წარუმატებელი მცდელობა

საერთაშორისო სამართლის კომისიამ (ILC) მიიღო დავალება, მის მიერ ჩამოყალიბებული *ნიურნბერგის პრინციპების* საფუძველზე შეემუშავებინა „კაცობრიობის მშვიდობისა და უსაფრთხოების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულების კოდექსის“ (*Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind*) პროექტი. ეს კოდიფიკაცია, რომელიც წარმოადგენდა *ნიურნბერგის სამართლის* შემდგომ დაკონკრეტებასა და განვითარებას, დასრულდა 1950 წელს და 1951 წელს წარედგინა გაეროს გენერალურ ასამბლეას, რათა ნევრ სახელმწიფოებს გამოეხატათ თავიანთი პოზიცია. იგი ეფუძნებოდა ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრინციპს დასახელებული სამი საერთაშორისო დანაშაუ-

ლისათვის.¹¹⁴ ახალი, გადამუშავებული პროექტი გენერალურ ასამბლეას წარედგინა 1954 წელს. ცალკე კომისიამ, რომელიც შეიქმნა საერთაშორისო სამართლის კომისიის (ILC) რეკომენდაციით, ამავდროულად წარმოადგინა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდების პროექტი (*Draft Statute for the Establishment of an International Criminal Court*). მსოფლიოში მაშინ და შემდგომში შექმნილი პოლიტიკური ვითარებიდან გამომდინარე, შეუძლებელი გახდა შეთანხმების მიღწევა, რის გამოც წარუმატებელი აღმოჩნდა სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულების ორგანოს დაფუძნება. არც ერთი სახელმწიფო არ იყო თანახმა, დაეთმო თავისი სუვერენიტეტის ნაწილი სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს სასარგებლოდ. განსაკუთრებით დიდი წინააღმდეგობა გამოიწვია მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართულმა დანაშაულის შემადგენლობამ და სხვა სამართლებრივმა საკითხებმა.¹¹⁵

5. საერთაშორისო სისხლის სამართლის განვითარების ძრონოლოგია პოსტ-ნიურნბერგის პერიოდიდან პააბამდე

საერთაშორისო სისხლის სამართლის განვითარების ისტორია, გასული საუკუნის 90-იან წლებამდე, ქრონოლოგიურად ასე გამოიყურება:

1946 წლის ოქტომბერში, ნიურნბერგის განაჩენის გამოტანიდან მალე, პარიზში შედგა საერთაშორისო კონგრესი, რომელმაც მოუწოდა მსოფლიო საზოგადოებას, მიეღო კაცობრიობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულების ამკრძალავი საერთაშორისო სისხლის სამართლის კოდექსი და სასწრაფოდ დაეფუძნებინა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო.¹¹⁶

1948 წლის 10 დეკემბერს გაეროს გენერალურმა ასამბლეამ მიიღო ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია,¹¹⁷ რომელმაც განმარტა ადამიანის უფლებები და ძირითადი თავისუფლებები. ადამიანის უფლებათა სფეროში ასევე აღსანიშნავია სხვა საერთაშორისო-სამართლებრივი აქტები: 1966 წლის 19 დეკემბრის საერთაშორისო პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ, 1966 წლის 19 დეკემბრის საერთაშორისო პაქტი ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ, 1950 წლის 4 ნოემბრის ევროსაბჭოს კონვენცია ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის შესახებ, ასევე ადამიანის უფლებათა ამერიკული დეკლარაცია (1948), ადამიანის უფლებათა ამერიკული კონვენცია (1969) და ადამიანისა და ხალხთა უფლებათა აფრიკული ქარტია (1981).

¹¹⁴ იხ. *Triffterer*, ZStW 114 (2004), 321, 349.

¹¹⁵ იხ. *Ahlbrecht*, *Geschichte der völkerrechtlichen Strafgerichtsbarkeit im 20. Jahrhundert*, 1999, 138.

¹¹⁶ აღსანიშნავია, რომ *თურქეთის* მხრიდან *სომხების* მიმართ განხორციელებული ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის (დღევანდელი კვალიფიკაციით გენოციდის) და *იუგოსლავიის* მეფის *ალექსანდრე I*-ის მკვლელობის შემდეგაც გამოითქვა ასეთი სურვილი. ასევე, 1937 წელს ერთა ლიგის მიერ მიღებული ანტიტერორიზმის კონვენცია ითვალისწინებდა საერთაშორისო სასამართლოს შექმნას, თუმცა ეს წინადადება არ იქნა პრაქტიკულად რეალიზებული.

¹¹⁷ იხ. UN Doc. A/810 (1948), 10 December 1948.

1948 წლის 9 დეკემბერს, გაეროს გენერალურმა ასამბლეამ მიიღო „გენოციდის დანაშაულის თავიდან აცილებისა და დასჯის შესახებ კონვენცია“ (*Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide – CPPCG*)¹¹⁸, რომლის VI მუხლის თანახმად, დამნაშავეებს უნდა ასამართლებდეს შიდასახელმწიფოებრივი სასამართლო ან ისეთი საერთაშორისო ტრიბუნალი, რომელსაც ექნება შესაბამისი იურისდიქცია.¹¹⁹ იგი ძალაში შევიდა 1951 წლის 12 იანვარს. კონვენცია შემუშავებულ იქნა რაფაელ ლემკინისა (*Raphael Lemkin*) და სხვების მიერ ჩატარებული აქტიური წინასამუშაოების შედეგად.¹²⁰ კონვენციის I მუხლით, გენოციდი წარმოადგენს საერთაშორისო დანაშაულს, მიუხედავად იმისა, ჩადენილია იგი მშვიდობიანობის თუ ომის დროს. კონვენციის V მუხლი ავალდებულებს ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოებს გენოციდის დანაშაულის თავიდან აცილებასა და მის დასჯადობას.¹²¹

შემდგომ მნიშვნელოვან საერთაშორისო-სამართლებრივ კოდიფიკაციას წარმოადგენს ჟენევის 1948 წლის 12 აგვისტოს კონვენციები, რომლებიც საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის უმნიშვნელოვანეს ნაწარმოებია.¹²² მონაწილე სახელმწიფოებს აქვთ მძიმე დარღვევების (*grave breaches*) დასჯადობის ვალდებულება. ასეთს წარმოადგენს I კონვენციის 50-ე მუხლით, II კონვენციის 51-ე მუხლით, III კონვენციის 130-ე მუხლით და IV კონვენციის 147-ე მუხლით გათვალისწინებული დარღვევები. მოგვიანებით მოხდა ჟენევის კონვენციების განვრცობა 1977 წლის 8 ივნისის I და II დამატებითი ოქმებით.¹²³

1968 წლის 26 ნოემბერს გაეროს გენერალურმა ასამბლეამ მიიღო „კონვენცია ომის დანაშაულებისა და ადამიანურობის წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაულებისათვის ხანდაზმულობის ვადების გამოუყენებლობის შესახებ“ (*Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes Against Humanity*).¹²⁴ კონვენციის პირველი მუხლი ადგენს ომის დანაშაულისა და ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის მიმართ ხანდაზმულობის ვადების გამოყენების დაუშვებლობას. კონვენციის მე-3 და მე-4 მუხლები ავალდებულებს მონაწილე სახელმწიფოებს, გაატარონ ყველა აუცილებელი ღონისძიება ამ დანა-

¹¹⁸ იხ. გაეროს გენერალური ასამბლეის 260(III)-ე რეზოლუცია, 9.12.1948.

¹¹⁹ იხ. *Safferling*, JuS 2001, 735, 736.

¹²⁰ იხ. *Lemkin*, *Axis Rule in Occupied Europe*, 1944.

¹²¹ გენოციდის დანაშაულის თავიდან აცილებისა და დასჯის შესახებ კონვენციაზე იხ. *Tams, Berster, Schiffbauer*, *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide: A Commentary*, 2014.

¹²² ჟენევის I კონვენცია: მოქმედ ჯარში დაჭრილთა და ავადმყოფთა მდგომარეობის გაუმჯობესების შესახებ; II კონვენცია: საზღვაო შეიარაღებულ ძალებში დაჭრილთა, ავადმყოფთა და ხომალდის დაღუპვაში მოყოლილ პირთა მდგომარეობის გაუმჯობესების შესახებ; III კონვენცია: სამხედრო ტყვეებთან მოპყრობის შესახებ; IV კონვენცია: ომის დროს სამოქალაქო მოსახლეობის დაცვის შესახებ.

¹²³ ჟენევის კონვენციების I დამატებითი ოქმი: საერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტების მსხვერპლთა დაცვის შესახებ; II დამატებითი ოქმი: არასაერთაშორისო ხასიათის შეიარაღებული კონფლიქტების მსხვერპლთა დაცვის შესახებ.

¹²⁴ იხ. გაეროს გენერალური ასამბლეის 23/2391-ე რეზოლუცია, 26.11.1968. კონვენცია ძალაში შევიდა 1970 წლის 11 ნოემბერს, ხოლო საქართველოში ძალაშია 1995 წლის 29 ივნისიდან.

შაულთა მიმართ, ხადაზმულობის ვადების მიუხედავად, დევნის განხორციელები-
სა და, საჭიროების შემთხვევაში, დამნაშავეთა ექსტრადიციისათვის. 1973 წელს
გამოქვეყნდა გაეროს „საერთაშორისო თანამშრომლობის პრინციპები, რომლე-
ბიც გამოიყენება იმ პირთა მიმართ გამოძიების, დაპატიმრების, ექსტრადიციისა
და დასჯის განხორციელებისას, რომელთაც ბრალეულად ჩაიდინეს ომის და-
ნაშაული და ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული“ (*Principles of
international cooperation in the detection, arrest, extradition and punishment of persons
guilty of war crimes and crimes against humanity*).¹²⁵

1949-1954 წლებში საერთაშორისო სამართლის კომისიამ დაამუშავა პრო-
ექტი სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შესახებ, მაგრამ „ცივი
ომის“ ორივე მხარის ძლევამოსილი სახელმწიფოების წინააღმდეგობის გამო
პროექტის შემუშავება შეჩერდა და გენერალური ასამბლეა დაელოდა, როდის
მოხდებოდა აგრესიის დანაშაულის დეფინიციის განსაზღვრა და შემუშავდებოდა
საერთაშორისო დანაშაულთა კოდექსი.

1973 წელს გენერალურმა ასამბლეამ მიიღო საერთაშორისო კონვენცია აპარ-
ტიდის დანაშაულის აღკვეთისა და მისი დასჯის შესახებ¹²⁶ (*International Conven-
tion on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid*).¹²⁷ კონვენცია პირველ
მუხლში აპარტიდის აცხადებდა ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართულ დანა-
შაულად. მე-4 მუხლი ავალდებულებდა მონაწილე სახელმწიფოებს, აღეკვეთათ
კონვენციის მე-3 მუხლში მითითებული აპარტიდის ფორმები, ასევე ამ დანა-
შაულისათვის სისხლისსამართლებრივი დევნის ვალდებულებას აკისრებდა. კონ-
ვენციამ აპარტიდის დანაშაულის მიმართ დევნის გასახორციელებლად დაანესა
უნივერსალურობის პრინციპი.

1974 წელს გაეროს გენერალური ასამბლეა შეთანხმდა აგრესიის დანაშაუ-
ლის განსაზღვრებაზე და მიიღო სპეციალური რეზოლუცია.¹²⁸ ამ რეზოლუციით
ბოლომდე ვერ მოხდა პრობლემის გადაწყვეტა.¹²⁹ მე-4 მუხლით, უშიშროების საბ-
ჭო არ არის შეზღუდული ამ დეფინიციით, არამედ შეუძლია, აგრესიად მიიჩნიოს
სხვა მოქმედებებიც, რომლებიც ამ დოკუმენტში არ არის დასახელებული. მე-5
მუხლი ადგენს, რომ იგი წარმოადგენს დანაშაულს მსოფლიო მშვიდობის წინააღ-
მდეგ. მე-2 მუხლიდან გამომდინარე, იგი ადგენს სახელმწიფოს საერთაშორისო-
სამართლებრივ პასუხისმგებლობას და არა ინდივიდის საერთაშორისო სისხლის-
სამართლებრივ პასუხისმგებლობას.¹³⁰

მნიშვნელოვან საერთაშორისო-სამართლებრივ აქტიურობას წარმოადგენს
ასევე გაეროს გენერალური ასამბლეის მიერ კიდევ ორი შემდეგი კონვენციის
მიღება: 1979 წლის 17 დეკემბერს მიღებულ იქნა „საერთაშორისო კონვენცია

¹²⁵ იხ. გაეროს გენერალური ასამბლეის 28/3074-ე რეზოლუცია, 3.12.1973.

¹²⁶ იხ. გაეროს გენერალური ასამბლეის 28/3068-ე რეზოლუცია, 30.11.1973.

¹²⁷ კონვენცია ძალაში შევიდა 1976 წლის 18 ივლისს, ხოლო საქართველოს პარლამენტის მიერ
რათიფიცირებულია 2005 წლის 11 მარტის დადგენილებით.

¹²⁸ იხ. გაეროს გენერალური ასამბლეის 29/3314-ე რეზოლუცია, 14.12.1974.

¹²⁹ იხ. Jescheck, GA 1981, 49, 54.

¹³⁰ შეად. Ahlbrecht, Geschichte der völkerrechtlichen Strafgerichtsbarkeit im 20. Jahrhundert, 1999,
195.

მძევლების აყვანის წინააღმდეგ“ (*International Convention against the Taking of Hostages*).¹³¹ გაეროს კონვენცია „წამებისა და სხვა სახის სასტიკი, არაადამიანური ან ღირსების შემლახველი მოპყრობის და დასჯის წინააღმდეგ“ (*Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*) მიღებულ იქნა 1984 წლის 10 დეკემბერს.¹³²

გაეროს მხრიდან ასეთი აქტიურობის მიუხედავად, „ცივი ომის“ ეპოქაში არ არსებობდა მსოფლიოს მთავარ წამყვან სახელმწიფოთა პოლიტიკური ნება, შექმნილიყო სისხლის სამართლის მუდმივმოქმედი საერთაშორისო სასამართლო ან მიეღოთ საერთაშორისო სისხლის სამართლის კოდექსი. სწორედ ამიტომ, მეორე მსოფლიო ომის მთავარ დამნაშავეთა გასამართლებიდან გასული საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისამდე, საერთაშორისო სისხლის სამართალი იყო საერთაშორისო კონვენციებისა და შეთანხმებების და არა საერთაშორისო სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სამართალი. ამ პერიოდში იგი ისწავლებოდა, როგორც საერთაშორისო საჯარო სამართლის სასწავლო დისციპლინის ნაწილი და არა როგორც დამოუკიდებელი სასწავლო დისციპლინა.

გასული საუკუნის 80-იანი წლებიდან გააქტიურდა მოქმედებები სისხლის სამართლის მუდმივმოქმედი საერთაშორისო სასამართლოს შექმნის მიზნით. 1981 წლის დეკემბერში გაეროს გენერალურმა ასამბლეამ სთხოვა საერთაშორისო სამართლის კომისიას (*ILC*), დაბრუნებოდა საერთაშორისო დანაშაულთა კოდექსის (*code of crimes*) და ICC-ის ჩამოყალიბების საკითხებს, რომელიც 1989 წლამდე წელი ტემპით მიმდინარეობდა.

1989 წელს „ცივი ომის“ დასასრულმა გაზარდა გაეროს მშვიდობიანი ოპერაციების რიცხვი და სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შექმნის იდეა უფრო აუცილებელი გახდა.

1989 წლის ივნისში ტერორიზმის და ნარკოტიკებით ვაჭრობის წინააღმდეგ ბრძოლის მოტივით, *ტრინიდადმა* და *ტობაგომ* ხელახლა დააყენა წინადადება საერთაშორისო სასამართლოს დაფუძნების შესახებ. გაეროს გენერალურმა ასამბლეამ სთხოვა საერთაშორისო სამართლის კომისიას სტატუტის პროექტის მომზადება.

1992 წელს გენერალურმა ასამბლეამ საერთაშორისო სამართლის კომისიას მოსთხოვა სტატუტის პროექტის დასრულება.

გასული საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისიდან, ომმა და უმძიმესმა საერთაშორისო დანაშაულებმა *ბოსნია-ჰერცეგოვინაში*¹³³ და დროებითი *ad hoc* ტრიბუნალის დაფუძნებამ *ყოფილი იუგოსლავიისათვის* (1993 წელს), გააძლიერა დისკუსიები სისხლის სამართლის მუდმივმოქმედი საერთაშორისო სასამართლოს ჩამოყალიბების თაობაზე.

1993 წელს საერთაშორისო სამართლის კომისიამ გენერალურ ასამბლეას განხილვისათვის წარუდგინა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს სტატუტის პროექტი.

¹³¹ იხ. გაეროს გენერალური ასამბლეის 33/146-ე რეზოლუცია, 17.12.1979.

¹³² იხ. გაეროს გენერალური ასამბლეის 39/46-ე რეზოლუცია, 10.12.1984.

¹³³ *ყოფილი იუგოსლავიის კრიზისთან მიმართებაში* იხ. *Scharf, Balkan Justice: The Story Behind the First International War Crimes Trial Since Nuremberg*, 1997.

1993 წლის ივნისში ვენის დეკლარაციამ და პროგრამამ მოქმედების შესახებ მხარი დაუჭირა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შექმნას.

1994 წლის რუანდის სამოქალაქო ომმა უშიშროების საბჭო იძულებული გახადა, დაეფუძნებინა მეორე *ad hoc* ტრიბუნალი რუანდისათვის.

1994 წელს საერთაშორისო სამართლის კომისიამ გენერალურ ასამბლეას წარუდგინა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს სტატუტის საბოლოო პროექტი და ურჩია, მოეწვია დიპლომატიური კონფერენცია, რათა მიეღწიათ შეთანხმება და მიეღოთ სტატუტი, რომელიც მალე ამოქმედდებოდა. გენერალურმა ასამბლეამ შექმნა *ad hoc* კომიტეტი, რათა მას განეხილა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს სტატუტის პროექტი.

1995 წელს *ad hoc* კომიტეტმა გამართა სამი ორკვირიანი შეხვედრა გაეროს შტაბბინაში. ამავე წლის დეკემბერში გენერალურმა ასამბლეამ ჩამოაყალიბა მოსამზადებელი კომიტეტი, რომელსაც უნდა დაესრულებინა სტატუტის ტექსტი დიპლომატიურ კონფერენციაზე წარსადგენად.

1996-1998 წლებში გენერალურმა ასამბლეამ მოიწვია მოსამზადებელი კომიტეტის ექვსი შეხვედრა, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს სტატუტის პროექტზე მუშაობის გასაგრძელებლად.

1997 წლის სექტემბერში სამხრეთ აფრიკის განვითარების კავშირის 14 ერმა წარადგინა 10 მთავარი პრინციპი, რომელიც, მათი აზრით, უნდა ჩადებულიყო სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდებაში.

1997 წლის დეკემბერში გაერთიანებული სამეფო უშიშროების საბჭოს სხვა მუდმივი წევრებისგან განსხვავებულ პოზიციაზე დადგა. მან უარყო *სინგაპურის* შეთანხმების მოსაზრება, შეზღუდულიყო უშიშროების საბჭოს ზეგავლენა საერთაშორისო სასამართლოზე.

1998 წლის იანვარში მუშა-ჯგუფების თავმჯდომარეები და მოსამზადებელი კომიტეტის კოორდინატორები ერთმანეთს შეხვდნენ *ჰოლანდიაში*, რათა შეთანხმებულიყვნენ მოსამზადებელი კომიტეტის უკანასკნელ სამუშაოზე. არჩეულ იქნა სტატუტის სხვადასხვა პროექტი, რომელიც შეიქმნა მოსამზადებელი კომიტეტის ორი წლის მუშაობის მანძილზე.

1998 წლის 26 მარტს, *ამერიკის შეერთებული შტატების* სახელმწიფო მდივნის – *მადლენ ოლბრაიტის*ადმი მიწერილ წერილში, შეერთებული შტატების საგარეო ურთიერთობათა კომიტეტის თავმჯდომარე *ტესს ჰელმსმა* განაცხადა, რომ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს სტატუტი მიუღებელია სენატისათვის, თუ აშშ-ს არ ექნება ვეტოს უფლება სასამართლოს გადაწყვეტილებებზე.

ამ ისტორიული მოვლენების შემდგომ,¹³⁴ 1998 წლის 15 ივნისიდან 17 ივლისამდე, რომში გაეროს ეგიდით ჩატარდა დიპლომატიური კონფერენცია სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს დასაფუძნებლად. კონფერენციაზე სახელმწიფოთა დიდმა უმრავლესობამ მხარი დაუჭირა სტატუტს, რომელიც აფუძნებდა მუდმივმოქმედ სასამართლოს.¹³⁵ ამ სასამართლოს მიზანი უნდა ყო-

¹³⁴ იხ. *Kreß*, IL 40 (2006), 15-39.

¹³⁵ იხ. *Bassiouni*, *International Criminal Law*, Vol. III, 3rd Edition, 2008, 117-132.

ფილიყო, განხორციელებინა ინდივიდუალური მართლმსაჯულება ფიზიკური პირების მიმართ, რომლებიც ჩაიდენდნენ გენოციდის, აგრესიის, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართულ ან ომის დანაშაულებს.

რომის კონფერენციაზე შეჯამდა განვლილი მიღწევები საერთაშორისო სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების განხორციელების სფეროში და გადაიდგა მნიშვნელოვანი ნაბიჯი – სახელმწიფოთა რომის დიპლომატიურმა კონფერენციამ დააფუძნა არა *ad hoc* სასამართლო, არც საერთაშორისო სასამართლო ორგანო გაეროს რეზოლუციით, არამედ სრულიად ახალი, მუდმივმოქმედი და დამოუკიდებელი საერთაშორისო მართლმსაჯულების ორგანო, რომელიც შეიქმნა პირდაპირ სახელმწიფოთა დიპლომატიური წარმომადგენლების მიერ. კონფერენციაზე წარმოდგენილი იყო 162 სახელმწიფო, 17 სახელმწიფოთაშორისი ორგანიზაცია, 124 არასამთავრობო ორგანიზაცია, როგორცაა AMNESTY-INTERNATIONAL, წითელი ჯვრის საერთაშორისო კომიტეტი, HUMAN RIGHTS WATCH, იურისტთა საერთაშორისო ორგანიზაცია, გაეროს 14 ორგანიზაცია და არანაკლებ 474 აკრედიტებული ჟურნალისტი.

120-მა სახელმწიფომ მწვანე შუქი აუწოთ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს (ICC) შექმნის იდეას, რომელიც *ad hoc* ტრიბუნალებისგან განსხვავებით, მუდმივმოქმედი და იურისდიქციას ახორციელებს არა უკუძალის გამოყენებით, არამედ მისი ამოქმედების შემდეგ ჩადენილი საერთაშორისო დანაშაულების მიმართ.

6. სისხლის სამართლის საერთაშორისო დროშებით

ტრიბუნალები

სისხლის სამართლის *ad hoc* ტრიბუნალი წარმოადგენს მართლმსაჯულების განმახორციელებელ დროებით საერთაშორისო ორგანოს, რომელიც იქმნება ამა თუ იმ სახელმწიფოში ომის ან ადამიანის უფლებათა უხეში დამრღვევი სხვა კონკრეტული ნეგატიური ისტორიული მოვლენების შემდეგ, რათა ამ მოვლენების დროს ჩადენილი საერთაშორისო დანაშაულები, დროებითი ტრიბუნალის წესდების საფუძველზე, უკუძალით იქნეს გასამართლებული. გასული საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისში შეიქმნა ორი ასეთი სხვადასხვა საერთაშორისო დროებითი ტრიბუნალი ყოფილი იუგოსლავიისა (ICTY) და რუანდისათვის (ICTR).

6.1. ყოფილი იუგოსლავიის დროებითი ტრიბუნალი

ICTY-ს ადგილსამყოფელია ჰააგა. იგი შეიქმნა გაეროს უშიშროების საბჭოს 1993 წლის 25 მაისის 827-ე რეზოლუციის საფუძველზე. მისი იურისდიქცია დროში, სივრცეში, პირთა წრის მიხედვით და დანაშაულებრივ ქმედებათა მიმართ, განსაზღვრულია წესდებით.

წესდების მე-8 მუხლით, ტრიბუნალი უფლებამოსილია, განახორციელოს

სისხლისსამართლებრივი დევნა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის იმ მძიმე დარღვევების მიმართ, რომლებიც ჩადენილ იქნა 1991 წლიდან, ყოფილი იუგოსლავიის სოციალისტური ფედერაციული რესპუბლიკის ტერიტორიაზე მიმდინარე ომების დროს. მისი განსჯადია შემდეგი ოთხი კატეგორიის დანაშაულთა საქმეები:

- ჟენევის 1949 წლის კონვენციების მძიმე დარღვევები (ნესდების მე-2 მუხლი);
- ომის წარმოების კანონებისა და ჩვეულებების დარღვევა (ნესდების მე-3 მუხლი);

- გენოციდი (ნესდების მე-4 მუხლი) და
- ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული (ნესდების მე-5 მუხლი).

ტრიბუნალის ნესდებით (მე-6 მუხლი), პერსონალური იურისდიქცია ხორციელდება მხოლოდ ფიზიკური პირების მიმართ, ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის პრინციპის საფუძველზე და არ არის გათვალისწინებული ორგანიზაციებისა და მთავრობებისათვის კოლექტიური პასუხისმგებლობის დაკისრების შესაძლებლობა. პროცესი შეიძლება ჩატარდეს მხოლოდ იმ ბრალდებულთა მიმართ, რომლებიც უშუალოდ ესწრებიან სასამართლო განხილვას. სასამართლოს მიერ შეფარდებული სასჯელის უმაღლესი ზომაა უვადო თავისუფლების აღკვეთა. სასჯელის აღსრულება ხდება ერთ-ერთ იმ სახელმწიფოში, რომელმაც გაეროსთან დადებული შეთანხმებით, მზადყოფნა განაცხადა მსჯავრდებულის მიერ ამ სახელმწიფოში სასჯელის მოხდის თაობაზე.¹³⁶

ეროვნულ სისხლის სამართლის იურისდიქციასთან კონკურენციის შემთხვევაში, პრიორიტეტი ენიჭება დროებითი ტრიბუნალის იურისდიქციას (ნესდების მე-9 მუხლი). ტრიბუნალს შეუძლია, მისი ქვემდებარე საქმე განსახილველად გადასცეს უფლებამოსილ ეროვნულ სასამართლოს, მაგალითად, ბელგრადის საოლქო სასამართლოს ომის დანაშაულების სპეციალურ პალატას.

6.2. რუანდის დროებითი ტრიბუნალი

ICTR შეიქმნა გაეროს უშიშროების საბჭოს 1994 წლის 8 ნოემბრის 955-ე რეზოლუციის საფუძველზე. მისი ადგილსამყოფელია არუშა (ტანზანია). იგი უფლებამოსილია, განახორციელოს სისხლისსამართლებრივი დევნა იმ მძიმე დანაშაულების მიმართ, რომლებიც ჩადენილ იქნა რუანდაში მიმდინარე სამოქალაქო ომის დროს, ჰუტუსა და ტუტსის ეთნიკურ ჯგუფებს შორის დაპირისპირებისას.

ნესდების მე-7 მუხლის მიხედვით, ტრიბუნალი უფლებამოსილია, განახორციელოს სისხლისსამართლებრივი დევნა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის იმ მძიმე დარღვევების მიმართ, რომლებიც ჩადენილ იქნა რუანდის ტერიტორიაზე, ასევე რუანდის მოქალაქეების მიერ მისი მეზობელი სახელმწიფოების სუვერენულ ტერიტორიაზე. მისი იურისდიქცია დროში მოიცავს 1994 წლის 1 იანვრიდან 31 დეკემბრამდე პერიოდს.

ტრიბუნალის განსჯადია შემდეგი კატეგორიის დანაშაულთა საქმეები:

¹³⁶ ICTY-ს საქმიანობასთან დაკავშირებით იხ. Hagan, Justice in the Balkans: Prosecuting War Crimes in the Hague Tribunal, 2003.

- გენოციდი (ნესდების მე-2 მუხლი);
- ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული (ნესდების მე-3 მუხლი);
- ჟენევის 1949 წლის კონვენციებისათვის საერთო მე-3 მუხლისა და მათი 1977 წლის მეორე დამატებითი ოქმის მძიმე დარღვევები (ნესდების მე-4 მუხლი).

ამ ტრიბუნალის წესდების მე-5 მუხლითაც, პერსონალური იურისდიქცია ხორციელდება მხოლოდ ფიზიკური პირების მიმართ, ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის პრინციპის საფუძველზე. ასევე იურისდიქციათა კონკურენციისა და მართლმსაჯულების განხორციელების სხვა წესები, სასჯელის შეფარდებისა და აღსრულების პროცედურა *ყოფილი იუგოსლავიის ტრიბუნალის წესდებით განსაზღვრულის ანალოგიურია*.¹³⁷

6.3. დროებითი ტრიბუნალების ახალი საერთაშორისო მექანიზმი

სისხლის სამართლის დროებითი ტრიბუნალების საერთაშორისო მექანიზმი შექმნილია მათი მუშაობის დასასრულებლად (*International Residual Mechanism for Criminal Tribunals – MICT*) და წარმოადგენს საერთაშორისო სასამართლოს, რომელიც *ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის საერთაშორისო ტრიბუნალების* მატერიალური და პროცესუალურ-სამართლებრივი, ტერიტორიული, დროითი და პერსონალური უფლებამოსილებების, მოვალეობებისა და ფუნქციების სამართალმემკვიდრეა.¹³⁸ იგი შეიქმნა გაეროს უშიშროების საბჭოს 2010 წლის 22 დეკემბრის 1966-ე რეზოლუციის საფუძველზე და წარმოადგენს ორივე იმ *ad hoc* ტრიბუნალის საქმიანობის დამასრულებელ ორგანოს, რომლებმაც შეწყვიტეს დამოუკიდებელი ფუნქციონირება.

MICT-ის სამართლებრივი საფუძველია 1966-ე რეზოლუციასთან ერთად მიღებული წესდება, ასევე მოსამართლეების მიერ 2012 წლის 8 ივნისს მიღებული პროცედურისა და მტკიცების წესები. სისხლისსამართლებრივი დევნა და მსჯავრდება შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ იმ პირის მიმართ, რომელიც უკვე იყო ბრალდებული, თუნდაც დაუსწრებლად, ერთ-ერთი ამ ტრიბუნალის იურისდიქციის ფარგლებში. ერთ-ერთი შესაძლო სასჯელის ღონისძიებაა თავისუფლების აღკვეთა. სასჯელის დანიშვნის დროს გათვალისწინებულ უნდა იქნეს ქმედების სიმძიმე და კონკრეტული შემთხვევის ინდივიდუალური გარემოებები, ასევე ორივე დროებითი ტრიბუნალის სასამართლო პრაქტიკა.

აქამდე არსებული ორივე დროებითი ტრიბუნალის მსგავსად, დროებითი მექანიზმის მნიშვნელოვანი ამოცანაა იმ პროცესების ზედამხედველობა, რომლებიც ამა თუ იმ სახელმწიფოს ეროვნული მართლმსაჯულების კომპეტენციაში იქნა გადაცემული, ისევე როგორც სისხლისსამართლებრივი დევნის ეროვნული ორგანოების მხარდაჭერა იმ პროცესებში, რომლებიც დროებითი ტრიბუნალების პროცესებთან კავშირშია. გარდა ამისა, მას აკისრია ვალდებულება, გაატაროს ქმედითი ღონისძიებები ორივე დროებითი ტრიბუნალის პროცესის მონმეებისა

¹³⁷ *ICTR*-ს საქმიანობასთან დაკავშირებით იხ. *Mose*, წიგნში: *Bellelli* (ed.), *International Criminal Justice*, 2011.

¹³⁸ იხ. *Pittman*, *JICJ* 9(4) (2011), 797-817; *Landale/Llewellyn*, *IOLR* 8(2) (2011), 349-365.

და დაზარალებულების დაცვის მიზნით, მოახდინოს დროებითი ტრიბუნალებისა და თავისი განაჩენების გადასინჯვა ახლად გამოვლენილ გარემოებათა გამო, მათ განაჩენთა აღსრულების ზედამხედველობა და მათი არქივების მართვა.

მას შემდეგ, რაც ორივე აქამდე არსებულმა *ad hoc* ტრიბუნალმა დაასრულა თავისი საქმიანობა, მათი უფლებამოსილებები გადაეცა დროებით მექანიზმს. ამ მექანიზმისთვის თავდაპირველად გათვალისწინებული იქნა ოთხნობიანი უფლებამოსილების ვადა დაფუძნების დროიდან. მანდატის შემდგომი გაგრძელება შესაძლებელია იმ საჭიროების მიხედვით, რომელიც 2016 წლიდან ყოველ ორ წელიწადში შეიძლება გადამოწმდეს.

MICT იყოფა ორ განყოფილებად, რაც შეესაბამება ორი დროებითი ტრიბუნალის არსებობის ფაქტს. ერთმა მათგანმა უნდა გააგრძელოს *ყოფილი იუგოსლავიის* ტრიბუნალის, ხოლო მეორემ – *რუანდის* ტრიბუნალის საქმიანობა. 1966-ე რეზოლუციის მიხედვით, *რუანდის* ტრიბუნალის მემკვიდრე და *არუშაში* არსებული განყოფილება საქმიანობს 2012 წლის ივლისიდან, ხოლო *ყოფილი იუგოსლავიის* სამართალმემკვიდრე განყოფილებამ, ადგილმდებარეობით *ჰააგაში*, საქმიანობა 2013 წლის ივლისში დაიწყო. თითოეულ განყოფილებას აქვს საკუთარი სასამართლო პალატა, მაგრამ ორივე განყოფილებას აქვს ერთი საერთო გასაჩივრების პალატა.

MICT-ში მოღვაწეობს 25 მოსამართლე, რომელთაგან ერთდოულად ორზე მეტი ერთი და იმავე სახელმწიფოს წარმომადგენელი არ შეიძლება იყოს. მოსამართლეთა პირველი არჩევა მოხდა 2011 წლის 20 დეკემბერს.

7. სისხლის სამართლის ჰიბრიდული სასამართლოები

საერთაშორისო სასამართლოების გარდა, როგორცაა *ad hoc* ტრიბუნალები და *ICC*, არსებობს, ასევე, სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების განმახორციელებელი ე.წ. ჰიბრიდული (შერეული) ტრიბუნალები (*hybrid tribunals*), რომლებიც წარმოადგენენ საერთაშორისო და ეროვნული ელემენტების სინთეზს.¹³⁹ ისინი წარმოადგენენ „მესამე თაობის“ საერთაშორისო სასამართლოებს. როგორც წესი, ჰიბრიდულ სასამართლოებს გააჩნიათ ეროვნული და საერთაშორისო-სამართლებრივი საფუძვლები და მათ შემადგენლობაში შედიან ეროვნული და საერთაშორისო მოსამართლეები და პროკურორები, რომლებიც უმეტესწილად, მაგრამ არა ყოველთვის, აირჩევიან გაეროს მიერ. ეს სასამართლოები ზოგჯერ ეროვნული სასამართლო სისტემის შემადგენელი ნაწილია. ცნობილია რამდენიმე ჰიბრიდული სასამართლო.

¹³⁹ იხ. *Romano/Nollkaemper/Kleffner* (ed.), *Internationalized Criminal Courts: Sierra Leone, East Timor, Kosovo and Cambodia*, 2004; *Ambach*, *Eine Rahmenkonvention für die Errichtung hybrider internationaler Strafgerichte*, 2009; *Nouven*, *ULR 2* (2006), 190–214; *Donlon*, ნიგნძი: *Schabas/Bernaz* (ed.), *Routledge Handbook of International Criminal Law*, 2011, 85–105; *Zahar/Sluiter*, *International Criminal Law*, 2008, 11–13.

7.1. კოსოვოს პიბრიდული სასამართლო

კოსოვოს პიბრიდული სასამართლოს უფლებამოსილება გამომდინარეობს გაეროს უშიშროების საბჭოს 1244-ე (1999) რეზოლუციიდან. მის საფუძველზე გამოიცა მთელი რიგი „რეგულაციები“ (*Regulations*) და „ადმინისტრაციული ინსტრუქციები“ (*Administrative Directions*). წარუმატებელი აღმოჩნდა მცდელობა, რომ შექმნილიყო სპეციალური საერთაშორისო სასამართლო „*Kosovo War Crimes and Ethnic Crimes Court*“. ნაცელად ამისა, შეიქმნა სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სფეროში საერთაშორისო დანაშაულების განსჯადობის სპეციალური წესი. ამ სპეციალური წესით საქმის განხილვა მიმდინარეობს კოსოვოს ორინსტანციან – საოლქო და უზენაეს სასამართლოებში. საქმისწარმოებაში მონაწილეობენ საერთაშორისო პროკურორები და მოსამართლეები. სასამართლო განხილვის დროს თანაფარდობა არის შემდეგი: ორი საერთაშორისო და ერთი ადგილობრივი მოსამართლე.

7.2. აღმოსავლეთ ტიმორის პიბრიდული სასამართლო

სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ეს პატარა სახელმწიფო, რომელსაც დღეისათვის ოფიციალურად *Timor Leste* ჰქვია, პორტუგალიის მრავალსაუკუნოვანი კოლონიური ბატონობის დასრულების (1974) შემდეგ ინდონეზიის ოკუპაციის ქვეშ მოექცა და ოცდაოთხი წლის განმავლობაში (1999 წლამდე) იყო ადამიანის უფლებათა დარღვევის ასპარეზი, რაც გამოიხატა ასეულათასობით ადამიანის მკვლელობაში, დეპორტაციასა და წამებაში. 1999 წლის სექტემბერში, ინდონეზიის სამხედროებისა და მილიციის მიერ აღმოსავლეთ ტიმორის დატოვების შემდეგ, ამ ქვეყანაში არ არსებობდა სამოქალაქო ინფრასტრუქტურა, რომელიც ადგილობრივი მართლმსაჯულების სისტემას შესაძლებლობას მისცემდა, საკუთარი ძალებით გაემართა პროცესები საერთაშორისო დანაშაულების ჩამდენ პირთა მიმართ. გარდამავალი პერიოდის ადმინისტრაციამ (*United Nations Transitional Administration for East Timor*), რომელიც შეიქმნა გაეროს უშიშროების საბჭოს მიერ 1999 წლის 25 ოქტომბერს, მართლმსაჯულების მთლიანი სისტემა ხელახლა ჩამოაყალიბა. მისი სამართლებრივი საფუძველია უშიშროების საბჭოს 1272-ე (1999) რეზოლუცია.

ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის ტრიბუნალების მსგავსი სისხლის სამართლის საერთაშორისო ტრიბუნალი აღმოსავლეთ ტიმორისათვის არ შექმნილა, არამედ შეიქმნა მართლმსაჯულების განხორციელების შერეული ფორმა. ერთ-ერთი მიზეზი ისიც იყო, რომ ინდონეზიამ განაცხადა მზადყოფნა, განეხორციელებინა დევნა ინდონეზიელი სამხედროების მიერ აღმოსავლეთ ტიმორში ჩადენილი სისხლის სამართლის დანაშაულების მიმართ. გარდამავალი პერიოდის ადმინისტრაციისა (*UNTAET*) და გაეროს აქტიურობის პარალელურად, ინდონეზიის მთავრობამ დაავალა ადამიანის უფლებათა ინდონეზიურ ეროვნულ კომისიას (*Komnas Ham*), შეექმნა სპეციალური კომისია, რათა გამოეძიებინა აღ-

მოსავლეთ ტიმორში მომხდარი მოვლენები.¹⁴⁰ მისი ამოცანა იყო, მოეპოვებინა ინფორმაცია და მტკიცებულებები აღმოსავლეთ ტიმორში ადამიანის უფლებათა დარღვევების შესახებ, რომლებსაც ადგილი ჰქონდა 1999 წლის იანვრიდან ოქტომბრამდე, ხოლო განსაკუთრებული ყურადღება მიექცია ადამიანის უფლებათა ისეთი უმძიმესი დარღვევებისათვის, როგორიცაა გენოციდი, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული და ომის დანაშაული. უნდა გამოძიებულიყო სახელმწიფო აპარატის, სამხედრო ძალებისა და სხვა ეროვნული და საერთაშორისო მონაწილეების პასუხისმგებლობის ხარისხი. ამის შედეგად, კომისიას უნდა შეედგინა მოხსენება, რომელიც საფუძვლად დაედებოდა ეროვნული ორგანოების მიერ სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელებას.

კომისია შედგებოდა ცხრა წევრისაგან, რომელსაც ეხმარებოდა აპარატი. მისი ხუთი წევრი იყო სამოქალაქო საზოგადოების წარმომადგენელი. კომისიას ჰქონდა ფართო საგამოძიებო უფლებამოსილებები, მაგალითად, მსხვერპლთა მასობრივი სამარხების გამოკვლევა, მაგრამ სისხლისსამართლებრივი დევნა იმთავითვე წარმოადგენდა პროკურატურის კომპეტენციას. კომისიამ თავის მოხსენებაში დაადგინა, რომ აღმოსავლეთ ტიმორში ადგილი ჰქონდა ადამიანის უფლებათა ფართომასშტაბიან და სისტემატურ დარღვევებს.¹⁴¹ საბოლოო ჯამში, კომისიამ გამოკვეთა ინდონეზიის სამხედროების საეარაუდო პასუხისმგებლობის საკითხი აღმოსავლეთ ტიმორში ჩადენილი დანაშაულებისათვის და ინდონეზიის გენერალურ პროკურორს მიმართა წინადადებით, ცალკეულ ინდივიდთა მიმართ სისხლისსამართლებრივი დევნის თაობაზე.

ჯაკარტაში შეიქმნა ადამიანის უფლებათა ეროვნული *ad hoc* ტრიბუნალი, რომელიც საქმიანობას შეუდგა 2000 წლის მარტში. ამ სასამართლოს მიერ 2002 წლიდან 2005 წლამდე პერიოდში სასამართლო პროცესი გაიმართა 16 ინდონეზიელი სამხედრო პირისა და სახელმწიფო მოხელის მიმართ, გასამართლდა აღმოსავლეთ ტიმორის ყოფილი გუბერნატორი, ასევე მილიციის უფროსი.¹⁴² აქტიური პერსონალურობის პრინციპიდან გამომდინარე, სასამართლოს იურისდიქცია გავრცელდა ნებისმიერი ინდონეზიელის მიმართ, რომელმაც საზღვარგარეთ ჩაიდინა საერთაშორისო დანაშაული, რაც გამოიხატა ადამიანის უფლებათა მძიმე დარღვევაში. საქმისწარმოებისათვის ინდონეზიურ ზოგად საპროცესო სამართალთან ერთად, დადგენილ იქნა სპეციალური ნორმებიც.

ამავდროულად, შეიქმნა სისხლის სამართლის სპეციალური სასამართლო აღმოსავლეთ ტიმორისათვის (*Special Panels for Serious Crimes*), კერძოდ, დილის ტერიტორიაზე მოქმედი საოლქო სასამართლოს ფარგლებში შეიქმნა სპეციალური პალატები, რომელთა კომპეტენციაში შევიდა ადამიანის უფლებათა მძიმე დარღვევების განსჯადობა (*serious crimes*). ეს დანაშაულები დაიყო ორ კატეგორიად. პირველ ჯგუფში გაერთიანდა საერთაშორისო სამართლიდან მომდინარე დანაშაულის შემადგენლობები: გენოციდი, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული და ომის დანაშაული (ამ დანაშაულთა დეფინიციები შეესაბამ-

¹⁴⁰ იხ. *Stockmann*, Indonesian Reformasi as Reflected in Law, 2003, 309.

¹⁴¹ იხ. KPP-HAM: Report on the Investigation of Human Rights Violations in East Timor, 31. 01. 2000.

¹⁴² იხ. *Braun*, Internationalisierte Strafgerichte, 2008, 128.

ება რომის სტატუტში მოცემულ ანალოგიურ დანაშაულთა დეფინიციებს), ასევე ჩვეულებრივი წამება. მეორე ჯგუფის ქვეშ მოექცა, ასევე, ჩვეულებრივი მკვლელობა და სექსუალური დანაშაულები. დანაშაული ჩადენილი უნდა იყოს 1999 წლის 1 იანვრიდან 25 ოქტომბრამდე პერიოდში აღმოსავლეთ ტიმორის ტერიტორიაზე. ასევე შეიქმნა სპეციალური პროკურატურა. სპეციალური პალატებისა და პროკურატურის საქმიანობა შეჩერებულ იქნა 2005 წლის მაისში¹⁴³, ხოლო საქმისწარმოება გადაეცა დილის საოლქო სასამართლოს.

7.3. სიერა-ლეონეს ჰიბრიდული სასამართლო

სიერა-ლეონეს სასამართლო, ისევე როგორც აღმოსავლეთ ტიმორის შემთხვევაში, შეიქმნა გაეროს მიერ დანაშაულის ადგილის ქვეყანაში, მაგრამ მისი სამართლებრივი საფუძველია საერთაშორისო-სამართლებრივი ხელშეკრულება. უშიშროების საბჭოს 2000 წლის 14 აგვისტოს 1315-ე (2000) რეზოლუციის თანახმად, გაეროს გენერალურ მდივანს სიერა-ლეონეს მთავრობასთან უნდა გაემართა მოლაპარაკება საერთაშორისო ტრიბუნალის დაარსებასთან დაკავშირებით. უშიშროების საბჭო თავის რეზოლუციაში უთითებს საერთაშორისო საზოგადოების უფლებაზე, ადამიანის უფლებათა მძიმე დარღვევები იქნეს დასჯილი და ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრინციპზე. უშიშროების საბჭო ამავდროულად აუცილებლად მიიჩნევდა სიერა-ლეონეში მართლმსაჯულების მხარდაჭერას.

ეს შეთანხმება, თანდართული წესდებით, ხელმოწერა იქნა 2002 წლის 16 იანვარს. ამით შეიქმნა სპეციალური სასამართლო სიერა-ლეონესათვის (*Special Court for Sierra Leone*). მისი სამართლებრივი საფუძველი გახდა გაეროსა და სიერა-ლეონეს შორის დადებული საერთაშორისო-სამართლებრივი ხელშეკრულება და არა გაეროს უშიშროების საბჭოს რეზოლუცია.

ხელშეკრულების თანდართული სტატუტის პირველი მუხლის მიხედვით, სპეციალური სასამართლოს იურისდიქციაში მოექცა იმ პირთა განსჯადობა, რომელთაც „უდიდესი პასუხისმგებლობა“ ეკისრებათ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლისა და სიერა-ლეონეს სამართლის დარღვევისათვის (*greatest responsibility for serious violations of international humanitarian law and Sierra Leonean law*).

ცნება „უდიდესი პასუხისმგებლობა“ იმთავითვე სადავო იყო. უშიშროების საბჭომ გადაწყვიტა, რომ სასამართლოს იურისდიქცია მხოლოდ იმ პირებზე გავრცელდებოდა, რომელთაც კონფლიქტში წამყვანი (ხელმძღვანელი) როლი შეასრულეს.¹⁴⁴ წესდების მიხედვით (მუხ. მე-6), იმუნიტეტი არ იცავს სახელმწიფოს მეთაურებს და სხვა სახელმწიფო თანამდებობის პირებს მათ მიმართ სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელებისაგან. წესდება ითვალისწინებს სასამართლოს განსჯადობის შეზღუდვას განსაზღვრული საერთაშორისო დანაშაულების და ზოგიერთი სხვა მნიშვნელოვანი ეროვნული დანაშაულის შემადგენლობებით.

¹⁴³ იხ. გაეროს უშიშროების საბჭოს 1543-ე რეზოლუცია, 14.5.2004, პარ. 8.

¹⁴⁴ იხ. გენერალური მდივნის 2000 წლის 4 ოქტომბრის მოხსენება, 2000/915, პარ. 30.

დანაშაულებრივი ქმედებები შეიძლება გამოხატულიყო ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის, ომის დანაშაულისა და სიერა-ლეონეს სისხლის სამართლის კოდექსით განსაზღვრული ზოგიერთი სხვა „ნაციონალური დანაშაულის“ ჩადენაში, 1996 წლის 30 ნოემბრიდან.

სუბიექტთა წრე უნდა შეზღუდულიყო იმ პირებით, რომლებიც მაღალი პასუხისმგებლობის მატარებელი იყვნენ, მათ შორის, ვისაც ეკავა წამყვანი პოზიცია. სასამართლოს აქვს პრიორიტეტი ეროვნულ სასამართლოებთან მიმართებაში და შეუძლია მოითხოვოს განსახილველად საქმის ამ სასამართლოებიდან მისთვის გადაცემა.

სიერა-ლეონეს სიმაღლის დამდგენი კომისია შეიქმნა უფრო ადრე, 2000 წელს. ბევრი სხვა კონფლიქტისგან განსხვავებით, 90-იან წლებში იქ მომხდარი სამოქალაქო ომი არ იყო წარმოშობილი ეროვნული, ეთნიკური, რელიგიური, რასობრივი ან პოლიტიკური დაპირისპირების ნიადაგზე. სახელმწიფო ინსტიტუტების მოშლისა და კონფლიქტის გაღვივების მთავარი მიზეზი იყო სისტემური კორუფცია და ეკონომიკური ინტერესები. სახელმწიფო სტრუქტურების დაშლამ გამოიწვია ანარქია. ადგილობრივ მთავრობასთან ერთად ასეთი მდგომარეობის შექმნაში წვლილი შეიტანეს სხვა უცხო სახელმწიფოთა წარმომადგენლებმა, მაგალითად, ლიბერიის მთავრობამ. არასწორმა მენეჯმენტმა და გაბატონებულმა სახელმწიფო კორუფციამ 1991 წლის შემდეგ ქვეყანაში გამოიწვია მოსახლეობის ეკონომიკური სიდუხჭირე, მიუხედავად იმისა, რომ სიერა-ლეონე აღმასისა და ბოქსიტის საბადოებს ფლობდა. ამ სფეროში არსებული ეკონომიკური ინტერესები იყო სწორედ სამოქალაქო ომის მიზეზი. სწორედ აღმასით ვაჭრობაზე კონტროლი გახდა ომში მხარეთა დაპირისპირების მთავარი ფაქტორი. ამ კონფლიქტით გამდიდრდნენ არა მარტო სიერა-ლეონეს, არამედ რეგიონის სხვა სახელმწიფოთა (ბურკინა ფასოს, ლიბიის) მეთაურები. სიმაღლის კომისიამ მიიჩნია, რომ სწორედ საერთაშორისო საზოგადოების უმოქმედობის შედეგი იყო ის, რომ კონფლიქტი უფრო ადრეულ ეტაპზე არ იქნა აღკვეთილი.¹⁴⁵

კონფლიქტის დროს ადგილი ჰქონდა ადამიანის უფლებების დარღვევას.¹⁴⁶ დაახლოებით 75 000 ადამიანი იქნა მოკლული, ხოლო 2 მილიონი ადამიანი იქცა დევნილად ან იძულებით გადაადგილებულ პირად. ომში მონაწილეობდა ათასობით „ბავშვი-ჯარისკაცი“, რომლებიც ამის გამო ასევე იყვნენ დანაშაულის მსხვერპლი. ამ ომში მონაწილეობდა, სავარაუდოდ, 7 000 ბავშვი. მათი უმრავლესობის განწვევა მოხდა იძულებითა და ნარკოტიკების გამოყენებით. ომის მთავარი იარაღი იყო მეამბოხეების მიერ მოსახლეობის დაშინება. დიდი რაოდენობის ქალი და ბავშვი გახდა სექსუალური და სხვა ძალადობრივი დანაშაულის მსხვერპლი. ათასობით ადამიანი იქნა დასახიჩრებული. სიმაღლის დამდგენი კომისიის დასკვნით, სიერა-ლეონეში ადამიანის უფლებათა ყველაზე დიდი დამრღვევი იყო რევოლუციური ფრონტი (*Revolutionary United Front in Sierra Leone*).¹⁴⁷

ამრიგად, ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის დროებითი ტრიბუნალების,

¹⁴⁵ იხ. Braun, Internationalisierte Strafgerichte, 2008, 233-235.

¹⁴⁶ იხ. Miraldi, NYLSJHR, 2003, 849.

¹⁴⁷ შეად. Braun, Internationalisierte Strafgerichte, 2008, 232.

ასევე კოსოვოსა და აღმოსავლეთ ტიმორისაგან განსხვავებით, სიერა-ლეონეს სპეციალური სასამართლოს შექმნის სამართლებრივი საფუძველი არ ყოფილა პირდაპირ გაეროს წესდების მე-7 თავის საფუძველზე გამოცემული უშიშროების საბჭოს რეზოლუცია, არამედ 2002 წლის 16 იანვარს გაეროსა და სიერა-ლეონეს მთავრობას შორის დადებული საერთაშორისო ხელშეკრულება.

სიერა-ლეონეს სასამართლო ოფიციალურად დაიხურა 2013 წლის დეკემბერში. გაეროსა და სიერა-ლეონეს მთავრობას შორის გაფორმებული შეთანხმებით, დაფუძნდა სიერა-ლეონეს სპეციალური დამატებითი სასამართლო (*Residual Special Court for Sierra Leone*), რომელსაც გადაეცა ძველი სასამართლოს მემკვიდრეობა. ახალი სასამართლო ძირითადად მდებარეობს ფრიტაუნში, თუმცა, მონმეტა და დაზარალებულთა დაცვის მიზნით, ის თავის საქმიანობას განახორციელებს ჰააგაში. მის ფუნქციებში, ძირითადად, შედის ძველი სასამართლოს განაჩენების აღსრულების კონტროლი და დაწყებული საქმეების ბოლომდე მიყვანა.¹⁴⁸

7.4. კამბოჯის შიბრიდული სასამართლო

ხანგრძლივი მოლაპარაკებების შემდეგ, 2003 წლის 6 ივნისს კამბოჯასთან დაიდო გაეროს ბილატერალური შეთანხმება იმ დანაშაულთა მიმართ დევნის განხორციელების შესახებ, რომლებიც ჩადენილ იქნა „*ნითელი ქმერების*“ მთავრობის რეჟიმის დროს, 1975 წლის 17 აპრილიდან 1979 წლის 6 იანვრამდე. ეს შეთანხმება 2004 წლის 4 ოქტომბერს დამტკიცებულ იქნა სენატის მიერ, ხოლო 2005 წლის 29 აპრილს ძალაში შევიდა. ასევე მიღებულ იქნა კანონი საგანგებო პალატების შექმნის თაობაზე (*Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia – ECCC*), როგორც მართლმსაჯულების ეროვნული სისტემის შემადგენელი ნაწილი. საქმეთა განხილვა ხდება ეროვნული და საერთაშორისო მოსამართლეების მონაწილეობით.

პალატების განსჯადია გენოციდი, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული, ჟენევის კონვენციების მძიმე დარღვევები, ასევე ზოგიერთი სხვა განსაზღვრული საერთაშორისო და ეროვნული დანაშაული. საქმეები განიხილება პირველი ინსტანციით. განაჩენი შეიძლება გასაჩივრდეს ზემდგომ ინსტანციაში.¹⁴⁹

7.5. ლიბანის შიბრიდული სასამართლო

სპეციალური ტრიბუნალი ლიბანისათვის (*Special Tribunal for Lebanon*), რომლის ადგილსამყოფელია ჰააგაში, შეიქმნა უშიშროების საბჭოს 2007 წლის 30 მაისის 1757-ე რეზოლუციის საფუძველზე. რეზოლუციის დანართს წარმოადგენს ტრიბუნალის შექმნის თაობაზე 2007 წლის 10 ივნისს ძალაში შესული შეთანხმება

¹⁴⁸ სიერა-ლეონეს შიბრიდული და სპეციალური დამატებითი სასამართლოს შესახებ ინფორმაცია ხელმისაწვდომია სასამართლოს ინტერნეტ-მისამართზე: <http://www.rscsl.org/index.html>
¹⁴⁹ კამბოჯის შიბრიდული სასამართლოს შესახებ ინფორმაცია ხელმისაწვდომია სასამართლოს ინტერნეტ-მისამართზე: <http://www.eccc.gov.kh/en>

გაეროსა და ლიბანის რესპუბლიკას შორის (*Annex, Agreement between the United Nations and the Lebanese Republic on the establishment of a Special Tribunal for Lebanon*) და ტრიბუნალის წესდება.

წესდება პირველ მუხლში განსაზღვრავს სასამართლოს უფლებამოსილებას პირთა წრის მიმართ. მისი იურისდიქცია ვრცელდება იმ დამნაშავეების მიმართ, რომლებმაც მიიღეს მონაწილეობა 2005 წლის 14 თებერვლის თავდასხმაში, რომელსაც მოჰყვა პრემიერ-მინისტრისა და სხვა პირთა სიკვდილი. წესდება ასევე იძლევა შესაძლებლობას, რომ დევნა განხორციელდეს სხვა მსგავსი მძიმე შემთხვევების მიმართაც, რომლებსაც ადგილი ჰქონდა 2004 წლის 1 ოქტომბრიდან 2005 წლის 12 დეკემბრამდე და უფრო გვიან ჩადენილ მოქმედებებზეც, თუ უშიშროების საბჭო ამის შესახებ თანხმობას განაცხადებს. წესდების მე-2 მუხლი ითვალისწინებს ლიბანის სისხლის სამართლის კოდექსის გამოყენებას ტერორიზმის, სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულების, არალეგალური დანაშაულებრივი გაერთიანებებისა და ზოგიერთი სხვა დასჯადი ქმედების სფეროში.

სპეციალური ტრიბუნალი არ არის ეროვნული სასამართლო სისტემის ნაწილი, არამედ თავისი კომპეტენციის ფარგლებში ეროვნულ სასამართლოებთან მიმართებაში აქვს პრიორიტეტი (სტატუტის მე-4 მუხლი).¹⁵⁰

7.6. ერაყის ჰიბრიდული სასამართლო

სპეციალური ტრიბუნალი *ერაყისათვის* დაფუძნდა ამერიკის შეერთებული შტატების საოკუპაციო ძალების მიერ (*Coalition Provisional Authority*), ხოლო მისი წესდება მიღებულ იქნა *ერაყის* მთავრობის საბჭოს მიერ 2003 წლის 10 დეკემბერს. წესდება 2005 წლის 18 ოქტომბერის მე-10 კანონით არსებითად დამტკიცებულ იქნა პირველი თავისუფალი არჩევნების გზით შექმნილი პარლამენტის მიერ. ორგანიზაციულად ტრიბუნალი არ არის *ერაყის* მართლმსაჯულების სისტემის ნაწილი, არამედ ავტონომიური ორგანო, საკუთარი ადმინისტრაციითა და წესებით. სახეზეა „*hybrid institution with a hybrid procedural system*“.

სასამართლო უფლებამოსილია, განსაჯოს 1968 წლის 17 ივლისიდან 2003 წლის 1 მაისამდე ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის, ომის დანაშაულისა და გენოციდის ჩამდენი *ერაყის* მოქალაქეები. მისი კომპეტენცია ვრცელდება მხოლოდ იმ ქმედებების მიმართ, რომლებიც დაკავშირებულია *ირანისა* და *კუვეიტის* ომთან და მიმართული იყო თვით *ერაყის* მოსახლეობის წინააღმდეგ. გარდა ამისა, ტრიბუნალის იურისდიქციაში შევიდა *ერაყის* სისხლის სამართლით გათვალისწინებული სპეციფიკური დანაშაულები, როგორიცაა ეროვნული რესურსებისა და საჯარო ქონების მითვისება და გაფლანგვა.

ტრიბუნალი შედგება გამოძიების მოსამართლეების, საქმის არსებითად განმხილველი პალატებისა და გასაჩივრების ინსტანციისაგან, საპროკურორო განყოფილებისა და სახელმძღვანელო განყოფილებისგან.

¹⁵⁰ ლიბანის ჰიბრიდული და სპეციალური დამატებითი სასამართლოს შესახებ ინფორმაცია ხელმისაწვდომია სასამართლოს ინტერნეტ-მისამართზე: <http://www.stl-tsl.org>

ფილებისა და კანცელარიისაგან (მე-3 მუხლი). ნესდება მატერიალური და საპროცესო სამართლის ნაწილებში შეესაბამება ICC-ს სტატუსს.

ერაყის ყოფილ პრეზიდენტ ჰუსეინთან ერთად, პირველი ბრალდებულები იყვნენ ერაყის ყოფილი რეჟიმის წევრები, იმ სიის საფუძველზე, რომელიც შედგენილ იქნა აშშ-ის მიერ და აერთიანებდა 55 ერაყელ ბრალდებულს. ჩატარდა რამდენიმე სხვადასხვა პროცესი. 2006 წლის 5 ნოემბერს სადამ ჰუსეინი ცნობილ იქნა ბრალეულად და მიესაჯა სიკვდილით დასჯა. მას და მისი რეჟიმის სხვა წარმომადგენლებს ძირითად ბრალდებად წარდგენილი ჰქონდათ გასული საუკუნის 80-90-იან წლებში შიიტი მუსლიმანების დახოცვა.¹⁵¹ ასევე არაერთ სხვა ბრალდებულს მიესაჯა სიკვდილით დასჯა. ბრალდებები ძირითადად შეეხებოდა ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულისა და გენოციდის ჩადენას.

7.7. ბოსნია-ჰერცეგოვინის სპეციალური ტრიბუნალი

ბოსნია-ჰერცეგოვინის ომის დანაშაულის პალატა (*War Crimes Chamber for Bosnia and Herzegovina*), რომელიც შეიქმნა სარაევოში, სახელმწიფო სასამართლოსთან, ისევე როგორც ერაყის ტრიბუნალი, წარმოადგენს „ინტერნაციონალიზებულ ეროვნულ ტრიბუნალს“ (*internationalized domestic tribunal*).¹⁵² ამ სასამართლომ უნდა გააგრძელოს ყოფილი იუგოსლავიის დროებითი ტრიბუნალის საქმიანობა და ადგილობრივ დონეზე განსაჯოს ბალკანეთის კონფლიქტის დროს ჩადენილი ადამიანის უფლებათა უმძიმესი დარღვევები. პირველად მოხდა ის, რომ ინტერნაციონალიზებული სისხლის სამართლის სასამართლო მთლიანად სუვერენული სახელმწიფოს ეროვნული მართლმსაჯულების სისტემაში იქნა ინტეგრირებული.¹⁵³

7.8. ბანგლადეშის ტრიბუნალი საერთაშორისო დანაშაულებისათვის

ბოსნია-ჰერცეგოვინისა და ერაყის ტრიბუნალებისაგან განსხვავებით, ბანგლადეშის ტრიბუნალი წმინდა ნაციონალურია, რომელიც შეიქმნა საერთაშორისო დანაშაულების განსჯის მიზნით. მის კომპეტენციაში შედის ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის, მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის, გენოციდის, ომის დანაშაულის განსჯადობა, მათ შორის, ჟენევის 1949 წლის კონვენციებით გათვალისწინებული ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების ნებისმიერი დარღვევა, რომლებიც მოქმედებს შეიარაღებული კონფლიქტების დროს, ასევე საერთაშორისო სამართლით გათვალისწინებული სხვა დანაშაულები. ერთი მხრივ, სამართლის წყაროს წარმოადგენს საერთაშორისო სამართალი

¹⁵¹ იხ. *Ambos/Pirmurat*, JZ 2007, 822; *Bhuta*, IJCJ 6 (2008), 42; *Mikolajczyk/Mosa*, ZIS 2007, 1, 307; *Bohlander*, ZStW 117 (2005), 677; *Bohlander*, IJCJ 3 (2005), 463; *Doebbler*, IJCJ 5 (2007), 264; *Sissons/Bassin*, IJCJ 5 (2007), 272.

¹⁵² იხ. *Scharf*, IJCJ 5 (2007), 259.

¹⁵³ იხ. *Braun*, Internationalisierte Strafgerichte, 2008, 341.

და საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართალი, მაგრამ, მეორე მხრივ, საერთაშორისო დანაშაულების საქმეებზე მიმდინარე სისხლის სამართლის პროცესები წმინდა ეროვნულია.¹⁵⁴

¹⁵⁴ იხ. *Ambos*, *Treatise on International Criminal Law*, Vol. I. 2013, 50-51.

სისხლის სამართლის მუდმივმოქმედი საერთაშორისო სასამართლო

1. რომის სტატუტის შესახებ

1998 წლის 15 ივნისიდან 17 ივლისამდე რომში, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ეგიდით, ჩატარდა სახელმწიფოთა სრულუფლებიანი წარმომადგენლების დიპლომატიური კონფერენცია, რომლის მიზანი იყო სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს დაარსება. იგი მოწვეულ იქნა გაეროს გენერალური ასამბლეის რეზოლუციის საფუძველზე.¹⁵⁵ თითქმის ხუთკვირიანი დისკუსიებისა და ცხრანობიანი მოსამზადებელი სამუშაოების შემდეგ¹⁵⁶, რომის კონფერენციაზე სახელმწიფოთა დიდმა უმრავლესობამ, მათ შორის საქართველომ, მხარი დაუჭირა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდებას – რომის სტატუტს. კენჭისყრის შედეგები ასე გამოიყურება: 120-მა სახელმწიფომ ხმა მისცა სტატუტს, 7 სახელმწიფო გამოვიდა წინააღმდეგი, ხოლო 21-მა თავი შეიკავა.

რომის სტატუტმა შექმნა სამართლებრივი საფუძველი პირველად მსოფლიო ისტორიაში სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების განმახორციელებელი მუდმივმოქმედი ორგანოს შექმნისა და ფუნქციონირებისათვის.¹⁵⁷ ჰააგაში მდებარე მუდმივმოქმედი საერთაშორისო სასამართლო ორგანო უფლებამოსილია განახორციელოს მართლმსაჯულება მხოლოდ ფიზიკური პირის მიმართ, ვისაც ბრალი მიუძღვის ერთ-ერთი შემდეგი მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენაში: „გენოციდი“, „ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული“, „ომის დანაშაული“ და „აგრესია“¹⁵⁸ (იხ. საერთაშორისო დანაშაულების ჩამონათვალი, რომელიც მოცემულია რომის სტატუტის მე-5 მუხლში, და ამავე სტატუტის მე-6, მე-7, მე-8 და მე-8bis მუხლები).

რომის სტატუტიდან გამომდინარე, სახელმწიფოს მხრიდან უნდა აღიკვეთოს საერთაშორისო დანაშაულები. საერთაშორისო სასამართლოსათვის საქმის

¹⁵⁵ იხ. გაეროს გენერალური ასამბლეის 52/160-ე რეზოლუცია, 12.12.1997.

¹⁵⁶ გაეროს გენერალური ასამბლეის 44/39-ე რეზოლუციით, გაეროს გენერალურმა ასამბლეამ დაავალა საერთაშორისო სამართლის კომისიას, ემუშავა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შექმნის საკითხზე.

¹⁵⁷ იხ. ადრეული ლიტერატურა: Roggemann, Die Internationalen Strafgerichtshöfe (Einführung, Rechtsgrundlagen, Dokumente), 2. Auflage, 1998; Roggemann, Internationales Strafrecht, 1998; Ambos, ZStW 111 (1999), 174; Caffisch, LJZ 1999, 3-12; Eser, Spinellis-Festschrift, 2001.

¹⁵⁸ აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობა 1998 წელს მიღებულ რომის სტატუტში თავდაპირველად ვერ იქნა ჩამოყალიბებული, მაშასადამე, მასზე დღემდე ვერ ხორციელდება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ფაქტობრივი იურისდიქცია. 2010 წლის 11 ივნისს კამპალაში (უგანდა), რომის სტატუტის გადამსინჯველთა პირველ კონფერენციაზე წევრი სახელმწიფოები, მართალია, მთელი რიგი შეზღუდვებით, მაგრამ მაინც შეთანხმდნენ ამ დანაშაულის შემადგენლობასა და სასამართლოს იურისდიქციაზე, რომელიც 2017 წლამდე არ ამოქმედდება. იხ. კრესი/ჰოლცენდორფი, სამართლის ჟურნალი 1 (2011), 278-319 (ქართულ ენაზე); Krefß/Holzendorff, JICJ 8 (2010), 1179-1217 (ინგლისურ ენაზე), ხოლო იგივე ნაშრომი გერმანულ ენაზე იხ. ჟურნალი: GA 2011, 67; იხ. ასევე: გლენონი, საკონსტიტუციო სასამართლოს მიმოხილვა 3 (2010), 181.

გადაცემა შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც სახელმწიფოს არა აქვს შესაძლებლობა ან სურვილი, თავის ტერიტორიაზე ან თავისი მოქალაქის მიერ ჩადენილი ერთ-ერთი დასახელებული დანაშაულის მიმართ, სახელმწიფო ორგანოების მეშვეობით განახორციელოს ეფექტიანი სისხლისსამართლებრივი დევნა და მართლმსაჯულება.

სახელმწიფოს ვალდებულება, აღკვეთოს საერთაშორისო დანაშაულები, წარმოიშობა არა რომის სტატუტიდან, არამედ სხვა საერთაშორისო ხელშეკრულებებიდან, კერძოდ, 1948 წლის კონვენციიდან „გენოციდის დანაშაულის თავიდან აცილებისა და დასჯის შესახებ“, 1949 წლის ჟენევის კონვენციებიდან და სხვ. მიუხედავად სამართლებრივი ვალდებულებისა, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში, სახელმწიფომ თვითონ უნდა გადაწყვიტოს, პირი მისცეს სამართალში და გაასამართლოს შიდა სასამართლოს მეშვეობით, თუ გადასცეს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს. სახელმწიფოს მართლმსაჯულების განხორციელების უნარი არა აქვს მაშინ, როცა სისხლისსამართლებრივი დევნის ორგანოთა სისტემა ომის შედეგად მოშლილია, აგრეთვე მაშინ, როცა სათანადო შიდასახელმწიფოებრივ ორგანოთა სისტემას აკონტროლებენ ის ადამიანები, რომლებსაც თავად მიუძღვით ბრალი აღნიშნული დანაშაულებრივი ქმედებების ჩადენაში, რის გამოც შეუძლებელია ეფექტიანი სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელება.

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მიზანი როდია შეცვალოს შიდასახელმწიფოებრივი მართლმსაჯულების ორგანოები, იგი არც შიდასახელმწიფოებრივი სასამართლო ორგანოების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების გასაჩივრების ზემდგომი ინსტანციაა, რომელიც სახელმწიფოში დადგენილი სისხლისსამართლებრივი გადაწყვეტილებების საერთაშორისო შემოწმებას მოახდენს.

ნებისმიერ კონკრეტულ შემთხვევაში სახელმწიფომ უნდა გადაწყვიტოს, სურს თვითონ განახორციელოს თავისი სისხლისსამართლებრივი იურისდიქცია, თუ საქმე განსახილველად გადასცეს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს. სტატუტის რატიფიკაციის შემთხვევაში, თუ სახელმწიფო თავის შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობას შესაბამისობაში არ მოიყვანს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდების ნორმებთან, მაშინ მას არ ექნება ასეთი არჩევანის შესაძლებლობა.¹⁵⁹

საერთაშორისო სასამართლოს არსებობის ძირითად წინაპირობას წარმოადგენს „დამატებითი იურისდიქციის“ პრინციპი. იგი განსხვავდება „პრიორიტეტული იურისდიქციის“ პრინციპისაგან, რომელიც გამოიყენება ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის საქმეებზე შექმნილი სისხლის სამართლის საერთაშორისო ტრიბუნალებისათვის. თუ ამ სასამართლოების ბრალმდებელს სურს, საქმე განიხილოს სპეციალურმა სასამართლომ, მაშინ არ ხდება იმის გარკვევა, ზომ არ იყო არასაკმარისი მცდელობა მართლმსაჯულების ეროვნულ დონეზე განხორციელებისათვის.

„დამატებითი მართლმსაჯულების“ პრინციპი აისახა სტატუტის მე-17 მუხლში. ამდენად, სტატუტი იძლევა შესაძლებლობას, უპირველეს ყოვლისა, დამნა-

¹⁵⁹ იხ. Steer, ნიგში: *Slidregt/Vasiliev*, Pluralism in International Criminal Law, 2014, 39-67.

შვეები დაისაჯონ ეროვნული სამართლებრივი სისტემის ფარგლებში. მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა შიდასახელმწიფოებრივ იურისდიქციას არ შეუძლია ან უარს ამბობს მართლმსაჯულების განხორციელებაზე, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შეუძლია განახორციელოს თავისი უფლებამოსილება. გარდა ამისა, ამ სასამართლოს შეუძლია განახორციელოს თავისი იურისდიქცია იმ შემთხვევაში, როცა ეროვნულ დონეზე ჩასატარებელი პროცედურები არ არის დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი იმ ნორმების შესაბამისად, რომლებიც მოითხოვენ შესაბამისი პროცედურების ჩატარებას და აღიარებულია საერთაშორისო სამართლით, ან ტარდება იმგვარად, რომ იგი შექმნილ ვითარებაში არ შეესაბამება მისწრაფებას – შესაბამისი პირი გადაეცეს ობიექტურ და მიუკერძოებელ მართლმსაჯულებას (იხ. სტატუტის მე-20 მუხლი). ამდენად, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო არ ცვლის ეროვნულ სასამართლო ორგანოებს; იგი წარმოადგენს მხოლოდ მართლმსაჯულების მოქმედი შიდასახელმწიფოებრივი სისტემის დამატებას.

სტატუტის 126-ე მუხლის შესაბამისად, იგი ძალაში შევიდა მე-60 სარატიფიკაციო სიგელის გაეროს გენერალურ მდივანთან დეპონირებიდან 60 დღის შემდეგ, მომდევნო თვის პირველ დღეს, კერძოდ, 2002 წლის 1 ივლისს. სტატუტის ძალაში შესვლის დღისათვის რატიფიკაციათა რიცხვმა 76-ს მიაღწია..

სტატუტს, დღეის მდგომარეობით, შეუერთდა 122 სახელმწიფო¹⁶⁰, მათ შორის – საქართველო. ამ უკანასკნელმა ხელმოწერა განახორციელა 1998 წლის 18 ივლისს. 2003 წლის 14 ივლისის მონაცემებით, კონვენციის რატიფიკაციათა რიცხვმა 91-ს მიაღწია, ხოლო 2003 წლის 16 ივლისის დადგენილებით, საქართველოს პარლამენტმა მოახდინა რომის სტატუტის რატიფიკაცია. აღსანიშნავია, რომ სტატუტი რატიფიცირებული აქვს ევროკავშირის ყველა სახელმწიფოს, დსთ-ის ქვეყნებიდან კი – ტაჯიკეთსა (2000 წ.) და მოლდოვას (2010 წ.), საბჭოთა კავშირის ყოფილი რესპუბლიკებიდან, ასევე ბალტიისპირეთის სამივე სახელმწიფოს – ესტონეთს (2002 წ.), ლატვიასა (2002 წ.) და ლიტვას (2003 წ.).

როგორც წესი, რატიფიკაციას თან სდევს ეროვნული კანონმდებლობის შეცვლა, მათ შორის კონსტიტუციის დონეზეც კი, რათა სახელმწიფოებს შესაძლებლობა მიეცეთ, თვითონ განახორციელონ სისხლისსამართლებრივი დევნა იმ პირთა მიმართ, რომლებიც ჩაიდენენ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციით გათვალისწინებულ დანაშაულებს. საქართველოს სინამდვილეში, სისხლის სამართლის კოდექსზე მომუშავე სახელმწიფო კომისიამ, 1999 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მიღებით, თავიდანვე გაითვალისწინა ასეთი დამატების საჭიროება, რამდენადაც კოდექსის მეთოთხმეტე კარში – „დანაშაული კაცობრიობის წინააღმდეგ“ – ასახულია რომის სტატუტში მოცემული დანაშაულის შემადგენლობები. გარდა ამისა, რომის სტატუტში მოწესრიგებულია ურთიერთთანამშრომლობის პროცედურა, რაც უნდა აისახოს ეროვნულ კანონმდებლობაში. ასეთი ურთიერთთანამშრომლობის პროცედურა, სხვა ქვეყნების,

¹⁶⁰ რომის სტატუტის მონაწილე 122 სახელმწიფოდან 34 სახელმწიფო არის აფრიკის კონტინენტიდან, 18 – აზია-წყნარი ოკეანის რეგიონიდან, 18 – აღმოსავლეთ ევროპიდან, 27 – ლათინური ამერიკის და კარიბის ზღვის აუზის და 25 დასავლეთ ევროპის და სხვა სახელმწიფოებიდან. საქართველო ეკუთვნის აღმოსავლეთ ევროპის სახელმწიფოთა ჯგუფს.

განსაკუთრებით შვეიცარიის,¹⁶¹ გამოცდილების გაზიარებით, აისახა საქართველოს 2003 წლის 14 აგვისტოს კანონში „სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან საქართველოს თანამშრომლობის შესახებ“.

რომის სტატუტის ძალაში შესვლის შემდეგ, მოწვეულ ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეაზე მიღებულ იქნა უმნიშვნელოვანესი გადაწყვეტილებები, შედგა მოსამართლეთა და ბრალმძებელთა არჩევნები, სასამართლოს „პროცედურისა და მტკიცების წესების“ და „დანაშაულის ელემენტების“ (დამხმარე საშუალება სტატუტში აღწერილი დანაშაულის შემადგენლობების ინტერპრეტაციისათვის) მიღება, სასამართლოს გაეროსთან ურთიერთობის განხილვა, პრივილეგიებისა და იმუნიტეტების განსაზღვრა სასამართლო პერსონალისათვის, საფინანსო-საბიუჯეტო საკითხების გადაწყვეტა.

სტატუტის რატიფიკაციას თითოეული მონაწილე სახელმწიფოსათვის შედეგად მოჰყვება ის, რომ შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობა შესაბამისობაში მოიყვანება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს სტატუტთან. ეს ნიშნავს იმას, რომ მოქმედ კანონმდებლობაში ხორციელდება შესაბამისი ცვლილებები, ისევე როგორც, საჭიროების შემთხვევაში, მიღებული იქნება შესაბამისი კანონები, რათა სახელმწიფოს ჰქონდეს შესაძლებლობა, დამოუკიდებლად განახორციელოს სისხლის სამართლებრივი დევნა იმ პირების მიმართ, რომელთაც ჩაიდინეს ის დანაშაულებრივი ქმედებები, რომელთა დასჯადობაც შედის სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციაში. გარდა ამისა, რომის სტატუტში დეტალურად არის მოცემული თანამშრომლობის პროცედურა, რაც შესაბამისად უნდა აისახოს შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში. თითოეულმა სახელმწიფომ ინდივიდუალურად უნდა განსაზღვროს სტატუტის იმპლემენტაციის ხარისხი და ტიპი, ვინაიდან ყველა სახელმწიფოს მეტ-ნაკლებად განსხვავებული საკანონმდებლო ბაზა გააჩნია.

ჯერ კიდევ გასული საუკუნის ბოლოდან საქართველოში გარკვეული მუშაობა ჩატარდა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების იმპლემენტაციისათვის. ამ მიზნით, საქართველოს პრეზიდენტის 1998 წლის 22 ივნისის განკარგულებით, შეიქმნა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის უწყება-თაშორისი კომისია ეროვნული უშიშროების საბჭოს მდივნის თავმჯდომარეობით. 2001 წლის 1 მარტს, საქართველოს პრეზიდენტის განკარგულებით, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდებასთან საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისობის უზრუნველყოფის მიზნით, შეიქმნა სპეციალისტთა კომისია იუსტიციის მინისტრის თავმჯდომარეობით, რომელშიც შევიდნენ სხვადასხვა უწყების წარმომადგენლები. ამ კომისიას დაევალი წინადადებების მომზადება რომის სტატუტის რატიფიკაციასა და იმპლემენტაციასთან დაკავშირებით.

რომის სტატუტის რატიფიკაციასთან დაკავშირებით არსებობს სახელმწიფოთა ორი განსხვავებული პოზიცია:

- 1) სახელმწიფოთა ერთმა ჯგუფმა ჯერ მოახდინა სტატუტის, როგორც

¹⁶¹ იხ. Botschaft vom 15. November 2000 über das Römer Statut des Internationalen Strafgerichtshofs, das Bundesgesetz über die Zusammenarbeit mit dem Internationalen Strafgerichtshof und eine Revision des Strafrechts, Schweiz.

საერთაშორისო ხელშეკრულების რატიფიკაცია, ხოლო შემდეგ შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობა შესაბამისობაში მოიყვანა სტატუტის ნორმებთან.

2) სახელმწიფოთა მეორე ჯგუფმა ჯერ მოახდინა შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობის შესაბამისობა სტატუტის ნორმებთან და შემდეგ – ამ უკანასკნელის რატიფიკაცია, ან სტატუტის რატიფიკაციისათვის წარდგენის დროს ასევე წარადგინა იმ საკანონმდებლო ცვლილებათა პროექტი, რომელსაც იწვევს სტატუტის რატიფიკაცია.

პირველი გზა მიუღებელი იყო საქართველოსათვის, ვინაიდან საქართველოს 1997 წლის 16 ოქტომბრის კანონი „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“ ითვალისწინებს დებულებას იმის შესახებ, რომ დაუშვებელია საერთაშორისო ხელშეკრულების რატიფიკაცია, რომელიც ეწინააღმდეგება შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობას. ამ წინააღმდეგობის დასაძლევად აუცილებელი იყო საერთაშორისო ხელშეკრულების სარატიფიკაციოდ წარდგენასთან ერთად პარლამენტისთვის კანონპროექტის წარდგენა იმ ცვლილებებისა და დამატებების შესახებ, რასაც ამ ხელშეკრულების რატიფიკაცია გამოიწვევდა საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში. ამ კანონის მე-14 მუხლის შესაბამისად, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდება ეკუთვნის იმ საერთაშორისო ხელშეკრულებათა რიცხვს, რომლის სავალდებულოდ აღიარებაზე თანხმობას გამოხატავს საქართველოს პარლამენტი რატიფიკაციის (ან შეერთების) გზით. ასეთ საერთაშორისო ხელშეკრულებას საქართველოს პარლამენტს რატიფიცირებისათვის (ან მასთან შეერთებისათვის) წარუდგენს მხოლოდ საქართველოს პრეზიდენტი. ამ კანონის მე-15(2) მუხლის მიხედვით, რატიფიცირებისათვის (ან შეერთებისათვის) წარდგენილ ხელშეკრულებას უნდა ახლდეს საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს დასკვნა საქართველოს კანონმდებლობასთან მისი შესაბამისობისა და შესაძლო სამართლებრივი შედეგების შესახებ. კანონის მე-15(4) მუხლის მიხედვით, საქართველოს პრეზიდენტი რატიფიკაციისათვის (ან შეერთებისათვის) წარდგენილ საერთაშორისო ხელშეკრულებასთან ერთად, საჭიროების შემთხვევაში, საქართველოს პარლამენტს წარუდგენს კანონპროექტს საქართველოს შესაბამის საკანონმდებლო აქტში ცვლილებებისა და დამატებების შესახებ.

ამ საკანონმდებლო მოთხოვნათა დაცვით, 2003 წლის 16 ივლისს, საქართველოს პარლამენტის მიერ რატიფიცირებულ იქნა რომის სტატუტი. იგი საქართველოსთვის, სტატუტის 126-ე მუხლის თანახმად, ძალაში შევიდა სარატიფიკაციო სიგელის გაეროს გენერალურ მდივანთან დეპონირებიდან, რომელიც განხორციელდა 2003 წლის 5 სექტემბერს, 60 დღის გასვლის შემდეგ, მომდევნო თვის პირველ დღეს (2003 წლის 1 დეკემბერს).

2. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქცია

კაზუსი:

2003 წლის გაზაფხულზე, ცენტრიდან მოშორებული ერთ-ერთი რეგიონის სამოქალაქო მოსახლეობის წინააღმდეგ, რომელიც აცხადებდა უკმაყოფილებას საკუთარ უფლებათა დარღვევის გამო და გამოხატავდა მშვიდობიან სისტემატურ პროტესტს ცენტრალური ხელისუფლების მიმართ, სამთავრობო შეიარაღებულმა სამხედრო შენაერთებმა და პოლიციამ ჩაატარეს ფართომასშტაბიანი ოპერაცია. ამას მოჰყვა ადამიანთა დიდი მსხვერპლი, რომლებმაც წინააღმდეგობა გაუწიეს ან შეეძლოთ წინააღმდეგობა გაეწიათ. მთლიანობაში, დაიღუპა ათასზე მეტი ადამიანი და განადგურდა მათი ქონება.

ჩადენილი ქმედებები საერთაშორისო ორგანიზაციებისა და ექსპერტების მიერ შეფასდა, როგორც „დანაშაული ადამიანურობის წინააღმდეგ“ (რომის სტატუტის მე-7 მუხლის პირველი აზვაციის „ა“ და „ბ“ პუნქტები). მათ მოითხოვეს საქმის გადაცემა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის (ICC).

შეკითხვები:

– შესაძლებელია თუ არა ICC-ის მიერ დამნაშავეთა დასჯა და რა პროცედურით იმ შემთხვევაში, როცა ეს სახელმწიფო არ არის რომის სტატუტის მონაწილე?

– შესაძლებელია თუ არა ICC-ის მიერ დამნაშავეთა დასჯა და რა პროცედურით იმ შემთხვევაში, როცა ეს სახელმწიფო, მართალია, 2003 წლის გაზაფხულზე არ იყო რომის სტატუტის მონაწილე, მაგრამ 2003 წლის შემოდგომაზე ხელისუფლებაში დემოკრატიული ძალების მოსვლის შემდეგ, 2004 წლის 1 მარტიდან, შეუერთდა რომის სტატუტს?

– არსებობს თუ არა ICC-ის მიერ დამნაშავეთა დასჯის უფლებამოსილება, თუ დანაშაული ჩადენილია 2002 წლის გაზაფხულზე და რა პროცედურით?

რომის სტატუტის მე-12 მუხლის მიხედვით, სახელმწიფო, რომელიც ამ ხელშეკრულების მონაწილე ხდება, აღიარებს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ავტომატურ იურისდიქციას სტატუტის მე-5 მუხლში ჩამოთვლილი დანაშაულების მიმართ. ეს ე.წ. ავტომატური იურისდიქცია (*inherent jurisdiction*) საერთაშორისო სამართლის კომისიის 1994 წლის პროექტში მხოლოდ გენოციდის დანაშაულისათვის იყო გათვალისწინებული და არა სხვა დანარჩენი დანაშაულებისთვის. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მიერ მართლმსაჯულების განხორციელება ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული და ომის დანაშაულების მიმართ დამოკიდებული იყო რომის კონფერენციაზე სახელმწიფოთა კენჭისყრაზე.

რომის კონფერენციაზე დისკუსიის დროს ზოგიერთი სახელმწიფოს წარმომადგენელი უფრო შორს წავიდა და დააფიქსირა პოზიცია, რომ სასამართლომ შეიძლება თავისი იურისდიქცია მხოლოდ მაშინ განახორციელოს, როდესაც კუმულაციურად შესრულებულია შემდეგი პირობები: (ა) სახელმწიფო, რომლის ტერიტორიაზეც დანაშაული მოხდა, (ბ) სახელმწიფო, რომლის მოქალაქეც ამ ქმედების ჩამდენი პირია, (გ) სახელმწიფო, რომლის მოქალაქეც მსხვერპლია და (დ) სახელმწიფო, რომლის ტერიტორიაზე ბრალდებული იქნა დაკავებული, თავიანთ ინდივიდუალურ თანხმობას სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მიერ იურისდიქციის განხორციელების შესახებ გასცემენ.

ამით სასამართლოს, იმისათვის, რათა კონკრეტულ ფაქტთან დაკავშირებით სისხლისსამართლებრივი იურისდიქციის განხორციელება დაენჯო, უნდა მიეღო კუმულაციური თანხმობა ყველა „მონაწილე სახელმწიფოს“ მხრიდან. ასეთი სისტემის შემოღება სასამართლოს ბევრ შემთხვევაში პრობლემებს შეუქმნიდა.

სახელმწიფოთა წარმომადგენლების შეკრების დიდ წარმატებად უნდა ჩაითვალოს ის, რომ მიღწეულ იქნა ე.წ. „ავტომატური იურისდიქცია“, რომელიც ეფუძნება ალტერნატიულ და არა კუმულაციურ კრიტერიუმებს, ამასთან, წარმოადგენს პრობლემის მარტივ და შედეგიან გადაწყვეტას, რამაც ასახვა პოვა სტატუტში.

სტატუტი ითვალისწინებს აგრეთვე იმასაც, რომ სახელმწიფო, რომელიც სტატუტის ხელშეკრულების მონაწილე არ არის, უფლებამოსილია, სასამართლოს იურისდიქცია სასამართლოს რეგისტრატორთან (კანცლერთან) განაცხადის წარდგენის გზით აღიაროს. ამასთან დაკავშირებით, სტატუტი ამბობს, რომ ასეთი აღიარება შეიძლება მოხდეს კონკრეტულ დანაშაულთან დაკავშირებით (მუხ. მე-12, აბზ. მე-3). ხელშეკრულების არამონაწილე სახელმწიფო, რომელიც სასამართლოს იურისდიქციას სტატუტის მე-12 მუხლის მე-3 აბზაცის მიხედვით აღიარებს, ვალდებულია, ითანამშრომლოს სასამართლოსთან, როგორც ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფომ. ის ამით იღებს სტატუტის მე-9 ნაწილიდან გამომდინარე ყველა ვალდებულებას.

საკითხი სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მიერ მართლმსაჯულების განხორციელების შემხებლობის შესახებ, დიდი ხნის განმავლობაში სადავო იყო. სტატუტის მე-12 მუხლის მე-2 აბზაცის თანახმად, სასამართლოს შეუძლია განახორციელოს თავისი იურისდიქცია, როდესაც სახელმწიფო, რომლის ტერიტორიაზეც დანაშაული იქნა ჩადენილი (დანაშაულის ჩადენის სახელმწიფო) ან სახელმწიფო, რომლის მოქალაქეობაც აქვს პირს, რომელსაც ბრალი ედება დანაშაულის ჩადენაში (დანაშაულის ჩამდენის სახელმწიფო), სტატუტის ხელშეკრულების მონაწილეა (ან, შესაბამისად, იურისდიქცია მე-12 მუხლის მე-3 აბზაცის მიხედვით აღიარა).

ზოგიერთი ევროპული სახელმწიფო, რომელიც გაერთიანდა ე.წ. „თანამოაზრეთა ჯგუფში“, მათ შორის *შვეიცარია*, იმ პოზიციაზე იდგა, რომ სტატუტში უნდა დაფიქსირებულიყო კიდევ ერთი შემხებლობის პუნქტი და გათვალისწინებული ყოფილიყო იმ სახელმწიფოს ნება, რომლის ტერიტორიაზეც დაკავებულ იქნა პირი, რომელსაც ბრალად ედება დანაშაულის ჩადენა (დეტენციის სახელმ-

ნიფო). ეს მოთხოვნა რომის კონფერენციაზე უარყოფილ იქნა, რათა სტატუტში ჩადებულიყო ე.წ. ავტომატური იურისდიქციის კონცეფცია. დანაშაულის ჩადენის ადგილისა და დამნაშაულის სახელმწიფოს პრინციპის აღიარებით, სასამართლო სტატუტის ამოქმედების პირველ ფაზაში ჯერ კიდევ არ ფლობდა ისეთ იურისდიქციას, რომელსაც უნივერსალური ხასიათი ჰქონდა. სტატუტის უნივერსალური ხასიათი განსაზღვრა სტატუტის ამოქმედების შემდგომ ეტაპზე რატიფიკაციის (ან შეერთების) რიცხვის ზრდამ.

სასამართლო არ არის შეზღუდული იურისდიქციის ფარგლებით, კერძოდ, მონაწილე სახელმწიფოს ტერიტორიაზე ან მისი მოქალაქის მიერ დანაშაულის ჩადენის შემთხვევებით, არამედ თავის იურისდიქციას ახორციელებს იმ შემთხვევებზეც, როცა გაეროს უშიშროების საბჭო, გაეროს წესდების მე-7 თავის საფუძველზე, პროკურორს მოახსენებს იმ ვითარების შესახებ, რომლის მიხედვით, არსებობს ეჭვი, რომ ჩადენილია ერთი ან მეტი ამგვარი დანაშაული (მუხ. მე-13, „ხ“ პუნქტი).

საყურადღებოა ის გარემოება, რომ აქ მოცემული წესებიდან ერთი გამონაკლისი მოცემულია 124-ე მუხლში, რითაც შეიძლება ისარგებლოს ნებისმიერმა სახელმწიფომ, რომელიც სტატუტის მონაწილე ხდება. კერძოდ, ეს მუხლი ითვალისწინებს, რომ რომის სტატუტის მე-12 მუხლის პირველ აბზაცში მოცემული დებულების მიუხედავად, სახელმწიფოს, როდესაც ის ხდება სტატუტის მონაწილე, შეუძლია განაცხადოს, რომ ამ სტატუტის ძალაში შესვლიდან 7 წლის განმავლობაში, არ ცნობს სასამართლოს იურისდიქციას მე-8 მუხლში განსაზღვრული დანაშაულის კატეგორიის მიმართ („ომის დანაშაულები“), როდესაც არსებობს ეჭვი, რომ დანაშაული ჩადენილია მისი მოქალაქის მიერ ან მის ტერიტორიაზე. ეს განცხადება შეიძლება გაუქმდეს ნებისმიერ დროს. 124-ე მუხლის დებულებები შეიძლება გადაისინჯოს სტატუტის გადამსინჯველ კონფერენციაზე, როგორც ეს გათვალისწინებულია 123-ე მუხლით.

გაეროს გენერალურ მდივანს სტატუტის ძალაში შესვლიდან (2002 წლის 1 ივლისიდან) მხოლოდ 7 წლის გასვლის შემდეგ ჰქონდა წესდების გადამსინჯველი პირველი კონფერენციის მოწვევის უფლება, სტატუტის ტექსტში შესწორების შეტანის განსახილველად.¹⁶² ამის შემდეგ კი, გაეროს გენერალურ მდივანს, წევრი სახელმწიფოს მოთხოვნითა და მონაწილე სახელმწიფოთა უმრავლესობის თანხმობით, გადამსინჯველი კონფერენცია იმავე მიზნით შეუძლია მოიწვიოს ნებისმიერ დროს.

¹⁶² ასეთი კონფერენცია ჩატარდა 2010 წლის 31 მაისიდან 11 ივნისამდე *კამპალაში* (უგანდა), სადაც გადაიხდა რომის სტატუტის ის მუხლები, რომლებიც ეხება აგრესიისა და ნაწილობრივ ომის დანაშაულის შემადგენლობებს.

3. კომპლემენტარულობის პრინციპი. კომპლემენტარულობა

ვინრო და ფართო გაგებით

კაზუსი:

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლომ რომის სტატუტის მონაწილე ერთ-ერთი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე ჩადენილი ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულისათვის არ განახორციელა თავისი იურისდიქცია, რადგან გამოძიება და სისხლისსამართლებრივი დევნა ამ საქმეზე დაიწყო თვით ამ წევრი სახელმწიფოს მიერ. სასამართლომ მიიჩნია, რომ ე.წ. კომპლემენტარულობის (დამატებითობის) პრინციპის საფუძველზე ICC-ის ამ საქმეზე არ უნდა განეხორციელებინა თავისი იურისდიქცია.

შეკითხვა:

რამდენად სწორია ICC-ს პოზიცია და რაში მდგომარეობს ამ პრინციპის არსი?

ICC-ის წინაშე პროცესის დასაშვებობას მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს ე.წ. კომპლემენტარულობა¹⁶³, რომელიც წარმოადგენს სწორედ ერთ-ერთ იმ ძირითად პრინციპს, რომელიც ICC-ის განახსენებებს დროებითი ტრიბუნალებისაგან. იგი გამოიყენება პროცესის დაწყების ყველა შემთხვევის მიმართ, მათ შორის, როცა სასამართლოს მიმართავენ გაეროს უშიშროების საბჭო თხოვნით ვითარების შესწავლის ან საქმის (შემთხვევის) გამოძიების თაობაზე¹⁶⁴.

შიდასახელმწიფოებრივ სისხლისსამართლებრივ დევნასთან მიმართებაში სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს უფლებამოსილების კომპლემენტარულობა ნიშნავს, რომ თვით უმძიმესი დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაშიც კი, რომელსაც საერთაშორისო რეზონანსი აქვს, უპირველეს ყოვლისა, გამოყენებულ უნდა იქნეს შიდასახელმწიფოებრივი სისხლისსამართლებრივი დევნის ორგანოები. არ არსებობს საერთაშორისო-სამართლებრივი ვალდებულება, რომ მონაწილე სახელმწიფომ თავის ეროვნულ სამართალში გააკეთოს მითითება რომის სტატუტის ნორმებზე (ე.წ. *ბლანკეტური ნორმის მოდელი*) ან რომის სტატუტის ნორმები ასახოს ეროვნულ კანონმდებლობაში (ე.წ. *კოდიფიკაციის მოდელი*). მიუხედავად ამისა, კომპლემენტარულობის პრინციპი არაპირდაპირ ავალდებულებს ყველა წევრ სახელმწიფოს, საერთაშორისო დანაშაულის შემადგენლობები ასახოს ეროვნულ კანონმდებლობაში და დამნაშავეები პროცესუალურ-სამართლებრივად დასაჯოს სათანადოდ (*indirect enforcement*), წინააღმდეგ შემთხვევაში, ამოქმედდება ICC-ის პირდაპირი იურისდიქცია (*direct enforcement*).

კომპლემენტარულობის შესახებ დებულება გათვალისწინებული იყო ჯერ

¹⁶³ იხ. Safferling, Internationales Strafrecht, 2011, 282-285;

¹⁶⁴ იხ. რომის სტატუტის მე-13 (b) მუხლი, მე-18 მუხლის პირველი აბზაცი და მე-19 მუხლის პირველი აბზაცი.

კიდევ საერთაშორისო სამართლის კომისიის 1994 წლის პროექტში, კერძოდ, პრეამბულის მე-3 აბზაცსა და 35-ე მუხლში. ეს დებულება 1998 წელს რომში გამართული სახელმწიფოთა კონფერენციის დროს თითქმის უდისკუსიოდ იქნა მიღებული. იგი განსხვავდება ყველა წინამორბედი სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს, მათ შორის ორივე – *ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის დროებითი ტრიბუნალების*, მუშაობის პრინციპისაგან და სამართლებრივი თვალსაზრისით სიახლეს წარმოადგენს.

მუდმივმოქმედი მართლმსაჯულების ორგანოს სახით ჩამოყალიბებული ICC უფლებამოსილია, მხოლოდ იმ შემთხვევაში ამოქმედოს თავისი სამართლებრივი მექანიზმები, როცა ზესახელმწიფოებრივი სასამართლო ორგანოს გამოყენების ნამდვილი საჭიროება დადგება. *სუბსიდიარულობის* პრინციპიდან გამომდინარე, ეს სასამართლო მხოლოდ მაშინ უნდა ამოქმედდეს, როცა უფლებამოსილი სახელმწიფო უუნაროა ან არ სურს, თავად სათანადოდ ჩაატაროს გამოძიება, განახორციელოს სისხლისსამართლებრივი დევნა და მართლმსაჯულება. ასეთ შემთხვევებში სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულება ჩაენაცვლება ეროვნულ მართლმსაჯულებას, რომელსაც, სტატუტის მიხედვით, მხოლოდ *კომპლემენტარულობის* პრინციპის ამოქმედების შემთხვევაში აქვს უპირატესობა ეროვნულ იურისდიქციასთან მიმართებით.

რომის სტატუტის მე-17 მუხლში *კომპლემენტარულობა* მოცემულია როგორც დასაშვებობასთან დაკავშირებული საკითხი. იგი კავშირშია იმ დებულებებთან, რომლებიც მოცემულია სტატუტის პრეამბულის მე-10 აბზაცსა და პირველ მუხლში, სადაც ასევე მოცემულია *კომპლემენტარულობის* პრინციპი („სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო, დაფუძნებული ამ წესდების საფუძველზე, წარმოადგენს ეროვნულ სისხლის სამართლის იურისდიქციასთან დამატებას“). მე-17 მუხლში კი მოცემულია კრიტერიუმები, რომელთა საფუძველზეც საქმე, როგორც მიუღებელი, უნდა შეფასდეს. მნიშვნელოვანია, უპირველეს ყოვლისა, ის გარემოება, რომ თვით ICC იღებს გადაწყვეტილებას ამ საკითხზე (ე.წ. *კომპეტენციის კომპეტენცია*).

ICC გადაწყვეტს, რომ საქმე არ არის მის მიერ განსახილველად მისაღები, თუ:

- ძიებას აწარმოებს ან სისხლისსამართლებრივ დევნას ახორციელებს მოცემულ საქმეზე იურისდიქციის მქონე სახელმწიფო და არ იკვეთება ისეთი შემთხვევა, როდესაც ამ სახელმწიფოს არ სურს ან უუნაროა სათანადოდ ჩაატაროს გამოძიება ან განახორციელოს სისხლისსამართლებრივი დევნა.

საქმე ასევე მოუღებელია, როცა

- გამოძიება ჩაატარა მოცემულ საქმეზე იურისდიქციის მქონე სახელმწიფომ და გადაწყვიტა, არ დაიწყოს სისხლისსამართლებრივი დევნა შესაბამისი პირის მიმართ, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ასეთი გადაწყვეტილება მიღწეულ იქნა იმის გამო, რომ სახელმწიფოს არ სურს ან უუნაროა სათანადოდ ჩაატაროს გამოძიება ან განახორციელოს სისხლისსამართლებრივი დევნა.

გარდა ამისა, საქმე ასევე მოუღებელია, როცა

- შესაბამისი პირი უკვე გასამართლებულ იქნა იმ ქმედებისათვის, რომელიც მიმართვის საგანს წარმოადგენს. რომის სტატუტის მე-20 მუხლის თანახმად, დაუშ-

ვებელია პირის ორჯერ გასამართლება ერთი და იმავე ქმედებისათვის (*ne bis in idem*), გარდა ამავე მუხლის მე-3 აბზაცში მოცემული გამონაკლისი შემთხვევებისა.

დაბოლოს, საქმის განხილვა მიუღებელია, როცა:

- საქმე არ არის იმდენად მნიშვნელოვანი, რომ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შემდგომი მოქმედება მიზანშეწონილად ჩაითვალოს.¹⁶⁵

რომის სტატუტის მე-17 მუხლის მე-2 აბზაცის თანახმად, ცალკეულ შემთხვევებში, „სურვილის არარსებობის“ დადგენის დროს, ICC მხედველობაში იღებს საერთაშორისო სამართლით აღიარებულ საპროცესო ნორმებს. ამისთვის იგი ითვალისწინებს შემდეგ ფაქტორებს:

(1) სამართალწარმოება განხორციელდა ან ხორციელდება, ანდა ეროვნულ დონეზე მიღებული გადაწყვეტილება გამოტანილი იყო იმ მიზნით, რომ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციაში შემავალი დანაშაულისათვის შესაბამისი პირი არამართლზომიერად დაეცვა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან, ან არსებობს სხვა გარემოებები, რომლებიც ხელს უშლის პირის საერთაშორისო სასამართლოს მართლმსაჯულებისათვის გადაცემის მიზანს;

(2) სამართალწარმოების განხორციელების პროცესი დაუსაბუთებლად დაყოვნდა, რაც, არსებული გარემოებებიდან გამომდინარე, არ შეესაბამება შესაბამისი პირის მართლმსაჯულებისათვის გადაცემის მიზანს;

(3) სამართალწარმოება არ განხორციელდა ან არ ხორციელდება დამოუკიდებლად, ან მიუკერძოებლად, ან ხორციელდება ისეთი სახით, რომელიც, არსებული გარემოებებიდან გამომდინარე, არ შეესაბამება შესაბამისი პირის მართლმსაჯულებისათვის გადაცემის მიზანს (*'de traduire en justice'*, *'to bring to justice'*).

სახელმწიფოს „უუნარობაზე“, განახორციელოს სისხლის სამართლის სამართალწარმოება, მითითებულია სტატუტის მე-17 მუხლის მე-3 აბზაცში: იმისათვის, რათა ცალკეულ შემთხვევებში დადგინდეს სახელმწიფოს უუნარობა, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო ითვალისწინებს, ეროვნული სასამართლო სისტემის მთლიანი ან არსებითი მარცხის, ან მისი არარსებობის გამო, შესწევს თუ არა სახელმწიფოს უნარი, მიიღოს თავის იურისდიქციაში ბრალდებული ან მოიპოვოს საჭირო ჩვენებები და სხვა მტკიცებულებები, ან სხვა მიზეზების გამო, აქვს თუ არა უნარი, განახორციელოს სამართლიანი სამართალწარმოება.

კომპლემენტარულობის პრინციპის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ სამართლებრივი პრობლემა უნდა გადაწყდეს იმ საფეხურზე, სადაც მისი გადაწყვეტა ყველაზე კარგად შეიძლება. თუ შიდასახელმწიფოებრივ ინსტანციებს შესწევთ უნარი და აქვთ სურვილი, განახორციელონ სერიოზული სისხლისსამართლებრივი დევნა სტატუტით გათვალისწინებული საერთაშორისო დანაშაულების მიმართ, არ არის იმის აუცილებლობა, რომ საერთაშორისო სასამართლო ჩაერთოს მართლმსაჯულების განხორციელებაში. სტატუტით გათვალისწინებული დანაშაულებრივი ქმედებებისათვის მონაწილე სახელმწიფოთა მიერ დაწესებული სასჯელის სიმკაცრე არ არის მნიშვნელოვანი, მაგრამ იგი არ უნდა იყოს ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმისა და დამნაშავე პიროვნების აშკარად არაპროპორციული.

¹⁶⁵ იხ. რომის სტატუტის მე-17 მუხლის პირველი (a), (b), (c), (d) აბზაცი.

მაშასადამე, რომის სტატუტის მე-17 მუხლის მიხედვით, კომპლემენტარულობის შემონახვა უნდა მოხდეს შემდეგი საკითხების დადგენით:

(1) ჩადენილი საერთაშორისო დანაშაულის მიმართ ეროვნული სისხლის სამართლის მიხედვით ნაციონალური სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების ეფექტიანად განხორციელების კომპეტენცია და შესაძლებლობა;

(2) ICC-ის იურისდიქცია უნდა ამოქმედდეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა

(ა) ჩადენილი საერთაშორისო დანაშაულის შემადგენლობა არ არის იმპლემენტირებული ეროვნულ სისხლის სამართალში, ან

(ბ) სახელმწიფოს მხრიდან გამოვლინდა საერთაშორისო დანაშაულის მიმართ სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელების უუნარობა ან ასეთი ნების არარსებობა.

საერთაშორისო სისხლის სამართალში კომპლემენტარულობა, ფართო გაგებით, შედგება ორი კომპონენტისაგან:

პირველი, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მხოლოდ მაშინ შეუძლია იმოქმედოს, როცა უფლებამოსილ სახელმწიფოს არა აქვს სურვილი ან უნარი, განახორციელოს სისხლისსამართლებრივი დევნა საერთაშორისო დანაშაულის მიმართ (ე.წ. კომპლემენტარულობა ვიწრო გაგებით – *stricto sensu*). პროცესის გამართვა საერთაშორისო სასამართლოს წინაშე, როგორც წესი, დაუშვებელია, თუ სათანადო წესით მიმდინარეობს ან უკვე ჩატარდა სასამართლო პროცესი ეროვნულ დონეზე.¹⁶⁶

მეორე, ქმედება უნდა იყოს საკმარისად მძიმე.¹⁶⁷ იგი უნდა შემოწმდეს ვიწრო გაგებით (*stricto sensu*) კომპლემენტარულობის წინ და მისგან დამოუკიდებლად.

კომპლემენტარულობა ვიწრო გაგებით, თავის მხრივ, შეიძლება ორ ნაწილად იქნეს დაყოფილი:

(1) პროცესი ICC-ის წინაშე, როგორც წესი, დაუშვებელია, როცა სახელმწიფო იმ ვალდებულებებს შეასრულებს და ღონისძიებებს გაატარებს, რაც გათვალისწინებულია რომის სტატუტის მე-17 მუხლის პირველი (ა), (ბ), (ც) აბზაციით.

(2) პროცესი ICC-ის წინაშე დასაშვებია, თუ უფლებამოსილ სახელმწიფოს არ გააჩნია საერთაშორისო დანაშაულისათვის პირის მიმართ დევნის წარმართვის ფაქტობრივი ან ნორმატიული ნება, ან უნარი.

(ა) სახელმწიფოს არა აქვს ასეთი დევნის ნება მაშინაც, როცა

– იგი მოჩვენებით პროცესს (*'sham proceedings'*) აწარმოებს, რათა დამნაშავე დაიცვას სათანადო სისხლისსამართლებრივი დევნისაგან;

– ადგილი აქვს პროცესის უმიზეზოდ გაჭიანურებას, რომელიც მიუთითებს დევნის ნების არარსებობაზე;

– პროცესი არ წარმართება დამოუკიდებლად და მიუეკრძოებლად.

(ბ) სახელმწიფოს არა აქვს ასეთი დევნის უნარი, როცა მას სრული ან არსებითი სისტემური ნგრევის (*'failed State'*) შედეგად არ შეუძლია, ბრალი დასდოს დამნაშავეს ან მოიპოვოს აუცილებელი მტკიცებულებანი.¹⁶⁸

¹⁶⁶ იხ. რომის სტატუტის მე-17 მუხლის პირველი (ა), (ბ), (ც) აბზაცი და მე-20 მუხლის მე-3 აბზაცი.

¹⁶⁷ იხ. რომის სტატუტის მე-17 მუხლის პირველი (დ) აბზაცი.

¹⁶⁸ იხ. რომის სტატუტის მე-17 მუხლის მე-3 აბზაცი.

პროცესი ICC-ის წინაშე უპრობლემოდ დასაშვებია უფლებამოსილი სახელმწიფოს არა მარტო ფაქტობრივი, არამედ ნორმატიული უმოქმედობის დროსაც ('inaction scenario'), პროცესის დამაბრკოლებელი სამართლებრივი ნორმების არსებობისას, როგორცაა, მაგალითად, ფართო ამნისტია.

4. პროცესის გახსნა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წინაშე

იურისდიქციისა და დასაშვებობის საკითხების გადაწყვეტით ჯერ კიდევ არაფერია ნათქვამი იმაზე, თუ როგორ შეიძლება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს სამართალწარმოების გახსნა და რა პროცედურებია ამისათვის გათვალისწინებული. ამ კითხვაზე პასუხი მოცემულია რომის სტატუტის მე-13, მე-14, მე-15, ისევე როგორც მე-18 და მე-19 მუხლებში.

სტატუტის შემუშავებისა და მიღების პროცესში უდავო იყო ის საკითხი, რომ ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოს შეუძლია გახსნას პროცესი სასამართლოს წინაშე. სტატუტის მე-14 მუხლი ითვალისწინებს, რომ მონაწილე სახელმწიფოს შეუძლია მოახსენოს პროკურორს ვითარება, რომლის მიხედვითაც, არსებობს ეჭვი, რომ ჩადენილია სასამართლოს იურისდიქციაში შემავალი ერთი ან რამდენიმე დანაშაული და სთხოვოს მას ვითარების გამოკვლევა.

სადავო იყო საკითხი, რომ უშიშროების საბჭოსაც უნდა შეეძლოს თუ არა მიმართოს სასამართლოს ვითარების შესახებ გამოკვლევის ჩატარების მიზნით. ამ შესაძლებლობის საწინააღმდეგოდ ითქვა, რომ უშიშროების საბჭოს, საერთაშორისო-სამართლებრივი ხელშეკრულების ფარგლებში, რომლის მონაწილე არც თვითონ და არც მისი მუდმივი და არამუდმივი წევრები ერთობლივად არ არიან, არ უნდა ჰქონოდა არავითარი კომპეტენცია. ამ ერთი შეხედვით თითქოს ნათელ არგუმენტს დაუპირისპირდა სხვა მოსაზრებები: უშიშროების საბჭომ წარსულში, გაეროს წესდების მე-7 თავზე დაყრდნობით, ორი *ad hoc* საერთაშორისო ტრიბუნალი შექმნა. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს, როგორც მუდმივმოქმედი ორგანოს, შექმნის ერთ-ერთი მიზეზი მდგომარეობდა იმაში, რომ ასეთი სპეციალური ტრიბუნალების შექმნა აღარ ყოფილიყო საჭირო. ამ მიზნის მისაღწევად, უშიშროების საბჭოს უნდა მისცემოდა შესაძლებლობა, რომ მისთვის ხელმისაწვდომი გამხდარიყო სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო. ასეთი შესაძლებლობა – საერთაშორისო სასამართლოს წინაშე პროცესის გახსნა – ნიშნავს, რომ უშიშროების საბჭოს მიეცეს არა ახალი უფლებამოსილება, არამედ განუმტკიცდეს ის უფლებამოსილებები, რომლებიც მას, გაეროს წესდებიდან გამომდინარე, უკვე ჰქონდა. სტატუტის მე-13 მუხლის (b) პუნქტი მიჰყვება ამ პოზიციას და ითვალისწინებს, რომ უშიშროების საბჭო, რომელიც მოქმედებს გაეროს წესდების მე-7 თავის შესაბამისად, პროკურორს მოახსენებს იმ ვითარების შესახებ, რომელშიც არსებობს ეჭვი, რომ ჩადენილია ერთი ან რამდენიმე სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციას დაქვემდებარებული დანაშაული, რათა მოხდეს ვითარების გამოკვლევა.

უფრო საკამათო იყო მესამე საკითხი, შეიძლება თუ არა სასამართლოს მოქმედებას საფუძვლად დაედოს ის, რომ ბრალმდებელმა თვითონ გადაწყვიტა პროცესის გახსნა. ამ პოზიციის მონინალმდებლები ავითარებდნენ აზრს, რომ ამით ბრალმდებელს ეძლევა უფლებამოსილება, რაც პოლიტიკური მიზნებისათვის შეიძლება ბოროტად იქნეს გამოყენებული. სახელმწიფოთა ჯგუფის წარმომადგენლების - ე.წ. „თანამოაზრეთა ჯგუფის“ ზემოქმედებით ბრალმდებელს მიეცა უფლებამოსილება, თავისი ინიციატივით დაიწყოს გამოკვლევა ICC-ის იურისდიქციაში შემავალი სავარაუდო დანაშაულების შესახებ. ინსტიტუციონალურმა და პროცესუალურმა გარანტიებმა (მექანიზმებმა) უნდა უზრუნველყონ, რომ არ მოხდეს ამ სამსახურის „პოლიტიზირება“. ამიტომ ხდება წინასწარი წარმოების პალატის მიერ სასამართლო კონტროლი ბრალმდებლის მთელ რიგ საგამოძიებო მოქმედებებსა და ბრალდების წაყენებაზე.

სტატუტის მე-15 მუხლის შესაბამისად, ბრალმდებელს შეუძლია ამა თუ იმ ინფორმაციის საფუძველზე, რომლის რეალობაც მან გადაამოწმა, დაიწყოს გამოკვლევა. ის აგრეთვე უფლებამოსილია, სახელმწიფოებისაგან, გაეროს ორგანოებისაგან, სახელმწიფოთაშორისი ან არასახელმწიფოებრივი ორგანიზაციებიდან, ან სხვა სათანადო ადგილებიდან დამატებითი ინფორმაცია გამოითხოვოს და სასამართლოს ადგილმდებარეობის ადგილის მიხედვით მოწმეთა წერილობითი ან ზეპირი ჩვენებები მიიღოს. თუ ბრალმდებელი მივა იმ დასკვნამდე, რომ არსებობს საკმარისი საფუძველი გამოძიების ჩასატარებლად, მაშინ იგი წინასწარი წარმოების პალატას წარუდგენს შესაბამის შუამდგომლობას. თუ წინასწარი წარმოების პალატა დაასკვნის, რომ შუამდგომლობა და მისი დამადასტურებელი მასალა სარწმუნოა, მაშინ იგი იძლევა ნებართვას გამოძიების ჩატარების შესახებ. ეს გადაწყვეტილება არავითარ შემთხვევაში არ გახლავთ პრეიუდიცია სასამართლოს მიერ გვიან მიღებული გადაწყვეტილებებისათვის სასამართლოს იურისდიქციისა და საქმის დასაშვებობის შესახებ გადაწყვეტილების მიღების დროს. თუ წინასწარი წარმოების პალატა უარს იტყვის შუამდგომლობის დაკმაყოფილებაზე, ეს არ გამოორიცხავს იმას, რომ ბრალმდებელმა ახალ ფაქტობრივ გარემოებებსა და მტკიცებულებებზე დაყრდნობით, მოგვიანებით ახალი შუამდგომლობა წარმოადგინოს.

მე-18 მუხლში აღწერილია პროცედურა, რომლის მიხედვითაც, სასამართლო დასაშვებობის შესახებ იღებს წინასწარ გადაწყვეტილებას. თუ ბრალმდებელი დაიწყებს გამოკვლევას, ვინაიდან მონაწილე სახელმწიფომ მას მოახსენა ვითარების შესახებ, ან ის საკუთარი ინიციატივით მოქმედებს, იგი შეტყობინებას უგზავნის ყველა მონაწილე სახელმწიფოს და სხვა სახელმწიფოებს, რომლებიც ჩვეულებრივ განახორციელებდნენ იურისდიქციას ასეთ დანაშაულებზე. ეს შეტყობინება შეიძლება კონფიდენციალური იყოს. სახელმწიფოს, რომელიც თვითონ იძიებს ან გამოიძია ასეთი საქმე, შეუძლია სასამართლოს ამის შესახებ ერთი თვის განმავლობაში აცნობოს. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ბრალმდებელი მის დაწყებულ ან წარმოებულ გამოკვლევას სახელმწიფოს მიერ გამოძიების ჩატარების სასარგებლოდ აჩერებს, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც წინასწარი წარმოების პალატა გადაწყვეტს, რომ გამოძიება ჩაატაროს

თვით ICC-ის პროკურორმა. თუ პროკურორმა შეაჩერა გამოძიება და ძიება გადასცა სახელმწიფოს, შეუძლია შესაბამის სახელმწიფოს მოსთხოვოს მისთვის პერიოდულად ინფორმაციის მიწოდება გამოძიების მიმდინარეობისა და სისხლის-სამართლებრივი დევნის შემდგომი ზომების შესახებ. მე-18 მუხლის შესაბამისად, მიღებული ნებისმიერი გადაწყვეტილება გარდამავალი, დროებითი ხასიათისაა და არ გულისხმობს საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებას სასამართლოს იურისდიქციისა და საქმის დასაშვებობის შესახებ. თუმცა ასეთი გადაწყვეტილება, თავისი მნიშვნელოვანი შედეგების თვალსაზრისით, პროცესის მონაწილეებისათვის წარმოშობს გასაჩივრების უფლებას, რის გამოც შესაბამის სახელმწიფოს ან პროკურორს შეუძლია წინასწარი წარმოების პალატის გადაწყვეტილება აპელაციის წესით გაასაჩივროს სააპელაციო პალატაში, რომელიც შეიძლება განხილულ იქნეს გამარტივებული წესით.

სასამართლოს იურისდიქციის ან საქმის წარმოებაში მისაღებობის თაობაზე გადაწყვეტილების მიღების შესახებ საუბარია სტატუტის მე-19 მუხლში. სტატუტი არ განსაზღვრავს ზუსტად, თუ რა დროს უნდა იქნეს მიღებული ასეთი გადაწყვეტილება, იგი გამოკვეთს მხოლოდ ძირითად მიმართულებებს. მე-19 მუხლის პირველი აბზაცი მიუთითებს, რომ სასამართლო ნებისმიერ მის მიერ წარმოებაში მიღებულ საქმეზე უნდა დარწმუნდეს, რომ ამ საქმეზე მისი იურისდიქცია ვრცელდება. მას შეუძლია, მე-17 მუხლის მიხედვით, საკუთარი ინიციატივით გადაწყვიტოს საკითხი საქმის დასაშვებობის შესახებ.

საქმის დასაშვებობისა და სასამართლოს იურისდიქციის შესახებ შეიძლება საჩივარი შეტანილ იქნეს: ბრალდებულის ან იმ პირის მიერ, რომლის მიმართაც დაპატიმრების ბრძანება (ორდერი) ან სასამართლოს მოწვევა (უწყება) არსებობს; სახელმწიფოს მხრიდან, რომელიც ამ საქმეზე გამოძიებას ან სისხლისსამართლებრივ დევნას ახორციელებს, ან განახორციელა, ასევე იმ სახელმწიფოს მიერ, რომელსაც მე-12 მუხლის თანახმად, იურისდიქცია ამ საქმეზე გააჩნია (ქმედების სახელმწიფო ან დამნაშავეს სახელმწიფო). თითოეულს ამ პირთაგან ან ამ სახელმწიფოებიდან შეუძლია სასამართლოს იურისდიქცია მხოლოდ ერთხელ (გამონაკლის შემთხვევაში, სასამართლოს ნებართვით, ერთზე მეტჯერ) გაასაჩივროს. ამასთან, გასაჩივრება, როგორც წესი, უნდა მოხდეს მთავარ პროცესზე სასამართლო განხილვის დაწყებამდე ან დაწყების დროს (განხილვის დასაწყისისათვის). ამ შემთხვევაში გადაწყვეტილებას იღებს წინასწარი წარმოების პალატა. თუ გასაჩივრება, გამონაკლის შემთხვევაში, მოხდა მთავარ პროცესზე, სასამართლოს განხილვის დაწყების შემდეგ, მაშინ გადაწყვეტილებას იღებს სასამართლო წარმოების პალატა. სასამართლო იურისდიქციისა და საქმის დასაშვებობის შესახებ გადაწყვეტილებების გასაჩივრება შეიძლება სააპელაციო პალატაში. ბრალმდებელს შეუძლია სასამართლოს იურისდიქციის ან საქმის დასაშვებობის საკითხი საკუთარი ინიციატივითაც წარუდგინოს სასამართლოს. მე-19 მუხლის თანახმად, ჩატარებული პროცესი, როგორც წესი, იწვევს საქმის გამოძიების გადადებას ბრალმდებლის მიერ, ვიდრე სასამართლო არ მიიღებს გადაწყვეტილებას. ამასთან, ბრალმდებელს შეუძლია, სასამართლოსაგან ითხოვოს ნებართვა, ჩაატაროს გადაუდებელი საგამოძიებო მოქმედებები იმ მიზნით, რომ არ განადგურდეს

მტკიცებულებები, როდესაც სახეზეა ერთჯერადი შესაძლებლობა მნიშვნელოვან მტკიცებულებათა მოსაპოვებლად, ან არსებობს ყურადსაღები საშიშროება, რომ მტკიცებულებები მოგვიანებით არ იქნება ხელმისაწვდომი. გარდა ამისა, მას შეუძლია სასამართლოს ნებართვით მოწმეთა წერილობითი ან ზეპირი ჩვენებები მოიპოვოს, ან დაასრულოს საჩივრის წარდგენამდე მის მიერ დაწყებულ მტკიცებულებათა შეგროვება და განხილვა. ასევე მას შეუძლია შესაბამის სახელმწიფოსთან თანამშრომლობით თავიდან აიცილოს იმ პირთა მიმალვა, რომელთა მიმართ პროკურორმა უკვე მოითხოვა დაპატიმრების ორდერი (ბრძანება). მე-19 მუხლით გათვალისწინებული პროცედურით, თუ სასამართლო გადაწყვეტს, რომ საქმე მე-17 მუხლის თანახმად მიუღებელია, მაშინ პროკურორს შეუძლია თხოვნა გადაწყვეტილების გადასინჯვის თაობაზე წარადგინოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ აღმოჩნდება ახალი გარემოება, რომელიც, მე-17 მუხლის შესაბამისად, აბათილებს საქმის მიუღებლად ცნობის საფუძველს.

საბოლოოდ უნდა ითქვას, რომ პროცესის გახსნის კრიტიკულ ფაზაში და იურისდიქციის ეროვნულიდან საერთაშორისო-სამართლებრივ სფეროში გადასვლის დროს მრავალმხრივი ინსტიტუციონალური და პროცესუალური გარანტიები არსებობს. ბრალმდებელი ფლობს შედარებით ძლიერ და დამოუკიდებელ სამართლებრივ მდგომარეობას, ვინაიდან მას შეუძლია, თავისი ინიციატივით პროცესი გახსნას (დაიწყოს გამოკვლევა). ამასთან, იგი ყველა გადამწყვეტ მომენტში ექვემდებარება სასამართლოს წინასწარი წარმოების პალატის სამართლებრივ კონტროლს.

5. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს

უფლებამოსილების სახეები

ICC-ი არის სისხლის სამართლის მუდმივმოქმედი საერთაშორისო სასამართლო, რომლის უფლებამოსილება გამოიხატება მის რამდენიმე სხვადასხვა სახის კომპეტენციაში.¹⁶⁹

5.1. მატერიალური კომპეტენცია

ეროვნული სისხლის სამართლის იურისდიქციისაგან განსხვავებით, ICC-ის მატერიალური იურისდიქცია არ არის ფართო. იგი შემოიფარგლება *რომის* სტატუტის მე-5 მუხლში ჩამოთვლილი საერთაშორისო დანაშაულებით. შესაბამისად, თანამედროვე სისხლის სამართალში არსებობს მხოლოდ *ოთხი* საერთაშორისო დანაშაული. ესენია: გენოციდი, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული, ომის დანაშაული და აგრესია (*core crimes*). ეს ის დანაშაულებია, რომელთა მიმართაც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო უშუალოდ ახორციელებს თავის იურისდიქციას¹⁷⁰. ICC-ის მატერიალური იურისდიქციის განხორციელების პირველი აუცილებელი წინაპირობაა ამ *ოთხი* დანაშაულიდან ერთ-ერთის ჩადენა (*jurisdiction ratione materiae*).

5.2. დროითი კომპეტენცია

ICC-ის იურისდიქცია დროში დაკავშირებულია მისი განსჯადი საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენის მომენტთან. უკუძალის აკრძალვის პრინციპიდან (*nulum crimen sine lege*) გამომდინარე, სასამართლოს იურისდიქცია ვრცელდება იმ დანაშაულებზე, რომლებიც ჩადენილია სტატუტის ამოქმედების შემდეგ, ხოლო იმ სახელმწიფოსათვის, რომელიც გვიან შეუერთდა სტატუტს, ამ შეერთების დროიდან (*jurisdiction ratione temporis*)¹⁷¹. გამონაკლისი გათვალისწინებულია *რომის* სტატუტის მე-12 მუხლის მე-3 აბზაცით, როცა სახელმწიფო აღიარებს სასამართლოს იურისდიქციას მის მიერ *რომის* სტატუტთან შეერთებამდე, მაგრამ დროის თვალსაზრისით, ყველა შემთხვევაში, *რომის* სტატუტის ამოქმედების

¹⁶⁹ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციაზე იხ. მ. ტურავა, წიგნში: მზია ლეკვიშვილის საიუბილეო კრებული, 2014, 40-71; იხ. ასევე: ბ. ჯიშკარიანი, თანამედროვე სამართლის მიმოხილვა 1 (2013), 81-89.

¹⁷⁰ გამონაკლისია აგრესია, რომლის მიმართ, 2010 წლის 31 მაისიდან 11 ივნისამდე კამპალაში (უგანდა) ჩატარებულ კონფერენციაზე სახელმწიფოთა წარმომადგენლების მიერ აგრესიის დანაშაულის შესახებ მიღწეული შეთანხმების მიუხედავად (იხ. *რომის* სტატუტის მე-8 bis მუხლი), ICC-ის იურისდიქცია ჯერ არ ამოქმედებულა. კამპალას კომპრომისზე იხ. კრესი/პოლტცენდორფი, სამართლის ჟურნალი 1 (2011), 278-319 (ქართულ ენაზე); Kreß/Holtzendorff, JICJ 8 (2010), 1179-1217 (ინგლისურ ენაზე), ხოლო იგივე ნაშრომი გერმანულ ენაზე იხ. ჟურნალში: GA 2011, 67; იხ. ასევე: გლენონი, საკონსტიტუციო სასამართლოს მიმოხილვა 3 (2010), 181; Amba, ZIS 2010, 649.

¹⁷¹ იხ. *რომის* სტატუტის მე-11 და 22-ე მუხლები.

შემდეგ ჩადენილი დანაშაულებისათვის.¹⁷² დროითი კომპეტენციით ICC განსხვავდება ყველა წინამორბედი სისხლის სამართლის დროებითი ტრიბუნალისაგან, რომელთა წესდებები უკუძალით გავრცელდა მათ მიღებამდე ჩადენილი დანაშაულების მიმართ.

5.3. პერსონალური კომპეტენცია

ICC-ის პერსონალური იურისდიქცია, რომის სტატუტის 25-ე მუხლის პირველი აბზაციდან და 26-ე მუხლიდან გამომდინარე, ვრცელდება მხოლოდ ფიზიკურ პირებზე, რომლებიც დანაშაულის ჩადენის დროისათვის მინიმუმ 18 წლის ასაკს არიან მიღწეული¹⁷³ და არ ვრცელდება იურიდიულ პირებზე (*jurisdiction ratione personae*). ამ თვალსაზრისით, რომის სტატუტის მიღების დროს საფრანგეთის მხრიდან შემოთავაზებულ იქნა კომპრომისული ვარიანტი, მაგრამ საბოლოოდ საერთაშორისო სისხლის სამართალში იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის შემოღების იდეა მაინც არ იქნა გაზიარებული.¹⁷⁴ ICC-ის იურისდიქციაში შემავალ დანაშაულებზე არ ვრცელდება ხანდაზმულობის ვადები, ხოლო იმუნიტეტები არ აფერხებს ამ სასამართლოს იურისდიქციის განხორციელებას¹⁷⁵.

5.4. ფორმალური კომპეტენცია

სასამართლოს ფორმალური იურისდიქცია (*formal jurisdiction*) მოიცავს სამსხვადასხვა ალტერნატიულ ვარიანტს:

(1) დანაშაულის ჩადენის ადგილის ქვეყანა უნდა იყოს რომის სტატუტის მონაწილე სახელმწიფო, ან

(2) დამნაშავის მოქალაქეობის ქვეყანა უნდა იყოს სტატუტის მონაწილე სახელმწიფო, ან

(3) სტატუტის არამონაწილე სახელმწიფომ *ad hoc* უნდა აღიაროს სასამართლოს იურისდიქცია.¹⁷⁶

რომის კონფერენციაზე საკამათო იყო სასამართლოს ფორმალური იურისდიქციის საკითხები. ერთმანეთს დაუპირისპირდა ორი ექსტრემალური პოზიცია: სასამართლოსადმი მეგობრულად განწყობილი (*like-minded*) და სასამართლოს მიმართ სკეპტიკურად განწყობილი სახელმწიფოები.¹⁷⁷ საქართველო ეკუთვნოდა სახელმწიფოთა პირველ ჯგუფს.

სახელმწიფოთა პირველი ჯგუფის (მათ შორის, გერმანიის) წარმომადგენ-

¹⁷² ზოგადად, რომის სტატუტი ამოქმედდა 2002 წლის 1 ივლისს, ხოლო საქართველოსთვის იგი ძალაში შევიდა 2003 წლის 1 დეკემბერს.

¹⁷³ იხ. რომის სტატუტის 26-ე მუხლი.

¹⁷⁴ იხ. *Ambos, Internationales Strafrecht*, 3. Auflage, 2011, 148.

¹⁷⁵ იხ. რომის სტატუტის 29-ე მუხლი, 27-ე მუხლი და 98-ე მუხლის პირველი აბზაცი.

¹⁷⁶ იხ. რომის სტატუტის მე-12 მუხლის მე-2 (ა), (ბ) აბზაცი და მე-3 აბზაცი.

¹⁷⁷ იხ. *Ambos, Internationales Strafrecht*, 3. Auflage, 2011, 312-313.

ლები მიიჩნევდნენ, რომ (1) სტატუტთან შეერთებით სახელმწიფო ავტომატურად უნდა დაქვემდებარებოდა სასამართლოს იურისდიქციას (*automatic jurisdiction*) და (2) სასამართლოს უნდა მინიჭებოდა უნივერსალური იურისდიქცია სტატუტით გათვალისწინებული დანაშაულების მიმართ, როგორც ეს მთელი რიგი ეროვნული კანონმდებლობებით არის გათვალისწინებული.¹⁷⁸

სახელმწიფოთა მეორე ჯგუფი, უპირველეს ყოვლისა, ამერიკის შეერთებული შტატები, მიიჩნევდა, რომ ერთმანეთისგან უნდა გამიჯნულიყო გენოციდი, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული და ომის დანაშაული. მხოლოდ გენოციდის დანაშაულის შემთხვევაში მიაჩნდა მას შესაძლებლად ავტომატური იურისდიქციის განხორციელება.

დისკუსიების დროს სასამართლოს იურისდიქციის განსაზღვრისას დიფერენციაცია გენოციდსა და სხვა საერთაშორისო დანაშაულებს შორის მიჩნეულ იქნა მიზანშეუწონლად. საბოლოოდ, კონფერენციაზე მიღებული გადაწყვეტილება ითვალისწინებს სამსაფეხურიან კომპეტენციის მოდელს,¹⁷⁹ რაც განმტკიცებულია რომის სტატუტის მე-12 მუხლით:

– პირველ საფეხურზე სახელმწიფო სტატუტთან შეერთებით ავტომატურად აღიარებს სასამართლოს იურისდიქციას (*automatic jurisdiction*), რაც გათვალისწინებულია სტატუტის მე-12 მუხლის პირველი აბზაცით. ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოს, როცა იგი ხდება სტატუტის მონაწილე, მხოლოდ ომის დანაშაულის მიმართ შეუძლია განაცხადოს, რომ სტატუტის ამოქმედებიდან შვიდი წლის განმავლობაში არ აღიარებს ამ დანაშაულის მიმართ სასამართლოს იურისდიქციას (*'opt-out'*).¹⁸⁰ ასეთი განცხადება სახელმწიფოს მიერ შეიძლება ნებისმიერ დროს იქნეს უკან წაღებული.¹⁸¹ რომის სტატუტის 124-ე მუხლი არ მოქმედებს იმ შემთხვევაში, თუ გამოძიება დაიწყო უშიშროების საბჭოს მიერ ICC-ის პროკურორისთვის მიმართვის საფუძველზე.¹⁸²

– მეორე საფეხურზე სასამართლოს იურისდიქციისათვის აუცილებელია დადგინდეს, არის თუ არა დანაშაულის ჩადენის ადგილის ან დანაშაულის ჩადენაში ეჭვმიტანილი პირის მოქალაქეობის სახელმწიფო სტატუტის მონაწილე. მაშასადამე, სასამართლოს იურისდიქცია ვრცელდება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა ქმედების ჩადენის ადგილის ან ქმედების ჩამდენი პირის სახელმწიფო სტატუტის მონაწილეა.¹⁸³ ამ შემთხვევებში სასამართლოს იურისდიქციას არავითარი სპეციალური თანხმობა არ სჭირდება.

– მესამე საფეხურზე სახელმწიფოს, რომელიც არ არის სტატუტის მონაწილე, მაგრამ დანაშაულის ჩადენის ადგილის ან დანაშაულის ჩამდენის მოქალაქეობის სახელმწიფოა, შეუძლია, ნებაყოფლობით *ad hoc* თვითონ დაექვემდებაროს სა-

¹⁷⁸ იხ. *Abass*, ICLR 6 (2006), 349.

¹⁷⁹ იხ. *Ambos*, Internationales Strafrecht, 3. Auflage, 2011, 313-314.

¹⁸⁰ ეს რეგულაცია აუცილებელი გახდა იმისათვის, რომ საფრანგეთს მხარი დაეჭირა სტატუტისათვის. საფრანგეთთან ერთად, ასევე კოლუმბიამაც გააკეთა ასეთი განაცხადი.

¹⁸¹ იხ. რომის სტატუტის 124-ე მუხლი.

¹⁸² იხ. რომის სტატუტის მე-13 (b) მუხლი.

¹⁸³ იხ. რომის სტატუტის მე-12 მუხლის მე-2 აბზაცი.

სამართლოს იურისდიქციას კონკრეტულ ვითარებასთან დაკავშირებით.¹⁸⁴ ასეთი განაცხადი წარდგენილ უნდა იქნეს სასამართლოს რეგისტრატორთან და შეიძლება ეხებოდეს ერთ ან რამდენიმე კონკრეტულ დანაშაულს ან სიტუაციას. იგი შეიძლება ეხებოდეს არა მხოლოდ კონფლიქტის ერთი მხარის დანაშაულს, არამედ მთლიან კონფლიქტის სიტუაციას და ყველა ამ დროს ჩადენილ საერთაშორისო დანაშაულს. ასეთმა სახელმწიფომ ყოველგვარი შეფერხებისა და გამონაკლისის გარეშე (*without any delay and exception*) უნდა ითანამშრომლოს სასამართლოსთან. ასეთ განაცხადს შეიძლება მიენიჭოს უკუძალა და სასამართლოს იურისდიქცია გავრცელდეს მანამდე, მაგრამ არა სტატუტის ამოქმედებამდე, 2002 წლის 1 ივლისამდე, ჩადენილ საერთაშორისო დანაშაულებზე.¹⁸⁵

დასაშვებობის წარმოდგენილი წინაპირობები მოქმედებს მაშინ, როცა ესა თუ ის კონკრეტული შემთხვევა სასამართლოს გადაცემა მონაწილე სახელმწიფოს მიერ ან პროკურორი გამოკვლევას საკუთარი ინიციატივით (*proprio motu*) შეუდგება.¹⁸⁶ გაეროს უშიშროების საბჭოს მიერ პროკურორისათვის მიმართვის შემთხვევაში, სასამართლოს კომპეტენცია ამოქმედდება ამ წინაპირობების გარეშე.¹⁸⁷ გაეროს უშიშროების საბჭოს მიერ პროკურორისათვის მიმართვის საფუძველზე ICC-ის იურისდიქციის ამოქმედების დროს (მაგალითად, *სუდანში მომხდარი დარღვრის შემთხვევა*), სტატუტის არამონაწილე სახელმწიფოს მხრიდან სასამართლოსთან თანამშრომლობის ვალდებულება არ წარმოიშობა. გაეროს უშიშროების საბჭოს გადაწყვეტილებით პროკურორისათვის მიმართვის შემთხვევაში, სასამართლოს კომპეტენცია გამომდინარეობს პირდაპირ გაეროს წესდებიდან.

მაშასადამე, სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულების განხორციელების უფლებამოსილება დანაშაულებრივ ქმედებათა სახეებისა და მათი ჩადენის დროის, სივრცისა და პირთა წრის მიხედვით გარკვეულ შეზღუდვებს ექვემდებარება.

¹⁸⁴ იხ. *რომის სტატუტის* მე-12 მუხლის მე-3 აბზაცი.

¹⁸⁵ იხ. *რომის სტატუტის* მე-11 მუხლის პირველი აბზაცი, მე-2 აბზაცი და 126-ე მუხლის პირველი აბზაცი. 2005 წლის 15 თებერვალს ასეთი განაცხადი წარადგინა *კოტ-დ'ივუარმა*.

¹⁸⁶ იხ. *რომის სტატუტის* მე-13 (a), (c) მუხლი.

¹⁸⁷ იხ. *რომის სტატუტის* მე-13 (b) მუხლი.

6. უფლებამოსილების ამოქმედების მექანიზმები

საერთაშორისო სისხლის სამართალი ადგენს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს უფლებამოსილების ამოქმედების სამ მექანიზმს ('trigger mechanisms').¹⁸⁸

სასამართლოს შეუძლია, განახორციელოს თავისი იურისდიქცია (1) სტატუტის მონაწილე სახელმწიფოს, (2) გაეროს უშიშროების საბჭოს ან (3) ICC-ის პროკურორის *ex officio*-ინიციატივით.¹⁸⁹ უფრო კონკრეტულად:

(1) რომის სტატუტის მონაწილე სახელმწიფოს ყოველთვის შეუძლია მიმართოს სასამართლოს პროკურორს თხოვნით, გამოიკვლიოს კონკრეტული სიტუაცია, რომელიც ეხება დროის გარკვეულ მონაკვეთსა და ტერიტორიას (ე.წ. სახელმწიფოთა მიმართება).¹⁹⁰ აღნიშნული გამოიკვლავს მხოლოდ ერთი კონკრეტული კონფლიქტის მხარის მიმართ გამოძიების წარმოებას.¹⁹¹ სახელმწიფოს მიერ პროკურორისათვის მიმართვას თან უნდა ერთოდეს ის დოკუმენტები, რომლებიც ამ სახელმწიფოს ხელშია და ადასტურებს მის განაცხადს.¹⁹²

სტატუტის მონაწილე სახელმწიფოს შეუძლია, სტატუტის მე-14 მუხლის მიხედვით, სასამართლოს მიმართოს თხოვნით, გამოიკვლიოს, სტატუტის მონაწილე სხვა სახელმწიფოში ხომ არ არის ჩადენილი ICC-ის იურისდიქციაში შემავალი დანაშაული. მას შეიძლება ასევე მონაწილე სახელმწიფოს მხრიდან ეთხოვოს ამავე სახელმწიფოს საკუთარ ტერიტორიაზე ჩადენილი სასამართლოს იურისდიქციაში შემავალი დანაშაულის გამოძიებაც (*self referrals*).¹⁹³ იგულისხმება, რომ ასეთ შემთხვევაში სახელმწიფო უარს ამბობს კომპლემენტარულობის პრინციპის გამოყენებაზე. მართალია, სტატუტის მე-14 მუხლი გამოკვეთილად არ მიუთითებს მონაწილე სახელმწიფოს მიერ პროკურორისათვის მიმართვის შესაძლო შემთხვევებზე, მაგრამ ასეთ თვითმიმართვას ადგილი ჰქონდა საერთაშორისო სასამართლოს პრაქტიკაში *Lubanga*-ს საქმეზე, როცა კონგოს სახელმწიფომ, რომელსაც თვითონ არ შეეძლო აუცილებელი და ეფექტიანი გამოძიებისა და დევნის წარმოება, თხოვნით მიმართა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს პროკურორს.¹⁹⁴

(2) გაეროს უშიშროების საბჭოს შეუძლია, გაეროს წესდების VII თავის მე-

¹⁸⁸ იხ. Safferling, Internationales Strafrecht, 2011, 279-282; Ambos, Internationales Strafrecht, 3. Auflage, 2011, 314-316; Gless, Internationales Strafrecht, 2011, 263-264.

¹⁸⁹ იხ. რომის სტატუტის მე-13 მუხლი.

¹⁹⁰ იხ. რომის სტატუტის მე-13 (ა) მუხლი და მე-14 მუხლი; იხ. ასევე: Cassese, JICJ 4 (2006), 436.

¹⁹¹ ასე, მაგალითად, უგანდის მიმართვასთან დაკავშირებით, სასამართლოს მთავარმა ბრალმდებელმა განაცხადა, რომ გამოძიებული იქნებოდა ჩრდილოეთ უგანდაში კონფლიქტის მონაწილე ყველა მხარის მიერ ჩადენილი დანაშაულები.

¹⁹² იხ. რომის სტატუტის მე-14 მუხლის მე-2 აბზაცი.

¹⁹³ იხ. Satzger, Internationales und Europäisches Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 276; Safferling, Internationales Strafrecht, 2011, 280.

¹⁹⁴ იხ. ICC, Prosecutor v. Lubanga, 24.2.2006, პარ. 35. კონგოს გარდა, ასევე უგანდამ, ცენტრალური აფრიკის რესპუბლიკამ და კოტ-დ'ივუარმა მოახდინეს სასამართლოს პროკურორისათვის თვითმიმართვა. სახელმწიფოთა თვითმიმართვის (*self referrals*) დასაშვებობის კრიტერიაზე იხ. Müller/Stegmiller, JICJ 2010, 1267.

საბამისად, მშვიდობის ხელმოწერის სიტუაციის შესახებ, რომელშიც ადგილი აქვს რომის სტატუტით გათვალისწინებული დანაშაულის ჩადენას, მიიღოს შესაბამისი რეზოლუცია და მიმართოს სასამართლოს.¹⁹⁵ ICC ასეთ შემთხვევაშიც ახორციელებს თავის უფლებამოსილებას.¹⁹⁶ ვინაიდან ეს უფლებამოსილება უშუალოდ გაეროს წესდებიდან გამომდინარეობს, უშიშროების საბჭოს შეუძლია, სასამართლოს გადასცეს სიტუაცია, რომელიც ისეთ სახელმწიფოს ეხება, რომელიც არ არის სტატუტის მონაწილე. ასე მოხდა ეს დარღურისა (სუდანი) და ლიბიის შემთხვევაში. მაგალითად, 2005 წლის იანვრის ბოლოს გაეროს ექსპერტთა ხუთკაციანმა კომისიამ დარღურში ჩადენილ დანაშაულებთან დაკავშირებით უშიშროების საბჭოს მიმართა რეკომენდაციით, რომ აღნიშნული სიტუაცია გადაეცა ICC-სათვის¹⁹⁷, რასაც შედეგად მოჰყვა უშიშროების საბჭოს 2005 წლის 31 მარტის 1593-ე რეზოლუცია.¹⁹⁸ სწორედ გაეროს უშიშროების საბჭოს რეზოლუციის საფუძველზე მოხდა სუდანის პრეზიდენტის *Al Bashir*-ის (2009) და მოგვიანებით ლიბიის ლიდერის *Muammar Al-Gaddafi*-ს (2011) მიმართ დაპატიმრების ბრძანებების გაცემა.¹⁹⁹ ამ შემთხვევებში სასამართლოს უფლებამოსილება რომის სტატუტის მე-12 მუხლის მე-2 (ა),(ბ) აბზაციდან გამომდინარე არ იყო სახეზე, რადგან სუდანი და ლიბია არ არიან რომის სტატუტის მონაწილე ქვეყნები.

ICC არის საერთაშორისო სამართლის ავტონომიური ორგანო, რომლის ამოცანები და უფლებამოსილებები მისი წესდებიდან გამომდინარეობს.²⁰⁰ სწორედ ამიტომ იგი ბრმად კი არ მიჰყვება უშიშროების საბჭოს გადაწყვეტილებას, არამედ უშუალოდ ამოწმებს თავის უფლებამოსილებას, უპირველეს ყოვლისა, სტატუტის მე-5 და მე-11 მუხლების შესაბამისად (*ratione materiae* და *ratione temporis*). გაეროს წესდების VII თავიდან გამომდინარეობს ასევე უშიშროების საბჭოს უფლებამოსილება, სასამართლოს მიმართოს თხოვნით, არ დაიწყოს გამოძიების ან სისხლისსამართლებრივი დევნის პროცესი ან განსაზღვრული დროით – 12 თვემდე შეაჩეროს იგი (გამოძიების ან დევნის გადადება უშიშროების საბჭოს თხოვნით)²⁰¹.

(3) დაბოლოს, თვით ICC-ის ბრალდების სამსახურსაც შეუძლია, რომ საკუთარი ინიციატივით (*proprio motu*), სხვადასხვა წყაროდან (საერთაშორისო ორგანიზაციები, არასამთავრობო ორგანიზაციები, კერძო პირები) მიღებული ინფორმაციის საფუძველზე დაიწყოს ვითარების წინასწარი გამოკვლევა.²⁰²

¹⁹⁵ იხ. რომის სტატუტის მე-13 (ბ) მუხლი.

¹⁹⁶ იხ. *Wolfrum, Eser-Festschrift*, 2005, 984; *Nsereko*, ZIS 2007, 501.

¹⁹⁷ იხ. *Darfur Report*, პარ. 571.

¹⁹⁸ ამ შემთხვევას ჰყავს როგორც კრიტიკოსები: *Zimmermann*, *Tomuschat-Festschrift*, 2006, 689; *Condorelli/Ciampi*, JICJ 3 (2005), 594, ასევე მხარდამჭერები: *Kreß*, *Richter-Festschrift II*, 2006, 326; *Cassese*, JICJ 4 (2006), 436.

¹⁹⁹ იხ. *Schramm*, *Internationales Strafrecht*, 2011, 66.

²⁰⁰ იხ. რომის სტატუტის მე-4 მუხლი.

²⁰¹ იხ. რომის სტატუტის მე-16 მუხლი; იხ. ასევე: *Nsereko*, ZIS 2007, 502.

²⁰² იხ. რომის სტატუტის მე-13 (ც) მუხლი და მე-15 მუხლი. ასე მოხდა, მაგალითად, პირველად, 2009 წლის 26 ნოემბერს, როცა ბრალდების სამსახურმა მიმართა წინასწარი წარმოების II პალატას, რათა გაეცა ნებართვა კენიის სიტუაციასთან დაკავშირებით გამოძიების დაწყების თაობაზე. თავის მხრივ, პალატამ ასეთი ნებართვა გასცა 2010 წლის 31 მარტს.

ICC-ის პროკურორი დამოუკიდებელი ორგანოა და მიმდინარე სისხლის სამართლის პროცესში *ჭეშმარიტების (სიმართლის)* დადგენის ხელშეწყობის ვალდებულება აქვს. ამ მიზნით მან უნდა გამოიძიოს ყველა მიმართულებით და მოიპოვოს ბრალდებულის როგორც გამამტყუნებელი, ასევე გამამართლებელი მტკიცებულებები.²⁰³ მართალია, *ad hoc* ტრიბუნალების წესდებებში არ არის მოცემული ანალოგიური შინაარსის ნორმები, მაგრამ მიიჩნევა, რომ იქაც ბრალმდებელი სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულების „ობიექტური ორგანოა“.²⁰⁴ იგი უფრო შეესაბამება კონტინენტური ევროპული სისტემის პროკურორის ტიპს, ვიდრე ანგლოამერიკული სისტემის ბრალმდებლის ფიგურას. მართალია, ადვერსატორული სისტემის მიხედვითაც, ბრალმდებელი ვალდებულია, დაიცვას სიმართლე და ობიექტურობა, მაგრამ კონტინენტური ევროპული ინსტრუქტორული სისტემის მიხედვით არ არის მკვეთრად გამიჯნული ბრალდებისა და დაცვის მტკიცებულებათა წარმოდგენა ე.წ. *‘two cases approach’* გაგებით, ამიტომ ბრალმდებელი წარმოადგენს უფრო დამოუკიდებელ ორგანოს, ვიდრე მხარეს.²⁰⁵

ICC-ის ბრალდების სამსახურს შეუძლია თანამშრომლობა სახელმწიფოებთან, სახელმწიფოთაშორის ორგანიზაციებთან და კერძო პირებთან.²⁰⁶ განსაკუთრებით აღსანიშნავია თანამშრომლობა ადგილობრივ შუამავალ ორგანიზაციებსა და კერძო პირებთან, რომლებიც ამყარებენ ურთიერთობებს პოტენციურ მონმეებთან და ხელს უწყობენ მტკიცებულებათა მოპოვებას, რადგან კარგად იცნობენ დანაშაულის ადგილის კულტურულ, გეოგრაფიულ და სხვაგვარ თავისებურებებს.²⁰⁷ პროცესუალურად პრობლემურია ის, რომ მათი ვინაობა, როგორც წესი, საიდუმლოა და არსებობს მტკიცებულებათა მანიპულაციის საფრთხე.

²⁰³ იხ. *რომის სტატუტის* 54-ე მუხლის პირველი (ა) აბზაცი, 67-ე მუხლის მე-2 აბზაცი.

²⁰⁴ იხ. *Fairlie*, ICLR 4 (2004), 314.

²⁰⁵ იხ. *Kreß*, JICJ 1 (2003), 608; *Sivart*, JICJ 6 (2008), 109. საერთაშორისო დროებითი ტრიბუნალებისა და ICC-ის ბრალდების ინსტიტუტის შედარებაზე იხ. *Eser, Nehm-Festschrift*, 2006, 113.

²⁰⁶ იხ. *რომის სტატუტის* 54-ე მუხლის მე-3 (d) აბზაცი.

²⁰⁷ იხ. *ICC, Prosecutor v. Lubanga, Decision on Intermediaries*, 31.5.2010, პარ. 3. მაგალითად, *Lubanga*-ს საქმეში მონაწილეობდა 23 ასეთი შუამავალი.

აპრძალვა

ყურადღება უნდა გამახვილდეს სტატუტის ორ მნიშვნელოვან მომენტზე: ორმაგი სისხლისსამართლებრივი დევნის (შესაბამისად ორჯერ მსჯავრდების) დაუშვებლობა და უკუძალის აკრძალვა.

სტატუტის მე-20 მუხლი ეძღვნება პრინციპს *ne bis in idem*, რაც გულისხმობს პირის მიმართ ერთი და იმავე ქმედებისათვის ორმაგი სისხლისსამართლებრივი დევნის (ორჯერ მსჯავრდების) აკრძალვას. ეს აკრძალვა სტატუტში მოიხსენიება სამ სხვადასხვა კონტექსტში.

თვით სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან მიმართებაში: დაუშვებელია სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლომ პირი გაასამართლოს იმ ქმედებისათვის, რომლისთვისაც ამ სასამართლომ იგი ადრე უკვე გაამტყუნა ან გაამართლა. გამონაკლისს წარმოადგენს თვით სტატუტით გათვალისწინებული გასაჩივრებისა და გადასინჯვის შემთხვევები (ნაწილი მე-8).

შემდეგი აკრძალვა მიმართულია შიდასახელმწიფოებრივი ორგანოების წინააღმდეგ: დაუშვებელია პირი გაასამართლოს სხვა სასამართლომ იმ დანაშაულის გამო, რომლისთვისაც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლომ ეს პირი დამნაშავედ ცნო ან გაამართლა.

აკრძალვა მოქმედებს ასევე საპირისპირო მიმართულებითაც: ის, ვინც სხვა (განსაკუთრებით შიდასახელმწიფოებრივი) სასამართლოს მიერ გასამართლებული იყო იმავე ქმედებისათვის, არ შეიძლება გაასამართლოს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლომ იმავე ქმედებისათვის. გამონაკლისია ის შემთხვევები, როცა სხვა სასამართლოში საქმისწარმოება:

(1) ემსახურებოდა სასამართლოს იურისდიქციას დაქვემდებარებული დანაშაულების ჩადენისათვის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან აღნიშნული პირის უსაფუძვლოდ გათავისუფლების მიზნებს;

(2) პროცესი სხვაგვარად არ წარიმართა დამოუკიდებლად ან მიუკერძოებლად საერთაშორისო სამართლის აღიარებული საპროცესო ნორმების შესაბამისად და განხორციელდა ისეთი სახით, რომელიც, მოცემული გარემოებებიდან გამომდინარე, შეუთავსებელი იყო შესაბამისი პირის მართლმსაჯულებისათვის გადაცემის მიზანთან.

პრინციპი *ne bis in idem* გარკვეულწილად წარმოადგენს სტატუტის მე-17 მუხლში მოცემული კომპლემენტარულობის პრინციპის ინდივიდუალურ-სამართლებრივ მომენტს.

სტატუტის მეორე არსებითი მომენტი არის მისი უკუძალის აკრძალვა. სტატუტის მე-11 მუხლიდან გამომდინარე, ICC-ის თავის იურისდიქციას ახორციელებს მხოლოდ იმ დანაშაულზე, რომელიც ჩადენილია სტატუტის ძალაში შესვლის შემდეგ (შესაბამისად რატიფიკაციის შედეგად სახელმწიფოსათვის ძალაში შესვლის შემდეგ). განსხვავებული წესია განსაზღვრული მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევაში, როდესაც სახელმწიფო, ხელშეკრულებაში მონაწილეობის გარეშე, მე-12 მუხლის მე-3 აბზაცის მიხედვით აღიარებს სასამართლოს იურისდიქციას მოცემულ დანაშაულთან მიმართებაში.

სტატუტის მიერ უკუძალის აკრძალვა, დღემდე მსოფლიოში ჩადენილი სისხლისსამართლებრივი უსამართლობების გამო, შეიძლება ვინმემ არასწორად მიიჩნიოს. ამასთან, ასეთი გადაწყვეტა, პოლიტიკური და სამართლებრივ-სახელმწიფოებრივი მოსაზრებებიდან გამომდინარე, ერთადერთი სწორი გზა იყო სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შესაქმნელად. ამასთან, მეტად მნიშვნელოვანი იყო ის მომენტი, რომ სახელმწიფოთა უდიდესი რაოდენობის მიერ რაც შეიძლება მალე მომხდარიყო სტატუტის რატიფიკაცია.

8. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ურთიერთობა გაეროსთან, განსაკუთრებით უშიშროების საბჭოსთან

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო წარმოადგენს მრავალმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულების საფუძველზე ჩამოყალიბებულ, ე.წ. „სახელშეკრულებო ორგანოს“. სასამართლო არ წარმოადგენს გაეროს დაწესებულებას და მის წინაშე არც არის ანგარიშვალდებული. რომის სტატუტი და მისი შემდგომი განვითარება რევიზიის გზით, ასევე, არ წარმოადგენს გაეროს ფუნქციას, მაგალითად, გენერალური ასამბლეის ზრუნვის საგანს. სასამართლოსთან მიმართებაში წარმოშობილი მთელი რიგი საკითხების მოსაწესრიგებლად არსებობს მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეა, რომლის სამართლებრივი ბუნება განსაზღვრულია სტატუტის 112-ე მუხლში.

უშიშროების საბჭოს უფლებამოსილებაზე, თავისი კომპეტენციის ფარგლებში, გაეროს წესდების მე-7 თავის შესაბამისად, ვითარების მოხსენების შესახებ, უკვე აღინიშნა. ასეთი შემთხვევა გაეროსათვის სხვა გარემოებებთან ერთად წარმოშობს ფინანსურ შედეგებს. კერძოდ, სტატუტის 115-ე მუხლის „ბ“ პუნქტი განსაზღვრავს, რომ უშიშროების საბჭოს მიერ სასამართლოს წინაშე წამოყენებული სიტუაციის გამოკვლევასთან დაკავშირებულ ხარჯებს ანაზღაურებს გაერო, გენერალური ასამბლეის დამტკიცებით. ეს და სხვა საკითხები განიხილა ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეამ, სტატუტის ძალაში შესვლის შემდეგ, სადაც სხვა საკითხებთან ერთად ასევე გადაწყდა სასამართლოს დაფინანსების წესებისა და სასამართლოსა და გაეროს შორის შეთანხმების შესახებ საკითხები.

სტატუტის მე-16 მუხლი უშიშროების საბჭოს შესაძლებლობას აძლევს, გამოძიების ან სისხლისსამართლებრივი დევნის გადადების მიზნით, მიმართოს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს. ასეთ შემთხვევაში, სტატუტის შესაბამისად, გამოძიება ან სისხლისსამართლებრივი დევნა არ შეიძლება დაიწყოს ან გაგრძელდეს თორმეტი თვის განმავლობაში, მას შემდეგ, რაც უშიშროების საბჭო სასამართლოს წარუდგენს ასეთ თხოვნას.

უშიშროების საბჭოს ეს კომპეტენცია, ჩაერიოს სამართლებრივ პროცესში, ერთი შეხედვით, სამართლებრივად ძნელად გასაგებია, მაგრამ მას აქვს თავისი გამართლება. სასამართლოს მიზანია, ის დანაშაულები, რომლებიც მთელ კაცობრიობას ეხება, სათანადოდ დასაჯოს და ამით მიაღწიოს პრევენციულ და

უშუალოდ მასტაბილიზებელ ეფექტს. უშიშროების საბჭოს კი აქვს უშუალოდ მშვიდობის მიღწევისა და შენარჩუნების ფუნქცია. ამ ორივე ორგანოს ამოცანები ერთმანეთს ავსებს. თავისი როლის შესასრულებლად შეიძლება გაეროს უშიშროების საბჭო იძულებული გახდეს, კონფლიქტის კრიტიკულ ფაზაში მონაწილე მხარეების ლიდერებთან გამართოს მოლაპარაკებები, თუმცა ამ ადამიანებს, სავარაუდოდ, დანაშაული ჰქონდეთ ჩადენილი. ასეთი პირების დაპატიმრება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მიერ ან მათ მიმართ ბრალდების წაყენება შეიძლება მშვიდობის დამყარების პროცესში, გამონაკლის შემთხვევებში, მიზანშეუწონელი იყოს. წარმოიშობა ინტერესთა კონფლიქტი, მშვიდობის მიღწევისა და შენარჩუნების უშუალო ინტერესსა და დამნაშავეთა დასჯის ინტერესს შორის, რომელიც ასევე მშვიდობის შენარჩუნებასა და განმტკიცებას ისახავს მიზნად.

სტატუტით გათვალისწინებულია იმის შესაძლებლობა, რომ უშიშროების საბჭოს, გაეროს წესდების მე-7 თავზე დაყრდნობით, შეუძლია რეზოლუცია მიიღოს, რომელიც სასამართლოს ავალებს, გამოძიებისა და სისხლისსამართლებრივი დევნის პროცესში 12-თვიანი მორატორიუმი დაიცვას. ეს გადავადება შეიძლება ხელახალი რეზოლუციით გაგრძელდეს. ასეთი გადაწყვეტის პრობლემა არის ის, რომ შიდა დებულებების თანახმად, უშიშროების საბჭოს რეზოლუციის მიღების დროს (მუხ. 27-ე, აბზ. მე-3, გაეროს წესდება) საკმარისია უშიშროების საბჭოს ერთი მუდმივი წევრის ვეტო, რომ ასეთი რეზოლუცია არ იქნეს მიღებული. ამასთან დაკავშირებით, არასამთავრობო ორგანიზაციები საუბრობდნენ „კონსტრუქციული ვეტოს“ შესახებ, სახელდობრ, ვეტო საერთაშორისო სასამართლო პროცესის გაგრძელების სასარგებლოდ. ამდენად, მინიმუმ 9 სახელმწიფო უშიშროების საბჭოს წევრი ქვეყნებიდან, ყველა 5 მუდმივი წევრი სახელმწიფოს ჩათვლით, გადავადების თაობაზე თანახმანი უნდა ყოფილიყვნენ, რასაც შეეძლო უშიშროების საბჭოს ინტერვენციის უფლების ბოროტად გამოყენება გამოენვია, რაც მოცემულია სტატუტის მე-16 მუხლში.

IV თავი

საერთაშორისო სისხლის სამართლის იმპლემენტაცია ნაციონალურ სისხლის სამართალში

1. საერთაშორისო სისხლის სამართლის იმპლემენტაციის აუცილებლობა

ICC წარმოადგენს ეროვნული სასამართლო სისტემის დამატებით ორგანოს. იგი დღეისათვის უფლებამოსილია, განიხილოს საქმეები, რომლებიც დაკავშირებულია გენოციდის დანაშაულის, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულისა და ომის დანაშაულის, ხოლო სამომავლოდ (არა უადრეს 2017 წლისა), ასევე, აგრესიის დანაშაულის ჩადენასთან. შიდასახელმწიფოებრივი სასამართლო სისტემის პრიორიტეტის გათვალისწინებით, ყველა ამ დანაშაულისათვის გათვალისწინებულ უნდა იყოს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ეროვნული კანონმდებლობით.

რომის სტატუტის იმპლემენტაცია მოითხოვს, რომ დადგინდეს, თუ როგორ არის ასახული აღნიშნული დანაშაულის შემადგენლობები ეროვნულ კანონმდებლობასა და რომის სტატუტში.²⁰⁸ შედარება უნდა შეეხოს არა მარტო დანაშაულის კონკრეტული შემადგენლობის ელემენტებს, არამედ შემონეშულ უნდა იქნეს, დასჯადია თუ არა დანაშაულის ჩადენის ადრეული სტადიები: წინასწარი დანაშაულებრივი შეთანხმება, მცდელობა, თუ დანაშაულში თანამონაწილეობა; ასევე ეროვნულ კანონმდებლობაში გათვალისწინებულია თუ არა მთელი რიგი ზოგადი პრინციპებისა.

საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის უმნიშვნელოვანესი წყაროებით – *ვენევის კონვენციებითა და მათი დამატებითი ოქმებით* და სხვა საერთაშორისო ხელშეკრულებებით გათვალისწინებული სისხლისსამართლებრივი აღმკვეთი სისტემის ჩართვა ეროვნულ კანონმდებლობაში არ მოიცავს სტატუტით გათვალისწინებულ ყველა დანაშაულს, რადგან სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელების შესაძლებლობა რომის სტატუტის სისხლის სამართლის ზოგადი პრინციპებიდან და დანაშაულის შემადგენლობებიდან გამომდინარე, ზოგჯერ უფრო ფართოა. განსაკუთრებით, დანაშაული ადამიანურობის წინააღმდეგ და ომის დანაშაული მოითხოვს სპეციალური ნორმების არსებობას, რაც განსხვავდება საერთაშორისო თუ შიდასახელმწიფოებრივი ნორმებით ადრე ჩამოყალიბებული სისხლის სამართლის დებულებებისაგან.

²⁰⁸ იხ. *Steer, ნიგნძი: Sliedregt/Vasiliev, Pluralism in International Criminal Law, 2014, 39-62.*

2. იმპლემენტაციის გზა – კოდიფიკაციის თუ

გლანაქტური ნორმის მოდელი?

ეროვნული კანონმდებლობის რომის სტატუტთან შესაბამისობაში მოყვანის გზად საქართველომ აირჩია *ე.წ. იმპლემენტაციის მოდელი*, რაც იმას ნიშნავს, რომ კანონმდებელმა საქართველოს დღეს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის (ამოქმედდა 2000 წლის 1 ივნისს) მე-14 კარში („დანაშაული კაცობრიობის წინააღმდეგ“) შეიტანა ვრცელი საკანონმდებლო დებულებები საერთაშორისო დანაშაულის შემადგენლობების სახით და არ დასჯერდა უბრალო ბლანკეტურ მითითებას საერთაშორისო სამართლის ნორმებზე, საერთაშორისო ჩვეულებით სამართალზე და ა.შ.

ანალოგიური მიდგომა და საერთაშორისო-სამართლებრივი დანაშაულის შემადგენლობების სისხლის სამართლის კოდექსში ინტეგრაცია მოხდა საფრანგეთსა და შვეიცარიის ში. ამის ალტერნატივაა *ე.წ. კოდიფიკაციის მოდელი* – საერთაშორისო დანაშაულების დასჯადობაზე სპეციალური კანონის მიღება. ასეთი გზა აირჩია *გერმანიამ* და *დიდმა ბრიტანეთმა*.²⁰⁹

იმპლემენტაციის შედეგად საქართველომ თავის თავზე აიღო ვალდებულება და შექმნა იმის შესაძლებლობა, რომ რომის სტატუტით გათვალისწინებული საერთაშორისო დანაშაულებისათვის გავრცელდეს საქართველოს სისხლის სამართლის იურისდიქცია, რათა არ დადგეს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის საქმის გადაცემის აუცილებლობა. საერთაშორისო ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ დანაშაულთა შემთხვევებში საქართველოში მოქმედებს *ე.წ. უნივერსალურობის პრინციპი*, რასაც აღიარებს ქართული სისხლის სამართლის კანონმდებლობა (საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-5 მუხლი).²¹⁰

ამ მიდგომისგან განსხვავებით, თავისი იურისდიქციის განხორციელების დროს, ICC მოქმედებს იმ პრინციპით, რომ დანაშაული, როგორც წესი, ჩადენილი უნდა იყოს *რომის სტატუტის* მონაწილე სახელმწიფოს ტერიტორიაზე ან მოქალაქის მიერ. ამ საერთო წესიდან გამონაკლისია ის შემთხვევა, როცა არსებობს გაეროს უშიშროების საბჭოს თხოვნა ვითარების შესწავლის თაობაზე.

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან საქართველოს თანამშრომლობის საკითხებს არეგულირებს საქართველოს კანონი „სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან საქართველოს თანამშრომლობის შესახებ“, რომელიც საქართველოს პარლამენტმა 2003 წლის 14 აგვისტოს მიიღო.²¹¹

მიუხედავად იმისა, რომ ეროვნული კანონმდებლობები რომის სტატუტთან შესაბამისობაში იქნა მოყვანილი, მასთან სრული იდენტურობა არც საქა-

²⁰⁹ შეად. Schramm, Internationales Strafrecht, 2011, 42; Hecker, Europäisches Strafrecht, 4. Auflage, 2012, 66; Gless, Internationales Strafrecht, 2010, 273.

²¹⁰ იხ. მ. ტურავა, სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, მე-9 გამოცემა, 2013, 48.

²¹¹ ეს კანონი, გარდა 49-ე მუხლისა, ამოქმედდა საქართველოსთვის სტატუტის ძალაში შესვლის დღიდან, ე.ი. 2003 წლის 1 დეკემბრიდან. კანონის 49-ე მუხლის თანახმად, საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს დაევალა კანონის გამოქვეყნებიდან 30 დღის ვადაში სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობისთვის აუცილებელი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ღონისძიებების განხორციელება.

რთველოში და არც სხვა ქვეყნებში არ ყოფილა მიღწეული.²¹² სწორედ ამიტომ ეროვნული შესაბამისობის მოდელები მეტ-ნაკლებად განსხვავებულია როგორც ფორმით, ასევე შინაარსით.

3. იმპლემენტაციის მოდელი ქართულ სისხლის სამართალში

ეროვნული სასამართლო სისტემის პრიორიტეტულობის პრინციპიდან გამომდინარე, ყველა საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენისათვის შიდასახელმწიფოებრივი სისხლის სამართლის კანონმდებლობით გათვალისწინებული უნდა იყოს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა. გენოციდის, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის, ომის დანაშაულისა და აგრესიის შემადგენლობები მოცემულია როგორც რომის სტატუტში, ასევე საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში.

ამ წიგნში, საერთაშორისო სისხლის სამართლის ზოგადი და კერძო ნაწილების თავებში, მოხდება რომის სტატუტის სისხლის სამართლის ზოგადი პრინციპებისა და დანაშაულის შემადგენლობების შედარება, სადაც ნაჩვენებია იქნება, თუ რამდენად შეესაბამება რომის სტატუტისა და საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის შესაბამისი ნორმები ერთმანეთს და ყურადღება გამახვილდება მოსალოდნელ საკანონმდებლო ცვლილებებზე.

მართალია, ICC-ის წესდება ამ ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოებს არ აკისრებს პირდაპირ საერთაშორისო სისხლისსამართლებრივ ვალდებულებას, შიდასახელმწიფოებრივ სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში ასახონ საერთაშორისო დანაშაულის კონკრეტული შემადგენლობები, რომლებიც ჩამოთვლილია სტატუტის მე-5 მუხლში და დაკონკრეტებულია მე-6, მე-7, მე-8 და მე-8bis მუხლებში, მაგრამ ეს ვალდებულება გამომდინარეობს სხვა საერთაშორისო აქტებიდან (მაგალითად, *ჟენევის 1949 წლის კონვენციებიდან* და მათი 1977 წლის დამატებითი ოქმებიდან). იგი არ წარმოადგენს საერთაშორისო სამართლით გათვალისწინებულ საყოველთაო ხასიათის ზოგად ვალდებულებას, არამედ თავად სახელმწიფოს გადასაწყვეტია იმპლემენტაციის ფორმა და შინაარსი.²¹³ ამასთან, *კომპლემენტარულობის* პრინციპის ლოგიკიდან გამომდინარე, შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობა აუცილებელია, გარდა საერთაშორისო დანაშაულების კონკრეტული შემადგენლობებისა, ასევე შესაბამისობაში იქნეს მოყვანილი სისხლის სამართლის იმ ზოგად პრინციპებთანაც, რაც მოცემულია სტატუტში. ესენია: კანონიერება, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ინდივიდუალიზაცია, მეთაურის პასუხისმგებლობა მისი უმოქმედობისათვის, დანაშაულის ჩადენა უკანონო ბრძანების შესრულებით და ა.შ. გარდა კონკრეტული შემადგენლობების შედარებისა, ქვემოთ განხილული იქნება სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის ისეთი საკითხები, როგორიცაა: დაუმთავრებელი დანაშაული, ამსრულებლობა, თანამსრულებლობა, თანამონაწილეობა და სხვა ზოგადი დებულებები.

²¹² იხ. *Satzger*, NStZ 2002, 127.

²¹³ შეად. *Werle*, *Völkerstrafrecht*, 3. Auflage, 2012, 34.

შიდასახელმწიფოებრივი სისხლის სამართლის კოდექსი არა მარტო უნდა ასახავდეს *რომის* სტატუტში მოცემულ დანაშაულის კონკრეტულ შემადგენლობებს, არამედ ასევე არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს მასში მოცემულ სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის პრინციპებს.

ჟენევის კონვენციებში მოცემული საერთაშორისო სისხლისსამართლებრივი ვალდებულებების სრული ასახვა შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში არ ნიშნავს იმას, რომ სისხლის სამართლის კოდექსში აისახება ომის ყველა იმ დანაშაულის შემადგენლობა, რომლებიც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სამართლოს იურისდიქციაშია მოქცეული. საკითხისადმი ასეთი მიდგომა არ იქნებოდა დამაკმაყოფილებელი, ვინაიდან, განსაკუთრებით, ომის დანაშაულებთან და ასევე ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულებთან მიმართებაში *რომის* სტატუტში მოცემულ საკითხთა წრე გაცილებით უფრო ფართოა.

დანაშაულის ამა თუ იმ შემადგენლობის ინტერპრეტაციის დროს აუცილებელია, ვიხელმძღვანელოთ დოკუმენტით „დანაშაულის ელემენტების შესახებ“, რომელიც შეიმუშავა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მოსამზადებელმა კომისიამ. სტატუტის მე-9 მუხლი ადგენს, რომ იგი ეხმარება სასამართლოს სტატუტის მე-6, მე-7 და მე-8 მუხლების, ასევე მოგვიანებით დამატებული მე-8bis მუხლის ინტერპრეტაციაში. ამ დოკუმენტის მიღებისა და მასში ცვლილების შეტანისათვის დადგენილ იქნა მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეის წევრების ხმების 2/3-ის არსებობა.

სანამ დანაშაულის კონკრეტული შემადგენლობების ანალიზზე გადავალთ და შევადარებთ *რომის* სტატუტისა და საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის ნორმებს, მანამ აუცილებელია, მოკლედ დავახასიათოთ ამჟამად მოქმედი საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი.

1999 წლის 22 ივლისს საქართველოს პარლამენტმა მიიღო ახალი სისხლის სამართლის კოდექსი, რომელიც ამოქმედდა 2000 წლის 1 ივნისიდან. იგი შედგება ზოგადი და კერძო ნაწილებისაგან. სისხლის სამართლის სარეფორმო კომისიამ, მთელი რიგი ქვეყნების საკანონმდებლო გამოცდილების გათვალისწინებით, დღეს მოქმედ სისხლის სამართლის კოდექსში, 2000 წლის 1 ივნისამდე მოქმედი კოდექსისგან განსხვავებით, საერთაშორისო ჰუმანიტარული და სხვა საერთაშორისო სახელშეკრულებო სამართლის ნორმების დარღვევებს მიუძღვნა სპეციალური შემადგენლობები, ხოლო სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილის მთელი რიგი მუხლები შესაბამისობაში მოიყვანა საერთაშორისო სამართლის დებულებებთან. სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ, 90-იან წლებში, საქართველო შეუერთდა უმნიშვნელოვანეს საერთაშორისო ხელშეკრულებებს და აიღო ვალდებულება მათი მოთხოვნების შესასრულებლად. საერთაშორისო ხელშეკრულებებით, მათ შორის – საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ყველაზე მნიშვნელოვანი წყაროებით, 1949 წლის *ჟენევის* კონვენციებითა და მათი 1977 წლის დამატებითი ოქმებით საქართველოს მიერ აღებული საერთაშორისო-სამართლებრივი ვალდებულებები აისახა ახალ სისხლის სამართლის კოდექსში. იმ შემთხვევაში, თუ სისხლის სამართლის კოდექსის ნორმა ეწინააღმდეგება საქართველოს მიერ რატიფიცირებულ საერთა-

შორისო ხელშეკრულებას, სამოსამართლო სამართალგამოყენების პროცესში ამ უკანასკნელს აქვს უპირატესი იურიდიული ძალა სისხლის სამართლის კოდექსის ნორმასთან შედარებით. ეს დებულება მოცემულია საქართველოს კონსტიტუციის მე-6 მუხლში, ასევე გათვალისწინებულია „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს 2009 წლის 22 ოქტომბრის კანონის მე-7 მუხლში. ამ კანონით ნორმატიული აქტებისათვის იურიდიული ძალის მიხედვით დადგენილი იერარქიიდან გამომდინარე, მაგალითად, გაეროს 1968 წლის 26 ნოემბრის კონვენციის დებულებას იმის შესახებ, რომ მათი ჩადენის დროის მიუხედავად, ამ კონვენციის პირველ მუხლში ჩამოთვლილი ომისა და ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულების მიმართ არ ვრცელდება როგორც სისხლისსამართლებრივი დევნის, ასევე გამამტყუნებელი განაჩენით დადგენილი სასჯელის აღსრულების ხანდაზმულობის ვადები, ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოსათვის აქვს პირდაპირი გამოყენება იმისდა მიუხედავად, ითვალისწინებს თუ არა შიდასახელმწიფოებრივი სისხლის სამართლის კოდექსი მსგავს დებულებას.²¹⁴ განსხვავებული მდგომარეობაა საერთაშორისო ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ დანაშაულებრივ ქმედებათა დასჯადობის საკითხთან მიმართებაში: შეუძლებელია შიდასახელმწიფოებრივი სასამართლო ორგანოების მიერ საერთაშორისო ხელშეკრულებით გათვალისწინებული დანაშაულის კონკრეტული შემადგენლობისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრება, თუ ეს შემადგენლობა არ აისახა შიდასახელმწიფოებრივ სისხლის სამართლის კოდექსში და არ აღიჭურვა სათანადო სანქციით. მაგალითად, ჟენევის 1949 წლის 12 აგვისტოს ოთხ კონვენციაში და მათ 1977 წლის 8 ივნისის ორ დამატებით ოქმში²¹⁵ მოცემულია ომის დანაშაულის კონკრეტული შემადგენლობები, რაც ახალმა სისხლის სამართლის კოდექსმა გაითვალისწინა სპეციალური ნორმების სახით (იხ. მუხ. 411-413). ამ კოდექსის ამოქმედებამდე ჟენევის კონვენციებში მოცემული შემადგენლობები პირდაპირ არ გამოიყენებოდა. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების განზრახ დარღვევისათვის პირის დასჯა შესაძლებელი იყო მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ჩადენილი ქმედების დასჯადობა თავსდებოდა კოდექსის ისეთ კლასიკურ ნორმებში, რომლებშიც მოცემული იყო მკვლელობის, ჯანმრთელობის დაზიანების, ქონების განადგურების და ა.შ. შემადგენლობები.

ამდენად, საერთაშორისო ხელშეკრულებებში მოცემულია სისხლისსამართლებრივ ნორმათა ორი კატეგორია:

- ნორმები, რომელთა გამოყენება სისხლის სამართლის კოდექსში იმპლემენტაციის გარეშე პირდაპირ არის შესაძლებელი;
- ნორმები, რომელთაც აუცილებლად სჭირდება სისხლის სამართლის კანონში იმპლემენტაცია.

საქართველოს ახალი სისხლის სამართლის კოდექსის მე-14 კარის სახელწოდებაა „დანაშაული კაცობრიობის წინააღმდეგ“. ეს კარი შეიცავს თავს სახელწოდებით: „დანაშაული კაცობრიობის მშვიდობის, უშიშროებისა და საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის წინააღმდეგ“. ამ თავში შედის შემდეგი დანაშაულის

²¹⁴ ეს კონვენცია საქართველოსათვის ძალაში შევიდა 1995 წლის 29 ივნისს.

²¹⁵ ეს კონვენცია საქართველოსათვის ძალაში შევიდა 1994 წლის 14 მარტს.

შემადგენლობები:

404-ე მუხლი: აგრესიის აქტის დაგეგმვა, მომზადება, დაწყება ან წარმოება;

405-ე მუხლი: მოწოდება აგრესიის აქტის დაგეგმვისაკენ, მომზადებისაკენ, დაწყებისაკენ ან წარმოებისაკენ;

406-ე მუხლი: მასობრივი განადგურების იარაღის დამზადება, შექმნა ან გასაღება;

407-ე მუხლი: გენოციდი;

408-ე მუხლი: დანაშაული ადამიანურობის წინააღმდეგ;

409-ე მუხლი: ეკოციდი;

410-ე მუხლი: დაქირავებულის მონაწილეობა შეიარაღებულ კონფლიქტში ან სამარ მოქმედებაში;

411-ე მუხლი: საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების განზრახ დარღვევა შეიარაღებული კონფლიქტის დროს;

412-ე მუხლი: საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების განზრახ დარღვევა სახელმწიფოთაშორისი ან შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს, ჯანმრთელობისათვის საფრთხის შექმნით ან ფიზიკური დასახიჩრებით;

413-ე მუხლი: საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების სხვა დარღვევა.

დღეს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსის შემუშავების დროს სარეფორმო კომისიამ, უპირველეს ყოვლისა, იმსჯელა საკანონმდებლო ტექნიკის საკითხებზე, თუ როგორ უნდა ასახულიყო ახალ სისხლის სამართლის კოდექსში ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულების, ომის დანაშაულებისა და საერთაშორისო ხელშეკრულებით გათვალისწინებული სხვა დანაშაულების შემადგენლობები: ბლანკეტური ნორმის სახით, რომელშიც იქნებოდა ზოგადი მითითება საერთაშორისო ხელშეკრულებებზე, საერთაშორისო ჩვეულებით სამართალზე, ომის წარმოების წესებსა და ჩვეულებებზე, თუ კონკრეტული ნორმის სახით, რომელშიც აღინერგებოდა დანაშაულის ობიექტური (*actus reus*) და სუბიექტური (*mens rea*) შემადგენლობები. საბოლოოდ სისხლის სამართლის სარეფორმო კომისიამ შეიმუშავა და ჩვენს კანონმდებლობაში ამ დანაშაულების შედარებით კონკრეტული შემადგენლობები იქნა გათვალისწინებული.

რომის სტატუტის მე-6 მუხლში მოცემულია გენოციდის დანაშაულის შემადგენლობა, ხოლო ქართულ სისხლის სამართლის კოდექსში იმავე დანაშაულის შემადგენლობა მოცემულია 407-ე მუხლში. ეს ორი ნორმა არ არის ერთმანეთის იდენტური და მის ქართულ რედაქციაში გარკვეული საკანონმდებლო ხარვეზებია, რაზედაც ყურადღება გამახვილდება ამ წიგნის იმ თავში, რომელიც ეძღვნება საერთაშორისო სისხლის სამართლის კერძო ნაწილს.

სტატუტის მე-7 მუხლით გათვალისწინებულ ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის შემადგენლობას ძირითადად შეესაბამება კოდექსის 408-ე მუხლი, რომელიც დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის სანიშნო კატალოგში მოცემული ქმედებების კონკრეტული ჩამონათვალის ბოლოს მიუთითებს, რომ იგი შეიძლება გამოიხატოს „და სხვა არაჰუმანური ქმედებით,

რომლებიც სერიოზულ ზიანს აყენებს ადამიანის ფიზიკურ ან/და ფსიქიკურ მდგომარეობას“. ამ ქმედებათა კოდექსთან შედარებით უფრო სრული ნუსხის დასადგენად კი *რომის სტატუტის* შესაბამისი, მე-7 მუხლი უნდა იქნეს გამოყენებული, თუმცა არც სტატუტი იძლევა ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის კონკრეტულ ქმედებათა ამომწურავ ჩამონათვალს.

რაც შეეხება კონკრეტულად ომის დანაშაულებს, იგი მოცემულია *რომის სტატუტის* მე-8 მუხლში, ხოლო ქართულ სისხლის სამართლის კოდექსში – 411-ე, 412-ე და 413-ე მუხლებში. სტატუტი ძირითადად იყენებს ტერმინს: „ომის დანაშაული“, ხოლო კოდექსი – „საერთაშორისო პუმანიტარული სამართლის ნორმების განზრახ დარღვევა შეიარაღებული კონფლიქტის დროს“, რაც იმავე „ომის დანაშაულის“ ცნების იდენტურია. კოდექსის 413-ე მუხლის „დ“ ქვეპუნქტში გამოიყენება ტერმინი: „ომის დანაშაული“. სტატუტი, როგორც ცნობილია, შედარებით სრულყოფილად ასახავს საერთაშორისო პუმანიტარული სამართლის ნორმების დარღვევისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხებს. მართალია, სისხლის სამართლის კოდექსის მიღების დროისათვის საქართველოს მხოლოდ ხელი ჰქონდა მოწერილი ამ დოკუმენტისათვის და მისი რატიფიკაცია საქართველოს პარლამენტმა მოგვიანებით მოახდინა, მაგრამ ამას ხელი არ შეუშლია მასში მოცემული დანაშაულის შემადგენლობების სისხლის სამართლის კოდექსში ასახვისა და სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაწესებისათვის. თუმცა კოდექსის ტექსტი უფრო მიჰყვება არა სტატუტის, არამედ *ჟენევის კონვენციების* სიტყვასიტყვით ჟღერადობას.

კოდექსის 404-ე მუხლი ითვალისწინებს აგრესიის აქტის დაგეგმვის, მომზადების, დაწყების ან წარმოების, ხოლო 405-ე მუხლი – აგრესიის აქტის დაგეგმვისაკენ, მომზადებისაკენ, დაწყებისაკენ ან წარმოებისაკენ მოწოდების დასჯადობას, რომელიც მომდინარეობს *ლონდონის 1945 წლის 8 აგვისტოს შეთანხმების* საფუძველზე მიღებული საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალის წესდებიდან. დღეისათვის აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობას შეიცავს *რომის სტატუტის* მე-8-ბ მუხლი.

სისხლის სამართლის კოდექსის XLVII თავი შეიცავს ასევე სხვა საერთაშორისო დანაშაულის შემადგენლობებს. მაგალითად, კოდექსის 406-ე მუხლით დასჯადია საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით აკრძალული ქიმიური, ბიოლოგიური ან მასობრივი განადგურების სხვა იარაღის დამზადება, შეძენა ან გასაღება. ეს ნორმა უფრო ფართოა, ვიდრე *რომის სტატუტის* მე-8 მუხლში მოცემული იარაღის ჩამონათვალი და გამოყენების შემთხვევები. კოდექსის 410-ე მუხლით გათვალისწინებულია დაქირავებულის მონაწილეობა შეიარაღებულ კონფლიქტში ან საომარ მოქმედებაში.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი შესაბამისობაში უნდა იყოს უმნიშვნელოვანეს საერთაშორისო-სამართლებრივ აქტებთან, მათ შორის, *რომის სტატუტის* დებულებებთან, რომელიც შეიცავს საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის არაერთ ნორმას, რომ არ გახდეს აუცილებელი კომპლემენტარულობის პრინციპის გამოყენება. კოდექსის პირველი მუხლის მე-2 ნაწილში ჩაინერა: „ეს კოდექსი შეესაბამება საქართველოს კონსტიტუციას, საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს“.

საერთაშორისო მატერიალური სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს უფლებამოსილება შემოიფარგლება მხოლოდ უმძიმესი დანაშაულების (*core crimes*) დასჯადობით. რომის სტატუტის მე-5 მუხლი განსაზღვრავს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციის ფარგლებს, კერძოდ, ICC-ის ე.წ. *ratione materiae* იურისდიქციას. შესაბამისად, ამ სასამართლოს იურისდიქციას მიეკუთვნება მხოლოდ ყველაზე სერიოზული დანაშაულებრივი ქმედებები, რომელთა ჩადენა იწვევს მთელი საერთაშორისო საზოგადოებრიობის აღშფოთებას. მისი იურისდიქცია ვრცელდება მხოლოდ ოთხი კატეგორიის დანაშაულზე წარმოებულ სისხლის სამართლის საქმეებზე. ესენია: (1) გენოციდი, (2) ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული, (3) ომის დანაშაული და (4) აგრესია.²¹⁶

ამ შემადგენლობებით სახეზეა მთელი საერთაშორისო საზოგადოებისათვის მნიშვნელობის მქონე უმძიმესი დანაშაულები (იხ. რომის სტატუტის პრეამბულის მე-4 და მე-9 აბზაცები და მე-5 მუხლი).

რომის სტატუტის სისხლის სამართალი უმეტესწილად საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლიდან მომდინარეობს, მაგრამ არა მთლიანად, რადგან განსაკუთრებით საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის კრიმინალიზაციის დროს ჩვეულებითი სამართალი უფრო შორს მიდის. არსებობს ისეთი ქმედების შემადგენლობები, რომლებიც რომის სტატუტით არ არის კოდიფიცირებული, მაგრამ საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლით აღიარებულია. ასევე რომის სტატუტში მოცემულია ისეთი ქმედებები, რომლებიც საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ნაწილს არ წარმოადგენს.

ქვემოთ განხილული იქნება დღეს არსებული ოთხივე საერთაშორისო დანაშაულის შემადგენლობა და მათი ცალკეული ელემენტები, ასევე სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულების წინააღმდეგ მიმართული დელიქტები.

ნიგნში მოცემულია საკითხთა განხილვის შემდეგი თანმიმდევრობა: ჯერ გაანალიზებულია სისხლის სამართლის კერძო ნაწილის დანაშაულის კონკრეტული შემადგენლობები, ხოლო შემდგომ – ზოგადი ნაწილის დებულებები. ასეთი თანმიმდევრობა შეესაბამება რომის სტატუტის სისტემასა და ანგლოამერიკული სამართლის ტრადიციებს.

²¹⁶ აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობის განსაზღვრებაზე რომის სტატუტის მონაწილე სახელმწიფოები 2010 წელს კამპალას კონფერენციაზე შეთანხმდნენ, მაგრამ ICC-ის იურისდიქცია ამ დანაშაულის მიმართ 2017 წლის 1 იანვრამდე ვერ ამოქმედდება.

1. გენოციდის დანაშაული

კაზუსი:

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს პროკურორის პოზიციით, გ.-მ ჩაიდინა დანაშაული, რომელიც შედის ამ სასამართლოს იურისდიქციაში. გ. მოქმედებდა სამოქალაქო ომში ერთ-ერთი ეთნიკური ჯგუფის მთლიანად განადგურების განზრახვით, რის შესახებაც მან არაერთხელ გააკეთა საჯარო განცხადება და მოწოდება. აზრთა სხვადასხვაობა გამოიწვია იმან, მის მიერ ობიექტურად იყო თუ არა ჩადენილი გენოციდის დანაშაული, რადგან არსებობდა მისი მხრიდან დანაშაულის მხოლოდ ერთი მსხვერპლი – მას უმტკიცებოდა მხოლოდ ერთი ადამიანის მოკვლა.

შეკითხვები:

- როგორია „გენოციდის“ ტერმინის ისტორიული წარმომავლობა?
- როგორია გენოციდის დანაშაულის დასჯის სამართლებრივი საფუძველი საერთაშორისო სისხლის სამართალში?
- როგორია გენოციდის ცნება და დაცული სამართლებრივი სიკეთე?
- როგორია გენოციდის დანაშაულის სისტემა?
- რა მოქმედებებში შეიძლება გამოიხატოს გენოციდი მატერიალურად (ობიექტურად)?
- რაში გამოიხატება გენოციდი მენტალურად (სუბიექტურად)?
- შეიძლება თუ არა ერთი ადამიანის მკვლელობა ჩაითვალოს გენოციდის დამთავრებულ დანაშაულად, თუ საჭიროა ადამიანთა სიმრავლე და სწორია თუ არა ჩადენილი დანაშაულის კვალიფიკაცია რომის სტატუტის მე-6 მუხლის 2 პუნქტით?

1.1. გენოციდის დანაშაულის ცნება და დასჯადობის საფუძველი

გენოციდი წარმოადგენს ყველაზე მძიმე საერთაშორისო დანაშაულს (*crime of the crimes*).²¹⁷ გენოციდის დანაშაულის შემადგენლობა საყოველთაოდ არის აღიარებული საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ნორმად.²¹⁸ საერთაშორისო

²¹⁷ შეად. Schabas, JICJ 2003, 39, 63; Vest, ZStW 113 (2001), 258, 260; Neubacher, Jura 2007, 851. გენოციდის დანაშაულის შესახებ იხ. დ. წულაია, სამართლის ჟურნალი 2(2013), 191-216; თ. ციტიშვილი, მართლმსაჯულება და კანონი 3(26) (2010), 134-350; ი. ხერხეულიძე, მართლმსაჯულება და კანონი 2/3 (2007), 220-241.

²¹⁸ იხ. მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს გადაწყვეტილებები: ICJ Rep. 1951, 14, 86 'Reservation to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide', 28.5.1951; იხ. ასევე: ICJ Rep. 1996 II, 595, 616 'Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide', 11.7.1996; იხ. ასევე: ICTR, Prosecutor v. Akayesu, Trial Judgment, პარ. 459; Schabas, Genozid im Völkerrecht, 2003, 28.

ჩვეულებით სამართალში გენოციდის აკრძალვა ითვლება *jus cogens* (იმპერატიულ) ნორმად და ყველა სახელმწიფოსთან მიმართებაში აღიარებულია მისი სავალდებულო ხასიათი, როგორც *erga omnes*. ვინაიდან იგი წარმოადგენს საერთაშორისო სამართლის იმპერატიულ ნორმას, დაუშვებელია საერთაშორისო შეთანხმებით ან ეროვნული კანონმდებლობით მისი შეცვლა.²¹⁹ საერთაშორისო ხელშეკრულებით პასუხისმგებლობა გენოციდისათვის პირველად გათვალისწინებულ იქნა 1948 წლის 9 დეკემბრის კონვენციით „გენოციდის დანაშაულის თავიდან აცილებისა და დასჯის შესახებ“.²²⁰ კონვენცია ძალაში შევიდა 1951 წლის 12 იანვარს. გენოციდის კონვენცია დღემდე რატიფიცირებული აქვს 146 სახელმწიფოს. საქართველო „გენოციდის დანაშაულის თავიდან აცილებისა და დასჯის შესახებ“ 1948 წლის 9 დეკემბრის კონვენციას შეუერთდა 1993 წლის 18 მაისს, ხოლო იმავე წლის 11 ოქტომბერს საქართველოსათვის ძალაში შევიდა, რითაც იგი საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობის შემადგენელი ნაწილი გახდა.

ტერმინი „გენოციდი“ უკავშირდება რაფაელ ლემკინის (*Raphael Lemkin*) სახელს. იგი შედგება ორი სიტყვისაგან: ბერძნული „*genos*“ (რასა) და ლათინური „*caedere*“ (მოკვდინება).²²¹

ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის სისხლის სამართლის საერთაშორისო ტრიბუნალები ფლობენ იურისდიქციას გენოციდის დანაშაულის დასჯადობაზე. რუანდის საერთაშორისო ტრიბუნალის წესდების მე-2 მუხლი, ისევე როგორც ყოფილი იუგოსლავიის საერთაშორისო ტრიბუნალის წესდების მე-4 მუხლი, ითვალისწინებს პასუხისმგებლობას გენოციდის დანაშაულისათვის.

ნიურნბერგის პროცესების დროს ჯერ კიდევ არ არსებობდა გენოციდის დანაშაულის დამოუკიდებელი შემადგენლობა, არამედ ასეთი ქმედებები წარმოადგენდა „ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის“ შემადგენელ ნაწილს²²² და განიხილებოდა ამ სასამართლოს წესდების მე-6 (c) მუხლის ფარგლებში. მოგვიანებით მიღებული გენოციდის 1948 წლის საერთაშორისო კონვენციის²²³ პირველი მუხლით, გენოციდი წარმოადგენს დანაშაულს საერთაშორისო სამართლის მიხედვით, მიუხედავად იმისა, ჩადენილია იგი მშვიდობიანობის თუ ომის დროს.

კონვენციის მე-6 მუხლი ითვალისწინებს გენოციდის დასჯადობის ორ სხვადასხვა შესაძლებლო მექანიზმს. პირველი შესაძლებლობა გახლავთ სისხლის-სამართლებრივი დევნის განხორციელება დანაშაულის ჩადენის ადგილის სახელმწიფოს მართლმსაჯულების მიერ და ამით დადგინდა კონვენციის მონაწილე სახელმწიფოს ვალდებულება. მეორე შესაძლებლობად გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის საერთაშორისო ტრიბუნალი, რომელიც უნდა შექმნილიყო საერთაშორისო ხელშეკრულების საფუძველზე და მისი იურისდიქცია სახელმწი-

²¹⁹ შედ. Cassese, *The Oxford Companion to International Criminal Justice*, 2010, 333.

²²⁰ იხ. გაეროს გენერალური ასამბლეის 260(III)-ე რეზოლუცია, 9.12.1948.

²²¹ იხ. Lemkin, *Axis Rule in Occupied Europe*, 1944.

²²² იხ. Tomuschat, *Steinberger-Festschrift*, 2002, 315, 329.

²²³ გენოციდის დანაშაულის თავიდან აცილებისა და დასჯის შესახებ კონვენციაზე იხ. Tams, Berster, Schiffbauer, *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide: A Commentary*, 2014.

ფოებისთვის უნდა ყოფილიყო აღიარებული (*aut dedere aut iudicare*).²²⁴

ასეთი ორკვალიანი მიდგომის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ გენოციდის დანაშაულის მიმართ შიდასახელმწიფოებრივი სისხლის სამართლის იურისდიქციის პარალელურად დაწესებულ იქნა საერთაშორისო სამართლის მიხედვით უშუალო დასჯადობის შესაძლებლობა.²²⁵

რომის სტატუტის მე-6 მუხლი სიტყვასიტყვით იმეორებს გენოციდის დეფინიციას, რაც მოცემულია კონვენციის მე-2 მუხლში, ხოლო ამავე კონვენციის მე-3 მუხლში მოცემულ დასჯადობის ფარგლებს სრულად მოიცავს რომის სტატუტის მე-3 ნაწილში მოცემული სისხლის სამართლის ზოგადი პრინციპები. კერძოდ, კონვენციის მე-3 მუხლით დასჯადია:

- (1) გენოციდის დამთავრებული დანაშაული;
- (2) გენოციდის ჩადენის შეთქმულება;
- (3) გენოციდის პირდაპირი და საჯარო წეზება;
- (4) გენოციდის მცდელობა;
- (5) გენოციდში თანამონაწილეობა.

1.2. გენოციდის დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობა

1.2.1. დაცული სამართლებრივი სიკეთე და დაცულ პირთა წრე

გენოციდის ობიექტური შემადგენლობა (*actus reus*) განსაზღვრულია გენოციდის კონვენციის მე-2 მუხლში და რომის სტატუტის მე-6 მუხლში. ამ დანაშაულის შემადგენლობის აუცილებელი ელემენტია ის, რომ აქ ჩამოთვლილი ცალკეული ქმედებების ჩადენა ხდება სპეციალური განზრახვით, რათა მთლიანად ან ნაწილობრივ განადგურდეს ესა თუ ის ეროვნული, ეთნიკური, რასობრივი ან რელიგიური ჯგუფი. მაშასადამე, ქმედების ობიექტური შემადგენლობა განსაზღვრავს დაცულ პირთა წრეს: ეროვნული, ეთნიკური, რასობრივი ან რელიგიური ნიშნით გაერთიანებულ ადამიანთა ერთობას.²²⁶

გენოციდის დანაშაულის შემადგენლობით დაცულ ამა თუ იმ ჯგუფში ბუნებრივად გაერთიანებული არიან ადამიანები, რომლებიც გარკვეული ნიშანთვისებებით შეიძლება გაიმიჯნონ მოსახლეობის სხვა ნაწილისაგან. ეს არ არის ადამიანთა დროებითი გაერთიანება, არამედ, როგორც წესი, მასში შემავალი ადამიანები მათთვის დამახასიათებელი სპეციფიკური საერთო ნიშნებით ერთმანეთთან ხანგრძლივად არიან დაკავშირებული.²²⁷

– ეროვნული ჯგუფი. ეროვნული ჯგუფისადმი ადამიანთა მიკუთვნება ხდება სახელმწიფოსადმი კუთვნილების ნიშნით. ერთი და იმავე სახელმწიფოს მოქა-

²²⁴ იხ. Cassese, International Criminal Law, 2003, 97.

²²⁵ იხ. Jescheck, GA 1981, 49, 58.

²²⁶ იხ. Ambos, Treatise on International Criminal Law, Vol. II, 2014, 5-9.

²²⁷ იხ. Werle, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 337.

ლაქები ქმნიან ერთ ეროვნულ ჯგუფს, მიუხედავად მათი ეთნიკური წარმომავლობისა.

– **ეთნიკური ჯგუფი.** ეთნიკური ჯგუფი აერთიანებს ადამიანებს, რომელთაც აქვთ საერთო ენა, საწარმოება და კულტურული ტრადიციები, წეს-ჩვეულებები და ისტორიულად ადამიანთა ერთ სოციალურ ერთობად არიან ჩამოყალიბებული.

– **რასობრივი ჯგუფი.** რასობრივი ჯგუფი წარმოადგენს იმ ადამიანთა ერთობას, რომელთაც გააჩნიათ მემკვიდრეობით მიღებული ერთი და იგივე გენეტიკური, ფიზიკური მარადიული საერთო მახასიათებლები (მაგალითად, კანის ფერი).

– **რელიგიური ჯგუფი.** რელიგიურ ჯგუფში ადამიანები არიან ამა თუ იმ რელიგიის მიმდევრები ან იცავენ რელიგიურ წეს-ჩვეულებებს. რელიგიური ჯგუფისადმი კუთვნილების ნიშნით არ არიან დაცული ათეისტები, ვინაიდან რწმენის ნეგატიური თავისუფლება არ არის დაცული²²⁸.

რუანდის საერთაშორისო ტრიბუნალში წარმოიშვა გარკვეული სირთულეები მოსახლეობის განსხვავებული ურთიერთდაპირისპირებული ჯგუფების – ჰუტუსა და ტუტსის სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფებისადმი კუთვნილების განსაზღვრისას, რადგან მათ საერთო ენა და კულტურა აქვთ. სასამართლოს ერთ-ერთი ობიექტური თვალსაზრისის მიხედვით, გადამწყვეტია ჯგუფის სტაბილურად და ხანგრძლივად არსებობა, რომელიც ვითარდება ადამიანთა ამ ჯგუფისადმი სოციალური კუთვნილების პროცესში.²²⁹ სასამართლოს სუბიექტური თვალსაზრისის მიხედვით, ასევე ყურადღება უნდა მიექცეს თვით ჯგუფის წარმოდგენას, თვლის თუ არა იგი თავის თავს სხვა სოციალური ჯგუფისაგან განკერძოებულად (თვითიდენტიფიკაცია) და ასევე სხვების წარმოდგენას ამ ჯგუფის თვითმყოფადობის შესახებ. ასეთი ეთნიკური განსხვავება ჰუტუსა და ტუტსის შორის შეიძლება დადგინდეს რუანდის კულტურულ-ისტორიული წარსულიდან გამომდინარე.²³⁰ ადამიანთა ეთნიკური ჯგუფისადმი კუთვნილების განსაზღვრის დროს საბოლოოდ უპირატესობა მიენიჭა სუბიექტურ თვალსაზრისს.²³¹

გენოციდის დანაშაულის შემადგენლობის დაცვის სფეროში შემავალი სოციალური ჯგუფების ჩამონათვალი ამომწურავია (ეროვნული, ეთნიკური, რასობრივი ან რელიგიური). ამ შემადგენლობით დაცულ პირთა წრეს არ მიეკუთვნებიან სხვა, მაგალითად, პოლიტიკური ჯგუფები, ასევე სექსუალური უმცირესობები, შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე ადამიანები და ა.შ. ათეისტები არ წარმოადგენენ რელიგიურ ჯგუფს და რელიგიური ნიშნით არ არიან გენოციდის დანაშაულის შემადგენლობის დაცვის სფეროში. გარკვეული წინაპირობების არსებობისას, იმ სოციალური ჯგუფების მიმართ, რომლებიც არ წარმოადგენენ ეროვნული, ეთნიკური, რასობრივი ან რელიგიური ნიშნით გაერთიანებულ ადამიანთა ერთობას, ჩადენილი ანალოგიური შინაარსის ქმედებები საერთაშორისო სისხლის სამართალში შეიძლება შეფასდეს, როგორც „ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული“ (მაგალითად, კომუნისტური და სხვა მემარცხენე

²²⁸ იხ. Werle, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 343.

²²⁹ იხ. ICTR, Prosecutor v. Akayesu, Trial Judgement, 2.9.1998.

²³⁰ იხ. ICTR, Prosecutor v. Kayishema and Ruzindana, Trial Judgement, 21.5.1999, პარ. 98.

²³¹ იხ. Cassese, International Criminal Law, 2003, 101.

პოლიტიკური პარტიების წევრთა მთლიანი ან ნაწილობრივი განადგურება წარმოადგენს *რომის სტატუტის* მე-7 მუხლის პირველი აბზაცის „ბ“ პუნქტით გათვალისწინებულ ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულს).

გენოციდის კონვენციის მიხედვით, გენოციდის დანაშაული დამოუკიდებელია შეიარაღებული კონფლიქტის არსებობის ფაქტიდან, მაშინ, როდესაც *ნიურნბერგის ტრიბუნალის* წესდებიდან გამომდინარე, ამ ფაქტის არსებობა აუცილებელი იყო, მაშასადამე, გენოციდის კონვენციის პირველი მუხლით ასეთი აქცესორულობა მოისპო.²³²

გენოციდის დანაშაულის შემადგენლობა იცავს საყოველთაო კოლექტიურ სამართლებრივ სიკეთეს: ეროვნული, ეთნიკური, რასობრივი და რელიგიური ჯგუფების ფიზიკურ და სოციალურ არსებობას.²³³ ამ ჯგუფის ცალკეულ წევრთა ინდივიდუალური სამართლებრივი სიკეთეების დაცვა ხდება არა გენოციდის დანაშაულის შემადგენლობით, არამედ მხოლოდ ინდივიდუალური სამართლებრივი სიკეთეების დამცავი შესაბამისი შემადგენლობებით (მკვლელობის, ჯანმრთელობის დაზიანების, სხვისი ნივთის განადგურების და ა.შ. შემადგენლობები).²³⁴

ზოგიერთი ავტორი ორივე (საყოველთაო და ინდივიდუალურ) სამართლებრივ სიკეთეს მიიჩნევს გენოციდის შემადგენლობის დაცვის ობიექტად.²³⁵ შესაბამისად, გენოციდისა და მკვლელობის (ან სხვა დანაშაულის) განხილვა დანაშაულთა ერთობლიობად სწორი არ არის.

ქართული ეროვნული სისხლის სამართლისგან განსხვავებით, საერთაშორისო სისხლის სამართალში გენოციდის დანაშაულის სუბიექტი შეიძლება იყოს პირი 18 წლის ასაკიდან (*რომის სტატუტის* 26-ე მუხლი). არ არის სავალდებულო, გენოციდი ჩადენილი იყოს დანაშაულებრივი ჯგუფის მიერ, არამედ შესაძლებელია, იგი ჩაიდინოს ცალკე აღებულმა ინდივიდმაც (*‘genocidal maniac’*), რომელიც მოქმედებს გენოციდისათვის დამახასიათებელი სპეციალური განზრახვით (მიზნით).

1.2.2. გენოციდის შემადგენლობის ობიექტური ქმედებები

გენოციდის დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობა შეიძლება გამოიხატოს ისეთ მოქმედებაში, როგორიცაა:

– ჯგუფის წევრთა მკვლელობა;

დანაშაულის შემადგენლობის ამ ობიექტური ნიშნის განსახორციელებლად საკმარისია, თუ ჯგუფის ერთი წევრი მაინც იქნება მოკლული. ამის შესახებ მითითებულია „დანაშაულის ელემენტებში“ (ამასთან, აუცილებელია ჯგუფის მთლიანი ან ნაწილობრივი განადგურების სპეციალური მიზანი).

²³² იხ. *Schabas*, *Genozid im Völkerrecht*, 2003, 27.

²³³ იხ. BGH NStZ 1999, 401; *Safferling*, *Internationales Strafrecht*, 2011, 160.

²³⁴ შეად. *Schramm*, *Internationales Strafrecht*, 2011, 46.

²³⁵ იხ. *Ambos*, *Internationales Strafrecht*, 3. Auflage, 2011, 222; *Satzger*, *Internationales Strafrecht*, 6. Auflage, 2013, 322.

– ჯგუფის წევრთათვის სერიოზული სხეულებრივი დაზიანების ან სერიოზული ფსიქიკური ზიანის მიყენება;

ჯგუფის წევრებისათვის სერიოზული სხეულებრივი ან ფსიქიკური დაზიანებების მიყენებაში იგულისხმება სხეულებრივი მთლიანობის მძიმე ხელყოფა, როგორიცაა, მაგალითად, სხეულის ორგანოთა დაზიანება, მხედველობის დაზიანება, სხეულის დამახინჯებები, სერიოზული სულიერი აშლილობები, რომლებიც შეიძლება დაკავშირებული იყოს სექსუალურ ძალადობრივ დანაშაულებთან. ასეთი მოქმედება უნდა შეიცავდეს ჯგუფის მთლიანი ან ნაწილობრივი განადგურების სამიშროებას.

– ჯგუფის წევრთათვის ისეთი ცხოვრებისეული პირობების შექმნა, რომლებიც მიმართულია მათი სრული ან ნაწილობრივი ფიზიკური განადგურებისაკენ;

ჯგუფის წევრთა გამანადგურებელი ცხოვრებისეული გარემოებების შექმნა გულისხმობს ისეთ ცხოვრების პირობებში ყოფნას, რომლებიც მოწოდებულია, გამოიწვიოს ჯგუფის მთლიანი ან ნაწილობრივი განადგურება (ე.წ. ნელი სიკვდილი საკონცენტრაციო ბანაკებში). იგი შეიძლება გამოიხატოს საკვების, თავშესაფრის ან სამედიცინო მომსახურების შეზღუდვაში. სასიკვდილო შედეგის დადგომა არ არის აუცილებელი.

– ისეთი ღონისძიებების გატარება, რომლებიც მიმართულია ასეთ ჯგუფში შობადობის შემცირების ან მოსპობისაკენ;

ჯგუფში შობადობის შემაფერხებელი ღონისძიებების გამოყენება მიმართულია ჯგუფის ბიოლოგიური არსებობის შენარჩუნების წინააღმდეგ და მოიცავს სტერილიზაციას, ჩასახვის საწინააღმდეგო იძულებით კონტროლს, საწინააღმდეგო სქესის წარმომადგენელთა ერთმანეთისაგან იზოლაციას, ქორწინების აკრძალვას, ასევე მასობრივ გაუპატიურებებს, რომლებიც მიმართულია ჯგუფის ეთნიკური შემადგენლობის შეცვლისაკენ. სახელმწიფოში დანესებული აბორტის ზოგადი ლეგალიზაცია არ წარმოადგენს ამ დანაშაულს.

– ერთი ჯგუფიდან მეორეში ბავშვების ძალადობით გადაცემა.

ბავშვების ძალადობით გადაცემა გულისხმობს მათი ადრინდელი ჯგუფისაგან ფიზიკური ან ფსიქიკური იძულების გამოყენებით დაშორებას და სხვა ჯგუფისათვის გადაცემას. „ძალადობა“ გამოიყენება არა ვინრო ფიზიკური ძალის გამოყენების მნიშვნელობით, არამედ გულისხმობს ფიზიკურ და ფსიქიკურ იძულებას. ეს მოქმედება საფრთხეს უქმნის ჯგუფის სოციალურ და ბიოლოგიურ არსებობას. ამ ნორმის მიზნებისათვის „ბავშვი“ არის პირი 18 წლის ასაკს მიღწევამდე.

გენოციდის დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის ცალკეული მოქმედებების ასეთი ფორმულირების მიუხედავად, გენოციდის ობიექტური შემადგენლობა განხორციელებულია მაშინ, როცა ჩადენილია, მაგალითად, შემადგენლობით დაცული ჯგუფის თუნდაც მხოლოდ ერთი წევრის მკვლელობა.²³⁶ ასეთ შემთხვევაში, ბუნებრივია, უნდა დადგინდეს გენოციდის დანაშაულის სუბიექტური შემადგენლობა, რადგან გენოციდის შემადგენლობა მოითხოვს არა ობიექტურად ჯგუფის მთლიან ან ნაწილობრივ განადგურებას ადამიანთა დიდი რაოდენობის

²³⁶ იხ. Safferling. JuS 2001, 735, 738.

ხელყოფით, არამედ მხოლოდ ასეთი განადგურების მიზანს²³⁷. ჯგუფის მხოლოდ ერთი წევრის ხელყოფის შემთხვევაში ქმედება მიმართული უნდა იყოს შემადგენლობით დაცული ამა თუ იმ ჯგუფის წინააღმდეგ, რასაც ასევე აღიარებს სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულება.²³⁸

1.3. გენოციდის დანაშაულის სუბიექტური შემადგენლობა

გენოციდის დანაშაულის სუბიექტური შემადგენლობა (*mens rea*) გამოიხატება, უპირველეს ყოვლისა, პირის განზრახვაში, განახორციელოს ამ დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობით გათვალისწინებული ერთ-ერთი ქმედება. გარდა ამისა, პირი ასეთ ქმედებას უნდა ახორციელებდეს ამა თუ იმ ეროვნული, ეთნიკური, რასობრივი ან რელიგიური ჯგუფის მთლიანი ან ნაწილობრივი განადგურების მიზნით (*special intent or dolus specialis*).²³⁹

მაგალითად, გენოციდის დანაშაული ჩადენილია იმ შემთხვევაში, როცა პირი შეგნებულად უქმნის ჯგუფის წევრებს მძიმე ცხოვრებისეულ პირობებს და სურს მათი სრული ან ნაწილობრივი ფიზიკური განადგურება.

გენოციდის დანაშაულის სუბიექტურ შემადგენლობასთან დაკავშირებით არსებობს ერთი გამოწვევის, რომელიც უკავშირდება ობიექტური შემადგენლობის ისეთ ელემენტს, როგორიცაა ბავშვის ასაკი, ერთი ჯგუფიდან მეორეში ბავშვების ძალადობით გადაცემის დროს. კერძოდ, დამნაშავემ შეიძლება იცოდეს, რომ ბავშვი 18 წელს არ არის მიღწეული, მაგრამ გენოციდის დანაშაული ჩადენილად ითვლება არა მხოლოდ მაშინ, როცა დადგინდება, რომ პირმა იცოდა ამის შესახებ, არამედ მაშინაც, როცა შეიძლებოდა სცოდნოდა. მაშასადამე, ბავშვის ასაკთან მიმართებაში დამნაშავის გაუფრთხილებლობის დადგენაც საკმარისია.

სპეციალური განზრახვა, როგორც წესი, მიმართულია ადამიანთა მნიშვნელოვანი რაოდენობის სიცოცხლის მოსპობისაკენ, მაგრამ გენოციდის დანაშაულის შემადგენლობა შეიძლება ჩაითვალოს განხორციელებულად მაშინაც, როცა ჩადენილია რაოდენობრივად შედარებით მცირე, მაგრამ ჯგუფისათვის არსებითი მნიშვნელობის მქონე ადამიანთა ნაწილის მიზანმიმართული მკვლელობა (მაგალითად, ჯგუფის მნიშვნელოვანი წარმმართველი, ინტელექტუალური ელიტა), რომელსაც მთლიანი ჯგუფის არსებობისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს.²⁴⁰

პირის მიკუთვნება ამა თუ იმ ეროვნული, ეთნიკური, რასობრივი ან რელიგიური ჯგუფისადმი განისაზღვრება არა მარტო ობიექტური ნიშნებით, არამედ შეიძლება საჭირო გახდეს ასევე სუბიექტური კრიტერიუმების გამოყენება.²⁴¹

²³⁷ იხ. *Ambos/Ruegenberg*, NSIZ-RR 1999, 199, 204.

²³⁸ იხ. *ICTR, Prosecutor v. Akayesu*, Trial Judgement, 2.9.1998, პარ. 497, 521.

²³⁹ იხ. *ICTR, Prosecutor v. Akayesu*, Trial Judgement, 2.9.1998, პარ. 498. გენოციდის დანაშაულის სუბიექტური შემადგენლობის ორი ელემენტის შესახებ *Al Bashir*-ის საქმეზე იხ. *ICC, Prosecutor v. Al Bashir*, Warrant of Arrest, 4.3.2009, პარ. 139. გენოციდის დანაშაულის სუბიექტური ელემენტის შესახებ რომის სტატუტის მიხედვით იხ. *Arnold*, CLF 14 (2003), 127, 151.

²⁴⁰ იხ. *ICTY, Prosecutor v. Jelisić*, Trial Judgement, 14.12.1999, პარ. 82.

²⁴¹ იხ. *Schramm*, Internationales Strafrecht, 2011, 47.

ამის მაგალითად რუანდის სისხლის სამართლის საერთაშორისო დროებითი ტრიბუნალის (ICTR) სასამართლო პრაქტიკიდან ცნობილია *Kayishema/Ruzindanda*-ს შემთხვევა.²⁴² რუანდაში ცხოვრობდა მოსახლეობის ორი ურთიერთდაპირისპირებული სხვადასხვა ეთნიკური წარმომადგენლობის ჯგუფი. მათ შორის მიმდინარე სამოქალაქო ომის დროს ჰუტუს ჯგუფის წარმომადგენლები: *Clement Kayishema* და *Obed Ruzindanda* მონაწილეობდნენ ტუტსის ჯგუფის მოსახლეობის განადგურებაში. ამის გამო რუანდის ტრიბუნალმა მათ გენოციდის დანაშაულის ჩადენისათვის მიუსაჯა უვადო და 25 წლით თავისუფლების აღკვეთა.

ამ საქმეზე გამოტანილ განაჩენში რუანდის ტრიბუნალმა ჩათვალა, რომ გენოციდის დანაშაული ერთი ეთნიკური ჯგუფის (ჰუტუს) მიერ ჩადენილ იქნა მეორე ეთნიკური ჯგუფის (ტუტსის) მიმართ, მიუხედავად იმისა, რომ ორივე ამ ჯგუფის წარმომადგენლებს ჰქონდათ ერთი და იმავე სახელმწიფოს – რუანდის მოქალაქეობა, ასევე მათი ენა, სარწმუნოება და კულტურული ტრადიციები ემთხვეოდა ერთმანეთს. ტრიბუნალის განმარტებით, ეთნიკური ჯგუფი არის ადამიანთა ისეთი ერთობა, რომლის წევრებსაც აქვთ საერთო ენა, კულტურა, სარწმუნოება, რომელიც ზოგჯერ ემთხვევა სხვა ჯგუფის იმავე ნიშან-თვისებებს, მაგრამ ისინი თავის თავს სხვებისგან ეთნიკურად განცალკევებულ თვითმყოფად ჯგუფად მიიჩნევენ (*self identification*) და სხვების, მათ შორის დამნაშავეების, მიერ ისინი მიიჩნევიან ასეთად (*identification by others*).²⁴³ მაშასადამე, ტრიბუნალმა გამოიყენა ე.წ. იდენტიფიკაციის თეორია, რომელიც სუბიექტურ მომენტს (საკუთარ და სხვების სუბიექტურ წარმოდგენებს) ეფუძნება. თავის ადრინდელ *Akayesu*-ს გადაწყვეტილებაში რუანდის ტრიბუნალმა ტუტსი მიიჩნია არა ეთნიკურ ჯგუფად, არამედ მსგავს სტაბილურ ჯგუფად.²⁴⁴

1.4. გენოციდის დანაშაულის შემადგენლობა ქართული სისხლის

სამართლის მიხედვით

1.4.1. გენოციდის მოქმედი ქართული რედაქცია

საქართველოს 1999 წლის 22 ივლისის სისხლის სამართლის კოდექსის 407-ე მუხლში მოცემულია გენოციდის დანაშაულის შემადგენლობა.

ამ მუხლის თანახმად, გენოციდი არის ქმედება, რომელიც ჩადენილია შეთანხმებული გეგმის განსახორციელებლად რომელიმე ეროვნული, ეთნიკური, რასობრივი, რელიგიური, ანდა რაიმე სხვა ნიშნით გაერთიანებული ჯგუფის მთლიანად ან ნაწილობრივ მოსასპობად, რაც გამოიხატა ასეთი ჯგუფის წევრთა მკვლელობით, ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანებით, მათთვის ცხოვრების მძიმე პირობის განზრახ შექმნით, შობადობის ძალით შემცირებით ან ბავშვის იძულებითი

²⁴² იხ. ICTR, *Prosecutor v. Kayishema and Ruzindana*, Trial Judgement, 21.5.1999; შეად. *Ambos/Ruegenberg*, NSI-Z-RR 2000, 203; *Schramm*, Internationales Strafrecht, 2011, 47.

²⁴³ იხ. ICTR, *Prosecutor v. Kayishema and Ruzindana*, Trial Judgement, 21.5.1999, პარ. 98.

²⁴⁴ იხ. ICTR, *Prosecutor v. Akayesu*, Trial Judgement, 2.9.1998, პარ. 512.

გადაცემით ერთი ეთნიკური ჯგუფიდან მეორეში. მისი ჩადენა ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით თორმეტიდან ოც წლამდე ან უვადო თავისუფლების აღკვეთით.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 407-ე მუხლი, ძირითადად, ასახავს გენოციდის დანაშაულის შემადგენლობას, რაც მოცემულია ICC-ის წესდების მე-6 მუხლში. ამასთან, ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის გენოციდის შემადგენლობას ახასიათებს ზოგიერთი განსხვავება:

(1) უპირველეს ყოვლისა, ქართული კოდექსი უთითებს, რომ გენოციდი ჩადენილი უნდა იყოს „შეთანხმებული გეგმის განსახორციელებლად“. ეს კი, ქართული კოდექსის მიხედვით, შესაძლებლობას არ იძლევა, რომ გენოციდის დანაშაული ჩაიდინოს ცალკე აღებულმა ინდივიდმა (*genocidal maniac*). ცალკეულ პირთა მიერ ჩადენილი განზრახ მკვლელობა „რასობრივი, რელიგიური, ეროვნული ან ეთნიკური შეუწყნარებლობის გამო“, კვალიფიცირდება საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 109-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „დ“ ქვეპუნქტით.

(2) ქართული კოდექსის 407-ე მუხლით გათვალისწინებული გენოციდის დანაშაულის შემადგენლობა განაგრძობს დაცულ პირთა წრეს და „ეროვნული, ეთნიკური, რასობრივი და რელიგიური“ ჯგუფის გვერდით ამ შემადგენლობის დაცვის სფეროში აქცევს „ანდა რაიმე სხვა ნიშნით გაერთიანებულ“ ჯგუფს. გენოციდის შემადგენლობით დაცული სოციალური ჯგუფების გაფართოებაზე დისკუსია იყო რომის სტატუტის მიღების დროს, მაგრამ არ იქნა გაზიარებული. ქართულმა კოდექსმა კი მოახდინა გენოციდის დასჯადობის ფარგლების გაფართოება დაცულ პირთა წრის გაზრდით, რაც არ არის გამონეწეული რაიმე აუცილებლობით.

(3) გენოციდის დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობა, ზოგიერთი ტერმინოლოგიური განსხვავების მიუხედავად, შეესაბამება ან მოიცავს რომის სტატუტის გენოციდის ობიექტური შემადგენლობის ცალკეულ მოქმედებებს. ქართული კოდექსი ზღუდავს დასჯადობის ფარგლებს გენოციდის ობიექტური შემადგენლობის მხოლოდ ბოლო მოქმედებისათვის, კერძოდ, როცა უთითებს ბავშვის იძულებით გადაცემაზე ერთი ეთნიკური ჯგუფიდან მეორეში, მაშინ, როდესაც გენოციდის დანაშაულის შემადგენლობა საერთაშორისო სისხლის სამართალში არ შემოიფარგლება მხოლოდ ეთნიკური ჯგუფით და უთითებს, უფრო ზოგადად, ერთი (ეროვნული, ეთნიკური, რასობრივი ან რელიგიური) ჯგუფიდან მეორეში ბავშვების ძალადობით გადაცემაზე.

(4) ქართული კოდექსის 407-ე მუხლი უთითებს ბავშვის იძულებით გადაცემაზე, ხოლო გენოციდის დანაშაულის შემადგენლობა საერთაშორისო სისხლის სამართალში უთითებს ბავშვების ძალადობით გადაცემაზე. ქართულ კოდექსში გაკეთებული იძულებითი გადაცემის მითითება უფრო სწორია, რადგან გენოციდის დანაშაულის საერთაშორისო-სამართლებრივი შემადგენლობის განმარტებისას ძალადობა განისაზღვრება ფართოდ, იძულების მნიშვნელობით.

(5) ქართული კოდექსის 407-ე მუხლი არაფერს ამბობს იმასთან დაკავშირებით, თუ რა ასაკის ადამიანი იგულისხმება „ბავშვის“ ქვეშ. ამ ნორმის ინტერპრეტაციის დროს უნდა ვიხელმძღვანელოთ „ბავშვთა უფლებების შესახებ“ საერთა-

შორისო კონვენციის პირველი მუხლით, რომლის მიხედვითაც, ბავშვად ითვლება ყოველი ადამიანი, სანამ იგი 18 წლის ასაკს მიაღწევს.

1.4.2. გენოციდის საკანონმდებლო სრულყოფისათვის

საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს მიერ სისხლის სამართლის სისტემის რეფორმის უწყებათაშორისი საკოორდინაციო საბჭოს ფარგლებში შემუშავებულ იქნა გენოციდის დანაშაულის შემადგენლობის ახალი რედაქცია. დანაშაულის ეს შემადგენლობა შესაბამისობაში იქნა მოყვანილი საერთაშორისო სისხლის სამართალთან. შემადგენლობაში ასევე გაკეთებულია დიფერენციატა უმართლობის ხარისხის მიხედვით, რაც შეესაბამება სხვა ევროპულ სახელმწიფოთა გამოცდილებას. სისხლის სამართლის კოდექსის ნორმის პროექტი ასეთია:

„მუხლი 407. გენოციდი

1. გენოციდი, ესე იგი ქმდება, ჩადენილი რომელიმე ეროვნული, ეთნიკური, რასობრივი, რელიგიური ჯგუფის მთლიანად ან ნაწილობრივ მოსასპობად, რაც გამოიხატა მკვლელობით, –

ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით თორმეტიდან ოც წლამდე ან უვადო თავისუფლების აღკვეთით.

2. გენოციდი, რაც გამოიხატა

ა) ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანებით,

ბ) ჯგუფის წევრებისათვის ცხოვრების მძიმე პირობის განზრახ შექმნით,

გ) ჯგუფში შობადობის ძალით შემცირებით ან

დ) ბავშვის იძულებით გადაცემით ერთი ჯგუფიდან მეორეში, –

ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ათიდან ოც წლამდე.“

2. დანაშაული ადამიანურობის წინააღმდეგ

კაზუსი:

ერთ-ერთი სახელმწიფოს ცენტრიდან მოპორებული ეთნიკური უმცირესობით დასახლებული პროვინციის ტერიტორიაზე, სამთავრობო შეიარაღებულმა სამხედრო შენაერთებმა და პოლიციამ ჩაატარეს ფართომასშტაბიანი ოპერაცია სამოქალაქო მოსახლეობის წინააღმდეგ, რომელიც აცხადებდა უკმაყოფილებას მათ უფლებათა დარღვევის გამო და გამოხატავდა მშვიდობიან სისტემატურ პროტესტს ცენტრალური ხელისუფლების მიმართ. ამ ოპერაციას შედეგად მოჰყვა განურჩევლად ადამიანთა დიდი მსხვერპლი (500-ზე მეტი ადამიანის სიკვდილი, რომლებმაც წინააღმდეგობა გაუწიეს ან შეეძლოთ წინააღმდეგობა გაეწიათ სამთავრობო შენაერთებისათვის), ხოლო რამდენიმე ასეული ადგილობრივი მშვიდობიანი მოსახლე აიძულეს, დაეტოვებინა თავისი მუდმივი საცხოვრებელი ადგილი. მხოლოდ ბავშვებს და მოხუცებს არ შეჰხებიათ.

შეკითხვები:

- რომელი დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტური და სუბიექტური ელემენტებია განხორციელებული?
- რითი განსხვავდება გენოციდის და ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული ერთმანეთისაგან?
- ამ შემთხვევაში აქვს თუ არა მნიშვნელობა იმას, რომ დანაშაული ჩადენილ იქნა ეთნიკური უმცირესობით დასახლებული ტერიტორიის სამოქალაქო მოსახლეობის წინააღმდეგ და სწორია თუ არა ჩადენილი მოქმედებების კვალიფიკაცია რომის სტატუტის მე-7 მუხლის პირველი აბზაცის a და d პუნქტებით?

2.1. ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის ცნება და დასჯადობის საფუძველი

ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულთან მიმართებაში საუბარია ადამიანის უფლებათა სერიოზულ დარღვევებზე, რომლებსაც შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ფართომასშტაბიანი ან სისტემატური თავდასხმის დროს სამოქალაქო მოსახლეობის წინააღმდეგ.²⁴⁵ გენოციდისგან განსხვავებით, იგი არ არის მიმართული გარკვეული ნიშნით გაერთიანებული ადამიანთა კონკრეტული სოციალური ჯგუფების წინააღმდეგ, არამედ მისი ობიექტია სამოქალაქო მო-

²⁴⁵ ზოგიერთი ავტორი უპირატესობას ანიჭებდა ტერმინს: „დანაშაული კაცობრიობის წინააღმდეგ“. იხ. *Vest*, ZStW 113 (2001), 457, 460. სახელმწიფოთა რომის კონფერენციაზე საბოლოოდ უპირატესობა მიენიჭა ტერმინს: „დანაშაული ადამიანურობის წინააღმდეგ“, რადგან იგი უფრო ზუსტად გამოხატავს ამ დანაშაულის არსს. ამ დანაშაულის დეფინიციის საკითხებზე იხ. *Robinson*, AJIL 94 (1999), 43, 57.

სახელობა, ზოგადად, ხელყოფს რა სამოქალაქო მოსახლეობის ადამიანის ფუნდამენტურ უფლებებს. სამოქალაქო მოსახლეობის წინააღმდეგ მიმართული ასეთი ქმედებების ჩადენა, როგორც წესი, ხდება არა გარეშე ძალის, არამედ საკუთარი სახელმწიფოს მიერ.²⁴⁶

გენოციდის დანაშაული შეიძლება ჩადენილ იქნეს ეროვნული, ეთნიკური, რასობრივი ან რელიგიური ჯგუფის წინააღმდეგ და გამოიხატოს ჯგუფის წევრთა განადგურებაში (რომის სტატუტის მე-6 მუხლის „ა“ პუნქტი), მაგრამ, თუ იგი არ არის ჩადენილი ჯგუფის მთლიანი ან ნაწილობრივი განადგურების სპეციალური განზრახვით, არ შეიძლება ჩაითვალოს გენოციდად, არამედ ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულად (რომის სტატუტის მე-7 მუხლის პირველი აბზაცის „ბ“ პუნქტი).

რომის კონფერენციაზე დადგინდა, ისევე როგორც გენოციდის დანაშაულთან მიმართებაში, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული შეიძლება ჩადენილ იქნეს როგორც მშვიდობიან დროს, ასევე შეიარაღებული კონფლიქტის დროსაც. ამ ქმედებების შემადგენლობების შეზღუდვა მხოლოდ შეიარაღებული კონფლიქტებით, მნიშვნელოვნად შეზღუდავდა ICC-ს იურისდიქციას.

ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული (*crime against humanity*) საერთაშორისო დანაშაულია და მისი შემადგენლობა განსაზღვრულია რომის სტატუტის მე-7 მუხლში. იგი განისაზღვრება როგორც მოქმედება, რომელიც ჩადენილია ნებისმიერ სამოქალაქო პირზე, ფართომასშტაბიანი ან სისტემატური თავდასხმის ფარგლებში, თუ სტატუტის მე-7 მუხლში მოცემული დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის ნიშნები განხორციელებულია განზრახ ან შეგნებულად. რომ არა სამოქალაქო მოსახლეობის ფართომასშტაბიანი ან სისტემატური ხელყოფა, აქ ჩამოთვლილი ქმედებები იქნებოდა უმეტესი ეროვნული სამართლებრივი სისტემებით განსაზღვრული შემადგენლობები (მკვლელობა, თავისუფლების უკანონო აღკვეთა, გაუპატიურება და სხვ.). გენოციდისაგან განსხვავებით, დამნაშავეს არა აქვს ადამიანთა ამა თუ იმ ჯგუფის მთლიანი ან ნაწილობრივი განადგურების მიზანი, ე.ი. დანაშაულის ეს შემადგენლობა არ მოითხოვს *dolus specialis*-ის არსებობას.

რომის სტატუტში მოცემული ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის განსაზღვრება განსხვავებულია ამ სახის დანაშაულების ადრე არსებული დეფინიციებისაგან. ასე, მაგალითად, რომის სტატუტით, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულთა ჩამონათვალში გაჩნდა ისეთი ქმედებები, როგორიცაა: სექსუალური ხასიათის დანაშაული და ადამიანთა ფართომასშტაბური იძულებითი გაუჩინარება.

„ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის“ ცნება პირველად გამოყენებულ იქნა *ოსმალეთის იმპერიაში* სომხების დახოცვის ფაქტთან დაკავშირებით. იგი პირველად მოხსენიებულ იქნა *საფრანგეთის, გაერთიანებული სამეფოსა და რუსეთის* მთავრობების 1915 წლის 28 მაისის დეკლარაციაში, რათა

²⁴⁶ ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის შესახებ იხ. გ. დგებუაძე, მართლმსაჯულება და კანონი 3(38) (2013), 89-102.

მომხდარიყო თურქების მიერ სომხების მიმართ ჩადენილი ქმედებების დახასიათება და დაისახა სისხლისსამართლებრივი დევნის ამოცანა.²⁴⁷

ამ დროს ჯერ კიდევ არ არსებობდა „გენოციდის“ დანაშაულის ცნება. უფრო მეტიც, ნიურნბერგის საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალის წესდების (მუხ. მე-6(c)) მიხედვით, გენოციდის დანაშაულის შემადგენლობა ჯერ კიდევ ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის შემადგენელ ნაწილად განიხილებოდა.

ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის სისხლისსამართლებრივი კრიმინალიზაცია პირველად მოხდა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, ნიურნბერგის საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალის წესდებით (მუხ. მე-6(c)). 90-იან წლებში შესაბამისი კომპეტენციით აღიჭურვა, აგრეთვე, *ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის* სისხლის სამართლის საერთაშორისო ტრიბუნალები.²⁴⁸

ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის შემადგენლობები სისხლის სამართლის სხვადასხვა საერთაშორისო სასამართლოს (*ნიურნბერგი, ტოკიო, ყოფილი იუგოსლავია, რუანდა, ICC*) წესდებებით არ არის იდენტური, რაც განპირობებულია იმ განსხვავებული სიტუაციებიდან გამომდინარე მიზანმიმართულებით, სადაც ადგილი ჰქონდა ამ სასამართლოთა განსჯად ქმედებებს.²⁴⁹

მაგალითად, *ყოფილი იუგოსლავიის* სისხლის სამართლის საერთაშორისო ტრიბუნალის წესდების მე-5 მუხლი მოითხოვს, რომ ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული ჩადენილი უნდა იყოს საერთაშორისო ან შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს და მიმართული უნდა იყოს სამოქალაქო მოსახლეობის წინააღმდეგ. აქ წინა პლანზეა *იუგოსლავიის* კონფლიქტი, მაშინ, როდესაც *ICC*-ის წესდების მე-7 მუხლი შეიარაღებული კონფლიქტისადმი ასეთ გამოკვეთილ აქცესორულობას არ მოითხოვს.

რუანდის სისხლის სამართლის საერთაშორისო ტრიბუნალის წესდების მე-3 მუხლი მოითხოვს, რომ ეს დანაშაული ჩადენილი იყოს სამოქალაქო მოსახლეობის წინააღმდეგ ეროვნული, პოლიტიკური, ეთნიკური, რასობრივი ან რელიგიური საფუძველით განხორციელებული ფართომასშტაბიანი ან სისტემატური თავდასხმის ფარგლებში. აღნიშნული ითვალისწინებს *რუანდის* კონფლიქტის სპეციფიკას. ამ შემთხვევაშიც *ICC*-ის წესდების მე-7 მუხლთან განსხვავება ნათელია.

²⁴⁷ იხ. *Satzger*, Internationales und Europäisches Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 329; *Kittichaisaree*, International Criminal Law, 2001, 85.

²⁴⁸ იხ. *ყოფილი იუგოსლავიის* სისხლის სამართლის საერთაშორისო ტრიბუნალის წესდების მე-5 მუხლი და *რუანდის* სისხლის სამართლის საერთაშორისო ტრიბუნალის წესდების მე-3 მუხლი.

²⁴⁹ იხ. *Ambas*, AVR 37 (1999), 318, 341; *Werle*, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 378-383.

2.2. ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის

ობიექტური შემადგენლობა

2.2.1. დაცული სამართლებრივი სიკეთე და დაცულ პირთა წრე

„ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული“ დღეს საყოველთაოდ არის აღიარებული საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის მიერ.²⁵⁰ მისი შემადგენლობა, უპირველეს ყოვლისა, იცავს სამოქალაქო მოსახლეობის კოლექტიურ სამართლებრივ სიკეთეს,²⁵¹ რადგან ცალკეული ადამიანების ინდივიდუალური ინტერესების დაცვას, ისევე როგორც გენოციდის დროს, გულისხმობს ინდივიდუალურ სამართლებრივ სიკეთეთა დამცავი დანაშაულის შემადგენლობები (მკვლელობა, გაუპატიურება, სხვისი ნივთის განადგურება და სხვ.). ზოგიერთი ავტორის აზრით, კოლექტიურ სამართლებრივ სიკეთესთან ერთად, იგი ამავდროულად იცავს დანაშაულის ცალკეულ მსხვერპლთა ინდივიდუალურ ინტერესებსაც.²⁵²

ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის შემადგენლობას, როგორც თვით რომის სტატუტის მე-7 მუხლის პირველი აბზაცის დასაწყისშია მითითებული, აქვს ე.წ. ქუდი. იგი ჩადენილად ითვლება არა უბრალოდ მაშინ, როცა სახეზეა ამავე მუხლში ჩამოთვლილთაგან ერთ-ერთი არაპუმანური ქმედება, არამედ აუცილებელია, რომ ჩადენილი იყოს სამოქალაქო მოსახლეობაზე ფართომასშტაბიანი ან სისტემატური თავდასხმის დროს, ე.ი. იგი უნდა იყოს მთლიანი დანაშაულის (*chapeau*) შემადგენელი ნაწილი. მთლიან დანაშაულს წარმოადგენს „სამოქალაქო მოსახლეობაზე ფართომასშტაბიანი ან სისტემატური თავდასხმა“, როგორც სახელმწიფოს ან ორგანიზაციის პოლიტიკის ნაწილი.

სამოქალაქო მოსახლეობას მიეკუთვნება ყველა ის პირი, რომელიც არ მონაწილეობს ან უკვე აღარ მონაწილეობს კონფლიქტში. მასში მოიაზრება არა მარტო მშვიდობიანი მოსახლეობა, არამედ ასევე მებრძოლები, რომლებმაც დადეს იარაღი. სამოქალაქო მოსახლეობა უნდა წარმოადგენდეს პირთა სიმრავლეს, რომლებიც ერთმანეთთან დაკავშირებული არიან საერთო ნიშნით. მაგალითად, ამა თუ იმ გეოგრაფიულ ტერიტორიაზე მცხოვრები მოსახლეობა.

ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული არის ფართომასშტაბიანი ან სისტემატური დანაშაული, რომელშიც კონფლიქტის დროს ცალკეულ პირთა მიერ ინდივიდუალური დანაშაულების ჩადენა არ არის საკმარისი ამ დანაშაულის კვალიფიკაციისათვის.²⁵³

²⁵⁰ იხ. Werle, ZStW 109 (1997), 809, 810.

²⁵¹ იხ. Safferling, Internationales Strafrecht, 2011, 184-186.

²⁵² იხ. Ambos, Internationales Strafrecht, 3. Auflage, 2011, 245-246; Werle, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 384.

²⁵³ იხ. Satzger, Internationales Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 332-334.

2.2.2. სამოქალაქო მოსახლეობაზე ფართომასშტაბიანი ან

სისტიმატური თავდასხმის დეფინიცია

სტატუტის მე-7 მუხლის მე-2(ა) აბზაცი იძლევა დეფინიციას, თუ რას ნიშნავს „სამოქალაქო მოსახლეობის წინააღმდეგ მიმართული თავდასხმა“: იგი მოიცავს ამავე მუხლის პირველ აბზაცში მითითებულ ქმედებათა მრავალჯერად ჩადენას, რომელიც მიმართულია სამოქალაქო მოსახლეობის წინააღმდეგ, სახელმწიფოს ან ასეთი თავდასხმის განხორციელებისაკენ მიმართული ორგანიზაციის პოლიტიკის გატარების ან მისი ხელშეწყობის მიზნით. დეფინიციაში ხაზგასმულია იმის შესახებ, რომ ესა თუ ის ქმედება უნდა განხორციელდეს პოლიტიკის გატარების ან მისი ხელშეწყობის მიზნით.²⁵⁴

სტატუტში კონკრეტულად არ არის განმარტებული, თუ რას ნიშნავს ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ელემენტები: „ფართომასშტაბიანი“ და „სისტიმატური“.²⁵⁵ ამ ორი ელემენტიდან ალტერნატიულად („ან“) ერთ-ერთის არსებობა საკმარისია. პირველი მათგანი („ფართომასშტაბიანი“) წარმოადგენს ხარისხობრივ ნიშანს და მოითხოვს შედარებით დიდ სივრცეში თუნდაც ერთჯერადად მსხვერპლთა გარკვეულ რაოდენობას, ხოლო მეორე „სისტიმატური“ რაოდენობრივი ნიშანია და გულისხმობს გარკვეული დროის მონაკვეთში ქმედებათა მრავალჯერადობას.²⁵⁶

სამოქალაქო მოსახლეობის წინააღმდეგ მიმართული თავდასხმა შეიძლება გამოვლინდეს ერთი ფართომასშტაბიანი (მაგალითად, ოპოზიციურად განწყობილი მოსახლეობის წინააღმდეგ ან მემარცხენე პოლიტიკური ორგანიზაციების მშვიდობიანი დემონსტრაციის არაპატივისცემის მეთოდებითა და საშუალებებით დარბევა, რასაც მოჰყვა მსხვერპლი) ან სისტიმატური (მაგალითად, პატიმრებისადმი დროის გარკვეულ მონაკვეთში არაადამიანური მოპყრობა) აქციის დროს, თუ ასეთი მოქმედება არის პოლიტიკის ნაწილი. მთლიანი თავდასხმა შეიძლება ჩადენილ იქნეს თვით დამნაშავეს ან სხვა პირთა მიერ.

თავდასხმის მრავალჯერადობა – ეს არის ამ დანაშაულის კვანტიტატიური, ანუ რაოდენობრივი ნიშანი.²⁵⁷ ამასთან, არ არის აუცილებელი, რომ ადამიანურობის წინააღმდეგ ჩადენილი ცალკეული კონკრეტული დანაშაული მიმართული იყოს სამოქალაქო მოსახლეობაში დიდი რაოდენობის მსხვერპლის გამოწვევისაკენ, მაგრამ მთლიანი დანაშაული („სამოქალაქო მოსახლეობაზე ფართომასშტაბიანი ან სისტიმატური თავდასხმა“) კი, როგორც სახელმწიფოს ან ორგანიზაციის პოლიტიკის ნაწილი, უნდა შეეხებოდეს დიდი რაოდენობის მსხვერპლს სამოქალაქო მოსახლეობაში (კვალიტატიური, ანუ ხარისხობრივი ნიშანი).²⁵⁸

ამასთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანია *Tadic*-ის შემთხვევა²⁵⁹ ყოფილი იუ-

²⁵⁴ ევრელს მიხედვით, ეს არის „პოლიტიკური ელემენტი“ (*Politikelement*) დანაშაულის შემადგენლობაში. იხ. *Werle, Völkerstrafrecht*, 3. Auflage, 2012, 391-397.

²⁵⁵ იხ. *Werle, Völkerstrafrecht*, 3. Auflage, 2012, 388-391.

²⁵⁶ იხ. *ICTR, Prosecutor v. Akayesu*, Trial Judgement, 2.9.1998, პარ. 597.

²⁵⁷ იხ. *Ambos*, Treatise on International Criminal Law, Vol. II, 2014, 59-63.

²⁵⁸ შეად. *Schramm*, Internationales Strafrecht, 2011, 50.

²⁵⁹ იხ. *ICTY, Prosecutor v. Tadic*, Trial Judgement, 7.5.1997, პარ. 653; შეად. *Ambos/Ruegenberg*,

გოსლაიკის დროებითი ტრიბუნალის პრაქტიკიდან:

ბოსნია-ჰერცეგოვინაში სამოქალაქო ომის დროს *Prijedor*-ის რეგიონში სერბმა *Dusko Tadic*-მა 1992 წელს მონაწილეობა მიიღო ეთნიკურ წმენდაში, რა დროსაც ადგილი ჰქონდა ბოსნიელი მუსლიმანებისა და ხორვატიელების მკვლელობასა და სექსუალურ ძალადობას. ყოფილი იუგოსლავიის დროებითმა ტრიბუნალმა იგი დამნაშავედ ცნო ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის ჩადენაში და მიუსაჯა 20 წლით თავისუფლების აღკვეთა. გასაჩივრების შედეგად მას მოგვიანებით კიდევ უფრო დაუმძიმდა სასჯელი.

ამ საქმეში ტრიბუნალს უნდა დაედგინა, ჩადენილია თუ არა ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული, თუმცა ვერ დგინდებოდა ეთნიკური წმენდის შესახებ პოლიტიკური გადაწყვეტილების კონკრეტულად მიღების ფაქტი. ტრიბუნალმა მიიჩნია, რომ ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის პოლიტიკური ელემენტის წინაპირობა არ არის, რომ პოლიტიკა, რომელიც ამით უნდა გატარდეს, გარკვეული სახით იყოს ფორმულირებული და ეთნიკური წმენდის ჩასატარებლად არსებობდეს კანონი, ბრძანება ან გადაწყვეტილება. პოლიტიკური ხასიათი შეიძლება იქიდან გამომდინარეობდეს, თუ რა ფორმითა და შინაარსით იქნება სხვადასხვა მოქმედება განხორციელებული. იგი განსაკუთრებით მაშინ არის სახეზე, როცა მათი ჩადენა ხდება სისტემატურად ან ფართომასშტაბიანად.

2.2.3. ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის

ობიექტური ქმედებები

სამოქალაქო მოსახლეობის წინააღმდეგ მიმართული (ფართომასშტაბიანი ან სისტემატური) თავდასხმა არის ის საერთო ფონი, ვითარება, რომელშიც უნდა მოხდეს სტატუტის მე-7 მუხლის პირველი აბზაცის (a)-(k) პუნქტებში ჩამოთვლილი ერთ-ერთი არაპუმანური ქმედების ჩადენა.

რომის სტატუტის მე-7 მუხლის პირველ აბზაცში მითითებულია თერთმეტი სხვადასხვა პუნქტი, რომლებიც წარმოადგენს ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის ბირთვს, თუ იგი ჩადენილია სამოქალაქო მოსახლეობაზე ფართომასშტაბიანი ან სისტემატური თავდასხმის დროს. ეს პუნქტები წარმოადგენს სხვადასხვა ქმედებას, რომელთა შინაარსი განმარტებულია ამავე მუხლის მე-2 აბზაცსა და „დანაშაულის ელემენტებში“. ეს ქმედებებია:

– მკვლელობა;

ადამიანის განზრახ მკვლელობა. დამატებით მაკვალიფიცირებული (დამამძიმებელი) გარემოების არსებობა არ არის სავალდებულო.

– განადგურება;

ცხოვრების ისეთი პირობების შექმნა, რომელიც მიმართულია მოსახლეობის ნაწილის ამოწყვეტისაკენ. იგი შეიძლება გამოიხატოს საკვები პროდუქტებისა და

მედიკამენტების ხელმისაწვდომობის აღკვეთაშიც.

– დამონება;

ადამიანის ქცევა „ნივთად“ და მის მიმართ მესაკუთრის მიერ საკუთრების უფლებასთან დაკავშირებული უფლებამოსილებების მთლიანი ან ნაწილობრივი განხორციელება, მათ შორის, ადამიანით, განსაკუთრებით ქალებითა და ბავშვებით ვაჭრობა.

– დეპორტაცია ან მოსახლეობის იძულებით გადაადგილება;

პირთა იძულებითი გადაადგილება, რაც გამოიხატება მათი კანონიერი ადგილსამყოფელი ადგილიდან სხვა ტერიტორიაზე გასახლებაში ან სხვა იძულებით ქმედებაში, საერთაშორისო სამართლით დაშვებული საფუძვლის არსებობის გარეშე.

– ადამიანის თავისუფლების ხელყოფა;

დაპატიმრება ან ფიზიკური თავისუფლების სხვაგვარი უხეში ხელყოფა, ჩადენილი საერთაშორისო სამართლის ძირითადი ნორმების დარღვევით.

– წამება;

წამება ან სხვა სახის სასტიკი, არაადამიანური ან ღირსების შემლახველი მოპყრობა ან დასჯა. იგი ნიშნავს მძიმე ფიზიკური ან სულიერი ტკივილის, ან ტანჯვის მიყენებას იმ პირისთვის, რომელიც იმყოფება დამნაშავეს პატიმრობის ან კონტროლის ქვეშ.

– სექსუალური ძალადობა;

გაუპატიურება, სქესობრივ მორჩილებაში ყოლა, პროსტიტუციის იძულება, იძულებითი ორსულობა, ძალადობრივი სტერილიზაცია ან მსგავსი სიმძიმის სქესობრივი ძალადობის სხვა სახე, როგორიცაა, მაგალითად, იძულებითი აბორტი. „იძულებითი ორსულობა“ განმარტებულია, როგორც იძულებით დაორსულებული ქალის უკანონოდ თავისუფლების აღკვეთა, მოსახლეობის ეთნიკური შემადგენლობის შეცვლის ან საერთაშორისო სამართლის სხვა მძიმე დარღვევების ჩადენის მიზნით.

– დევნა;

დევნა განმარტებულია, როგორც საერთაშორისო სამართლის საწინააღმდეგოდ პირის ძირითად უფლებათა უხეში ხელყოფა, მისი რომელიმე ჯგუფის ან ერთობისადმი კუთვნილების მოტივით. ადამიანთა იდენტიფიცირებადი ჯგუფის ან ერთობის დევნა შეიძლება მოხდეს პოლიტიკური, რასობრივი, ეროვნული, ეთიკური, კულტურული, რელიგიური, სქესობრივი და სხვა ისეთი ნიშნის საფუძველზე, რომელიც საერთაშორისო სამართლით საყოველთაოდ დაუშვებლად არის მიჩნეული და დაკავშირებულია სასამართლოს იურისდიქციაში შემავალ რომელიმე დანაშაულთან. მაგალითად, პოლიტიკური პარტიის წევრების დევნა.

– პირთა იძულებით გაუჩინარება;

პირთა იძულებით გაუჩინარების დროს პირი დიდი დროის მანძილზე არის კანონის დაცვის გარეშე. იგი ხორციელდება კანონით დადგენილი პროცედურისა და მოსამართლის ნებართვის გარეშე და გამოიხატება პირის დაპატიმრებაში, ასევე მის უკანონოდ დაკავებაში ან გატაცებაში სახელმწიფო ან პოლიტიკური ორგანიზაციის მიერ ან მათი ნებართვით, მხარდაჭერით ან დუმილით თანხმობით,

რის შემდეგაც მათ გამოხატეს უარი ასეთი უკანონობის აღიარებაზე ან ამ პირთა ბედის მდგომარეობის, ან ადგილსამყოფლის შეტყობინებაზე ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში, რა დროსაც პირს ჩამორთმეული აქვს კანონით მინიჭებული დაცვის უფლება.

– აპარტიდო;

აპარტიდო არის ქვეყნის მოსახლეობის ძალის გამოყენებით დაყოფის პოლიტიკა, რომელიც დამყარებულია რასობრივ დისკრიმინაციაზე. იგი წარმოადგენს რასობრივი დისკრიმინაციის ყველაზე სასტიკ ფორმას, რომელიც გამოიხატება რასობრივი ნიშნით გამორჩეული რომელიმე ჯგუფისათვის სამოქალაქო, პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების აღკვეთაში. იგი წარმოადგენს რასობრივ დისკრიმინაციას, გამოხატულს რასობრივ სეგრეგაციაში. გენოციდისაგან განსხვავებით, იგი არ არის მიმართული ეროვნული, ეთნიკური, რასობრივი თუ რელიგიური ჯგუფების განადგურებისაკენ, არამედ მიზნად ისახავს ასეთი ჯგუფების, მათი წევრების საზოგადოებრივი ცხოვრებისაგან იზოლირებას (სეგრეგაციას). აპარტიდის დანაშაულის აღკვეთისა და მისი დასჯის შესახებ 1973 წლის 30 ნოემბრის კონვენცია აპარტიდის მიაკუთვნებს საერთაშორისო დანაშაულთა კატეგორიას. კერძოდ, იგი წარმოადგენს ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულს.

– სხვა არააუმანური ქმედებანი.

ბოლო ეს პუნქტი მიუთითებს იმაზე, რომ სტატუტის მე-7 მუხლის პირველ აბზაცში ჩამოთვლილ ქმედებათა კატალოგი არ არის ამომწურავი. აქ მოიაზრება ისეთი ქმედებები, რომლებიც ინვესს მსგავსი ხასიათის სხვა შედეგებს, რაც შეიძლება გამოიხატოს მძიმე ტანჯვაში, სხეულის მძიმე დაზიანებაში ან პირის ფსიქიკური, ან ფიზიკური ჯანმრთელობისათვის მძიმე ზიანის მიყენებაში (მაგალითად, ადამიანებზე სამედიცინო ან სამეცნიერო ექსპერიმენტების ჩატარება).²⁶⁰

2.3. ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის

სუბიექტური შემადგენლობა

ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის სუბიექტური შემადგენლობა (*mens rea*) გამოიხატება პირის განზრახვაში, განახორციელოს ამ დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობით კონკრეტულად გათვალისწინებული ქმედებებიდან ერთ-ერთი ან მსგავსი ხასიათის სხვა არაადამიანური განზრახვი ქმედება.

აღნიშნული დანაშაულის სუბიექტური შემადგენლობა ასევე ცალკე მოითხოვს პირის მიერ იმ გარემოების ცოდნას, რომელიც ქმნის სამოქალაქო მოსახლეობის წინააღმდეგ მიმართული (ფართომასშტაბიანი ან სისტემატური) თავდასხმის შინაარსს, ხოლო აუცილებელი არ არის იმ პოლიტიკის ცოდნა, რომელსაც სახელმწიფო ან ორგანიზაცია ამით ატარებს.²⁶¹

გენოციდისაგან განსხვავებით, სუბიექტურ მხარეში არ არის დასადგენი სპე-

²⁶⁰ შეად. Werle, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 441-443; Schramm, Internationales Strafrecht, 2011, 51.

²⁶¹ შეად. Safferling, Internationales Strafrecht, 2011, 193; Schramm, Internationales Strafrecht, 2011, 51-52.

ციალური მიზანი, გარდა ერთი ქმედებისა – დევნა (მე-7 მუხლის პირველი აბზაცის „h“ პუნქტი), რომელსაც ახასიათებს სპეციფიკური მიზანი (*specific intent*).²⁶²

ამასთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანია *Tadic*-ის შემთხვევა²⁶³ ყოფილი იუგოსლავიის დროებითი ტრიბუნალის პრაქტიკიდან:

სისხლის სამართლის საქმეთა პალატამ განავითარა თვალსაზრისი, რომ ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული ყველა დანაშაულის წინაპირობაა დამნაშავის მხრიდან გამოვლენილი *დისკრიმინაციული შინაგანი განწყობა*. სააპელაციო პალატამ კონკრეტულად დაასაბუთა, თუ რატომ არ არის ასეთი თვალსაზრისი გასაზიარებელი: ასეთი ზოგადი მოთხოვნა არ გამომდინარეობს არც საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის და არც *რომის* სტატუტის დებულებებიდან. „*დისკრიმინაციული მიზნით დეტერმინირებული განზრახვა*“ მხოლოდ იმ შემთხვევებშია „დანაშაულის განუყოფელი შემადგენელი ნაწილი“, როცა ამას პირდაპირ მოითხოვს ამ დანაშაულის სამართლებრივი რეგულაცია, როგორც, მაგალითად, *რომის* სტატუტის მე-7 მუხლის პირველი აბზაცის „h“ პუნქტში.

2.4. ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული

ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით

2.4.1. ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის

მოქმედი ქართული რედაქცია

აუცილებელია, რომ ნებისმიერი ქმედება, რომლის დასჯადობასაც ითვალისწინებს სტატუტში მოცემული ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის შემადგენლობა, გათვალისწინებულ იქნეს შიდასახელმწიფოებრივი სისხლის სამართლის კანონის მიერ, როგორც დანაშაული.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 408-ე მუხლის – „დანაშაული ადამიანურობის წინააღმდეგ“ – დისპოზიციის თანახმად, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული განსაზღვრულია, როგორც ნებისმიერი ქმედება, რომელიც ჩადენილია სამოქალაქო მოსახლეობაზე ან პირებზე ფართომასშტაბიანი ან სისტემატური თავდასხმის ფარგლებში, რაც გამოიხატა მკვლელობით, ადამიანთა მასობრივი განადგურებით, ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანებით, დეპორტაციით, თავისუფლების უკანონო აღკვეთით, წამებით, გაუპატიურებით, სქესობრივ მორჩილებაში ყოლით, პროსტიტუციის იძულებით, იძულებითი ორსულობით, ძალადობითი სტერილიზაციით, პირთა ჯგუფის დევნით პოლიტიკური, რასობრივი, ეროვნული, ეთნიკური, კულტურული, რელიგიური, სქესობრივი ან სხვა ნიშნის საფუძველზე, აპარტიდითა და სხვა არაპუმანური ქმედებით, რომელიც სერიოზულ ზიანს აყენებს ადამიანის ფიზიკურ ან/და ფსიქიკურ მდგომარეობას. მისი ჩადენა ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით თორმეტიდან

²⁶² შეად. Werle, *Völkerstrafrecht*, 3. Auflage, 2012, 432-435.

²⁶³ იხ. *ICTY, Prosecutor v. Tadic, Appeals Judgement*, 15.7.1999, პარ. 173; შეად. *Schramm, Internationales Strafrecht*, 2011, 52.

ოც წლამდე ან უფადო თავისუფლების აღკვეთით.

სტატუტის მე-7 მუხლის მსგავსად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულად განიხილავს ისეთ ქმედებას, რომელიც ჩადენილია „სამოქალაქო მოსახლეობაზე ან პირებზე ფართომასშტაბიანი ან სისტემატური თავდასხმის ფარგლებში“.

კოდექსის 408-ე მუხლში ჩამოთვლილია ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ისეთი ელემენტები, როგორიცაა მკვლელობა, ადამიანთა მასობრივი განადგურება, ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანება, დეპორტაცია, თავისუფლების უკანონო აღკვეთა, წამება, გაუპატიურება, სქესობრივ მორჩილებაში ყოლა, პროსტიტუციის იძულება, იძულებითი ორსულობა, ძალადობითი სტერილიზაცია, პირთა ჯგუფის დევნა პოლიტიკური, რასობრივი, ეროვნული, ეთნიკური, კულტურული, რელიგიური, სქესობრივი ან სხვა ნიშნის საფუძველზე, აპარტიდო და სხვა არაჰუმანური ქმედება, რომელიც სერიოზულ ზიანს აყენებს ადამიანის ფიზიკურ ან/და ფსიქიკურ მდგომარეობას. ამ დანაშაულის სუბიექტური მხარის განსახორციელებლად საკმარისია არაპირდაპირი განზრახვა და არ არის აუცილებელი პირდაპირი განზრახვის არსებობა.²⁶⁴

სტატუტის მე-7 მუხლში აღნიშნული ქმედების ობიექტური შემადგენლობის ჩამონათვალი უფრო დიდია, მაგრამ არ არის ამომწურავი; აქაც მითითებულია სხვა არაადამიანურ განზრახ ქმედებებზე, რომლებიც იწვევს მძიმე ტანჯვას, სხეულის მძიმე დაზიანებას, ანდა სერიოზულ ზიანს აყენებს პირის ფსიქიკურ ან/და ფიზიკურ ჯანმრთელობას.

მთლიანობაში, სისხლის სამართლის კოდექსის 408-ე მუხლი შეესაბამება სტატუტის მე-7 მუხლში მოცემული ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის შემადგენლობას. ამ საკითხთან დაკავშირებით სისხლის სამართლის კოდექსი არ საჭიროებს აუცილებელ ცვლილებას, თუმცა შესაძლებელია, რომ კოდექსის 408-ე მუხლის დისპოზიციას დაემატოს შემდეგი სიტყვები: „და რომლის დასჯადობაც გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის საერთაშორისო სამართლოს სტატუტის მე-7 მუხლით“.

განსხვავება რომის სტატუტისა და ქართული კოდექსის ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის შემადგენლობებს შორის მდგომარეობს იმაში, რომ კოდექსის 408-ე მუხლი არ შეიცავს მთლიანი დანაშაულის (*chapeau*) პოლიტიკურ ელემენტს და, რომის სტატუტის მე-7 მუხლის მე-2(a) აბზაცისგან განსხვავებით, არ მოითხოვს, რომ „თავდასხმა, მიმართული სამოქალაქო მოსახლეობის წინააღმდეგ“ განხორციელებული იყოს სახელმწიფოს ან ორგანიზაციის პოლიტიკის გატარების ან მისი ხელშეწყობის მიზნით.

²⁶⁴ შეად. Schramm, Internationales Strafrecht, 2011, 52.

2.4.2. ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის

საკანონმდებლო სრულყოფისათვის

საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს მიერ სისხლის სამართლის სისტემის რეფორმის უწყებათაშორის საკოორდინაციო საბჭოს ფარგლებში შემუშავებულ იქნა ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის შემადგენლობის ახალი რედაქცია. შემადგენლობაში გაკეთებულია დიფერენციაცია უმართლობის ხარისხის მიხედვით, რის შედეგადაც ნორმა შედგება სამი ნაწილისაგან. აღნიშნული შეესაბამება სხვა ევროპული სახელმწიფოების გამოცდილებას. სისხლის სამართლის კოდექსის ნორმის პროექტი ასეთია:

„მუხლი 408. დანაშაული ადამიანურობის წინააღმდეგ

1. დანაშაული ადამიანურობის წინააღმდეგ, ესე იგი ქმედება, ჩადენილი სამოქალაქო მოსახლეობაზე ფართომასშტაბიანი ან სისტემატური თავდასხმის ფარგლებში, რაც გამოიხატა

ა) მკვლელობით,

ბ) ადამიანთა მასობრივი განადგურებით, –

ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით თორმეტიდან ოც წლამდე ან უვადო თავისუფლების აღკვეთით.

2. დანაშაული ადამიანურობის წინააღმდეგ, რაც გამოიხატა

ა) დამონებით,

ბ) წამებით,

გ) გაუპატიურებით,

დ) სქესობრივ მორჩილებაში ყოლით,

ე) პროსტიტუციის იძულებით,

ვ) იძულებითი სტერილიზაციით, –

ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით თერთმეტიდან ოც წლამდე ან უვადო თავისუფლების აღკვეთით.

3. დანაშაული ადამიანურობის წინააღმდეგ, რაც გამოიხატა

ა) ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანებით,

ბ) იძულებითი ორსულობით,

გ) დეპორტაციით,

დ) მოსახლეობის იძულებით გადაადგილებით,

ე) თავისუფლების უკანონო აღკვეთით,

ვ) პირთა იძულებით გაუჩინარებით,

ზ) პირთა ჯგუფის დევნით პოლიტიკური, რასობრივი, ეროვნული, ეთნიკური,

კულტურული, რელიგიური, სქესობრივი ან სხვა ნიშნის საფუძველზე,

თ) აპარტიდის დანაშაულით,

ი) სხვა არაპუმანური ქმედებით, რომელიც სერიოზულ ზიანს აყენებს ადამიანის ფიზიკურ ან ფსიქიკურ მდგომარეობას, –

ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ათიდან ოც წლამდე.“

კაზუსი:

შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის (სამოქალაქო ომის) დროს, რომელიც მიზნად ისახავდა სახელმწიფოს ერთ-ერთი პროვინციული დასახლებული რეგიონის ტერიტორიაზე მცხოვრებ მოსახლეობასთან ანგარიშ-სწორებას, თუ ისინი არ დაემორჩილებოდნენ ცენტრალური ხელისუფლების მითითებებს, ჯარისკაცმა მონაწილეობა მიიღო მშვიდობიანი მოქალაქეების წინააღმდეგ ჩადენილ მოქმედებებში. ეს მოქმედებები მიზნად ისახავდა „ისტორიული სიმაღლის“ აღდგენას: ტერიტორიის გათავისუფლებას იმ ადამიანებისაგან, რომლებიც არ დაემორჩილებოდნენ ცენტრალურ ხელისუფლებას და მოითხოვდნენ მათი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების უზრუნველყოფას. ჯარისკაცმა მონაწილეობა მიიღო ერთ-ერთი ქალაქის მოსახლეობის წინააღმდეგ ჩადენილ ქმედებებში, კერძოდ, რამდენიმე მშვიდობიანი მოქალაქის სიცოცხლის მოსპობასა და ქონების განადგურებაში, ასევე მართლმადიდებლური ეკლესიის აფეთქებაში, ისე, რომ იგი არ წარმოადგენდა სამხედრო სამიზნეს და მისი აფეთქება არ იყო გამოწვეული საომარი მოქმედების დროს თავდაცვის აუცილებლობით. შეიარაღებული კონფლიქტი მიმდინარეობდა იმის გამოცხადებით, რომ დაუმორჩილებელთა დანდობა არ იქნებოდა! ცენტრალური ხელისუფლების მორჩილებს აწინაურებდნენ სხვადასხვა თანამდებობაზე და უქმნიდნენ ცხოვრების ნორმალურ პირობებს, ხოლო დაუმორჩილებლებს სასტიკად უსწორდებოდნენ.

შეკითხვები:

- არის თუ არა ჯარისკაცის ქმედება დასჯადი?
- რომელი დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტური (*actus reus*) და სუბიექტური (*mens rea*) ელემენტებია განხორციელებული?
- აქვს თუ არა მნიშვნელობა კვალიფიკაციისათვის იმას, რომ დანაშაული ჩადენილ იქნა შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს და სწორია თუ არა ქმედებათა კვალიფიკაცია რომის სტატუტის მე-8 მუხლის მე-2 აბზაცის „c“ პუნქტის i ქვეპუნქტით და „e“ პუნქტის iv და x ქვეპუნქტებით?

3.1. ომის დანაშაულის ცნება და დასჯადობის საფუძველი

რომის სტატუტის მე-5 მუხლის პირველი (c) აბზაცი და მე-8 მუხლის პირველი აბზაცი სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ანიჭებს უფლებამოსილებას, თავისი იურისდიქცია განახორციელოს ომის დანაშაულების მიმართ. კერძოდ, სასამართლო¹ თავის იურისდიქციას ახორციელებს ომის დანაშაულზე, თუ იგი ჩადენილია გეგმის ან პოლიტიკის ნაწილის, ან ამგვარ დანაშაულთა ფართომასშტაბიანი ჩადენის ნაწილის სახით.

სამხედრო ძალის გამოყენება საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის

ნორმების დაცვით ნებადართულია საერთაშორისო სამართალში.²⁶⁵ ომის დანაშაული კი წარმოადგენს საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების საერთაშორისო სამართლის მიხედვით დასჯად დარღვევას.²⁶⁶ საყოველთაოდ აღიარებულია ამ დანაშაულის საერთაშორისო-სამართლებრივი დევნის შესაძლებლობა, რადგან იგი აღიარებულია საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის მიერ.²⁶⁷

ომის დანაშაულის შემადგენლობაში, რომის სტატუტის მიხედვით, მოიაზრება შეიარაღებული კონფლიქტების შესახებ საერთაშორისო სამართლის მთელი რიგი მძიმე დარღვევები, რომლებიც ჩამოთვლილია სტატუტის მე-8 მუხლის მე-2 აბზაცში. ეს მძიმე დარღვევები შეიძლება ჩადენილ იქნეს როგორც საერთაშორისო (სახელმწიფოთაშორისი), ასევე არასაერთაშორისო (შიდასახელმწიფოებრივი) შეიარაღებული კონფლიქტების დროს: მე-8 მუხლის მე-2 აბზაცის (a) და (b) პუნქტები ეხება საერთაშორისო (სახელმწიფოთაშორისი) შეიარაღებული კონფლიქტების დროს ჩადენილ ომის დანაშაულებს, ხოლო მე-8 მუხლის მე-2 აბზაცის (c) და (e) პუნქტები – არასაერთაშორისო (შიდასახელმწიფოებრივი) შეიარაღებული კონფლიქტების დროს ჩადენილ ომის დანაშაულებს.

შესაბამისად, სტატუტი აფუძნებს ICC-ის იურისდიქციას შემდეგ ოთხ შემთხვევაში:

(1) საერთაშორისო (სახელმწიფოთაშორისი) შეიარაღებული კონფლიქტების დროს ჟენევის 1949 წლის 12 აგვისტოს კონვენციების მძიმე დარღვევებისათვის;

(2) საერთაშორისო (სახელმწიფოთაშორისი) შეიარაღებული კონფლიქტების დროს ომის კანონებისა და ჩვეულებების მძიმე დარღვევებისათვის;

(3) არასაერთაშორისო (შიდასახელმწიფოებრივი) შეიარაღებული კონფლიქტების დროს ჟენევის 1949 წლის 12 აგვისტოს კონვენციებისათვის საერთო მე-3 მუხლის მძიმე დარღვევებისათვის;

(4) არასაერთაშორისო (შიდასახელმწიფოებრივი) შეიარაღებული კონფლიქტების დროს ომის კანონებისა და ჩვეულებების მძიმე დარღვევებისათვის.

ცნება „ომი“ საერთაშორისო-სამართლებრივად მოქველებულია. ამის ნაცვლად გამოიყენება ცნება „შეიარაღებული კონფლიქტი“.²⁶⁸

აღსანიშნავია, რომ „საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის მძიმე დარღვევები“ და „ომის დანაშაულები“, მართალია, თავიანთი მნიშვნელობით ნაწილობრივ ერთმანეთს ემთხვევა, მაგრამ იდენტური ცნებები არ არის. ტერმინი „მძიმე დარღვევები“ გამოიყენებულია ჟენევის ოთხ კონვენციასა და პირველ დამატებით ოქმში საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ზოგიერთი დარღვევის აღსანიშნავად, რომლებიც ჩადენილია საერთაშორისო შეიარაღებულ კონფლიქტში ამ დოკუმენტებით დაცული პირების ან ობიექტების წინააღმდეგ. „მძიმე დარღვევები“ არის „ომის დანაშაულები“ ჟენევის კონვენციების პირველი დამატებითი ოქმის 85(5)-ე მუხლის მიხედვით, მაგრამ ყველა ომის დანაშაული არ არის

²⁶⁵ იხ. Werle, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 453-461.

²⁶⁶ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის შესახებ ქართულ ენაზე იხ. ფლეკი (რედ.), სახელმძღვანელო საერთაშორისო ჰუმანიტარულ სამართალში, ინგლისურიდან ქართული თარგმანის რედაქტორი თ. თომაშვილი, 2014.

²⁶⁷ იხ. König, Die völkerrechtliche Legitimation der Strafgewalt internationaler Strafjustiz, 2002, 273.

²⁶⁸ იხ. Safferling, Internationales Strafrecht, 2011, 212.

„მძიმე დარღვევა“. ამდენად, სტატუტში გამოყენებული ტერმინი „ომის დანაშაულები“ უფრო ფართოა იმ გაგებით, რომ ის მოიცავს იმ ქმედებებსაც, რომლებსაც *ჟენევის* კონვენციები და პირველი დამატებითი ოქმი არ ანიჭებს „მძიმე დარღვევების“ კვალიფიკაციას.

ომის დანაშაულების შემადგენლობის ამსახველი სტატუტის მე-8 მუხლი მოიცავს ყველა მძიმე დარღვევას, რაც გათვალისწინებულია 1949 წლის *ჟენევის* კონვენციებით და იყენებს უკვე დამკვიდრებულ ტერმინოლოგიას. იგი ასევე მოიცავს საერთაშორისო შეიარაღებულ კონფლიქტში მოქმედი კანონებისა და ჩვეულებების მძიმე დარღვევებს. ეს შემადგენლობა ასახავს უფრო ფართო მოცულობის ნესებს, მოყოლებული 1907 წლის ჰააგის წესებიდან და, შედარებით შეზღუდულად, 1977 წლის პირველი დამატებითი ოქმის დებულებებს, მაგრამ ცოტა შეცვლილი სახით. ამიტომ ამ მუხლში გაერთიანდა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის მრავალი მძიმე დარღვევა. მიუხედავად ამისა, რომის სტატუტში მოცემული ომის დანაშაულის შემადგენლობები არ მოიცავს ყველა დარღვევას, კერძოდ, ამ მუხლში არ შესულა პირველი დამატებითი ოქმით გათვალისწინებული ზოგიერთი დანაშაული. ამიტომ ეროვნული კანონმდებლობის შესაბამისობაში მოყვანა *რომის* სტატუტთან არ გულისხმობს *ჟენევის* კონვენციებისა და მათი დამატებითი ოქმების რატიფიკაციით ნაკისრი ვალდებულებების სრულყოფილ ასახვას შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში. *ჟენევის* კონვენციების პირველ დამატებით ოქმში მოცემული დანაშაულის ზოგიერთი შემადგენლობა არ არის მოცემული ან არასრულყოფილადაა ასახული *რომის* სტატუტში, რის გამოც საჭიროა, შემონმდეს ასახულია თუ არა იგი შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში, განსაკუთრებით პირველი დამატებითი ოქმის მე-11 და 85-ე მუხლები. საქართველოს ახალმა სისხლის სამართლის კოდექსმა გაითვალისწინა ეს მომენტი, 411-ე, 412-ე და 413-ე მუხლებში, რის შესახებაც საუბარია ქვემოთ.

ამდენად, სტატუტი მოიცავს ომის დანაშაულის ფართო კატალოგს. მართალია, სახელმწიფოები ვალდებული არ არიან, თავიანთ კანონმდებლობაში სიტყვასიტყვით გადაიტანონ სტატუტით გათვალისწინებული შემადგენლობები, მაგრამ უნდა შეეძლოთ სასამართლოს იურისდიქციაში შემავალი დანაშაულის შემადგენლობებზე თავიანთი იურისდიქცია განახორციელონ და დასაჯონ ამ დანაშაულის ჩამდენი პირები.

სტატუტის კომპეტენციაში არ შედის საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნებისმიერი დარღვევის დასჯადობა. მხოლოდ ისეთი დანაშაული, რომელიც დასახელებულია სტატუტში, ექვემდებარება ამ სასამართლოს იურისდიქციას. ამით არაფერი იცვლება სახელმწიფოს ვალდებულებებთან მიმართებაში, განსაკუთრებით, *ჟენევის* ოთხი კონვენციიდან და მათი ორი დამატებითი ოქმიდან გამომდინარე – სისხლის სამართლის წესით ალიკვეთოს შეიარაღებული კონფლიქტის საერთაშორისო სამართლის ნებისმიერი დარღვევა და შიდასახელმწიფოებრივი სამართლებრივი სისტემით გათვალისწინებულ იქნეს თანაზომიერი დასჯა კონვენციებსა და მათ დამატებით ოქმებში მოცემული ომის ყველა დანაშაულისათვის.

სტატუტში მოცემული პერსპექტივიდან გამომდინარე, მომავალში ომის

დანაშაულის მიმართ შესაძლებელი უნდა იყოს სისხლისსამართლებრივი დევნა, მიუხედავად იმისა, თუ სად არის იგი ჩადენილი და ვინ არის მისი ჩამდენი. დღეისათვის სასამართლოს იურისდიქცია არ ვრცელდება ყველა ომის დანაშაულზე. სასამართლო უფლებამოსილია, გაასამართლოს პირი მხოლოდ მის იურისდიქციაში შემავალი ერთ-ერთი დანაშაულისათვის, რომელიც ჩადენილია სტატუტის მონაწილე სახელმწიფოს ტერიტორიაზე ან ამ სახელმწიფოს მოქალაქის მიერ. ამ პრინციპიდან გამონაკლისია ის შემთხვევა, როცა სასამართლოს ვითარებას მოახსენებს უშიშროების საბჭო, რომელიც მოქმედებს გაეროს წესდების მე-7 თავის საფუძველზე.

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შექმნას აქვს პრევენციული მნიშვნელობა: თუ სახელმწიფო, რომელმაც უნდა დასაჯოს ომის დანაშაული, თავის ვალდებულებას არ ასრულებს, საერთაშორისო სასამართლოს შეუძლია პროცესი თვითონ ჩაატაროს (კომპლემენტარულობის პრინციპი).

რაც შეეხება ომის დანაშაულის დასჯადობას, მისი კრიმინალიზაცია საერთაშორისო დონეზე პირველად მოხდა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, ნიურნბერგისა და ტოკიოს საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალების წესდებების მიერ. ჯერ კიდევ პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ, ვერსალის შეთანხმების 229-ე მუხლი ითვალისწინებდა საერთაშორისო დონეზე სისხლისსამართლებრივ დევნას ომის დანაშაულისათვის, რომელიც ვერ იქნა რეალიზებული. გასული საუკუნის 90-იან წლებში ამ დანაშაულისათვის სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულების განხორციელების ფუნქციით აღიჭურვა *ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის საერთაშორისო ტრიბუნალები*.

საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ყველა დარღვევა როდი წარმოადგენს ომის დანაშაულს, არამედ მხოლოდ ისეთი, რომელიც კრიმინალიზებულია.²⁶⁹ *ყოფილი იუგოსლავიის საერთაშორისო ტრიბუნალმა* ჩამოაყალიბა ომის დანაშაულის შემონმების სქემა.²⁷⁰ შესაბამისად,

(i) ქმედება წინააღმდეგობაში უნდა იყოს საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმასთან;

(ii) დარღვეული ნორმა უნდა გამომდინარეობდეს საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლიდან ან საერთაშორისო სახელმწიფოებო სამართლიდან;

(iii) დარღვევა უნდა იყოს მძიმე;

(iv) ნორმის დარღვევა უნდა ითვალისწინებდეს ინდივიდუალურ სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას.

რომის სტატუტის მე-8 მუხლის მე-2 აბზაციტ მოხდა საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის საფუძველზე ომის დანაშაულის დასჯადობის უშუალო კოდიფიკაცია ორივე სახის შეიარაღებული კონფლიქტის შემთხვევებისათვის. კონფლიქტის შინაარსის მიხედვით (საერთაშორისო თუ არასაერთაშორისო), ობიექტური შემადგენლობების ცალკეული ქმედებების ჩამონათვალი არ არის იდენტური.

²⁶⁹ იხ. *Cassese, International Criminal Law*, 2003, 50.

²⁷⁰ იხ. *ICTY, Prosecutor v. Tadic, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction*, 2.10.1995, პარ. 94.

3.2. ომის დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობა

რომის სტატუტის მე-8 მუხლის სამართლებრივ სიკეთეს წარმოადგენს მსოფლიოში მშვიდობის არსებობის კოლექტიური ინტერესი.²⁷¹ იგი მთლიანად კი არ კრძალავს შეიარაღებულ კონფლიქტს, არამედ მხოლოდ ომის წარმოების განსაზღვრულ ფორმებს აცხადებს დასჯადად (*ius in bello*), რაც მიუთითებს იმაზე, რომ სტატუტის მე-8 მუხლი მიზნად ისახავს კოლექტიური სამართლებრივი სიკეთეების დაცვას.²⁷² ზოგიერთი ავტორი მიიჩნევს, რომ იგი ახდენს კოლექტივის მიკუთვნებული პირების ინდივიდუალური სამართლებრივი სიკეთეების დაცვასაც.²⁷³

სტატუტის მე-8 მუხლით განსაზღვრულია რამდენიმე ათეული (50-ზე მეტი) სხვადასხვა ქმედების დასჯადობა, რომლებიც შეიძლება ჩადენილ იქნეს შეიარაღებული კონფლიქტის დროს. ცალკეულ ქმედებებსა და კონფლიქტს შორის უნდა არსებობდეს ფუნქციონალური კავშირი. იგი ჩადენილი უნდა იყოს კონფლიქტთან კავშირში.²⁷⁴ ამ კავშირიდან გამომდინარეობს, რომ დამნაშავე წარმოადგენს კონფლიქტის ერთ-ერთ მხარეს და არა მაინცდამაინც კონფლიქტის უშუალო მონაწილეს.

3.2.1. შეიარაღებული კონფლიქტის ცნება და სახეები

ომის დანაშაულის ჩადენისათვის აუცილებელია შეიარაღებული კონფლიქტის არსებობა. იგი წარმოადგენს ომის დანაშაულისათვის ცალკეულ ქმედებათა დასჯადობის წინაპირობას. არსებობს საერთაშორისო და შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტები.²⁷⁵

ყოფილი იუგოსლავიის ტრიბუნალმა *Tadic*-ის გადაწყვეტილებაში ჯერ კიდევ 1995 წელს განმარტა, რომ „შეიარაღებული კონფლიქტი“ სახეზეა, როცა შეიარაღებული ძალის გამოყენება ხდება სახელმწიფოებს შორის ან ადგილი აქვს შეიარაღებულ ძალადობრივ ქმედებებს ხელისუფლების ორგანოებსა და ორგანიზებულ შეიარაღებულ ჯგუფებს შორის, ან სახელმწიფოში მხოლოდ ამგვარ ჯგუფებს შორის.²⁷⁶

სასამართლოს ამ გადაწყვეტილებიდან გამომდინარეობს ორი წინაპირობა, რომელიც აუცილებელია იმისათვის, რომ სახეზე იყოს „შეიარაღებული კონფლიქტი“: ერთი მხრივ, ადგილი უნდა ჰქონდეს გარკვეული ინტენსივობის კონფლიქტს, რომელიც შეიძლება გამოხატული იყოს გაზრდილ სამხედრო ოპერაციებში. მეორე მხრივ, უნდა არსებობდეს გარკვეული ორგანიზაციული სტრუქტურა, რომელიც შეიარაღებულ კონფლიქტს განასხვავებს შიდასახელმწიფოებრივი არეულობები-

²⁷¹ იხ. Werle, *Völkerstrafrecht*, 3. Auflage, 2012, 473.

²⁷² იხ. Safferling, *Internationales Strafrecht*, 2011, 223.

²⁷³ იხ. Gless, *Internationales Strafrecht*, 2011, 251; Satzger, *Internationales Strafrecht*, 6. Auflage, 2013, 341.

²⁷⁴ იხ. Safferling, *Internationales Strafrecht*, 2011, 233-234.

²⁷⁵ საერთაშორისო და შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის ცნებების შესახებ იხ. Ambos, *Treatise on International Criminal Law*, Vol. II, 2014, 131-140.

²⁷⁶ იხ. ICTY, *Prosecutor v. Tadic*, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, 2.10.1995, პარ. 70.

სა და სხვადასხვა დაჯგუფებების (ბანდების) ურთიერთდაპირისპირებებისაგან.²⁷⁷ შეიარაღებული კონფლიქტის ყველაზე კლასიკური შემთხვევაა, როცა ერთი სახელმწიფო მეორე სახელმწიფოს გამოუცხადებს ომს ან მოახდენს შეიარაღებულ თავდასხმას ომის გამოცხადების გარეშე (სახელმწიფოთა შორის შეიარაღებული კონფლიქტი). საერთაშორისო კონფლიქტებში მონაწილეობს ორი ან მეტი სახელმწიფო, სახელმწიფო და საერთაშორისო ორგანიზაცია, ასევე არსებობს კონფლიქტები, რომლებშიც უშუალოდ მხოლოდ ერთი სახელმწიფო მონაწილეობს, ხოლო მეორე სახელმწიფო წარმოდგენილია არასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული დაჯგუფების სახით.²⁷⁸ არსებობს ასევე სამოქალაქო ომის სიტუაციები. შეიძლება ასევე ადგილი ჰქონდეს კონფლიქტს სამთავრობო ძალებსა და სხვა შეიარაღებულ ჯგუფებს შორის ან კონფლიქტს სახელმწიფოში სხვადასხვა შეიარაღებულ დაჯგუფებას შორის (შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტი).

რომის სტატუტის მე-8 მუხლის მე-2 აბზაცი განასხვავებს დანაშაულთა ორ კატეგორიას (*two boxes approach*)²⁷⁹. პირველი ითვალისწინებს ომის დანაშაულის დასჯადობას სახელმწიფოთა შორის შეიარაღებული კონფლიქტის დროს (მე-8 მუხლის მე-2 აბზაცი „ა“ და „ბ“ პუნქტები), ხოლო მეორე – შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს (მე-8 მუხლის მე-2 აბზაცი „ც“ და „ე“ პუნქტები). ომის სისხლის სამართლის გამოყენების სფერო შიდასახელმწიფოებრივი კონფლიქტებისათვის გაცილებით პატარაა, ვიდრე საერთაშორისო კონფლიქტებისათვის. დანაშაულთა ორივე ამ ჯგუფში ასევე განასხვავებენ *ჟენევის სამართლის დარღვევასა* (მე-8 მუხლის მე-2 აბზაცი „ა“ და „ც“ პუნქტები) და *ჰააგის სამართლის დარღვევას* (მე-8 მუხლის მე-2 აბზაცი „ბ“ და „ე“ პუნქტები) შორის.

3.2.2. სახელმწიფოთაშორისი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს

ჩადენილი ომის დანაშაულები

სტატუტის მე-8 მუხლის მე-2 აბზაცი (ა) და (ბ) პუნქტებში მოცემულია იმ ომის დანაშაულთა შემადგენლობები, რომლებიც შეიძლება ჩადენილ იქნეს საერთაშორისო (სახელმწიფოთაშორისი) შეიარაღებული კონფლიქტის დროს.

ომის დანაშაულის რვა შემადგენლობა, რომლებიც ჩამოთვლილია რომის სტატუტის მე-8 მუხლის მე-2 აბზაცი (ა) პუნქტში, წარმოადგენს მძიმე დარღვევებს (*grave breaches*) და მთლიანად და სიტყვასიტყვით შეესაბამება *ჟენევის 1949 წლის ოთხ კონვენციაში* (I კონვენციის 50-ე მუხლში, II კონვენციის 51-ე მუხლში, III კონვენციის 130-ე მუხლსა და IV კონვენციის 147-ე მუხლში) მოცემულ ქმედებათა ჩამონათვალს. *ჟენევის კონვენციები* ავალდებულებს მონაწილე სახელმწიფოებს ამ ქმედებათა ჩამდენი და მათი ჩადენის ბრძანების გამცემი პირების ეფექტიან დასჯას, მათ მიმართ სისხლისსამართლებრივი დევნის განხ-

²⁷⁷ იხ. Kolb, BYBIL 2001, 259, 270.

²⁷⁸ იხ. Ambos, Internationales Strafrecht, 3. Auflage, 2011, 276-279.

²⁷⁹ იხ. Safferling, Internationales Strafrecht, 2011, 223.

ორციელებასა და მათი სასამართლოსათვის გადაცემას. ყველა შემთხვევაში ომის დანაშაულის ჩადენაში ბრალდებული უნდა სარგებლობდეს სათანადო სასამართლო გარანტიებითა და დაცვის უფლებით, რომელთა მინიმალური სტანდარტები განსაზღვრულია სამხედრო ტყვეებთან მოპყრობის შესახებ ჟენევის 1949 წლის 12 აგვისტოს III კონვენციის 105-ე-108-ე მუხლებით (იხ. ასევე ჟენევის IV კონვენციის 146-ე მუხლი). ამით ჟენევის კონვენციები უარს ამბობს ომის დანაშაულისათვის საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის საფუძველზე უშუალო დასჯადობის პრინციპზე და ანებს სისხლის სამართლის ეროვნული მართლმსაჯულების ორგანოების მეშვეობით საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის შუალობით დაცვას.²⁸⁰

მე-8 მუხლის მე-2 აბზაცის (b) პუნქტი მოიცავს საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის დანარჩენ 26 მძიმე დარღვევას, როგორც ეს აღიარებულია საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის მიერ. ამ მძიმე დარღვევების უმრავლესობა ამავდროულად მოცემულია საერთაშორისო ხელშეკრულებებში, ასე მაგალითად, კონვენციაში, რომელიც შეეხება ომის წარმოების კანონებსა და ჩვეულებებს (ჰააგის 1907 წლის 18 ოქტომბრის IV კონვენცია), ჰააგის კონვენციაში შეიარაღებული კონფლიქტების დროს კულტურულ ფასეულობათა დაცვის შესახებ (1945), ჟენევის კონვენციების I დამატებით ოქმში (1977), ისევე როგორც კონვენციაში ქიმიური იარაღის შესახებ (1993).

სტატუტში ასახვა პოვა ჟენევის 1925 წლის 17 ივნისის ოქმმა მომწამვლელი აირების შესახებ: „ჟენევის ოქმი ომში მგუდავი, მომწამვლელი ან სხვა მსგავსი აირების, ისევე როგორც ბაქტერიოლოგიური საშუალებების გამოყენების აკრძალვის შესახებ“ (სტატუტის მე-8 მუხლის მე-2 აბზაცის (b) პუნქტის xvii, xviii ქვეპუნქტი).

3.2.3. შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის

დროს ჩადენილი ომის დანაშაულები

სტატუტის მე-8 მუხლის მე-2 აბზაცის (c) და (e) პუნქტებში მოცემულია ომის დანაშაულის შემადგენლობები, რომლებიც შეიძლება ჩადენილ იქნეს შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს. შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტი კი განმარტებულია, როგორც კონფლიქტი, რომელსაც არა აქვს საერთაშორისო ხასიათი.

არასაერთაშორისო ხასიათის შეიარაღებულ კონფლიქტთა რიცხვს არ ეკუთვნის შიდა წესრიგის დარღვევები და დაძაბულობები, როგორიცაა არეულობები, ძალადობის ცალკეული და სპორადიული აქტები ან სხვა მსგავსი ხასიათის მოქმედებები. ის ეხება შეიარაღებულ კონფლიქტებს სახელმწიფოს ტერიტორიაზე, როდესაც მიმდინარეობს ხანგრძლივი შეიარაღებული კონფლიქტი სამთავრობო ძალებსა და ორგანიზებულ შეიარაღებულ დაჯგუფებებს ან თვით ასეთ და-

²⁸⁰ იხ. *Jeschke*, GA 1981, 49, 56.

ჯგუფებებს შორის.²⁸¹

შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს ჩადენილი იმ დანაშაულის შემადგენლობები, რომლებზეც ICC ახორციელებს თავის იურისდიქციას, მოცემულია რომის სტატუტის მე-8 მუხლის მე-2 აბზაცის (c) და (e) პუნქტებში.

რომის სტატუტის მე-8 მუხლის მე-2 აბზაცის (c) პუნქტით კრიმინალიზებულია *ჟენევის 1949 წლის კონვენციებისათვის საერთო მე-3 მუხლის მძიმე დარღვევები*, რომელიც *ჟენევის კონვენციების ერთადერთი დებულებაა*, რომელიც გამოიყენება შიდასახელმწიფოებრივ შეიარაღებულ კონფლიქტებში.

დასჯადია დანაშაულები, ჩადენილი იმ პირის მიმართ, ვინც უშუალოდ არ მონაწილეობს საომარ მოქმედებებში, მათ შორის, შეიარაღებული ძალების წარმომადგენლების მიმართ, ვინც დადო იარაღი და სხვა ისეთი პირის მიმართ, ვინც ავადმყოფობის, ჭრილობის, ტყვედ ჩავარდნის ან სხვა მიზეზით საბრძოლო ოპერაციებში არ მონაწილეობს. შემადგენლობის ცალკეული კონკრეტული მოქმედებები გამოიხატება შემდეგში: თავდასხმა სიცოცხლესა და ჯანმრთელობაზე, განსაკუთრებით ნებისმიერი სახის განზრახვი მკვლელობა, დამახინჯება, სასტიკი მოპყრობა და წამება, პიროვნული ღირსების დამცირება, განსაკუთრებით ღირსების შემლახავი და დამამცირებელი მოპყრობა, მძევლად ხელში ჩაგდება, აგრეთვე გასამართლება და დასჯა კანონით განსაზღვრული სასამართლოს მიერ დადგენილი განაჩენისა და საერთაშორისო სამართლით აღიარებული სამართლებრივ გარანტიების დაცვის გარეშე.

რომის სტატუტის მე-8 მუხლის მე-2 აბზაცის (e) პუნქტი ეხება საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის სხვა დარღვევებს, რომლებიც არ არის მოცემული *ჟენევის კონვენციებისათვის საერთო მე-3 მუხლში*, მაგრამ აქვს საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ხასიათი. ამ დებულებების უმრავლესობა შეესაბამება იმ დარღვევებს, რაც მოცემულია მე-8 მუხლის მე-2 აბზაცის (b) პუნქტში საერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტის შემთხვევებისათვის.

მე-8 მუხლის მე-2 აბზაცის (e) პუნქტი ძირითადად შეესაბამება *ჟენევის კონვენციების 1977 წლის მე-2 დამატებითი ოქმის შინაარსს*, არასაერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტების მსხვერპლთა დაცვის შესახებ. (e) პუნქტი განვრცობილია არასაერთაშორისო კონფლიქტების ომის წარმოების მეთოდების სფეროში მთელი რიგი საერთაშორისო ჩვეულებით-სამართლებრივი ნორმებით, რომლებიც დღემდე არ ყოფილა საერთაშორისო-სამართლებრივი ხელშეკრულებების საგანი.

აღსანიშნავია, ასევე; მე-8 მუხლის მე-3 აბზაცის შესახებ, რომელიც სტატუტში შეტანილ იქნა ზოგიერთი სახელმწიფოს შიშით, რათა სასამართლო არ ჩარეულიყო მათ საშინაო საქმეებში. მე-3 აბზაცში ნათქვამია, რომ „არაფერი ხელყოფს მთავრობის პასუხისმგებლობას, დაიცვას ან აღადგინოს სამართალი და წესრიგი სახელმწიფოში, ან ყველა კანონიერი საშუალებით დაიცვას სახელმწიფოს ერთიანობა და ტერიტორიული მთლიანობა“. ეს წესი მოქმედებს მხოლოდ იმ პირობით, რომ სახელმწიფო იყენებს მხოლოდ ლეგიტიმურ საშუალებებს, რაც შეესაბამება საერთაშორისო სამართლის მოთხოვნებს, განსაკუთრებით მოწოდებ-

²⁸¹ იხ. რომის სტატუტის მე-8 მუხლის მე-2 აბზაცის (d) და (f) პუნქტები.

ბულია, დაიცვას ადამიანის უფლებები და საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი.

3.2.4. ომის დანაშაულის ცალკეული შემადგენლობები

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო თავის იურიდიქციას ახორციელებს ომის დანაშაულზე, კერძოდ, თუ ისინი ჩადენილია გეგმაზომიერად ან პოლიტიკის ნაწილის, ან ამგვარ დანაშაულთა ფართომასშტაბიანი ჩადენის ნაწილის სახით (მე-8 მუხლის პირველი აბზაცი).

სტატუტის მე-8 მუხლში ჩამოთვლილია ომის დანაშაულთა ოთხი კატეგორია.

(I) ომის დანაშაულთა პირველი ორი კატეგორია (მე-8 მუხლის მე-2 აბზაცის „ა“ და „ბ“ პუნქტები) შეიძლება ჩადენილ იქნეს საერთაშორისო (სახელმწიფოთაშორისი) შეიარაღებული კონფლიქტის დროს.

(1) ომის დანაშაულთა პირველი კატეგორია გამოიხატება ჟენევის 1949 წლის 12 აგვისტოს კონვენციების მიხედვით დარღვევებში.

იგი მიმართულია ჟენევის კონვენციების დაცვის ქვეშ მყოფი პირების ან საკუთრების წინააღმდეგ. მათი მიზანი არ არის მებრძოლი მონაწილეების დაცვა, არამედ იმ პირების – დაჭრილების, ავადმყოფების, სამედიცინო პერსონალის, ომის ტყვეებისა და სამოქალაქო პირების, რომლებიც დასახელებულია ჟენევის ოთხ კონვენციაში:

ჟენევის I კონვენცია – მოქმედ ჯარში დაჭრილთა და ავადმყოფთა მდგომარეობის გაუმჯობესების შესახებ;

ჟენევის II კონვენცია – საზღვაო შეიარაღებულ ძალებში დაჭრილთა, ავადმყოფთა და ხოშლდის დაღუპვაში მოყოლილ პირთა მდგომარეობის გაუმჯობესების შესახებ;

ჟენევის III კონვენცია – სამხედრო ტყვეებთან მოპყრობის შესახებ;

ჟენევის IV კონვენცია – ომის დროს სამოქალაქო მოსახლეობის დაცვის შესახებ.

ომის დანაშაულთა პირველი კატეგორია კონკრეტულად შეიძლება გამოიხატოს შემდეგ ქმედებებში:

1) განზრახ მკვლელობა;

2) ნაწილა ან არაადამიანური მოპყრობა, მათ შორის, ბიოლოგიური ექსპერიმენტები;

3) ნაწილა ტანჯვის, სხეულის ნაწილა დაზიანების ან ჯანმრთელობისათვის ზიანის მიყენება;

4) საკუთრების უკანონო, უაზრო და ფართომასშტაბიანი განადგურება და ნიადაგის დაზიანება, რაც არ არის გამართლებული სამხედრო აუცილებლობით;

5) სამხედრო ტყვის ან დაცვის ქვეშ მყოფი სხვა პირის იძულება, იმსახუროს ნაწილა დაზიანებას ან სხვა სახის ზიანის მიყენებას;

6) სამხედრო ტყვის ან დაცვის ქვეშ მყოფი სხვა პირისთვის სამართლიანი და ნორმალური სასამართლო განხილვის უფლების ჩამორთმევა;

7) უკანონო დეპორტაცია ან გადაადგილება, ან უკანონო თავისუფლების აღკვეთა;

8) მძევლების აყვანა.

რომის სტატუტის მე-8 მუხლის მე-2 აბზაცის „ა“ პუნქტი სიტყვასიტყვით იმეორებს ჟენევის მე-4 კონვენციის 147-ე მუხლს. იგი ასევე შეესაბამება ყოფილი იუგოსლავიის საერთაშორისო ტრიბუნალის ნესდების მე-2 მუხლს. რუანდის საერთაშორისო ტრიბუნალთან მიმართებაში ეს შემადგენლობა არ გამოიყენება, რადგან რუანდაში ადგილი ჰქონდა არა საერთაშორისო, არამედ შიდასახელმწიფოებრივ კონფლიქტს.

(2) ომის დანაშაულთა მეორე კატეგორიას წარმოადგენს ომის კანონებისა და ჩვეულებების მძიმე დარღვევები.

აღნიშნული შეიძლება გამოიხატოს იმ კანონებისა და ჩვეულებების მძიმე დარღვევებში, რომლებიც საერთაშორისო სამართლის შესაბამისად გამოიყენება საერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტების დროს. დანაშაულთა ამ კატეგორიას ეკუთვნის ზოგიერთი სერიოზული დარღვევა, რომელიც გათვალისწინებულია პირველი დამატებითი ოქმით (მაგალითად, ჰააგის სამართლის დებულებების დარღვევა და ზოგიერთი სხვა დარღვევა, რომელიც კვალიფიცირდება როგორც სერიოზული დარღვევა უკანასკნელი წლების კონფლიქტების რეალობის გათვალისწინებით).

მიუხედავად ქმედებათა გრძელი ჩამონათვალისა, იგი არ შეიცავს ისეთ ქმედებებს, როგორიცაა ქვეითსაწინააღმდეგო ნაღმების, ბაქტერიული და ქიმიური საბრძოლო მასალების ან ატომური იარაღის გამოყენება.²⁸²

ომის დანაშაულთა მეორე კატეგორია კონკრეტულად შეიძლება გამოიხატოს შემდეგ ქმედებებში:

1) განზრახ თავდასხმა სამოქალაქო მოსახლეობაზე ან ცალკეულ სამოქალაქო პირებზე, რომლებიც უშუალოდ არ მონაწილეობენ საომარ მოქმედებებში;

2) განზრახ თავდასხმა სამოქალაქო ობიექტებზე, ე.ი. ობიექტებზე, რომლებიც არ წარმოადგენენ სამხედრო სამიზნეს;

3) დარტყმის განზრახ მიყენება ჰუმანიტარულ დახმარებაში ან მშვიდობის მხარდამჭერ მისიაში გაეროს ნესდების შესაბამისად მონაწილე პერსონალზე, ობიექტებზე, მასალებზე, ქვედანაყოფებზე ან გადასახიდ საშუალებებზე, ვიდრე მათ აქვთ ის დაცვის უფლება, რაც ენიჭება სამოქალაქო პირებს ან სამოქალაქო ობიექტებს შეიარაღებული კონფლიქტების საერთაშორისო სამართლის ნებადართვისად;

4) განზრახ თავდასხმა, როდესაც ცნობილია, რომ ასეთი თავდასხმა გამოიწვევს სამოქალაქო პირთა მკითხველით დაღუპვას ან დაზიანებას, ან სამოქალაქო ობიექტების დაზიანებას, ანდა ბუნებრივი გარემოს ფარავნისაშუალებით. ხანგრძლივ და მნიშვნელოვან ზიანს, რომელიც არათანაზომიერად იწვევოდა კონკრეტულ

²⁸² იხილ. *Giessel, Internationales Strafrecht*, 2011, 234.

ტული და უშუალოდ მოსალოდნელი საერთო სამხედრო უპირატესობისას;

5) ნებისმიერი საშუალებით ქალაქებზე, სოფლებზე, საცხოვრებლებზე ან შენობებზე თავდასხმა ან მათი დაბომბვა, რომლებიც არ არიან დაცული და არ წარმოადგენენ სამხედრო სამიზნეს;

6) იმ კომბატანტის მოკვლა ან დაჭრა, რომელმაც დადო იარაღი ან აღარ გააჩნია დაცვის საშუალება და უსიტყვოდ დანებდა;

7) დროებით ცეცხლის შეწყვეტის აღმნიშვნელი აღმის, ეროვნული დროშის ანდა გაეროს ან მოწინააღმდეგის განმასხვავებელი სამხედრო ნიშნისა და ფორმის, აგრეთვე ჟენევის კონვენციებით გათვალისწინებული განმასხვავებელი ემბლემების არასათანადო გამოყენება, რამაც ადამიანის სიკვდილი ან მათი მძიმე ფიზიკური დაზიანება გამოიწვია;

8) ოკუპანტი სახელმწიფოს მიერ თავისი სამოქალაქო მოსახლეობის ნაწილის პირდაპირ ან არაპირდაპირ გადაყვანა მის მიერ ოკუპირებულ ტერიტორიაზე, ან ოკუპირებული ტერიტორიის მთელი მოსახლეობის ან მისი ნაწილის დეპორტაცია ან გადაადგილება ამ ტერიტორიის საზღვრის ფარგლებში ან მის გარეთ;

9) რელიგიური, საგანმანათლებლო, ხელოვნების, სამეცნიერო ან საქველმოქმედო მიზნებისათვის განკუთვნილ შენობებზე, ისტორიულ ძეგლებზე, საავადმყოფოებზე ან ავადმყოფთა და დაჭრილთა თავმოყრის ადგილებზე დარტყმების განზრახ მიყენება, თუ ისინი არ წარმოადგენენ სამხედრო სამიზნეს;

10) მოწინააღმდეგის განკარგულებაში მყოფი პირების ფიზიკური დამახინჯება ან მათზე ნებისმიერი სახის სამედიცინო ან სამეცნიერო ექსპერიმენტის ჩატარება, რაც გაუმართლებელია აღნიშნული პირის სამედიცინო, სტომატოლოგიური ან სტაციონარული მკურნალობის თვალსაზრისით; ამასთან, არ ხორციელდება ამ პირის ინტერესებიდან გამომდინარე და იწვევს ამ პირის ან პირთა სიკვდილს, ან სერიოზული საფრთხის ქვეშ აყენებს მათ ჯანმრთელობას;

11) მოწინააღმდეგე მხარის ქვეშევრდომთა ან მისი შეიარაღებული ძალების მოსამსახურეთა ღალატით მკვლელობა ან მათთვის ჭრილობის მიყენება;

12) იმის გამოცხადება, რომ დანდობა არ იქნება;

13) მოწინააღმდეგის საკუთრების განადგურება ან ხელში ჩაგდება, თუ ეს განადგურება ან ხელში ჩაგდება განპირობებული არ იყო იმპერატიული სამხედრო აუცილებლობით;

14) იმის გამოცხადება, რომ მოწინააღმდეგე მხარის მოქალაქეთა უფლებები და სარჩელები სასამართლოში გაუქმებული, შეჩერებული ან მიუღებელია;

15) მოწინააღმდეგე მხარის მოქალაქეთა იძულება, მონაწილეობა მიიღონ მათი ქვეყნის წინააღმდეგ მიმართულ სამხედრო მოქმედებებში, მიუხედავად იმისა, იყვნენ თუ არა ისინი ომის დაწყებამდე მეომარი მხარის სამსახურში;

16) ქალაქის ან ადგილმდებარეობის გაძარცვა, თუნდაც შტურმით ალებისას;

17) მხამიანი ნივთიერების ან მონამღული იარაღის გამოყენება;

18) მგუდავი, მომწამვლელი ან სხვა აირების, აგრეთვე ყოველგვარი მსგავსი სითხის, მასალის ან საშუალების გამოყენება;

19) ისეთი ტყვიების გამოყენება, რომლებიც ადვილად ფეთქდება ან ბრტყელდება ადამიანის სხეულში, როგორიცაა მყარგარსიანი ტყვიები, რომელთა გარ-

სი არ ფარავს ტყვიის მთელ გულას ან აქვს ჩანაჭრები;

20) ისეთი იარაღის, საბრძოლო მასალის ან ტექნიკის, აგრეთვე ბრძოლის წარმოების ისეთი მეთოდების გამოყენება, რომლებიც ინვევენ გადაჭარბებულ ზიანს ან უსარგებლო ტანჯვას, ან რომელიც ინვესს შეიარაღებული კონფლიქტების საერთაშორისო სამართლის ნორმათა განურჩეველ დარღვევას, ამასთან, თუ ასეთი იარაღი, საბრძოლო მასალა ან ტექნიკა, აგრეთვე ბრძოლის წარმოების ასეთი მეთოდები, ექვემდებარება საყოველთაო აკრძალვას და შესწორების სახით შეტანილია სტატუტის დანართში, 121-ე და 123-ე მუხლების სათანადო დებულებების შესაბამისად;

21) ადამიანის ღირსების შელახვა, კერძოდ, შეურაცხყოფელი და დამამცირებელი მოპყრობა;

22) გაუპატიურება, სქესობრივ მორჩილებაში ყოლა, პროსტიტუციის იძულება, იძულებითი ორსულობა, რაც განსაზღვრულია სტატუტის მე-7 მუხლის მე-2 პუნქტის (f) პუნქტით, ძალადობით სტერილიზაცია ან სქესობრივი ძალადობის სხვა სახე, რომელიც ასევე წარმოადგენს *ჟენევის* კონვენციების მიმე დარღვევას;

23) სამოქალაქო ან სხვა დაცვის ქვეშ მყოფი პირის თანდასწრების გამოყენება ცალკეული პუნქტების, რაიონების ან შეიარაღებული ძალების სამხედრო მოქმედებებისაგან დაცვის მიზნით;

24) დარტყმის განზრახ მიყენება იმ შენობებზე, მასალებზე, სამედიცინო დაწესებულებებზე ან სატრანსპორტო საშუალებებსა და პერსონალზე, რომლებიც საერთაშორისო სამართლის შესაბამისად იყენებენ *ჟენევის* კონვენციებით გათვალისწინებულ განმასხვავებელ ემბლემას;

25) ომის წარმოების საშუალების სახით სამოქალაქო მოსახლეობაში შიმშილის განზრახ გამოწვევა სასიცოცხლო მნიშვნელობის საგნების ჩამორთმევით, მათ შორის – *ჟენევის* კონვენციებით გათვალისწინებული დახმარების განევისათვის განზრახ ხელის შეშლა;

26) თხუთმეტი წლის ასაკამდე ბავშვების განწევა ან შეგროვება ეროვნულ შეიარაღებულ ძალებში სამსახურისათვის, ან მათი გამოყენება სამხედრო მოქმედებებში აქტიური მონაწილეობის მისაღებად.

(II) ომის დანაშაულთა ბოლო ორი – მესამე და მეოთხე კატეგორია (მე-8 მუხლის მე-2 აბზაცის „c“ და „e“ პუნქტები), სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს სტატუტის მიხედვით, შეიძლება ჩადენილ იქნეს არასახელმწიფოთაშორისი (არასაერთაშორისო) შეიარაღებული კონფლიქტის შემთხვევაში. სახელმწიფო სუვერენიტეტის პრინციპის გათვალისწინებით, იგი არ ეხება შიდა წესრიგის დარღვევებსა და დაძაბულობებს, როგორცაა არეულობები, ძალადობის აქტიური და სპორადიული აქტები ან სხვა მსგავსი ხასიათის ქმედებები. იგი ეხება შეიარაღებულ კონფლიქტებს სახელმწიფოს ტერიტორიაზე, როდესაც მიმდინარეობს შეიარაღებული კონფლიქტი სამთავრობო ძალებსა და ორგანიზებულ შეიარაღებულ დაჯგუფებებს შორის ან თვით ასეთ დაჯგუფებებს შორის.

ომის დანაშაულის მესამე და მეოთხე კატეგორიები გამოიხატება შემდეგში:

(3) 1949 წლის 12 აგვისტოს ჟენევის ოთხი კონვენციისათვის საერთო მე-3 მუხლის მიძიმე დარღვევები

კერძოდ, ქმედება, ჩადენილი იმ პირთა წინააღმდეგ, რომლებიც აქტიურად არ მონაწილეობენ საომარ მოქმედებებში, მათ შორის – შეიარაღებული ძალების შემადგენლობაში მყოფი იმ პირების წინააღმდეგ, რომელთაც დადეს იარაღი ან აღარ შესწევთ ბრძოლის უნარი ავადმყოფობის, მიღებული ჭრილობის, პატიმრობის ან სხვა მიზეზის გამო. ასეთ ქმედებათა ობიექტური შემადგენლობა შეიძლება გამოიხატოს შემდეგში:

1) ძალადობა, ჩადენილი ადამიანის სიცოცხლის ან პიროვნების წინააღმდეგ, კერძოდ, ყოველგვარი მკვლელობა ნებისმიერი ფორმით, დამახინჯება, სასტიკი მოპყრობა ან წამება;

2) ადამიანის ღირსების შელახვა, კერძოდ, შეურაცხყოფელი და დამამცირებელი მოპყრობა;

3) მძევლების აყვანა;

4) განაჩენის გამოტანა ან მისი აღსრულება სათანადო საკანონმდებლო პროცედურით შექმნილი სასამართლოს მიერ წინასწარი განხილვის გარეშე, იმ ყველა იურიდიული გარანტიის დაცვის გარეშე, რომლებიც საყოველთაოდ სავალდებულოდ არის აღიარებული.

(4) არასაერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტების საერთაშორისო სამართალში დამკვიდრებული კანონებისა და ჩვეულებების სხვა მიძიმე დარღვევები

მათი უმრავლესობა აკრძალულია ჟენევის კონვენციების მეორე დამატებითი ოქმით. ასეთი დარღვევების შემადგენლობა შეიძლება გამოიხატოს შემდეგში:

1) დარტყმის განზრახ მიყენება სამოქალაქო მოსახლეობაზე ან ცალკეულ სამოქალაქო პირებზე, რომლებიც არ მონაწილეობენ საომარ მოქმედებებში;

2) დარტყმების განზრახ მიყენება იმ პენობებზე, მასალებზე, სამედიცინო დაწესებულებებზე ან სატრანსპორტო საშუალებებსა და პერსონალზე, რომლებიც, საერთაშორისო სამართლის შესაბამისად იყენებენ ჟენევის კონვენციებით გათვალისწინებულ განმასხვავებელ ემბლემებს;

3) დარტყმის განზრახ მიყენება ჰუმანიტარულ დახმარებაში ან მშვიდობის მხარდამჭერ მისიაში გაეროს წესდების შესაბამისად მონაწილე პერსონალზე, დანადგარებზე, ობიექტებზე, მასალებზე, გადასახიდ საშუალებებზე, ვიდრე მათ აქვთ ის დაცვის უფლება, რაც ენიჭებათ სამოქალაქო პირებს ან სამოქალაქო ობიექტებს შეიარაღებული კონფლიქტების საერთაშორისო სამართლის შესაბამისად;

4) რელიგიური, საგანმანათლებლო, ხელოვნების, სამეცნიერო ან საქველმოქმედო მიზნებისთვის განკუთვნილ შენობებზე, ისტორიულ ძეგლებზე, ჰოსპიტლებზე ან ავადმყოფთა და დაჭრილთა თავმოყრის ადგილებზე განზრახ დარტყმების მიყენება, თუ ისინი არ წარმოადგენენ სამხედრო ობიექტებს;

5) ქალაქის ან ადგილმდებარეობის გაძარცვა, თუნდაც შტურმით ალებისას;

6) გაუპატიურება, სქესობრივ მორჩილებაში ყოლა, პროსტიტუციის იძულება, იძულებითი ორსულობა, რაც განსაზღვრულია სტატუტის მე-7 მუხლის მე-

2(f) პუნქტით, ძალადობით სტერილიზაცია ან სქესობრივი ძალადობის სხვა სახე, რომელიც ასევე წარმოადგენს ჟენევის ოთხი კონვენციისათვის საერთო მე-3 მუხლის მიძიმე დარღვევას;

7) თხუთმეტი წლის ასაკამდე ბავშვების განწევვა ან შეგროვება ეროვნულ შეიარაღებულ ძალებში ან დაჯგუფებებში სამსახურისათვის ან მათი გამოყენება სამხედრო მოქმედებებში აქტიური მონაწილეობის მისაღებად;

8) ბრძანების გაცემა იმის შესახებ, რომ კონფლიქტთან დაკავშირებული მიზეზების გამო სამოქალაქო მოსახლეობა გადაყვანილ იქნეს სხვა ადგილას, თუ ამას არ მოითხოვს სამოქალაქო პირთა უსაფრთხოება ან აუცილებელი სამხედრო მიზეზები;

9) მონინალმდეგე მხარის კომბატანტის ღალატით მკვლელობა ან ჭრილობის მიყენება;

10) იმის გამოცხადება, რომ დანდობა არ იქნება;

11) კონფლიქტში მონაწილე მონინალმდეგე მხარის განკარგულებაში მყოფი პირების ფიზიკური დამახინჯება ან მათზე ნებისმიერი სახის სამედიცინო ან სამეცნიერო ექსპერიმენტის ჩატარება, რაც გაუმართლებელია აღნიშნული პირის სამედიცინო, სტომატოლოგიური ან სტაციონარული მკურნალობის თვალსაზრისით, ამასთან, არ ხორციელდება ამ პირის ინტერესებიდან გამომდინარე და ინვესს ამ პირის ან პირთა სიკვდილს, ან სერიოზული საფრთხის ქვეშ აყენებს მათ ჯანმრთელობას;

12) მონინალმდეგის საკუთრების განადგურება ან ხელში ჩაგდება, თუ ეს განადგურება ან ხელში ჩაგდება განპირობებული არ იყო იმპერატიული სამხედრო აუცილებლობით.

რომის სტატუტის 121-ე მუხლის მე-3 აბზაცის შესაბამისად, კამპალაში (უგანდა) გამართული რომის სტატუტის გადასინჯვის კონფერენციაზე, 2010 წლის 10 ივნისს მიღებული რეზოლუციით, რომის სტატუტის მე-8 მუხლის მე-2 აბზაცის (e) პუნქტს დაემატა შემდეგი ქვეპუნქტები:

13) შხამიანი ნივთიერების ან მონამღული იარაღის გამოყენება;

14) მგუდავი, მომნამღელი ან სხვა აირების, აგრეთვე ყოველგვარი მსგავსი სითხის, მასალის ან საშუალების გამოყენება;

15) ისეთი ტყვიების გამოყენება, რომლებიც ადვილად იხლიჩება ან ბრტყელდება ადამიანის სხეულში, როგორიცაა მყარგარსიანი ტყვიები, რომელთა გარსი არ ფარავს ტყვიის მთელ გულას ან აქვს ჩანაჭრები.²⁸³

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ეს დამატებები შეეხება შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის შემთხვევებს, ხოლო საერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტების დროს ანალოგიური იარაღების ან საშუალებების გამოყენება რომის სტატუტის მიხედვით თავიდანვე დასჯადი იყო.

²⁸³ იხ. კამპალას რეზოლუციით რომის სტატუტის მე-8 მუხლის მე-2 აბზაცის (e) პუნქტს დამატებული xiii, xiv და xv ქვეპუნქტები. იხ. *კრესი/ჰოლტენდორფი*, სამართლის ჟურნალი 1 (2011), 278-319 (ქართულ ენაზე); *Kreß/Holtendorff*, JICJ 8 (2010), 1179-1217 (ინგლისურ ენაზე), ხოლო იგივე ნაშრომი გერმანულ ენაზე იხ. ჟურნალში: GA 2011, 67; იხ. ასევე: *გლუზონი*, საკონსტიტუციო სასამართლოს მიმოხილვა 3 (2010), 181; *Ambos*, ZIS 2010, 649.

აღსანიშნავია, რომ ზოგიერთი ქმედება, რომელიც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდების შესაბამისად იწვევს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას, არ წარმოადგენს სერიოზულ დარღვევას *ჟენევის კონვენციებისა* და პირველი დამატებითი ოქმის მიხედვით. ამ ხელშეკრულებების მონაწილე თითოეული სახელმწიფო ვალდებულია, ეროვნულ დონეზე აღკვეთოს მათში გათვალისწინებული სერიოზული დარღვევები, რისთვისაც შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში უნდა გაითვალისწინოს ასეთ ქმედებათა სისხლისსამართლებრივი დასჯადობა. იმ შემთხვევაში, როცა სახელმწიფო ასრულებს *ჟენევის კონვენციებიდან* გამომდინარე ამ საერთაშორისო სისხლისსამართლებრივ ვალდებულებას, ზოგიერთი ქმედების შემადგენლობა, რაც მოცემულია სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდებაში, არ იქნება გათვალისწინებული შიდასახელმწიფოებრივ სამართალში, მაგალითად, „იმის გამოცხადება, რომ დანდობა არ იქნება“, „თხუთმეტი წლის ასაკამდე ბავშვების განწევვა ან შეგროვება ეროვნულ შეიარაღებულ ძალებში“ და ა.შ. ან დანაშაულებრივი ქმედებები, ჩადენილი არასაერთაშორისო (შიდასახელმწიფოებრივი) შეიარაღებული კონფლიქტის შემთხვევაში. სწორედ ამიტომ სტატუტის მონაწილე თითოეულმა სახელმწიფომ სრულყოფილად უნდა ასახოს თავისი კანონმდებლობაში სტატუტით გათვალისწინებულ დანაშაულებრივ ქმედებათა დასჯადობა. წინააღმდეგ შემთხვევაში, მხოლოდ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო იქნება უფლებამოსილი, განიხილოს ასეთ დანაშაულებრივ ქმედებებთან დაკავშირებული საქმეები. სახელმწიფოს არ ექნება საშუალება, თავისი სასამართლო ორგანოების მეშვეობით განახორციელოს სისხლისსამართლებრივი იურისდიქცია ასეთ ქმედებათა ჩამდენ პირთა მიმართ და ეს საქმეები განსახილველად უნდა გადაეცეს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს. თუ სახელმწიფოს სურს განახორციელოს თავისი სისხლისსამართლებრივი იურისდიქცია სტატუტით გათვალისწინებული ომის დანაშაულის ნებისმიერი ქმედების მიმართ, მან შესაბამისობაში უნდა მოიყვანოს თავისი კანონმდებლობა არა მარტო *ჟენევის კონვენციებთან*, არამედ ასევე სტატუტით გათვალისწინებულ სხვა ნორმებთან. ამით მას ექნება შესაძლებლობა, სრული მოცულობით განახორციელოს სისხლისსამართლებრივი დევნა იმ პირთა მიმართ, რომლებმაც სტატუტით გათვალისწინებული ომის დანაშაული ჩაიდინა.

მაშასადამე, აუცილებელია შიდასახელმწიფოებრივ სისხლის სამართლის კანონში სრულყოფილად და ამომწურავად აისახოს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდების მე-8 მუხლში მოცემული ომის დანაშაულის ობიექტური და სუბიექტური შემადგენლობები (*კოდიფიკაციის მეთოდი*) ან ზოგადად მიეთითოს დანაშაულებრივ ქმედებებზე, რომელთა დასჯადობაც გათვალისწინებულია საერთაშორისო ხელშეკრულებებით, რომლის მონაწილესაც არის სახელმწიფო (*ბლანკეტური მითითების მეთოდი*). საქართველომ აირჩია პირველი გზა და საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების განზრახ დარღვევისათვის დასჯადობის იმპლემენტაცია სისხლის სამართლის კოდექსში მოახდინა კოდიფიკაციის მეთოდით.

3.3. ომის დანაშაულის სუბიექტური შემადგენლობა

ომის დანაშაული, როგორც წესი, შეიძლება ჩადენილ იქნეს განზრახვის ფორმით. ამ დანაშაულის ზოგიერთი შემადგენლობის (მაგალითად, სტატუტის მე-8 მუხლის მე-2 აბზაცის a პუნქტის (i), (iii) და (iv) ქვეპუნქტები) განხორციელებისათვის საკმარისია შეგნებულობა (*willfulness*).²⁸⁴ ანგლოამერიკულ სამართალში ამ ცნების ქვეშ მოიაზრება არა მარტო განზრახი ქმედების ჩადენა, არამედ ასევე *recklessness*.²⁸⁵ არსებობს აზრთა სხვადასხვაობა იმასთან დაკავშირებით, იგი შეესაბამება ევენტუალურ განზრახვას (*dolus eventualis*)²⁸⁶ თუ წარმოადგენს ევენტუალური განზრახვისა და შეგნებული გაუფრთხილებლობის (თვითიმედოვნების) გამაერთიანებელ გვარეობით კატეგორიას.²⁸⁷ ეს უკანასკნელი თვალსაზრისი უნდა ჩაითვალოს სწორად.²⁸⁸

3.4. ომის დანაშაულის შემადგენლობა ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით

3.4.1. ომის დანაშაულის მოქმედი ქართული რედაქცია

საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის იმპლემენტაციის საკითხებს განსაკუთრებული ყურადღება მიექცა საქართველოს 1999 წლის 22 ივლისის სისხლის სამართლის კოდექსის შემუშავების პროცესში. შეიძლება ითქვას, რომ საქართველო თითქმის ყველა უმნიშვნელოვანესი საერთაშორისო ხელშეკრულების მონაწილეა ამ სფეროში. ამ სახის ხელშეკრულებათა რიცხვს მიეკუთვნება აგრეთვე რომის სტატუტი, რომელიც შეიცავს ომის დანაშაულის შემადგენლობებს.

საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმათა უმრავლესობა, საერთაშორისო ხელშეკრულების რატიფიკაციის შემდეგ, პირდაპირ შეიძლება იქნეს გამოყენებული, მაგრამ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის მთელი რიგი ნორმების გამოყენება შეიძლება მხოლოდ მისი შიდასახელმწიფოებრივ სამართლებრივ აქტებში იმპლემენტაციის (ინგ. *implementation* – შესრულების უზრუნველყოფა) გზით. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების იმპლემენტაცია სისხლის სამართლის სფეროში ნიშნავს სახელმწიფოს მიერ სისხლის სამართლის სფეროში აღებული საერთაშორისო ვალდებულებების შიდასახელმწიფოებრივ ურთიერთობებში ფაქტობრივ რეალიზაციას, რომელიც ხორციელდება საერთაშორისო-სამართლებრივი ნორმების შიდასახელმწიფოებრივ სამართლებრივ აქტებში ტრანსფორმაციის გზით.

²⁸⁴ იხ. Werle, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 491.

²⁸⁵ იხ. Ambos, Internationales Strafrecht, 3. Auflage, 2011, 186.

²⁸⁶ იხ. Safferling, Internationales Strafrecht, 241.

²⁸⁷ იხ. Satzger, Internationales Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 344.

²⁸⁸ იხ. მ. ტურავა, დანაშაულის მოძღვრება, 2011, 288-289.

სახელმწიფომ იმპლემენტაციის ღონისძიებები უნდა გაატაროს ჯერ კიდევ მშვიდობიანობის დროს, რათა შეიარაღებული კონფლიქტის შემთხვევაში შეუფერხებლად იმოქმედოს საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის იმ ნორმებმა, რომელთა გამოყენება სპეციალური იმპლემენტაციის ღონისძიებების გატარების გარეშე შეუძლებელია. *ჟენევის* კონვენციებისა და პირველი დამატებითი ოქმის თანახმად, ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფო ვალდებულია, ნაციონალურ დონეზე აღკვეთოს ის ქმედებანი, რომლებიც განსაზღვრულია როგორც „სერიოზული დარღვევები“, ანუ „ომის დანაშაულები“.

ჟენევის კონვენციებისა და პირველი დამატებითი ოქმის მოთხოვნით, სერიოზული დარღვევები ეროვნულ დონეზე უნდა აღიკვეთოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ისინი ჩადენილია საერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტის დროს. ამასთან, სახელმწიფო არ არის შეზღუდული, გააფართოვოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით ნაკისრ სისხლისსამართლებრივ ვალდებულებათა წრე და სისხლის სამართლის წესით დასჯადად გამოაცხადოს საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების განზრახ დარღვევა როგორც სახელმწიფოთაშორისი, ისე შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს.

როგორც *ყოფილი იუგოსლავიის*, ასევე *რუანდის* საქმეებზე შექმნილი საერთაშორისო ტრიბუნალები ფლობენ უფლებამოსილებას, განიხილონ ის სისხლის სამართლის საქმეები, რომლებიც დაკავშირებულია საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების დარღვევასთან შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტების დროს. ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ *რომის* სტატუტი სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ანიჭებს უფლებამოსილებას, განიხილოს საქმეები, რომლებიც დაკავშირებულია საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების დარღვევასთან ყოველგვარი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს.

საქართველოს ახალი სისხლის სამართლის კოდექსის 411-ე, 412-ე და 413-ე მუხლებში, ზოგიერთი სხვა სახელმწიფოს საკანონმდებლო გამოცდილების გაზიარებით, დასჯადად ცხადდება „საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების განზრახ დარღვევა სახელმწიფოთაშორისი ან შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს“.

როგორც ვხედავთ, *რომის* სტატუტის მიღებამდე საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლით გათვალისწინებული სახელმწიფოს ვალდებულება, დაანეხოს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა სახელმწიფოთაშორისი შეიარაღებული კონფლიქტების დროს ჩადენილ სერიოზულ დარღვევებზე – ომის დანაშაულებზე, უფრო ვიწროა, ვინაიდან არ არსებობდა ამგვარი ვალდებულება შიდასახელმწიფოებრივი კონფლიქტის დროს ჩადენილ მსგავს ქმედებათა კრიმინალიზაციის თვალსაზრისით. ახალმა ქართულმა სისხლის სამართლის კოდექსმა, ნითელი ჯვრის საერთაშორისო კომიტეტის ექსპერტების რეკომენდაციებიდან გამომდინარე, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს სტატუტსა და სხვა ქვეყნების გამოცდილებაზე დაყრდნობით, დასჯად ქმედებად გამოაცხადა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების დარღვევა როგორც სახელმწიფოთაშორისი, ისე შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის

დროს. ასევე, სტატუტის ნორმების მოთხოვნათა შესაბამისად, გააფართოვა ომის დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობის წრე და დასჯადად გამოაცხადა ისეთი ქმედებებიც, რომლებიც *ჟენევის კონვენციებით* სერიოზულ დარღვევად არ არის გამოცხადებული.

2000 წლის 1 ივნისამდე მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსი „სამხედრო დანაშაულთა“ თავში ითვალისწინებდა ზოგიერთ შემადგენლობას, რომელიც შეიძლება დაკვალიფიცირდეს როგორც საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების დარღვევა, მაგრამ ამ ნორმების ყველაზე დიდი ნაკლი ის იყო, რომ „სამხედრო დანაშაულის“ ამსრულებელი შეიძლება იყოს მხოლოდ სამხედრო პირი, ხოლო სამოქალაქო პირის სისხლისსამართლებრივი დევნა ამ ქმედებათა ამსრულებლობისათვის არ იყო შესაძლებელი.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში ომის დანაშაულის შემადგენლობები, რომლებიც მოცემულია სამ – 411-ე, 412-ე, 413-ე – მუხლში, ითვალისწინებს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების განზრახი დარღვევისათვის როგორც სახელმწიფოთაშორისი (საერთაშორისო), ისე შიდასახელმწიფოებრივი (არასაერთაშორისო) შეიარაღებული კონფლიქტის დროს. სამივე შემადგენლობისათვის საერთოა ის, რომ მათი ჩადენა შეიძლება მხოლოდ განზრახ. ამ დანაშაულის სუბიექტი შეიძლება იყოს როგორც სამხედრო, ისე სამოქალაქო პირი. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკი ნებისმიერი დანაშაულისათვის, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 33-ე მუხლის შესაბამისად, იწყება 14 წლის ასაკიდან. ეს ზოგადი წესი ვრცელდება, აგრეთვე, ომის დანაშაულის შემადგენლობებზე. ობიექტური მხრივ, სისხლის სამართლის კოდექსში მოცემული ომის დანაშაულის შემადგენლობები შეიძლება გამოიხატოს სხვადასხვა ქმედებაში. დანაშაულებრივი ქმედების უმართლობის ხარისხის მიხედვით სხვადასხვა შემადგენლობისათვის განსხვავებული სანქციებია დაწესებული.

მნიშვნელოვანია იმის დადგენა, თუ რამდენად შეესაბამება ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის 411-ე, 412-ე და 413-ე მუხლებში მოცემული შემადგენლობები *რომის სტატუტის* მე-8 მუხლის ომის დანაშაულის შემადგენლობებს.

კოდექსის 411-ე მუხლის მე-2 ნაწილი შემდეგი შინაარსისაა:

„2. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების განზრახ დარღვევა საერთაშორისო ან შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს, მიმართული იმ პირთა წინააღმდეგ, რომლებიც არ მონაწილეობენ საომარ მოქმედებებში ან არა აქვთ თავდაცვის საშუალებები, აგრეთვე დაჭრილთა, ავადმყოფთა, სამედიცინო და სასულიერო პერსონალის, სანიტარიული ნაწილების, სანიტარიული სატრანსპორტო საშუალებების, სამხედრო ტყვეების, სამოქალაქო პირების, ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ან საომარი მოქმედებების ზონაში მყოფი სამოქალაქო მოსახლეობის, დევნილების, აპატრიდების, საომარი მოქმედებების დროს დაცვით მოსარგებლე სხვა პირების წინააღმდეგ, კერძოდ:

ა) განზრახ მკვლელობა;

ბ) წამება ან სხვა არაჰუმანური მოპყრობა, სამედიცინო ექსპერიმენტის ჩათვლით;

გ) განზრახ მძიმე ტანჯვის ან სერიოზული ტრავმის მიყენება, რაც საფრთხეს უქმნის პირის ფიზიკურ ან ფსიქიკურ მდგომარეობას;

დ) მონინალმდევე მხარის მოქალაქის, სამხედრო ტყვის ან დაცვით მოსარგებლე სხვა პირის იძულება, იმსახუროს მონინალმდევის შეიარაღებულ ძალებში ან/და მონინილება მიიღოს თავისი ქვეყნის წინააღმდეგ მიმართულ სამხედრო მოქმედებებში, მიუხედავად იმისა, იყვნენ თუ არა ისინი ომის დაწყებამდე მეომარი მხარის სამსახურში;

ე) სასამართლოს მიერ საქმის მიუკერძოებლად წარმოების უფლების ჩამორთმევა სამხედრო ტყვისათვის, მონინალმდევე მხარის მოქალაქისათვის ან დაცვით მოსარგებლე სხვა პირისათვის;

ვ) დაცვით მოსარგებლე პირის დეპორტაცია ან სხვაგვარი არამართლზომიერი გასახლება ანდა დაპატიმრება;

ზ) მძევლად აყვანა;

თ) თვითნებური და ფართომასშტაბიანი ნგრევა ან ქონების მითვისება, რაც არ იყო გამონეწული საომარი აუცილებლობით, -

ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით თხუთმეტიდან ოც წლამდე ან უვალო თავისუფლების აღკვეთით".

კოდექსის 411-ე მუხლის მე-2 ნაწილი ჩამოყალიბდა *ჟენევის პირველი კონვენციის 50-ე მუხლის, მე-2 კონვენციის 51-ე მუხლის, მე-3 კონვენციის 130-ე მუხლისა და მე-4 კონვენციის 147-ე მუხლის მიხედვით.*

კოდექსის 411-ე მუხლის მე-2 ნაწილში მოცემული ომის დანაშაულის შემადგენლობები, *ჟენევის კონვენციების მიხედვით, ხასიათდება როგორც სერიოზული დარღვევები. დანაშაულის ეს შემადგენლობები შესაბამისობაშია რომის სტატუტის მე-8 მუხლის მე-2 პუნქტის (ა) პუნქტში მოცემულ ომის დანაშაულის შემადგენლობებთან, რაც, სტატუტის მიხედვით, წარმოადგენს ომის დანაშაულების პირველ კატეგორიას.*

კოდექსის 411-ე მუხლის პირველი ნაწილის შინაარსი ჩამოყალიბებულია შემდეგნაირად:

„1. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების განზრახ დარღვევა სახელმწიფოთაშორის ან შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს, კერძოდ:

ა) სამოქალაქო მოსახლეობაზე ან სამოქალაქო პირებზე თავდასხმა;

ბ) სამოქალაქო მოსახლეობაზე ან სამოქალაქო ობიექტებზე განურჩეველი თავდასხმა, როცა ცნობილია, რომ ეს გამოიწვევს მსხვერპლს სამოქალაქო მოსახლეობაში ან დააზიანებს სამოქალაქო ობიექტებს;

გ) მომეტებული საშიშროების შემცველ ნაგებობაზე ან დანადგარზე თავდასხმა, როცა ცნობილია, რომ ეს გამოიწვევს მსხვერპლს სამოქალაქო მოსახლეობაში ან დააზიანებს სამოქალაქო ობიექტებს;

დ) დაუცველ ადგილზე ან დემილიტარიზებულ ზონაზე თავდასხმა;

ე) პირზე თავდასხმა, როცა ცნობილია, რომ მან შეწყვიტა საომარ მოქმედებაში მონაწილეობა;

ვ) დროებით ცეცხლის შეწყვეტის აღმნიშვნელი აღმის, სახელმწიფო დრო-

შის, მოწინააღმდეგე მხარის, აგრეთვე გაეროს, წითელი ჯვრისა და წითელი ნახევარმთვარის ანდა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლით აღიარებული სხვა დაცვითი ნიშნის, ფორმის ან სიგნალის არასათანადოდ გამოყენება, რამაც გამოიწვია ადამიანთა სიკვდილი ან მათი მძიმე ფიზიკური დაზიანება;

ზ) ოკუპანტი ქვეყნის მიერ თავისი სამოქალაქო მოსახლეობის ოკუპირებულ ტერიტორიაზე გადაყვანა, ანდა ოკუპირებული ქვეყნის სამოქალაქო მოსახლეობის ან სამოქალაქო პირების დეპორტაცია, ან სხვაგვარი არამართლზომიერი გასახლება ამ ტერიტორიის ფარგლებში, ან მის გარეთ;

თ) სამხედრო ტყვეების ან სამოქალაქო პირების რეპატრიაციის უსაფუძვლოდ შეფერხება;

ი) აპარტიდო ან რასობრივ დისკრიმინაციაზე დაფუძნებული სხვა არაჰუმანური მოქმედება, რომელიც ამცირებს ადამიანის ღირსებას;

კ) მოწინააღმდეგე მხარის საკუთრებაზე, მათ შორის, ისტორიულ ძეგლებზე, ხელოვნების ნიმუშზე ან საკულტო ადგილებზე, როგორც ხალხთა კულტურული მემკვიდრეობის ნაწილზე თავდასხმა, რამაც გამოიწვია მისი განადგურება ან ხელში ჩაგდება და რაც სამხედრო აუცილებლობით არ იყო განპირობებული, — ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ათიდან თხუთმეტ წლამდე“.

კოდექსის 411-ე მუხლის პირველი ნაწილი ჩამოყალიბებულია *ჟენევის კონვენციების* პირველი დამატებითი ოქმის 85-ე მუხლის შესაბამისად.

კოდექსის 412-ე მუხლის სათაურია „საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების განზრახ დარღვევა სახელმწიფოთაშორისი ან შიდა სახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს, ჯანმრთელობისათვის საფრთხის შექმნით ან ფიზიკური დასახიჩრებით“.

ამ ნორმის შინაარსი ასეთია:

„მოწინააღმდეგე მხარის ხელისუფლების დაცვით მოსარგებლე დაკავებული ან სხვაგვარად თავისუფლებადკვეთილი პირის მიმართ ისეთი სამედიცინო პროცედურის ჩატარება, რომელსაც არ მოითხოვს მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობა და რომელიც არ შეესაბამება საყოველთაოდ აღიარებულ სამედიცინო ნორმებს, თუნდაც ამ პირის თანხმობით, კერძოდ:

ა) ისეთი მოქმედება, რომელმაც გამოიწვია ფიზიკური დასახიჩრება;

ბ) სამედიცინო ან სამეცნიერო ექსპერიმენტის ჩატარება;

გ) გადანერგვისათვის ოპერაციის ჩასატარებლად ადამიანის ორგანოს, ორგანოს ნაწილის ან ქსოვილის აღება, —

ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით რვიდან თორმეტ წლამდე“.

კოდექსის 412-ე მუხლის შინაარსი ჩამოყალიბებულია *ჟენევის კონვენციების* პირველი დამატებითი ოქმის მე-11 მუხლის შესაბამისად.

კოდექსის 413-ე მუხლი ეძღვნება საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების სხვა დარღვევას:

„ქმედება, რომელიც არ შეიცავს ამ კოდექსის 411-ე ან 412-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის ნიშნებს, კერძოდ:

ა) მაროდორობა, ესე იგი საომარი მოქმედების დროს მოკლულის ან დაჭრილის ნივთის დაუფლება, აგრეთვე მოქალაქეთა იმ ქონების დაუფლება, რომელიც

დატოვებულია საომარი მოქმედების ზონაში ან/და დასახლებული პუნქტის ან სხვა ტერიტორიული ერთეულის გაძარცვა;

ბ) მოქალაქეთა გამოყენება ჯარის ან ობიექტების სამხედრო ოპერაციები-საგან დასაცავად;

გ) სამხედრო ოპერაციაში ან შეიარაღებულ კონფლიქტში ისეთი იარაღის, საბრძოლო მასალის, საშუალების ან მასობრივი განადგურების იარაღის გამოყენება, აგრეთვე ბრძოლის წარმოების ისეთი მეთოდებით სარგებლობა, რომლებიც იწვევენ გადაჭარბებულ ზიანს, გაუმართლებელ ტანჯვას ან შეიარაღებული კონფლიქტების საერთაშორისო სამართლის ნორმათა დარღვევას; ამასთან, თუ ასეთი იარაღი, საბრძოლო მასალა, საშუალება, აგრეთვე ბრძოლის წარმოების ასეთი მეთოდები საყოველთაოდ აკრძალულია;

დ) ომის სხვა დანაშაული, რომელიც გათვალისწინებულია საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით და არ ისჯება ამ კოდექსის 411-ე ან 412-ე მუხლით, –

ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ათიდან ოც წლამდე".

ეს მუხლი არ იძლევა დასჯად ქმედებათა ამომწურავ ჩამონათვალს, იგი ბლანკეტურია და ზოგადად მიუთითებს საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ სხვა ქმედებებზე.

გარდა ამისა, ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის 410-ე მუხლით დასჯადია „დაქირავებულის მონაწილეობა შეიარაღებულ კონფლიქტში ან საომარ მოქმედებაში“. ნორმის შინაარსი ასეთია:

(1) შეგროვება, განვრთნა, დაფინანსება ან სხვაგვარი მატერიალური უზრუნველყოფა დაქირავებულისა, აგრეთვე მისი გამოყენება შეიარაღებულ კონფლიქტში ან საომარ მოქმედებაში, –

ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ხუთიდან შვიდ წლამდე.

(2) იგივე ქმედება, ჩადენილი სამსახურებრივი მდგომარეობის გამოყენებით ან არასრულწლოვნის მიმართ, –

ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ცხრიდან ცამეტ წლამდე.

(3) დაქირავებულის მონაწილეობა შეიარაღებულ კონფლიქტში ან საომარ მოქმედებაში, –

ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ოთხიდან ექვს წლამდე.

ამ მუხლის შენიშვნის მიხედვით, დაქირავებულად ითვლება პირი, „ვინც არ არის შეიარაღებულ კონფლიქტში ან საომარ მოქმედებაში მონაწილე სახელმწიფოს მოქალაქე და მოქმედებს მატერიალური გასამრჯელოსათვის, მუდმივად არ ცხოვრობს ამ სახელმწიფოს ტერიტორიაზე, აგრეთვე ის, ვინც გაგზავნილი არაა ოფიციალური მოვალეობის შესასრულებლად“.

როგორც რომის სტატუტის მე-8 მუხლისა და საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-14 კარის მუხლების შედარებითი ანალიზი გვიჩვენებს, მოქმედ სისხლის სამართლის კოდექსში აისახა ომის დანაშაულის შემადგენლობები, რომლებიც გამომდინარეობენ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის უმნიშვნელოვანესი წყაროებიდან – ჟენევის კონვენციებიდან და მათი დამატებითი ოქმებიდან. ამასთან, ვინაიდან მათში მოცემული ომის დანაშაულის კატალოგი

მთლიანად არ ემთხვევა სტატუტში მოცემულ ომის დანაშაულის კატალოგს, ზოგიერთ ახალ შემადგენლობას შეესაბამება კოდექსის 413-ე მუხლის „დ“ ქვეპუნქტი, რომელიც აკეთებს ზოგად მითითებას: ომის სხვა დანაშაული, რომელიც გათვალისწინებულია საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით.

რომის სტატუტის რატიფიკაციიდან და ე.წ. კამპალას კომპრომისიდან გამომდინარე, არ არის აუცილებელი, მაგრამ შესაძლებელია ზოგიერთი კონკრეტული ქმედების დასჯადობის სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინება, რაც გამომდინარეობს სამართლებრივ-სახელმწიფოებრივი სისხლის სამართლის პრინციპიდან. იმისათვის, რომ ნორმის ადრესატს ჰქონდეს დაკონკრეტებული მართლწინააღმდეგობის შეგნება, სასურველია, არა ბლანკეტული ნორმის არსებობა, არამედ ნორმის შინაარსის კონკრეტულად ჩამოყალიბება. ეს არ ყოფილა შემაფერხებელი გარემოება სტატუტის რატიფიკაციის დროს, თუმცა წარმოადგენს სტატუტის რატიფიკაციის შემდეგ ჩასატარებელ სამუშაოს.

3.4.2. ომის დანაშაულის საკანონმდებლო სრულყოფისათვის

საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს მიერ სისხლის სამართლის სისტემის რეფორმის უწყებათაშორისი საკოორდინაციო საბჭოს ფარგლებში შემუშავებულ იქნა ომის დანაშაულის შემადგენლობების ახალი რედაქცია. სხვადასხვა შემადგენლობის ჩამოყალიბებით გაკეთებულია დიფერენციაცია დაცული სამართლებრივი სიკეთის მიხედვით, რის შედეგადაც პროექტის 411-ე მუხლი ეძღვნება შეიარაღებული კონფლიქტის დროს ადამიანის წინააღმდეგ ჩადენილ დანაშაულებს, ხოლო 412-ე მუხლი – საკუთრების წინააღმდეგ ჩადენილ დანაშაულებს, 412¹-ე მუხლი – გაეროს, წითელი ჯვრისა და წითელი ნახევარმთვარის ანდა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლით აღიარებული დაცვითი ნიშნის, ფორმის ან სიგნალის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულებს, 413-ე მუხლი – ომის წარმოების აკრძალული მეთოდების გამოყენებას, 413¹-ე მუხლი – ომის წარმოების აკრძალული საშუალებების გამოყენებას.²⁸⁹ გარდა ამისა, პროექტით შენარჩუნებულია კოდექსის 410-ე მუხლი: „დაქირავებულის მონაწილეობა შეიარაღებულ კონფლიქტში ან საომარ მოქმედებაში“, რომელმაც განიცადა მცირედი რედაქციული ცვლილება.

²⁸⁹ ანალოგიურად, გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის „საერთაშორისო სისხლის სამართლის კოდექსი“ (*Völkerstrafgesetzbuch*), რომელიც მთლიანობაში შეიცავს მხოლოდ 14 პარაგრაფს, მათგან ხუთ პარაგრაფს უთმობს ომის დანაშაულის შემადგენლობებს. ესენია: ომის დანაშაული პიროვნების წინააღმდეგ (მე-8 პარაგრაფი), ომის დანაშაული საკუთრებისა და სხვა უფლებების წინააღმდეგ (მე-9 პარაგრაფი), ომის დანაშაული ჰუმანიტარული ორგანიზაციებისა და ემბლემების წინააღმდეგ (მე-10 პარაგრაფი), ომის დანაშაული ომის წარმოების აკრძალული მეთოდების გამოყენებისათვის (მე-11 პარაგრაფი) და ომის დანაშაული ომის წარმოების აკრძალული საშუალებების გამოყენებისათვის (მე-12 პარაგრაფი).

ომის დანაშაულის შემადგენლობები პროექტის მიხედვით:

„მუხლი 411. დანაშაული ადამიანის წინააღმდეგ ჩადენილი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს

1. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების დარღვევა სახელმწიფოთაშორისი ან შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს, მიმართული იმ პირთა წინააღმდეგ, რომლებიც არ მონაწილეობენ საომარ მოქმედებებში ან არა აქვთ თავდაცვის საშუალებები, აგრეთვე დაჭრილთა, ავადმყოფთა, სამედიცინო და სასულიერო პერსონალის, სანიტარიული ნაწილების, სანიტარიული სატრანსპორტო საშუალებების, სამხედრო ტყვეების, სამოქალაქო პირების ან ოკუპირებულ ტერიტორიაზე ან საომარი მოქმედებების ზონაში საომარი მოქმედებების დროს დაცვით მოსარგებლე სხვა პირთა წინააღმდეგ, კერძოდ:

ა) განზრახ მკვლელობა;

ბ) გაუპატიურება;

გ) წამება ან სხვა არაჰუმანური მოპყრობა;

დ) ორგანოს, ორგანოს ნაწილის ან ქსოვილის ალება გადანერგვისთვის ოპერაციის ჩასატარებლად ან ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანება, –

ისევება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ათიდან ოც წლამდე ან უვადო თავისუფლების აღკვეთით.

2. საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების სხვა დარღვევა საერთაშორისო ან შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს, ჩადენილი ამ მუხლის პირველი ნაწილით გათვალისწინებული პირების წინააღმდეგ, კერძოდ:

ა) სასამართლოს მიერ საქმის მიუკერძოებლად წარმოების უფლების ჩამორთმევა სამხედრო ტყვისათვის, მონიწილადმდეგ მხარის მოქალაქისათვის ან დაცვით მოსარგებლე სხვა პირისათვის;

ბ) დეპორტაცია ან სხვაგვარი არამართლზომიერი გასახლება ანდა დაპატიმრება;

გ) მძევლად აყვანა;

დ) მონიწილადმდეგ მხარის ხელისუფლების დაცვით მოსარგებლე დაკავებული ან სხვაგვარად თავისუფლებად აღკვეთილი პირის მიმართ ისეთი სამედიცინო პროცედურის ჩატარება, რომელსაც არ მოითხოვს მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობა და რომელიც არ შეესაბამება საყოველთაოდ აღიარებულ სამედიცინო ნორმებს, თუნდაც ამ პირის თანხმობით;

ე) სამედიცინო ან სამეცნიერო ექსპერიმენტის ჩატარება;

ვ) ოკუპანტი ქვეყნის მიერ თავისი სამოქალაქო მოსახლეობის ოკუპირებულ ტერიტორიაზე გადაყვანა;

ზ) სამხედრო ტყვეების ან სამოქალაქო პირების რეპატრიაციის უსაფუძვლოდ შეფერხება;

თ) აპარტიდო ან რასობრივ დისკრიმინაციაზე დაფუძნებული სხვა არაჰუმან-

ნური მოქმედება, რომელიც ამცირებს ადამიანის ღირსებას, –

ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით რეიდან ოც წლამდე.

3. ოკუპანტი ქვეყნის მიერ თავისი სამოქალაქო მოსახლეობის ოკუპირებულ ტერიტორიაზე გადაყვანა, –

ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით შვიდიდან თერთმეტ წლამდე.”

„მუხლი 412. დანაშაული საკუთრების წინააღმდეგ ჩადენილი საერთაშორისო ან შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს

1. მაროდორობა, ესე იგი საომარი მოქმედების დროს მოკლულის ან დაჭრის ნივთის დაუფლება, აგრეთვე მოქალაქეთა იმ ქონების დაუფლება, რომელიც დატოვებულია საომარი მოქმედების ზონაში ან/და დასახელებული პუნქტის ან სხვა ტერიტორიული ერთეულის გაძარცვა, –

ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ხუთიდან თხუთმეტ წლამდე.

2. შეიარაღებული კონფლიქტის დროს თვითნებური და ფართომასშტაბიანი ნგრევა ან ქონების მითვისება, რაც არ იყო გამოწვეული საომარი აუცილებლობით, –

ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ხუთიდან ოც წლამდე.

3. შეიარაღებული კონფლიქტის დროს გაძლიერებული დაცვის ქვეშ მყოფი მოძრავი ძეგლის ქურდობა, ძარცვა ან მითვისება ან გაძლიერებული დაცვის ქვეშ მყოფი უძრავი ძეგლის, მუზეუმის, ბიბლიოთეკის, საარქივო საცავის ან შეიარაღებული კონფლიქტის შემთხვევისათვის კულტურულ ფასეულობათა შესანახად შექმნილი სპეციალური სამალავის, შენობის ან მათი ტერიტორიის საომარ ოპერაციებში გამოყენება, –

ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ხუთიდან ათ წლამდე.”

„მუხლი 412¹. დანაშაული გაეროს, ნითელი ჯვრისა და ნითელი ნახევარმთვარის ანდა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლით აღიარებული დაცვითი ნიშნის, ფორმის ან სიგნალის წინააღმდეგ

შეიარაღებული კონფლიქტის მონაწილის მიერ გაეროს, ნითელი ჯვრისა და ნითელი ნახევარმთვარის ანდა საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლით აღიარებული დაცვითი ნიშნის, ფორმის ან სიგნალის, აგრეთვე დროებით ცეცხლის შეწყვეტის აღმნიშვნელი აღმის, სახელმწიფო დროშის არასათანადოდ გამოყენება, რამაც გამოიწვია ადამიანთა სიკვდილი ან მათი მძიმე ფიზიკური დაზიანება, –

ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ხუთიდან თხუთმეტ წლამდე.”

„მუხლი 413. ომის წარმოების აკრძალული მეთოდების გამოყენება

სახელმწიფოთაშორისი ან შიდასახელმწიფოებრივი შეიარაღებული კონფლიქტის დროს

ა) სამოქალაქო მოსახლეობაზე, სამოქალაქო ობიექტებზე ან ჰუმანიტარულ დახმარებაში/სამშვიდობო მისიაში გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ქარტიის შესაბამისად მონაწილე პერსონალზე, მათ კუთვნილ ობიექტზე, მასალაზე, ქვედანაყოფზე ან სატრანსპორტო საშუალებაზე თავდასხმა;

ბ) მომეტებული საშიშროების შემცველ ნაგებობაზე ან დანადგარზე თავდასხმა, როცა ცნობილია, რომ ეს გამოიწვევს მსხვერპლს სამოქალაქო მოსახლეობაში ან დაზიანებს სამოქალაქო ობიექტებს;

გ) დაუცველ ადგილზე ან დემილიტარიზებულ ზონაზე თავდასხმა;

დ) პირზე თავდასხმა, როცა ცნობილია, რომ მან შეწყვიტა საომარ მოქმედებაში მონაწილეობა;

ე) მონიწაღმდეგე მხარის საკუთრებაზე, მათ შორის, ისტორიულ ძეგლზე, ხელოვნების ნიმუშზე ან საკულტო ადგილზე, როგორც ხალხთა კულტურული მემკვიდრეობის ნაწილზე თავდასხმა, რამაც გამოიწვია მისი განადგურება ან ხელში ჩაგდება და რაც სამხედრო აუცილებლობით არ იყო განპირობებული;

ვ) პირის იძულება იმსახუროს მონიწაღმდეგის შეიარაღებულ ძალებში ან/და მონაწილეობა მიიღოს თავისი ქვეყნის წინააღმდეგ მიმართულ სამხედრო მოქმედებებში, მიუხედავად იმისა, იყო თუ არა ომის დაწყებამდე მეომარი მხარის სამსახურში;

ზ) მოქალაქეთა გამოყენება ჯარის ან ობიექტების სამხედრო ოპერაციებისაგან დასაცავად, -

ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ათიდან თხუთმეტ წლამდე.“

„მუხლი 413¹. ომის წარმოების აკრძალული საშუალებების გამოყენება შეიარაღებული კონფლიქტის დროს

1. შეიარაღებული კონფლიქტის დროს საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით აკრძალული ომის წარმოების საშუალებების, კერძოდ,

ა) ქიმიური, ბიოლოგიური ან მასობრივი განადგურების სხვა იარაღის გამოყენება;

ბ) მხუთავი, მომწამვლელი ან სხვა მსგავსი სითხის, მასალის ან იარაღის გამოყენება;

გ) ისეთი ტყვიების გამოყენება, რომლებიც ადვილად იხლიჩება ან ბრტყელდება ადამიანის სხეულში, როგორიცაა მყარგარსიანი ტყვიები, რომელთა გარსი არ ფარავს ტყვიის მთელ გულს ან აქვს ნასერები;

დ) ისეთი იარაღის, საბრძოლო მასალის ან ტექნიკის, აგრეთვე ბრძოლის წარმოების ისეთი მეთოდების გამოყენება, რომლებიც იწვევენ გადაჭარბებულ ზიანს ან გაუმართლებელ ტანჯვას, ან აქვთ განურჩეველი, არაპროპორციული, არაჰუმან-

ნური ხასიათი;

ე) სამხედრო ოპერაციაში ან შეიარაღებულ კონფლიქტში ისეთი იარაღის, საბრძოლო მასალის, საშუალების ან მასობრივი განადგურების იარაღის გამოყენება, აგრეთვე ბრძოლის წარმოების ისეთი მეთოდებით სარგებლობა, რომლებიც იწვევენ გადაჭარბებულ ზიანს, გაუმართლებელ ტანჯვას ან შეიარაღებული კონფლიქტების საერთაშორისო სამართლის ნორმათა დარღვევას, ამასთან, თუ ასეთი იარაღი, საბრძოლო მასალა, საშუალება, აგრეთვე ბრძოლის წარმოების ასეთი მეთოდები საყოველთაოდ აკრძალულია, –

ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ხუთიდან ოც წლამდე ან უვადო თავისუფლების აღკვეთით.“

4. აგრესიის დანაშაული

4.1. აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობა

4.1.1. აგრესიის დანაშაულის დეფინიცია

ჯერ კიდევ მეორე მსოფლიო ომის დამნაშავეებისათვის შექმნილი ნიურნბერგის სამხედრო ტრიბუნალის წესდების (1945) მე-6 (ა) მუხლი შეიცავდა აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობას. იმავე შემადგენლობას შეიცავდა შორეული აღმოსავლეთისათვის შექმნილი ტოკიოს სამხედრო ტრიბუნალის წესდების (1946) მე-5 (ა) მუხლი. ეს იყო საერთაშორისო სისხლის სამართალში აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობის შექმნის პირველი შემთხვევა. მისი სახელწოდებაა: „დანაშაული მშვიდობის წინააღმდეგ“.²⁹⁰

1974 წლის 14 დეკემბერს გაეროს გენერალური ასამბლეის მიერ მიღებულ იქნა რეზოლუცია 3314 (XXIX), რომელიც შეიცავდა აგრესიის აქტის დეფინიციას (*act of aggression*). ეს რეზოლუცია საფუძვლად დაედო კამპალაში (უგანდა) გამართულ დისკუსიებს (2010) და რომის სტატუტში შეტანილ ცვლილებებს აგრესიის დანაშაულთან დაკავშირებით. მართალია, სისხლის სამართლის მუდმივმოქმედი საერთაშორისო სასამართლოს (ICC) წესდებით (მე-5 მუხლის პირველი (d) აბზაცი) გათვალისწინებულ იქნა ამ სასამართლოს იურისდიქცია აგრესიის დანაშაულის მიმართ, მაგრამ მას თავისი იურისდიქცია ამ დანაშაულთან მიმართებაში არ შეუძლია განახორციელოს ავტომატურად, რადგან სახელმწიფოები სტატუტის შემუშავებისა და მიღების დროს (1998) ვერ შეთანხმდნენ აგრესიის დეფინიციასა და ამ დანაშაულის მიმართ იურისდიქციის განხორციელების პირობებზე. სტატუტის ამოქმედებიდან (2002) ყველაზე ადრე, შვიდი წლის შემდეგ, იყო შესაძლებელი, სტატუტის გადასინჯვის კონფერენციაზე გადანყევტილიყო საკითხი აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობის დეფინიციისა და იურისდიქციის შესახებ. შესაბამისი პროცედურა უნდა ჩატარებულიყო სტატუტის 121-ე და 123-ე მუხლების შესაბამისად. ყველა გარემოების გათვალისწინებით, ეს იმას ნიშნავდა, რომ მონაწილე სახელმწიფოს ეძლეოდა შესაძლებლობა, საბოლოო შეთანხმებამდე აგრესიის დანაშაულის ჩამდენი თავისი მოქალაქეების ან მის ტერიტორიაზე ჩადენილი აგრესიის დანაშაულის მიმართ გამოერიცხა დასჯადობა.

აგრესიის დეფინიცია შესაბამისობაში უნდა ყოფილიყო გაეროს წესდების დებულებებთან. მოსამზადებელმა კომისიამ (*Preparatory Commission*), 1999-2002 წლებში სამუშაო ჯგუფის (*Working Group on the Crime of Aggression*), ხოლო 2003-2009 წლებში სპეციალური სამუშაო ჯგუფის (*Special Working Group on the Crime of Aggression*) ფარგლებში ამ საკითხთან დაკავშირებით ჩატარა სათანადო სამუშაოები. საბოლოო მოხსენება 2009 წლის 13 თებერვალს წარედგინა რომის სტატუტის მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეას (*Assembly of States Parties*), რო-

²⁹⁰ ისტორიული განვითარების შესახებ იხ. *Safferling, Internationales Strafrecht*, 2011, 249-253. ნიურნბერგის პროცესების ისტორიული მნიშვნელობის შესახებ აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობაზე კამპალას 2010 წლის შეთანხმების დროს იხ. *Kaul, ZIS* 2010, 637.

მელიც 2009 წლის 26 ნოემბერს ერთხმად იქნა მხარდაჭერილი და კამპალას კონფერენციისათვის წარდგენილი, რომელმაც განიხილა და მიიღო გადაწყვეტილება აგრესიის დანაშაულის დასჯადობაზე.²⁹¹

ამ დოკუმენტის საფუძველზე, 2010 წლის 31 მაისიდან 11 ივნისამდე, კამპალაში (უგანდა) ჩატარდა რომის სტატუტის გადასინჯვის პირველი კონფერენცია (*Review Conference*), სადაც მიღწეულ იქნა შეთანხმება დანაშაულის შემადგენლობის შესახებ, რომელიც რომის სტატუტს დაემატა მე-8 მუხლის შემდეგ – მე-8bis მუხლის სახით, ასევე სასამართლოს მიერ ამ დანაშაულის მიმართ იურისდიქციის განხორციელების თაობაზე, რომელიც სტატუტს დაემატა მე-15bis და მე-15ter მუხლების სახით, ხოლო 25-ე მუხლის მე-3ter აბზაცით განისაზღვრა აგრესიის დანაშაულის სუბიექტთა წრე.²⁹² მიუხედავად ამისა, ICC-ის შეუძლია თავისი იურისდიქცია აგრესიის დანაშაულის მიმართ განახორციელოს არა უადრეს 2017 წლისა.

კამპალას კონფერენციაზე სახელმწიფოები უნდა შეთანხმებულიყვნენ ორ საკითხზე:

(1) აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობის განსაზღვრაზე და

(2) აგრესიის დანაშაულის მიმართ იურისდიქციის განხორციელების პირობებზე.

განსაკუთრებით რთული იყო ეს ბოლო საკითხი, რადგან ძალიან ძნელი იყო კომპრომისის მიღწევა გაეროს უშიშროების საბჭოს როლთან დაკავშირებით. აღნიშნულ საკითხებთან დაკავშირებით საბოლოოდ კონფერენციაზე მიღწეულ იქნა სახელმწიფოთა შეთანხმება, რომელიც აისახა შესაბამის დოკუმენტებში (ე.წ. კამპალას კომპრომისი).²⁹³

მიღწეული შეთანხმების თანახმად, აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობა რომის სტატუტის მე-8bis მუხლში ჩამოყალიბდა შემდეგი სახით:

„მუხლი მე-8bis

აგრესიის დანაშაული

1. ამ წესდების გაგებით, „აგრესიის დანაშაული“ ნიშნავს აგრესიის აქტის დაგეგმვას, მომზადებას, წამოწყებას ან განხორციელებას იმ პირის მიერ, რომელსაც თავისი მდგომარეობით შესწევს უნარი ფაქტობრივად განახორციელოს სახელმწიფოს პოლიტიკური ან სამხედრო მოქმედებების კონტროლი,

²⁹¹ იხ. *Manson*, CLF 21 (2010), 417; *Ambos*, *Internationales Strafrecht*, 3. Auflage, 2011, 292-293.

²⁹² შეად. *Resolution RC/Res.5* of 10 June 2010 და *Resolution RC/Res.6* of 11 June 2010. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს რომის წესდების კამპალას ცვლილებების რატიფიკაცია საქართველოს პარლამენტმა მოახდინა 2014 წლის 1 ოქტომბერს.

²⁹³ აგრესიის დანაშაულზე კამპალას კომპრომისის შესახებ იხ. *კრესი/ჰოლტენდორფი*, სამართლის ჟურნალი, 1 (2011), 278-319 (ქართულ ენაზე), *Kreß/Holtendorff*, JICJ 8 (2010), 1179-1217 (ინგლისურ ენაზე), ხოლო იგივე ნაშრომი გერმანულ ენაზე იხ. ჟურნალში: GA 2011, 67. ამ საკითხზე იხ. ასევე: *Kaul*, GoJIL 2 (2010), 663; *Schmalenbach*, JZ 2010, 746; *Ambos*, ZIS 2010, 649; *Ambos*, *Internationales Strafrecht*, 3. Auflage, 2011, 291-300; *Safferling*, *Internationales Strafrecht*, 2011, 257-261.

ან ხელმძღვანელობა, რაც თავისი ხასიათით, სიმძიმითა და მასშტაბით წარმოადგენს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ქარტიის აშკარა დარღვევას.

2. პირველი აბზაცის გაგებით, „აგრესიის აქტი“ ნიშნავს სახელმწიფოს მიერ შეიარაღებული ძალის გამოყენებას სხვა სახელმწიფოს სუვერენიტეტის, ტერიტორიული მთლიანობის ან პოლიტიკური დამოუკიდებლობის წინააღმდეგ ანდა იარაღის ძალის ნებისმიერი სხვა ფორმით გამოყენებას, რაც წინააღმდეგობაში მოდის გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ქარტიასთან. ნებისმიერი ქვემოთ ჩამოთვლილი ქმედება, ომის გამოცხადების მიუხედავად, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური ასამბლეის 1974 წლის 14 დეკემბრის 3314 (XXIX) რეზოლუციის შესაბამისად, დაკვალიფიცირდება, როგორც აგრესიის აქტი:

(ა) სახელმწიფოს შეიარაღებული ძალების მიერ სხვა სახელმწიფოს ტერიტორიაზე შეჭრა ან თავდასხმა ანდა ასეთი შეჭრის ან თავდასხმის შედეგად ნებისმიერი სამხედრო ოკუპაცია, მისი ხანგრძლივობის მიუხედავად, ანდა ძალის გამოყენებით სხვა სახელმწიფოს ტერიტორიის ან მისი ნაწილის ნებისმიერი ანექსია;

(ბ) სახელმწიფოს შეიარაღებული ძალების მიერ სხვა სახელმწიფოს ტერიტორიის დაბომბვა ან სროლით დაცხრილვა ანდა სახელმწიფოს მიერ სხვა სახელმწიფოს ტერიტორიის წინააღმდეგ ნებისმიერი იარაღის გამოყენება;

(ც) სახელმწიფოს პორტების ან ნაპირების ბლოკადა სხვა სახელმწიფოს შეიარაღებული ძალების მიერ;

(დ) სახელმწიფოს შეიარაღებული ძალების მიერ სხვა სახელმწიფოს სახმელეთო, საზღვაო ან საჰაერო ძალებზე ანდა საზღვაო ან საჰაერო ფლოტზე თავდასხმა;

(ე) შეთანხმების საფუძველზე სახელმწიფოს ტერიტორიაზე განლაგებული სხვა სახელმწიფოს შეიარაღებული ძალების გამოყენება შეთანხმებით გათვალისწინებული პირობების დარღვევით ანდა შეთანხმების შეწყვეტის შემდეგ ამ ტერიტორიაზე მათი ყოფნის გახანგრძლივება;

(ფ) სახელმწიფოს ქმედება, რითაც მისი ტერიტორიით მოსარგებლე სხვა სახელმწიფოს ნება ეძლევა, ეს ტერიტორია გამოიყენოს მესამე სახელმწიფოს წინააღმდეგ აგრესიის აქტის განსახორციელებლად;

(გ) სახელმწიფოს მიერ ან იმ სახელმწიფოს სახელით შეიარაღებული ბანდების, ჯგუფების, არარეგულარული ძალების ან დაქირავებულების გაგზავნა, რომლებიც სხვა სახელმწიფოს წინააღმდეგ ახორციელებენ შეიარაღებული ძალების იმდაგვარ აქტებს, რაც სიმძიმით აღწევს ზემოთ ჩამოთვლილ ქმედებებს ანდა მასში არსებითი მონაწილეობა.“

4.1.2. აგრესიის დანაშაულის ობიექტური შემადგენლობა

აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობა იცავს საყოველთაო მშვიდობას. მისი ობიექტური შემადგენლობა გამოიხატება აგრესიის კოლექტიურ აქტში. აგრესია თავისი ბუნებით, სიმძიმითა და მასშტაბით წარმოადგენს გაეროს წესდების დარღვევის მანიფესტირებას. ინდივიდუალური აგრესიული მოქმედება ხორციელდება სახელმწიფოში მართვის სათავეში მყოფი პირის მიერ, რომელიც ეკუთვნის

ნამყვან პოლიტიკურ ან სამხედრო ელიტას და გააჩნია ინსტრუქციის ან კონტროლის კომპეტენცია.

რომის სტატუტის მე-8bis მუხლის პირველი აბზაცის მიხედვით, ობიექტური მხრივ, აგრესიის დანაშაული შეიძლება გამოიხატოს აგრესიის აქტის დაგეგმვაში, მომზადებაში, წამოწყებაში ან განხორციელებაში (*planning, preparation, initiation or execution*). ფორმულირება მომდინარეობს ნიურნბერგისა და ტოკიოს სამხედრო ტრიბუნალების წესდებების მშვიდობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის შემადგენლობებიდან. დამთავრებული დანაშაულია არა მარტო აგრესიული აქტის განხორციელება, არამედ ასევე მისი მოსამზადებელი სტადია.²⁹⁴ აგრესიის აქტი კი, მე-8bis მუხლის მე-2 აბზაცის მიხედვით, კონკრეტულად გულისხმობს სახელმწიფოს მიერ შეიარაღებული ძალის გამოყენებას სხვა სახელმწიფოს სუვერენიტეტის, ტერიტორიული მთლიანობის ან პოლიტიკური დამოუკიდებლობის წინააღმდეგ ანდა იარაღის ძალის ნებისმიერი სხვა ფორმით გამოყენებას.

აგრესიის აქტის განსაზღვრის დროს სტატუტის მე-8bis მუხლის მე-2 აბზაცი ძირითადად იმეორებს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალური ასამბლეის 1974 წლის 14 დეკემბრის 3314 (XXIX) რეზოლუციის პირველი და მე-3 მუხლების შინაარსს, ხოლო მე-8bis მუხლის პირველი აბზაცი კი შეიცავს ორ ინოვაციურ დებულებას:

(1) აგრესიის დანაშაულის სუბიექტთა წრე შეზღუდულია იმ პირებით, რომლებსაც თავიანთი მდგომარეობით შესწევთ უნარი, ფაქტობრივად განახორციელონ სახელმწიფოს პოლიტიკური ან სამხედრო მოქმედებების კონტროლი, ან ხელმძღვანელობა. ამ დანაშაულისათვის ინდივიდუალური პასუხისმგებლობა ვრცელდება მხოლოდ იმ პირებზე, რომელთაც აქვთ ბრძანების გაცემის უფლებამოსილება ან მეთაურის პოზიცია (*in a position effectively to exercise control over or to direct the political or military action of a State*). ამასთან დაკავშირებით, რომის სტატუტს დაემატა ასევე 25-ე მუხლის მე-3bis აბზაცი, რომელიც აგრესიის დანაშაულისათვის ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის დაკისრების შესაძლებლობას ასეთი პასუხისმგებელი ხელმძღვანელი სუბიექტებით ზღუდავს.²⁹⁵

ჯარისკაცი ან სხვა პირი, რომელსაც არ გააჩნია სპეციალური სუბიექტის ნიშან-თვისებები, არ შეიძლება იყოს ამ დანაშაულის ამსრულებელი.

რომის სტატუტის 25-ე მუხლის მე-3bis აბზაცი ასევე გამორიცხავს, რომ აგრესიის დანაშაულის თანამონაწილეობა – ნამქმეზლობა, დახმარება ან დანაშაულის ჩადენაში სხვაგვარი მონაწილეობა იყოს დასჯადი, თუ თანამონაწილეს თავისი მდგომარეობით არ შესწევს უნარი, ფაქტობრივად განახორციელოს სახელმწიფოს პოლიტიკური ან სამხედრო მოქმედებების კონტროლი ან ხელმძღვანელობა.

(2) ქმედების აგრესიად კვალიფიკაციისათვის მნიშვნელობა აქვს მოქმედების სიმძიმეს, რადგან აგრესიის აქტი უნდა გამოიხატოს ისეთ მოქმედებაში, რომელიც თავისი ხასიათით, სიმძიმითა და მასშტაბით წარმოადგენს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ქარტიის აშკარა დარღვევას (*by its character, gravity and*

²⁹⁴ დანაშაულის ადრეული სტადიის კრიმინალიზაციის კრიტერიაზე იხ. *Ambos*, ZIS 2010, 660.

²⁹⁵ იხ. *Ambos*, ZIS 2010, 658.

scale, constitutes a manifest violation of the charter of the United Nations).²⁹⁶

„დანაშაულის ელემენტების“ მიხედვით, ასეთი დარღვევის აშკარა ხასიათი წარმოადგენს შემადგენლობის ობიექტურ ნიშანს.

აგრესიის დანაშაულს არა აქვს მომზადება და მცდელობა, როგორც დაუშთავრებელი დანაშაულის დასჯადი სტადიები, რადგან უკვე დანაშაულის ჩადენის ეს ადრეული ეტაპები მიჩნეულია დამთავრებულ დანაშაულად.

4.1.3. აგრესიის დანაშაულის სუბიექტური შემადგენლობა

აგრესიის დანაშაულის ცალკეული მოქმედებები (აგრესიის აქტის დაგეგმვა, მომზადება, წამოწყება ან განხორციელება) შეიძლება ჩადენილ იქნეს განზრახვით, ხოლო აგრესიის აქტის სხვა ელემენტები საკმარისია, რომ დამნაშავეს ჰქონდეს შეგნებული.

აგრესიის დანაშაულის სუბიექტური შემადგენლობის უფრო კონკრეტულად განსაზღვრისათვის მნიშვნელოვანია „დანაშაულის ელემენტები“. ამ დოკუმენტის მიხედვით, არ არის საჭირო იმის დამტკიცება, რომ დამნაშავეს შეცნობილი ჰქონდა იმ საკითხის სამართლებრივი მხარე, რომ ძალის გამოყენება წინააღმდეგობაშია გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ქარტიასთან. საკმარისია იმის დადგენა, რომ დამნაშავემ იცოდა ის ფაქტობრივი გარემოებები, რომლებიც აფუძნებს ძალის გამოყენებით გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ქარტიის დარღვევას. გარდა ამისა, „დანაშაულის ელემენტების“ მიხედვით, არ არის საჭირო იმის დამტკიცება, რომ დამნაშავეს შეცნობილი ჰქონდა ასეთი დარღვევის აშკარა ხასიათის სამართლებრივი მხარე. აქაც საკმარისია იმის დადგენა, რომ დამნაშავემ იცოდა ის ფაქტობრივი გარემოებები, რომლებიც აფუძნებს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ქარტიის დარღვევის აშკარა ხასიათს.

4.2. აგრესიის დანაშაულის მიმართ იურისდიქციის

განხორციელება

სახელმწიფოთა წარმომადგენლების მხრიდან დიდი დისკუსიისა და აზრთა სხვადასხვაობის შემდეგ კამპალას კონფერენციაზე აგრესიის დანაშაულის მიმართ იურისდიქციის განხორციელებასთან დაკავშირებით მიღებულ და რომის სტატუტში შეტანილ იქნა მე-15bis და მე-15ter მუხლები.²⁹⁷

²⁹⁶ შეად. Ambos, Internationales Strafrecht, 3. Auflage, 2011, 294.

²⁹⁷ კამპალას კომპრომის ზე იხ. კრესი/ჰოლცენდორფი, სამართლის ჟურნალი 1 (2011), 278-319 (ქართულ ენაზე), Kreß/Holtzendorff, JICJ 8 (2010), 1179-1217 (ინგლისურ ენაზე), Kreß/Holtzendorff, GA 2011, 67 (გერმანულ ენაზე).

4.2.1. სახელმწიფოს მიმართვა ან პროკურორის ინიციატივა

რომის სტატუტის მე-15bis მუხლი ეხება აგრესიის დანაშაულის მიმართ სახელმწიფოს მიმართვით ან პროკურორის ინიციატივით (*proprio motu*) იურისდიქციის განხორციელების შემთხვევებს, რაც, როგორც სხვა დანაშაულის შემთხვევებში, გამომდინარეობს სტატუტის მე-13 მუხლის „ა“ და „ც“ პუნქტებიდან. დროის თვალსაზრისით ამ დანაშაულის მიმართ იურისდიქციის განხორციელების შესაძლებლობა დაკავშირებულია გარკვეული პირობების შესრულებასთან:

ერთი მხრივ, იურისდიქცია გავრცელდება აგრესიის მხოლოდ იმ დანაშაულებზე, რომლებიც ჩადენილი იქნება 30 მონაწილე სახელმწიფოს მიერ ამ ცვლილებების რატიფიკაციის ან მიღების განხორციელების ერთი წლის გასვლის შემდეგ. მეორე მხრივ, მონაწილე სახელმწიფოებმა, 2017 წლის 1 იანვრის შემდეგ, ამ დანაშაულზე სასამართლოს იურისდიქციის გააქტიურება უნდა მოახდინონ სპეციალური გადანაცვლებით, რომელიც მიიღება კვალიფიციური უმრავლესობით. მაშასადამე, ამ პირობების შესრულების შემთხვევაში ICC აგრესიის დანაშაულის მიმართ თავის იურისდიქციას ვერ განახორციელებს 2017 წელზე ადრე.

აგრესიის დანაშაულის მიმართ ICC თავის იურისდიქცია ახორციელებს რომის სტატუტის მე-12 მუხლის შესაბამისად. კერძოდ, დანაშაულის ჩადენის ადგილი ან დაზარალების სახელმწიფო უნდა იყოს რომის სტატუტის მონაწილე. ამ დანაშაულისათვის მოქმედებს სპეციალური წესი, რომ მონაწილე სახელმწიფოს აქვს შესაძლებლობა, გააკეთოს განაცხადი, რომელიც გამორიცხავს ICC-ის იურისდიქციას, თუ ეს სახელმწიფო აგრესიის აქტს განახორციელებს. ასეთი ე.წ. *Opt-out*-განაცხადი წარდგენილი უნდა იყოს აგრესიის აქტის განხორციელებამდე, რომ მას ჰქონდეს მოქმედების ძალა და ამ სახელმწიფოს მიერ ასეთი განაცხადი ნებისმიერ დროს შეიძლება უკან იქნეს გამოთხოვილი. ICC-ის იურისდიქცია გამოირიცხება იმ სახელმწიფოს მოქალაქეების მიერ ან იმ სახელმწიფოს ტერიტორიაზე ჩადენილ აგრესიის დანაშაულზე, რომელიც არ არის რომის სტატუტის მონაწილე. სტატუტის არამონაწილე სახელმწიფო, რომელიც არის აგრესიის აქტის განხორციელებელი ან აგრესიის მსხვერპლი, სასამართლოს იურისდიქციიდან გამოირიცხება.

სტატუტის მე-15bis მუხლით ასევე განსაზღვრულია ICC-ის და გაეროს უშიშროების საბჭოს ურთიერთმიმართება. არსებობს ICC-ის პროკურორის მიერ თავდაპირველად გაეროს ინფორმირების ვალდებულება, რომ უნდა დაიწყოს მოქმედებები აგრესიის დანაშაულთან დაკავშირებით და უნდა გაიგოს უშიშროების საბჭო პოზიცია, თელის თუ არა, რომ მონაწილე სახელმწიფოს მიერ ჩადენილია აგრესიის აქტი. ამასთან დაკავშირებით არსებობს ორი შესაძლებლობა:

(1) თუ უშიშროების საბჭო დაადგენს აგრესიის აქტის განხორციელების ფაქტს, ICC-ის პროკურორს შეუძლია დაიწყოს მოქმედებები;

(2) თუ უშიშროების საბჭო მიმართვიდან ექვსი თვის განმავლობაში არ გააკეთებს შესაბამის დასკვნას, პროკურორს შეუძლია დაიწყოს მოქმედებები აგრესიის დანაშაულთან დაკავშირებით, თუ ICC-ის წინასწარი წარმოების განყოფილება გასცემს აგრესიის დანაშაულთან დაკავშირებით გამოძიების დაწყების ნებართვას.

შეიძლება ითქვას, რომ ICC არის მართლმსაჯულების განხორციელების და-

მოუკიდებელი ორგანო აგრესიის ფაქტის დადგენასთან დაკავშირებით და შეუძლია ამ საკითხთან დაკავშირებით დადგეს გაეროს უშიშროების საბჭოსაგან განსხვავებულ პოზიციაზე. კამპალაში მიღწეული შეთანხმების თანახმად, რომის სტატუტის მე-15bis მუხლი ჩამოყალიბდა შემდეგი სახით:

„მუხლი 15bis

აგრესიის დანაშაულზე იურისდიქციის განხორციელება

(სახელმწიფოს მიმართვა ან პროკურორის საკუთარი ინიციატივა – *proprio motu*)

1. სასამართლოს შეუძლია განახორციელოს თავისი იურისდიქცია აგრესიის დანაშაულზე მე-13 მუხლის (a) და (c) პუნქტების შესაბამისად, ამ მუხლით დადგენილი დებულებების გათვალისწინებით.

2. სასამართლოს შეუძლია განახორციელოს თავისი იურისდიქცია მხოლოდ ამ ცვლილებების ოცდაათი მონაწილე სახელმწიფოს მიერ რატიფიცირებიდან ან დამტკიცებიდან ერთი წლის გასვლის შემდეგ ჩადენილ აგრესიის დანაშაულებზე.

3. ამ მუხლის შესაბამისად, სასამართლო თავის იურისდიქციას აგრესიის დანაშაულზე ავრცელებს მონაწილე სახელმწიფოთა გადაწყვეტილების დათქმის საფუძველზე, რომელიც მიღებულ უნდა იქნეს 2017 წლის 1 იანვრის შემდეგ, მონაწილე სახელმწიფოთა იმავე უმრავლესობით, რაც აუცილებელია წესდებაში შესატანი ცვლილებების მისაღებად.

4. სასამართლოს შეუძლია, მონაწილე სახელმწიფოს მიერ ჩადენილი აგრესიის აქტიდან გამომდინარე, განახორციელოს თავისი იურისდიქცია აგრესიის დანაშაულზე მე-12 მუხლის შესაბამისად, თუ მანამდე ამ მონაწილე სახელმწიფომ კანცლერთან დეკლარაციის გაგზავნის გზით არ განაცხადა, რომ ის არ აღიარებს ასეთ იურისდიქციას. ასეთი დეკლარაციის გამოხმოზა შესაძლებელია ნებისმიერ დროს და შემონმბეულ უნდა იქნეს მონაწილე სახელმწიფოს მიერ სამი წლის განმავლობაში.

5. სასამართლოს იურისდიქცია არ ვრცელდება იმ სახელმწიფოს მოქალაქეების მიერ ან მის ტერიტორიაზე ჩადენილ აგრესიის დანაშაულზე, რომელიც არ არის ICC-ის წესდების მონაწილე.

6. როდესაც პროკურორი მივა იმ დასკვნამდე, რომ არსებობს გონივრული საფუძველი გამოძიების საწარმოებლად აგრესიის დანაშაულთან დაკავშირებით, ის, უპირველეს ყოვლისა, არკვევს, უშიშროების საბჭომ დაადგინა თუ არა აგრესიის აქტის ჩადენა შესაბამისი სახელმწიფოს მიერ. პროკურორი აცნობებს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის გენერალურ მდივანს სასამართლოში განსახილველი ვითარების შესახებ, ასევე აწვდის საქმიან ინფორმაციას და დოკუმენტებს.

7. თუ უშიშროების საბჭოს გაკეთებული აქვს შესაბამისი დასკვნა, პროკურორს შეუძლია აწარმოოს გამოძიება აგრესიის დანაშაულთან დაკავშირებით.

8. თუ უშიშროების საბჭო, ინფორმირებიდან ექვსი თვის განმავლობაში, არ მიიღებს შესაბამის დასკვნას, პროკურორს შეუძლია აწარმოოს გამოძიება

აგრესიის დანაშაულთან დაკავშირებით, იმ პირობით, თუ წინასწარი წარმოების პალატა, მე-15 მუხლით დადგენილი პროცედურების თანახმად, გასცემს აგრესიის დანაშაულთან დაკავშირებით გამოძიების დაწყების ნებართვას, ამასთან, თუ უშიშროების საბჭო, მე-16 მუხლის შესაბამისად, სხვა გადაწყვეტილებას არ მიიღებს.

9. ნებისმიერი სხვა ორგანოს დასკვნა აგრესიის აქტთან დაკავშირებით გავლენას არ ახდენს წინამდებარე წესდებიდან გამომდინარე სასამართლოს მიერ გაკეთებულ საკუთარ დასკვნებზე.

10. ეს მუხლი გავლენას არ ახდენს მე-5 მუხლით გათვალისწინებულ სხვა დანაშაულების მიმართ იურისდიქციის განხორციელებასთან დაკავშირებულ დებულებებზე.“

4.2.2. გაეროს უშიშროების საბჭოს მიმართვა

რომის სტატუტის მე-15ter მუხლი ეხება აგრესიის დანაშაულის მიმართ გაეროს უშიშროების საბჭოს მიმართვით იურისდიქციის განხორციელების შემთხვევებს, რაც, როგორც სხვა დანაშაულის შემთხვევებში, გამომდინარეობს სტატუტის მე-13 მუხლის „b“ პუნქტიდან. უშიშროების საბჭოს შეუძლია მიიღოს რეზოლუცია გაეროს ქარტიის VII თავის საფუძველზე, რომლითაც ატყობინებს ICC-ის პროკურორს სიტუაციის შესახებ აგრესიის დანაშაულის სავარაუდო ჩადენასთან დაკავშირებით. ამ დროს არა აქვს მნიშვნელობა სახელმწიფო არის თუ არა რომის სტატუტის მონაწილე. აგრესიის დანაშაულის მიმართ გაეროს უშიშროების საბჭოს მიმართვითაც, ისევე როგორც სტატუტის მე-15bis მუხლით გათვალისწინებულ ორ შემთხვევაში, იურისდიქციის განხორციელება ვერ მოხდება 2017 წლამდე.

კამპალაში მიღწეული შეთანხმების თანახმად, რომის სტატუტის მე-15ter მუხლი ჩამოყალიბდა შემდეგი სახით:

„მუხლი 15ter

აგრესიის დანაშაულზე იურისდიქციის განხორციელება
(უშიშროების საბჭოს მიმართვა)

1. სასამართლოს შეუძლია განახორციელოს თავისი იურისდიქცია აგრესიის დანაშაულზე მე-13 მუხლის (b) პუნქტის შესაბამისად, ამ მუხლით დადგენილი დებულებების გათვალისწინებით.

2. სასამართლოს შეუძლია განახორციელოს თავისი იურისდიქცია მხოლოდ ამ ცვლილებების ოცდაათი მონაწილე სახელმწიფოს მიერ რატიფიცირებიდან ან დამტკიცებიდან ერთი წლის გასვლის შემდეგ ჩადენილ აგრესიის დანაშაულებზე.

3. ამ მუხლის შესაბამისად, სასამართლო თავის იურისდიქციას აგრესიის დანაშაულზე ავრცელებს მონაწილე სახელმწიფოთა გადაწყვეტილების დათქმის საფუძველზე, რომელიც მიღებულ უნდა იქნეს 2017 წლის 1 იანვრის შემდეგ,

მონაწილე სახელმწიფოთა იმავე უმრავლესობით, რაც აუცილებელია წესდებაში შესატანი ცვლილებების მისაღებად.

4. ნებისმიერი სხვა ორგანოს დასკვნა აგრესიის აქტთან დაკავშირებით გავლენას არ ახდენს წინამდებარე წესებიდან გამომდინარე სასამართლოს მიერ გაკეთებულ საკუთარ დასკვნებზე.

5. ეს მუხლი გავლენას არ ახდენს მე-5 მუხლით გათვალისწინებულ სხვა დანაშაულების მიმართ იურისდიქციის განხორციელებასთან დაკავშირებულ დებულებებზე.“

4.3. აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობა ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით

4.3.1. აგრესიის დანაშაულის ქართული რედაქცია ე.წ. კამპალას შეთანხმებამდე

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის XLVII თავი, სახელწოდებით „დანაშაული კაცობრიობის მშვიდობის, უშიშროებისა და საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის წინააღმდეგ“ შეიცავს ორ მუხლს, რომელიც აგრესიის დანაშაულს ეხება.

კამპალას შეთანხმების ქართულ სისხლის სამართლის კოდექსში იმპლემენტაციამდე, რომელიც განხორციელდა 2014 წლის 30 ოქტომბრის კანონით, სისხლის სამართლის კოდექსის 404-ე მუხლი – „აგრესიული ომის მომზადება ან წარმოება“ – ჩამოყალიბებული იყო შემდეგი რედაქციით:

„1. აგრესიული ომის დაგეგმვა ან მომზადება, – ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით შვიდიდან თხუთმეტი წლამდე.

2. აგრესიული ომის გაჩაღება ან წარმოება, – ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით თხუთმეტიდან ოც წლამდე ან უვადო თავისუფლების აღკვეთით“.

კოდექსის 405-ე მუხლის მიხედვით, დასჯადი იყო „მოწოდება აგრესიული ომის გაჩაღებისაკენ“:

„1. საქვეყნოდ მოწოდება აგრესიული ომის გაჩაღებისაკენ, – ისჯება ჯარიმით ან თავისუფლების აღკვეთით ვადით სამ წლამდე.

2. იგივე ქმედება, ჩადენილი საინფორმაციო საშუალებით ან სახელმწიფო-პოლიტიკური თანამდებობის მქონე პირის მიერ, – ისჯება ჯარიმით ან თავისუფლების აღკვეთით ვადით ორიდან ხუთ წლამდე, თანამდებობის დაკავებით ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევით ვადით სამ წლამდე“.

კამპალას შეთანხმების საფუძველზე რომის სტატუტში შეტანილი მე-8bis მუხლიდან და 25-ე მუხლის მე-3bis აბზაციდან გამომდინარე, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობასთან დაკავშირებით 2014 წლის 30 ოქტომბრის კანონით შეიცვალა.

4.3.2. აგრესიის დანაშაულის მოქმედი ქართული რედაქცია

საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს მიერ სისხლის სამართლის სისტემის რეფორმის უწყებათაშორისი საკოორდინაციო საბჭოს ფარგლებში შემუშავებულ იქნა აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობის ახალი რედაქცია. დანაშაულის ეს შემადგენლობა შესაბამისობაში იქნა მოყვანილი რომის სტატუტის მე-8bis მუხლისა და 25-ე მუხლის მე-3bis აბზაცის შინაარსთან.

სისხლის სამართლის კოდექსის ნორმა, რომელიც ჩამოყალიბდა 2014 წლის 30 ოქტომბრის კანონით, ასეთია:

„მუხლი 404. აგრესიის აქტის დაგეგმვა, მომზადება, დაწყება ან წარმოება

1. აგრესიის აქტის დაგეგმვა ან მომზადება, –

ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით შვიდიდან თხუთმეტ წლამდე.

2. აგრესიის აქტის დაწყება ან წარმოება, –

ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით თხუთმეტიდან ოც წლამდე ან უვადო თავისუფლების აღკვეთით.

შენიშვნა:

1. ამ მუხლით გათვალისწინებული ქმედებისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება პირს, რომელსაც თავისი მდგომარეობის გამო აქვს სახელმწიფოს პოლიტიკური ან სამხედრო მოქმედებების ეფექტიანი კონტროლის ან ხელმძღვანელობის შესაძლებლობა.

2. ამ თავის მიზნებისთვის „აგრესიის აქტი“ ნიშნავს სახელმწიფოს მიერ შეიარაღებული ძალების გამოყენებას სხვა სახელმწიფოს სუვერენიტეტის, ტერიტორიული მთლიანობის ან პოლიტიკური დამოუკიდებლობის წინააღმდეგ ან სხვაგვარად, რაც ეწინააღმდეგება გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდებას.

3. პირს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება ამ მუხლით გათვალისწინებული ისეთი აგრესიის აქტის დაგეგმვისთვის, მომზადებისთვის, დაწყებისთვის ან წარმოებისთვის, რომელიც თავისი ხასიათით, სიმძიმითა და მასშტაბით აშკარად არღვევს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წესდებას.“

გარდა ამისა, ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის 405-ე მუხლი: „მოწოდება აგრესიული ომის გაჩაღებისაკენ“ 2014 წლის 30 ოქტომბრის კანონით შეიცვალა ახალი რედაქციით („მოწოდება აგრესიის აქტის დაგეგმვისაკენ, მომზადებისაკენ, დაწყებისაკენ ან წარმოებისაკენ“).

საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს მიერ შემუშავებული პროექტით გათვალისწინებულია ახალი – 408¹-ე მუხლი, რომელიც დასჯადად აცხადებს საქვეყნოდ მოწოდებას აგრესიული ომის გაჩაღებისაკენ, გენოციდის და ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის ჩადენისაკენ (პირველი ნაწილი). ამავე პროექტით ამ დანაშაულის მაკვალიფიცირებელ გარემოებას წარმოადგენს იგივე ქმედება, ჩადენილი საინფორმაციო საშუალებით ან სახელმწიფო-პოლიტიკური თანამდებობის მქონე პირის მიერ (მე-2 ნაწილი).

5. სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულების წინააღმდეგ მიმართული დელიქტები

5.1. რომის სტატუტის მიხედვით

რომის სტატუტის 70-ე მუხლი აღწერს სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულების წინააღმდეგ მიმართულ დარღვევებს. პროცესზე ბატონობის შენარჩუნების მიზნით, საჭიროა, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს პქონდეს უფლებამოსილება, აღკვეთოს მართლმსაჯულების წინააღმდეგ მიმართული დარღვევები (მაგალითად, მოწმის მიერ ცრუ ჩვენების მიცემა, მტკიცებულებათა გაყალბება ან სასამართლოს თანამშრომლის მოსყიდვა). 70-ე მუხლის მე-4 აბზაცი ითვალისწინებს, რომ სასამართლომ ასეთი დელიქტების წინააღმდეგ დევნა შეიძლება სახელმწიფოებს გადააკისროს, ამიტომ ხელშეკრულების მონაწილე თითოეულმა წევრმა სახელმწიფომ უნდა იზრუნოს იმაზე, რომ თავის შიდასახელმწიფოებრივ სამართალში გათვალისწინებული მართლმსაჯულების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულები იმგვარად იქნეს განვრცობილი, რომ მასში სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს პროცესებიც ჩაერთოს, თუ იგი ჩადენილია სახელმწიფოს ტერიტორიაზე ან ამ სახელმწიფოს მოქალაქის მიერ. 70-ე მუხლის მე-4 აბზაცის მიხედვით, „(ა) თავის სისხლის სამართლის კანონმდებლობას, რომელიც ითვალისწინებს სასჯელს საგამოძიებო ან სასამართლო წარმოების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულებისათვის, ყოველი მონაწილე სახელმწიფო გააერთიანებს ამ მუხლში აღნიშნულ მართლმსაჯულების წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულებზე, რომლებიც ჩადენილ იქნა მის ტერიტორიაზე ან მის მოქალაქეთა მიერ“.

აუცილებელი არ არის, რომ ქვეყნის შიდასახელმწიფოებრივი ეროვნული სამართალი სიტყვასიტყვითი ჟღერადობით შეიცავდეს იმავე შემადგენლობებს, რომლებიც გათვალისწინებულია სტატუტის 70-ე მუხლის („მართლმსაჯულების წინააღმდეგ მიმართული დარღვევები“) პირველ აბზაცში, კერძოდ:

„1. სასამართლო ახორციელებს იურისდიქციას ქვემოთ ჩამოთვლილ დანაშაულებზე, რომლებიც მიმართულია მართლმსაჯულების განხორციელების წინააღმდეგ და ჩადენილია განზრახ:

(ა) ცრუ ჩვენების მიცემა იმის მიერ, ვისაც ეკისრებოდა სიმართლის თქმის ვალდებულება (მოწმე);

(ბ) მხარის მიერ წინასწარი შეცნობით ცრუ ან ყალბი მტკიცებულების წარდგენა;

(გ) მოწმეზე კორუფციული ზეგავლენის მოხდენა, მოწმის დასწრებისათვის ან ჩვენების მიცემისათვის ხელის შეშლა ან დაბრკოლების შექმნა, მოწმეზე შურისძიება მის მიერ ჩვენების მიცემის გამო ან მტკიცებულების განადგურება ანდა მისი შეგროვებისათვის ხელის შეშლა ან დაბრკოლების შექმნა;

(დ) სასამართლოს თანამდებობის პირისათვის ხელის შეშლა, მისი დაშინება ან მასზე კორუფციული ზეგავლენის მოხდენა, ამ თანამდებობის პირის იძულების ან გადაბირების მიზნით, რათა მან არ შეასრულოს ან არასათანადოდ შეასრუ-

ლოს მასზე დაკისრებული მოვალეობანი;

(ე) სასამართლოს თანამდებობის პირზე შურისძიება ამ ან სხვა თანამდებობის პირის მიერ მოვალეობის შესრულების გამო;

(ვ) სასამართლოს თანამდებობის პირის, როგორც სასამართლოს მოხელის, მიერ თანამდებობრივი მოვალეობის შესრულებასთან დაკავშირებით ქრთამის გამოძალვა ან ქრთამის აღება”.

დამნაშავედ ცნობის შემთხვევაში სასამართლოს შეუძლია დანიშნოს სასჯელი თავისუფლების აღკვეთის სახით, ვადით არა უმეტეს ხუთი წლისა ან ჯარიმა, ან ორივე ერთად (სტატუტის 70-ე მუხლის მე-3 აბზაცი).

5.2. ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-12 კარი ეძღვნება სასამართლო ხელისუფლების წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულთა შემადგენლობებს.

დამნაშავედ ცნობის შემთხვევაში, მაშინ, როდესაც საერთაშორისო სასამართლოს შეუძლია დანიშნოს სასჯელი თავისუფლების აღკვეთის სახით ვადით არა უმეტეს ხუთი წლისა ან ჯარიმა, ან ორივე ერთად, საქართველოს შინადასახელმწიფოებრივი სისხლის სამართლის კანონმდებლობით წარმოდგენილი შემადგენლობებით გათვალისწინებულია დიფერენცირებული სასჯელები.

გარდა ამისა, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი ითვალისწინებს სხვა არასპეციალურ შემადგენლობებს პიროვნების წინააღმდეგ მიმართულ და სხვა დანაშაულთა თავში, რომელიც შეიძლება გამოყენებულ იქნეს კონკრეტულ შემთხვევაში.

ვინაიდან სტატუტის 70-ე მუხლის მე-4 აბზაცის მიხედვით, (ა) თავის სისხლის სამართლის კანონმდებლობას, რომელიც ითვალისწინებს სასჯელს საგამოძიებო ან სასამართლო წარმოების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულებისათვის, ყოველი მონაწილე სახელმწიფო გაავრცელებს ამ მუხლში აღნიშნულ მართლმსაჯულების წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულებზე, რომლებიც ჩადენილ იქნა მის ტერიტორიაზე ან მის მოქალაქეთა მიერ, სტატუტის რატიფიკაციის შედეგად საქართველოს შინადასახელმწიფოებრივ სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში მოცემული ნორმები, სისხლის სამართლის კოდექსში სპეციალური ცვლილების გარეშე, ავტომატურად გავრცელდებოდა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მართლმსაჯულების წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულებზე, რადგან საერთაშორისო ხელშეკრულება საქართველოს ნორმატიული აქტების იერარქიაში უფრო მაღალი სამართლებრივი ძალის მქონე აქტია, ვიდრე სისხლის სამართლის კოდექსი (საქართველოს კონსტიტუციის მე-6 მუხლის მე-2 პუნქტი). მიუხედავად ამისა, სტატუტის რატიფიკაციის დროს, 2003 წლის 14 აგვისტოს კანონით, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-12 კარს, ამავე კოდექსის 381-ე მუხლის შემდეგ, დაემატა შემდეგი შინაარსის შენიშვნა: „ამ კარით დადგენილი სასამართლო ხელისუფლების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული

ასევე გულისხმობს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულს”.

მართლმსაჯულების წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულებთან დაკავშირებით, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდების რატიფიკაციის შემთხვევაში, საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში ცვლილების ან დამატების შეტანის აუცილებლობა არ წარმოშობილა. მიუხედავად ამისა, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში შევიდა ზემოაღნიშნული დამატება, რამაც უფრო სრულყოფილი გახადა საქართველოს კანონმდებლობა.

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მოსამართლეთა და სხვა თანამდებობის პირთა (მოსამსახურეთა) მექრთამეობასთან დაკავშირებით გამოყენებულ უნდა იქნეს საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის XXXIX თავში – „სამოხელეო დანაშაულები“ – მოცემული მუხლები. სტატუტის რატიფიკაციის დროს, 2003 წლის 14 აგვისტოს კანონით, ამ თავსაც, კოდექსის 332-ე მუხლის შემდეგ, გაუკეთდა შენიშვნა, რომლის დღეს მოქმედი რედაქციის მიხედვით, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის სამოხელეო დანაშაულთა თავში მოცემული სამოხელეო დანაშაულის შემადგენლობები ვრცელდება აგრეთვე იმ პირებზე, რომლებიც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წარმომადგენლები, საერთაშორისო სასამართლოს ან სასამართლო ორგანოს მოსამართლე ან თანამდებობის პირები არიან. თუ ისინი ამ დანაშაულს ჩაიდენენ, დაისჯებიან როგორც იმ საერთაშორისო სასამართლოს მოსამართლეები, რომლის იურისდიქციასაც საქართველო აღიარებს. რაც შეეხება აქტიურ და პასიურ მექრთამეობას, ქრთამის მოთხოვნას, გამოძალვას ან აღებას, რომელსაც ჩაიდენს საერთაშორისო სასამართლოს მოსამსახურე სამსახურებრივ მოვალეობასთან დაკავშირებით, ეს საკითხი აქტუალურია გაეროსა და ევროსაბჭოს კორუფციის წინააღმდეგ მიმართულ სისხლის სამართლის კონვენციებთან მიმართებაშიც, რომლებიც მოითხოვს, რომ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა უნდა დაწესდეს არა მარტო შიდასახელმწიფოებრივი, არამედ აგრეთვე საერთაშორისო ორგანიზაციებისა და უცხო სახელმწიფოთა წარმომადგენლების მიერ ჩადენილი კორუფციული დანაშაულების მიმართ.

VI თავი საერთაშორისო მატერიალური სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი

1. საერთაშორისო სისხლის სამართლის ზოგადი პრინციპები

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდებაში (რომის სტატუტი), დროებითი ტრიბუნალების წესდებებისგან განსხვავებით, მოცემულია ბევრი დებულება სისხლის სამართლის ზოგად პრინციპებზე (*general principles of criminal law*). ამ წესდების მე-3 ნაწილი სპეციალურად ეძღვნება ტრადიციული სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის საკითხებს. როგორც აღინიშნა, რომის სტატუტი ამ ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოებს, *კომპლემენტარულობის* პრინციპიდან გამომდინარე, არაპირდაპირ აკისრებს საერთაშორისო სამართლებრივ ვალდებულებას, შიდასახელმწიფოებრივ სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში ასახოს არა მხოლოდ დანაშაულის კონკრეტული შემადგენლობები, რომელთა ჩამონათვალი მოცემულია სტატუტის მე-5 მუხლში და შინაარსი განსაზღვრულია ამავე სტატუტის მე-6, მე-7, მე-8 და მე-8bis მუხლებში (ასევე „დანაშაულის ელემენტებში“), არამედ, აგრეთვე, შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობა შესაბამისობაში მოიყვანოს სისხლის სამართლის იმ ზოგად დებულებებთან, რომლებიც მოცემულია სტატუტის მე-3 ნაწილში („სისხლის სამართლის ზოგადი პრინციპები“). ესენია:

- კანონიერების პრინციპი;
 - ყველა ეჭვის ბრალდებულის სასარგებლოდ გადაწყვეტის პრინციპი (*in dubio pro reo*);
 - ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრინციპი;
 - პასუხისმგებლობის ასაკს მიუღწეველი პირის მიმართ ICC-ის იურისდიქციის განხორციელების დაუშვებლობა;
 - საერთაშორისო დანაშაულის სუბიექტებისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრება განზრახი ან შეგნებული მოქმედებისათვის, ხოლო სამხედრო და სამოქალაქო მეთაურისა და სხვა უფროსისათვის პასუხისმგებლობის დაკისრების შესაძლებლობა ასევე დაუდევრობისა და უმოქმედობისათვის;
 - პასუხისმგებლობის აცილების მიზნით თანამდებობრივ მდგომარეობაზე ან სხვაგვარ იმუნიტეტზე მითითების დაუშვებლობა;
 - სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამორიცხვა სტატუტით გათვალისწინებულ გარემოებებში;
 - საერთაშორისო დანაშაულების მიმართ ხანდაზმულობის ვადების გამოყენების დაუშვებლობა.
- საერთაშორისო სისხლის სამართლის ეს ზოგადი დებულებები მოცემულია რომის სტატუტის მე-3 ნაწილის 22-ე-33-ე მუხლებში.
- რომის სტატუტისგან განსხვავებით, მისი წინამორბედი *ყოფილი იუგოსლავი*

ვიისა და რუანდის სისხლის სამართლის დროებითი ტრიბუნალების წესდებები არ შეიცავს სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის სრულყოფილ კოდიფიკაციას. მართლმსაჯულების განხორციელების დროს მოსამართლეები ამ სფეროში ძირითადად იყენებდნენ იმ ცოდნას, რომელიც მათ მიიღეს ნაციონალური სამართლებრივი სისტემების ანალიზით, რის შედეგადაც საერთაშორისო სისხლის სამართალში განვითარდა პრაქტიკული, ფუნქციონალური შედარებითი სამართალი²⁹⁸ განზრახვაზე, მართლწინააღმდეგობაზე, ბრალზე, პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ გარემოებებზე, თანამსრულებლობასა და თანამონაწილეობაზე.²⁹⁹

ასევე, საერთაშორისო სამართლის კომისიის 1994 წლის პროექტი სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდების შესახებ არ შეიცავდა სისხლის სამართლის ზოგად დებულებებს, იგი მხოლოდ მიუთითებდა გამოსაყენებელი სამართლის წყაროებზე. ესენია: სტატუტი, გამოსაყენებელი საერთაშორისო ხელშეკრულებები, საერთაშორისო სამართლის პრინციპები და, საჭიროების შემთხვევაში, ეროვნული სამართლის ნორმები (პროექტის 33-ე მუხლი).

სამართლის წყაროებზე ეს უბრალო მითითება ბევრმა ქვეყანამ არასრულყოფილად ჩათვალა. მათი არგუმენტაციით, მუდმივმოქმედი სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო უნდა ფლობდეს სისხლის სამართლის ზოგად დებულებებს, რომ ამით სრულყოფილად პასუხობდეს კანონიერების პრინციპს: *nullum crimen, nulla poena sine lege*.³⁰⁰

რომის სტატუტის შემუშავებისა და მიღების დროს იმთავითვე აღიარეს, რომ სისხლის სამართლის საერთაშორისო მუდმივმოქმედ სასამართლოს სათანადო ანგარიში უნდა გაენია მსოფლიოს სხვადასხვა სამართლებრივი ტრადიციების მიღწევებისათვის. საკითხი ეხებოდა იმას, რომ სტატუტში პასუხი გასცემოდა ზოგიერთ ისეთ კითხვას, რომელიც სხვადასხვა ეროვნული სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის მიხედვით განსხვავებულად არის მოწესრიგებული. ეს საკითხებია:

- დანაშაულის ამსრულებლობისა და თანამონაწილეობის ფორმები, როგორცაა თანამსრულებლობა, შუალობითი ამსრულებლობა, წამქეზებლობა და დახმარება;

- დანაშაულის სუბიექტური ელემენტები;

- დანაშაულის მცდელობა და მომზადება;

- ფაქტობრივი და სამართლებრივი შეცდომა;

- იმ საფუძვლების განსაზღვრა, რომლებიც ცალკეულ შემთხვევებში წარმოადგენს პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ გარემოებებს.

სისხლის სამართლის ასეთი ზოგადი პრინციპების უნივერსალური ფორმულირების მცდელობა, რომელიც ყველა სახელმწიფოსათვის მისაღები იქნებოდა, რთული იყო. თავდაპირველად გამოვლინდა ისეთი პოზიცია, რომ ამ პრინცი-

²⁹⁸ იხ. *Kreß*, ZStW 1999, 597.

²⁹⁹ იხ. *Gless*, Internationales Strafrecht, 2011, 212.

³⁰⁰ კანონიერების პრინციპზე იხ. *Kreß*, *nulla poena, nullum crimen sine lege*, International Criminal Law, MPEIL, Vol. VII, 2013, 889-898.

პეების მოქმედება მხოლოდ სტატუტით შეზღუდულიყო. დისკუსიების შედეგად ჩამოყალიბდა პოზიცია, რომ „ზოგადი პრინციპების“ შესახებ ჩამოყალიბებულ დებულებებს მხოლოდ სტატუტში აღწერილი დანაშაულის შემადგენლობებისა და სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მიერ ჩატარებული პროცესების მიმართ ჰქონოდა მოქმედება. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, არ უნდა ჩამოყალიბებულიყო საერთაშორისო სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, რომელსაც ექნებოდა უნივერსალური გამოყენება, ე.ი. რომლის გამოყენება სახელმწიფოების მიერ სავალდებულო იქნებოდა.

კონკრეტულად რომ ითქვას, სტატუტში მოცემული სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის დებულებები, როგორც წესი, არ არის სავალდებულო, რომ სიტყვასიტყვით აისახოს ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში. ამასთან, ყურადღება უნდა გამახვილდეს იმ მომენტზე, რომ ეროვნული სისხლის სამართლის კანონმდებლობა, სტატუტის მე-17 მუხლიდან გამომდინარე, კომპლემენტარულობის პრინციპს ექვემდებარება, რის გამოც აუცილებელია, რომ სტატუტის ზოგადი ნაწილის დებულებებს შიდასახელმწიფოებრივი სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი ისე არ ეწინააღმდეგებოდეს, რომ საჭირო გახდეს ამ პრინციპის ამოქმედება. ეს იმას ნიშნავს, რომ ეროვნულ სამართალში არ უნდა იყოს დასჯადობის ხარვეზი ან პასუხისმგებლობის ისეთი მიუღებელი გამომრიცხველი გარემოება, რაც აუცილებელს გახდის ICC-ის მიერ სტატუტის მე-17 მუხლის ამოქმედებას, ვინაიდან ჩაითვლება, რომ სახელმწიფოს „არ სურს“ ან „უუნაროა“, საერთაშორისო დანაშაულის ჩამდენი პირის მიმართ განახორციელოს სათანადო სისხლისსამართლებრივი დევნა.

საქართველოს სისხლის სამართლის ანალიზით დგინდება, რომ ეროვნულ დონეზე საერთაშორისო დანაშაულების დასჯადობის ხელის შემშლელი სერიოზული ხარვეზები პრინციპში არ არსებობს და, შესაბამისად, საჭირო არ არის, სტატუტის ზოგადი პრინციპებიდან გამომდინარე, ქართულ სისხლის სამართლის ზოგად ნაწილში რადიკალური ცვლილებების შეტანა, გარდა ზოგიერთი იმ თვალსაზრისისა, რომელიც ექვემდებარება მითითებული (მაგალითად, უფროსის ბრძანების ან კანონის დანაშაულის შესრულების საკანონმდებლო რეგლამენტაცია).

კონკრეტულად, სტატუტში, შემდეგი მუხლობრივი თანმიმდევრობით, მოცემულია ისეთი ზოგადი პრინციპები, როგორიცაა: „არ არსებობს დანაშაული კანონის გარეშე“ (მუხ. 22-ე), „არ არსებობს სასჯელი კანონის გარეშე“ (მუხ. 23-ე), უკუძალის აკრძალვა (მუხ. 24-ე), მოწესრიგებულია ამსრულებლობისა და თანამონაწილეობის ფორმები (მუხ. 25-ე), სტატუტის 26-ე მუხლი გამორიცხავს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას ბავშვებისა და 18 წლამდე ასაკის არასრულწლოვნების მიმართ. მნიშვნელოვანია სტატუტის 27-ე მუხლი, რომლის თანახმად, იმუნიტეტები, ისევე როგორც სპეციალური ეროვნული თუ საერთაშორისო პროცესუალური ნორმები, რომლებიც დაკავშირებულია პირის ოფიციალურ ფუნქციასთან, არ წარმოადგენს სასამართლოს მიერ თავისი იურისდიქციის განხორციელების დამაბრკოლებელ გარემოებას. სტატუტში ასევე მოცემულია ნორმები სამხედრო მეთაურისა და სხვა უფროსის პასუხისმგებლობის (მუხ. 28-ე), ხანდაზმულობის ვადების გამოუყენებლობის (მუხ. 29-ე), ქმედების

სუბიექტური შემადგენლობის ნიშნების (მუხ. 30-ე), დასჯადობის გამომრიცხველი გარემოებების (მუხ. 31-ე), შეცდომისა (მუხ. 32-ე) და ბრძანების ან კანონის დანების საფუძველზე მოქმედების (მუხ. 33-ე) შესახებ.

რომის სტატუტის 25-ე მუხლი ადგენს ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრინციპს, ხოლო ბრალი და ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპი სტატუტში სახელდებით არ არის მოხსენიებული, მაგრამ იგი გამომდინარეობს საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლიდან.³⁰¹ შესაბამისად, იგი გამოიყენება სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულებაში.

საერთაშორისო სისხლის სამართალი აღიარებს „არაბრალეულობის პრეზუმფციას“ (რომის სტატუტის 66-ე მუხლი). საერთაშორისო სისხლის სამართლის ლიტერატურაში განვითარებულია ბრალის ნორმატიული თეორია დანაშაულის ფუნქციონალურ-კრიმინალპოლიტიკური სისტემის ფარგლებში.³⁰² პერსონალური ბრალი (*personal guilt*) საერთაშორისო სისხლის სამართალში ნიშნავს ფიზიკური პირის ინდივიდუალურ პასუხისმგებლობას მის მიერ ჩადენილი საერთაშორისო დანაშაულის ობიექტური და სუბიექტური ელემენტების განხორციელებისათვის, თუ არ არის სახეზე სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი არც ერთი გარემოება.

ისტორიულად, ჯერ კიდევ ნიურნბერგის სასამართლო პროცესმა აღიარა ბრალის პრინციპი.³⁰³ ასევე, იგი აღიარებულია სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულების სფეროში დროებითი და მუდმივმოქმედი სასამართლოების მიერ მიღებული ახალი გადაწყვეტილებებით. შესაბამისად, შეიძლება ითქვას, რომ ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა საერთაშორისო სისხლის სამართალში ეფუძნება ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპს.

1.1. უნივერსალური იურისდიქცია

უნივერსალურობის პრინციპი იძლევა შესაძლებლობას, დანაშაულის ჩადენის ადგილისა და დამნაშავის მოქალაქეობის მიუხედავად, ამა თუ იმ სახელმწიფოს მიერ ნებისმიერი პირის მიმართ განხორციელდეს სისხლისსამართლებრივი დევნა და მართლმსაჯულება. უდავოა ეროვნული სასამართლოების მიერ ამ პრინციპის გამოყენება ისეთი დანაშაულის მიმართ, რომელიც ზიანს აყენებს ან საფრთხეს უქმნის ისეთ ზესახელმწიფოებრივ სამართლებრივ სიკეთებს, რომელთა დაცვა წარმოადგენს მთელი ცივილიზებული საერთაშორისო საზოგადოების ინტერესს, როგორცაა, მაგალითად, გენოციდი, წამება, ადამიანით ვაჭრობა. სადავოა, რა სამართლებრივ საფუძველზე უნდა განხორციელდეს დევნა და მართლმსაჯულება ამ პრინციპის მიხედვით: სავალდებულოა საერთაშორისო ხელშეკრულების არსებობა, თუ საკმარისია საერთაშორისო ჩვეულებით სამართალზე მითითება.

თანამედროვე სისხლის სამართალი იცნობს უნივერსალურობის პრინციპის

³⁰¹ იხ. *Gless, Internationales Strafrecht*, 2011, 213-214, 298.

³⁰² იხ. *Neubacher, Kriminologische Grundlagen einer internationalen Strafgerichtsbarkeit*, 2005, 434.

³⁰³ იხ. *Jescheck, JICJ 2* (2004), 44-45.

გამოყენების ორ ფორმულას: ავტონომიურ და რელატიურ უნივერსალურობას.³⁰⁴

(ა) ავტონომიური (ექსტრემალური) უნივერსალურობის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ იურისდიქციის განხორციელების დროს იგი ყურადღებას არ აქცევს დანაშაულის ჩადენის ადგილის კანონმდებლობას. ამის შედეგად, ქმედების არც ორმხრივი დასჯადობა ორივე (დანაშაულის ჩადენისა და იურისდიქციის განხორციელების) სახელმწიფოში და არც დანაშაულის ჩადენის სახელმწიფოში მოქმედი უფრო მსუბუქი კანონის გამოყენება მოითხოვება.

ავტონომიური უნივერსალურობის პრინციპის გამოყენება პრაქტიკაში გარკვეულ პრობლემებს უქმნის მტკიცებულებების მოპოვების პროცესს, თუ დანაშაულის ჩადენის ადგილის სახელმწიფო მოითხოვს ორმხრივ დასჯადობას და სამართლებრივი დახმარების თხოვნის (მტკიცებულებათა მოპოვების, ბრალდებულის გადაცემის, ქონების დაყადაღების) დროს უარს ეტყვის უნივერსალური იურისდიქციის განმახორციელებელ სახელმწიფოს პროცესუალურ თანამშრომლობაზე, თუ ჩადენილი ქმედება დასჯადი არ იქნება ორივე – დანაშაულის ჩადენისა და იურისდიქციის განხორციელების სახელმწიფოში. ამასთან დაკავშირებით პრაქტიკაში ხშირად არსებული მტკიცებულებათა მოპოვების გადულახავი პრობლემები წარმოქმნის საშიშროებას, რომ ამის შედეგად სისხლის სამართალი იქცეს „სიმბოლურ სისხლის სამართლად“³⁰⁵ და უნივერსალურობის პრინციპის საფუძველზე საერთოდ ვერ მოხდეს დამნაშავეთა დასჯა.

(ბ) რელატიური (შეზღუდული) უნივერსალურობის პრინციპი სახელმწიფოს მიერ გამოიყენება იმ დანაშაულის მიმართ, რომელიც ჩადენილია საზღვარგარეთ, უცხოელის მიერ უცხოელის წინააღმდეგ, რომლის მიმართ სისხლისსამართლებრივი დევნის ვალდებულება სახელმწიფოს საერთაშორისო სამართლიდან გამომდინარე აქვს და რომელიც ასევე დასჯადია დანაშაულის ჩადენის ადგილის სახელმწიფოს სისხლის სამართლით ან დანაშაულის ჩადენის ადგილი არც ერთი სახელმწიფოს იურისდიქციას არ ექვემდებარება. ზოგიერთი ქვეყნის კანონმდებლობით დამატებით მოითხოვება, რომ დამნაშავე იურისდიქციის განმახორციელებელი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე იმყოფებოდეს და მისი გადაცემა არ იყოს შესაძლებელი.³⁰⁶ აღნიშნული გამორიცხავს უნივერსალურობის პრინციპის საფუძველზე ბრალდებულთა დაუსწრებელი გასამართლების შესაძლებლობას, რაც დასაშვებია ზოგიერთი ქვეყნის (მაგალითად, ბელგიის) კანონმდებლობით³⁰⁷.

³⁰⁴ იხ. *Gless, Internationales Strafrecht*, 2011, 54-57.

³⁰⁵ სიმბოლური სისხლის სამართლის შესახებ იხ. *Hassemer, NStZ* 1989, 553.

³⁰⁶ იხ. *Gless, Internationales Strafrecht*, 2011, 56.

³⁰⁷ ბელგია იძულებული გახდა 2003 წელს ნაწილობრივ შეეცვალა შეუზღუდავი უნივერსალობა, რათა თავიდან აეცილებინა ისრაელის, კონგოს, არაბული და სხვა ქვეყნების წარმომადგენელთა დაუსწრებელი გასამართლებებით გამოწვეული პრობლემები. იხ. *Keller, GA* 2006, 25-26.

1.1.1. უნივერსალურობა საერთაშორისო და ეროვნულ სისხლის

სამართალში

ეროვნული მართლმსაჯულებისგან განსხვავებით, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო სრული მოცულობით არ ფლობს ე.წ. უნივერსალურ იურისდიქციას.

მიუხედავად იმისა, რომ საერთაშორისო დანაშაულების შემადგენლობებს უმეტესწილად აქვთ საერთაშორისო სამართლის იმპერატიული ნორმის (*jus cogens*) სტატუსი, უნივერსალურობის პრინციპი დღეისათვის მაინც არ არის აღიარებული საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ნორმად, არამედ წარმოადგენს ჩვეულებრივ კონვენციურ ნორმას.

ომის დანაშაულებისთვის, *ჟენევის* კონვენციებიდან და მათი პირველი დამატებითი ოქმიდან გამომდინარე, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი ითვალისწინებს უნივერსალური იურისდიქციის განხორციელების შესაძლებლობას არა საერთაშორისო, არამედ შიდასახელმწიფოებრივი სასამართლო ორგანოებისთვის. უნივერსალური იურისდიქცია ეფუძნება დებულებას: *aut dedere aut judicare* (გადაეცი ან დასაჯე)³⁰⁸. სახელმწიფოს უფლებამოსილება, განახორციელოს უნივერსალური იურისდიქცია, გამომდინარეობს *ჟენევის* პირველი კონვენციის 49-ე, მე-2 კონვენციის 50-ე, მე-3 კონვენციის 129-ე, მე-4 კონვენციის 146-ე და პირველი დამატებითი ოქმის 85-ე მუხლებიდან.³⁰⁹

ამ პრინციპის შესაბამისად, სახელმწიფო ვალდებულია, განახორციელოს სამართლებრივი დევნა იმ პირის მიმართ, რომელმაც ჩაიდინა ან უბრძანა სხვას ჩაედინა ომის დანაშაული და, მისი მოქალაქეობის მიუხედავად, გაასამართლოს იგი საკუთარი სასამართლო ორგანოების მეშვეობით ან გადასცეს სხვა სახელმწიფოს იმ პირობით, რომ ამ სახელმწიფოს აქვს პირის სისხლისსამართლებრივი დევნის საკმარის საფუძველი. უნივერსალურობის პრინციპიდან გამომდინარე, საერთაშორისო ხელშეკრულების თითოეული მონაწილე სახელმწიფო უფლებამოსილია, დანაშაულის ჩადენის ადგილის, ისევე როგორც დანაშაულის ჩამდენი პირის თუ მსხვერპლის სახელმწიფოსადმი კუთვნილების მიუხედავად, განახორციელოს სისხლისსამართლებრივი იურისდიქცია.

1998 წლის ივნის-ივლისში, რომში გამართულ საერთაშორისო დიპლომატიურ კონფერენციაზე, სახელმწიფოთა უმრავლესობამ მხარი დაუჭირა იმ დებულებას, რომ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს (*ICC*) მისცემოდა ისეთივე უნივერსალური იურისდიქცია მის მიერ განსაზღვრული დანაშაულების

³⁰⁸ იხ. *Bassiouni/Wise*, *Aut dedere aut judicare: the duty to extradite or prosecute in international law*, 1995.

³⁰⁹ *ჟენევის* კონვენციების ამ მუხლების მე-2 აბზაცების მიხედვით, ხელშეკრულების მონაწილე თითოეული სახელმწიფო ვალდებულია, გამოძიება ჩაატაროს იმ პირების მიმართ, რომელთაც ბრალი მიუძღვით ამავე კონვენციებით გათვალისწინებული რომელიმე მძიმე დანაშაულის ჩადენაში ან მათი ჩადენის ბრძანების გაცემაში და, მათი მოქალაქეობის მიუხედავად, წარადგინოს ისინი საკუთარი სასამართლოს წინაშე. ალტერნატივის სახით, სახელმწიფოს შეუძლია, რომ ეჭვმიტანილი პირი გადასცეს დევნით დაინტერესებულ ხელშეკრულების მონაწილე რომელიმე სხვა მხარეს.

მიმართ, როგორსაც თვითონ ფლობდნენ. თუმცა, ბოლო მომენტში, რათა ზოგიერთი სახელმწიფო არ გამოსულიყო ICC-ის შექმნის იდეის წინააღმდეგ, მიიღეს კომპრომისული შეთანხმება, რომლის მიხედვითაც, რომის სტატუტიდან გამოირიცხა უნივერსალური იურისდიქციის გამოყენების შესაძლებლობა, გარდა ICC-ის ბრალმდებლის სამსახურისათვის გაეროს უშიშროების საბჭოს მიმართვის შემთხვევებისა.

რომის სტატუტის მე-12 მუხლი ზღუდავს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციას დანაშაულებით, რომლებიც, ერთი მხრივ, მოხდა ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოს ტერიტორიაზე ან გემზე, ან მფრინავ აპარატზე და, მეორე მხრივ, რომლებიც ჩადინეს რომის სტატუტის მონაწილე სახელმწიფოების მოქალაქეებმა, იმ შემთხვევების გამოკლებით, როცა სტატუტის არამონაწილე სახელმწიფო, ამ მუხლის შესაბამისად, სპეციალური განაცხადის წარდგენით აღიარებს ICC-ის იურისდიქციას მის ტერიტორიაზე, გემზე ან მფრინავ აპარატზე ჩადენილ დანაშაულთა მიმართ, ან მისი მოქალაქეების მიერ ჩადენილ დანაშაულებზე.

უშიშროების საბჭო, გაეროს წესდების მე-7 თავის შესაბამისად, საერთაშორისო მშვიდობისა და უშიშროების შენარჩუნების ან აღდგენის მიზნით, ან აგრესიის შემთხვევაში, უფლებამოსილია, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს განსახილველად გადასცეს იმ დანაშაულებთან დაკავშირებული საქმეები, რომლებიც ჩადენილია სტატუტის არამონაწილე სახელმწიფოს ტერიტორიაზე. ამ შემთხვევაში, ICC-ის იურისდიქცია უნივერსალურად ვრცელდება სტატუტის მე-5 მუხლში ჩამოთვლილ დანაშაულებზე, რომლებიც ჩადენილია მოცემულ სიტუაციაში.

თანამედროვე მსოფლიოს სხვადასხვა სახელმწიფოში მეტ-ნაკლებად განსხვავებულია უნივერსალურობის პრინციპის შინაარსი. სახელმწიფოთა საერთაშორისო პრაქტიკაში არსებობს უნივერსალური იურისდიქციის გამოყენებისადმი ფართო და ვიწრო მიდგომა.

(ა) **ფართო, ანუ აბსოლუტური უნივერსალური იურისდიქციის მიხედვით**, სახელმწიფოს შეუძლია გაავრცელოს თავისი იურისდიქცია იმის მიუხედავად, პირი იმყოფება თუ არა მის ტერიტორიაზე.

(ბ) **ვიწრო, ანუ კონდიციური მიდგომა უნივერსალური იურისდიქციისადმი** სახელმწიფოთა უფრო დიდი მხარდაჭერით სარგებლობს. ამ პრინციპით იურისდიქციის გავრცელების უფლებამოსილება აქვს სახელმწიფოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ბრალდებული იმყოფება მის ტერიტორიაზე.

საყურადღებოა ბელგიის ეროვნული სასამართლოების უნივერსალური იურისდიქცია. აბსოლუტური უნივერსალურობის პრინციპის შემოღების გამო, მსოფლიოს არაერთი ქვეყნიდან შევიდა დაზარალებულთა განაცხადები ბელგიის ეროვნულ სასამართლოებში სხვადასხვა სახელმწიფოს რამდენიმე ათეული მაღალი თანამდებობის პირის ბრალდების მოთხოვნით.

თავის დროზე ბელგიამ აირჩია გზა, რომლის მიხედვითაც, დაიშვა პირის გასამართლება იმის მიუხედავად, იმყოფებოდა თუ არა იგი ბელგიის ტერიტორიაზე. კერძოდ, 1993 წელს ბელგიაში მიიღეს კანონი, რომლის მიხედვითაც,

ბელგიის ეროვნულ სასამართლოს მიეცა საერთაშორისო დამნაშავეების დასჯის უფლებამოსილება, მიუხედავად იმისა, თუ სად, როდის და ვის მიერ იქნა ჩადენილი ეს დანაშაული. მისი იურისდიქცია გავრცელდა *ჟენევის* სამართლით გათვალისწინებულ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ნორმების დარღვევებზე და სხვა საერთაშორისო დანაშაულებზე. ყოველივე ეს ხდება ე.წ. უნივერსალურობის პრინციპის საფუძველზე, რომელიც, ბელგიის სამართლის მიხედვით, არა მარტო კანონით არის განსაზღვრული, არამედ რეალურადაც ხორციელდება უცხოელთა მიმართ უცხოეთში ჩადენილი დანაშაულების გამო.³¹⁰ ძირითადად, საქმე ეხება ადამიანის უფლებათა დამრღვევ ყოფილ დიქტატორებსა და სახელმწიფოთა მაღალი თანამდებობის პირებს.

ბელგიის კანონმდებლობის მიერ თავდაპირველად აბსოლუტური უნივერსალური იურისდიქციის აღიარებამ გარკვეული პრობლემები შექმნა სამართალწარმოების პროცესში. მაგალითად, ბელგიის იურისდიქცია გავრცელდა ჩადის ყოფილ დიქტატორზე, *ირანის* ყოფილ პრეზიდენტზე, გენერლებსა და სხვა პირებზე გუატემალადან, კამბოჯიდან, რუანდიდან, მაგრამ, როდესაც საქმე შეეხო ისრაელის პრემიერ-მინისტრ *არიელ შარონს*, კერძოდ, 1982 წლის სექტემბერში მისი თავდაცვის მინისტრობისას *ლიბანის* ტერიტორიაზე ლტოლვილთა ბანაკებზე *პალესტინელების* წინააღმდეგ განხორციელებული ოპერაციის დროს დაახლოებით 2500 ადამიანის უმოწყალოდ ამოხოცვის ფაქტს, რის გამოც, სხვებთან ერთად, ადამიანის უფლებათა დამცველი ორგანიზაციის „*Amnesty International*“-ის მოხსენებით, იგი ომის დანაშაულის ჩამდენად უნდა ყოფილიყო მიჩნეული, ბელგიის სასამართლომ შეგნებულად გააჭიანურა გადანყვებილების მიღება.

ამასთან დაკავშირებით, მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლომ (*ICJ*) ჰააგაში მიიღო ნაციონალური სასამართლოების მიერ უნივერსალურობის პრინციპის გამოყენებით იურისდიქციის განხორციელების შემზღუდავი გადანყვებილება, რომლის მიხედვითაც, მათი დიპლომატიური იმუნიტეტის გამო, სახელმწიფოთა ახლანდელი და ყოფილი მთავრობის წევრების დანაშაულის ჩადენის ფაქტზე სხვა ქვეყნის სასამართლოს წინაშე წარდგენა არ შეიძლება. ისინი მხოლოდ საკუთარ ქვეყანაში უნდა გასამართლდნენ. ამით *შარონის* გასამართლება ბელგიის სასამართლოს მიერ არ მოხდა. აღნიშნული შემზღუდავ არ ვრცელდება სისხლის სამართლის საერთაშორისო დროებითი და მუდმივმოქმედი სასამართლოების მიერ თავიანთი წესდებებიდან გამომდინარე იურისდიქციის გამოყენებაზე.

ასეთია ერთ-ერთი სახელმწიფოს – ბელგიის ე.წ. უნივერსალური იურისდიქციის შინაარსი. ის რეალურად ასამართლებს ადამიანებს უცხოეთში ჩადენილი ისეთი საერთაშორისო დანაშაულებისთვის, რომლებსაც ბელგიასთან უშუალო შემხებლობა არა აქვთ, მაგრამ მათი დასჯადობა გამომდინარეობს საერთაშორისო ხელშეკრულებებიდან. ეს არ არის საერთაშორისო სასამართლო, არამედ ეროვნული, რომელიც საერთაშორისო დანაშაულზე ავრცელებს ნაციონალურ იურისდიქციას.

ანალოგიური უნივერსალური იურისდიქციის განხორციელება შესაძლებელია

³¹⁰ იხ. *Satzger, Internationales und Europäisches Strafrecht*, 6. Auflage, 2013, 36, 41.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-5 მუხლიდან გამომდინარე, მაგრამ ქართულ მართლმსაჯულებაში დღემდე არ არსებობს ასეთი პრეცედენტი.

მიუხედავად იმისა, რომ საერთაშორისო დანაშაულების შემადგენლობებს აქვთ იმპერატიული ნორმის (*jus cogens*) სტატუსი, უნივერსალურობის პრინციპი დღეისათვის მაინც არ არის აღიარებული საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ნორმად, არამედ ცალკეული სახელმწიფოების მიერ მისი გამოყენება ხდება ეროვნული კანონმდებლობით გათვალისწინებული ნორმების მიხედვით.

გერმანიის, საფრანგეთისა და სხვა ევროპული სახელმწიფოების ეროვნულ-მა სასამართლოებმა ყოფილი იუგოსლავიის ტერიტორიაზე გასული საუკუნის 90-იან წლებში ჩადენილ საერთაშორისო დანაშაულებთან მიმართებაში უნივერსალური იურისდიქციისადმი ვიწრო (კონდიციური) მიდგომა გამოიყენეს, თუმცა, ამასთან დაკავშირებით, საპირისპირო პოზიცია გამოხატა პოლანდიამ, როდესაც ჩათვალა, რომ უნივერსალური იურისდიქციის განსახორციელებლად არ იყო აუცილებელი ბრალდებულის მის ტერიტორიაზე ყოფნა.

მაშასადამე, სახელმწიფოთა პრაქტიკაში უნივერსალური იურისდიქცია გამოიყენება დანაშაულთა მხოლოდ შეზღუდული წრის მიმართ. აღიარებულია, რომ საერთაშორისო და საერთაშორისო ხასიათის დანაშაულიდან იგი ვრცელდება ყველა იმ შემადგენლობაზე, რომელიც ეკუთვნის საერთაშორისო სამართლის იმპერატიული ნორმების (*jus cogens*) კატეგორიას, ხოლო სხვა დანარჩენი დანაშაულის თაობაზე განსხვავებული მოსაზრებები არსებობს.³¹¹ საერთაშორისო სისხლის სამართალში კი ICC-ის მართლმსაჯულება უნივერსალური იურისდიქციის განხორციელების სფეროში შეზღუდულია.

1.1.2. უნივერსალურობა ქართულ სისხლის სამართალში

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-5 მუხლში მოცემულია რელატიური უნივერსალურობის მხოლოდ ერთი პირობა: უნივერსალურობის პრინციპი გამოიყენება, „თუ დანაშაულისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა გათვალისწინებულია საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით“. ქართულ სინამდვილეში სისხლის სამართლის ასეთი უნივერსალური ხასიათი განაპირობებს საზღვარგარეთ ჩადენილი დანაშაულის დასჯადობის ფორმალურ ხასიათს, როცა მათ არც ტერიტორიული და არც პერსონალური შემხებლობა საქართველოსთან არა აქვთ.³¹²

უნივერსალურობის პრინციპის შესაბამისად, სისხლის სამართლის კოდექსის მე-5 მუხლიდან გამომდინარე, საქართველოს სისხლის სამართლის იურისდიქცია ვრცელდება იმ ქმედებათა დასჯადობაზე, რომელთა დანაშაულებრივი ხასიათი გამომდინარეობს თვით საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებიდან, მაგალითად, 1948 წლის გენოციდის კონვენციიდან, 1949 წლის ჟენევის კონვენციებიდან და მათი 1977 წლის დამატებითი ოქმებიდან. ამ პრინციპის მიხედვით,

³¹¹ იხ. Bassiouni, Introduction to International Criminal Law, 2003, 698.

³¹² ქართული სისხლის სამართლის გამოყენების პრინციპების შესახებ იხ. მ. ტურაეა, დანაშაულის მოძღვრება, 2011, 136-152.

უნივერსალური იურისდიქციის გამოყენებისათვის მნიშვნელობა არა აქვს დანაშაულის ჩადენის ადგილსა და დამნაშავის მოქალაქეობას. თუ პირმა საზღვარგარეთ ჩაიდინა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული ქმედება, ქართული კოდექსით სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება არა მხოლოდ მაშინ, როცა პირი საქართველოს მოქალაქეა ან საქართველოს ინტერესების წინააღმდეგ მიმართულ მძიმე, ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულს ჩაიდენს, არამედ მაშინაც, როცა პასუხისმგებლობა ამ დანაშაულისთვის გათვალისწინებულია საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით (ე.წ. უნივერსალურობის პრინციპი).

საქართველოს სისხლის სამართლის მიხედვით, ამ პრინციპის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებიდან გამომდინარე დასჯადობის შემთხვევაში, არა აქვს მნიშვნელობა, სად იქნა ჩადენილი დანაშაული, ვინ იყო მისი ჩამდენი ან დანაშაულის მსხვერპლი.

1.2. კანონიერების პრინციპი

1.2.1. კანონიერება რომის სტატუტის მიხედვით

რომის სტატუტის 22-ე მუხლში ჩადებულია კანონიერების პრინციპის ისეთი ფუნდამენტური დებულება, როგორიცაა *nullum crimen sine lege* (არ არსებობს დანაშაული კანონის გარეშე), ასევე 23-ე მუხლი ეძღვნება კანონიერების პრინციპს: *nulla poena sine lege* (არ არსებობს სასჯელი კანონის გარეშე). ამ უკანასკნელი პრინციპის არსი განმარტებულია შემდეგნაირად: პირი, რომელსაც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო მიიჩნევს დამნაშავედ, შეიძლება დაისაჯოს მხოლოდ რომის სტატუტის დებულებების შესაბამისად.

რომის სტატუტის 22-ე მუხლი განსაზღვრავს კანონიერების პრინციპის არსს, კერძოდ, სტატუტის მიხედვით, პირი არ დაექვემდებარება ICC-ის წინაშე სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას, თუ ჩადენილი ქმედება მისი ჩადენის მომენტში არ წარმოადგენდა ისეთ დანაშაულს, რომელზეც ვრცელდება ამ სასამართლოს იურისდიქცია.

დანაშაულის შემადგენლობა ზუსტად უნდა განისაზღვროს და იგი არ უნდა იქნეს გამოყენებული ანალოგიით პიროვნების საზიანოდ. თუ ICC-ის მიერ გამოსაყენებელი ნორმის ინტერპრეტაციის დროს წარმოიშვა ეჭვი, ნორმა უნდა განიმარტოს ბრალდებულის (მსჯავრდებულის) სასარგებლოდ (სტატუტის 22-ე მუხლის მე-2 აბზაცი).

ეროვნული სამართლის მიდგომებისგან განსხვავებით, ICC-ის მიერ ყველა ეჭვის ბრალდებულის (მსჯავრდებულის) სასარგებლოდ გადანაცვების პრინციპი გამოიყენება არა მარტო სისხლის სამართლის საქმის ფაქტობრივი გარემოებების, არამედ, ასევე სამართლებრივი ნორმების ინტერპრეტაციის მიმართ.

სტატუტი, მართალია, კრძალავს ანალოგიას პიროვნების საზიანოდ, მაგრამ იგი ანალოგიის პიროვნების სასარგებლოდ გამოყენებას არ გამორიცხავს. მაგალ-

ითად, სტატუტის 31-ე მუხლის მე-3 აბზაცზე („სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საფუძვლები“) დაყრდნობით, პირი შეიძლება გათავისუფლდეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან ე.წ. სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი ზესტატუტური გარემოებების საფუძველზე, ე.ი. იმ გარემოებების არსებობისას, რომლებიც, მართალია, სახელდებით არ არის მოხსენიებული ამ წესდებაში, მაგრამ ქმედება ჩადენილია ისეთ ვითარებაში, რომელიც სავსებით აკმაყოფილებს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის გამომრიცხვის პირობებს.

სტატუტის 24-ე მუხლი ეძღვნება კანონის უკუძალის საკითხს. პირს არც ერთ შემთხვევაში არ დაეკისრება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა რომის სტატუტით იმ ქმედებისათვის, რომელიც ჩადენილია მის ძალაში შესვლამდე. ამავდროულად მუხლის მეორე აბზაცით, შესაძლებელია საქმეზე საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე სამართლის წყაროსათვის უკუძალის მინიჭება მხოლოდ პიროვნების სასარგებლოდ.

1.2.2. კანონიერება ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით

საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 პუნქტიდან გამომდინარე, ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლში აისახა პიროვნების საზიანოდ კანონის უკუქცევითი ძალის აკრძალვის პრინციპი.³¹³ კოდექსი ამ პრინციპიდან არავითარ გამონაკლისს არ ითვალისწინებს, მაგრამ ვინაიდან ადამიანის უფლებათა 1950 წლის ევროპული კონვენცია შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის შემადგენელი ნაწილია, ამ კონვენციის მე-7 მუხლის მე-2 აბზაციდან გამომდინარე, გამონაკლის შემთხვევაში, პოზიტიურ და ბუნებით სამართალს შორის წინააღმდეგობის დროს, საკითხი ამ უკანასკნელის სასარგებლოდ უნდა გადაწყდეს.

კანონიერების პრინციპიდან გამომდინარეობს კანონის უკუძალისა და ანალოგიის საკითხი.

სისხლის სამართლის კანონს, რომელიც აუქმებს ქმედების დანაშაულებრიობას ან ამსუბუქებს სასჯელს, აქვს უკუძალა.

თუ სისხლის სამართლის კანონი აწესებს ქმედების დასჯადობას ან ამკაცრებს სასჯელს, მას უკუძალა არა აქვს.

დანაშაულის ჩადენის დროის განსაზღვრას მნიშვნელობა აქვს კანონის უკუძალის საკითხის გადასაწყვეტად. მაგალითად, თუ ე.წ. „დისტანციურ დელიქტებში“ დანაშაულებრივი ქმედება ჩადენილია ახალი კანონის ძალაში შესვლამდე, ხოლო შედეგი დადგა ახალი კანონის ძალაში შესვლის შემდეგ, სხვადასხვა შემთხვევაში განსხვავებული სამართლებრივი შედეგები გვაქვს: თუ ახალი კანონი აუქმებს ქმედების დანაშაულებრიობას ან ამსუბუქებს სასჯელს, მას უკუძალა ექნება. სხვა შემთხვევაში კი, თუ ახალი კანონი აწესებს ქმედების დასჯადობას ან ამკაცრებს სასჯელს, მას უკუძალა არ ექნება. დანაშაულის ჩადენის დროდ რომ შედეგის დადგომის დრო ითვლებოდეს, მაშინ ამ უკანასკნელ შემთხვევაში ახალი

³¹³ იხ. მ. ტურავა, წიგნი: ა. დემეტრაშვილი (სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარე) საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი. თავი მეორე. საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, 2013, 555.

კანონი უნდა იქნეს გამოყენებული.

არსებობს სისხლის სამართლის ზოგიერთი საკითხი, რომელთა მიმართებაშიც, იმ შემთხვევაში, როცა პირის სამართლებრივი მდგომარეობა უარესდება, კანონის უკუძალის აკრძალვის პრინციპი არ მოქმედებს. ასეთია, კონკრეტულად, ხანდაზმულობის ან ნასამართლობის ვადების გაქარწყლების საკითხი. მაგალითად, თუ ახალმა კანონმა დაანესა ხანდაზმულობის ან ნასამართლობის გაქარწყლების ახალი ვადები ან განსხვავებული წესი, ახალ ნორმებს ექნება უკუძალა, მიუხედავად იმისა, იგი აუმჯობესებს თუ აუარესებს პირის სამართლებრივ მდგომარეობას³¹⁴. ეს წესი არ ენიშნაღმდეგება არც საერთაშორისო და ევროპულ აქტებს და არც საქართველოს კონსტიტუციას (იხ. სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტის მე-15 მუხლი, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-7 მუხლი, საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლი). ასევე შეესაბამება ხანდაზმულობის ვადების გამოყენებლობის შესახებ 1968 წლის გაეროს კონვენციის სულისკვეთებას.

დანაშაულის ჩამდენ პირს, კანონიერების პრინციპიდან გამომდინარე, ქართული სისხლის სამართლის კანონი გარანტიას აძლევს მხოლოდ ორ საკითხზე: 1) ქმედების დანაშაულებრიობის დაწესებას ქმედების ჩადენის შემდეგ არა აქვს უკუძალა; 2) ქმედების დასჯადობის გამკაცრებას ქმედების ჩადენის შემდეგ არა აქვს უკუძალა. ყველა სხვა შემთხვევაში, თუ ახალი კანონი სხვაგვარად აუმჯობესებს ან სხვაგვარად აუარესებს დამნაშავის მდგომარეობას, მაშინ ახალ კანონს უკუძალა ექნება.

დანაშაულის შემადგენლობის სახელწოდების შეცვლა ან შემადგენლობათა გაერთიანება არ ნიშნავს ქმედების დასჯადობის გაუქმებას. ეს არის საკანონმდებლო ტექნიკის საკითხი.

თუ ახალი კანონი ამსუბუქებს სასჯელს ქმედებისათვის, რომლის გამოც დამნაშავე მას იხდის, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-3 მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, იგი უნდა შემცირდეს ახალი კანონის სანქციის ფარგლებში. ამ საკითხთან დაკავშირებით განსხვავებულია ევროპული და სხვა ქვეყნების საკანონმდებლო მიდგომა, რომლის მიხედვითაც, არ ხდება კანონიერ ძალაში შესული განაჩენის ახალ სისხლის სამართლის კანონთან შესაბამისობაში მოყვანა.

ქართული სისხლის საპროცესო კანონმდებლობით, კანონიერ ძალაში შესული განაჩენის გადასინჯვა შეიძლება ახლად გამოვლენილ გარემოებათა შემთხვევაში, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 310-ე-314-ე მუხლების მიხედვით.

თუ დანაშაულის ჩადენიდან განაჩენის გამოტანამდე კანონი რამდენჯერმე შეიცვალა, გამოიყენება ყველაზე მსუბუქი კანონი.

თუ პირველი ინსტანციის სასამართლოს მიერ განაჩენის გამოტანის შემდეგ ძალაში შესული კანონი ამსუბუქებს პირის მდგომარეობას, სააპელაციო და საკასაციო სასამართლოებმა უნდა გამოიყენონ უფრო მსუბუქი კანონი, ხოლო, თუ ახალი კანონი ამძიმებს პირის მდგომარეობას, ზემდგომი სასამართლოები

³¹⁴ იხ. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 13 მაისის გადაწყვეტილება (1/1/428,447,459).

ქმედების დანაშაულებრიობისა და სანქციის ნაწილში იყენებენ ძველ კანონს, რომელიც მსჯავრდებულისთვის უფრო სასარგებლოა.

2. საერთაშორისო დანაშაულის ელემენტები

2.1. საერთაშორისო დანაშაულის სისტემა

საერთაშორისო დანაშაულის მოძღვრება, უპირველეს ყოვლისა, განვითარდა სისხლის სამართლის საერთაშორისო დროებითი ტრიბუნალების პრაქტიკიდან გამომდინარე. საერთაშორისო დანაშაულის შედარებით სრულყოფილი პოზიტიურ-სამართლებრივი სისტემა კი პირველად ჩამოყალიბდა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ნესდებაში – რომის სტატუტში. სწორედ ამიტომ სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის დოგმატიზაცია ჯერ კიდევ თავისი ჩამოყალიბების დასაწყის ეტაპზე იმყოფება.³¹⁵

რომის სტატუტის ტერმინოლოგიით, საერთაშორისო სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის აღსანიშნავად გამოიყენება ტერმინი: „ზოგადი პრინციპები“ (*general principles*). მათი დაკონკრეტება ხდება „დანაშაულის ელემენტებით“ (*Elements of Crime*).

სისხლის სამართლის საერთაშორისო დროებითი ტრიბუნალები და მუდმივმოქმედი სასამართლო თავიანთი იურისდიქციის განხორციელების დროს ორიენტირებული არიან დანაშაულის ორკვალიან სისტემაზე, რომელიც მომდინარეობს უმეტესწილად ანგლოამერიკული საერთო სამართლის (*common law*) სისტემიდან. ამასთან, საერთაშორისო დანაშაულის სისტემას ახასიათებს ასევე თავისებურება, რის გამოც საერთაშორისო სისხლის სამართალში განვითარდა დანაშაულის განსხვავებული ორწევრიანი ცნება.³¹⁶ იგი ჩამოყალიბდა დამოუკიდებლად, საერთაშორისო სისხლის სამართლის წყაროებიდან.³¹⁷

საერთო სამართლის მიხედვით, დანაშაულის სისტემის პირველ საფეხურს წარმოადგენს პასუხისმგებლობის დამაფუძნებელი გარემოებები (*offences*), რომლებიც შედგება დანაშაულის ობიექტური (*actus reus*) და სუბიექტური (*mens rea*) ელემენტებისგან. მეორე საფეხურს წარმოადგენს პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებები (*defences*).³¹⁸ ეს უკანასკნელი მოიცავს როგორც მატერიალურ-სამართლებრივ (მაგალითად, აუცილებელი მოგერიება, უკიდურესი აუცილებლობა, შეურაცხაობა), ისე პროცესუალურ (მაგალითად, ხანდაზმულობა) გარემოებებს.

³¹⁵ იხ. *Werle, Völkerstrafrecht*, 3. Auflage, 2012, 182. საერთაშორისო სისხლის სამართლის დოგმატიზაციის ერთ-ერთ პირველ მცდელობას წარმოადგენს ნაშრომი: *Ambos, Der Allgemeine Teil des Völkerstrafrechts*, 2002.

³¹⁶ იხ. *Safferling, Internationales Strafrecht*, 2011, 98.

³¹⁷ იხ. *Stuckenberg, Vorstudien zu Vorsatz und Irrtum im Völkerstrafrecht*, 2007, 30; *Ambos, Internationales Strafrecht*, 4. Auflage, 2014, 162.

³¹⁸ ინგლისური ანალოგიური სისტემის შესახებ იხ. *Safferling, Vorsatz und Schuld: Subjektive Taterelemente im deutschen und englischen Strafrecht*, 2008, 291, ხოლო ამერიკული *Model Penal Code*-ის ანალიზზე სამსაფეხურიანი სისტემით იხ. *Dubber, Einführung in das US-amerikanische Strafrecht*, 2005, 34-36, 203-204.

მართალია, საერთაშორისო სისხლის სამართლის დანაშაულის სისტემა სტრუქტურულად ანგლოამერიკული ორკვალიანი (*offence-defence*) სისტემის ანალოგიურია, მაგრამ რომის სტატუტი შეეცადა მაინც მისგან განსხვავებული ყოფილიყო, რის გამოც პირდაპირ არ გაიმეორა ანგლოამერიკული ტერმინოლოგია: „*actus reus*“ და „*mens rea*“, არამედ იყენებს მის ანალოგიურ ტერმინებს: „*material elements*“ და „*mental elements*“, ხოლო „*defences*“ გამოსახატავად იყენებს ტერმინს: „*grounds for excluding criminal responsibility*“.

მიუხედავად იმისა, რომ დანაშაულის სისტემა სტრუქტურულად ანგლოამერიკულია, საერთაშორისო სისხლის სამართალი პროცესუალურად არ მიჰყვება ანგლოამერიკული პროცესისათვის დამახასიათებელი ნმინდა შეჯიბრებითი (ადვერსატორული) პროცესის პრინციპებს, არამედ უფრო კონტინენტურევეროპულ საგამოძიებო პრინციპს.³¹⁹ საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესის მიზანია საქმეზე ობიექტური სიმართლის, ე.წ. მატერიალური ჭეშმარიტების დადგენა.³²⁰

საერთაშორისო დანაშაულის სისტემის ორკვალიანი დაყოფიდან (პასუხისმგებლობის დამაფუძნებელი და გამომრიცხველი გარემოებანი) ზოგიერთი ავტორი აყალიბებს სამსაფეხურიან სისტემას:

(1) დანაშაულის გარეგანი მხარე, ანუ ობიექტური (მატერიალური) ნიშნები (*material elements*);

(2) დანაშაულის შინაგანი მხარე, ანუ სუბიექტური (მენტალური) ნიშნები (*mental elements*);

(3) სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებანი (*grounds for excluding criminal responsibility*).³²¹

ზოგიერთი ავტორი მხარს უჭერს საერთაშორისო სისხლის სამართალში დანაშაულის ორწევრიან ცნების არსებობას, რის გამოც სამსაფეხურიანი დაყოფის პირველ ორ ელემენტს აერთიანებს ერთ საერთო ცნებაში: „უმართლობის დამაფუძნებელი გარემოებანი – ობიექტური და სუბიექტური თვალსაზრისით“, რის შედეგადაც მიიღება დანაშაულის სისტემის ორი ეტაპი, რომლის მეორე ეტაპზეც (სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებანი) არ ხდება დიფერენციაცია (ობიექტურ) მართლწინააღმდეგობასა და (ინდივიდუალურ) სხვაგვარად მოქმედების შესაძლებლობას შორის.³²²

ასეთია საერთაშორისო დანაშაულის სისტემის ზოგადი სქემა, რომლის ცალკეული ელემენტები ქვემოთ იქნება განხილული.

³¹⁹ იხ. *Lagodny*, ZStW 113 (2001), 800, 811; *Kirsch*, ICLR 2006, 275.

³²⁰ იხ. *Satzger*, Internationales und Europäisches Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 297. პარამონიულ კონვენტაციებზე საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში იხ. *მ. ტურავა*, წიგნში: *კ. კორკელია* (რედ.), ადამიანის უფლებათა დაცვა და სამართლებრივი რეფორმა საქართველოში, 2014, 73-118.

³²¹ იხ. *Werle*, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 188-190; *Satzger*, Internationales und Europäisches Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 297.

³²² იხ. *Safferling*, Internationales Strafrecht, 2011, 98.

2.2. ქართული დანაშაულის სისტემა

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 მუხლში მოცემულია დანაშაულის სამსაფეხურიანი სისტემა, რომელიც შედგება შემდეგი ელემენტებისაგან: ქმედების შემადგენლობა, მართლწინააღმდეგობა და ბრალი. ამის საფუძველზე კოდექსში მოცემულია ქმედების დანაშაულებრივი ხასიათის გამომრიცხველ გარემოებათა ორკვალიანი სისტემა. ქართული კოდექსის მე-8 თავი ეძღვნება „მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ გარემოებებს“, ხოლო მე-9 თავი – „ბრალის გამომრიცხველ და შემამსუბუქებელ გარემოებებს“.

ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, ქმედების შემადგენლობის განხორციელება, როგორც წესი, გულისხმობს ქმედების მართლწინააღმდეგობას, მაგრამ განსაკუთრებულ შემთხვევაში, როცა სახეზეა მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი ერთ-ერთი გარემოება, ქმედების შემადგენლობის განხორციელების მიუხედავად, ქმედება მართლზომიერია. მართლზომიერი ქმედება, თავის მხრივ, შეიძლება იყოს ბრალეული ან არაბრალეული. მხოლოდ ბრალეული ქმედების ჩადენა წარმოადგენს დანაშაულს.³²³

მაშასადამე, ქართული დანაშაულის სისტემა სტრუქტურულად განსხვავდება საერთაშორისო დანაშაულის სისტემისგან.

2.3. პასუხისმგებლობის დამაფუძნებელი გარემოებანი

2.3.1. დანაშაულის ობიექტური (მატერიალური) ელემენტები

2.3.1.1. მოქმედების დასჯადობა

საერთაშორისო სისხლის სამართალში დანაშაულის ობიექტური მხარე, როგორც წესი, შედგება ოთხი მატერიალური ელემენტისგან (*material elements*). ესენია:

- (1) ქმედების შემადგენლობით გათვალისწინებული მოქმედება (*conduct*);
- (2) ქმედების შემადგენლობით გათვალისწინებული შედეგი (*consequence*);
- (3) (ბუნებრივი და სამართლებრივი) მიზეზობრივი კავშირი მოქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის (*causation*);
- (4) ქმედების შემადგენლობით გათვალისწინებული თანმდევი ობიექტური გარემოებები (*contextual elements*).

სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის პირველი აუცილებელი ელემენტი მოიცავს ადამიანის ინდივიდუალურ ქმედებას (*conduct*), როგორც წესი, გამოხატულს მოქმედებაში, რადგან საერთაშორისო სისხლის სამართალში ისჯება მხოლოდ მოქმედება. უმოქმედობის დასჯადობა კი წარმოადგენს მხოლოდ გამონაკლისს, რომელზეც ქვემოთ გამახვილდება ყურადღება.

ობიექტური შემადგენლობა შედეგიან დელიქტებში მოიცავს ასევე განსაზღვრულ შედეგს (*consequence*) და მიზეზობრივ კავშირს (*causation*) მოქმედებასა

³²³ დანაშაულის სისტემაზე ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით იხ. მ. ტურავა, დანაშაულის მოძღვრება, 2011.

და დამდგარ შედეგს შორის.

სტატუტის 30-ე მუხლის მე-2 (b) და მე-3 აბზაცებში მოცემული სიტყვებიდან: „შედეგი დადგებოდა მოვლენების ჩვეული განვითარების შემთხვევაში“ გამომდინარეობს, რომ ბუნებრივ მიზეზობრიობასთან ერთად, მოითხოვება „სამართლებრივი მიზეზობრიობის“ დადგენა.³²⁴ ზოგიერთი ავტორი მიიჩნევს, რომ რომის სტატუტის დანაშაულის სისტემის მიხედვით, კაუზალობა არ წარმოადგენს დამოუკიდებელ ელემენტს, არამედ იგი უნდა შემოწმდეს შედეგის დადგენასთან კავშირში.³²⁵ ზოგიერთი ავტორი უფრო შორს მიდის და რომის სტატუტის 30-ე მუხლის ფორმულირებაში „ობიექტური შერაცხვის“ დადგენის სამართლებრივ საფუძველს ხედავს.³²⁶

დასჯადობის წინაპირობად მოქმედებასა და შედეგს შორის მიზეზობრივი კავშირის დადგენის აუცილებლობა აღიარებულია ჩვეულებითი სამართლით. კაუზალობის დადგენის აუცილებლობაზე მითითებას აკეთებს ჯერ კიდევ ნიურნბერგის სასამართლო პრაქტიკა, ასევე ყოფილი იუგოსლავიის სასამართლოს გადაწყვეტილებები.³²⁷

საერთაშორისო დანაშაულებისათვის ასევე დამახასიათებელია აუცილებელი გარეგანი თანმდევი გარემოებების (*contextual elements*) არსებობა, რომლებიც ამა თუ იმ ქმედებას კონკრეტულ შემთხვევებში ჩვეულებრივი დელიქტიდან (მაგალითად, მკვლელობა, გაუპატიურება და ა.შ.) საერთაშორისო დანაშაულად აქცევს (მაგალითად, მკვლელობა შეიარაღებული კონფლიქტის დროს ომის დანაშაულია)³²⁸, ხოლო სამოქალაქო მოსახლეობაზე ფართომასშტაბიანი ან სისტემატური თავდასხმის დროს – ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული³²⁹).

სისხლისსამართლებრივ დასჯადობას უმეტესად აფუძნებს საერთაშორისო სისხლის სამართლით დაცული სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფა, თუმცა ზოგიერთ შემთხვევაში საკმარისია საფრთხის არსებობა, ე.ი. საერთაშორისო სისხლის სამართალში დასჯადია ე.წ. საფრთხის შემქმნელი დელიქტებიც.³³⁰

მაშასადამე, საერთაშორისო დანაშაულის ობიექტური (მატერიალური) მხარის დამახასიათებელი ძირითადი ნიშან-თვისებები სისხლის სამართლის კერძო ნაწილში ცალკეულ საერთაშორისო დანაშაულთა კონკრეტულ ელემენტებში ვლინდება (მკვლელობა, წამება, გაუპატიურება, სხვისი ქონების განადგურება და სხვ., ჩადენილი ამა თუ იმ საერთაშორისო დანაშაულისათვის დამახასიათებელ სპეციალურ კონტექსტში, წარმოადგენს საერთაშორისო დანაშაულს).

³²⁴ იხ. *Eser*, ZBJV 2003, 16.

³²⁵ იხ. *Clark*, ZStW 114 (2002), 372, 381.

³²⁶ იხ. *Ambos*, Internationales Strafrecht, 4. Auflage, 2014, 164; *Satzger*, Internationales und Europäisches Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 297-298; *Gless*, Internationales Strafrecht, 216; *Meseke*, Der Tatbestand der Verbrechen gegen die Menschlichkeit nach dem Römischen Statut des Internationalen Strafgerichtshofs, 2004, 114.

³²⁷ იხ. *Ambos*, Der Allgemeine Teil des Völkerstrafrechts, 2002, 87, 125-126; *Werle*, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 192-193.

³²⁸ იხ. *რომის სტატუტის მე-8 მუხლის მე-2 (a)(i) აბზაცი*.

³²⁹ იხ. *რომის სტატუტის მე-7 მუხლის პირველი (a) აბზაცი*.

³³⁰ მაგალითად, *რომის სტატუტის მე-8 მუხლის მე-2 (b)(xii) აბზაცი ომის დანაშაულად* მიიჩნევს შეიარაღებული კონფლიქტის დროს იმის გამოცხადებას, რომ დანდობა არ იქნება.

2.3.1.2. უმოქმედობის დასჯადობა

რომის სტატუტით არ არის გათვალისწინებული უმოქმედობის (*omission*) დასჯადობის ზოგადი ნორმა. გამონაკლისია მეთაურის უმოქმედობა (*superior responsibility*), რაც გათვალისწინებულია სტატუტის 28-ე მუხლით.

საერთაშორისო ჰუმანიტარულ სამართალში ჟენევის კონვენციების პირველი დამატებითი ოქმი „საერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტების მსხვერპლთა დაცვის შესახებ“ შეიცავს ნორმას, კერძოდ, 86-ე მუხლს, რომელიც დაკონკრეტების გარეშე მიუთითებს მოქმედების სამართლებრივ ვალდებულებაზე (*legal duty to act*).

უმოქმედობის შესახებ ზოგადი ნორმის არარსებობის მიუხედავად, რომის სტატუტის დანაშაულის კონკრეტული შემადგენლობებით, კონკრეტულ შემთხვევებში შესაძლებელია უმოქმედობის დასჯადობა. აღნიშნულ შემთხვევებს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო ასევე ავითარებს პრეცედენტულ სამართალში, ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის დამაფუძნებელი ობიექტური გარემოებების, განსაკუთრებით, ამსრულებლობის ფარგლებში.³³¹ საერთაშორისო სისხლის სამართალი ასეთად მიიჩნევს ისეთ ქმედებას, რომლის ჩადენა, თავისი ბუნებიდან გამომდინარე, შეიძლება მოქმედებისგან თავის შეკავებით. მაგალითად, ომის წარმოების საშუალების სახით სამოქალაქო მოსახლეობაში შიმშილის განზრახ გამოწვევა, მათ შორის, ჟენევის კონვენციებით გათვალისწინებული დახმარების განწევისათვის განზრახ ხელის შეშლა.³³² ასევე, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის შემადგენლობით გათვალისწინებული ქმედება – განადგურება – გულისხმობს ცხოვრების ისეთი პირობების განზრახ შექმნას, როგორიცაა საკვები პროდუქტებისა და მედიკამენტების ხელმისაწვდომობის აღკვეთა, რაც მიზნად ისახავს მოსახლეობის ნაწილის ამოწყვეტას.³³³ ორივე დანაშაულის ჩადენა შესაძლებელია უმოქმედობითაც.

მამასადამე, საერთაშორისო სისხლის სამართალში, რომის სტატუტის მიხედვით, არა ზოგადად, მაგრამ ზოგიერთ შემთხვევაში შესაძლებელია უმოქმედობის დასჯადობა.³³⁴

რომის სტატუტის „სისხლის სამართლის ზოგადი პრინციპების“ ნაწილში³³⁵ სპეციალური ნორმის არარსებობის მიუხედავად, დღეს სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულებაც ნაწილობრივ აღიარებს შერეული უმოქმედობის დასჯადობას (*actions or omissions*).³³⁶ ასეთ მიდგომას მხარს უჭერს

³³¹ იხ. ICC, *Prosecutor v. Lubanga*, Decision on the Confirmation of Charges, 29.1.2007, პარ. 325-367; ICC, *Prosecutor v. Lubanga*, Judgment Pursuant to Article 74 of the Statute, 14.3.2012, პარ. 919, 924-925; ICC, *Prosecutor v. Katanga and Ngudjolo Chui*, Decision on the Confirmation of Charges, 30.9.2008, პარ. 495-518, 522-526; ICC, *Prosecutor v. Bemba*, Decision on the Confirmation of Charges, 15.6.2009, პარ. 350.

³³² იხ. რომის სტატუტის მე-8 მუხლის მე-2 (b)(xxv) აბზაცი.

³³³ იხ. რომის სტატუტის მე-7 მუხლის პირველი (b) აბზაცი და ამავე მუხლის მე-2 (b) აბზაცი.

³³⁴ შეად. Werle, *Völkerstrafrecht*, 3. Auflage, 2012, 304; Werle, JICJ 5 (2007), 964; Ambos, *Internationales Strafrecht*, 4. Auflage, 2014, 164.

³³⁵ იხ. რომის სტატუტის მე-3 ნაწილი.

³³⁶ იხ. ICC, *Prosecutor v. Lubanga*, Decision on the Confirmation of Charges, 29.1.2007, პარ. 351.

სისხლის სამართლის დოგმატიკაც.³³⁷ ლიტერატურაში განვითარებულია სანი-
ნაალმდეგო თვალსაზრისი, რომლის მიხედვითაც, აღნიშნული ენინაალმდეგება
კანონიერების პრინციპს, რადგან სტატუტში ამისათვის არ არსებობს შესაბამისი
სამართლებრივი ნორმა.³³⁸

სისხლის სამართლის საერთაშორისო დროებითი ტრიბუნალების პრაქ-
ტიკით, საერთაშორისო დანაშაულთა ჩადენა შესაძლებელია უმოქმედობითაც.³³⁹
მოქმედებით ჩასადენი დანაშაულის შემადგენლობების განხორციელება შეიძლე-
ბა უმოქმედობითაც (ე.წ. შერეული უმოქმედობა). ამასთან, იგი შეიძლება განხ-
ორციელდეს როგორც ამსრულებლობის, ისე წამქეზებლობისა და დახმარების
ფორმით.³⁴⁰ ამისათვის საერთაშორისო დროებითი ტრიბუნალები მოითხოვენ
მოქმედების სამართლებრივი ვალდებულების (*legal duty to act*) არსებობას. სისხ-
ლის სამართლის საერთაშორისო დროებითი ტრიბუნალების მართლმსაჯულების
პრაქტიკაში ჩამოყალიბდა მოქმედების სამართლებრივი ვალდებულების წინა-
პირობები და მოქმედების შესაძლებლობის მოთხოვნები, რომელთა არსებობა
აუცილებელია, რათა პირს დაეკისროს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლო-
ბა უმოქმედობისათვის.³⁴¹

სადავოა, უმოქმედობის დასჯადობის საკითხზე სისხლის სამართლის საერ-
თაშორისო დროებითი ტრიბუნალების მართლმსაჯულება გამომდინარეობს თუ
არა საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლიდან ან ეფუძნება თუ არა სამართ-
ლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპს.³⁴² ICC-სთან მიმართებაში კი უნდა
ითქვას, რომ იგი მკაცრად ეფუძნება კანონიერების პრინციპს. კანონიერების
პრინციპიდან გამომდინარე კი, უმოქმედობის დასჯადობა არ არის ზოგადი წესი,
რომელიც ყველა საერთაშორისო დანაშაულის მიმართ გამოიყენება, არამედ მხ-
ოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ამის შესახებ პირდაპირ არის მითითებული *რომის*
სტატუტის მე-3 ნაწილში მოცემულ „სისხლის სამართლის ზოგად პრინციპებში“
ან *სტატუტის* მე-2 ნაწილის მე-5 მუხლში ჩამოთვლილ საერთაშორისო დანა-
შაულთა კონკრეტულ შემადგენლობებში.

³³⁷ იხ. Werle, *Völkerstrafrecht*, 3. Auflage, 2012, 306; Gless, *Internationales Strafrecht*, 2011, 229; იხ.
ასევე: Berster, ICLR 10 (2010), 619, 623, რომელიც ქმედებაზე ბატონობის მოდიფიცირებული
თეორიით (*doctrine of control*) ასაბუთებს შერეული უმოქმედობის დასჯადობას საერთაშორ-
ისო სისხლის სამართალში.

³³⁸ იხ. Ambos, *Internationales Strafrecht*, 4. Auflage, 2014, 164.

³³⁹ იხ. ICTY, *Prosecutor v. Krnojelac*, Appeals Judgment, 17.9.2003, პარ. 73; ICTY, *Prosecutor v. Ku-
narac and others*, Trial Judgment, 22.2.2001, პარ. 390.

³⁴⁰ იხ. Gless, *Internationales Strafrecht*, 2011, 229.

³⁴¹ იხ. ICTY, *Prosecutor v. Brdanin*, Appeals Judgment, 3.4.2007, პარ. 274; ICTR, *Prosecutor v.
Ntagerura and others*, Appeals Judgment, 7.7.2006, პარ. 333; ICTY, *Prosecutor v. Mrksic and Sijivan-
canin*, Appeals Judgment, 5.5.2009, პარ. 134-135, 145-159.

³⁴² იხ. Gless, *Internationales Strafrecht*, 2011, 229.

2.3.2. დანაშაულის სუბიექტური (მენტალური) ელემენტები

2.3.2.1. განზრახვა და შეგნებულობა

დანაშაულის მენტალური ელემენტები (*mental elements*) წარმოადგენს დანაშაულის სუბიექტურ შემადგენლობას. იგი მოცემულია რომის სტატუტის 30-ე მუხლში. ამ ნორმის მიხედვით, საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენა, როგორც წესი, შეიძლება ცოდნითა და ნებელობით, კერძოდ, განზრახ (*intent*) და შეგნებულად (*knowledge*).

სტატუტის 30-ე მუხლში მოცემული „და“ კავშირის ორგვარი ინტერპრეტაცია არსებობს:

(1) სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი განზრახვისა და შეგნებულობის ელემენტის შინაარსს კონიუნქტიური (*conjunctive*), ერთიანი ცნების სახით გადმოგვცემს. პირველი ეკუთვნის „ნების“ (*will*), ხოლო მეორე – „ცოდნის“ (*cognition*) ასპექტს. ორივე, ფართო გაგებით, განზრახვის აუცილებელი კუმულაციური კომპონენტია. შესაბამისად, განზრახვის – *dolus* ცნება, სტატუტის 30-ე მუხლის მე-2 და მე-3 აბზაცებშია მოცემული, კონკრეტულად, თუ როგორი უნდა იყოს დამნაშაის მენტალური დამოკიდებულება პასუხისმგებლობის დამაფუძნებელი ობიექტური გარემოებების (*offences*), კერძოდ, ქმედების (*conduct* – 30(2)(a)-ე მუხ.), შედეგის (*result* – 30(2)(b)-ე მუხ.) და თანმდევი გარემოებების (*attendant circumstances* – 30(3)-ე მუხ.) მიმართ.³⁴³

(2) მეორე ინტერპრეტაციის მიხედვით, „განზრახვისა“ და „შეგნებულობის“ დაკავშირება გაგებულ უნდა იქნეს არა როგორც კუმულაციური, არამედ ალტერნატიული კავშირი და რეალურად გულისხმობს შემდეგს: „განზრახ ან შეგნებულად“ და შეიცავს სუბიექტური შერაცხვის ორ სხვადასხვა ფორმას: „განზრახვასა“ და „შეგნებულობას“.

ზოგჯერ სტატუტი მოითხოვს მიზნით დეტერმინირებული სპეციალური განზრახვის (*dolus specialis*) დადგენას, მაგალითად, „განადგურების“ სპეციალურ მიზანს გენოციდის დანაშაულის (სტატუტის მე-6 მუხლი) ან ამა თუ იმ დისკრიმინაციული ნიშნით „დეგნის“ სპეციალურ მიზანს ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის (სტატუტის მე-8 მუხლის პირველი აბზაცის (h) პუნქტი) შემთხვევებში.

ქართული მკითხველისათვის დანაშაულის სუბიექტურ ნიშნად „განზრახვისა“ და „შეგნებულობის“ ერთმანეთის გვერდით ალტერნატიულად დასახელება დამაბნეველია, რადგან ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, არ არსებობს ასეთი დაყოფა და განზრახვის ცნება თავის თავში მოიცავს შეგნებულობასაც (ცოდნასაც).³⁴⁴

³⁴³ იხ. *Badar, Porro*, წიგნში: *Stahn, The Law and Practice of the International Criminal Court*, 2015, 652. მენტალურ ელემენტებთან დაკავშირებით ICC-ის პრეცედენტულ სამართალზე იხ. იქვე, 648-668.

³⁴⁴ ამ ტერმინებთან დაკავშირებით ანალოგიური პრობლემა წარმოიშობა გერმანულ სისხლის სამართალშიც. ამის შესახებ იხ. *Schramm, Internationales Strafrecht*, 2011, 59.

ფართო გაგებით, საერთაშორისო სისხლის სამართალში ყველა განზრახი დანაშაული, ამავდროულად, შეგნებულად არის ჩადენილი, მაგრამ ყველა შეგნებულად ჩადენილი დანაშაული არ წარმოადგენს განზრახ დანაშაულს. უფრო კონკრეტულად, სტატუტის 30-ე მუხლი „განზრახვაში“ მოიაზრებს ქართული სისხლის სამართლის „პირდაპირი განზრახვის“ შინაარსს, ხოლო „შეგნებულობაში“ გულისხმობს ქართული სისხლის სამართლის „არაპირდაპირი (ევენტუალური) განზრახვისა“ და „თვითიმედოვნების“ ერთობლიობას.

აღსანიშნავია, რომ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლომ *Lubanga*-ს საქმეზე სცადა „არაპირდაპირი (ევენტუალური) განზრახვის“ წაკითხვა რომის სტატუტის 30(2)(b)-ე მუხლის შინაარსში,³⁴⁵ კერძოდ, როდესაც ბრალდებულს „გაცნობიერებული აქვს, რომ იგი³⁴⁶ დადგება მოვლენათა ჩვეულებრივი განვითარების შემთხვევაში“. მაგრამ, მოგვიანებით, წინასწარი წარმოების პალატამ *Bemba*-ს საქმეზე შეცვალა *Lubanga*-ს საქმეზე თანამსრულებლობისათვის ჩამოყალიბებული მეორე სუბიექტური ფორმის სტანდარტი და „არაპირდაპირი (ევენტუალური) განზრახვის“ უარყოფით შემდეგნაირად ჩამოაყალიბა იგი: ბრალდებულებს უნდა ჰქონდეთ შეგნებული, რომ საერთო გეგმის ასრულებას „შედეგად მოჰყვება“ (*will result*) დანაშაულის ობიექტური მხარის ელემენტების რეალიზაცია.³⁴⁷

მაშასადამე, სუბიექტური შერაცხვის ეს ორი ფორმა: „განზრახვა“ და „შეგნებულობა“ მთლიანობაში თავის თავში მოიცავს ქართული სისხლის სამართლის პირდაპირ განზრახვას, არაპირდაპირ (ევენტუალურ) განზრახვასა და თვითიმედოვნებას, მაგრამ არ ითვალისწინებს „დაუდევრობის“ დასჯადობას.

ამ საკითხზე სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია განსხვავებული მოსაზრებები:

(1) ზოგიერთი ავტორი მიუთითებს, რომ სტატუტით გათვალისწინებულ „განზრახვის“ (*intent*) ცნებაში იგულისხმება მხოლოდ პირდაპირი განზრახვა, მისი პირველი და მეორე ხარისხით. როგორც ზემოთაც აღინიშნა, „შეგნებულობა“ (*knowledge*) კი წარმოადგენს ერთიან ცნებას, რომელიც, ინტელექტუალურ მომენტზე დაყრდნობით, თავის თავში მოიცავს ევენტუალურ განზრახვასა და თვითიმედოვნებას.³⁴⁸

(2) განსხვავებული თვალსაზრისით, სხვები მიიჩნევენ, რომ შეგნებულობა მთლიანად შეესაბამება მხოლოდ ევენტუალური განზრახვის ცნებას³⁴⁹, რაც არ არის სწორი. შეგნებულობაში (*knowledge*) უნდა მოვიანროთ არა ვინროდ გაგებული ევენტუალური განზრახვა (*dolus eventualis*), არამედ უფრო საერთო სამართლის ქვეყნების სისხლის სამართალში განვითარებული დანაშაულებრივი გულგრილობა (*recklessness*), რომელიც წარმოადგენს რისკის შემცველი მოქმედების განსახორციელებლად მიღებულ შეგნებულ გადაწყვეტილებას.

³⁴⁵ იხ. ICC, *Prosecutor v. Lubanga*, Decision on the Confirmation of Charges 29.1.2007, პარ. 352-356.

³⁴⁶ იგულისხმება ქმედება და შედეგი.

³⁴⁷ იხ. ICC, *Prosecutor v. Bemba*, Decision on the Confirmation of Charges, 15.6.2009, პარ. 370.

³⁴⁸ ასეთ ერთიან კატეგორიაზე ანალოგიურ პოზიციას ავითარებს: *Satzger, Internationales und Europäisches Strafrecht*, 6. Auflage, 2013, 344.

³⁴⁹ შეად: *Safferling, Internationales Strafrecht*, 2011, 241.

რომის სტატუტის 30-ე მუხლის მე-2 (ა, ბ) აბზაცში დაკონკრეტებულია დანაშაულის სუბიექტური მხარის შინაარსი.

– განზრახი დანაშაულის შემთხვევაში: დამნაშავის მოქმედება ჩადენილი უნდა იყოს ნებელობით. პირი განზრახ მოქმედებს, თუ იგი გადანყევტს საერთაშორისო დანაშაულის გამომწვევი მოქმედების ჩადენას. ეს ნებელობა ყოველთვის არ არის მიზნით დეტერმინირებული. დანაშაულის შედეგი კი უნდა დადგეს ნებელობით ან ცოდნით (პირის დამოკიდებულება შედეგისადმი უნდა იყოს ნებელობითი ან შეგნებული).

– შეგნებული დანაშაულის შემთხვევაში: საკმარისია, რომ დამნაშავეს გაცნობიერებული ჰქონდეს, რომ ახორციელებს საერთაშორისო დანაშაულის გამომწვევ ამა თუ იმ რისკის შემცველ მოქმედებას, ხოლო შესაბამისი შედეგი შეიძლება დადგეს მოვლენათა ჩვეულებრივი განვითარების შემთხვევაში.

– თანმდევი გარემოებების (მაგალითად, შეიარაღებული კონფლიქტის არსებობის ფაქტი) მიმართ საკმარისია დამნაშავის მიერ ამ გარემოებების ცოდნა (*knowledge*).

საერთაშორისო ჩვეულებით სამართალში დანაშაულის ცალკეული სუბიექტური ელემენტების (*mental elements*) შინაარსი დოგმატურად არ არის ნათლად ჩამოყალიბებული.³⁵⁰ ერთი რამ კი ნათელია, რომ დანაშაულის სუბიექტური მხარის გაგება არ არის ორიენტირებული დღეისათვის ქართული სისხლის სამართლისათვის დამახასიათებელ კონტინენტურეკროპულ სამართლის დიფერენცია-ციაზე განზრახვასა და გაუფრთხილებლობას შორის და არც განზრახვისა და მართლწინააღმდეგობის შეგნების ურთიერთგამიჯვნის საკითხია აქტუალური.

მამასადამე, მიუხედავად იმისა, რომ რომის სტატუტი კონტინენტურეკროპული და ანგლოამერიკული სამართლებრივი ტრადიციების მატარებელი იურისტების ერთიანი მუშაობის შედეგია, დოგმატურ საკითხებზე, რომლებიც უახლესი მონაცემებით სულ უფრო და უფრო მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს საერთაშორისო სისხლის სამართლის პრაქტიკის განვითარებას, სრული კონსენსუსი არ შეინიშნება.

2.3.2.2. სუბიექტური პერაცხვის სხვა ფორმები

„დაუდევრობა“ ან სუბიექტური პერაცხვის სხვა ფორმები, ვიდრე „განზრახვა“ და „შეგნებულობა“, საერთაშორისო სისხლის სამართალში, რომის სტატუტის მიხედვით, დასჯადია მხოლოდ განსაკუთრებულ შემთხვევებში. კერძოდ, სტატუტის 30-ე მუხლი დასაწყისში შეიცავს ერთ ზოგად დათქმას, რომლის მიხედვითაც, „თუ სხვაგვარად არ არის გათვალისწინებული“ (*unless otherwise provided*), ICC-ის იურისდიქციაში შემავალი დანაშაული შეიძლება ჩადენილ იქნეს მხოლოდ განზრახ და შეგნებულად.

„განზრახვისა“ და „შეგნებულობისაგან“ განსხვავებული სუბიექტური შე-

³⁵⁰ იხ. *Stuckenberg*, *Vorstudien zu Vorsatz und Irrtum im Völkerstrafrecht*, 2007, 13; *Vest*, *ZStW* 113 (2001), 471; *Gless*, *Internationales Strafrecht*, 2011, 216.

რაცხვის ასეთი სხვაგვარი ფორმები შეიძლება გათვალისწინებული იყოს სტატუტის ზოგადი ნაწილის სხვა სპეციალურ ნორმებში ან სტატუტის კერძო ნაწილის კონკრეტულ შემადგენლობებში. ეს ზოგადი დათქმა შესაძლებლობას იძლევა, რომ დანაშაულის კონკრეტული შემადგენლობებით ან სტატუტის სხვა ნორმებით გათვალისწინებულ იქნეს სუბიექტური შერაცხვის სხვა უფრო მსუბუქი ფორმები, ვიდრე განზრახვა და შეგნებულობა.

არსებობს შეხედულება, რომ სტატუტის 30-ე მუხლის სუბიექტური ელემენტების განვრცობა შეიძლება ასევე „დანაშაულის ელემენტებით“ ან სხვა საერთაშორისო-სამართლებრივი დებულებებით, მათ შორის, საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ნორმებით, რომლებიც აღიარებს სუბიექტური შერაცხვის სხვა ნესებს, ვიდრე ეს მოცემულია სტატუტის 30-ე მუხლში.³⁵¹

სტატუტის 30-ე მუხლის სუბიექტური ელემენტების ასეთი ინტერპრეტაცია განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ომის დანაშაულთან მიმართებაში, რადგან ამ სფეროში სისხლის სამართლის დროებითმა საერთაშორისო ტრიბუნალებმა ჩამოაყალიბეს სუბიექტური შერაცხვის განსხვავებული მოდელი. ამ სასამართლოების მიერ გამოყენებული საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის მიხედვით, მკვლელობა და სხვა ქმედებები წარმოადგენს ომის დანაშაულს, თუ პირი მოქმედებდა სუბიექტური შერაცხვის უფრო დაბალი ხარისხით, ვიდრე განზრახვა და შეგნებულობა, მაგალითად, როცა ესა თუ ის გარემოება „უნდა შეეცნო“, „უნდა სცოდნოდა“ და ა.შ.³⁵²

როგორც ლიტერატურაშია მითითებული, რომის სტატუტის 30-ე მუხლის სუბიექტური ელემენტების განვრცობა საერთაშორისო ჩვეულებით სამართალზე მითითებით და მისი ფართო ინტერპრეტაცია, წინააღმდეგობაში იქნებოდა ამავე სტატუტის 22-ე და 23-ე მუხლებით კოდიფიცირებულ კანონიერების პრინციპთან. ამიტომ მისაღებია სტატუტის 30-ე მუხლის ვიწროდ, მხოლოდ იმგვარი განმარტება, რომ ნებისმიერი საერთაშორისო დანაშაულისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის სუბიექტური პირობები მთლიანად მხოლოდ რომის სტატუტის 30-ე ან სხვა რომელიმე მუხლით უნდა იყოს გათვალისწინებული. სტატუტის 30-ე მუხლის სხვა ნებისმიერი განვრცობითი ინტერპრეტაცია წინააღმდეგობაში იქნებოდა რომის სტატუტის შინაარსსა და სულისკვეთებასთან, რომელზეც სახელმწიფოები შეთანხმდნენ.³⁵³

მეთაურის პასუხისმგებლობა (*superior responsibility*), რაც გათვალისწინებულია სტატუტის 28-ე მუხლით, გამონაკლისია არა მარტო დანაშაულის ობიექტურ მხარეში (უმოქმედობის დასჯადობა), ასევე სუბიექტურ მხარეშიც (დაუდევრობის დასჯადობა). ამ დროს მეთაური ისჯება გაუფრთხილებლობისათვის, რადგან მან გამოიჩინა დაუდევრობა და არაფერი მოიმოქმედა თავის ქვეშევრდომთა მიერ

³⁵¹ სტატუტის 30-ე მუხლის ფართო ინტერპრეტაციას მხარს უჭერს ვერლე. ამის შესახებ იხ. Werle, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 207. ამ მუხლში მოცემულ „თუ სხვაგვარად არ არის გათვალისწინებული“ ელემენტთან დაკავშირებით იხ. ასევე: ICC, Prosecutor v. Bemba, Decision on the Confirmation of Charges, 15.6.2009, პარ. 353-354; Schabas, The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute, 2010, 474-475; Werle/Jessberger, JICJ 5(2005), 35-55.

³⁵² იხ. Werle, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 209-210.

³⁵³ იხ. Gless, Internationales Strafrecht, 2011, 219.

ჩადენილი დანაშაულის თავიდან ასაცილებლად. მეთაურის მიერ საერთაშორისო დანაშაულის „განზრახ“ ან „შეგნებულად“ ჩადენა კი, ჩვეულებრივი წესით, იწვევს მის ინდივიდუალურ სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას რომის სტატუტის 25-ე მუხლით, რომელსაც კონკურენციის შემთხვევაში უპირატესობა ენიჭება 28-ე მუხლთან შედარებით.

გარდა ამისა, გენოციდის დანაშაულის შემადგენლობაში (სტატუტის მე-6 მუხლის „ე“ პუნქტი) ბავშვის ასაკის („ერთი ჯგუფიდან მეორეში ბავშვების ძალადობით გადაცემა“) ან ომის დანაშაულის შემადგენლობაში (სტატუტის მე-8 მუხლის მე-2 აბზაცის (b) (xxvi) და (e) (vii) პუნქტები) ბავშვი-ჯარისკაცის ასაკის („თხუთმეტი წლის ასაკამდე ბავშვების განწევვა ან შეგროვება ეროვნულ შეიარაღებულ ძალებში ან დაჯგუფებებში სამსახურისათვის, ან მათი გამოყენება სამხედრო მოქმედებებში აქტიური მონაწილეობის მისაღებად“) არცოდნა, რაც გამონეწეული იყო დამნაშავის გაუფრთხილებლობით (დაუდევრობით), არ გამორიცხავს პასუხისმგებლობას ამ განზრახი დანაშაულებისათვის.³⁵⁴

მაშასადამე, რომის სტატუტი ითვალისწინებს საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენის შესაძლებლობას სამი სუბიექტური ელემენტის არსებობის შემთხვევაში: (1) განზრახვით, (2) შეგნებულობით ან (3) სტატუტის ამა თუ იმ ნორმით სპეციალურად გათვალისწინებული სხვა ფორმით.

დანაშაულის სუბიექტური ელემენტების ინტერპრეტაცია რომის სტატუტის 30-ე მუხლის მიხედვით მთლიანობაში იწვევს აზრთა სხვადასხვაობას, რაც განაპირობებს სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულებაში ამ ნორმის სხვადასხვაგვარი განმარტებისა და გამოყენების შესაძლებლობას. ამიტომ პასუხისმგებლობის დამაფუძნებელი გარემოებების გამოყენებისას საერთაშორისო სისხლის სამართალი მთლიანად სისხლის სამართლის დოგმატიკაზეა ორიენტირებული.

2.4. პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებანი

დანაშაულის ობიექტური და სუბიექტური ელემენტების არსებობის მიუხედავად, პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი ერთ-ერთი გარემოების არსებობა გამორიცხავს პირის დასჯადობას რომის სტატუტით გათვალისწინებული საერთაშორისო დანაშაულებისათვის. ეს გარემოებები მოცემულია თვით სტატუტის მე-3 ნაწილში („სისხლის სამართლის ზოგადი პრინციპები“). უფრო კონკრეტულად, რომის სტატუტის 31-ე მუხლი ეძღვნება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საფუძვლებს (*grounds excluding criminal responsibility*) სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციის ფარგლებში.

³⁵⁴ ICC-ის წინასწარი წარმოების პალატამ *Lubanga*-ს საქმეზე ალიარა პირის პასუხისმგებლობის შესაძლებლობა ბავშვი-ჯარისკაცის ასაკის არცოდნის შემთხვევაში, რაც გამონეწეული იყო დამნაშავის გაუფრთხილებლობით და გათვალისწინებულია ასევე „დანაშაულის ელემენტებით“. იხ. ICC, *Prosecutor v. Lubanga*, Decision on the Confirmation of Charges, 29.1.2007, პარ. 357.

სტატუტით გათვალისწინებული სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან განმათავისუფლებელ გარემოებათა დიდი უმრავლესობა ასახულია უმეტეს ეროვნულ სამართლებრივ სისტემებში, ასევე საერთაშორისო სისხლის სამართალში. ამასთან, სახელმწიფოებმა შესაბამისობაში უნდა მოიყვანონ თავიანთი სამართალი რომის სტატუტის „ზოგადი პრინციპების“ დებულებებთან და ასახონ თავიანთ კანონმდებლობაში, თუმცა სტატუტი ამ ვალდებულებას პირდაპირ არ აკისრებს სახელმწიფოებს, მაგრამ ეს უნდა მოხდეს სამართალწარმოების უნიფიკაციის მიზნით. რომის სტატუტის რატიფიკაციის დროს სახელმწიფო უნდა დარწმუნდეს, რომ ეროვნული სისხლის სამართლის კანონმდებლობით გათვალისწინებული პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებები, სტატუტთან შედარებით არ არის ფართო და პირს არ მისცემს საშუალებას, თავიდან აიცილოს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა იმ ქმედებისათვის, რომელიც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს სტატუტით საერთაშორისო დანაშაულად არის გათვალისწინებული.

პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი ესა თუ ის გარემოება სახეზე უნდა იყოს საერთაშორისო დანაშაულის ქმედების ჩადენის მომენტისათვის, რათა პირმა ICC-ის წინაშე პასუხი არ აგოს სისხლის სამართლის წესით (რომის სტატუტის 31-ე მუხლის პირველი აბზაცი). მიუხედავად სათაურისა („პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებები“), სტატუტის 31-ე მუხლი არ იძლევა ასეთ გარემოებათა ამომწურავ ჩამონათვალს, არამედ პირველ აბზაცში მიუთითებს, რომ ასეთი გარემოებანი გათვალისწინებულია ასევე სტატუტის სხვა მუხლებითაც, უმეტესად ნეგატიური ფორმულირებით („პირი არ გათავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან“). ასეთ ფორმულირებებს შეიცავს 27-ე („პასუხისმგებლობის გარდუვალობა სამსახურებრივი მდგომარეობის მიუხედავად“), 29-ე („ხანდაზმულობის ვადების გამოუყენებლობა“), 32-ე („ფაქტობრივი და სამართლებრივი შეცდომა“), 33-ე („უფროსის ბრძანება და კანონის დანაშესი“), 26-ე („თვრამეტი წლის ასაკს მიუღწევლობა“) მუხლები. კონკრეტული გარემოებების გარდა, სტატუტის 31-ე მუხლის მე-3 ნაწილი უთითებს პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ ე.წ. ზესტატუტურ გარემოებებზე.

მართალია, სტატუტის მე-3 ნაწილი არ ახდენს დიფერენციაციას მართლწინააღმდეგობისა და ბრალის გამომრიცხველ გარემოებებს შორის, მაგრამ უთითებს სტატუტის 21-ე მუხლზე, სადაც აღნიშნულია, რომ სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულების განხორციელების დროს, სტატუტთან ერთად, გამოიყენება ეროვნული შიდასახელმწიფოებრივი სამართლებრივი სისტემებიდან აღებული სამართლის ზოგადი პრინციპები.

საერთაშორისო სისხლის სამართლისგან განსხვავებით, პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ გარემოებათა დიფერენცირებული დაყოფა – მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველი, ბრალის გამომრიცხველი და პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი პროცესუალური გარემოებები – აღიარებულია კონტინენტური ევროპის ქვეყნების, მათ შორის – ქართული სისხლის სამართლით. ამ სფეროში საერთაშორისო სისხლის სამართალი ავითარებს უფრო ანგლოამერიკულ სამართლებრივ ტრადიციას და წარმოადგენს პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ გარე-

მოებათა ერთკვალთან სისტემას, თუმცა სასამართლო პრაქტიკაში შესაძლებელია კონტინენტურეეროპული თვალსაზრისის გამოყენებაც.

2.4.1. პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებების

სტრუქტურა

რომის სტატუტის მე-3 ნაწილი შეიცავს შემდეგ ნორმებსა და გარემოებებს, რომლებიც მნიშვნელოვანია ICC-ის იურისდიქციის განხორციელების დასაშვებობის განსაზღვრის ან სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამომრიცხვის თვალსაზრისით:

(1) მატერიალურ-სამართლებრივი გარემოებები

- 1.1. აუცილებელი მოგერიება (სტატუტის 31-ე მუხლის პირველი (c) აბზაცი);
- 1.2. ზოგადი უკიდურესი აუცილებლობა და იძულებითი უკიდურესი აუცილებლობა (სტატუტის 31-ე მუხლის პირველი (დ) აბზაცი);
- 1.3. შეურაცხაობა ფსიქიკური მდგომარეობის ან ინტოქსიკაციის გამო (სტატუტის 31-ე მუხლის პირველი (a), (b) აბზაცი);
- 1.4. შეცდომა (სტატუტის 32-ე მუხლი);
- 1.5. ბრძანების ან კანონის დანაწესის შესრულება (სტატუტის 33-ე მუხლი)

(2) ფორმალურ-სამართლებრივი გარემოებები

- 2.1. პასუხისმგებლობის ასაკს მიუღწევლობა (სტატუტის 26-ე მუხლი);
- 2.2. იმუნიტეტი (სტატუტის 27-ე მუხლი);
- 2.3. ხანდაზმულობა (სტატუტის 29-ე მუხლი).

(3) ზესტატუტური დაუნერელი გარემოებები

პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი დაუნერელი გარემოებების სამართლებრივი საფუძველი, რომლებიც სახელდებით არ არის გათვალისწინებული რომის სტატუტით, მოცემულია სტატუტის 31-ე მუხლის მე-3 აბზაცში. ასეთი გარემოებები გამომდინარეობს საერთაშორისო სამართლიდან და სახელმწიფოთა ეროვნული კანონმდებლობებიდან.

2.4.2. პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი მატერიალურ-

სამართლებრივი გარემოებები

2.4.2.1. აუცილებელი მოგერიება

საერთაშორისო სისხლის სამართალში შესაძლებელია სამართლებრივი სიკეთის დაცვა აუცილებელი მოგერიების უფლების გამოყენებით. მისი სამართლებრივი საფუძველი მოცემულია რომის სტატუტის 31-ე მუხლის პირველ (c) აბზაცში და აღიარებულია საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართალით³⁵⁵.

გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ პირის მონაწილეობა შეიარაღებული ძალების დაცვით ოპერაციებში, აპრიორი არ წარმოადგენს აუცილებელ მოგერიებაზე მითითებით ამ პირის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საფუძველს, არამედ აუცილებელია კონკრეტულ ვითარებაში დაცვის მართლზომიერების გარკვეული პირობების დაკმაყოფილება.

მაგალითად, ის გარემოება, რომ ერთი სახელმწიფოს მიერ მეორე სახელმწიფოს მიმართ საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის დარღვევით ხორციელდება თავდასხმა (საერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტი), არ გამომრიცხავს ომის დანაშაულის ჩადენას იმ სახელმწიფოს ოფიცრებისა და ჯარისკაცების მხრიდან, რომლებიც იგერიებენ აგრესორი სახელმწიფოს შეიარაღებულ თავდასხმას. იგი შეიძლება გამოიხატოს ნებისმიერი სახელმწიფოს მხრიდან ომის აკრძალული მეთოდებისა და საშუალებების გამოყენებაში, ტყვეთა მიმართ არამართლზომიერ მოპყრობაში და სხვ.

საერთაშორისო სისხლის სამართალში აუცილებელი მოგერიება შედგება სამი – ობიექტური და სუბიექტური კომპონენტისაგან: აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობა, აუცილებლობით გამოწვეული (თავ)დაცვითი მოქმედება და ხელყოფისაგან (თავ)დაცვის სურვილი.³⁵⁶

(1) აუცილებელი მოგერიების მდგომარეობა

მოგერიების მდგომარეობა გულისხმობს იმწუთიერი თავდასხმის (ხელყოფის) მოგერიებას, რომელიც გამოიხატება მართლსაწინააღმდეგო ძალის გამოყენების ან ძალის გამოყენების მუქარისაგან თავდაცვაში, ან სხვათა დაცვაში.

საერთაშორისო სისხლის სამართალში აუცილებელი მოგერიების გამოყენებით შეიძლება დაცულ იქნეს საკუთარი ან სხვა პირის სიცოცხლე, ჯანმრთელობა, გადაადგილების თავისუფლება, ხოლო ომის დანაშაულის შემთხვევაში, ასევე ქონებრივი სამართლებრივი სიკეთეებიც (ნივთები), რომლებიც პირადად თავდამცველის ან სხვა პირებისათვის სასიცოცხლო მნიშვნელობისაა ან აუცილებელია საომარი მოქმედებების დროს სამხედრო ამოცანების შესასრულებლად.

საერთაშორისო სისხლის სამართალში აუცილებელი მოგერიების დროს

³⁵⁵ იხ. *Kreß*, IYHR 29 (2000), 151; *Weigend*, Tiedemann-Festschrift, 2008, 1440; *Werle*, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 264; *Ambos*, Internationales Strafrecht, 4. Auflage, 2014, 223.

³⁵⁶ იხ. *Gless*, Internationales Strafrecht, 2011, 221.

დაცვის ობიექტთა გაფართოება ქონებრივი სამართლებრივი სიკეთეებით ლიტერატურაში გარკვეულ კრიტიკას იწვევს.³⁵⁷ სწორედ ამიტომ იგი ნებადართულია მხოლოდ ომის დანაშაულის დროს. ამასთან, სტატუტის 31-ე მუხლის პირველი (c) აბზაცი ხაზს უსვამს გადარჩენილი ნივთების სასიცოცხლო მნიშვნელობას და საომარი მოქმედებების დროს სამხედრო ამოცანების შესასრულებლად მათ აუცილებლობას.

(2) აუცილებლობით გამოწვეული (თავ)დაცვითი მოქმედება

სტატუტის 31-ე მუხლის პირველი (c) აბზაცი შეიცავს დროის ელემენტს: აუცილებლობით გამოწვეული (თავ)დაცვითი მოქმედება შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ ისეთი ხელყოფის წინააღმდეგ, რომელიც წარმოადგენს იმპუთიერ უშუალო საფრთხეს, მაშასადამე, არის უშუალოდ დაწყების მდგომარეობაში, უკვე დაწყებულია ან ჯერ კიდევ მიმდინარეობს. გარდა ამისა, (თავ)დაცვითი მოქმედება შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფის მიმართ. მართლსაწინააღმდეგო ხელყოფისაგან დაცვა უნდა იყოს გონივრული (*reasonable*) და თავდამსხმელის მიერ იმპუთიერად რეალურად გამოყენებული ან გამოსაყენებელი ძალის საშიშროების ხარისხის თანაზომიერი (*proportionate*).³⁵⁸ ამ შემთხვევაში თანაზომიერების დაცვა მოითხოვება უფრო მკაცრად, ვიდრე ეროვნული სისხლის სამართლის მიხედვით.³⁵⁹

(3) ხელყოფისაგან (თავ)დაცვის სურვილი

აუცილებელი მოგერიების დროს პირს სუბიექტურად უნდა ამოძრავებდეს თავისი ან სხვისი სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენის სურვილი.³⁶⁰ ზოგიერთი ავტორი საკმარისად მიიჩნევს მოგერიების მდგომარეობის მხოლოდ ცოდნას.³⁶¹

უკვე განადგურებული სამართლებრივი სიკეთე აღარ ექვემდებარება დაცვას. ასეთ შემთხვევაში პირის მიერ შესრულებული თავდაპირველი მოგერიების შემდგომი მოქმედებები მიზნად უნდა ისახავდეს ჯერ კიდევ არსებული საფრთხის პირობებში სხვა ზემოდასახელებული სამართლებრივი სიკეთეების გადარჩენას, რომ იგი ჩაითვალოს აუცილებელ მოგერიებად და არა შურისძიებად.

³⁵⁷ იხ. *Weigend*, *Tiedemann-Festschrift*, 2008, 1447-1448.

³⁵⁸ იხ. *Gless*, *Internationales Strafrecht*, 2011, 221.

³⁵⁹ იხ. *Weigend*, *Tiedemann-Festschrift*, 2008, 1449-1450; *Merkel*, *ZStW* 114 (2002), 445-446.

³⁶⁰ იხ. *Werle*, *Völkerstrafrecht*, 3. Auflage, 2012, 267; *Ambos*, *Treatise on International Criminal Law*, Vol. I, 2013, 342.

³⁶¹ იხ. *Ambos*, *Der Allgemeine Teil des Völkerstrafrechts*, 2002, 831; *Ambos*, *Internationales Strafrecht*, 4. Auflage, 2014, 224.

2.4.2.2 უკიდურესი აუცილებლობა

საერთაშორისო სისხლის სამართალი აღიარებს უკიდურეს აუცილებლობას, როგორც პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ ერთ-ერთ გარემოებას, მაგრამ რომის სტატუტის 31-ე მუხლი არ ახდენს დიფერენციაციას (არაერთი ეროვნული სისხლის სამართალიდან კარგად ცნობილ) მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ უკიდურეს აუცილებლობასა (*necessity*) და ბრალის გამომრიცხველ იძულებით უკიდურეს მდგომარეობას (*duress*) შორის, თუმცა ამ ნორმაში მოცემული იძულებითი უკიდურესი აუცილებლობის (*duress*) ცნება ორივე ასეთი გარემოების ელემენტებს შეიცავს.³⁶² მისი სამართლებრივი საფუძველი მოცემულია სტატუტის 31-ე მუხლის პირველ (d) აბზაცში³⁶³. შესაბამისად, ნორმა თავის თავში მოიცავს შემდეგი ორი სახის უკიდურეს აუცილებლობას:

(ა) ზოგადი უკიდურესი აუცილებლობა (*necessity*)³⁶⁴ და

(ბ) იძულებითი ვითარებით გამონეული უკიდურესი აუცილებლობა (*duress*)³⁶⁵.

თავის მხრივ, უკიდურესი აუცილებლობა შედგება შემდეგი ობიექტური და სუბიექტური კომპონენტებისაგან: უკიდურესი მდგომარეობა, უკიდურესობით გამონეული (თავ)დაცვითი მოქმედება, უფრო დიდი ან თანაბარი სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენის სურვილი.

(1) უკიდურესი მდგომარეობა

საერთაშორისო სისხლის სამართალში უკიდურესი აუცილებლობის დროს უკიდურესი მდგომარეობა ობიექტურად გულისხმობს უშუალო საფრთხეს მხოლოდ სიცოცხლის ან ჯანმრთელობისათვის, ხოლო სხვა სამართლებრივი სიკეთეების (მაგალითად, თავისუფლება, საკუთრება) დაცვა შექმნილი საფრთხის მდგომარეობისაგან თავის დაღწევის მიზნით, არ ჩაითვლება სტატუტის 31-ე მუხლის პირველი (d) აბზაცით გათვალისწინებულ უკიდურეს აუცილებლობად. საფრთხე უშუალოდ უნდა ემუქრებოდეს უკიდურეს მდგომარეობაში მყოფი ან სხვა პირის სიცოცხლეს ან ჯანმრთელობას.

უკიდურესი აუცილებლობის დროს საფრთხის წყარო შეიძლება იყოს სხვა, მესამე პირი (*duress by threats*) ან ბუნებრივი გარემოება (*duress of circumstances*), რომელიც არ არის თვით საფრთხის მომგერიებლის იდენტური ან მომგერიებელს სხვაგვარად არ უნდა ჰქონდეს საფრთხის თავის თავზე მიღების განსაკუთრებული ვალდებულება.

³⁶² იხ. *Ambos*, CLF 10 (1999), 27-28; *Kreß*, IYHR 29 (2000), 152; *Merkel*, ZStW 114 (2002), 453; *Ambos*, *Internationales Strafrecht*, 4. Auflage, 2014, 229.

³⁶³ ეს ნორმა წარმოადგენს რომის კონვენენციაზე (1998 წ.) სტატუტის მიღების დროს კანადის დელეგაციის ინიციატივას. შეად. *Ambos*, *Internationales Strafrecht*, 4. Auflage, 2014, 229.

³⁶⁴ შესაბამეობა საქართველოს სსკ-ის 30-ე მუხლით გათვალისწინებულ მართლწინააღმდეგობის გამომრიცხველ უკიდურეს აუცილებლობას. იხ. *მ. ტურავა*, დანაშაულის მოძღვრება, 2011, 384.

³⁶⁵ შესაბამეობა საქართველოს სსკ-ის 38-ე მუხლიდან გამომდინარე ბრალის გამომრიცხველ იძულებით უკიდურეს აუცილებლობას. იხ. *მ. ტურავა*, დანაშაულის მოძღვრება, 2011, 483.

(2) უკიდურესობით გამოწვეული (თავ)დაცვითი მოქმედება

უკიდურესობით გამოწვეული მოქმედება საერთაშორისო სისხლის სამართალში უნდა იყოს საფრთხის თავიდან აცილებისათვის აუცილებელი მოქმედება (*necessary acts*), მაშასადამე, ყველაზე მსუბუქი საშუალება საფრთხის მოსაგერიებლად და რაც შეიძლება ნაკლები ზიანის გამოწვევი. ასევე იგი უნდა იყოს გონივრული მოქმედება (*reasonable acts*). აქაც მოითხოვება თანაზომიერების (*proportionate*) პრინციპის დაცვა, რათა ობიექტურად არ იქნეს იმაზე მეტი ზიანი მიყენებული, რაც აუცილებელია სამართლებრივი სიკეთის დასაცავად. ამასთან, გასათვალისწინებელია ერთი მნიშვნელოვანი მომენტი:

(ა) ზოგადი უკიდურესი აუცილებლობის დროს დაზიანებული სამართლებრივი სიკეთე უნდა იყოს ნაკლებმნიშვნელოვანი, ვიდრე გადარჩენილი, ხოლო

(ბ) იძულებითი ვითარებით გამოწვეული უკიდურესი აუცილებლობის დროს დაზიანებული და გადარჩენილი სამართლებრივი სიკეთე შეიძლება იყოს თანაბარი ღირებულების. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში სხვა ადამიანის მოკვლა სიცოცხლის გადასარჩენად, რომელიც არ ახორციელებს მართლსაწინააღმდეგო თავდასხმას, რაც გამოწვეული იყო იძულებითი ვითარებით, წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ იძულებით უკიდურეს აუცილებლობას.³⁶⁶

შეიძლება ითქვას, რომ ასეთი მიდგომით რომის სტატუტი მიჰყვება კონტინენტურევროპულ ტრადიციას.³⁶⁷ ქართული სისხლის სამართლის დოგმატიკაც ავითარებს უკიდურესი აუცილებლობის ორკვალიან გაგებას მართლსაწინააღმდეგობისა და ბრალის გამომრიცხველი გარემოებების სახით.³⁶⁸

(3) უფრო დიდი ან თანაბარი სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენის ნება

უკიდურესი აუცილებლობის დროს პირს უნდა ჰქონდეს საფრთხის თავიდან აცილების სურვილი, რათა გადაარჩინოს უფრო მნიშვნელოვანი სამართლებრივი სიკეთე, ხოლო იძულებითი უკიდურესი აუცილებლობის დროს, თუ ეს შეუძლებელია, თანაბარი ღირებულების სამართლებრივი სიკეთის ხელყოფის გზითაც შეუძლია იმოქმედოს სიცოცხლის ან ჯანმრთელობის გადასარჩენად.

ერთ-ერთი მაგალითი სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულების პრაქტიკიდან, რომელიც ეხება იძულებით უკიდურეს აუცილებლობას თანაბარი სამართლებრივი სიკეთეების შემთხვევაში:

ყოფილი იუგოსლავიის სისხლის სამართლის საერთაშორისო ტრიბუნალის პრაქტიკიდან ცნობილია ე.წ. *Erdemovic*-ის შემთხვევა, რომელიც იძულებით უკიდურეს აუცილებლობას წარმოადგენს.³⁶⁹ იგი იყო სერბული არმიის ჯარისკაცი,

³⁶⁶ იხ. *Ambos*, Fälle zum internationalen Strafrecht, 2010, 138-140; *Safferling*, Internationales Strafrecht, 2011, 117-118.

³⁶⁷ იხ. *Gless*, Internationales Strafrecht, 2011, 222.

³⁶⁸ იხ. *მ. ტურავა*, დანაშაულის მოძღვრება, 2011, 384-389, 471-493.

³⁶⁹ იხ. *ICTY, Prosecutor v. Erdemovic*, Trial Judgment, 29. 11. 1996; *ICTY, Prosecutor v. Erdemovic*,

რომელმაც თავისი მეთაურის ბრძანებით მოკლა რამდენიმე ათეული უდანაშაულო სამოქალაქო პირი. ბრალდებული იძულებული იყო განეხორციელებინა ეს მოქმედება, რათა გადაერჩინა თავისი და საკუთარი ოჯახის წევრების სიცოცხლე, რომლებსაც ემუქრებოდათ სიკვდილი, თუ არ შეასრულებდა ბრძანებას.

ყოფილი იუგოსლავიის სისხლის სამართლის საერთაშორისო დროებითმა ტრიბუნალმა, ხმათა უმრავლესობით, *ერდემოვიჩი* მთლიანად არ გაათავისუფლა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან, მისი მოქმედება არ შეაფასა რა იძულებით უკიდურეს აუცილებლობად³⁷⁰, რადგან ტრიბუნალის წესდება პირდაპირ არ შეიცავდა ამის შესახებ დანერილ სამართლებრივ ნორმას, მაგრამ მას სასჯელი მნიშვნელოვნად შეუმცირა.

ყოფილი იუგოსლავიის საერთაშორისო ტრიბუნალის წესდებისგან განსხვავებით, რომის სტატუტის 31-ე მუხლის პირველ (d) აბზაცში მოცემულია უკიდურესი აუცილებლობის დანერილი ე.წ. *duress*-კონცეფცია, რომლის მიხედვითაც, ასეთ შემთხვევაში პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება შესაძლებელია, რადგან იგი შეიცავს სტატუტის ამ ნორმით დადგენილ წინაპირობებს.³⁷¹

მაშასადამე, დღეისათვის უკიდურესი აუცილებლობა, თავისი ორივე ფორმით, წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ ერთ-ერთ დანერილ სამართლებრივ გარემოებას, რომელიც *რომის* სტატუტის 31-ე მუხლის პირველი (d) აბზაცით მყარად დამკვიდრდა საერთაშორისო სისხლის სამართალში.

2.4.2.3. შეურაცხაობა ფსიქიკური მდგომარეობის ან

ინტოქსიკაციის გამო

საერთაშორისო სისხლის სამართალი ითვალისწინებს შეურაცხაობას, როგორც პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ ერთ-ერთ გარემოებას. *რომის* სტატუტის 31-ე მუხლის პირველი (a) აბზაცით, შეურაცხაობა შეიძლება გამოიხ-

Trial Judgment, 5. 3. 1998; *ICTY, Prosecutor v. Erdemovic*, Appeals Judgment, 7. 10. 1997. ამის შესახებ იხ. *Ambos, Internationales Strafrecht*, 4. Auflage, 2014, 173.

³⁷⁰ იხ. *ICTY, Prosecutor v. Erdemovic*, Appeals Judgment, 7. 10. 1997, პარ. 19. უნდა აღინიშნოს, რომ სააპელაციო გასაჩივრების ინსტანციის ხუთი მოსამართლისაგან შემდგარი საქმის განმხილველი პალატის წევრთა უმრავლესობა წინააღმდეგი იყო *duress*-კონცეფციის გამოყენების, მაგრამ თავმჯდომარე მოსამართლე *Cassese* მხარს უჭერდა მას. იხ. *Ambos, Internationales Strafrecht*, 4. Auflage, 2014, 232; *Kreß, ZStW* 1999, 597; *Oellers-Frahm/Specht, ZaöRV* 1998, 389; *Ziegler, AJP* 1998, 740.

³⁷¹ იხ. *Werle, Völkerstrafrecht*, 3. Auflage, 2012, 272; *Satzger, Internationales und Europäisches Strafrecht*, 6. Auflage, 2013, 304; *Ambos, Internationales Strafrecht*, 4. Auflage, 2014, 232, *Gless, Internationales Strafrecht*, 2011, 222; *Merkel, ZStW* 114 (2002), 452. უკიდურესი აუცილებლობის სხვა მაგალითზე იხ. *Safferling, Internationales Strafrecht*, 2011, 117-118; *Schramm, Internationales Strafrecht*, 62-63.

ატოს „ფსიქიკურ ავადმყოფობაში“ ან „ფსიქიკურ აშლილობაში“, ხოლო ამავე მუხლის პირველი (b) აბზაციტ, შეურაცხაობა შეიძლება გამოწვეული იყოს პირის მიერ ალკოჰოლის ან ნარკოტიკის მიღებით გამოწვეული ინტოქსიკაციით (*intoxication*).

რომის კონფერენციაზე სტატუტის მიღების დროს (1998 წ.) აზრთა სხვადასხვაობა გამოიწვია ალკოჰოლისა და ნარკოტიკის სიმთვრალის მდგომარეობის პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ ან შემამსუბუქებელ გარემოებად მიჩნევის შესაძლებლობამ, განსაკუთრებით არაბულ-ისლამური სახელმწიფოების წარმომადგენლების მხრიდან.³⁷²

სტატუტის 31-ე მუხლის პირველი აბზაციტ გათვალისწინებულ ორივე შემთხვევაში პირის შეურაცხაობა განაპირობებს იმას, რომ სტატუტით გათვალისწინებული საერთაშორისო დანაშაულის ობიექტური მხარის განხორციელების დროს მას არ შეეძლო გაცნობიერებინა საკუთარი ქცევის მართლწინააღმდეგობა ან მისი ხასიათი ანდა შეეთანხმებინა იგი კანონის მოთხოვნებთან. პირველ შემთხვევაში, შეურაცხაობა არის დროში განგრძობადი, ხოლო, მეორე შემთხვევაში – დროებითი.

პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ ამ გარემოებას ნაკლები პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს საერთაშორისო სისხლის სამართალში.³⁷³ სტატუტი ათავისუფლებს რა შეურაცხად პირებს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან, ამავედროულად ღიად ტოვებს საკითხს ასეთი ბრალდებულების მკურნალობის და/ან მათ მიმართ სოციალური დაცვის იძულებითი ღონისძიებების გამოყენების თაობაზე.³⁷⁴

რომის სტატუტის 31-ე მუხლის პირველი (b) აბზაცი შეიცავს დებულებას *actio libera in causa* (ALIC) შესახებ,³⁷⁵ რაც გულისხმობს საერთაშორისო დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებას სიმთვრალეში. ასეთი ინტოქსიკაციის მდგომარეობით გამოწვეული შეურაცხაობის დროს პირი არ თავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან, თუ მან ნებაყოფლობით გამოიწვია სიმთვრალის მდგომარეობა ისეთ გარემოებებში, როდესაც იცოდა, რომ ალკოჰოლის ან ნარკოტიკის მიღების შედეგად შეეძლო ჩადენა ქმედება, რომელიც წარმოადგენს ICC-ის იურისდიქციაში შემავალ დანაშაულს, ან თუ მან შეგნებულად უგულებელყო მის მიერ ასეთი ქმედების ჩადენის რისკი (*disregarded the risk*). ამ უკანასკნელ შემთხვევაში, სუბიექტური მხრივ, მოითხოვება ანგლოამერიკული *recklessness*,³⁷⁶ რომელსაც შეესაბამება ქართული (ასევე გერმანული) ევენტუალური განზრახვა და შეგნებული გაუფრთხილებლობა (თვითიმედოვნება). იძულების შედეგად ან გაუცნობიერებელი გაუფრთხილებლობით (დაუდევრო-

³⁷² იხ. *Ambos*, CLF 10 (1999), 25; *Ambos*, Internationales Strafrecht, 4. Auflage, 2014, 222; *Gless*, Internationales Strafrecht, 2011, 224.

³⁷³ იხ. *Werle*, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 288.

³⁷⁴ იხ. *Ambos*, Internationales Strafrecht, 4. Auflage, 2014, 222.

³⁷⁵ იხ. *Satzger*, Internationales und Europäisches Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 307. ამ პრობლემის შესახებ ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში იხ. მ. ტურავა, დანაშაულის მოძღვრება, 2011, 428.

³⁷⁶ იხ. *Werle*, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 293.

ბით) გამონეწეული ალკოჰოლური ან ნარკოტიკული სიმთვრალე, რამაც გამოიწვია პირის მიერ ICC-ის იურისდიქციაში შემავალი დანაშაულის შეურაცხად მდგომარეობაში ჩადენა, იწვევს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებას.

2.4.2.4. ფაქტობრივი და სამართლებრივი შეცდომა

რომის სტატუტი შეიცავს ნორმას, რომელიც განსაზღვრავს სისხლის სამართალში შეცდომის სამართლებრივ შედეგებს. სტატუტის 32-ე მუხლი ფაქტობრივ შეცდომას (*mistake of fact*) მიჯნავს სამართლებრივი შეცდომისაგან (*mistake of law*).³⁷⁷

(1) პირველი მათგანი, რომელიც გამოიხატება საერთაშორისო დანაშაულის ქმედების შემადგენლობის დამაფუძნებელი ობიექტური გარემოებების არცოდნაში, პირის ქმედებას აქცევს დაუდევრობად (გაუფრთხილებლობად) და, როგორც წესი, გამორიცხავს პირის დასჯადობას საერთაშორისო დანაშაულისათვის. ეს გამონეწეულია იმით, რომ საერთაშორისო დანაშაულის სუბიექტური მხარე გამოიხატება განზრახვასა და შეგნებულობაში, ხოლო გაუფრთხილებლობა (დაუდევრობა), როგორც წესი, არ არის დასჯადი. ფაქტობრივი შეცდომის დროს პირი მოქმედებს სწორედ გაუფრთხილებლობით (დაუდევრობით), უშვებს რა შეცდომას საერთაშორისო დანაშაულის ობიექტური მხარის აღწერილობით ნიშნებში, რის გამოც მისი ქმედება, როგორც წესი, არ არის ICC-ის განსჯადი.

(2) სამართლებრივი შეცდომა საერთაშორისო სისხლის სამართალში, როგორც წესი, არ გამორიცხავს პასუხისმგებლობას. საერთაშორისო დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობის დაკისრების დროს ასეთი შეცდომა, როგორც წესი, ირელევანტურია, რადგან საერთაშორისო დანაშაულების დასჯადობის განმსაზღვრელი ნორმები, თავიანთი შინაარსით, უმეტესწილად, წარმოადგენს საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ნორმებს ან სხვაგვარად აშკარად მართლსაწინააღმდეგო ხასიათისაა. ამ შემთხვევაში პირს აქვს საერთაშორისო დანაშაულის ობიექტური ნიშნების ცოდნა, მაგრამ შეცდომას უშვებს შემადგენლობის სამართლებრივ (შეფასებით) ნიშნებში. საერთაშორისო სისხლის სამართალში ძალიან ძნელია იმის მტკიცება, რომ ბრალდებულმა დაუშვა თავიდან აუცილებადი სამართლებრივი შეცდომა.

გამონაკლის შემთხვევაში, შეცდომის თავიდან აუცილებადობის საკითხი შეიძლება ომის დანაშაულთან მიმართებაში წარმოიშვას.³⁷⁸ სხვა დანაშაულებთან მიმართებაში ძნელია იმის მტკიცება, რომ შერაცხადი ბრალდებული, სათანადო გონების დაძაბვის შემთხვევაში, შეიძლება მივიდეს იმ აზრამდე, რომ, მაგალითად, ადამიანის მოკვლა რელიგიური ჯგუფის განადგურების მიზნით, შეიძლება ნებადართული იყოს. ომის დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში კი, ჯარისკაცმა შეიძლება არ იცოდეს საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ცალკეული ნესები, მაგრამ თუ რამდენად არის შესაძლებელი ICC-ის მიერ ასეთი არცოდ-

³⁷⁷ იხ. Trifflerer, Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court, 2nd Edition, 2008, 895.

³⁷⁸ იხ. Satzger, Internationales und Europäisches Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 306.

ნის თავიდან აუცილებად სამართლებრივ შეცდომად მიჩნევა და ამ საფუძვლით სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამორიცხვა, ზოგადად ძნელი სათქმელია და დამოკიდებულია ცალკეულ კონკრეტულ შემთხვევებში სასამართლოს მიერ გაკეთებულ შეფასებებზე.

მაგალითად, ICC-ის მიერ *Lubanga*-ს საქმეზე მიღებულ ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში მითითებულია, რომ ისეთ რეგიონულ პოლიტიკურ და სამხედრო ლიდერს, როგორცაა *Lubanga Dyilo*, წესით, უნდა სცოდნოდა სამართლის მოქმედი ნორმები და ამიტომ არავითარი თავიდან აუცილებადი შეცდომა არ არის სახეზე.³⁷⁹

ლიტერატურაში მითითებულია სამართლებრივი შეცდომის სპეციალურ შემთხვევაზე, რომელიც რელევანტურია და გათვალისწინებულ უნდა იქნეს პასუხისმგებლობის დაკისრების დროს. ეს ის შემთხვევაა, როცა პირმა არ იცოდა ბრძანების მართლწინააღმდეგობის შესახებ, რომელიც, თავის მხრივ, სტატუტის 33-ე მუხლით, არ იყო აშკარად მართლსაწინააღმდეგო ხასიათისა.³⁸⁰ ამ დროს სახეზეა ბრძანების შესრულებისა და სამართლებრივი შეცდომის ერთობლიობა. ასეთი კონკურენციის შემთხვევაში უპირატესობა ენიჭება და გადამწყვეტია ბრძანების შესრულებაზე მითითება, რომელიც, სტატუტის 33-ე მუხლის პირველი აბზაცის მიხედვით, გარკვეული პირობების არსებობისას, ათავისუფლებს პირს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან. იმავე მუხლის მე-2 აბზაცით დეკლარირებული დებულების თანახმად კი, პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება არ მოქმედებს გენოციდისა და ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულების მიმართ. ამ უკანასკნელ შემთხვევებში შეუძლებელია, „გონიერი ადამიანი“ შეცდეს და დაუშვას თავიდან აუცილებადი სამართლებრივი შეცდომა, როცა მან არ იცის და არც შეიძლება სცოდნოდა, რომ მართლსაწინააღმდეგოდ იქცეოდა.

ფაქტობრივი და სამართლებრივი შეცდომის საკითხის სამართლებრივი შედეგის გადანეწყვის დროს *რომის* სტატუტის 32-ე მუხლი კონკრეტულად არ უთითებს პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი ამა თუ იმ გარემოების (აუცილებელი მოგერიება, უკიდურესი აუცილებლობა და ა.შ.) არსებობის თაობაზე დაშვებული შეცდომის სამართლებრივ შედეგებს. ეს ის შემთხვევაა, როცა პირს მიაჩნია, რომ მოქმედებს სტატუტის მიერ აღიარებული პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი ამა თუ იმ გარემოების ვითარებაში, სინამდვილეში კი ასეთი გარემოება რეალურად არ არის სახეზე, არამედ არსებობს მხოლოდ პირის არასწორ წარმოდგენაში (მაგალითად, მოჩვენებითი მოგერიება).³⁸¹

სტატუტის 32-ე მუხლის სიტყვასიტყვითი ფლერადობიდან გამომდინარე, პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი მოჩვენებითი გარემოებების შემთხვევაში, როცა პირი ცდება ასეთი გარემოების არსებობის თაობაზე, იგი არ თავისუფ-

³⁷⁹ შეად. ICC, *Prosecutor v. Lubanga*, Decision on the Confirmation of Charges, 29.1.2007, პარ. 306, 312-314; იხ. ასევე: *Weigend*, JICJ 2008, 471, 474.

³⁸⁰ იხ. *Gless*, *Internationales Strafrecht*, 2011, 225.

³⁸¹ მოჩვენებითი მოგერიების შესახებ იხ. *მ. ტურავა*, სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, მე-9 გამოცემა, 2013, 223.

ფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან.³⁸² ლიტერატურაში გამოთქმული განსხვავებული თვალსაზრისის მიხედვით, შეცდომა პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი ფაქტობრივი გარემოებების შესახებ გათვალისწინებულია სტატუტის 32-ე მუხლით და წარმოადგენს ფაქტობრივი შეცდომის შემთხვევებს.³⁸³ ასევე გამოთქმულია თვალსაზრისი, რომ ეროვნულ-სამართლებრივ სისტემებზე დაყრდნობით, ჩამოყალიბდეს ზოგადი სამართლებრივი დებულება, რომლის მიხედვითაც, ასეთი შეცდომა გამომრიცხავს პირის დასჯადობას.³⁸⁴ ასეთ შემთხვევაში სწორი იქნებოდა ICC-ის მიერ სტატუტის 32-ე მუხლის ანალოგიით გამოყენება.³⁸⁵ საქმე ეხება ნორმის პიროვნების სასარგებლოდ ანალოგიით გამოყენებას, რაც ნებადართულია სისხლის სამართალში.

შეიძლება ითქვას, „შეცდომის“ შესახებ დებულებას საერთაშორისო სისხლის სამართალში დიდი მნიშვნელობა არ ენიჭებოდა. ზოგიერთი ავტორი კრიტიკულად უყურებს სტატუტში მისი ცალკე ნორმის სახით არსებობის აუცილებლობასა და მიზანშეწონილობას.³⁸⁶ ICC-ის მიერ ჩატარებულმა *Lubanga*-ს პროცესმა კი აჩვენა მისი საჭიროება,³⁸⁷ ხოლო მომავალში შეიძლება კიდევ უფრო გაიზარდოს მისი მნიშვნელობა საერთაშორისო მართლმსაჯულებაში.

სწორი იქნებოდა საერთაშორისო სისხლის სამართალში *რომის* სტატუტის 32-ე მუხლის იმგვარი ინტერპრეტაცია, რომლის მიხედვითაც, „თავიდან აუცილებადი“, ანუ „გონივრული“ ფაქტობრივი ან სამართლებრივი ხასიათის შეცდომა გამომრიცხავს საერთაშორისო დანაშაულისათვის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას.³⁸⁸ ასეთი მიდგომა შეესაბამება ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპს, რომელსაც საერთაშორისო სისხლის სამართალიც აღიარებს.

2.4.2.5. უფროსის ბრძანების ან კანონის დანაშაულის შესრულება

2.4.2.5.1. საერთაშორისო სისხლის სამართალში

უფროსის ბრძანებისა და კანონის დანაშაულის (*superior orders and prescription of law*) შესრულებას ეძღვნება *რომის* სტატუტის 33-ე მუხლი.³⁸⁹ კერძოდ, ის ფაქტი, რომ პირმა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციაში შემავალი დანაშაული ჩაიდინა მთავრობის ან ზემდგომი სამხედრო თუ სამოქალაქო უფროსის ბრძანების შესრულებისას, როგორც ნესი, არ ათავისუფლებს მას სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან. ამასთან, სტატუტის 33-ე მუხლის პირველ აბზაცში (ომის დანაშაულისთვის) გათვალისწინებულია საგამონაკლისო

³⁸² იხ. *Gless*, Internationales Strafrecht, 2011, 226.

³⁸³ იხ. *Ambos*, Internationales Strafrecht, 4. Auflage, 2014, 233-234.

³⁸⁴ იხ. *Werle*, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 278.

³⁸⁵ ასეთივე პოზიციაზე იხ. *Satzger*, Internationales und Europäisches Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 306; *Satzger*, NSiZ 2002, 125, 128.

³⁸⁶ იხ. *Clark*, ZStW 114 (2002), 383.

³⁸⁷ იხ. *Ambos*, Internationales Strafrecht, 4. Auflage, 2014, 232.

³⁸⁸ იხ. *Ambos*, Internationales Strafrecht, 4. Auflage, 2014, 235.

³⁸⁹ იხ. *Triffler*, Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court, 2nd Edition, 2008, 915; გ. დგებუაძე, ნიგნძი: მზია ლეკვეიშვილის საიუბილეო კრებული, 2014, 335-360.

წესი და მითითებულია ის პირობები, რომელთა არსებობის შემთხვევაში პირი შეიძლება გათავისუფლდეს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისაგან, თუ:

(ა) პირს ეკისრებოდა მთავრობის ან უფროსის ბრძანების შესრულების იურიდიული ვალდებულება;

(ბ) პირმა არ იცოდა ბრძანების უკანონობის შესახებ და

(გ) ბრძანება არ იყო აშკარად უკანონო ხასიათის.

სტატუტის 33-ე მუხლის პირველ აბზაცში მოცემული საგამონაკლისო წესი არ მოქმედებს ოთხივე საერთაშორისო დანაშაულის მიმართ, რადგან ბრძანება, მიმართული გენოციდის დანაშაულის ან ადამიანურობის წინააღმდეგ დანაშაულის ჩადენისაკენ, ყოველთვის ითვლება აშკარად მართლსაწინააღმდეგოდ. შესაბამისად, ამ ორ დანაშაულთან მიმართებაში ბრძანების შესრულება არც ერთ შემთხვევაში არ ათავისუფლებს პირს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან. მაშასადამე, მოქმედებს ე.წ. აბსოლუტური პასუხისმგებლობის (*absolute liability*) პრინციპი, რაც გათვალისწინებულია თვით სტატუტის 33-ე მუხლის მე-2 აბზაცით. გენოციდისა და ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულებთან მიმართებაში მოქმედებს ქმედების აშკარა მართლწინააღმდეგობის პრინციპი (*manifest illegality principle*).³⁹⁰ ამასთან, გამოიყენება შეფასების ობიექტური მასშტაბი.³⁹¹

სწორედ ამიტომ ლიტერატურაში მითითებულია, რომ მხოლოდ ომის დანაშაულთან მიმართებაში შეიძლება ბრძანების შესრულება გახდეს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საფუძველი³⁹², რადგან ამ შემთხვევაში მოქმედებს ე.წ. პირობათა თეორია. პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების სამი ზემოდასახელებული პირობა კი მოცემულია თვით სტატუტის 33-ე მუხლის პირველ აბზაცში.

სტატუტის 33-ე მუხლის პირველი აბზაცი გამოიყენება მხოლოდ მაშინ, როცა ჩადენილი ომის დანაშაული შედის სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციაში და ჩადენილია სახელმწიფო ხელისუფლების წარმომადგენლის ან სხვა უფროსის ბრძანებით. პასუხისმგებლობისგან გასათავისუფლებლად კი საჭიროა ერთობლივად ზემოდასახელებული სამი პირობის კუმულაციურად არსებობა:

– პირს ეკისრებოდა მთავრობის ან უფროსის ბრძანების შესრულების იურიდიული ვალდებულება (ობიექტური კრიტერიუმი);

– ბრძანება არ იყო აშკარად უკანონო ხასიათისა (ობიექტური კრიტერიუმი);

– პირმა არ იცოდა ბრძანების უკანონობის შესახებ (სუბიექტური კრიტერიუმი).

შესაბამისად, მოცემული მუხლი აერთიანებს ობიექტურ და სუბიექტურ კრიტერიუმებს.

როგორც წესი, ობიექტურად ომის დანაშაულის ჩადენის შემთხვევებშიც, უმეტესწილად ითვლება, რომ პირი ასრულებს აშკარად მართლსაწინააღმდეგოდ

³⁹⁰ იხ. Werle, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 285; Kreß, IYHR 29 (2000), 150.

³⁹¹ იხ. Ambos, Internationales Strafrecht, 4. Auflage, 2014, 227.

³⁹² იხ. Satzger, Internationales Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 305.

ხასიათის ბრძანებას,³⁹³ ამიტომ აუცილებელია თითოეული ცალკე შემთხვევის ინდივიდუალური შემოწმება. აქედან გამომდინარე, გადამწყვეტია, თუ ვის აკისრია იმის მტკიცების ტვირთი, ბრძანება იყო თუ არა აშკარად მართლსაწინააღმდეგო. ლიტერატურაში მითითებულია, რომ ნორმის ნეგატიური ფორმულირებიდან გამომდინარე, რადგან იგი ეხება პასუხისმგებლობის გამორიცხვას, იგი უნდა ამტკიცოს დაცვის მხარემ.³⁹⁴ ნორმის ფორმულირება ისეთია, რომ ბრძანების შესრულებით ICC-ის იურისდიქციაში შემავალი დანაშაულის ჩადენა არ ათავისუფლებს პირს პასუხისმგებლობისაგან, გარდა ამავე ნორმაში მოცემული გამონაკლისი შემთხვევისა. სწორედ ამ საგამონაკლისო შემთხვევის არსებობა უნდა ამტკიცოს დაცვის მხარემ. ზოგადად, საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში პროკურორი ამტკიცებს პასუხისმგებლობის დამაფუძნებელი გარემოების (*offence*) არსებობას, ხოლო დაცვა ახდენს პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოების (*defence*) ფაქტის პრეზენტაციას.³⁹⁵

რაც შეეხება აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობას, ამის შესახებ შეთანხმება მხოლოდ 2010 წლის ზაფხულში იქნა მიღებული (ე.წ. კამპალას კომპრომისი) და ჯერ არ ამოქმედებულა. შესაბამისად, რომის სტატუტის 33-ე მუხლის მე-2 აბზაციით, ფორმალურად მასზეც არ ვრცელდება ე.წ. აბსოლუტური თეორია, არამედ ამავე მუხლის პირველი აბზაცის პირობათა თეორია. თუმცა, ძნელი წარმოსადგენია პრაქტიკაში ამ დანაშაულზე ე.წ. პირობათა თეორიის გავრცელების შესაძლებლობა, განსაკუთრებით იმის გამო, რომ ე.წ. კამპალას შეთანხმებით შეზღუდულია ამ დანაშაულის სუბიექტთა წრე იმ ადამიანებით, რომელთაც თავიანთი მდგომარეობით აქვთ სახელმწიფოს პოლიტიკური ან სამხედრო მოქმედებების ეფექტიანი კონტროლის, ან ხელმძღვანელობის შესაძლებლობა (სტატუტის 25-ე მუხლის მე-3-*ter* აბზაცი).

რომის სტატუტის 33-ე მუხლის კომენტარებისას ყურადღება უნდა გამახვილდეს იმ გარემოებაზე, რომ ბრძანების გაცემას იმ დანაშაულის ჩადენის შესახებ, რომელიც საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციაში შედის, არ გააჩნია გამართლების საფუძველი და არც ასეთი ბრძანების შესრულებისაკენ მიმართული ხელქვეითის შესაბამისი მოქმედება შეიძლება იქნეს გამართლებული, გამონაკლის შემთხვევაში შეიძლება გამართლდეს მხოლოდ ხელქვეითი. რაც შეეხება დებულებას იმის შეფასების შესახებ, იყო თუ არა ბრძანება აშკარად უკანონო ხასიათის, ეხება მხოლოდ იმის დანაშაულს და ფორმალურად ასევე აგრესიას (როცა ამ უკანასკნელის სპეციალური შემადგენლობა – სტატუტის მე-8-*bis* მუხლი, არა უადრეს 2017 წლისა, ამოქმედდება), რადგანაც ბრძანება გენოციდისა და ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის ჩადენის შესახებ ყოველთვის აშკარად უკანონოდ ითვლება.

უფროსი, რომელიც დანაშაულებრივ ბრძანებას გასცემს, ისჯება სტატუტის 25-ე მუხლის შესაბამისად, ხოლო 28-ე მუხლი აწესრიგებს უფროსის პასუხისმგებლობას, რომელსაც არ გაუცია ბრძანება, მაგრამ ახორციელებდა რეალურ ძა-

³⁹³ იხ. *Garranway*, IRRC 81 (1999), 791; *Gaeta*, EJIL 10 (1999), 186, 190; *Cassese*, EJIL 10 (1999), 157.

³⁹⁴ იხ. *Ambos*, Internationales Strafrecht, 4. Auflage, 2014, 228.

³⁹⁵ იხ. *Gless*, Internationales Strafrecht, 2011, 215.

ლაუფლებასა და კონტროლს, თუმცა არ გამოიყენა თავისი ძალაუფლება და ამ გზით უგულებელყო ვალდებულება, უხელმძღვანელოს ხელქვეითის თუ ქვემდგომის ქმედებებს.

დაცვის ეს საშუალება ყოველთვის არაერთმნიშვნელოვანი იყო. ნიურნბერგისა და ტოკიოს წესდებების და ასევე ორი დროებითი – ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის ტრიბუნალების წესდებებით, უფროსის ბრძანებაზე, როგორც გამართლების საფუძველზე მითითება არც ერთ შემთხვევაში არ დაიშვება (ე.წ. აბსოლუტური პასუხისმგებლობის პრინციპი).

მაგალითად, ყოფილი იუგოსლავიის დროებითი ტრიბუნალის წესდების მე-7 მუხლის მე-4 აბზაცის მიხედვით, ბრძანების შესრულება არ წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საფუძველს, მაგრამ შეიძლება იყოს სასჯელის შემამსუბუქებელი გარემოება. ამასთან, მრავალი ქვეყნის ეროვნულ კანონმდებლობაში შემუშავებულია სხვა მიდგომა ამ საკითხთან მიმართებაში, კერძოდ, დაცვის საშუალებად დაიშვება უფროსის ბრძანებაზე მითითება იმ შემთხვევების გარდა, როცა ქვემდგომმა იცოდა ან უნდა სცოდნოდა, რომ ბრძანება უკანონოა ან იყო აშკარად უკანონო ხასიათის (ე.წ. პასუხისმგებლობის პირობათა თეორია).

აქედან გამომდინარე, ეროვნულ კანონმდებლობაში, საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენისას, უფროსის ბრძანებაზე ან კანონის დანაწესზე, როგორც პასუხისმგებლობის დაკისრებისაგან დაცვის საშუალებაზე მითითება არ უნდა იყოს სტატუტის შესაბამის დებულებაზე ფართო. სამხედრო მოსამსახურეების მიერ უფროსის ბრძანების შესრულების მნიშვნელობისა და სავალდებულოობის გათვალისწინებით, ისეთი შემთხვევები, როცა უფროსის ბრძანება ხსნის ხელქვეითის ინდივიდუალურ სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას, უნდა იყოს შეზღუდული. მაგალითად, უფროსის ბრძანებაზე მითითება ეროვნული კანონმდებლობით არც ერთ შემთხვევაში არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს იმ დროს, როცა საქმე ეხება გენოციდის ან ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის ჩადენის ბრძანებას.

რომის კონფერენციაზე სტატუტის მიღების დროს სადავო გახდა მისი 33-ე მუხლის შინაარსი. აზრთა სხვადასხვაობა გამოიწვია იმან, ბრძანების შესრულება საჭიროებდა თუ არა ცალკე მუხლის სახით სპეციალურ კოდიფიკაციას, თუ მისი ინტეგრირება უნდა მომხდარიყო სტატუტის 31-ე მუხლში (ასეთი იყო აშშ-ის თვალსაზრისი). ამერიკის შეერთებული შტატები აყენებდა წინადადებას, რომ ბრძანების შესრულება ყოფილიყო პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი ერთ-ერთი ზოგადი გარემოება (*substantive defence*). ეს წინადადება, ნიურნბერგის სამართალზე, ასევე ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის დროებითი ტრიბუნალების პრაქტიკაზე დაყრდნობით, უარყოფილ იქნა სხვა (მათ შორის გერმანიის) დელეგაციების მიერ. ისინი მოითხოვდნენ ე.წ. ნიურნბერგის მეოთხე პრინციპის შენარჩუნებას, რომელიც მართლსაწინააღმდეგო ბრძანების შესრულებას არ მიიჩნევდა პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საფუძველად. საბოლოოდ, მიღწეულ იქნა კომპრომისი, რომლის თანახმად, პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება აბსოლუტურად ყველა შემთხვევაში არ გამოირიცხება, არამედ არსებობს დიფე-

რენცირებული მიდგომა.³⁹⁶

ლიტერატურაში მითითებულია, რომ რომის სტატუტის მიხედვით, ბრძანების შესრულება არ წარმოადგენს პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების დამოუკიდებელ გარემოებას. იგი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების სხვა საფუძვლებთან ერთობლიობაში უნდა იქნეს განხილული. ასეთი საფუძვლებია იძულებითი უკიდურესი აუცილებლობა (სტატუტის 31-ე მუხლის პირველი აბზაცის „d“ პუნქტი) და სამართლებრივი შეცდომა (სტატუტის 32-ე მუხლის მე-2 აბზაცი).³⁹⁷

პირი შეიძლება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან არ გათავისუფლდეს სტატუტის 33-ე მუხლის მიხედვით, მაგრამ შეიძლება გათავისუფლდეს 31-ე მუხლის პირველი აბზაცის „d“ პუნქტის საფუძველზე, როცა იგი ბრძანების შედეგად აღმოჩნდება ისეთ მდგომარეობაში, რომელიც იძულებულს გახდის შეასრულოს ბრძანება, რათა ამით საკუთარი და/ან ახლობელი ადამიანის (ადამიანების) სიცოცხლე გადაარჩინოს. ომის დანაშაულთან მიმართებაში კი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საფუძველი შეიძლება გახდეს სტატუტის 32-ე მუხლის მე-2 აბზაცი, როცა პირს არა აქვს შეცნობილი, რომ ბრძანება ან კანონის დანაშაულის, რომელსაც ასრულებს, მართლსაწინააღმდეგოა და იგი არც აშკარად მართლსაწინააღმდეგო ხასიათის მატარებელია.

2.4.2.5.2. ქართულ სისხლის სამართალში

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 37-ე მუხლი, რომელიც შედის ბრალის გამომრიცხველ და შემამსუბუქებელ გარემოებათა თავში, ეძღვნება დანაშაულებრივი ბრძანების ან განკარგულების შესრულებისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხებს. ეს ნორმა, მართალია, სპეციალურად სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციაში შემავალი დანაშაულებისთვის არ არის შექმნილი, მაგრამ აქ მოცემული დებულებები აგრეთვე გამოიყენება იმ შემთხვევებში, როდესაც საერთაშორისო დანაშაულებზე ხორციელდება ნაციონალური მართლმსაჯულება.

ამ მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არ დაეკისრება იმას, ვინც სავალდებულო ბრძანების ან განკარგულების შესრულებისას დააზიანა სამართლებრივი სიკეთე. ასეთი ზიანისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება იმას, ვინც მართლსაწინააღმდეგო ბრძანება ან განკარგულება გასცა.

კანონმდებელი აქ გულისხმობს ისეთ შემთხვევას, როცა ხელქვეითს არ ჰქონდა და არც შეიძლებოდა ჰქონოდა მართლსაწინააღმდეგობის შეგნება. მართლსაწინააღმდეგობის შეგნების არარსებობა კი ბრალის გამომრიცხველი გარემოებაა. ასეთ ვითარებაში ხელქვეითი სისხლისსამართლებრივად არ აგებს პასუხს, მაგრამ ისჯება მეთაური, რომელმაც უკანონო ბრძანება გასცა. სისხლის სამართლის დოგმატიკის ენაზე რომ ვთქვათ, სახეზე გვაქვს მეთაურის მიერ დანაშაუ-

³⁹⁶ იხ. *Ambos, Internationales Strafrecht*, 4. Auflage, 2014, 227.

³⁹⁷ იხ. *Safferling, Internationales Strafrecht*, 2011, 121.

ლის ჩადენა ე.წ. შუალობითი ამსრულებლობის ფორმით.

კოდექსის 37-ე მუხლის მე-2 ნაწილი კი წინასწარი შეცნობით დანაშაულებრივი ბრძანების ან განკარგულების შესრულებისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საერთო წესით დაკისრებას ითვალისწინებს. ამ საერთო წესით ხელქვეითი უნდა დაისაჯოს, როგორც ამსრულებელი, ხოლო მეთაური, როგორც მის მიერ ჩადენილი დანაშაულებრივი ქმედების თანამონაწილე. წინასწარი შეცნობით დანაშაულებრივი ბრძანების შესრულებისათვის ბრალის გამორიცხვაზე ან შემსუბუქებაზე საუბარი შეიძლება მხოლოდ ე.წ. ტრაგიკული კოლიზიის შემთხვევაში ან ბრალის გამომრიცხველი, ან შემამსუბუქებელი სხვა ზეკანონური გარემოების არსებობისას, რაც გამომდინარეობს საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 38-ე მუხლიდან.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 37-ე მუხლის მე-2 ნაწილი ხელქვეითის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან ათავისუფლებს მაშინ, თუ მას შეცნობილი არ ჰქონდა ბრძანების დანაშაულებრივი ხასიათი ან მოქმედებდა ბრალის გამომრიცხველ სხვა გარემოებაში. ეს არ ეწინააღმდეგება სტატუტის 33-ე მუხლს, რომელიც აწესებს სამ კუმულაციურ მოთხოვნას სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გასათავისუფლებლად (პირს ჰქონდა დამორჩილების იურიდიული ვალდებულება; პირმა არ იცოდა ბრძანების დანაშაულებრივი ხასიათის შესახებ და ბრძანება არ იყო აშკარად დანაშაულებრივი ხასიათის). კოდექსის 37-ე მუხლის მე-2 ნაწილში მოცემული ცნება – „ბრძანების დანაშაულებრივი ხასიათის შეუცნობლობა“ – გულისხმობს „მართლწინააღმდეგობის შეგნების არარსებობას“. ვინაიდან საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით, მართლწინააღმდეგობა უნდა გავიგოთ როგორც წინააღმდეგობა კულტურის ნორმებისადმი, კოდექსის 37-ე მუხლის მე-2 ნაწილში მოცემული „ბრძანების დანაშაულებრივი ხასიათის შეუცნობლობა“, ანუ „მართლწინააღმდეგობის შეგნების არარსებობა“ თავის თავში აერთიანებს სტატუტის 33-ე მუხლში მოცემულ მეორე და მესამე პირობას: „პირმა არ იცოდა ბრძანების დანაშაულებრივი ხასიათის შესახებ“ და „ბრძანება არ იყო აშკარად დანაშაულებრივი ხასიათის“. რაც შეეხება სტატუტის 33-ე მუხლში მოცემულ პირველ პირობას („პირს ჰქონდა დამორჩილების იურიდიული ვალდებულება“), უნდა აღინიშნოს, რომ ბრძანების ან განკარგულების შესრულებისათვის პირი მხოლოდ მაშინ გათავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან, თუ იგი ასრულებდა იმ პირის ბრძანებას ან განკარგულებას, რომელსაც სამართლებრივად უნდა დამორჩილებოდა, რის გამოც მან ვერ განსაზღვრა და არც შეეძლო განესაზღვრა, რომ მეთაურისა თუ სხვა უფროსისაგან დანაშაულებრივი ბრძანების ან განკარგულების შესრულების დავალებას ღებულობდა.

კოდექსის 37-ე მუხლის მე-2 ნაწილის შინაარსიდან გამომდინარე, შეიძლება იმგვარი ინტერპრეტაცია, რომ ბრძანება, მიმართული გენოციდის დანაშაულის ან ადამიანურობის წინააღმდეგ დანაშაულის ჩადენისაკენ, შეიძლება აშკარად მართლსაწინააღმდეგოდ ჩაითვალოს.

ამდენად, კოდექსის ნორმის ინტერპრეტაცია შესაძლებელია რომის სტატუტის შესაბამისად, რომელიც რატიფიკაციის შედეგად საქართველოში უშუ-

აღოდ მოქმედი სამართალია.

სტატუტის ნორმებიდან გამომდინარე, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 37-ე მუხლი აუცილებელ შეცვლას არ საჭიროებს. მიუხედავად ამისა, საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს მიერ სისხლის სამართლის სისტემის რეფორმის უწყებათაშორისი საკოორდინაციო საბჭოს ფარგლებში შემუშავდა სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილის ცვლილებების პროექტი. ცვლილება შეეხება 37-ე მუხლსაც, რომელიც *რომის* სტატუტის 33-ე მუხლზე დაყრდნობით ჩამოყალიბდება შემდეგი რედაქციით:

„მუხლი 37. ხელმძღვანელის ბრძანების ან მითითების შესრულება

1. პირს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან არ ათავისუფლებს დანაშაულის ჩადენა ზემდგომი სამხედრო თუ სამოქალაქო ხელმძღვანელის ბრძანების/მითითების შესრულების გამო, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც

(ა) პირს ეკისრებოდა ამ ბრძანების/მითითების შესრულების ვალდებულება;

(ბ) პირმა არ იცოდა, რომ ბრძანება/მითითება დანაშაულებრივი იყო და

(გ) ბრძანება/მითითება არ იყო აშკარად დანაშაულებრივი.

2. ზემდგომი სამხედრო თუ სამოქალაქო ხელმძღვანელის დანაშაულებრივი ბრძანების/მითითების შესრულების გამო სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება აგრეთვე იმას, ვინც ასეთი ბრძანება/მითითება გასცა.“

2.4.3. პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი ფორმალურ-

სამართლებრივი გარემოებები

2.4.3.1. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკს

მიუღწევლობა

რომის სტატუტის 26-ე მუხლი განსაზღვრავს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკს. ICC-ის იურისდიქცია არ ვრცელდება იმ პირზე, რომელიც დანაშაულის ჩადენის მომენტისათვის არ იყო თვრამეტი წლის ასაკს მიღწეული.

რომის კონფერენციაზე (1998 წელი) არაბული სახელმწიფოები გამოხატავდნენ თვალსაზრისს, რომ 13 წლის ასაკს მიღწეული პირი უკვე შერაცხადია და ამ ასაკიდან შესაძლებელია სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრება საერთაშორისო დანაშაულისათვის.³⁹⁸ საბოლოოდ, დადგინდა, რომ 18 წლამდე ასაკის პირებისათვის არ შეიძლება განხორციელდეს საერთაშორისო დანაშაულებზე ICC-ის პირდაპირი სისხლისსამართლებრივი იურისდიქცია (*direct enforcement*), მაგრამ ეროვნული სისხლის სამართლის საფუძველზე შეიძლება განხორციელდეს არაპირდაპირი სისხლისსამართლებრივი დევნა (*indirect enforcement*).

³⁹⁸ იხ. *Ambos, Internationales Strafrecht*, 4. Auflage, 2014, 221.

2.4.3.2. იმუნიტეტი

2.4.3.2.1. საერთაშორისო სისხლის სამართალში

საერთაშორისო სისხლის სამართალი ითვალისწინებს პასუხისმგებლობის გარდუვალობას თანამდებობრივი მდგომარეობის მიუხედავად.³⁹⁹

„გენოციდის დანაშაულის თავიდან აცილებისა და დასჯის შესახებ“ 1948 წლის 9 დეკემბრის კონვენციის⁴⁰⁰ მე-4 მუხლი ადგენს, რომ ნებისმიერი პირი, რომელმაც ჩაიდინა გენოციდის დამთავრებული დანაშაული ან მე-3 მუხლში ჩამოთვლილი გენოციდის დანაშაულის ნებისმიერი სხვა ქმედება, სისხლისსამართლებრივ დასჯადობას ექვემდებარება იმისდა მიუხედავად, იგი წარმოადგენს კონსტიტუციის მიხედვით უფლებამოსილ თანამდებობის პირს, სახელმწიფო მოხელეს თუ კერძო პირს.

ასევე რომის სტატუტის 27-ე მუხლის პირველი აბზაცი განსაზღვრავს, რომ ეს სტატუტი ყველაზე თანაბრად ვრცელდება, მიუხედავად სამსახურებრივი მდგომარეობისა, კერძოდ, სახელმწიფოს ან მთავრობის მეთაურის, მთავრობის ან პარლამენტის წევრის, არჩეული წარმომადგენლის ან მთავრობის წარმომადგენლის სამსახურებრივი მდგომარეობა არ წარმოადგენს იმის საფუძველს, რომ პირი გათავისუფლდეს ამ სტატუტით გათვალისწინებული სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისგან ან შეუმსუბუქდეს სასჯელი. ამავე მუხლის მე-2 აბზაცის თანახმად, პირის სამსახურებრივ მდგომარეობასთან დაკავშირებული იმუნიტეტები ან სპეციალური საპროცესო წესები, რომლებიც გათვალისწინებულია ეროვნული ან საერთაშორისო სამართლით, არ წარმოადგენს დაბრკოლებას სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის, განახორციელოს იურისდიქცია ამ პირების მიმართ.

ჯერ კიდევ *ნიურნბერგის* საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალის წესდების მე-7 მუხლი, ასევე *ყოფილი იუგოსლავიის* სისხლის სამართლის საერთაშორისო ტრიბუნალის მე-7 მუხლის მე-2 აბზაცი ითვალისწინებდა დებულებას იმუნიტეტების გამოუყენებლობის შესახებ.

სახელმწიფოთაშორისი თანამშრომლობის სფეროში შეიძლება ამა თუ იმ პირის გადაცემის ან სხვა მოთხოვნის შემთხვევაში შიდასახელმწიფოებრივი ან დიპლომატიური იმუნიტეტი იყოს საფუძველი, რათა უარი ითქვას თანამშრომლობაზე ან გამოიწვიოს მისი შეზღუდვა.⁴⁰¹ საერთაშორისო სამართალში, განსაკუთრებით *აუგუსტო პინოჩეტის* გადაცემის მოთხოვნასთან დაკავშირებით, ასეთი იმუნიტეტი საერთაშორისო დანაშაულთან მიმართებაში, კითხვის ნიშნის ქვეშ დადგა.⁴⁰² ეს პრობლემა მოწესრიგებულია *რომის სტატუტის* 98-ე მუხლით, რომელიც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს უდგენს წესს,

³⁹⁹ იხ. *Gaeta*, JICJ 2009 7(2), 315.

⁴⁰⁰ საქართველომ მისი რატიფიკაცია მოახდინა 1993 წლის 11 ნოემბერს.

⁴⁰¹ იხ. „დიპლომატიური ურთიერთობის შესახებ“ *ვენის* 1961 წლის 18 აპრილის კონვენციის 32-ე მუხლი (საქართველო შეუერთდა 1993 წლის 13 მაისს).

⁴⁰² იხ. House of Lords, *Pinochet*-ის 1999 წლის 24 მარტის გადაწყვეტილება, *International Legal Materials*, 38 (1999), 581.

მოითხოვოს მესამე ქვეყნისაგან თანხმობა, როდესაც სახელმწიფოს, რომელსაც წარედგინა მოთხოვნა, ამ მესამე სახელმწიფოს წინაშე აქვს საერთაშორისო-სამართლებრივი ვალდებულება, დაიცვას იმუნიტეტი.

ამ დებულების ღია ფორმულირებამ და მისმა მიმართებამ სტატუტის 27-ე მუხლთან, რომელიც სამსახურებრივ მდგომარეობას სასამართლოს მიერ პირის დასჯადობის საკითხის გადაწყვეტის დროს არარელევანტურად აცხადებს, წარმოშვა დისკუსია 98-ე მუხლის ზუსტი მნიშვნელობის შესახებ. „თანამოაზრეთა ჯგუფის“ წევრებს შორის არის აზრთა ერთობლიობა იმის შესახებ, რომ 98-ე მუხლში მოცემულ იმუნიტეტის საკითხს სტატუტის მონაწილე სახელმწიფოთა შორის ურთიერთობაში, საბოლოო ჯამში, არავითარი პრაქტიკული მნიშვნელობა არა აქვს.

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მოსამზადებელი კომისიის ჩარჩოებში, საპროცესო და მტკიცებულებათა წესებში, შეტანილ იქნა ნორმა, რომელიც ამ მიმართულებით მიდის, მაგრამ ისე, რომ საერთაშორისო სისხლის სამართალში აღიარებული იმუნიტეტების გამოყენებას ხელი არ შეუშალოს.

ეროვნული კანონმდებლობის მიხედვით პირის პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლება არ იძლევა მის მიმართ ეროვნულ დონეზე სამართლებრივი დევნის შესაძლებლობას, რითაც სახელმწიფოს ერთმევა იმუნიტეტის მქონე პირის პასუხისმგებაში მიცემის უფლება. ეროვნული კანონმდებლობის ნორმები, რომლებიც ადგენენ სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობას გენოციდის, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის, ომის დანაშაულისა და აგრესიის მიმართ, გამოყენებულ უნდა იქნეს ყველა პირის მიმართ, მიუხედავად მათი წარსული თუ დღევანდელი თანამდებობრივი მდგომარეობისა.

პირის თანამდებობრივი მდგომარეობა არ უნდა იქცეს ბარიერად მის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებაში მისაცემად და მას არ უნდა ჰქონდეს იმუნიტეტზე მითითების შესაძლებლობა. ეროვნულ კანონმდებლობაში აუცილებელია გათვალისწინებულ იქნეს იმუნიტეტზე მითითების შეუძლებლობა დაპატიმრებისას ან გადაცემისას, რომელიც მინიჭებულია შიდა სამართლის მიხედვით, იმ შემთხვევაში, თუ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლომ მოითხოვა პირის გადაცემა. თუ ეროვნულ კანონმდებლობაში არ არის გათვალისწინებული იმუნიტეტის მოხსნის პროცედურა, ეროვნულ სასამართლოებს არ შეეძლებათ ასეთი პირის პასუხისმგებაში მიცემა. მხოლოდ საერთაშორისო სასამართლოს ექნება შესაძლებლობა წარმოებაში მიიღოს მოცემული საქმე „დამატებითი იურისდიქციის“ პრინციპის მიხედვით, რომელიც მოცემულია სტატუტის მე-17 მუხლში.

იმუნიტეტი, რომელიც მინიჭებული აქვს პირს ან შენობას, ასევე უნდა ეფუძნებოდეს საერთაშორისო ვალდებულებებს, როგორიცაა, მაგალითად, დიპლომატიური იმუნიტეტი. ცხადია, რომ ეროვნული კანონმდებლობით არ შეიძლება მოიხსნას იმუნიტეტი დაპატიმრებაზე ან გადაცემაზე, რომელიც მინიჭებული აქვს პირს საერთაშორისო სამართლის მიხედვით, ამ უკანასკნელის დარღვევის გარეშე. გამონაკლისი გათვალისწინებულია მხოლოდ სტატუტში მოცემულ დანაშაულთა ჩადენის შემთხვევაში. ამდენად, ეროვნული კანონმდებლობა, რომელიც ამასთან

დაკავშირებით ადგენს სასამართლო პროცედურებს, საერთაშორისო სამართალს არ ეწინააღმდეგება. მაგალითად, კანადის 2000 წლის 13 ივნისის კანონის 48-ე მუხლის შესაბამისად, ნებისმიერი პირი, მიუხედავად თანამდებობრივი მდგომარეობისა, ექვემდებარება სისხლისსამართლებრივ დევნას იმ დანაშაულებრივ ქმედებებთან მიმართებაში, რომლებიც გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდებით.

ამასთან დაკავშირებით, რომის სტატუტის 27-ე და 89-ე მუხლებიდან გამომდინარე, შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში, მათ შორის, თუ საჭიროა კონსტიტუციის დონეზე, უნდა შევიდეს ცვლილება, რათა ეროვნულ კანონმდებლობას ჰქონდეს შესაძლებლობა, შეუფერხებლად მიეცეს პასუხისმგებლობა ნებისმიერი პირი, მიუხედავად მისი თანამდებობრივი მდგომარეობისა, თუ მის მიერ ჩადენილი დანაშაული ექცევა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციაში.

ამდენად, შიდასახელმწიფოებრივი თუ დიპლომატიური იმუნიტეტი შესაძლოა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან სახელმწიფოს თანამშრომლობის ხელის შემშლელი ბარიერი გახდეს. ამ პრობლემის გადაწყვეტამ ბევრ სახელმწიფოში დღის წესრიგში დააყენა საკანონმდებლო ცვლილების აუცილებლობა თვით კონსტიტუციის დონეზე. ვინაიდან კონსტიტუციაში ცვლილების შეტანა, როგორც წესი, რთული და გრძელი პროცესია, ბევრი ქვეყანა შეეცადა ამ პრობლემის კონსტიტუციის ინტერპრეტაციის გზით გადაწყვეტას. იმ სახელმწიფოებში, სადაც აუცილებელი გახდა კონსტიტუციაში ცვლილების შეტანა, ეს პროცედურა გაამარტივეს კონსტიტუციაში ერთი ზოგადი ხასიათის შესწორების შეტანით. მაგალითად, საფრანგეთის კონსტიტუციაში შევიდა ცვლილება (მუხ. 53-ე), რომლის მიხედვითაც, საფრანგეთის რესპუბლიკას შეუძლია ცნოს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქცია იმ ხელშეკრულების შესაბამისად, რომელიც ხელმოწერილია 1998 წლის 18 ივლისს. ასევე არსებობს ლუქსემბურგის ვარიანტი, რომლის კონსტიტუციური ცვლილების ტექსტი ასეთია: კონსტიტუციის დებულებები ხელს არ უშლის 1998 წლის 17 ივლისს მიღებული სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდების დამტკიცებას და მის საფუძველზე წარმოშობილი ვალდებულებების შესრულებას სტატუტით გათვალისწინებული პირობების შესაბამისად.

2.4.3.2.2. ქართული კანონმდებლობის მიხედვით

საქართველოს კონსტიტუცია საქართველოს პრეზიდენტისა და ზოგიერთი სხვა მაღალი სახელმწიფო თანამდებობის პირისათვის ითვალისწინებს შიდასახელმწიფოებრივ იმუნიტეტს. ზოგიერთი მაღალი თანამდებობის პირისათვის იმუნიტეტი გათვალისწინებულია კანონით. კონსტიტუციითა და კანონმდებლობით გათვალისწინებული ხელშეუხებლობა წარმოადგენს დაბრკოლებას ასეთი თანამდებობის პირების მიმართ სისხლისსამართლებრივი დევნისა და მართლმსაჯულების განხორციელებისათვის. ამასთან, აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ

არც ერთ სახელმწიფო თანამდებობის პირს, თვით პრეზიდენტსაც კი, არა აქვს აბსოლუტურად გარანტირებული ხელშეუხებლობა, რაც კარგი წინაპირობა იყო იმისათვის, რომ რომის სტატუტთან შეერთება მომხდარიყო საქართველოს კონსტიტუციის ცვლილების გარეშე, თუმცა შესაძლებელი იყო ლუქსემბურგის გამოცდილების გაზიარება.

(1) საქართველოს პრეზიდენტი არის საქართველოს სახელმწიფოს მეთაური, ქვეყნის ერთიანობისა და ეროვნული დამოუკიდებლობის გარანტი (საქართველოს კონსტიტუციის 69-ე მუხლი). იგი სარგებლობს იმუნიტეტით. საქართველოს კონსტიტუციის 75-ე მუხლის შესაბამისად, საქართველოს პრეზიდენტი ხელშეუვალია. თანამდებობაზე ყოფნის დროს არ შეიძლება მისი დაპატიმრება ან სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემა. ამასთან, ეს ხელშეუხებლობა არ არის აბსოლუტური ხასიათის. პრეზიდენტის მიერ კონსტიტუციის დარღვევის ან მის ქმედებაში დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნების არსებობის შემთხვევაში, პარლამენტს შეუძლია, კონსტიტუციის 63-ე მუხლითა და კანონით დადგენილი იმპიჩმენტის წესით, თანამდებობიდან გადააყენოს პრეზიდენტი, თუ საკონსტიტუციო სასამართლომ თავისი დასკვნით დაადასტურა პრეზიდენტის ქმედებაში (ა) დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნების არსებობა ან (ბ) კონსტიტუციის დარღვევა. ამასთან, გათვალისწინებულია რთული საიმპიჩმენტო პროცედურა. საქართველოს კონსტიტუციის 63-ე მუხლის შესაბამისად, 75-ე მუხლით გათვალისწინებულ შემთხვევებში, იმპიჩმენტის წესით საქართველოს პრეზიდენტის თანამდებობიდან გადაყენების საკითხის აღძვრის უფლება აქვს პარლამენტის სრული შემადგენლობის არანაკლებ ერთ მესამედს. საკითხი დასკვნისათვის გადაეცემა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს. თუ საკონსტიტუციო სასამართლომ თავისი დასკვნით დაადასტურა პრეზიდენტის ქმედებაში დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნების არსებობა ან კონსტიტუციის დარღვევა, პარლამენტი დასკვნის წარდგენიდან არა უგვიანეს 15 დღისა განიხილავს და კენჭს უყრის პრეზიდენტის იმპიჩმენტის წესით თანამდებობიდან გადაყენების საკითხს. პრეზიდენტი იმპიჩმენტის წესით თანამდებობიდან გადაყენებულად ჩაითვლება, თუ ამ გადაწყვეტილებას მხარი დაუჭირა პარლამენტის სრული შემადგენლობის არანაკლებ ორმა მესამედმა. თუ 15 დღის ვადაში პარლამენტმა არ მიიღო გადაწყვეტილება, იმავე საკითხზე იმპიჩმენტის პროცედურის ხელახალი დაწყება დაუშვებელია. დაუშვებელია პრეზიდენტის მიმართ იმპიჩმენტის პროცედურის განხორციელება საგანგებო ან საომარი მდგომარეობის დროს. იმპიჩმენტის წესით თანამდებობიდან პრეზიდენტის გადაყენების შემთხვევაში შეიძლება მის მიმართ განხორციელდეს სისხლისსამართლებრივი დევნა და მართლმსაჯულება.

მაშასადამე, პრეზიდენტისათვის იმუნიტეტის მოხსნა საქართველოს კონსტიტუციით დამოკიდებულია პარლამენტის ნებაზე და საკონსტიტუციო სასამართლოს დასკვნაზე. თუ პარლამენტმა დადგენილი პროცედურით საქართველოს პრეზიდენტს არ მოუხსნა იმუნიტეტი ან საკონსტიტუციო სასამართლომ არ გასცა დასკვნა, იგი ხელშეუხებელია მისი თანამდებობრივი უფლებამოსილების პერიოდში.

(2) საქართველოს პარლამენტის წევრი არის სრულიად საქართველოს წარმო-

მადგენელი, სარგებლობს თავისუფალი მანდატით და მისი განვევა დაუშვებელია (საქართველოს კონსტიტუციის 52-ე მუხლი). საქართველოს კონსტიტუციის 52-ე მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად, პარლამენტის წევრის დაკავება ან დაპატიმრება, მისი ბინის, მანქანის, სამუშაო ადგილის ან პირადი გაჩხრეკა შეიძლება მხოლოდ პარლამენტის თანხმობით. გამონაკლისია დანაშაულზე წასწრების შემთხვევა, რაც დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს პარლამენტს. თუ პარლამენტი არ მისცემს თანხმობას, პარლამენტის დაკავებული ან დაპატიმრებული წევრი დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს.

2004 წლის 23 აპრილის კონსტიტუციურმა კანონმა ცვლილება შეიტანა საქართველოს კონსტიტუციის 52-ე მუხლის მე-2 პუნქტში. ამ ცვლილებამდე პარლამენტის წევრის სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემა შესაძლებელი იყო ასევე მხოლოდ პარლამენტის თანხმობით. აღნიშნული ცვლილებით, პარლამენტის წევრის მიმართ სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელება არ საჭიროებს პარლამენტის თანხმობას, თუ არ ხდება მისი დაკავება ან დაპატიმრება, მისი ბინის, მანქანის, სამუშაო ადგილის ან პირადი ჩხრეკა.

(3) საქართველოს კონსტიტუციის 88-ე მუხლის მე-5 პუნქტის მიხედვით, საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრი (მოსამართლე) ხელშეუხებელია. დაუშვებელია მისი სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემა, დაკავება ან დაპატიმრება, მისი ბინის, მანქანის, სამუშაო ადგილის ან პირადი გაჩხრეკა საკონსტიტუციო სასამართლოს თანხმობის გარეშე. გამონაკლისია დანაშაულზე წასწრების შემთხვევა, რაც დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს. თუ იგი არ მისცემს თანხმობას, საკონსტიტუციო სასამართლოს დაკავებული ან დაპატიმრებული წევრი (მოსამართლე) დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს.

(4) საქართველოს კონსტიტუციის 87-ე მუხლის პირველი პუნქტის მიხედვით, საერთო სასამართლოების მოსამართლე ხელშეუხებელია. დაუშვებელია მისი სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემა, დაკავება ან დაპატიმრება, მისი ბინის, მანქანის, სამუშაო ადგილის ან პირადი გაჩხრეკა საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარის თანხმობის გარეშე. გამონაკლისია დანაშაულზე წასწრების შემთხვევა, რაც დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარეს. თუ იგი არ მისცემს თანხმობას, დაკავებული ან დაპატიმრებული მოსამართლე დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს.

განსხვავებული წესია გათვალისწინებული უზენაესი სასამართლოს მიმართ. საქართველოს კონსტიტუციის 90-ე მუხლის მე-4 პუნქტის მიხედვით, უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარე და წევრები (მოსამართლეები) ხელშეუხებელი არიან. მათი სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემა, დაკავება ან დაპატიმრება, მათი ბინის, მანქანის, სამუშაო ადგილის ან პირადი გაჩხრეკა შეიძლება მხოლოდ საქართველოს პარლამენტის თანხმობით. გამონაკლისია დანაშაულზე წასწრების შემთხვევა, რაც დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს პარლამენტს. თუ იგი არ მისცემს თანხმობას, დაკავებული ან დაპატიმრებული პირი დაუყოვნებლივ უნდა გათავისუფლდეს.

საქართველოს კონსტიტუციის 64-ე მუხლის შესაბამისად, კონსტიტუციის

დარღვევისას ან/და დანაშაულის ჩადენისათვის იმპიჩმენტის წესით უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარის, მთავრობის წევრების, სახელმწიფო აუდიტის სამსახურის გენერალური აუდიტორისა და ეროვნული ბანკის საბჭოს წევრების გადაყენების საკითხის აღძვრის უფლება აქვს პარლამენტის სრული შემადგენლობის არანაკლებ ერთ მესამედს. საქართველოს კონსტიტუციით გათვალისწინებული წესით (ნ3-ე მუხლის მე-2 პუნქტი) დასკვნის მიღების შემდეგ, სრული შემადგენლობის უმრავლესობით, პარლამენტი უფლებამოსილია თანამდებობიდან გადააყენოს ზემოთ ჩამოთვლილი თანამდებობის პირები. თუ 15 დღის ვადაში პარლამენტმა არ მიიღო გადაწყვეტილება, იმავე საკითხზე იმპიჩმენტის პროცედურის ხელახლა დაწყება დაუშვებელია.

სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 167-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტის თანახმად, სისხლისსამართლებრივი დევნა ან/და სასამართლო განხილვა არ უნდა დაიწყოს ან უნდა შეჩერდეს, თუ საქართველოს პარლამენტმა, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარემ თანხმობა არ მისცეს საქართველოს სახალხო დამცველის, პერსონალურ მონაცემთა დაცვის ინსპექტორის, გენერალური აუდიტორის, მოსამართლის იმ ვადით სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემაზე, რა ვადაშიც პირს იცავს იმუნიტეტი.⁴⁰³

„იმპიჩმენტის შესახებ“ საქართველოს კანონის⁴⁰⁴ თანახმად, იმპიჩმენტი არის საქართველოს კონსტიტუციის დარღვევისას ან/და დანაშაულის ჩადენისათვის საქართველოს პრეზიდენტის, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარის, საქართველოს მთავრობის წევრის, სახელმწიფო აუდიტის სამსახურის გენერალური აუდიტორის, საქართველოს ეროვნული ბანკის საბჭოს წევრის თანამდებობიდან გადაყენების წესი.

კანონით გათვალისწინებულია შემდეგი ძირითადი დებულებები:

- იმპიჩმენტის წესით თანამდებობის პირის თანამდებობიდან გადაყენების საკითხის აღძვრის უფლება აქვს საქართველოს პარლამენტის სრული შემადგენლობის არანაკლებ ერთ მესამედს.

- იმპიჩმენტის წესით თანამდებობის პირის თანამდებობიდან გადაყენების საკითხი აღძრულად ჩაითვლება, თუ მისი აღძვრის წერილობით მოთხოვნას ხელს მოაწერს საქართველოს პარლამენტის სრული შემადგენლობის არანაკლებ ერთი მესამედი.

- იმპიჩმენტის წესით თანამდებობის პირის თანამდებობიდან გადაყენების საკითხის აღძვრიდან 7 დღის ვადაში მისი გადაყენების თაობაზე კონსტიტუციური წარდგინება დასკვნისათვის შეტანილ უნდა იქნეს საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოში, რომელიც საკითხს განიხილავს და საქართველოს პარლამენტს თანამდებობის პირის ქმედებაზე დასკვნას წარუდგენს კონსტიტუციური

⁴⁰³ 2014 წლის 4 აპრილის საქართველოს კანონით „საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში ცვლილებების შეტანის შესახებ“, სსკ-ის 167-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „ა“ ქვეპუნქტით დადგენილი წესი არ ვრცელდება საქართველოს პარლამენტის წევრის მიმართ.

⁴⁰⁴ საქართველოს კანონი „იმპიჩმენტის შესახებ“ მიღებულია 2013 წლის 24 სექტემბერს, ხოლო ამოქმედდა 2013 წლის ოქტომბრის საპრეზიდენტო არჩევნების შედეგად არჩეული საქართველოს პრეზიდენტის მიერ ფიცის დადების მომენტიდან.

წარდგინების დასკვნისათვის მიღებიდან 30 დღის ვადაში. თუ თანამდებობის პირი, რომლის იმპიჩმენტის წესით თანამდებობიდან გადაყენების საკითხიც აღიძრა, გადადგა ან გაათავისუფლეს თანამდებობიდან, მის მიმართ იმპიჩმენტის პროცედურა წყდება.

– თუ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ თავისი დასკვნით არ დაადასტურა თანამდებობის პირის მიერ საქართველოს კონსტიტუციის დარღვევა და არც მის ქმედებაში დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნების არსებობა, ამ თანამდებობის პირის მიმართ იმპიჩმენტის პროცედურა წყდება. დადასტურების შემთხვევაში, საქართველოს პარლამენტი, საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს დასკვნის მიღებიდან არა უგვიანეს 15 დღისა, განიხილავს და კენჭს უყრის თანამდებობის პირის იმპიჩმენტის წესით თანამდებობიდან გადაყენების საკითხს.

– საქართველოს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარე, საქართველოს მთავრობის წევრი, სახელმწიფო აუდიტის სამსახურის გენერალური აუდიტორი, საქართველოს ეროვნული ბანკის საბჭოს წევრი იმპიჩმენტის წესით თანამდებობიდან გადაყენებულად ჩაითვლება, თუ ამ გადაწყვეტილებას მხარს დაუჭერს საქართველოს პარლამენტის სრული შემადგენლობის უმრავლესობა, მაშინ, როდესაც საქართველოს პრეზიდენტის იმპიჩმენტის წესით თანამდებობიდან გადასაყენებლად საჭიროა საქართველოს პარლამენტის სრული შემადგენლობის არანაკლებ ორი მესამედისა.

– თანამდებობის პირის იმპიჩმენტის წესით თანამდებობიდან გადაყენების საკითხზე კენჭისყრა ფარულია.

კონსტიტუცია და კანონი ითვალისწინებს იმპიჩმენტის რთულ პროცედურას, რომელიც დამოკიდებულია არა მარტო სასამართლოს გადაწყვეტილებაზე, არამედ მმართველი პოლიტიკური ძალის პოლიტიკურ ნებაზეც, რომელიც პარლამენტშია წარმოდგენილი უმრავლესობით. ზოგჯერ, შესაძლებელია, ეს პროცედურა წარუმატებლად დასრულდეს. ასეთ შემთხვევაში, როცა საქმე ეხება პირის სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის გადაცემას, კონსტიტუცია და კანონი არავითარ გამონაკლისს არ ითვალისწინებს. როგორც კონსტიტუცია, ასევე კანონი კრძალავს საქართველოს პრეზიდენტისათვის წარდგენილი ბრალდების საქართველოს პარლამენტში განხილვასა და გადაწყვეტილების მიღებას საგანგებო და საომარი მდგომარეობის დროს. ასეთი ბრალდების განხილვას პარლამენტი იწყებს საგანგებო და საომარი მდგომარეობის დასრულების შემდეგ. სწორედ ასეთი მდგომარეობის დროს შეიძლება ჩადენილ იქნეს ICC-ის იურისდიქციაში შემავალი დანაშაული. ამ შემთხვევაშიც, როცა საქმე ეხება პირის სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის გადაცემას, კონსტიტუცია და კანონი არავითარ გამონაკლისს არ ითვალისწინებს.

იმუნიტეტის საკითხთან დაკავშირებით, 2003 წელს, რომის სტატუტის რატიფიკაციის წინ, საქართველოში გამართულ დისკუსიებში განიხილებოდა ორი შესაძლო ვარიანტი:

(1) სტატუტის ნორმებიდან გამომდინარე, საქართველოს კონსტიტუცია ცვლილებებსა და დამატებებს იმუნიტეტის საკითხთან დაკავშირებით აუცილებ-

ბლობით არ საჭიროებს. შეიძლება დავევრდეთ მის იმდაგვარ ინტერპრეტაციას, რომ იგი არ ეწინააღმდეგება რომის სტატუტის დებულებებს, როგორც ეს მოიმოქმედა მრავალმა ევროპულმა ქვეყანამ, რითაც თავიდან აიცილა კონსტიტუციის გადასინჯვის რთული და შრომატევადი პროცედურა. ამ პოზიციას საფუძვლად დაედო ის არგუმენტაცია, რომ კონსტიტუცია არ ითვალისწინებს არც ერთი თანამდებობის პირის აბსოლუტურ ხელშეუხებლობას. წარუმატებელი იმპიჩმენტის, ასევე საგანგებო და საომარი მდგომარეობის დროს, მართალია, შეუძლებელი იქნება სისხლისსამართლებრივი დევნისა და მართლმსაჯულების განხორციელება შიდასახელმწიფოებრივი ორგანოების მეშვეობით, მაგრამ კომპლემენტარულობის პრინციპიდან გამომდინარე, შესაძლებელი იქნება პირის გადაცემა ICC-ისათვის, ვინაიდან სახელმწიფოს არ შეუძლია განახორციელოს თავისი იურისდიქცია;

(2) ალტერნატივის სახით, შესაძლებელი იყო ლუქსემბურგის გამოცდილების გაზიარება, რომლის მიხედვითაც, კონსტიტუციაში შეიძლებოდა შემდეგი შინაარსის ზოგადი დებულების შეტანა:

„საქართველოს კონსტიტუციის დებულებები ხელს არ უშლის 1998 წლის 18 ივლისს ხელმოწერილი „სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდების“ რატიფიკაციას და მის საფუძველზე წარმოშობილი ვალდებულებების შესრულებას ამ წესდებით გათვალისწინებული პირობების შესაბამისად“; ან

„საქართველო ცნობს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციას „სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდების“ შესაბამისად, რომელიც ხელმოწერილია 1998 წლის 18 ივლისს და მისი რატიფიკაციით აღიარებს, რომ ამ საერთაშორისო ხელშეკრულების არც ერთი ნორმა არ არის წინააღმდეგობაში საქართველოს კონსტიტუციასთან“.

ასეთი ტექსტობრივი ფორმულირებით, რომელიც საბოლოოდ არ იქნა მხარდაჭერილი, თავიდან იქნებოდა აცილებული ნებისმიერი შეუთავსებლობა საქართველოს კონსტიტუციასა და რომის სტატუტს შორის.

2.4.3.3. ხანდაზმულობა

2.4.3.3.1. საერთაშორისო სისხლის სამართალში

საერთაშორისო დანაშაულთა მიმართ მოქმედებს ხანდაზმულობის ვადების გამოუყენებლობის პრინციპი.

ჟენევის კონვენციები და პირველი დამატებითი ოქმი არ შეიცავს ნორმას, რომელიც შეეხება ომის დანაშაულთა მიმართ ხანდაზმულობის ვადების გამოუყენებლობას. „კონვენცია ომის დანაშაულებისა და ადამიანურობის წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაულებისადმი ხანდაზმულობის ვადების გამოუყენებლობის შესახებ“ თარიღდება 1968 წლის 26 ნოემბრით.⁴⁰⁵ ამ კონვენციის პირველი მუხლი

⁴⁰⁵ საქართველომ რატიფიკაცია მოახდინა 1995 წლის 31 მარტს. საქართველოსთვის ძალაშია 1995 წლის 29 ივნისიდან. არასწორია ამ კონვენციის სათაურის ქართული თარგმანი: „კონვენცია სამხედრო დანაშაულობებისადმი და კაცობრიობის წინააღმდეგ ჩადენილი დანა-

განსაზღვრავს დანაშაულთა შინაარსს. ამ მუხლის მიხედვით, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული მოიცავს გენოციდის დანაშაულსაც.

რომის სტატუტის 29-ე მუხლი ითვალისწინებს, რომ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციაში შემავალ დანაშაულებზე ხანდაზმულობის ვადები არ ვრცელდება. ამის გამო, სახელმწიფო, რომელსაც არა აქვს შესაძლებლობა, ეროვნული სისხლის სამართლის კოდექსის მიხედვით განახორციელოს სისხლისსამართლებრივი დევნა ხანდაზმულობის ვადის გასვლასთან დაკავშირებით, სტატუტის მე-17 მუხლში მოცემული კომპლემენტარულობის პრინციპიდან გამომდინარე, ვალდებულია, აღიაროს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქცია. ამ გზით სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქცია მოქმედებას გააგრძელებს ეროვნული კანონმდებლობის მიხედვით ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგაც. ამიტომ, სახელმწიფომ, რომელსაც სურს თავის იურისდიქციაში მოაქციოს ასეთი საქმეები, უნდა შეცვალოს თავისი კანონმდებლობა იმ შემთხვევაში, თუ იგი ითვალისწინებს ხანდაზმულობის ვადებს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციაში შემავალ დანაშაულებზე.

2.4.3.3.2. ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით

საქართველოს დღეს მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსი ითვალისწინებს ორი სახის ხანდაზმულობას:

1. სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობაში მიცემის ხანდაზმულობა (მუხლი 71-ე) და

2. გამამტყუნებელი განაჩენის აღსრულების ხანდაზმულობა (მუხლი 76-ე).

ორივე შემთხვევაში კანონმა გამოიყენა ასეთი ფორმულირება: „ხანდაზმულობა არ გამოიყენება საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ შემთხვევაში“.

1968 წლის გაეროს კონვენცია ადგენს, რომ ომისა და ადამიანურობის წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაულების მიმართ არ ვრცელდება ხანდაზმულობის ვადების გამოყენების წესი. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი შეიცავს საერთაშორისო ხელშეკრულებაზე მიმთითებელ ნორმას. რომის სტატუტის რატიფიკაციის შემდეგ, ხანდაზმულობის ვადების გამოყენებლობის წესი ვრცელდება ყველა საერთაშორისო დანაშაულზე.

სისხლის სამართლის კოდექსის 71-ე მუხლის მე-5 ნაწილისა და 76-ე მუხლის მე-4 ნაწილის ფორმულირებებიდან გამომდინარე, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდების რატიფიკაციის დროს, ხანდაზმულობის ვადების საკითხთან დაკავშირებით, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში ცვლილების ან დამატების შეტანა აღარ გახდა საჭირო.

შულობებისადმი ხანდაზმულობის ვადის მიუღებლობის შესახებ.“ ამ კონვენციაში ტერმინი „სამხედრო დანაშაული“ არასწორად გამოიყენება „ომის დანაშაულის“, ხოლო ტერმინი „კაცობრიობის წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაული“ – „ადამიანურობის წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაულის“ აღსანიშნავად.

2.4.4. პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი ზესტატუტური

დაუნერელი გარემოებები

რომის სტატუტის მე-3 ნაწილით გათვალისწინებული სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის გამომრიცხველი გარემოებები არ არის ამომწურავი, არამედ მათი განვრცობა შეიძლება საერთაშორისო და ეროვნული კანონმდებლობებით გათვალისწინებული სხვა გარემოებებით, რომლებიც სახელდებით არ არის მოხსენიებული რომის სტატუტში, მაგრამ აკმაყოფილებს ამ ქმედებისათვის პასუხისმგებლობის გამომრიცხვის პირობებს. იგი არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს ადამიანის საყოველთაოდ აღიარებულ უფლებებს. საერთაშორისო სისხლის სამართალში სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის გამომრიცხველი დაუნერელი გარემოებების აღიარება არ ეწინააღმდეგება *nullum crimen sine lege*-პრინციპს, რადგან სისხლის სამართალში ასეთი ანალოგია გამოიყენება ბრალდებულის სასარგებლოდ.

ICC-ის მიერ სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის გამომრიცხველი დაუნერელი გარემოებების გამოყენების სამართლებრივი საფუძველი გათვალისწინებულია მისი წესდების (რომის სტატუტის) 31-ე მუხლის მე-3 აბზაცით, ხოლო თვით ასეთი გარემოებები მითითებულია სტატუტის 21-ე მუხლით განსაზღვრულ სამართლის წყაროებში.

მაგალითად, სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის გამომრიცხველი გარემოება, ძალზე იშვიათ შემთხვევაში, შეიძლება იყოს შეიარაღებული კონფლიქტის დროს საერთაშორისო სამართლით აკრძალული ღონისძიების გამოყენება, რომელიც აუცილებელია და მიზნად ისახავს საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის უხეში დარღვევის აღკვეთას. ამასთან, ლიტერატურაში ძალზე საკამათოა, თუ რა პირობების დაცვით შეიძლება ასეთი ღონისძიება ჩაითვალოს დასჯადობის გამომრიცხველ გარემოებად.⁴⁰⁶

მაშასადამე, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოში მართლმსაჯულების განხორციელების დროს, სხვადასხვა სამართლებრივი სისტემის წარმომადგენელმა მოსამართლეებმა შეიძლება გამოიყენონ არა მარტო თვით რომის სტატუტში სახელდებით მითითებული სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი ესა თუ ის გარემოება, არამედ, საჭიროების შემთხვევაში, სტატუტით გათვალისწინებული სტანდარტების დაცვით, ასევე ამა თუ იმ ეროვნულ სისხლის სამართალში აღიარებული დასჯადობის გამომრიცხველი სხვა გარემოებებიც.

⁴⁰⁶ იხ. *Gless, Internationales Strafrecht*, 2011, 226.

3. ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა საერთაშორისო სისხლის სამართალში

3.1. ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის არსი

საერთაშორისო სისხლის სამართალი აწესებს საერთაშორისო დანაშაულის ჩამდენი ფიზიკური პირის ინდივიდუალურ სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას. ეს პრინციპი ჯერ კიდევ ნიურნბერგის სასამართლო პროცესზე იქნა აღიარებული. რომის სტატუტის 25-ე მუხლი აცხადებს სწორედ ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპზე, რაც გამორიცხავს კოლექტიურ პასუხისმგებლობას კოლექტიური ბრალის საფუძველზე.⁴⁰⁷ ინდივიდუალური ბრალეული პასუხისმგებლობა დღეისათვის აღიარებულია საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლით. რომის სტატუტი ადგენს ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრების შესაძლებლობას მხოლოდ ფიზიკური პირის მიმართ. იგი გამოირიცხება, მაგალითად, პირის შეურაცხაობის დროს, როგორც ეს გათვალისწინებულია რომის სტატუტის 31-ე მუხლის პირველი (ა) აბზაცით. ლიტერატურაში მიუთითებენ საერთაშორისო სისხლის სამართალში „პასუხისმგებლობის დამაფუძნებელი ინდივიდუალური ბრალის“ დადგენის აუცილებლობაზე და უარყოფენ პასუხისმგებლობის „უბრალო მორალურ კოლექტიურ ბრალზე“ დაფუძნებას, მიუხედავად იმისა, რომ საერთაშორისო დანაშაულთა ჩადენა უმეტესწილად ხდება „სისტემური ორგანიზაციული უმართლობის“ ფორმით. სწორედ ამიტომ, საერთაშორისო სისხლის სამართალში მოქმედებს არა მარტო ინდივიდუალური, არამედ ასევე სისტემური შერაცხვის მოდელი, რომელიც ლიტერატურაში მოხსენიებულია ასევე ე.წ. „ორმაგი შერაცხვის“ მოდელის სახელწოდებით.⁴⁰⁸

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო უფლებამოსილია, თავისი იურიდიქცია განახორციელოს ფიზიკური პირის მიმართ 18 წლის ასაკიდან. პირი ამ ასაკს მიღწეული უნდა იყოს სტატუტით გათვალისწინებული საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენის დროს. რომის კონვენციაზე საფრანგეთის დელეგაციის მცდელობის მიუხედავად,⁴⁰⁹ ICC-ის წესდება არ ითვალისწინებს იურიდიული პირის (მათ შორის, სახელმწიფოს) სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას.⁴¹⁰ იურიდიული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის შემოღება ICC-ის წესდებით იმიტომაც იქნებოდა პრობლემატური, რომ ზოგიერთი სახელმწიფოს კანონმდებლობა არ აღიარებს მას, რის გამოც შეიქმნებოდა გარკვეული პრობლემები ამ სახელმწიფოთა მხრიდან რომის სტატუტის რატიფიკაციის ან მასთან შეერთების დროს.

⁴⁰⁷ იხ. *Gless*, Internationales Strafrecht, 2011, 213-214.

⁴⁰⁸ იხ. *Ambos*, Internationales Strafrecht, 4. Auflage, 2014, 169-170; *Vogel*, ZStW 114 (2002), 409, 420; *Arzt*, Eser-Festschrift, 2005, 698; *Schlösser*, Mittelbare individuelle Verantwortlichkeit im Völkerstrafrecht, 2004, 30.

⁴⁰⁹ იხ. UNDoc. A/CONF. 183/C.1/WGGP/L.5 (3.7.1998).

⁴¹⁰ იხ. *Ambos*, Internationales Strafrecht, 4. Auflage, 2014, 168. „კოლექტიური პასუხისმგებლობის მოდელის“ შესახებ იხ. *Vogel*, ZStW 114 (2002), 416, 432.

ამსრულებლობისა და თანამონაწილეობის ფორმების შესახებ მოცემულია არა მარტო რომის სტატუტის 25-ე მუხლში, არამედ, ასევე სისხლის სამართლის საერთაშორისო დროებითი ტრიბუნალების წესდებებში: *ყოფილი იუგოსლავიის* დროებითი ტრიბუნალის წესდების მე-7 მუხლის პირველ აბზაცსა და *რუანდის* დროებითი ტრიბუნალის წესდების მე-6 მუხლში. საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენაში მონაწილეობის ფორმები კი კონკრეტულად ინტერპრეტირებულ იქნა სისხლის სამართლის არაერთ საერთაშორისო გადანყვეტილებაში.

მაშასადამე, ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა საერთაშორისო სისხლის სამართალში – ეს არის ინდივიდის (ფიზიკური პირის) ბრალეული პასუხისმგებლობა მის მიერ საერთაშორისო დანაშაულის ამა თუ იმ შემადგენლობის განხორციელებისათვის.

3.2. საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენაში მონაწილეობის

ფორმები

რომის სტატუტი არ შემოიფარგლება იმ პირთა სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობაში მიცემით, რომლებმაც უშუალოდ ჩაიდინეს სტატუტით გათვალისწინებული საერთაშორისო დანაშაულები. იგი ვრცელდება ასევე პირებზე, რომლებმაც არაპირდაპირი ფორმით მიიღეს მონაწილეობა დანაშაულის ჩადენაში. სტატუტის 25-ე მუხლის პირველ, მე-2 და მე-3 აბზაცებში მოცემულია ამსრულებლობისა და თანამონაწილეობის დასჯადობის სამართლებრივი საფუძვლები.⁴¹¹ იგი ჩამოყალიბდა საერთაშორისო სისხლის სამართლის მართლმსაჯულებაში განვითარებული პრინციპების საფუძველზე. ამ პრინციპების მიხედვით, საერთაშორისო სისხლის სამართალში ვითარდება ამსრულებლობისა და თანამონაწილეობის საერთაშორისო-სამართლებრივი ავტონომიური მოძღვრება, რომელიც ეფუძნება პირის ინდივიდუალურ სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას, მაგრამ, ასევე ითვალისწინებს დანაშაულის ჩადენის კოლექტიურ კონტექსტს.⁴¹² ჯერ კიდევ ე.წ. ნიურნბერგის მე-7 პრინციპმა აღიარა, რომ საერთაშორისო დანაშაულს წარმოადგენს ასევე საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენის შეთქმულებაში მონაწილეობა (*complicity*).

მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ საერთაშორისო დამნაშავეთა მიმართ გამართულ სისხლის სამართლის პროცესებში თანამონაწილეობის ფორმებს შორის განსხვავებას ყურადღება არ ექცეოდა. სისხლისსამართლებრივი დასჯადობის ლეიტმოტივი იყო ის, რომ ქმედების ყოველგვარი მხარდაჭერა ან ნახალისება კვალიფიცირდებოდა, როგორც დანაშაულის ჩადენაში დასჯადი მონაწილეობა – ე.წ. *ერთიანი* ამსრულებლობის მოდელი.⁴¹³ ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის დაფუძნების მოდელი ორიენტირებული იყო საერთო ამსრულებლობის პრინციპზე

⁴¹¹ იხ. *Werle, Völkerstrafrecht*, 3. Auflage, 2012, 217.

⁴¹² იხ. *Vest, ZStW* 2001, 489.

⁴¹³ იხ. *Werle, Völkerstrafrecht*, 3. Auflage, 2012, 218; *Ambos, Der Allgemeine Teil des Völkerstrafrechts*, 2002, 362.

(ინგლისურად: *unitarian concept of perpetration*, გერმანულად: *Einheitstäterschaft*),⁴¹⁴ სადაც სასჯელის დანიშვნისას მნიშვნელოვანი იყო მონაწილეობის ხარისხი.

დანაშაულში მონაწილეობის ფორმების დიფერენცირებული დოგმატიკა განავითარა ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის დროებითი საერთაშორისო ტრიბუნალების წესდებებმა და პრაქტიკამ.⁴¹⁵ ერთმანეთისგან განსხვავდება ამსრულებლობა (*committing*), დაგეგმვა (*planning*), ბრძანების გაცემა (*ordering*), ნაქეზება (*instigating*) და დახმარება (*aiding and abetting*). გარდა ამისა, საერთაშორისო ჩვეულებით სამართალზე დაყრდნობით, ყოფილი იუგოსლავიის საერთაშორისო ტრიბუნალმა „ერთობლივ დანაშაულებრივ გაერთიანებაში მონაწილეობა“ (*participation in a joint criminal enterprise*) მიიჩნია თანამსრულებლობის განსაკუთრებულ ფორმად. შესაბამისად, თანამონაწილეობა საერთაშორისო სისხლის სამართალში აქცესორული ბუნებისაა. დანაშაულში მონაწილეობის ფორმებს მნიშვნელობა აქვს გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანისას ბრალდების ფორმულირების, სასჯელის დანიშვნისა და კონკურენციის საკითხების გადაწყვეტის დროს.⁴¹⁶

რომის სტატუტის 25-ე მუხლის თანახმად, პირი უნდა მიეცეს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობაში, თუ იგი:

(a) ჩაიდენს საერთაშორისო დანაშაულს პირადად, სხვა პირთან ერთად ან სხვა პირის მეშვეობით, მიუხედავად იმისა, ექისრება თუ არა ამ სხვა პირს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა;

(b) უბრძანებს, მოუწოდებს ან ნააქეზებს საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენას, რომელიც, ფაქტობრივად, დამთავრდა, ან რომლის მცდელობასაც ჰქონდა ადგილი;

(c) საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენის გაადვილების მიზნით, დახმარებას გაუწევს, დახმარებას ნააქეზებს ან სხვაგვარად ხელს შეუწყობს მის ჩადენას ან ჩადენის მცდელობას, მათ შორის, მისი ჩადენისთვის საშუალებათა მიწოდებით;

(d) სხვაგვარად ხელს შეუწყობს საერთო მიზნით მოქმედ პირთა ჯგუფის მიერ საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენას ან ჩადენის მცდელობას;⁴¹⁷

(e) გენოციდის დანაშაულის შემთხვევაში, პირდაპირ და საჯაროდ მოუწოდებს სხვებს გენოციდის დანაშაულის ჩასადენად;

(f) ეცდება საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენას ისეთი მოქმედებით, რო-

⁴¹⁴ შეად. *Ambos*, *Treatise on International Criminal Law*, Vol. I, 2013, 105-106.

⁴¹⁵ იხ. *ყოფილი იუგოსლავიის ტრიბუნალების წესდების მე-7 და რუანდის ტრიბუნალის წესდების მე-6 მუხლები*; იხ. ასევე: *ICTY, Prosecutor v. Tadic*, Appeals Judgment, 15.7.1999, პარ. 185.

⁴¹⁶ იხ. *Werle*, *Völkerstrafrecht*, 3. Auflage, 2012, 219; *Burghardt*, *Die Vorgesetztenverantwortlichkeit im völkerrechtlichen Straftatsystem*, 2008, 360; იხ. ასევე: *ICTY, Prosecutor v. Vasiljevic*, Appeals Judgment, 25.2.2004, პარ. 182; *ICTY, Prosecutor v. Krstic*, Appeals Judgment, 19.4.2004, პარ. 268; *ICTY, Prosecutor v. Popovic and others*, Trial Judgment, 10.6.2010, პარ. 2104; *ICTR, Prosecutor v. Semanza*, Appeals Judgment, 20.5.2005, პარ. 355, 364; *ICTR, Prosecutor v. Kamuhanda*, Appeals Judgment, 19.9.2005, პარ. 77; *ICTR, Prosecutor v. Ndindabahizi*, Appeals Judgment, 16.1.2007, პარ. 122.

⁴¹⁷ ასეთი ხელშეწყობა უნდა იყოს განზრახი და (1) მიზნად ისახავდეს ჯგუფის დანაშაულებრივი მიზნის განხორციელებას ან დანაშაულებრივი საქმიანობის გაგრძელებას, თუ ასეთი მიზანი ან საქმიანობა მოიცავს სასამართლოს იურისდიქციაში შემავალი დანაშაულის ჩადენას; ან (2) უნდა ხორციელდებოდეს იმის წინასწარი შეცნობით, რომ ჯგუფი მიზნად ისახავს დანაშაულის ჩადენას.

მელიც წარმოადგენს დანაშაულის ჩადენისაკენ მიმართულ მნიშვნელოვან ღონისძიებას, თუ დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი პირის მიზნებისგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო. ამასთან, პირი, რომელიც უარს იტყვის დანაშაულის ჩადენის მცდელობაზე, ან სხვაგვარად ხელს შეუშლის დანაშაულის ბოლომდე მიყვანას, არ დაისჯება დანაშაულის მცდელობისთვის, თუ იგი სრულად და ნებაყოფლობით ხელს აიღებს დანაშაულებრივ განზრახვაზე.

განსაკუთრებული წესი მოქმედებს აგრესიის დანაშაულის მიმართ. ამ შემთხვევაში, რომის სტატუტის 25-ე მუხლის შინაარსი ვრცელდება მხოლოდ იმ პირებზე, რომლებსაც სახელმწიფოს პოლიტიკურ ან სამხედრო მოქმედებებზე შეუძლიათ ეფექტიანი კონტროლის ან ხელმძღვანელობის განხორციელება.⁴¹⁸ მაშასადამე, სხვა საერთაშორისო დანაშაულებისგან განსხვავებით, ამ დანაშაულის სუბიექტთა წრე შეზღუდულია.

ლიტერატურაში მითითებულია მსოფლიოში აღიარებული გერმანელი პროფესორის კლაუს როქსინის „ქმედებაზე ბატონობის თეორიის“⁴¹⁹ მნიშვნელობაზე „ამსრულებლობისა“ და „თანამონაწილეობის“ ურთიერთგამიჯვნისათვის საერთაშორისო სისხლის სამართალში.⁴²⁰ მან დღეისათვის შეიძინა ტრანსნაციონალური ხასიათი და ასევე გამოიყენება საერთაშორისო სისხლის სამართლის მართლმსაჯულებაში.⁴²¹

საერთაშორისო დროებითი ტრიბუნალების წესდებებისგან განსხვავებით, რომის სტატუტის 25-ე მუხლის მე-3 აბზაცი უბრალოდ კი არ ჩამოთვლის დანაშაულში მონაწილეობის სხვადასხვა ფორმას, არამედ ყოფს მათ ოთხ კატეგორიად: დანაშაულის ამსრულებლობა (25-ე მუხლის მუხლის მე-3 (ა) აბზაცი), დანაშაულის ინსპირირება (25-ე მუხლის მუხლის მე-3 (ბ) აბზაცი), დანაშაულის მხარდაჭერა (25-ე მუხლის მუხლის მე-3 (ც) აბზაცი), ჯგუფურ დანაშაულში სხვაგვარი წვლილის შეტანა (25-ე მუხლის მუხლის მე-3 (დ) აბზაცი). მათგან დანაშაულის ამსრულებლობა წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დამოუკიდებელ ფორმას, ხოლო დანაშაულში მონაწილეობის სხვა ფორმები დამოკიდებულია ამსრულებლობაზე (აქცესორულია).

საერთაშორისო ჩვეულებით სამართალთან შესაბამისობით, თანამონაწილეობის აქცესორულობა მოითხოვს, რომ ძირითადი დანაშაულებრივი ქმედება იყოს დამთავრებული ან მცდელობის სტადიაზე მყოფი. გამონაკლისს წარმოადგენს გენოციდის დანაშაულის ჩადენის მოწოდება (25-ე მუხლის მუხლის მე-3 (ე)

⁴¹⁸ აგრესიის დანაშაულის სუბიექტთა წრე განისაზღვრა გაეროს 2010 წლის 11 ივნისის რეზოლუციით, რომლითაც რომის სტატუტის 25-ე მუხლს დაემატა მე-3bis აბზაცი.

⁴¹⁹ იხ. Roxin, Täterschaft und Tatherrschaft, 8. Auflage, 2006, 60.

⁴²⁰ იგი ყოფილი იუგოსლავიის საერთაშორისო დროებით ტრიბუნალში გერმანელი მოსამართლის Wolfgang Schomburg-ის მიერ გამოყენებულ იქნა Stakic-ის განაჩენში (იხ. ICTY, Prosecutor v. Stakic, Trial Judgment, 31.7.2003, პარ. 440) და ასევე აღიარებულია ICC-ის მიერ (იხ. ICC, Prosecutor v. Lubanga, Judgment Pursuant to Article 74 of the Statute, 14.3.2012, პარ. 2005; ICC, Prosecutor v. Lubanga, Decision on the Confirmation of Charges, 29.1.2007, პარ. 317, 330; ICC, Prosecutor v. Katanga and Ngudjolo Chui, Decision on the Confirmation of Charges, 30.09.2008, პარ. 480; ICC, Prosecutor v. Bemba, Decision on the Confirmation of Charges, 15.6.2009, პარ. 348 და სხვ.).

⁴²¹ იხ. Herzig, ZIS 2013, 194.

ამრიგად, რომის სტატუტის 25-ე მუხლით, ინდივიდს ეკისრება სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობა დამთავრებული ან დაუმთავრებელი საერთაშორისო დანაშაულის ამსრულებლობის ან თანამონაწილეობისათვის, თუ მან დანაშაული ჩაიდინა მარტო, სხვა პირთან (პირებთან) ერთად ან სხვა პირის (პირების) მეშვეობით, მიუხედავად იმისა, ეს სხვა პირი ექვემდებარება თუ არა სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას, ასევე ვინც უბრძანებს, წააქეზებს ან სხვაგვარად დაიყოლიებს ძირითად ამსრულებელს დანაშაულის ჩასადენად და ეს დანაშაული ან მისი მცდელობა იქნება ჩადენილი. დასჯადია, აგრეთვე, პირის ქმედება, რომელიც დაეხმარება ან სხვაგვარად ხელს შეუწყობს პირს დანაშაულის ჩადენაში, ხელს შეუწყობს პირთა ჯგუფს დანაშაულის ჩადენაში, აგრეთვე, ვინც პირდაპირ და საჯაროდ მოუწოდებს სხვას გენოციდის დანაშაულის ჩადენისაკენ.

სისხლის სამართლის დოგმატიკის ენაზე, სტატუტი იცნობს როგორც ამსრულებლობას, თანაამსრულებლობას, შუალობით ამსრულებლობას, ასევე ფართოდ გაგებულ თანამონაწილეობას. ეს უკანასკნელი განვრცობილია „ჯგუფური დანაშაულის ჩადენაში სხვაგვარად ხელის შეწყობის“ ფორმით, რომელიც თანამონაწილეობის დახმარებას წარმოადგენს. ამასთან, სტატუტი აწესებს სისხლის-სამართლებრივ პასუხისმგებლობას როგორც დამთავრებული დანაშაულისათვის, ასევე დანაშაულის მცდელობისათვის.

უმრავლეს სახელმწიფოთა ეროვნული სისხლის სამართლის კანონმდებლობით დადგენილია პირის ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა მის მიერ ჩადენილი დანაშაულისათვის. ამისდა მიუხედავად, რომის სტატუტის რატიფიკაციის დროს სახელმწიფო უნდა დარწმუნდეს, რომ ასეთი მიდგომა პირის ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის მიმართ ვრცელდება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციის ქვეშ მოქცეულ ყველა დანაშაულზე. წინააღმდეგ შემთხვევაში ამოქმედდება ე.წ. კომპლემენტარულობის პრინციპი.

ქვემოთ განხილული იქნება ამსრულებლობა, თანაამსრულებლობა, შუალობითი ამსრულებლობა და თანამონაწილეობის ფორმები საერთაშორისო სისხლის სამართლის მიხედვით.

3.2.1. ამსრულებლობის ფორმები

საერთაშორისო დანაშაულის „ამსრულებლობის“ ფორმებს არეგულირებს რომის სტატუტის 25-ე მუხლის მე-3 (ა) აბზაცი. იგი ერთმანეთისაგან მიჯნავს ამსრულებლობის სამ ფორმას: ერთი პირის ამსრულებლობას – დანაშაულის ჩადენა პირადად (*commission as an individual*), თანაამსრულებლობას – დანაშაულის ჩადენა სხვა პირთან ერთად (*commission jointly with another person*) და შუალობით ამსრულებლობას – დანაშაულის ჩადენა სხვა პირის მეშვეობით (*commission*

⁴²² იხ. Werle, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 220.

through another person).⁴²³

ICC-ის წინასწარი წარმოების პალატის თვალსაზრისით, ის საერთო დამახასიათებელი ნიშანი, რომელიც ამსრულებლობის ამ სამივე ფორმას აერთიანებს და თანამონაწილეობისაგან განასხვავებს, არის „ქმედებაზე ბატონობა“ (*control over the commission of the offence*).⁴²⁴ ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის დროებითი საერთაშორისო ტრიბუნალების მიერ ამსრულებლობასა და თანამონაწილეობას შორის გამიჯვნა მოხდა სუბიექტური კრიტერიუმის გამოყენებით.⁴²⁵ ICC-ის მიერ უარი ითქვა ამსრულებლობისა და თანამონაწილეობის გამიჯვნაზე ფორმალურ-ობიექტური ან ამსრულებლის ნებაზე დაფუძნებული წმინდა სუბიექტური კრიტერიუმებით. განსაკუთრებით, ობიექტური თეორია, რომელიც მოითხოვს ამსრულებლის მიერ ქმედების უშუალოდ ჩადენას, შეუსაბამოა შუალობითი ამსრულებლობის კონცეფციასთან.⁴²⁶

საერთაშორისო დანაშაულის ამსრულებელია ნებისმიერი პირი, რომლის ნების ბატონობის ქვეშ არის ამ დანაშაულის ქმედების შემადგენლობის განხორციელება და არა მხოლოდ ის, ვინც ფიზიკურად, უშუალოდ განახორციელებს ამ ქმედების შემადგენლობას.

3.2.1.1. უშუალო ამსრულებლობა

პირი, რომელიც საერთაშორისო დანაშაულს პირადად ჩაიდენს, საერთაშორისო სისხლის სამართალში ყოველთვის ითვლება ამსრულებლად (რომის სტატუტის 25-ე მუხლის მე-3 (ა) აბზაცი). ამსრულებელს უნდა ჰქონდეს ქმედებაზე ბატონობა.⁴²⁷ ICC იყენებს ტერმინს უშუალო, ანუ პირდაპირი ამსრულებლობა (*direct perpetration*).⁴²⁸

ჯერ კიდევ ყოფილი იუგოსლავიის დროებითმა საერთაშორისო ტრიბუნალმა *Tadic-ის* საქმეში განსაკუთრებით კარგად გამოკვეთა უშუალო ამსრულებ-

⁴²³ ასევე, აღსანიშნავია ICC-ს მიერ *Prosecutor v. Katanga and Chui-ს* საქმეში განვითარებული „ამსრულებლობის ახალი ფორმა“, როგორც არის ე.წ. თანამსრულებლობა სხვა პირის მეშვეობით (*co-perpetration of a crime through another person*), ან შუალობითი (არაპირდაპირი) (თანამსრულებლობა (*indirect co-perpetration*)). ICC ასევე *Prosecutor v. Al Bashir-ის* საქმეში ამსრულებლობის სამი აღიარებული ფორმის გარდა, ამსრულებლობის ცალკე სახედ გამოყოფს თანამსრულებლობას სხვა პირის მეშვეობით. შუალობითი (არაპირდაპირი) (თანამსრულებლობის პასუხისმგებლობის ფორმით არის დანყებული ალ ბაშირზე სისხლისსამართლებრივი დევნა. იხ. ICC, *Prosecutor v. Al Bashir*, Decision on the Prosecution's Application for a Warrant of Arrest, 4.3.2009, პარ. 210. არაპირდაპირი (თანამსრულებლობის შესახებ იხ. გ. დგებუაძე, მართლმსაჯულება და კანონი 2(34) (2012), 91-101.

⁴²⁴ იხ. ICC, *Prosecutor v. Lubanga*, Decision on the Confirmation of Charges, 29.1.2007, პარ. 333; ICC, *Prosecutor v. Katanga and Ngudjolo Chui*, Decision on the Confirmation of Charges, 30.9.2008, პარ. 482.

⁴²⁵ იხ. ICTY, *Prosecutor v. Lukic and Lukic*, Trial Judgment, 20.7.2009, პარ. 899; ICTR, *Prosecutor v. Seromba*, Appeals Judgment, 12.3.2008, პარ. 161; ICTR, *Prosecutor v. Munyakazi*, Trial Judgment, 5.7.2010, პარ. 430, 491.

⁴²⁶ იხ. Werle, *Völkerstrafrecht*, 3. Auflage, 2012, 221-222.

⁴²⁷ იხ. ICC, *Prosecutor v. Lubanga*, Decision on the Confirmation of Charges, 29.1.2007, პარ. 326.

⁴²⁸ იხ. ICC, *Prosecutor v. Lubanga*, Decision on the Confirmation of Charges, 29.1.2007, პარ. 318.

ბლის ფიგურა და პირდაპირი ამსრულებლობის დასადგენად გამოიყენა ცნება: „direct commission“.⁴²⁹ ასევე რუანდის დროებითმა საერთაშორისო ტრიბუნალმა განმარტა, რომ ამსრულებლობის ფორმა: „committing“ წარმოადგენს დანაშაულის ჩადენას ფიზიკური პირის მიერ პირადად, რომელიც გამოიხატება დანაშაულის ჩადენაში მის პერსონალურ, ანუ ფიზიკურ მონაწილეობაში (*primarily, the physical perpetration*).⁴³⁰ დროებითი საერთაშორისო ტრიბუნალების მართლმსაჯულების პრაქტიკაში ასევე გამოხატულია თვალსაზრისი, რომ დანაშაულის პირადად ჩადენა არ გულისხმობს მაინცდამაინც მხოლოდ მის უშუალოდ, ფიზიკურ ჩადენას.⁴³¹ უშუალო ამსრულებლობის ასეთი ფართო გაგება შეუსაბამოა ICC-ის ნესდებასა და პრაქტიკასთან.⁴³² თუ პირი უშუალოდ არ ასრულებს ქმედების შემადგენლობის ნიშნებს, შეიძლება დაისაჯოს ამსრულებლობის მეორე (თანაამსრულებლობა) ან მესამე (შუალობითი ამსრულებლობა) ფორმის ფარგლებში და არა როგორც უშუალო ამსრულებელი.⁴³³

მაშასადამე, რომის სტატუტის მიხედვით, უშუალო ამსრულებლობა გაგებულია ობიექტურად, რის შედეგადაც გადამწყვეტია არა პირის შინაგანი წარმოდგენა, არამედ მის მიერ ქმედების შემადგენლობის უშუალოდ განხორციელება.

3.2.1.2. შუალობითი ამსრულებლობა

საერთაშორისო სისხლის სამართალში შუალობითი ამსრულებელია პირი, რომელიც თვითონ უშუალოდ არ ახორციელებს დანაშაულის შემადგენლობას, მაგრამ „ზურგს უმაგრებს“ უშუალო ამსრულებელს (*ინგლისურად: perpetrator behind perpetrator; გერმანულად: Täter hinter dem Täter*)⁴³⁴ და აქვს მის მიერ ჩადენილ ქმედებაზე ორგანიზაციული ბატონობა (*ინგლისურად: control over the organization; გერმანულად: Organisationsherrschaft*).⁴³⁵ შუალობითი ამსრულებელი დანაშაულს ყოველთვის სხვა პირის მეშვეობით სჩადის. შუალობითი ამსრულებლობა სახეზეა მიუხედავად იმისა, უშუალო ამსრულებელი აგებს თუ არა პასუხს მის მიერ ჩადენილი ქმედებისათვის. შუალობითი (არაპირდაპირი) ამსრულებლობის აღსანიშნავად ICC იყენებს ტერმინს „indirect perpetration“, ხოლო შუალობითი (არაპირდა-

⁴²⁹ იხ. *ICTY, Prosecutor v. Tadic, Appeals Judgment*, 15.7.1999, პარ. 188; *ICTY, Prosecutor v. Tadic, Trial Judgment*, 7.5.1997, პარ. 666.

⁴³⁰ იხ. *ICTR, Prosecutor v. Renzaho, Trial Judgment*, 14.7.2009, პარ. 739.

⁴³¹ იხ. *ICTR, Prosecutor v. Gacumbitsi, Appeals Judgment*, 7.7.2006, პარ. 60; *ICTR, Prosecutor v. Seromba, Appeals Judgment*, 12.3.2008, პარ. 161.

⁴³² იხ. *ICC, Prosecutor v. Katanga and Ngudjolo Chui, Decision on the Confirmation of Charges*, 30.9.2008, პარ. 488.

⁴³³ იხ. *Werle, Völkerstrafrecht*, 3. Auflage, 2012, 222-223.

⁴³⁴ იგი სათავეს იღებს გერმანული სისხლის სამართლიდან და აღიარებულია საერთაშორისო სისხლის სამართალშიც. იხ. *Roxin*, GA, 1963, 193; *Roxin*, ZIS 2010, 565; *Werle, Völkerstrafrecht*, 3. Auflage, 2012, 232; *Werle*, JICJ 5(2007), 964; *Kreß*, GA 2006, 307; *Radtke*, GA 2006, 352; *Satzger*, Internationales und Europäisches Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 313; *Safferling*, Internationales Strafrecht, 2011, 129.

⁴³⁵ საერთაშორისო სისხლის სამართალში „ორგანიზაციული ბატონობის თეორიის“ მნიშვნელობასა და მის კრიტიკაზე იხ. *Weigend*, JICJ 2011, 91.

პირი) თანაამსრულებლობის აღსანიშნავად – ტერმინს „indirect co-perpetration“.⁴³⁶

ზოგადად, „ქმედებაზე ბატონობა“ შეიძლება გამოიხატოს „ქმედების ცოცხალი იარაღის“ ნებაზე შემდეგი სამი ფორმით ბატონობაში: (ა) იძულება, რომელიც შეიძლება გამოიხატოს იძულებით უკიდურეს აუცილებლობაში ან ბრძანებით გამოწვეულ უკიდურეს აუცილებლობაში⁴³⁷, (ბ) შეცდომაში შეყვანა ან (გ) ძალაუფლების ორგანიზაციული აპარატის გამოყენება.⁴³⁸ შესაძლებელია, რომ შუალობითი ამსრულებელი და ქმედების უშუალო შემსრულებელი ორივე დაისაჯოს ამსრულებლობისათვის. მაშასადამე, საერთაშორისო სისხლის სამართალი შუალობით ამსრულებლობას აღიარებს იმ შემთხვევაშიც, როცა ქმედების უშუალო ამსრულებელი სრული პასუხისმგებლობით მოქმედებს (მაგალითად, მეთაური და მისი ხელქვეითი შეიძლება იყვნენ შუალობითი ამსრულებლობის ფორმით დანაშაულის თანაამსრულებლები).

3.2.1.3. თანაამსრულებლობა

საერთაშორისო სისხლის სამართალი (რომის სტატუტის 25-ე მუხლის მე-3 (ა) აბზაცი) აღიარებს დანაშაულის ჩადენას თანაამსრულებლობის ფორმით, როდესაც ორი ან მეტი ამსრულებელი ერთობლივად ახორციელებს საერთაშორისო დანაშაულის შემადგენლობას.⁴³⁹ შესაბამისად, თანაამსრულებლობა (co-perpetration) გაგებულია, როგორც დანაშაულის ჩადენაში მონაწილე პირთა ქმედებებისათვის ურთიერთპასუხისმგებლობა, რომელიც ხორციელდება ქმედების შემადგენლობის განხორციელებისას როლების გადანაწილებით. თითოეულ თანაამსრულებელს დანაშაულის ჩადენისას გააჩნია „joint control“.⁴⁴⁰ ICC-ის პრაქტიკის მიხედვით, თანაამსრულებლობას (co-perpetration) საფუძვლად უდევს მატერიალურ-ობიექტური გაგება და ორიენტირებულია „ქმედებაზე ბატონობის თეორიაზე“.⁴⁴¹

ჯერ კიდევ ნიურნბერგის სასამართლო პროცესმა აღიარა თანაამსრულებლობითი პასუხისმგებლობა, რასაც შედეგად მოჰყვა ერთი დამნაშავისათვის მეორე დამნაშავის ქმედების შერაცხვა, თუ იგი ჩადენილი იყო საერთო გეგმის

⁴³⁶ იხ. ICC, *Prosecutor v. Lubanga*, Decision on the Confirmation of Charges, 29.1.2007, პარ. 318, 339. ამის შესახებ იხ. *Ambos*, *Karras-Festschrift*, 2010, 999; ICC, *Prosecutor v. Katanga and Ngudjolo Chui*, Decision on the Confirmation of Charges, 30.9.2008, პარ. 487, 495-496. შუალობითი თანაამსრულებლობის წინაპირობების შესახებ იხ. ICC, *Prosecutor v. Ruto and others*, Decision on the Prosecutor's Application for Summons to appear, 8.3.2011, პარ. 40. ამასთან, წინასწარი წარმოების პალატამ ჩათვალა, რომ ბრალდებულ *Sang*-ს არ ჰქონდა ქმედებაზე ბატონობა, რის გამოც არ მოქმედებდა შუალობითი თანაამსრულებლობით.

⁴³⁷ საერთაშორისო სისხლის სამართალში ამის ერთ-ერთი მაგალითია *Erdemovic*-ის საქმე. იხ. ICTY, *Prosecutor v. Erdemovic*, Trial Judgment, 29. 11. 1996; ICTY, *Prosecutor v. Erdemovic*, Appeals Judgment, 7.10.1997.

⁴³⁸ იხ. *Ambos*, *Internationales Strafrecht*, 4. Auflage, 2014, 178.

⁴³⁹ იხ. ICC, *Prosecutor v. Lubanga*, Decision on the Confirmation of Charges, 29.1.2007, პარ. 318.

⁴⁴⁰ იხ. ICC, *Prosecutor v. Lubanga*, Decision on the Confirmation of Charges, 29.1.2007, პარ. 326; ICC, *Prosecutor v. Katanga and Ngudjolo Chui*, Decision on the Confirmation of Charges, 30. 09. 2008, პარ. 520-521.

⁴⁴¹ იხ. *Safferling*, *Internationales Strafrecht*, 2011, 131.

საფუძველზე.⁴⁴² ასევე *Eichmann*-ის ცნობილ საქმეში ებრაელთა ორგანიზებული განადგურების გეგმა წარმოადგენდა სასამართლოს მიერ მასში მონაწილე პირთა ქმედებების ურთიერთშერაცხვის საფუძველს.⁴⁴³ ყოფილი იუგოსლავიის დროებითი ტრიბუნალის სისხლის სამართლის მართლმსაჯულებამ თანაამსრულებლობისთვის განავითარა *JCE*-ის (*Joint Criminal Enterprise*) კონცეფცია⁴⁴⁴, ხოლო *ICC*-ის სასამართლო პრაქტიკამ ჩამოაყალიბა „თანაამსრულებლობის კონცეფცია“ (ე.წ. *the concept of co-perpetration*)⁴⁴⁵.

3.2.1.3.1. JCE, როგორც თანაამსრულებლობა

ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის დროებითმა საერთაშორისო ტრიბუნალებმა განავითარეს *JCE*-ის (*Joint Criminal Enterprise*) სამართლებრივი ფიგურა, რომელიც წარმოადგენს დანაშაულებრივ მიზნობრივ გაერთიანებას.⁴⁴⁶ იგი წარმოადგენს თანაამსრულებლობით ჩადენილი ჯგუფური დანაშაულის შერაცხვის სისტემურ მოდელს და სათავეს იღებს ჯერ კიდევ ე.წ. *ნიურნბერგის* სამხედრო ტრიბუნალისა და მეორე მსოფლიო ომის სხვა დამნაშავეების მიმართ განხორციელებული მართლმსაჯულებიდან, რომელმაც დამნაშავეებს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა თანაამსრულებლობისათვის დააკისრა „დანაშაულის საერთო გეგმის“ (*common design* ან *common purpose*) საფუძველზე.⁴⁴⁷

ყოფილი იუგოსლავიის ტრიბუნალმა *Stakic*-ის საქმეზე გადანყვიტა, რომ თანაამსრულებლობის (*co-perpetration*) კონცეფცია მოითხოვს ამსრულებელთა მხრიდან „დანაშაულებრივ ქმედებაზე ერთობლივ კონტროლს“ (*joint control over the criminal conduct*) და ეფუძნება ქმედებაზე ბატონობის თეორიას.⁴⁴⁸ ამ კონცეფციის მიხედვით, ამსრულებელია ასევე „დამნაშავეს უკან მდგომი დამნაშავე“, რომელიც ახდენს დანაშაულის დაგეგმვასა და წარმართვას, მაგრამ ფიზიკურად,

⁴⁴² იხ. *Ambos*, *Der Allgemeine Teil des Völkerstrafrechts*, 2002, 90.

⁴⁴³ იხ. *Ambos*, *Der Allgemeine Teil des Völkerstrafrechts*, 2002, 184, 594.

⁴⁴⁴ ამის შესახებ ქართულ ენაზე იხ. ი. დვალაძე, ნიგნში: გ. ნაჭყებია (სამეცნიერო ხელმძღვანელი), ორგანიზებული დანაშაულის თანამედროვე გამოვლინებების კრიმინალიზაციისა და სამართალშეფარდების პრობლემები ქართულ სისხლის სამართალში, 2012, 103.

⁴⁴⁵ ამის შესახებ ქართულ ენაზე იხ. გ. დგებუაძე, ნიგნში: მ. ტურავე (რედ.), სისხლის სამართლის მეცნიერება ერთიანი ევროპული განვითარების პროცესში, 2013, 325-354.

⁴⁴⁶ *JCE*-ის დოქტრინა მომდინარეობს ყოფილი იუგოსლავიის საერთაშორისო ტრიბუნალის მიერ ტადიჩის საქმეზე მიღებული გადაწყვეტილებიდან. იხ. *ICTY, Prosecutor v. Tadic, Appeals Judgment*, 15.7.1999, პარ. 227; ყოფილი იუგოსლავიის ტრიბუნალის გადაწყვეტილებებიდან იხ. ასევე: *Prosecutor v. Vasiljevic, Trial Judgment*, 29.11.2002, პარ. 63; *Prosecutor v. Vasiljevic, Appeals Judgment*, 25.2.2004, პარ. 87; *Prosecutor v. Kvocka and others, Trial Judgment*, 2.11.2001, პარ. 265; *Prosecutor v. Kvocka and others, Appeals Judgment*, 28.2.2005, პარ. 77; *Prosecutor v. Stakic, Appeals Judgment*, 22.3.2006, პარ. 58; *Prosecutor v. Martić, Trial Judgment*, 12.6.2007, პარ. 435; *Prosecutor v. Martić, Appeals Judgment*, 8.1.2008, პარ. 68; *Prosecutor v. Krajisnik, Trial Judgment*, 27.9.2006, პარ. 871; *Prosecutor v. Krajisnik, Appeals Judgment*, 17.3.2009, პარ. 654, ხოლო რუანდის ტრიბუნალის გადაწყვეტილებებიდან იხ. *Prosecutor v. Ntakirutimana and Ntakirutimana, Appeals Judgment*, 13.12.2004, პარ. 462.

⁴⁴⁷ იხ. *Vest*, *ZStrR* 119 (2001), 246.

⁴⁴⁸ იხ. *ICTY, Prosecutor v. Stakic, Trial Judgment*, 31.7.2003, პარ. 440.

უშუალოდ არ მონაწილეობს მის ჩადენაში.

JCE-ის მოდელის მიხედვით, საერთაშორისო დანაშაულის თანაამსრულებელია ყველა ის პირი, ვინც ქმედებას ობიექტურად ჩაიდენს სხვებთან ერთად, დანაშაულის საერთო გეგმის საფუძველზე და მასში ინდივიდუალური თანაამსრულებლობითი წვლილის შეტანით.⁴⁴⁹ შესაბამისად, თანაამსრულებლობას, ზოგადად, ახასიათებს პასუხისმგებლობის დამაფუძნებელი სამი ძირითადი ობიექტური ელემენტი: (1) დანაშაულის ჩადენა პირთა ჯგუფის მიერ (*plurality of persons*); (2) ჯგუფური დანაშაულის საერთო გეგმის არსებობა (*existence of a common plan, design*) და (3) მასში პირის მნიშვნელოვანი ინდივიდუალური თანაამსრულებლობითი წვლილის შეტანა (*participation of the accused in the common design, essential contribution*).⁴⁵⁰

(1) ჯგუფურობა

JCE წარმოადგენს პირთა ჯგუფის სისხლისსამართლებრივი შერაცხვის მოდელს თანაამსრულებლობის ფორმით, მათ მიერ ერთობლივად ჩადენილი საერთაშორისო დანაშაულის გამო. ამ შემთხვევაში ადგილი აქვს თანაამსრულებელთა მიერ ჩადენილი ქმედებების ურთიერთშერაცხვას. იგი შეიცავს კოლექტიური შერაცხვის ელემენტს, რომელიც პირის ინდივიდუალური ბრალეული ქმედებით უნდა განეიტრალებდეს, რათა დაცულ იქნეს ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრინციპი.

(2) დანაშაულის საერთო გეგმის არსებობა

JCE-ის მოდელის მიხედვით, შერაცხვის საფუძველს წარმოადგენს და მის ფარგლებს განსაზღვრავს საერთო გეგმის (*common plan, design or purpose*) შემუშავება და არსებობა, რაც გულისხმობს ქმედების ჩადენაზე ერთობლივი გადაწყვეტილების მიღებას. იგი მიმართულია ერთი ან რამდენიმე საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენისაკენ.⁴⁵¹ არ არის აუცილებელი, რომ დანაშაულის გეგმა ქმედების ჩადენამდე არსებობდეს, არამედ შეიძლება, სიტუაციიდან გამომდინარე, სპონტანურად იქნეს შედგენილი.⁴⁵² თანაამსრულებლის ექსცესის შემთხვევაში, როგორც წესი, სხვა თანაამსრულებლები პასუხს არ აგებენ საერთო გეგმის ფარგლებს გადაცილებით ჩადენილ ქმედებებზე. თუ როდის აქვს ადგილი თანაამსრულებლის ექსცესს, დამოკიდებულია თვით დანაშაულის საერთო გეგმის შინაარსსა და განსაზღვრულობაზე.

ამ თვალსაზრისით, JCE-ის პირველი და მეორე ფორმებისგან განსხვავებით, კრიტიკულია JCE III-ის შემთხვევები. ყოფილი იუგოსლავიის ტრიბუნალის სამართლო პრაქტიკის მიხედვით, თანაამსრულებელი პასუხს აგებს ასევე JCE-ის საერთო გეგმის ფარგლებს გარეთ ჩადენილ დანაშაულზე, თუ მან მნიშვნელოვანი

⁴⁴⁹ იხ. ICTY, *Prosecutor v. Tadic*, Appeals Judgment, 15.7.1999, პარ. 220.

⁴⁵⁰ იხ. *Satzger*, Internationales und Europäisches Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 311.

⁴⁵¹ იხ. ICTY, *Prosecutor v. Tadic*, Appeals Judgment, 15.7.1999, პარ. 188.

⁴⁵² იხ. *Werle*, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 225.

წვლილი შეიტანა JCE-ის საქმიანობაში, წინასწარ შეეძლო განეჭვრიტა ექსცესში ჩადენილი ქმედება და შედეგის დადგომის რისკი შეგნებულად დაუშვა.⁴⁵³

სუბიექტური მხრივ, აუცილებელი არ არის, რომ JCE-ის ყველა მონაწილე სპეციალური განზრახვით (*specific intent*) მოქმედებდეს. მაგალითად, *ყოფილი იუგოსლავიის ტრიბუნალმა* JCE-ის ფარგლებში შესაძლებლად მიიჩნია გენოციდის დანაშაულის ამსრულებლობისათვის იმ პირის პასუხისმგებლობა, რომელიც არ მოქმედებდა გენოციდის სპეციალური მიზნით,⁴⁵⁴ რაც ბრალეული პასუხისმგებლობის კუთხით გარკვეულ კრიტიკას იწვევს.

(3) ინდივიდუალური თანამსრულებლობითი წვლილი

თანამსრულებლობის შემთხვევაში ყოველთვის უნდა არსებობდეს „საერთო გეგმა“. ამასთან, სადავოა, თანამსრულებლის მოქმედება კონკრეტული საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენისაკენ მიზანდასახულად უნდა იყოს მიმართული, თუ საკმარისია ნებისმიერი „დანაშაულებრივი ელემენტის“ არსებობა.⁴⁵⁵ როქსინის „ქმედებაზე ბატონობის თეორიის“ მიხედვით, ICC-ის პრაქტიკა თანამსრულებლობის კონცეფციისთვის მოითხოვს ობიექტური ელემენტის არსებობას, როგორცაა მნიშვნელოვანი წვლილის შეტანა დანაშაულის ჩადენაში,⁴⁵⁶ რომელიც ქმედების შემადგენლობის განხორციელებისათვის ობიექტურად და მატერიალურად მნიშვნელოვანი უნდა იყოს (*essential contribution*). მასში შედის ასევე დანაშაულის მოსამზადებელ სტადიაზე ქმედების ჩადენაში შეტანილი კონკრეტული და ობიექტურად მნიშვნელოვანი წვლილიც, რომელიც განგრძობად ზეგავლენას ახდენს დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებაზე. „*essential contribution*“ ICC-ის მიერ თანამსრულებლობის კონცეფციისთვის დადგენილი აუცილებელი მატერიალური ელემენტია.

სისხლის სამართლის დროებითი საერთაშორისო ტრიბუნალების პრაქტიკით განვითარებული JCE-ის ფარგლებშიც ცალკეულ პირთა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დამაფუძნებელ ელემენტს, დანაშაულის „საერთო გეგმასთან“ ერთად, წარმოადგენს ქმედების ჩადენაში თანამსრულებლის მიერ შეტანილი ინდივიდუალური წვლილი (*participation of the accused in the common design*).

(4) JCE-ის ცალკეული ფორმები

სისხლის სამართალში განვითარებული ამსრულებლობისა და თანამონაწილეობის ზოგადი მოძღვრების საფუძველზე, *ყოფილი იუგოსლავიის ტრიბუნალის* სააპელაციო პალატამ, ჯგუფური პასუხისმგებლობის დასასაბუთებლად სისხლისსამართლებრივი შერაცხვის კონცეფცია (*Joint Criminal Enterprise*) *Tadic*-ის განაჩენში განავითარა საერთაშორისო ჩვეულებით სამართალზე დაყრდნო-

⁴⁵³ იხ. *ICTY, Prosecutor v. Tadic, Appeals Judgment, 15.7.1999*, პარ. 220.

⁴⁵⁴ იხ. *Werle, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012*, 227.

⁴⁵⁵ იხ. *Satzger, Internationales und Europäisches Strafrecht, 6. Auflage, 2013*, 310.

⁴⁵⁶ იხ. *ICC, Prosecutor v. Lubanga, Decision on the Confirmation of Charges, 29.1.2007*, პარ. 342, 361.

ბით. იგი წარმოადგენს ამსრულებლობის (*commission*) დაუწერელ ფორმას.⁴⁵⁷ ამის შედეგად ჩამოყალიბდა JCE-ის სამი ფორმა: ძირითადი (*basic form*), სისტემური (*systemic form*) და გაფართოებული (*extended form*).⁴⁵⁸

– JCE I წარმოადგენს ძირითად ფორმას (*basic form*). იგი მოიცავს თანაამსრულებლობის (*co-perpetration*) შემთხვევებს, როდესაც დანაშაულის ყველა მონაწილე საერთო გეგმითა (*common design*) და ერთიანი განზრახვით (*shared intent*) ერთობლივად მოქმედებს, თუმცა სადავოა მონაწილეობის ინტენსივობის საჭირო ხარისხი. ყოფილი იუგოსლავიის ტრიბუნალის სააპელაციო პალატის სასამართლო პრაქტიკის მიხედვით, ამისათვის საჭიროა დანაშაულის ჩადენაში წვლილის შეტანა,⁴⁵⁹ ხოლო რუანდის ტრიბუნალის სააპელაციო პალატის სასამართლო პრაქტიკის მიხედვით, თვით დანაშაულის დაგეგმვაში მონაწილეობა არ არის აუცილებელი⁴⁶⁰. ეს ის შემთხვევაა, როცა რამდენიმე პირი შეკავშირდება დანაშაულის ჩასადენად და დანაშაულის გეგმას შეთანხმებისამებრ, ერთიანი განზრახვით განახორციელებენ.⁴⁶¹ თითოეული მათგანი პასუხს აგებს, როგორც ჩადენილი დანაშაულის თანაამსრულებელი. თუ ვერ დადგინდა დანაშაულის ჩადენაში პირის მიერ წვლილის შეტანა, მაშინ იგი შეიძლება გადაკვალიფიცირდეს ამ დანაშაულის დახმარებად.

– JCE II წარმოადგენს სისტემურ ფორმას (*systemic form*). იგი ორიენტირებულია ე.წ. საკონცენტრაციო ბანაკის შემთხვევებზე (*concentration camp cases*).⁴⁶² დანაშაულებრივი გაერთიანება მიზნად ისახავს დანესებულებაში (ბანაკში) არასათანადო მოპყრობის სისტემის შენარჩუნებას (*running a system of ill-treatment*). პირი აქტიურად უნდა მონაწილეობდეს რეპრესიული სისტემის ამოცანების განხორციელებაში. როგორც წესი, აღნიშნული შეიძლება დამტკიცდეს სისტემაში ბრალდებულის სტატუსიდან და საქმიანობის შინაარსიდან გამომდინარე. თითოეული მონაწილის განზრახვა მიმართული უნდა იყოს იქითკენ, რომ თავისი წვლილი შეიტანოს სისტემის ფუნქციონირებაში.⁴⁶³ JCE-ის ეს ფორმა აადვილებს მტკიცებულებათა მოპოვებას იმ შემთხვევებზე, როცა პირი, სიტუაციიდან გამომდინარე, მონაწილეობს არაადამიანურ მოპყრობებსა და მკვლევლობებში ან სხვა დანაშაულებრივ ქმედებებში.⁴⁶⁴ მაშასადამე, დანაშაულის გეგმა შეიძლება შედგენილ იქნეს თვით ქმედების ჩადენის დროსაც, სიტუაციიდან გამომდინარე. სუბიექტური მხრივ, საკმარისია პირის მიერ სისტემური, არაადამიანური მოპყრობის ცოდნა და იმის განზრახვა, რომ თავისი მოქმედებით ასეთი სისტემის ფუნქციონირებას უწყობს ხელს. მაშასადამე, ამ თვალსაზრისის მომხრეები სუბიექტური მხარის

⁴⁵⁷ იხ. *Satzger*, Internationales und Europäisches Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 310-313.

⁴⁵⁸ იხ. *ICTY, Prosecutor v. Tadic*, Appeals Judgment, 15.7.1999, პარ. 195. JCE-ის სამი ფორმის დასახელებაზე იხ. *ICTY, Prosecutor v. Vasiljevic*, Appeals Judgment, 25.2.2004, პარ. 97; *ICTY, Prosecutor v. Krnojelac*, Appeals Judgment, 17.9.2003, პარ. 29.

⁴⁵⁹ იხ. *Cassese*, International Criminal Law, 2nd edition, 2008, 189-190.

⁴⁶⁰ იხ. *ICTR, Prosecutor v. Simba*, Appeals Judgment, 27.11.2007, პარ. 250.

⁴⁶¹ იხ. *ICTY, Prosecutor v. Tadic*, Appeals Judgment, 15.7.1999, პარ. 196, 220.

⁴⁶² იხ. *ICTY, Prosecutor v. Kvocka and others*, Appeals Judgment, 28.2.2005, პარ. 182.

⁴⁶³ იხ. *Werle*, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 227.

⁴⁶⁴ იხ. *ICTY, Prosecutor v. Kvocka and others*, Appeals Judgment, 28.2.2005, პარ. 117.

ვოლუნტატიურ ელემენტს ასაბუთებენ ბრალდებულის დანაშაულებრივი სისტემის ფუნქციონირებაში მონაწილეობით ან მისი იერარქიული თანამდებობრივი მდგომარეობით (*position of authority*).⁴⁶⁵ JCE-ის წინა ფორმისგან განსხვავებით, არ მოითხოვება, რომ ჩადენილი დანაშაულის მიმართ თანაამსრულებელს დაუმტკიცდეს კონკრეტული განზრახვა. მთავარია, სუბიექტურად იგი იცნობდეს დანაშაულებრივ სისტემას და მოქმედებდეს მისი მხარდაჭერის განზრახვით.⁴⁶⁶ ამ მოდელს ჰყავს კრიტიკოსები, რადგან შერაცხვის ამ ფორმაში ხედავენ მტკიცების ტვირთის შებრუნებისა და უდანაშაულობის პრეზუმფციის ხელყოფის საფრთხეს და ამიტომ მოითხოვენ მის გაერთიანებას JCE I ფორმაში და მისი კრიტერიუმებისათვის დაქვემდებარებას.⁴⁶⁷

– JCE III წარმოადგენს მესამე კატეგორიას, ორივე წინა ფორმის გაფართოებულ ფორმას (*extended form*). შერაცხვის ამ მესამე მოდელის ფარგლებში, ერთი ან მეტი მონაწილის მიერ ჩადენილი დანაშაული, რომელსაც არ მოიცავდა დანაშაულის თავდაპირველი საერთო გეგმა, შეერაცხებათ JCE-ის სხვა წევრებსაც, თუ სახეზეა შემდეგი სუბიექტური წინაპირობები: (ა) JCE-ის საქმიანობაში მონაწილეობისა და ამ გაერთიანების დანაშაულებრივი მიზნის – ინდივიდუალურად ან ჯგუფურად – ხელის შეწყობის განზრახვა (*intention*); (ბ) ექსცესში დანაშაულის შესაძლო ჩადენის წინასწარგანჭვრეტადობა (*foreseeability of the possible commission*) და (გ) რისკის შეგნებულად დაშვება (*willingly takes that risk*).⁴⁶⁸

მაგალითად, JCE III-ის ფარგლებში თანაამსრულებლობით დანაშაულის შერაცხვის შემთხვევა სახეზეა, როცა JCE-ის წევრებს აქვთ ომში ტყვედ ჩაყარნილი პირების არაადამიანური მოპყრობის განზრახვა, მაგრამ ერთი ან რამდენიმე წევრის მიერ მოხდება ტყვეების დახოცვა. იმისათვის, რომ ასეთი ქმედება მკვლელობაში არამონაწილე სხვა წევრებსაც შეერაცხოთ, აუცილებელია, რომ მათ ჰქონდეთ ასეთი ქმედების ჩადენის წინასწარგანჭვრეტის შესაძლებლობა (*to predict this result*), ასევე ადგილი უნდა ჰქონდეს შედეგის დადგომის რისკის შეგნებულად დაშვებას.

მაშასადამე, JCE III-ის ფარგლებში, ექსცესში ჩადენილი ქმედებისათვის სხვა პირი პასუხს აგებს იმ შემთხვევაში, როცა იგი წარმოადგენს დანაშაულის საერთო გეგმის განხორციელების ბუნებრივ და წინასწარგანჭვრეტად შედეგს (*natural and foreseeable consequence*) და ამ პირმა შეგნებულად დაუშვა ექსცესში სხვათა მიერ ასეთი დანაშაულის ჩადენის რისკი (*willingly took the risk*). სუბიექტური მხრივ, აუცილებელია დანაშაულის მიმართ ევენტუალური განზრახვის (*dolus eventualis*) ან შეგნებულობის (*advertent recklessness*) არსებობა.⁴⁶⁹ ასეთი მონაწილეობა დანა-

⁴⁶⁵ იხ. ICTY, *Prosecutor v. Tadic*, Appeals Judgment, 15.7.1999, პარ. 203.

⁴⁶⁶ იხ. ICTY, *Prosecutor v. Tadic*, Appeals Judgment, 15.7.1999, პარ. 220; იხ. ასევე: *Satzger*, Internationales und Europäisches Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 311.

⁴⁶⁷ იხ. *Ambos*, Internationales Strafrecht, 4. Auflage, 2014, 186.

⁴⁶⁸ იხ. *Gless*, Internationales Strafrecht, 2011, 234; იხ. ასევე: *Satzger*, Internationales und Europäisches Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 312.

⁴⁶⁹ იხ. ICTY, *Prosecutor v. Tadic*, Appeals Judgment, 15.7.1999, პარ. 220, 228; ICTY, *Prosecutor v. Krnojelac*, Appeals Judgment, 17.9.2003, პარ. 32; ICTY, *Prosecutor v. Vasiljevic*, Appeals Judgment, 25.2.2004, პარ. 101; ICTY, *Prosecutor v. Kvočka and others*, Appeals Judgment, 28.2.2005, პარ. 83.

შაულებრივ გაერთიანებაში ან დანაშაულებრივ მიზნობრივ კავშირში, რომელიც დანაშაულს ჩაიდენს, ისჯება, როგორც თანაამსრულებლობა. ამასთან, არ არის საკმარისი დანაშაულებრივი გაერთიანების უბრალო წევრობა.⁴⁷⁰

ძნელია JCE-ის ფორმების ბრალეული ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის პრინციპზე დაფუძნებულ თანაამსრულებლობის მოდელთან შესაბამისობის მტკიცება. განსაკუთრებით პრობლემატურია მისი მესამე ფორმის სუბიექტური მხარე, რის გამოც იგი კრიტიკას იწვევს.⁴⁷¹ ამ ფორმის მიხედვით, არ არის აუცილებელი, რომ ჩადენილი დანაშაული აუცილებლად ყველა ამსრულებლის სურვილით ან ყველა მათგანის განზრახვით იყოს მოცული.⁴⁷² JCE-ის ამ ფორმით სუბიექტურ მხარეში მოითხოვება არა ჩადენილი ქმედების რისკის წინასწარგანჭვრეტისა და ამ ქმედების მანერე შედეგის შეგნებულად დაშვების შესაძლებლობის დადგენა ევენტუალური განზრახვის ფორმით, არამედ ისეთი ზოგადი და აბსტრაქტული საფრთხის გათვალისწინება, რომელიც არ არის მოცული დამნაშავეის წებით. განსაკუთრებით პრობლემატურია ექსცესში ჩადენილი იმ ქმედების შერაცხვა JCE-ის წევრებისათვის, რომელიც მოითხოვს სპეციალური მიზნის არსებობას, მაგალითად, გენოციდი. უნდა დადგინდეს, რომ თითოეულ მონაწილეს ინდივიდუალურად ჰქონდა განადგურების მიზანი, რაც JCE-ის მესამე ფორმის დროს არ მოითხოვება.⁴⁷³ შესაბამისად, JCE-ის მესამე ფორმა იწვევს დანაშაულის ამსრულებლობის დასჯადობას ისე, რომ სავალდებულო არ არის განზრახი დანაშაულის სუბიექტური მხარის არსებობა. ეს კი წარმოადგენს ბრალის პრინციპის სანააღმდეგოდ ობიექტურ პასუხისმგებლობას მხოლოდ შედეგისთვის.⁴⁷⁴

ლიტერატურაში გამოთქმული თვალსაზრისის მიხედვით, JCE-ის მესამე ფორმა არ არის თანაამსრულებლობის ფორმა.⁴⁷⁵ იგი წარმოადგენს შერაცხვის ახალ კატეგორიას, რომელსაც *რომის* სტატუტის 25-ე მუხლში არავითარი ნორმატიული საფუძველი არ გააჩნია.⁴⁷⁶ ICC-ის წინასწარი წარმოების პალატამ *Lubanga Dyilo*-ს, ასევე მოგვიანებით *Katanga*-ს საქმეზე ცალსახად უარი თქვა JCE-ის შერაცხვის ამ ფორმაზე და ჩამოაყალიბა „თანაამსრულებლობის კონცეფცია“ (*the concept of co-perpetration*).⁴⁷⁷ ამ მიდგომისგან განსხვავებით, JCE-ის მოდელი კვლავაც მნიშვნელოვანია ე.წ. *ჰობრიდული* სასამართლოებისთვის, თუმცა მისი მესამე ფორმის გამოყენება აქაც კრიტიკული და შეზღუდულია.⁴⁷⁸

მაშასადამე, *რომის* სტატუტი არ აღიარებს სისხლისსამართლებრივი შე-

⁴⁷⁰ იხ. *ICTY, Prosecutor v. Stakic*, Trial Judgment, 31.7.2003, პარ. 433.

⁴⁷¹ იხ. *Safferling*, *Internationales Strafrecht*, 2011, 132-133.

⁴⁷² იხ. *ICTY, Prosecutor v. Tadic*, Appeals Judgment, 15.7.1999, პარ. 220, 225.

⁴⁷³ იხ. *Safferling*, *Internationales Strafrecht*, 2011, 133; იხ. ასევე: *ICTY, Prosecutor v. Brdanin*, Decision on Interlocutory Appeal, 19.3.2004, პარ. 6.

⁴⁷⁴ იხ. *Werle*, *Völkerstrafrecht*, 3. Auflage, 2012, 227; *Barthe*, *Joint Criminal Enterprise*, 2009, 217.

⁴⁷⁵ იხ. *Werle*, *Völkerstrafrecht*, 3. Auflage, 2012, 230-231.

⁴⁷⁶ იხ. *Ambos*, *Internationales Strafrecht*, 4. Auflage, 2014, 188; *Sat-ger*, *Internationales und Europäisches Strafrecht*, 6. Auflage, 2013, 312; *Sat-ger*, *Volk-Festschrift*, 2009, 593.

⁴⁷⁷ იხ. *ICC, Prosecutor v. Lubanga*, Decision on the Confirmation of Charges, 29.1.2007, პარ. 338, 340; *ICC, Prosecutor v. Katanga and Ngudjolo Chui*, Decision on the Confirmation of Charges, 30.09.2008, პარ. 480. ამის შესახებ იხ. ასევე: *Weigend*, *JICJ* 2008, 471, 476.

⁴⁷⁸ იხ. *Sat-ger*, *Internationales und Europäisches Strafrecht*, 6. Auflage, 2013, 313.

რაცხვის ისეთ შესაძლებლობას, როგორიცაა JCE-ის მესამე ფორმა, რადგან იგი ეწინააღმდეგება ამავე სტატუტის 25-ე მუხლით გათვალისწინებულ ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრინციპს.

3.2.1.3.2. ICC-ის თანამსრულებლობის კონცეფცია

3.2.1.3.2.1. ქმედებაზე ორგანიზაციული ბატონობა

ICC-ის მიერ ჩამოყალიბებული თანამსრულებლობის კონცეფცია (*the concept of co-perpetration*) წარმოადგენს JCE-ის ალტერნატიულ ფორმას. მისი შინაარსი მდგომარეობს იმაში, რომ დანაშაულის ობიექტური ელემენტების განხორციელება ხდება კოორდინირებულ ადამიანთა დაჯგუფების მიერ შეტანილი წვლილით, როდესაც თითოეული მათგანი პასუხისმგებელია ასევე სხვის მიერ ჩადენილი ქმედებისათვის.⁴⁷⁹

ფართო გაგებით, ამსრულებლობის დროს ამსრულებელია არა მარტო დანაშაულის უშუალო მონაწილე, არამედ ასევე ორგანიზატორები და სხვა ლიდერები დანაშაულის ჩადენაში ფიზიკური მონაწილეობის გარეშე, თუ მათ აქვთ დანაშაულზე კონტროლი. ICC-ის მიერ ჩამოყალიბებული თვალსაზრისის მიხედვით, დანაშაულის ამსრულებელია არა მარტო ის, ვინც ფიზიკურად ახორციელებს დანაშაულის ობიექტურ ელემენტებს, არამედ ისიც, ვინც კონტროლს ან საიდუმლო ხელმძღვანელობას უწევს მის მიმდინარეობას, მიუხედავად იმისა, რომ იგი დანაშაულის ჩადენის ადგილიდან მოშორებულია (*auctor intellectualis*).⁴⁸⁰

უკანასკნელ პერიოდში საერთაშორისო სისხლის სამართალში განსაკუთრებით განვითარდა შუალობითი ამსრულებლობა, რაც გამოიხატება უშუალო ამსრულებლის ნების კონტროლში ძალაუფლების ორგანიზაციული აპარატის გამოყენებით.⁴⁸¹ იგი ასევე გამოიყენება სხვადასხვა ქვეყნის ნაციონალური მართლმსაჯულების მიერ, რომლის ერთ-ერთი მაგალითია პერუს ყოფილი პრეზიდენტის *Fujimori*-ს პროცესი.⁴⁸² შერაცხვის ეს მოდელი რამდენიმე საქმეში აღიარებულ იქნა ICC-ის მიერ. მაგალითად, კონგოს პრეზიდენტობის კანდიდატს *Bemba*-ს ჰქონდა კონტროლი მის დაქვემდებარებაში მყოფი შეიარაღებული ჯარისკაცების ნებაზე, რის გამოც შეერაცხა მათ მიერ ჩადენილი დანაშაულები, როგორც „თავის სამხედრო ორგანიზაციაზე ავტორიტეტის შედეგი“ და ამით გამოყენებულ იქნა ორგანიზაციული ბატონობის თეორია.⁴⁸³ ICC-ის წინასწარი წარმოების პალატამ კონგოელი მილიციის უფროსების *Katanga*-სა და *Ngudjolo*

⁴⁷⁹ იხ. ICC, *Prosecutor v. Lubanga*, Decision on the Confirmation of Charges, 29.1.2007, პარ. 326; ICC, *Prosecutor v. Katanga and Ngudjolo Chui*, Decision on the Confirmation of Charges, 30.9.2008, პარ. 520.

⁴⁸⁰ იხ. ICC, *Prosecutor v. Lubanga*, Decision on the Confirmation of Charges, 29.1.2007, პარ. 330; ICC, *Prosecutor v. Katanga and Ngudjolo Chui*, Decision on the Confirmation of Charges, 30.9.2008, პარ. 485.

⁴⁸¹ იხ. *Greco*, ZIS 2011, 9.

⁴⁸² იხ. *Ambos*, *Roxin-Festschrift*, 2011, 837; *Rotsch*, ZIS 2009, 549; *Ambos*, ZIS 2009, 552; *Roxin*, ZIS 2009, 565.

⁴⁸³ იხ. ICC, *Prosecutor v. Bemba*, Arrest warrant decision, 10.6.2008, პარ. 78.

Chui-ს ქმედებები, მილიციელების მიმართ კონტროლის განხორციელების შესაძლებლობიდან გამომდინარე, მიიჩნია მათ ქმედებაზე ორგანიზაციულ ბატონობად შუალობითი (არაპირდაპირი) თანაამსრულებლობის (*indirect co-perpetration*)⁴⁸⁴ ფორმით, რადგან ისინი მოქმედებდნენ საერთო გეგმის საფუძველზე, თითოეულმა თავისი ქმედებით მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა მის შესრულებაში და ერთობლივად განახორციელეს მოვლენათა მთლიანი კონტროლი.⁴⁸⁵

ორგანიზაციული ბატონობის დროს თითქმის ავტომატურად ხდება ორგანიზაციის ხელმძღვანელთა მითითებების შესრულება, ხოლო უშუალო ამსრულებლები არ არიან მუდმივად ერთი და იგივე ადამიანები, არამედ ხდება მათი პერიოდული ცვლებადობა.⁴⁸⁶ მართალია, *Ngudjolo Chui* გამართლდა იმის გამო, რომ არ იყო საკმარისი მტკიცებულებები მისი „ორგანიზატორული კონტროლის“ დასამტკიცებლად⁴⁸⁷, ხოლო *Katanga* გასამართლდა მხოლოდ დახმარებისათვის, რადგან ამსრულებლის პასუხისმგებლობისათვის საკმარისი „ბატონობა“ ვერ დაუმტკიცდა⁴⁸⁸, მაგრამ თვით „ორგანიზაციული ბატონობის თეორია“ ICC-ის მიერ ეჭვქვეშ არ დამდგარა. ასევე სუდანის პრეზიდენტის *Al Bashir*-ის შუალობითი ამსრულებლობა იმით იქნა დასაბუთებული, რომ მას აქვს აბსოლუტური პოლიტიკური და სამხედრო კონტროლი სუდანის სახელმწიფო აპარატზე, რომელიც მან გამოიყენა დაგეგმილი დანაშაულების განსახორციელებლად.⁴⁸⁹

მაშასადამე, ე.წ. ორგანიზაციული ბატონობის თეორიით, შუალობითი ამსრულებელი თავისი დანაშაულებრივი ორგანიზაციული აპარატით ბატონობს უშუალო ამსრულებლებზე, მათ ნებაზე, იყენებს მათ, როგორც „ცოცხალ იარაღს“ საერთაშორისო დანაშაულის ჩასადენად. შუალობითი ამსრულებლის ორგანიზაციული ბატონობა ეყრდნობა არა ყოველთვის ფორმალურ-სახელმწიფოებრივ ძალაუფლებას, არამედ ასევე არასახელმწიფოებრივ, არაფორმალურ შეიარაღებულ დაჯგუფებათა ძალას.⁴⁹⁰ შეიძლება ითქვას, რომ „ქმედებაზე ბატონობის თეორიამ“, რომელიც გასული საუკუნის 60-იანი წლებიდან ვითარდება გერმანულ სისხლის სამართალში და ასევე გამოყენებულ იქნა სხვა ქვეყნების ეროვნულ სასამართლო პრაქტიკაში, თანამედროვე საერთაშორისო სისხლის სამართლის მართლმსაჯულებაში ახალი სიცოცხლე შეიძინა.

3.2.1.3.2.2. ქმედებაზე ფუნქციონალური ბატონობა

სისხლის სამართალში განვითარდა ე.წ. ქმედებაზე ფუნქციონალური ბა-

⁴⁸⁴ იხ. *Roxin*, GA 2012, 415; *Werle/Burghardt*, *Maiwald-Festschrift*, 2010, 860.

⁴⁸⁵ იხ. *ICC, Prosecutor v. Katanga and Ngudjolo Chui*, Decision on the Confirmation of Charges, 30.9.2008, პარ. 33, 519, 540, 561.

⁴⁸⁶ იხ. *ICC, Prosecutor v. Katanga and Ngudjolo Chui*, Decision on the Confirmation of Charges, 30.9.2008, პარ. 512, 513, 514, 517, 518.

⁴⁸⁷ იხ. *ICC, Prosecutor v. Ngudjolo Chui*, Trial Judgment, 18.12.2012, პარ. 490.

⁴⁸⁸ იხ. *ICC, Prosecutor v. Katanga*, Trial Judgment, 7.3.2014, პარ. 1420.

⁴⁸⁹ იხ. *ICC, Prosecutor v. Al Bashir*, Arrest Warrant Decision, 4.3.2009, პარ. 222.

⁴⁹⁰ საერთაშორისო სისხლის სამართალში ქმედებაზე ორგანიზაციული ბატონობის შესახებ სათანადო ლიტერატურის მითითებით იხ. *Ambos*, *Internationales Strafrecht*, 4. Auflage, 2014, 179-183.

ტონობის თეორია (*die Lehre von der funktionellen Tatherrschaft*),⁴⁹¹ რომელიც ასევე აღიარებულ იქნა ICC-ის სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულების მიერ. ამ თეორიის მიხედვით, თანაამსრულებლობა ნიშნავს ჯგუფურად ჩადენილი საერთაშორისო დანაშაულის მონაწილეთა შორის როლების ფუნქციურ განაწილებას, რომელთა ინდივიდუალური წვლილი მთლიანი დანაშაულის აუცილებელ წინაპირობას წარმოადგენს.⁴⁹² თითოეული თანაამსრულებლის წვლილი უნდა იყოს მნიშვნელოვანი, ე.ი. ქმედების შემადგენლობის განხორციელებისათვის „ობიექტურად და მატერიალურად რელევანტური“. ამაში შედის ასევე კონკრეტული და ობიექტურად დადგენადი წვლილი დანაშაულის მოსამზადებელ სტადიაზე, რომელიც ზემოქმედებს ქმედების შემადგენლობის განხორციელებაზე, მაშასადამე, დანაშაულის უშუალოდ ჩადენის სტადიაზეც ახდენს ზეგავლენას.⁴⁹³ თუ ობიექტური გარემოებები არ იძლევა დანაშაულში მონაწილეობის სრულყოფილ სურათს, მაშინ შესაძლებელია სუბიექტური ასპექტების გამოყენება. მაგალითად, *Bemba*-ს საქმეზე ICC-ის წინასწარი წარმოების პალატა მოითხოვს სამი სუბიექტური გარემოების არსებობას: (1) თანაამსრულებლის მოქმედებით შესრულებული უნდა იყოს სტატუტის 30-ე მუხლით გათვალისწინებული სუბიექტური წინაპირობები; (2) თანაამსრულებელმა უნდა იცოდეს და ეთანხმებოდეს, რომ საერთო გეგმის შესრულება მიმართულია ქმედების ობიექტური შემადგენლობის განხორციელებისკენ და (3) თანაამსრულებელი უნდა იცნობდეს ფაქტობრივ გარემოებებს, რომლებიც მას შესაძლებლობას აძლევს, ქმედება სხვა თანაამსრულებლებთან ერთად აკონტროლოს.⁴⁹⁴ *Lubanga*-ს საქმეზე ICC-ის სამართლო პალატამ მესამე პირობა არ მიიღო, არამედ, ზოგადად, დაეყრდნო სტატუტის 30-ე მუხლს.⁴⁹⁵

მაშასადამე, „ქმედებაზე ფუნქციონალური ბატონობის თეორია“ შესაძლებლობას იძლევა, პირს ქმედების შემადგენლობის განხორციელებაში უშუალო ფიზიკური მონაწილეობის გარეშე დაეკისროს პასუხისმგებლობა თანაამსრულებლობისათვის. გადამწყვეტია არა პირის ფიზიკური ადგილმდებარეობა დანაშაულის ჩადენის დროს, არამედ მისი ფუნქციური წვლილი უშუალოდ ქმედების განხორციელების პროცესში.

⁴⁹¹ იხ. *Ambos, Internationales Strafrecht*, 4. Auflage, 2014, 175; *ICTR, Prosecutor v. Gacumbitsi, Separate Opinion of Judge Schomburg, Appeals Judgment*, 7.7.2006, პარ. 17. ამის შესახებ იხ. *Badar/Karsten, ICLR 7 (2007)*, 172.

⁴⁹² იხ. *ICC, Prosecutor v. Lubanga, Judgment Pursuant to Article 74 of the Statute*, 14.3.2012, პარ. 1000; *ICC, Prosecutor v. Lubanga, Decision on the Confirmation of Charges*, 29.1.2007, პარ. 342; *ICC, Prosecutor v. Katanga and Ngudjolo Chui, Decision on the Confirmation of Charges*, 30.9.2008, პარ. 524; *ICC, Prosecutor v. Bemba, Decision on the Confirmation of Charges*, 15.6.2009, პარ. 350. ამის შესახებ იხ. ასევე: *Ambos, Karras-Festschrift*, 2010, 998.

⁴⁹³ *Ambos, Internationales Strafrecht*, 4. Auflage, 2014, 177.

⁴⁹⁴ იხ. *ICC, Prosecutor v. Bemba, Decision on the Confirmation of Charges*, 15.6.2009, პარ. 351.

⁴⁹⁵ იხ. *ICC, Prosecutor v. Lubanga, Judgment Pursuant to Article 74 of the Statute*, 14.3.2012, პარ. 1357. ასევე ამბოსი მესამე პირობას მიიჩნევს სადავოდ და უარყოფს, რადგან ზედმეტად მიაჩნია იგი. იხ. *Ambos, Internationales Strafrecht*, 4. Auflage, 2014, 176; იხ. ასევე: *Wirth, JICJ 10 (2012)*, 989.

3.2.2. თანამონაწილეობა

რომის სტატუტის 25-ე მუხლი ითვალისწინებს თანამონაწილეობისთვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის სამ სხვადასხვა შემთხვევას. ამ მუხლის მე-3 (b) აბზაცი, დასჯადია საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენის ინსპირირება, მე-3 (c) აბზაცი – საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენის მხარდაჭერა, ხოლო დანაშაულის ჩადენაში სხვაგვარი წვლილის შეტანა (სტატუტის 25-ე მუხლის მე-3 (d) აბზაცი) წარმოადგენს ჯგუფური დანაშაულის მხარდაჭერის განსაკუთრებულ ფორმას.

აქედან გამომდინარე, თანამონაწილეობის ფორმებად საერთაშორისო სისხლის სამართალში აღიარებულია, ფართო გაგებით, ნაძექუბელობა, დახმარება და ჯგუფურ დანაშაულში სხვაგვარი მონაწილეობა. თანამონაწილეობის ინსტიტუტის ასეთი ფართო და დიფერენცირებული კოდифიკაცია საერთაშორისო სისხლის სამართალში პირველად სწორედ რომის სტატუტით იქნა განხორციელებული, თუმცა აქ მოცემული თანამონაწილეობის ფორმების ურთიერთგამიჯვნა გარკვეულ სიძნელებთან არის დაკავშირებული.⁴⁹⁶ თანამონაწილეობის ფორმები ასევე მნიშვნელოვანი გახდა ICC-ის სასამართლო პრაქტიკაში.⁴⁹⁷

3.2.2.1. დანაშაულის ჩადენის ინსპირირება

საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენის ინსპირირება ფართო ცნებაა. რომის სტატუტის 25-ე მუხლის მე-3 (b) აბზაცი ასახელებს მის სამ ფორმას: ბრძანება (*order*), მოწოდება (*solicit*) და ნაძექება (*induce*). იგი დასჯადია დამთავრებული დანაშაულის ან დანაშაულის მცდელობის სტადიაზე.

(1) დანაშაულის ჩადენის ბრძანება გულისხმობს დანაშაულის ჩადენისას ფაქტობრივი იერარქიული ურთიერთობის არსებობას ზემდგომ და მასზე დაქვემდებარებულ პირთა შორის, რომლებიც მონაწილეობენ დანაშაულის ჩადენაში. იგი წარმოადგენს დანაშაულის ნაძექების სპეციალურ შემთხვევას. სუბიექტური მხრივ, ზემდგომი მოქმედებს განზრახვით როგორც დანაშაულის ჩადენის ინსპირირების, ასევე ხელქვეითის მიერ ჩასადენი ძირითადი დანაშაულის მიმართ.⁴⁹⁸

ამ დროს ადგილი აქვს ხელქვეითის დარწმუნებას ან იძულებას, ჩაიდინოს დანაშაული, რა დროსაც წარმოიშობა გამიჯვნის პრობლემა, ერთი მხრივ, მეთაურის პასუხისმგებლობის, ხოლო, მეორე მხრივ, შუალობითი ამსრულებლობისგან ორგანიზაციული ბატონობის ძალით. სტატუტის 28-ე მუხლით გათვალისწინებული მეთაურის პასუხისმგებლობისგან განსხვავებით, რომლისთვისაც საკმარისია უმოქმედობა და დაუდევრობა, თანამონაწილეობის ამ ფორმის დროს ზემდგომი ისჯება მოქმედებისა და განზრახვისათვის. ქმედებაზე ორგანიზაციული ბატონობის დროს ამსრულებლობა მოითხოვს, რომ პირი მოვლენებზე ბატონობს ორგანიზაციული ძალაუფლების აპარატის მეშვეობით. თანამონაწილეობის ამ ფორმის

⁴⁹⁶ იხ. Safferling, KritV, 2010, 80.

⁴⁹⁷ იხ. ICC, Prosecutor v. Katanga, Trial Judgment, 7.3.2014, პარ. 1396.

⁴⁹⁸ იხ. Sat-ger, Internationales und Europäisches Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 314.

დროს კი, მართალია, პირს გააჩნია ამსრულებელზე მაღალი იერარქიული მდგომარეობა, მაგრამ არა აქვს ძალაუფლების მთლიან აპარატზე ორგანიზაციული ბატონობა და ვერ წარმართავს მას. როგორც წესი, თანამონაწილეობის ეს ფორმა გათვლილია არა უმაღლესი იერარქიული თანამდებობის მქონე პირებზე, არამედ საშუალო და დაბალი თანამდებობრივი სტატუსის მქონე ხელმძღვანელებზე.⁴⁹⁹

(2) დანაშაულის ჩადენისკენ მონოდება გულისხმობს დანაშაულის ჩადენის გადაწყვეტილების მიღებაში მონაწილეობას ამსრულებლის დაყოლიების მიზნით, რა დროსაც არ არსებობს და, შესაბამისად, არ გამოიყენება ფაქტობრივი იერარქიული ურთიერთობა ზემდგომ და მასზე დაქვემდებარებულ პირთა შორის. ასეთი მონოდება მიმართული არ არის პირთა განუსაზღვრელი წრის მიმართ. სუბიექტური მხრივ, ასეთ თანამონაწილეს უნდა, რომ ამსრულებელმა ჩაიდინოს მის მიერ ინსპირირებული დანაშაული და ფიქრობს, რომ ზოგადი ცხოვრებისეული გამოცდილებიდან გამომდინარე, მისი ნამქეზებლური მოქმედება გამოიწვევს დანაშაულის ჩადენას.⁵⁰⁰

(3) დანაშაულის ნაქეზება გულისხმობს არა უშუალოდ დანაშაულის ჩადენაში დახმარებას, არამედ დანაშაულის ჩადენის სურვილის აღძვრაში ამა თუ იმ ფორმით წვლილის შეტანას. ძნელია მისი გამიჯვნა თანამონაწილეობის წინა ფორმის – დანაშაულის ჩადენის მონოდებისგან, რომელიც ნამქეზებლობის უფრო ნათელ და მტკიცე ფორმას წარმოადგენს.⁵⁰¹ დასახელებული ორივე ფორმა გულისხმობს ამსრულებლის მიერ ჩადენილ ძირითად დანაშაულში აქცესორულ მონაწილეობას ამსრულებლის დაყოლიების განზრახვით.⁵⁰²

3.2.2.2. დანაშაულის ჩადენის მხარდაჭერა

დანაშაულის ჩადენის მხარდაჭერა მოიცავს საერთაშორისო დანაშაულის ამსრულებლისთვის დახმარების განევას, მისთვის დახმარების ნაქეზებას ან მის მიერ დანაშაულის ჩადენის სხვაგვარად ხელის შეწყობას. იგი შეიძლება გამოიხატოს, მაგალითად, დანაშაულის ჩასადენად საშუალებათა – იარაღის მიწოდებაში. იგი დასჯადია ძირითადი დანაშაულის დამთავრებისა და დანაშაულის მცდელობის სტადიებზე.⁵⁰³

ყოფილი იუგოსლავიის საერთაშორისო ტრიბუნალის წესდების მე-7 მუხლის პირველი აბზაცი და რუანდის საერთაშორისო ტრიბუნალის წესდების მე-6 მუხლის პირველი აბზაცი დახმარების აღსანიშნავად იყენებს ტერმინებს: „aiding and abetting“.

რომის სტატუტის 25-ე მუხლის მე-3 (c) აბზაცი ერთმანეთისაგან მიჯნავს დახმარებასა („aid“, „abet“) და სხვაგვარ მხარდაჭერას („otherwise assist“). გვარეობით ცნებას კი წარმოადგენს „assist“.⁵⁰⁴

⁴⁹⁹ იხ. Safferling, Internationales Strafrecht, 2011, 133-134.

⁵⁰⁰ იხ. Safferling, Internationales Strafrecht, 2011, 134.

⁵⁰¹ იხ. Sat-ger, Internationales und Europäisches Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 314.

⁵⁰² იხ. Safferling, Internationales Strafrecht, 2011, 134.

⁵⁰³ იხ. Cassese, International Criminal Law, 2nd edition, 2008, 218-220.

⁵⁰⁴ იხ. Vogel, ZStW 114 (2002), 426.

ამ შემთხვევებში საკმარისია ნებისმიერი ფიზიკური ან ფსიქიკურ-მორალური წვლილი, რომელიც მნიშვნელოვან ზეგავლენას მოახდენს ამსრულებლის ძირითად ქმედებაზე. ყოფილი იუგოსლავიის დროებითი საერთაშორისო ტრიბუნალის ერთ-ერთი გადანაცვტილებების მიხედვით, დანაშაულის ჩადენაში მხარდაჭერა გამოიხატება ნებისმიერ წვლილში, რომელიც დანაშაულის ჩადენას გააადვილებს ან მასზე ნებისმიერ სხვაგვარ არსებით ზეგავლენას მოახდენს.⁵⁰⁵ ამისათვის შეიძლება საკმარისი იყოს ქმედების ჩადენის უბრალო ნახალისება, გარკვეულ შემთხვევებში, შემთხვევის ადგილზე უბრალოდ ყოფნაც კი. იგი შეიძლება განხორციელდეს მოქმედებით ან უმოქმედობით, არ მოითხოვება, რომ ეს წვლილი შედეგისათვის აუცილებლად კაუზალური იყოს.⁵⁰⁶

სისხლის სამართლის დროებითი საერთაშორისო ტრიბუნალების მართლმსაჯულებაში დანაშაულში „დახმარების“ აღმნიშვნელი ტერმინები: „aiding“ და „abetting“ გამოიყენება იმგვარად, რომ „aiding“ აღნიშნავს ამსრულებლის ფიზიკურ მხარდაჭერას (დახმარებას), ხოლო „abetting“ დანაშაულის ჩადენის ფსიქიკურ მხარდაჭერას (ნაქეზებას)⁵⁰⁷ გამხნევებითა და რჩევა-დარიგებებით.⁵⁰⁸ დანაშაულის ინიცირებაც განიხილება, როგორც დანაშაულში მონაწილეობა „abetting“ თანამონაწილეობის ფორმით.⁵⁰⁹

სტატუტის 25-ე მუხლის მე-3 (c) აბზაცი ასევე სპეციალურად მიუთითებს დანაშაულის ჩადენის მხარდაჭერის სუბიექტურ მხარეზე, რომელსაც წარმოადგენს ამსრულებლის მიერ დანაშაულის ჩადენის გაადვილების მიზანი („for the purpose of facilitating the commission“). აუცილებელი არ არის, იგი იზიარებდეს ამსრულებლის განსაკუთრებულ მიზნებს (მაგალითად, გენოციდის დროს განადგურების მიზანს), არამედ საკმარისია იმის ცოდნა, რომ ამსრულებელი ასეთი მიზნით მოქმედებს.⁵¹⁰

საერთაშორისო დანაშაულში მხარდაჭერის ორივე ფორმა არის აქცესორული ბუნების და დასჯადია ამსრულებლის მიერ ძირითადი დანაშაულის რეალურად ჩადენის ან ჩადენის მცდელობის შემთხვევაში.

⁵⁰⁵ იხ. *ICTY, Prosecutor v. Krnojelac*, Trial Judgment, 15.3.2002, პარ. 88.

⁵⁰⁶ იხ. *Safferling*, Internationales Strafrecht, 2011, 134; *Satzger*, Internationales und Europäisches Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 314. საერთაშორისო სასამართლო პრაქტიკიდან იხ. *ICTY, Prosecutor v. Kvočka*, Trial Judgment, 2.11.2001, პარ. 255.

⁵⁰⁷ ცნებათა გამიჯვნაზე იხ. *Ambos*, Internationales Strafrecht, 4. Auflage, 2014, 192-193.

⁵⁰⁸ იხ. *ICTR, Prosecutor v. Akayesu*, Trial Judgment, 2.10.1998, პარ. 78; *ICTR, Prosecutor v. Ntakirutimana and Ntakirutimana*, Trial Judgment, 21.2.2003, პარ. 787; *ICTR, Prosecutor v. Gacumbitsi*, Trial Judgment, 17.6.2004, პარ. 286; *ICTR, Prosecutor v. Muhimana*, Trial Judgment, 28.4.2005, პარ. 507; *ICTR, Prosecutor v. Muvunyi*, Trial Judgment, 12.9.2006, პარ. 470; *ICTY, Kvočka and others*, Trial Judgment, 2.11.2001, პარ. 254; *ICTY, Prosecutor v. Mrksic and others*, Trial Judgment, 27.9.2007, პარ. 551.

⁵⁰⁹ იხ. *ICTR, Prosecutor v. Semanza*, Trial Judgment, 15.5.2003, პარ. 384.

⁵¹⁰ იხ. *Werle*, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 241; *Safferling*, Internationales Strafrecht, 2011, 135; *Satzger*, Internationales und Europäisches Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 315. საერთაშორისო სასამართლო პრაქტიკიდან იხ. *ICTY, Prosecutor v. Krstic*, Appeals Judgment, 19.4.2004, პარ. 140.

3.2.3. ჯგუფურ დანაშაულში თანამონაწილეობა

დანაშაულის ჩადენაში მონაწილეობის ახალ და ამავდროულად სუსტ ფორმას წარმოადგენს საერთო გეგმით მოქმედი პირთა ჯგუფის მიერ ჩადენილი დანაშაულის ან დანაშაულის მცდელობისათვის განზრახ სხვაგვარად ხელის შეწყობა, რომელსაც ითვალისწინებს რომის სტატუტის 25-ე მუხლის მე-3 (d) აბზაცი. ასეთი ქმედება მიზნად უნდა ისახავდეს ჯგუფის დანაშაულებრივი მიზნის განხორციელების ან დანაშაულებრივი საქმიანობის გაგრძელების ხელის შეწყობას, თუ ასეთი მიზანი ან საქმიანობა მოიცავს სასამართლოს იურისდიქციაში შემავალი დანაშაულის ჩადენას, ან უნდა ხორციელდებოდეს იმის წინასწარი შეცნობით, რომ ჯგუფი მიზნად ისახავს ასეთი დანაშაულის ჩადენას.

ეს ნორმა შეიცავს თანამონაწილეობის ახალ ფორმას და ეფუძნება 1998 წლის ანტიტერორისტულ კონვენციას.⁵¹¹ იგი შეიცავს საერთაშორისო დანაშაულის კოლექტიურ ელემენტს.⁵¹²

ეს ფორმა შეგვიძლია მივიჩნიოთ დანაშაულში თანამონაწილეობისათვის პასუხისმგებლობის დამატებით ფორმად (*residual form of accessory liability*), რომელიც უნდა შემოწმდეს მხოლოდ მაშინ, როცა ამსრულებლობისა და თანამონაწილეობის არც ერთი სხვა ფორმა არ არის სახეზე. იგი ახდენს იმ ქმედების კრიმინალიზაციას, რომელიც თავისი სიმძიმითა და ხასიათით ვერ ჯდება 25-ე მუხლის მე-3 (a, b, c) აბზაცით დანაშაულში მონაწილეობისათვის გათვალისწინებულ პასუხისმგებლობის ფორმებში.

თუ საერთაშორისო დანაშაული ან დანაშაულის მცდელობა ჩადენილია მინიმუმ სამი ადამიანის შეთანხმებით (*common purpose*), მათი დასჯადობისათვის საკმარისია ჯგუფურ დანაშაულში ნებისმიერი წვლილის შეტანა (*in any other way contributes*), დანაშაულში ისეთი კონტრიბუცია, რომელიც ვერ მოექცევა სტატუტის 25-ე მუხლის მე-3 (a, b, c) აბზაცით გათვალისწინებულ პასუხისმგებლობის ფორმებში.⁵¹³

ობიექტური მხრივ, თანამონაწილეობის ეს ფორმა გამოიყენება მხოლოდ საერთო მიზნით მოქმედი ჯგუფური დანაშაულის მიმართ. ჯგუფურ დანაშაულში თანამონაწილის ქმედების წვლილი არ შეიცავს სპეციფიკურ წინაპირობებს. შესაძლებელია, რომ იგი ძირითადი დანაშაულისათვის არც მნიშვნელოვანი და არც კაუზალური არ იყოს. საკმარისია, ქმედება წარმოადგენდეს რაიმე სახის ფიზიკურ ან ფსიქიკურ-მორალურ მხარდაჭერას, რომელიც შეიძლება ძალიან დაშორებული იყოს ძირითადი დანაშაულისაგან.⁵¹⁴ ობიექტური მხრივ აქ გაცნობიერებული ნაკლები მოითხოვება, ვიდრე სტატუტის 25-ე მუხლის მე-3 (c) აბზაცით გათვალისწინებულ თანამონაწილეობის შემთხვევაში („დანაშაულის ჩადენის მხარდაჭერა“). საკმარისია დანაშაულის ჩადენაში შეტანილი ნებისმიერი წვლილი,

⁵¹¹ იხ. International Convention for the Suppression of Terrorist Bombings, U.N. Doc. A/RES/52/164 (1998), Annex, მუხ. 2 პარ. 3 c.

⁵¹² იხ. Safferling, Internationales Strafrecht, 2011, 135. თანამონაწილეობის ამ ფორმის კრიტიკაზე იხ. Mantovani, JICJ 1 (2003), 26, 35.

⁵¹³ Werle, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 242.

⁵¹⁴ იხ. Safferling, Internationales Strafrecht, 2011, 135-136.

რომელსაც არ მოიცავს დანაშაულში მონაწილეობის არც ერთი სხვა ფორმა.⁵¹⁵ მაგალითად, ასეთ ქმედებებს, პირველ რიგში, შეიძლება წარმოადგენდეს იარაღის მიწოდება, ისევე როგორც საერთაშორისო დანაშაულის ფინანსური ან სხვაგვარი არაპირდაპირი მხარდაჭერა.⁵¹⁶

სუბიექტური მხრივ, თანამონაწილეობის ამ ფორმისათვის დამახასიათებელია ის, რომ პირი ჯგუფური დანაშაულისათვის სხვაგვარად ხელის შეწყობას ახდენს განზრახვით. ამასთან, მას უნდა ჰქონდეს ჯგუფური დანაშაულის მხარდაჭერის მიზანი ან უბრალოდ ჯგუფის წევრების განზრახვის ცოდნა.⁵¹⁷

„ინსპირირებისა“ და „დახმარების“ გვერდით, „ჯგუფური დანაშაულის ჩადენაში სხვაგვარად წვლილის შეტანა“, როგორც დანაშაულში თანამონაწილეობის დამატებითი ფორმა (სტატუტის 25-ე მუხლის მე-3 (d) აბზაცი), იწვევს კრიტიკას. იგი, ერთი მხრივ, წარმოადგენს ანგლოამერიკული სისხლის სამართლის *conspiracy*-ს, ხოლო, მეორე მხრივ, JCE-ის მესამე ფორმის ანალოგს, მაგრამ წარმოადგენს არა ამსრულებლობის, არამედ თანამონაწილეობის ფორმას.⁵¹⁸ სადავოა, მოიაზრება თუ არა სისხლისსამართლებრივი შერაცხვის ამ ფორმის ქვეშ ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის დროებითი საერთაშორისო ტრიბუნალების მიერ განვითარებული JCE-ის მესამე ფორმა. ICC-ის სასამართლო პრაქტიკა არ მიჰყვება ამ გზას და არ აღიარებს პასუხისმგებლობას ამ ფორმით.⁵¹⁹

დღეისათვის საერთაშორისო სისხლის სამართალი არ ეფუძნება ერთიანი ამსრულებლობის კონცეფციას და მასში ფართოდ არის წარმოდგენილი თანამონაწილეობის ცნება. სტატუტი დანაშაულში მონაწილეობის ცალკეული ფორმებისთვის არ შეიცავს განსხვავებულ სანქციებს, მაგრამ 78-ე მუხლიდან გამომდინარე, იგი შეიძლება გათვალისწინებულ იქნეს სასჯელის დანიშვნის დროს. ეს საკითხი ასევე სპეციალურად გათვალისწინებულია „პროცედურისა და მტკიცების წესების“ (*Rules of Procedure and Evidence*) 145-ე წესით.⁵²⁰

მაშასადამე, რომის სტატუტი შეიცავს ეროვნული სისხლის სამართლისთვის ცნობილ თანამონაწილეობის ფორმებზე უფრო ფართო და დიფერენცირებულ მიდგომას, რომელიც შესაბამისობაშია ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრინციპთან.

⁵¹⁵ იხ. *Satzger*, Internationales und Europäisches Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 315.

⁵¹⁶ იხ. *Vogel*, ZStW 114 (2002), 403, 421; იხ. *Werle*, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 242; *Satzger*, Internationales und Europäisches Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 315.

⁵¹⁷ იხ. *Safferling*, Internationales Strafrecht, 2011, 136; *Satzger*, Internationales und Europäisches Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 315. თანამონაწილეობის ამ ფორმის კონკრეტული წინაპირობების შესახებ იხ. *ICC, Ruto and others*, Decision on the Prosecutor's Application for Summons to appear, 8.3.2011, პარ. 51. ამასთან, წინასწარი წარმოების პალატამ ჩათვალა, რომ ბრალდებული *Sang*-ი არ მოქმედებდა შუალობით თანამსრულებლობით და ამის შედეგად დადგა რომის სტატუტის 25-ე მუხლის მე-3 (d) აბზაცით გათვალისწინებული თანამონაწილეობის ფორმის გამოყენების საკითხი.

⁵¹⁸ იხ. *Safferling*, Internationales Strafrecht, 2011, 135.

⁵¹⁹ იხ. *Weigend*, JICJ 6 (2008), 477; იხ. ასევე: *ICC, Prosecutor v. Lubanga*, Decision on the Confirmation of Charges, 29.1.2007, პარ. 325.

⁵²⁰ იხ. *Satzger*, Internationales und Europäisches Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 310.

3.3. პასუხისმგებლობა სამხედრო მეთაურისა და სხვა უფროსის

უმოქმედობისათვის

კაზუსი:

ორ მეზობელ სახელმწიფოს შორის მიმდინარეობს საერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტი სადავო ტერიტორიებთან დაკავშირებით. ამ კონფლიქტის შედეგად დაიღუპა რამდენიმე ასეული მშვიდობიანი სამოქალაქო პირი. ოკუპანტმა სახელმწიფომ ოკუპირებული ტერიტორიის მშვიდობიან მოსახლეობას აუკრძალა პროვინციის ცენტრალურ ქალაქებში ცხოვრება და აიძულა ისინი საცხოვრებლად გადასულიყვნენ თავიანთი საცხოვრებელი ადგილებიდან 100-150 კილომეტრით დაშორებულ რაიონებში. მათ საცხოვრებელ სახლებში კი შეასახლეს ოკუპანტი სახელმწიფოს მოსახლეობა.

ამ საომარი მოქმედებების მონაწილე არაერთი სამხედრო მეთაური და ჯარისკაცი მოგვიანებით ამოიცნეს დაზარალებულებმა, ასევე არსებობდა ვიდეო, ფოტო და სხვა მასალა, რომელიც ადასტურებდა მათ მონაწილეობას ამ დანაშაულებრივ მოქმედებებში.

რამდენიმე სამხედრო მეთაურს ვერ დაუმტკიცდა უშუალო მონაწილეობა კონკრეტულ მოქმედებებში, მაგრამ დადასტურდა მათ ხელქვეითთა მონაწილეობა ომის დანაშაულებებში.

შეკითხვები:

– რომის სტატუტის მიხედვით, როგორ დაკვალიფიცირდება სამხედრო მეთაურებისა და მათი ხელქვეითების უშუალო მონაწილეობით ჩადენილი მოქმედებები?

– დასჯადია თუ არა იმ სამხედრო მეთაურთა უმოქმედობები, რომელთაც უშუალო მონაწილეობა არ მიუღიათ კონკრეტულ დანაშაულებებში?

3.3.1. საერთაშორისო სისხლის სამართალში

სამხედრო მეთაურისა და სხვა სახის უფროსის, მათ შორის სამოქალაქო ხელმძღვანელის, პასუხისმგებლობა წარმოადგენს ზოგადად სისხლის სამართალში უმოქმედობის დასჯადობის ერთ-ერთ ფორმას, ხოლო საერთაშორისო სისხლის სამართალში დღეისათვის ზოგადი ნაწილით დადგენილ ერთადერთ შემთხვევას, რადგან ICC-ის წესდება არ აღიარებს უმოქმედობის ზოგადი დასჯადობის კონცეფციას.⁵²¹

ყენევის კონვენციების პირველი დამატებითი ოქმის 86-ე მუხლის მე-2 აბზა-

⁵²¹ მეთაურის პასუხისმგებლობის შესახებ იხ. Werle, Völkerstrafrecht, 3. Auflage, 2012, 243; Triffterer, Lüderssen-Festschrift, 437. სპეციალურად არასამხედრო ხელმძღვანელის პასუხისმგებლობის შესახებ იხ. Karsten, Die strafrechtliche Verantwortlichkeit des nicht-militärischen Vorgesetzten, 2010.

ციდან გამომდინარე, მეთაურს ეკისრება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა, თუ მან იცოდა ან შეიძლებოდა სცოდნოდა, რომ მისი ხელქვეითი ჩაიდენდა ომის დანაშაულს. ეს არის მეთაურის პასუხისმგებლობის საკითხის პირველი საერთაშორისო-სამართლებრივი რეგულირება.

რომის სტატუტის 28-ე მუხლი ითვალისწინებს სამხედრო მეთაურისა და სხვა უფროსის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას (*superior responsibility*). სტატუტი ერთმანეთისაგან განასხვავებს სპეციალურად სამხედრო მეთაურისა (*command responsibility*) და სხვა სახის (სამოქალაქო) უფროსის პასუხისმგებლობას (*commanders and other superiors*).⁵²² მათ შორის განსხვავებას დიდი მნიშვნელობა აქვს საერთაშორისო სისხლის სამართალში.⁵²³ პასუხისმგებლობის დაკისრების დროს უნდა დადგინდეს, პირველმა მათგანმა იცოდა ან შექმნილ ვითარებაში შეიძლებოდა სცოდნოდა თუ არა ხელქვეითის დანაშაულის შესახებ და მიიღო თუ არა გონივრული ზომები მის აღსაკვეთად, ან ამ საქმის გამოსაძიებლად გადასაცემად.⁵²⁴ სამხედრო მეთაური ისჯება იმისთვის, რომ მან ბრალეულად არ შეასრულა ხელქვეითებისადმი თავისი საზედამხედველო (მაკონტროლებელი) ფუნქცია. იგი, როგორც სამართლებრივი გარანტი, ვალდებულია, მიიღოს ყველა აუცილებელი და გონივრული ზომა ხელქვეითთა მიმართ, რათა მათ არ ჩაიდინონ დანაშაული. წინააღმდეგ შემთხვევაში, თუ ასეთი მოხდა, იგი სისხლისსამართლებრივად პასუხს აგებს უმოქმედობისათვის, ხელქვეითის მიერ ჩადენილი დანაშაულის ნორმით.

სტატუტის 28-ე მუხლიდან გამომდინარე, პასუხისმგებლობის სუბიექტთა წრე არ არის შეზღუდული სამხედრო მეთაურებით, არამედ ასევე ვრცელდება სამოქალაქო ხელმძღვანელებზე, რომელთაც არასამხედრო ადმინისტრაციული მმართველობის იერარქიაში ეფექტიანი ზედამხედველობის ფუნქცია და კონტროლის რეალური შესაძლებლობა გააჩნიათ.⁵²⁵

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლომ თავის ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში მიუთითა, რომ ფორმალური – *de jure* ძალაუფლების მქონე მეთაურის გვერდით არსებობს ასევე ფაქტობრივი – *de facto* მეთაურიც, მათ შორის არაფორმალურ სტრუქტურებში, რომელსაც შეუძლია ბრძანება გასცეს იერარქიულად ორგანიზებული ხელქვეითების მიმართ, თუნდაც ეს იყოს მეამბოხეთა ჯგუფი.⁵²⁶

სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულებაში ჩამოყალიბდა სტანდარტი, რომ მეთაურს არ შეიძლება მოეთხოვოს ხელქვეითების დანაშაულებრივ მოქმედებათა აღმკვეთი შეუძლებელი ღონისძიებების გატარება, რომ-

⁵²² იხ. Werle, *Völkerstrafrecht*, 3. Auflage, 2012, 245.

⁵²³ იხ. Karsten, JICJ 2009, 983.

⁵²⁴ მეთაურის პასუხისმგებლობას ითვალისწინებს ასევე ყოფილი იუგოსლავიის საერთაშორისო ტრიბუნალის წესდების მე-7 მუხლი და რუანდის საერთაშორისო ტრიბუნალის წესდების მე-6 მუხლი. იხ. Burghardt, *Die Vorgesetztenverantwortlichkeit im völkerrechtlichen Straftatsystem: Eine Untersuchung zur Rechtsprechung der internationalen Strafgerichtshöfe für das ehemalige Jugoslawien und Ruanda*, 2008.

⁵²⁵ იხ. ICTY, *Prosecutor v. Delalic and others*, Appeals Judgment, 20.2.2001, პარ. 193, 248.

⁵²⁶ იხ. ICC, *Prosecutor v. Lubanga*, Decision on the Confirmation of Charges, 15.6.2009, პარ. 407.

ლებიც გონივრულ რეალურ შესაძლებლობებს აღემატება. მას მოეთხოვება მხოლოდ ფაქტობრივად შესაძლებელი მოქმედებების განხორციელება.⁵²⁷

სამოქალაქო უფროსის მიმართ დაწესებულია უფრო მაღალი სტანდარტი და გამოიყენება სამხედრო მეთაურისგან აშკარად განსხვავებული მიდგომა. სამოქალაქო უფროსმა უნდა განახორციელოს ეფექტიანი ძალაუფლება და კონტროლი იმ პირის მიმართ, რომელიც სჩადის დანაშაულებრივ ქმედებას, ამასთან, იცოდა ან შეგნებულად იგნორირება გაუკეთა ინფორმაციას ხელქვეითების მიერ დანაშაულის ჩადენის შესახებ ან დანაშაულის ჩადენის განზრახვის შესახებ და არ მიიღო ზომები მათ აღსაკვეთად ან დასასჯელად. სამხედრო მეთაურის შემთხვევაში კი საკმარისია ცოდნის მენტალური ელემენტის არსებობის შესაძლებლობა.

ლიტერატურაში კრიტიკას იწვევს ის გარემოება, რომ სამოქალაქო უფროსისგან განსხვავებით, სამხედრო მეთაური ხელქვეითის მიერ ჩადენილი განზრახი დანაშაულისათვის ისჯება მაშინაც, როცა იგი, თავის მხრივ, გაუფრთხილებლობით (დაუდევრობით) გამოიჩინა უმოქმედობას.⁵²⁸

უმოქმედობისათვის სამხედრო მეთაურისა და სხვა უფროსის სისხლისმართლებრივი პასუხისმგებლობა მოითხოვს შემდეგი ობიექტური წინაპირობების არსებობას:

- უფროსსა და ხელქვეითს შორის დაქვემდებარების იერარქიული ურთიერთობა, რომელიც წარმოშობს უფროსის მიერ ხელქვეითისადმი ზედამხედველობისა და კონტროლის განხორციელების სამართლებრივ ვალდებულებას;

- უფროსის მხრიდან ეფექტიანი მართვისა და კონტროლის რეალურ დროში განხორციელების შესაძლებლობა;

- ხელქვეითის მიერ დანაშაულის ჩადენასა და უფროსის მიერ მართვისა და კონტროლის ფუნქციის სათანადოდ შეუსრულებლობას შორის ჰიპოთეტური მიზეზშედეგობრიობა⁵²⁹;

- უფროსის მხრიდან სამსახურებრივი მოვალეობის სანინალმდეგოდ დანაშაულის აღმკვეთი პრევენციული (თუ დანაშაული ჯერ არ არის ჩადენილი) ან დასჯის რეპრესიული (თუ დანაშაული უკვე ჩადენილია), აუცილებელი და გონივრული ღონისძიებების გამოუყენებლობა.

სუბიექტური მხრივ, განსხვავებულია ის მოთხოვნები, რომლებიც წაეყენება სამხედრო მეთაურისა და არასამხედრო ხელმძღვანელის უმოქმედობის დასჯადობას:

- სამხედრო მეთაურის უმოქმედობა მაშინ დაისჯება ხელქვეითის მიერ ჩადენილი საერთაშორისო დანაშაულისათვის, როცა მან „იცოდა“ (*knew*) ხელქვეითის

⁵²⁷ იხ. *ICTY, Prosecutor v. Delalic and others*, Trial Judgment, 16.11.1998, პარ. 394.

⁵²⁸ იხ. *Nerlich*, JICJ 2007, 665; *Ambos*, Internationales Strafrecht, 4. Auflage, 2014, 209-210.

⁵²⁹ არის თუ არ ეს ჰიპოთეტური კაუზალობის მოთხოვნა, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოების მართლმსაჯულებაში ცალსახად არ არის გადაწყვეტილი. *ICTY, Prosecutor v. Delalic and others*, Trial Judgment, 16.11.1998, 398. იხ. *Satzger*, Internationales und Europäisches Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 317; იხ. ასევე: *Safferling*, Internationales Strafrecht, 2011, 142. ლიტერატურაში გამოთქმულ განსხვავებულ თვალსაზრისსა და მიზეზობრივი კავშირის ობიექტური შერაცხვის კატეგორიით განვრცობის შესაძლებლობაზე იხ. *Ambos*, Der Allgemeine Teil des Völkerstrafrechts, 2002, 686-687.

მიერ ჩადენილი ძირითადი დელიქტის შესახებ³³⁰ ან თუ მას, შექმნილი ვითარებიდან გამომდინარე, ამის შესახებ უნდა სცოდნოდა (*should have known*), ან, როცა მას ჰქონდა ამის ცოდნის სათანადო საფუძველი (*had reason to know*)³³¹ და მისი ნებელობა არ უნდა იყოს შეგნებულად ბრმა (*willfully blind*).³³² მეთაური ვალდებულება, ფლობდეს საკმარისად კონკრეტულ ინფორმაციებს ხელქვეითთა შესახებ. ლიტერატურაში განვითარებულია თვალსაზრისი, რომ სამხედრო მეთაურის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის საკმარისია გაუფრთხილებლობა (დაუდევრობა).³³³

– ასევე სამოქალაქო უფროსიც ისჯება მაშინ, როცა „იცოდა“ (*knew*) ხელქვეითის დანაშაულის ჩადენის შესახებ, მაგრამ მისი დასჯადობისათვის საკმარისი არ არის ცოდნის შესაძლებლობა. შესაბამისად, მეთაური ისჯება მაშინ, როცა მან დანაშაულის ფაქტზე აშკარად მიმანიშნებელი სათანადო ინფორმაციის საფუძველზე იცოდა, მაგრამ ასეთი ინფორმაცია შეგნებულად რეაგირების გარეშე დატოვა (*consciously disregarded information which clearly indicated*), რითაც დაუშვა ხელქვეითის მიერ დანაშაულის ჩადენის შესაძლებლობა. ლიტერატურაში მითითებულია, რომ სამოქალაქო უფროსის შემთხვევაში სუბიექტურად მოითხოვება „შეგნებულობა“, რომელიც წარმოადგენს ანგლოამერიკულ *recklessness*-ის³³⁴ ფორმას. ზოგიერთი ავტორი მოითხოვს სამოქალაქო უფროსის უმოქმედობაში მინიმუმ ევენტუალური განზრახვის (*dolus eventualis*) არსებობას.³³⁵

ამდენად, რომის სტატუტის 28-ე მუხლი გამოიყენება სამხედრო მეთაურის ან სხვა უფროსის დანაშაულებრივი უმოქმედობისას. იგი აფუძნებს დანაშაულში მონაწილეობის თავისებურ სუბსიდიურ (დამხმარე) ფორმას, რომელიც არსებობს სტატუტის 25-ე მუხლის მე-3 აბზაცით გათვალისწინებულ დანაშაულში მონაწილეობის ფორმებთან ერთად.

ზემოთ მოცემულ კაზუსში, აქტიური მოქმედებით დანაშაულის ჩადენის დროს როგორც ხელქვეითის, ისე მეთაურის პასუხისმგებლობა დგება სტატუტის 25-ე მუხლში მოცემული ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრინციპის საფუძველზე. ამიტომ ორ ნორმას – სტატუტის 25-ე და 28-ე მუხლებს შორის კოლიზიის შემთხვევაში, უპირატესობა ენიჭება 25-ე მუხლს, რის გამოც თავდაპირველად უნდა შემოწმდეს, ხომ არ წარმოადგენს მეთაურის

³³⁰ მაშასადამე, მოითხოვება მეორე ხარისხის პირდაპირი განზრახვა. სწორედ მეთაურის პოზიცია წარმოადგენს ხელქვეითის ძირითადი დანაშაულის ცოდნის მნიშვნელოვან მინიშნებას. იხ. *ICTY, Prosecutor v. Blaskic, Appeals Judgment*, 29. 07. 2004, 56; *ICTY, Prosecutor v. Delic, Trial Judgment*, 15.9.2008, 63-64. ამის შესახებ იხ. ასევე: *Ambos, Internationales Strafrecht*, 4. Auflage, 2014, 208.

³³¹ 'should have known' და 'had reason to know' შორის განსხვავებაზე იხ. *ICC, Prosecutor v. Bemba, Decision on the Confirmation of Charges*, 15.6.2009, პარ. 434.

³³² იხ. *ICTY, Prosecutor v. Hadzihasanovic and Kubura, Appeals Judgment*, 22.4.2008, პარ. 26.

³³³ იხ. *Trifflerer, Lüderssen-Festschrift*, 2002, 452; *Ambos, Internationales Strafrecht*, 4. Auflage, 2014, 209; *Ambos, LJIL* 22 (2009), 722; *Werle, Völkerstrafrecht*, 3. Auflage, 2012, 252-253.

³³⁴ ქართული სისხლის სამართლის გაგებით, იგი წარმოადგენს ევენტუალური განზრახვისა და თვითიმედოვნების გამაერთიანებელ ფორმას.

³³⁵ განსხვავებული თვალსაზრისების შესახებ იხ. *Ambos, Internationales Strafrecht*, 4. Auflage, 2014, 209.

ქმედება სტატუტის 25-ე მუხლის მე-3 აბზაციტ გათვალისწინებულ დანაშაულში მონაწილეობის რომელიმე ფორმას. მხოლოდ ამის შემდეგ, თუ ვერ დადგება პასუხისმგებლობა სტატუტის 25-ე მუხლით, შეიძლება შემოწმდეს მეთაურის უმოქმედობისათვის სტატუტის 28-ე მუხლით გათვალისწინებული პასუხისმგებლობის საფუძვლები.⁵³⁶ ამ ნორმის სუბსიდიური ხასიათიდან გამომდინარე, მხოლოდ იმ შემთხვევაში დადგება სამხედრო მეთაურის ან სხვა უფროსის პასუხისმგებლობა უმოქმედობისათვის სტატუტის 28-ე მუხლით იმ დანაშაულისათვის, რომელიც მისმა ხელქვეითმა უშუალოდ ჩაიდინა მოქმედებით, როცა მის ქმედებაში არ არის სტატუტის 25-ე მუხლით გათვალისწინებული დანაშაულის ამსრულებლობის ან თანამონაწილეობის რომელიმე ფორმა.

3.3.2. ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით

JCE-ისა და მეთაურის პასუხისმგებლობის ფორმები წმინდა საერთაშორისო სისხლის სამართლის ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის სახეებია. შესაბამისად, მათი ზუსტი ანალოგი ნაციონალური სისხლის სამართლის სისტემაში არ მოიპოვება.

რომის სტატუტის მოთხოვნაა, სახელმწიფომ პირდაპირი (სისხლის სამართლის კერძო ნაწილში კონკრეტული დანაშაულის შემადგენლობის შემოტანით) ან ირიბი (ზოგად ნაწილში უმოქმედობის დასჯადობის საფუძვლების განსაზღვრით) ფორმით დააწესოს პასუხისმგებლობა სამხედრო და სამოქალაქო მეთაურის და სხვა უფროსის უმოქმედობისათვის, რათა შესაძლებელი იყოს მათი სისხლისსამართლებრივი დევნა საერთაშორისო დანაშაულებისათვის.

საქართველოს 1999 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილი არ ითვალისწინებს სპეციალურ შემადგენლობას მეთაურისა და სხვა უფროსის პასუხისმგებლობის შესახებ, მაგრამ სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის დებულებიდან გამომდინარე, რომელიც მოცემულია მე-8 მუხლის მე-3 ნაწილში, მეთაურს, თუ მას შეგნებული აქვს თავისი ხელქვეითის მოქმედების მართლსაწინააღმდეგო ხასიათი, ე.ი. განზრახვის არსებობისას, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა დაეკისრება უმოქმედობისათვის, კოდექსის კერძო ნაწილის შესაბამისი მუხლებით, რომლებიც გათვალისწინებულია საერთაშორისო დანაშაულებისათვის, იმ პირობით, რომ მას ეკისრებოდა მოქმედების სპეციალური სამართლებრივი მოვალეობა, ჰქონდა ასეთი მოქმედების შესრულების შესაძლებლობა და სავალდებულო და შესაძლებელი მოქმედებით შედეგი თავიდან იქნებოდა აცილებული. იმ შემთხვევაში კი, როცა მეთაურს შეეძლო სცოდნოდა თავისი ხელქვეითის მართლსაწინააღმდეგო ქმედების შესახებ, ე.ი. გაუფრთხილებლობის დროს, მეთაური არ დაისჯება მისი დანაშაულებრივი უმოქმედობით საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენისათვის, ვინაიდან ეს დანაშაულები, ქართული კოდექსის შესაბამისად, შეიძლება მხოლოდ განზრახ იქნეს ჩადენილი. სხვა მხრივ, მეთაური შესაძლებელია დაისაჯოს დანაშაულებრივი უმოქმედობისათვის ისეთი

⁵³⁶ იხ. *Satzger*, Internationales und Europäisches Strafrecht, 6. Auflage, 2013, 316; იხ. ასევე: *ICTY, Prosecutor v. Blaskic*, Appeals Judgment, 29.7.2004, 91-92.

ზოგადი ნორმებით, როგორიცაა სიცოცხლის მოსპობა გაუფრთხილებლობით, სხვისი ქონების გაუფრთხილებლობით განადგურება და ა. შ.

2003 წლის 14 აგვისტოს კანონით, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 413-ე მუხლს დაემატა შენიშვნა, რომლის მიხედვითაც, კოდექსის XLVII თავით გათვალისწინებული დანაშაულისათვის შეიარაღებულ კონფლიქტში მონაწილე შეიარაღებული ძალების ანდა მათი ქვედანაყოფების მეთაური ან/და სხვა ხელმძღვანელი პასუხს აგებს ამ თავის შესაბამისად იმ შემთხვევაშიც, როცა აღნიშნული დანაშაული ჩაიდინა მის ხელმძღვანელობას ან/და კონტროლს დაქვემდებარებულმა შეიარაღებულმა ძალებმა, რაც გამომწვეული იყო მეთაურის ან/და სხვა შესაბამისი ხელმძღვანელის უმოქმედობით.

კანონის ეს დამატება წარმოადგენს არა კერძო ნაწილის სპეციალურ შემადგენლობას, არამედ – ნორმას, რომელიც შეიარაღებულ კონფლიქტში მონაწილე შეიარაღებული ძალების ანდა მათი ქვედანაყოფების მეთაურს ან/და სხვა ხელმძღვანელს აკისრებს სამართლებრივი გარანტიის ფუნქციას.

შესაძლებელია, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში შეიქმნას დანაშაულის სპეციალური შემადგენლობა, რომელიც დააწესებს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას მეთაურისა და სხვა უფროსის განზრახი ან გაუფრთხილებლობითი დანაშაულებრივი უმოქმედობისათვის, რათა იგი სრულად შეესაბამებოდეს *ჟენევის კონვენციების I დამატებითი ოქმით*, ასევე *რომის სტატუტით* გათვალისწინებულ მოთხოვნებს.⁵³⁷

ამდენად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი ითვალისწინებს სამხედრო მეთაურისა და სხვა უფროსის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას განზრახი უმოქმედობისათვის, ხელქვეითის მიერ ჩადენილი დანაშაულის შემადგენლობით, მაგრამ არ ითვალისწინებს მათ პასუხისმგებლობას გაუფრთხილებლობითი უმოქმედობის შემთხვევაში, რის გამოც, *რომის სტატუტთან* შედარებით დასჯადობის ფარგლები უფრო ვიწროა. თუ პარალელს გაავლებთ *გერმანულ სისხლის სამართალთან*, *ფედერაციული რესპუბლიკის საერთაშორისო სისხლის სამართლის კოდექსის (Völkerstrafgesetzbuch) მე-4* („სამხედრო მეთაურისა და სხვა უფროსის პასუხისმგებლობა“) და *მე-13* („სამეთვალყურეო მოვალეობების შეუსრულებლობა“) მუხლების შინაარსი ასეთია: სამხედრო მეთაურის სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობა შერეული უმოქმედობისათვის ხელქვეითის მიერ ჩადენილი საერთაშორისო დანაშაულის ნორმით დგება მხოლოდ იმ შემთხვევებში, როცა მეთაური განზრახ არ აღკვეთს ხელქვეითის საერთაშორისო დანაშაულს და მას, ამავდროულად, უნდა პქონდეს ხელქვეითის მიერ დანაშაულის ჩადენის განზრახვაც. მეთაურისა და სხვა უფროსის გაუფრთხილებლობის შემთხვევების დასჯადობა ცალკე გათვალისწინებულია ამავე კოდექსის მე-13 მუხლით,

⁵³⁷ ზოგიერთი ქვეყნის სისხლის სამართლის კანონმდებლობა, მაგალითად, *ბელორუსიის* სსკ-ის 137-ე მუხლი, დასჯადად აცხადებს მხოლოდ განზრახ უმოქმედობას და, ამგვარად, არასრულია *ჟენევის კონვენციების* პირველი დამატებითი ოქმით გათვალისწინებული მოთხოვნების თვალსაზრისით. ასევე, *გერმანიის საერთაშორისო სისხლის სამართლის კოდექსის (Völkerstrafgesetzbuch) მე-4* და *მე-13* პარაგრაფები განსხვავდება *რომის სტატუტის* 28-ე მუხლისაგან და შესაძლებლობას არ იძლევა, გაუფრთხილებლობის დროს მეთაური დაისაჯოს ხელქვეითის მიერ ჩადენილი განზრახი დანაშაულის უმოქმედობით ჩადენისათვის.

როგორც დამოუკიდებელი დელიქტი და წარმოადგენს გადაცდომას. იგი იწვევს მეთაურისა და სხვა უფროსის პასუხისმგებლობას წმინდა უმოქმედობისათვის, ამ სპეციალური ნორმით და არა ხელქვეითის მიერ ჩადენილი საერთაშორისო დანაშაულის შემადგენლობით.⁵³⁸ მაშასადამე, გაუფრთხილებლობითი უმოქმედობისათვის მეთაურის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხი გერმანული კანონმდებლობის მიხედვითაც რომის სტატუტისგან განსხვავებულად არის გადანყვეტილი.

3.4. დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადობა

საერთაშორისო სისხლის სამართალში დასჯადია არა მარტო დამთავრებული, არამედ, დაუმთავრებელი დანაშაულიც. როგორც წესი, დაუმთავრებელი დანაშაულის სტადიაზე, ზოგადად, დასჯადია მხოლოდ დანაშაულის მცდელობა, თუმცა რომის სტატუტის 25-ე მუხლით გათვალისწინებული თანაამსრულებლობის ფართო კონცეფციიდან გამომდინარე, საერთაშორისო დანაშაულის მოსამზადებელ ეტაპზე მონაწილე პირიც, რომელმაც დანაშაულის ჩადენაში შეიტანა წვლილი, აგებს პასუხს, როგორც ამ დანაშაულის ერთ-ერთი მონაწილე. ამასთან, მკაცრად არ მოითხოვება უშუალო მიზეზობრივი კავშირი დანაშაულის მოსამზადებელ მოქმედებასა და საერთაშორისო დანაშაულით დამდგარ შედეგს შორის.

რომის სტატუტის გარდა, საერთაშორისო დანაშაულის დასჯადობა დანაშაულის ფაქტობრივად ჩადენამდე გათვალისწინებულია გენოციდის კონვენციის მე-3 (b) მუხლში, ასევე ყოფილი იუგოსლავიის დროებითი ტრიბუნალის წესდების მე-4 მუხლის მე-3 (b) აბზაცსა და რუანდის დროებითი ტრიბუნალის წესდების მე-2 მუხლის მე-3 (b) აბზაცში.

საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის მიხედვითაც, აგრესიის დაგეგმვა და მომზადება წარმოადგენს დამოუკიდებელ დამთავრებულ დანაშაულს. ლიტერატურაში ასეთი დამოუკიდებელი დასჯადობის შემადგენლობა ნაწილობრივ აღიარებულია ასევე სხვა საერთაშორისო დანაშაულისთვისაც. სისხლის სამართლის დროებითი ტრიბუნალების საერთაშორისო მართლმსაჯულებაში დღემდე არსებული პრაქტიკის მიხედვით, გენოციდი, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული და ომის დანაშაული მაშინ არის დამთავრებული, როცა ადგილი აქვს დანაშაულის ფაქტობრივად ჩადენას.⁵³⁹ ასეთი მიდგომა აღიარებულია ასევე არაერთ ეროვნულ სისხლის სამართალში.

⁵³⁸ იხ. *Ambos*, CLF 1999, 1, 16.

⁵³⁹ იხ. *Safferling*, ZStW 2006, 707.

3.4.1. საერთაშორისო დანაშაულის დაგეგმვა და მომზადება

საერთაშორისო სისხლის სამართალში დანაშაულის დაგეგმვა და მომზადება ჯერ კიდევ ნიურნბერგის ტრიბუნალის წესდებით იყო გათვალისწინებული. ამ წესდების მე-6 (a) მუხლი, აგრესიული ომის წარმოებასთან (*waging*) ერთად, ითვალისწინებს მისი დაგეგმვის, მოზადებისა და დანყების (*planning, preparation, initiation*) სისხლისსამართლებრივ დასჯადობას.

ყოფილი იუგოსლავიის დროებითი საერთაშორისო ტრიბუნალის წესდების მე-7 მუხლის პირველი აბზაციითა და რუანდის დროებითი საერთაშორისო ტრიბუნალის წესდების მე-6 მუხლის პირველი აბზაციით დასჯადია იმ პირის ქმედება, რომელმაც საერთაშორისო დანაშაული დაგეგმა (*planned*) ან სხვაგვარად მიიღო მონაწილეობა მის დაგეგმვაში, ან მომზადებაში (*otherwise aided and abetted in the planning or preparation*). დაგეგმვა მოიცავს განსაზღვრული საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენის გეგმის შედგენას, ხოლო მომზადება არის ნებისმიერი საშიში ქმედება, რომელმაც ხელი უნდა შეუწყოს დაგეგმილი დანაშაულის ჩადენას.⁵⁴⁰

ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის საერთაშორისო ტრიბუნალების წესდებებისგან განსხვავებით, რომის სტატუტი არ შეიცავს პირდაპირ ნორმას, რომელიც, ზოგადად, დასჯადად გამოაცხადებდა საერთაშორისო დანაშაულის დაგეგმვას ან მომზადებას. რომის სტატუტის 23-ე მუხლის მე-7 (e) აბზაცის პროექტი კი, კონკრეტულად შეიცავდა დებულებას საერთაშორისო დანაშაულის მომზადებისა და მასში მონაწილეობის დასჯადობის შესახებ, მაგრამ მხოლოდ ამ დანაშაულის დამთავრების ან მცდელობის შემთხვევებში. დღეისათვის მომზადების სტადიაზე დახმარებითი მოქმედებების დასჯადობას მოიცავს რომის სტატუტის 25-ე მუხლის მე-3 (c) აბზაცი. გარდა ამისა, საერთაშორისო სისხლის სამართალში აღიარებული თანამსრულებლობის შერაცხვის ფართო კონცეფცია შესაძლებლობას იძლევა, დაისაჯოს პირი დანაშაულის მოსამზადებელ ეტაპზე შესრულებული მოქმედებებისათვის, თუ ამ დანაშაულმა მიაღწია მცდელობის ან დამთავრებული დანაშაულის სტადიას.

3.4.2. საერთაშორისო დანაშაულის მცდელობა

საერთაშორისო სისხლის სამართლის ისტორიაში დანაშაულის მცდელობის კოდიფიკაცია და ნებაყოფლობით ხელის აღების შესახებ დაწერილი ნორმის შემოღება მოხდა რომის სტატუტით.⁵⁴¹ ამით იგი განსხვავდება მისი წინამორბედი *ad hoc* ტრიბუნალების წესდებებისგან. სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულებაში ნაკლები მნიშვნელობის მიუხედავად, მცდელობის დასჯადობა აღიარებულია საერთაშორისო სისხლის სამართლის მიერ, როგორც საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართლის ნაწილი ან საყოველთაოდ აღიარებული სამარ-

⁵⁴⁰ იხ. *ICTY, Prosecutor v. Kordic and Cerkez, Appeals Judgment*, 17.12.2004, პარ. 26.

⁵⁴¹ იგი რომის სტატუტში შეტანილ იქნა სტატუტის მიღების ბოლო ეტაპზე და საჭიროებს შემდგომ კონკრეტიზაციას ICC-ის სასამართლო პრაქტიკის მიერ. იხ. *Satzger, Internationales und Europäisches Strafrecht*, 6. Auflage, 2013, 318.

თლის ნორმა.⁵⁴² წინააღმდეგობრივი იქნებოდა საერთაშორისო დანაშაულის მცდელობის სტადიის წინარე ეტაპის, კერძოდ, აგრესიის დანაშაულის მომზადების ან სხვა საერთაშორისო დანაშაულების საერთო დანაშაულებრივი გეგმის შედგენაში მონაწილეობის დასჯადად გამოცხადება, ხოლო იმავე დანაშაულების მცდელობის არადასჯად ქმედებებად მიჩნევა.⁵⁴³

რომის სტატუტის 25-ე მუხლის მე-3 „f“ აბზაცის პირველი წინადადებით, მცდელობა დასჯადია, თუ სტატუტით გათვალისწინებული საერთაშორისო დანაშაული არ არის დამთავრებული. იგი ეხება სტატუტით გათვალისწინებულ დანაშაულთა ყველა შემადგენლობას.

მცდელობა სახეზეა, როცა პირი შეეცდება საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენას ისეთი მოქმედებით, რომელიც წარმოადგენს უშუალოდ დანაშაულის ჩადენაში შეტანილ მნიშვნელოვან წვლილს, თუ დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი პირის ნებისაგან დამოუკიდებელი გარემოებების გამო.

სხვა სიტყვებით, მცდელობა ობიექტურად გამოიხატება ისეთი მოქმედების ჩადენაში, რომელიც წარმოადგენს დანაშაულის ჩადენის დაწყებისაკენ გადადგმულ მნიშვნელოვან ნაბიჯს (*taking action that commences its execution by means of a substantial step*). მცდელობის სუბიექტურ ელემენტზე კი, პირდაპირ არ არის მითითებული, მაგრამ იგი გამომდინარეობს შემდეგი სიტყვებიდან: „დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი პირის ნებისაგან დამოუკიდებელი გარემოებების გამო“.⁵⁴⁴

ლიტერატურაში მითითებულია, რომ რომის სტატუტის 25-ე მუხლის მე-3 „f“ აბზაცის პირველ წინადადებაში მოცემული მცდელობის დეფინიცია (*action that commences its execution by means of a substantial step*) წარმოადგენს შერეულ ფრანგულ-ამერიკულ ფორმულირებას.⁵⁴⁵ იგი არც ფორმალურ-ობიექტური და არც მკაცრი სუბიექტური თეორიის მიხედვით არ არის ჩამოყალიბებული, არამედ წარმოადგენს შერეულ სუბიექტურ-ობიექტურ მიდგომას, რომლის მიხედვითაც, მცდელობა წარმოადგენს პირის ობიექტურად მანიფესტირებულ დანაშაულებრივ ნებას.⁵⁴⁶

რომის სტატუტში მოცემული დეფინიციის მიხედვით, არ არსებობს ICC-ის მიერ დანაშაულის მომზადების ზოგადად დასჯადობის შესაძლებლობა, ხოლო დასჯადი მცდელობის ეტაპი მაშინ არის მიღწეული, როცა პირმა ქმედების შემადგენლობის განხორციელება უკვე „დაიწყო“ (ფრანგული „პირველი აქტის თეორია“) და ამისათვის გადადგა „მნიშვნელოვანი ნაბიჯი“ (ამერიკული „*substantial step*“), რითაც განხორციელებულია დანაშაულის ესა თუ ის ობიექტური ნიშანი.

რომის სტატუტი არ შეიცავს საერთაშორისო დანაშაულის მცდელობისათვის სასჯელის სავალდებულო შემცირების შესახებ სპეციალურ ნორმას, თუმცა სასჯელის შეფარდებისას გაითვალისწინება ის გარემოება, რომ დანაშაულის მცდელობისას ქმედების სიმძიმე უფრო ნაკლებია, ვიდრე იმავე დამთავრებული

⁵⁴² იხ. *Ambos, Internationales Strafrecht*, 4. Auflage, 2014, 216.

⁵⁴³ იხ. *Safferling, ZStW* 2006, 708.

⁵⁴⁴ იხ. *Safferling, Internationales Strafrecht*, 2011, 145-146; იხ. ასევე: *Safferling, ZStW* 2006, 711.

⁵⁴⁵ იხ. *Jeschek, JICJ* 2 (2004), 51; *Safferling, ZStW* 118 (2006), 709.

⁵⁴⁶ იხ. *Ambos, Internationales Strafrecht*, 4. Auflage, 2014, 216.

დანაშაულის დროს. სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულებაში სწორედ ქმედების სიმძიმე მიიჩნევა სასჯელის ზომის განსაზღვრისას გადამწყვეტად.⁵⁴⁷

რომის სტატუტით არ არის კონკრეტულად განსაზღვრული მცდელობის დაწყების დრო, როცა დანაშაულის ჩადენა ხდება რამდენიმე პირის მონაწილეობით, ასევე, როდის არის თანამონაწილეობის მცდელობა ან უვარგისი მცდელობა ცალკეულ კონკრეტულ შემთხვევებში დასჯადი.⁵⁴⁸

დანაშაულის მცდელობის პრაქტიკული მნიშვნელობა საერთაშორისო სისხლის სამართალში დაბალია, თუმცა არის მისი გამოყენების შემთხვევები.

მაგალითად, ყოფილი იუგოსლავიის სისხლის სამართლის დროებითმა საერთაშორისო ტრიბუნალმა ერთ-ერთ საქმეზე გადაწყვიტა, რომ ორი დაზარალებულის მიმართ ჩადენილი განზრახი მკვლელობის მცდელობა წარმოადგენდა მათი ადამიანური ღირსების მძიმე ხელყოფას – ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულს.⁵⁴⁹

ამდენად, მცდელობის დასჯადობის სამართლებრივ რეგლამენტაციას თავისი მნიშვნელობა აქვს. საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში, თუ ვერ დადგინდა კონკრეტული პირის მოქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის მიზეზშედეგობრიობა, მაშინ შესაძლებელია მცდელობის კონსტრუქციის გამოყენება, თუ სახეზეა ამ დანაშაულის სუბიექტური ელემენტები.

3.4.3. საერთაშორისო დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება

რომის სტატუტის 25-ე მუხლის მე-3 „f“ აბზაცის მე-2 წინადადებით, თუ საერთაშორისო დანაშაულის ჩამდენი პირი უარს იტყვის დანაშაულის ჩადენის მცდელობაზე ან სხვაგვარად ხელს შეუშლის დანაშაულის ბოლომდე მიყვანას, არ დაისჯება სტატუტით გათვალისწინებული დანაშაულის მცდელობისათვის, თუ იგი სრულად და ნებაყოფლობით აიღებს ხელს თავის დანაშაულებრივ განზრახვაზე.

სტატუტის მიერ პირდაპირ არ არის გაცემული პასუხი კითხვაზე, დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება წარმოადგენს მცდელობის შემადგენლობის ნეგატიურ ნიშანს, რომელიც მცდელობის დასჯადობას გამორიცხავს, თუ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის გამომრიცხველ პერსონალურ გარემოებას.⁵⁵⁰ ამ კითხვაზე პასუხის გაცემა მნიშვნელოვანია იმის გასარკვევად, (მთავარი) ამსრულებლის მიერ დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება თუ რა შედეგს იწვევს დანაშაულის სხვა მონაწილეებისათვის. მისი მცდელობის შემადგენლობის ნეგატიურ ნიშნად აღიარების შემთხვევაში, დანაშაულის ყვე-

⁵⁴⁷ იხ. ICTY, *Prosecutor v. Kordic and Cerkez*, Appeals Judgment, 17.12.2004, პარ. 1079.

⁵⁴⁸ იხ. *Ambos*, *Der Allgemeine Teil des Völkerstrafrechts*, 2002, 488; *Safferling*, ZStW 2006, 712.

⁵⁴⁹ იხ. ICTY, *Prosecutor v. Vasiljevic*, Trial Judgment 29.11.2002, პარ. 239; ICTY, *Prosecutor v. Vasiljevic*, Appeals Judgment, 25.02.2004, პარ. 166; იხ. ასევე: *Cassese*, JICJ 2(2004), 266.

⁵⁵⁰ იხ. *Werle*, *Völkerstrafrecht*, 3. Auflage, 2012, 302-303; *Ambos*, *Internationales Strafrecht*, 4. Auflage, 2014, 217; *Satzger*, *Internationales und Europäisches Strafrecht*, 6. Auflage, 2013, 318-319; *Safferling*, *Internationales Strafrecht*, 2011, 145-146.

ლა მონაწილე გათავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან, რადგან არ იარსებებს საერთაშორისო დანაშაულის ძირითადი უმართლობა. იმ შემთხვევაში კი, თუ იგი (მთავარი) ამსრულებლის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების პერსონალურ ნიშნად იქნება მიჩნეული, მაშინ ავტომატურად არ გამოიწვევს დანაშაულის სხვა მონაწილეთა პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებას, არამედ აუცილებელია, თითოეულმა მათგანმა პერსონალურად აიღოს ხელი დანაშაულზე.⁵⁵¹

ამრიგად, საერთაშორისო სისხლის სამართალი ავითარებს იმ თვალსაზრისს, რომ დანაშაულზე ნებაყოფლობით ხელის აღება წარმოადგენს ე.წ. ნამახალისებელ (მასტიმულირებელ) ნორმას, რომელიც იწვევს პირის პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლებას და არა უბრალოდ სასჯელის შემამსუბუქებელ გარემოებას.

3.5. ინდივიდუალური პასუხისმგებლობა ქართული სისხლის

სამართლის მიხედვით

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, ისევე როგორც რომის სტატუტის 25-ე მუხლი, აგებულია ინდივიდუალური სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრინციპზე. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსგან განსხვავებით, სისხლის სამართლის საქმის განმხილველ სასამართლოს საქართველოში უფლებამოსილება აქვს, თავისი იურისდიქცია განახორციელოს როგორც ფიზიკური, ისე იურიდიული პირების მიმართ. ქართული კოდექსის 33-ე მუხლი, რომის სტატუტისაგან განსხვავებით, პასუხისმგებლობის საწყის ასაკად აწესებს 14 წელს.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-7 თავი ეძღვნება დანაშაულის ამსრულებლობის, თანამსრულებლობისა და დანაშაულში თანამონაწილეობისათვის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხებს.

ქართული კოდექსის 22-ე მუხლის მიხედვით, ამსრულებელია ის, ვინც უშუალოდ ჩაიდინა დანაშაული (უშუალოდ ამსრულებლობა), აგრეთვე, ვინც თანამსრულებელთან ერთად უშუალოდ მონაწილეობდა დანაშაულის ჩადენაში (თანამსრულებლობა), ასევე ის, ვინც დანაშაული ჩაიდინა სხვა ისეთი პირის მეშვეობით, რომელსაც არ ეკისრება სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა (ასაკის, ფსიქიკური დაავადების ან სხვა გარემოების გამო). ეს უკანასკნელი შემთხვევა არის შუალობითი ამსრულებლობა. იგი გაცილებით ვიწროა, ვიდრე საერთაშორისო სისხლის სამართლის „შუალობითი ამსრულებლობა“.

ქართული კოდექსის 23-ე მუხლიდან გამომდინარე, თანამონაწილეობა ნიშნავს ორი ან მეტი პირის განზრახ ერთობლივ მონაწილეობას განზრახი დანაშაულის ჩადენაში. თანამონაწილეობის სახეებია: ორგანიზატორი, ნამქეზებელი, დამხმარე. საერთაშორისო სისხლის სამართლისგან განსხვავებით, ქართული სისხლის სამართალი ითვალისწინებს თანამონაწილეობის უფრო მეტ ფორმას.

დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგე-

⁵⁵¹ ქართულ სისხლის სამართალში ჩამოყალიბდა ეს უკანასკნელი მიდგომა. იხ. მ. ტურავა, სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, მე-9 გამოცემა, 2013, 323, 341.

ბლობის საკითხებს ეძღვნება საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-6 თავი. ამ კოდექსის მიხედვით, დაუმთავრებელი დანაშაულის სტადიებია დანაშაულის მომზადება და მცდელობა. კოდექსით დასჯადია მძიმე და განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის მომზადება, აგრეთვე ზოგიერთი ნაკლებად მძიმე დანაშაულის მომზადება. დაუმთავრებელი დანაშაულის დასჯადი სტადიებითაც ქართული სისხლის სამართალი განსხვავდება საერთაშორისო სისხლის სამართლისგან.

საერთაშორისო სისხლის სამართლის ანალოგიურად, ქართული სისხლის სამართლის კოდექსით, ზოგიერთი დანაშაულის მომზადება გამოცხადებულია დამთავრებულ დანაშაულად. მაგალითად, კოდექსის 404-ე მუხლით გათვალისწინებულია აგრესიული ომის მომზადების შემადგენლობა.

დანაშაულის მომზადება არის დანაშაულის ჩადენისათვის პირობების განზრახ შექმნა (ქართული კოდექსის მე-18 მუხლი), ხოლო დანაშაულის მცდელობა განზრახი ქმედებაა, რომელიც უშუალოდ მიმართულია დანაშაულის ჩასადენად, მაგრამ დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი (ამავე კოდექსის მე-19 მუხლი).

საქართველოს სსკ-ის 21-ე მუხლი ითვალისწინებს პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებას, თუ მან მომზადების ან მცდელობის სტადიაზე დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით და საბოლოოდ აიღო ხელი. დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება შეიძლება როგორც დანაშაულის მომზადების, ისე (დაუმთავრებელი და დამთავრებული) მცდელობის სტადიაზე. ნებაყოფლობით ხელის აღების დროს, თუ პირის მიერ ფაქტობრივად ჩადენილი ქმედება შეიცავს სხვა დანაშაულის ნიშნებს, იგი დაისჯება ფაქტობრივად ჩადენილისათვის. მაგალითად, თუ პირმა ხელი აიღო მკვლელობის განზრახვაზე მას შემდეგ, რაც მან მსხვერპლს მიაყენა ჯანმრთელობის მძიმე დაზიანება, იგი, მართალია, არ დაისჯება მკვლელობის მცდელობისათვის, მაგრამ დაისჯება ჯანმრთელობის განზრახ მძიმე დაზიანებისათვის. პირმა ნებაყოფლობითი ხელის აღების დროს თავისი აქტიური მოქმედებით თავიდან უნდა აიცილოს შედეგი. თუ პირმა, აქტიური მეცადინეობის მიუხედავად, თავიდან ვერ აიცილა შედეგი, იგი დაისჯება დამთავრებული დანაშაულისათვის. ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით, დანაშაულის ჩადენაზე ნებაყოფლობით ხელის აღება შეიძლება პირის უმოქმედობითაც.

მცდელობის შემთხვევაში პირის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების შესაძლებლობა, რასაც ითვალისწინებს საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 21-ე მუხლი, დასაბუთებულია ე.წ. „ოქროს ხიდის“ თეორიით, რომელიც უკავშირდება ცნობილი გერმანელი მეცნიერის ანსელმ ფოიერბახის სახელს.

ამრიგად, ნებაყოფლობით ხელის აღება დანაშაულის ბოლომდე მიყვანაზე შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა შედეგის დადგომა, ანუ სამართლებრივი სიკეთის დაზიანება თავიდან იქნება აცილებული. ნორმა ნებაყოფლობით ხელის აღების შესახებ ნამახალისებელი, ანუ მასტიმულირებელი ნორმაა ქართულ სისხლის სამართალში. პირი არ ისჯება არა იმიტომ, რომ დასჯადი ქმედება არ ჩაუდენია, არამედ იმიტომ, რომ სისხლის სამართლის პოლიტიკის ამოცანებიდან გამომდინარე, კანონმდებელი ნებისმიერ პიროვნებას შესაძლებლობას აძლევს, მიუხედავად უკვე გაკეთებულისა, თუ სამართლებრივი სიკეთის

დაზიანებას თავიდან აიცილებს, არ დაისაჯოს. სწორედ სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენის მიზნის მიღწევას ნებაყოფლობით ხელის ალების მთავარი ამოცანა.

ამრიგად, საქართველოს სისხლის სამართალი ეფუძნება ინდივიდუალური სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრინციპს და თანაამსრულებლობის, თანამონაწილეობისა და ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის განმსაზღვრელ სხვა საკითხებში მთელი რიგი განსხვავებების მიუხედავად, წინააღმდეგობაში არ მოდის საერთაშორისო სისხლის სამართლის ზოგად პრინციპებთან.

4. სასჯელები

4.1. საერთაშორისო სისხლის სამართალში

რომის სტატუტის 23-ე მუხლში, როგორც აღინიშნა, მოცემულია პრინციპი, რომ „არ არსებობს სასჯელი კანონის გარეშე“, რომლის მიხედვითაც, სტატუტის მე-7 ნაწილში (მუხ. 77-ე-მე-80) გათვალისწინებულია სასჯელები, რომლებიც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შეუძლია გამოიყენოს.

საერთაშორისო სამართლის კომისიის 1994 წლის პროექტისგან განსხვავებით, რომის სტატუტმა უბრალოდ მითითება კი არ გააკეთა შიდასახელმწიფოებრივ სამართალში არსებულ სასჯელთა სისტემაზე, მაგალითად, იმ სახელმწიფოს სანქციათა გამოყენებაზე, რომლის ტერიტორიაზეც ჩადენილია დანაშაული, არამედ თვითონ შექმნა ნორმები სანქციების შესახებ. სტატუტის მე-5 მუხლში მითითებული დანაშაულებისთვის ეროვნული კანონმდებლობით გათვალისწინებული სანქციების გამოყენების დაწესებას შეეძლო გამოენვია სიძნელეები. შესაძლებელია, რომ წევრ სახელმწიფოთა ეროვნულ კანონებში მოცემული სანქციები სრულიად არაადეკვატური ყოფილიყო ან ისეთი სასჯელები ყოფილიყო გათვალისწინებული, რომელთა გამოყენებაც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს არ შეუძლია (მაგალითად, სიკვდილით დასჯა ან სხეულის დაზიანების მიმყენებელი სასჯელები). ამან გამოიწვია იმის აუცილებლობა, რომ თვით სტატუტში ჩამოყალიბებულიყო ის სასჯელები, რასაც ICC გამოიყენებდა.

სტატუტის 77-ე მუხლი ძირითადი სასჯელის სახით ითვალისწინებს თავისუფლების აღკვეთას 30 წლამდე ვადით. გამონაკლის შემთხვევებში, ვადიანი თავისუფლების აღკვეთის ამ უმაღლესი ზომის ნაცვლად შეიძლება დაინიშნოს უვადო თავისუფლების აღკვეთა, თუ ეს გამართლებულია დანაშაულის განსაკუთრებული სიმძიმითა და დამნაშავეს პიროვნული თვისებებით.

ICC უფლებამოსილია, თავდაპირველად შეფარდებული სასჯელის ღონისძიება დანიშნული სასჯელის 2/3-ის მოხდის შემდეგ, ხოლო უვადო თავისუფლების აღკვეთის დროს 25 წლის გავლის შემდეგ და ამ დროიდან რეგულარული მონაკვეთებით გადასინჯოს (მუხ. 110-ე). როგორც დამატებითი სასჯელის ღონისძიება, შეიძლება ჯარიმისა და ქონების კონფისკაციის გამოყენება. ეს ქონება შეიძლება სასამართლოს გადაწყვეტილებით გადაეცეს ქონების მართვის სპეციალურ ფონდს მიყენებული ზიანის ასანაზღაურებლად, მსხვერპლის და მისი ახლო-

ბლების სასარგებლოდ. ფონდი ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეის გადაწყვეტილებით შექმნილი ორგანოა და იმ კრიტერიუმებით იმართება, როგორსაც იგი განსაზღვრავს.

ICC სასჯელს განსაზღვრავს სტატუტის 78-ე მუხლით გათვალისწინებული საფუძვლებით. მე-80 მუხლი ადგენს, რომ სტატუტის მე-7 თავი ზეგავლენას არ ახდენს ეროვნული სამართლის მიხედვით გათვალისწინებული სასჯელის სახეების გამოყენებაზე, ამიტომ არც მისი სიტყვა-სიტყვით შიდასახელმწიფოებრივ სამართალში ასახვის არავითარი ვალდებულება არსებობს.

4.2. ქართული სისხლის სამართლის მიხედვით

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის სანქციათა სისტემა მოცემულია ამავე კოდექსის მე-40 მუხლში, ხოლო მის ცალკეულ მუხლებში განსაზღვრულია მათი კონკრეტული შინაარსი.

საქართველოს, როგორც 1999 წლის 27 აპრილიდან ევროსაბჭოს წევრი ქვეყნის, კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს სიკვდილით დასჯას. მართალია, 1950 წლის ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის⁵⁵² მე-2 მუხლი, ისევე როგორც ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია, არ შეიცავს ნორმებს, რომლებიც სიკვდილით დასჯის გაუქმებას მოითხოვს, მაგრამ კონვენციის მე-6 ოქმი (მშვიდობიან ვითარებაში სიკვდილით დასჯის გაუქმების შესახებ)⁵⁵³ და მე-13 ოქმი (ნებისმიერ ვითარებაში სიკვდილით დასჯის გაუქმების შესახებ)⁵⁵⁴, კრძალავს მის გამოყენებას. საქართველოს კონსტიტუციის მე-15 მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად, სიკვდილით დასჯა აკრძალულია. ჰუმანურობისა და კაცთმოყვარეობის პრინციპებიდან გამომდინარე, ვინაიდან სიცოცხლე ადამიანის უზენაესი უფლებაა, საქართველოს 1995 წლის კონსტიტუციის მიღების შემდეგ, 1997 წლის 11 ნოემბერს, სიკვდილით დასჯა საქართველოში საკანონმდებლო გზით გაუქმდა და დღეისათვის მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსი სიკვდილით დასჯას არ ითვალისწინებს, რაც შეესაბამება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-6 და მე-13 ოქმების მოთხოვნას. ასევე სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტის მე-2 დამატებითი ოქმი⁵⁵⁵ კრძალავს სიკვდილით დასჯას, როგორც სასჯელის ღონისძიებას.⁵⁵⁶

უვადო თავისუფლების აღკვეთა, ქართული კოდექსის 51-ე მუხლის მიხედვით, შეიძლება დაინიშნოს მხოლოდ განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისათვის. რომის სტატუტით გათვალისწინებულია განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულის შემადგენლობები. საქართველოს კანონმდებლობით, უვადო თავისუფლების აღკვეთა არ ენიშნება იმას, ვისაც დანაშაულის ჩადენამდე არ შესრულებია 18

⁵⁵² საქართველოსათვის ძალაში შევიდა 1999 წლის 20 მაისიდან.

⁵⁵³ საქართველოს პარლამენტის მიერ რატიფიცირებულია 2000 წლის 23 თებერვალს.

⁵⁵⁴ საქართველოს პარლამენტის მიერ რატიფიცირებულია 2003 წლის 24 აპრილს.

⁵⁵⁵ საქართველოსათვის ძალაში შევიდა 1999 წლის 22 ივნისიდან.

⁵⁵⁶ საქართველოს პარლამენტმა სიკვდილით დასჯის გაუქმებისადმი მიძღვნილი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების საერთაშორისო პაქტის მეორე დამატებითი ოქმთან შეერთების თაობაზე დადგენილება მიიღო 1999 წლის 2 მარტს.

წელი, ან ვისაც განაჩენის გამოტანის მომენტისათვის შეუსრულდა 60 წელი.

ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის 50-ე მუხლის მიხედვით, ვადიანი თავისუფლების აღკვეთა ინიშნება 6 თვიდან 20 წლამდე ვადით. სასამართლო უფლებამოსილია, დანიშნოს დაწესებული სასჯელის ზომის უმდაბლეს ზღვარზე ნაკლები სასჯელი, თუ მხარეებს შორის დადებულია საპროცესო შეთანხმება (მუხ. 55-ე). ვადიანი თავისუფლების აღკვეთის მაქსიმალური ვადა დანაშაულთა ერთობლიობით სასჯელთა შეჯამებისას არ უნდა აღემატებოდეს 30 წელს, ხოლო განაჩენთა ერთობლიობით სასჯელთა შეჯამებისას – 35 წელს (მუხ. 59-ე).

ქართული სისხლის სამართლის კოდექსის მე-12 მუხლის მიხედვით, ამავე კოდექსში მოცემული რომის სტატუტის შესაბამისი დანაშაულები ეკუთვნის განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულთა კატეგორიას, ვინაიდან წარმოადგენს განზრახ ქმედებებს, რომელთა ჩადენისათვის გათვალისწინებულია სასჯელის სახით თავისუფლების აღკვეთა 10 წელზე მეტი ვადით.

ქართული კოდექსის 72-ე მუხლის მე-3 ნაწილის მიხედვით, მსჯავრდებულის სასჯელის მოხდისაგან პირობით ვადამდე გათავისუფლება შეიძლება მხოლოდ მაშინ, თუ მსჯავრდებულმა ფაქტობრივად მოიხადა განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისათვის დანიშნული სასჯელის ვადის არანაკლებ $3/4$. ამავე მუხლის მე-7 ნაწილის მიხედვით, მსჯავრდებული უვადო თავისუფლების აღკვეთის მოხდისაგან შეიძლება გათავისუფლდეს, თუ მან ფაქტობრივად მოიხადა თავისუფლების აღკვეთის 20 წელი და თუ საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს ადგილობრივი საბჭო მიიჩნევს, რომ საჭირო აღარ არის მსჯავრდებულმა გააგრძელოს ამ სასჯელის მოხდა.

ვადიანი და უვადო თავისუფლების აღკვეთის გარდა, კოდექსით გათვალისწინებული სასჯელის სახეებია: ჯარიმა, თანამდებობის დაკავების ან საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა, საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა, გამასწორებელი სამუშაო, სამხედრო პირის სამსახურებრივი შეზღუდვა, თავისუფლების შეზღუდვა, ქონების ჩამორთმევა.

იურიდიული პირის სასჯელის სახეებია: ლიკვიდაცია, საქმიანობის უფლების ჩამორთმევა, ჯარიმა და ქონების ჩამორთმევა. ქართული სისხლის სამართლისგან განსხვავებით, რომის სტატუტი არ ითვალისწინებს იურიდიული პირის სისხლის-სამართლებრივ პასუხისმგებლობას.

რომის სტატუტის რატიფიკაციიდან გამომდინარე, სასჯელის ინსტიტუტთან დაკავშირებით საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში ცვლილების ან დამატების შეტანა არ გახდა საჭირო.

საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესი

1. საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესის ცნება
და არსი

საერთაშორისო სისხლის საპროცესო სამართალი არის იმ ნორმების ერთობლიობა, რომლებიც მოცემულია საერთაშორისო სამართლის წყაროებში და აწესრიგებს სისხლის სამართლის მუდმივმოქმედი საერთაშორისო სასამართლოს ან დროებითი ტრიბუნალების მიერ მატერიალური საერთაშორისო სისხლის სამართლის რეალიზაციის პროცესს. ეს ფორმალური დეფინიცია ეფუძნება საერთაშორისო სისხლის სამართლის დეფინიციას. იგი შედგება სამი კომპონენტისაგან:

- (1) ნორმებს აქვთ საერთაშორისო-სამართლებრივი ხასიათი, ე.ი. მოცემულია საერთაშორისო სამართლის წყაროებში;
- (2) ნორმები მიმართულია მატერიალური საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესუალურ-სამართლებრივი რეალიზაციისაკენ;
- (3) ეს რეალიზაცია ხორციელდება საერთაშორისო სისხლისსამართლებრივი ინსტიტუტის, უპირველეს ყოვლისა, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მიერ.⁵⁵⁷

თანამედროვე საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესი ეფუძნება მსოფლიოს სხვადასხვა სახელმწიფოების, უპირველეს ყოვლისა, ანგლოამერიკული (*Common Law*) და კონტინენტურეგროპული (*Civil Law*) სისტემების სამართლებრივ გამოცდილებას. იგი არის ამ სისტემების საპროცესო ინსტიტუტების ერთგვარი ჰარმონიული კონვერგენცია, რაც ხორციელდება მათი პოზიციების თანდათანობითი დაახლოების საფუძველზე.⁵⁵⁸ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოების პრაქტიკა ყალიბდება საერთაშორისო მართლმსაჯულების განხორციელების პროცესში სხვადასხვა სამართლებრივი სისტემის წარმომადგენელი მოსამართლეების თანამშრომლობისა და ურთიერთგაგების გზით. აღნიშნული იძლევა არსებითი ხასიათის წინააღმდეგობების გადალახვით ანგლოამერიკულ და კონტინენტურეგროპულ სისტემებს შორის კომპრომისის მიღწევის შესაძლებლობას, რაც სისხლის სამართლის პროცესის ინტერნაციონალიზაციის გამოხატულებაა.⁵⁵⁹

საპროცესო სისტემების ჰარმონიული კონვერგენციის შედეგები გასათვალისწინებელია ეროვნული სამართლებრივი სისტემებისათვის, რათა დაცულ იქნეს გონივრული ბალანსი უკიდურესად განსხვავებულ მიდგომებს შორის. სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულების გამოცდილებამ აჩვენა, რომ სისხლის სამართლის პროცესში „წყალგაუმტარი“ წმინდა შეჯიბრებითობის

⁵⁵⁷ იხ. მ. ტურავა, წიგნში: კ. კორკელია (რედ.), ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტები და მათი გავლენა საქართველოს კანონმდებლობასა და პრაქტიკაზე, 2006, 259-268.

⁵⁵⁸ იხ. Hofstetter, *Das Verfahrensrecht internationaler Strafgerichte zwischen Common Law und Civil Law*, 2005.

⁵⁵⁹ იხ. Boas, *Bischoff, Reid, Taylor*, *International Criminal Law Practitioner Library*, Vol. III: *International Criminal Procedure*, 2011, 14-16.

პრინციპის დანერგვამ შეიძლება გარკვეული პრობლემები შეუქმნას ბრალდებულის უფლებების დაცვას და წმინდა პროცესუალური ხარვეზების გამო, რადგან დაცვამ თავის დროზე არ წარმოადგინა აუცილებელი მტკიცებულებები, პასიური მოსამართლის განაჩენით უდანაშაულო პირი დამნაშავედ იქნეს მიჩნეული. სამართლიანი მართლმსაჯულების ინტერესებიდან გამომდინარე, ამ ხარვეზის თავიდან ასაცილებლად საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში ხდება ადვერსატორული სამართალწარმოების პრინციპებიდან აუცილებელი კომპრომისული გადახრები.

საერთაშორისო სისხლის სამართლით დაცული სამართლებრივი სიკეთეების ხელყოფის ფაქტზე გამართული საერთაშორისო მართლმსაჯულების მიზანია ჭეშმარიტების (სიმართლის) დადგენა ფიზიკური პირების მიერ ჩადენილ იმ ქმედებებზე, რომლებიც მოხდა სისხლის სამართლის პროცესის გამართვამდე. შეჯიბრებითი პროცესისათვის დამახასიათებელი ადვერსატორული სტრუქტურის მიუხედავად, საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში სიმართლის დადგენა ხორციელდება შედარებით უფრო აქტიური მოსამართლის მიერ, ვიდრე ეს წმინდა შეჯიბრებითი პროცესისათვის არის დამახასიათებელი. გარდა ამისა, ძლიერია ბრალდების სამსახურიც, მიუხედავად იმისა, რომ იგი მოქმედებს წინასწარი სასამართლო წარმოების პალატის კონტროლის ქვეშ. წმინდა შეჯიბრებითი პროცესისგან განსხვავებით, არ არის სავალდებულო, პროკურორმა ამტკიცოს საერთაშორისო დანაშაულის შემადგენლობის მხოლოდ პოზიტიური ნიშნების (*offences*), ხოლო დამცველმა დანაშაულის ნეგატიური ნიშნების – პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებების (*defences*) – არსებობა, არამედ ბრალმდებელი ვალდებულია, აქტიურად შეუწყოს ხელი სიმართლის დადგენას, რის გამოც უნდა ეძიოს ბრალდების როგორც დამადასტურებელი და ბრალდებულისათვის საზიანო, ასევე ბრალდების გამომრიცხველი და ბრალდებულისათვის სასარგებლო გარემოებები.

ერთი შეხედვითაც ნათელია ქართული სისხლის სამართლის საპროცესო წესებისგან საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესის პრინციპების აშკარა განსხვავება. ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის *ad hoc* ტრიბუნალებისგან განსხვავებით, რომელთა სასამართლო სისტემის ჩამოყალიბება და საპროცესო სამართლის განვითარება ამ სასამართლოების მოსამართლეებზეა მინდობილი, რომის სტატუტი თვითონ შეიცავს შედარებით დეტალურ პროცესუალურ დებულებებს. სახელმწიფოთა უმრავლესობის პოზიციით, ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა ფუნქციას, თვითონ დაადგინონ სისხლის სამართლის მუდმივმოქმედი საერთაშორისო სასამართლოს პროცესის ძირითადი დებულებები. ასე მაგალითად, ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოებმა თვით სტატუტით დაადგინეს ბრალდებულის ძირითადი უფლებები საერთაშორისო სასამართლოს პროცესში. ასევე მნიშვნელოვანი იყო ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოებისათვის, წინასწარ დაედგინათ, თუ როგორია ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა მონაწილეობის ფარგლები საერთაშორისო სასამართლოს პროცესში. ასევე, საერთაშორისო მართლმსაჯულების ორგანოს დაარსების დროს, რომელსაც უნივერსალურობის პრეტენზია აქვს, უნდა მიღწეულიყო, რომ პრო-

ცესუალური წესები მსოფლიოს ყველა დიდი სამართლებრივი ტრადიციების შესაბამისი ყოფილიყო.

გარდა იმ პროცესუალური დებულებებისა, რომლებიც მოცემულია რომის სტატუტის მე-2 ნაწილში გამოძიების დაწყების შესახებ, სისხლის სამართლის პროცესუალური საკითხები, ძირითადად, მოწესრიგებულია სტატუტის მე-5, მე-6 და მე-8 ნაწილებში. ამ პროცესუალური წესების დამუშავების დროს, სხვა სახელმწიფოებთან ერთად, ერთმანეთს დაუპირისპირდა ანგლოამერიკული და კონტინენტურეეროპული სამართლებრივი ტრადიციები. დისკუსიების პროცესში გამოვლინდა, რომ ეს ორი დიდი სამართლებრივი სისტემა არ წარმოადგენს ორ დამოუკიდებელ, ერთმანეთისაგან სრულიად იზოლირებულ დახურულ ბლოკს. უფრო მეტიც, ამ ტრადიციების შიგნით არსებობს ბევრი ურთიერთგანსხვავებული წარმოდგენა იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა იყოს ჩამოყალიბებული სისხლის სამართლის პროცესის სისტემა. მნიშვნელოვანია ის მომენტი, რომ, მიუხედავად ამ ორი სისტემის პროცესუალურ პრინციპებს შორის განსხვავებისა, თითოეული პროცესუალური წესრიგი ერთსა და იმავე მიზანს ისახავს: ჩატარდეს სისხლის სამართლის პროცესი, რომელიც უზრუნველყოფს საქმის გარემოებათა რაც შეიძლება ობიექტურად და მიუკერძოებლად გამოძიებას, რა თქმა უნდა, ბრალდებულის ძირითადი უფლებების დაცვით და საპროცესო ეფექტურობით. ამ მიზნის მისაღწევად აუცილებელია პროცესის ჩატარების შედეგად შეიქმნას ისეთი განაჩენი, რომელიც საკუთარი სამართლებრივი წარმოდგენების მიხედვით, როგორც ანგლოამერიკული, ასევე კონტინენტურეეროპული სამართლებრივი სისტემის წარმომადგენლებისათვის ერთნაირად გასაგები იქნება. ორი *ad hoc* ტრიბუნალის პროცესუალურმა წესებმა ამ პროცესში შეასრულა მნიშვნელოვანი წყაროს როლი, მაგრამ არ შეიძლებოდა ამ წესების მექანიკური გადმოღება მათ მიერ კონტინენტურეეროპული ქვეყნების სამართლებრივი ტრადიციებისაგან აშკარა გადახვევის გამო.⁵⁶⁰

რომის სტატუტით მიღწეული შედეგი ადვილად შესამჩნევია. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს საპროცესო წესები შეიძლება დახასიათდეს როგორც ნაყოფი წარმატებული მცდელობისა სხვადასხვა სამართლებრივი სისტემიდან, განსაკუთრებით *Common Law* და *Civil Law* სისტემებიდან, გადმოეღოთ საუკეთესო მომენტები, რაც შემდეგ ფუნქციური უნარიანობის მქონე ერთ მთლიანობად უნდა შერწყმულიყო.

სტატუტის მე-5 ნაწილი (მუხ. 53-ე-61-ე) აწესრიგებს სისხლის სამართლის საქმის წინასწარ წარმოებას. ამ ეტაპის ჩატარებაზე პასუხისმგებელი, უპირველეს ყოვლისა, ბრალმდებელია. ის ექვემდებარება სამართლებრივ კონტროლს წინასწარი წარმოების პალატის მხრიდან. იმ პირის პროცესუალური უფლებები, ვის მიმართაც ტარდება პროცესი წინასწარი გამოძიების სახით, გარანტირებულია სტატუტის 55-ე მუხლით. სტატუტის 58-ე და 59-ე მუხლებში აღწერილია დაპატიმრების საფუძვლები და დაპატიმრების პროცესუალური წესი. წინასწარი წარმოება მთავრდება წინასწარი წარმოების პალატის მიერ ბრალდების აქტის

⁵⁶⁰ იხ. Boas, Bischoff, Reid, Taylor, International Criminal Law Practitioner Library, Vol. III: International Criminal Procedure, 2011, 21-37.

დამტკიცებით (მუხ. 61-ე).

სტატუტის მე-6 ნაწილი (მუხ. 62-ე-76-ე) ეხება სასამართლოს მთავარ პროცესს, რომელიც სისხლის სამართლის საქმის ძირითადი განხილვის სახით ტარდება (მუხ. 63-ე-65-ე). ბრალდებულის პროცესუალური უფლებები მოცემულია 67-ე მუხლში. აქვე უნდა აღინიშნოს უდანაშაულობის პრეზუმფციის შესახებ, რაც გარანტირებულია 68-ე მუხლით. სტატუტის 68-ე მუხლი ეძღვნება დანაშაულის მსხვერპლის (დაზარალებულის) და მონმის დაცვას, ასევე მათ მონაწილეობას პროცესში. მტკიცებულებათა შესახებ ზოგად დებულებებთან ერთად (მუხ. 69-ე), 72-ე და 73-ე მუხლები ანესრიგებს ცალკეულ მომენტებს, რაც დაკავშირებულია სარწმუნო ინფორმაციასთან. განაჩენი შეიძლება ბრალისა და სასჯელის ნაწილში ცალ-ცალკე იქნეს დასაბუთებული (მუხ. 74-ე და 76-ე). დაზარალებულისათვის ზიანის ანაზღაურების საკითხთან დაკავშირებით შეიძლება ჩატარდეს დამოუკიდებელი პროცესი (მუხ. 75-ე). დაბოლოს, სტატუტის მე-8 ნაწილი (მუხ. 81-ე-85-ე) შედარებით დიდ შესაძლებლობებს იძლევა აპელაციისა და ახალ გარემოებათა გამო პროცესის ჩატარებისათვის.

2. ადამიანის უფლებათა ევროპული სამართალი და საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესი

საერთაშორისო სისხლის საპროცესო სამართლის მოქმედების სფერო, ადამიანის უფლებათა ევროპული სამართლისგან განსხვავებით, არის არა რეგიონული, არამედ უნივერსალური და მოიცავს მსოფლიოს ყველა კონტინენტს, უპირველეს ყოვლისა, ყველა იმ ქვეყანას, რომელთაც რატიფიცირებული აქვთ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდება – რომის სტატუტი. სტატუტის მე-12 მუხლით, სახელმწიფო, რომელიც ამ ხელშეკრულების მონაწილე ხდება, აღიარებს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ავტომატურ იურისდიქციას ამ სტატუტის მე-5 მუხლში ჩამოთვლილი დანაშაულების მიმართ. ე.წ. „ავტომატური იურისდიქცია“ ეფუძნება ალტერნატიულ და არა კუმულაციურ კრიტერიუმებს. სტატუტის უნივერსალურ ხასიათს განსაზღვრავს მისი ამოქმედების შემდგომ ეტაპზე რატიფიცირების (ან შეერთების) რიცხვის ზრდა. საბოლოოდ, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციამ ტერიტორიულად შეიძლება მოიცვას მთელი მსოფლიო.³⁶¹

რომის სტატუტამდე ადამიანის უფლებათა დაცვის სფეროში მოქმედებდა არაერთი საერთაშორისო აქტი. მაგალითად, 1948 წლის ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია (1950 წელი) და მის დამატებითი ოქმები, ასევე, 1966 წლის სამოქალაქო და პოლიტი-

³⁶¹ სახელმწიფოთა მიერ რატიფიცირებასთან ერთად არსებობს ICC-ის მიერ თავისი იურისდიქციის განხორციელების ისეთი გზა, როცა გაეროს უშიშროების საბჭო პროკურორს მოახსენებს იმ ვითარების შესახებ, რომლის მიხედვითაც, არსებობს ეჭვი, რომ ჩადენილია ერთი ან მეტი საერთაშორისო დანაშაული, რომელიც ამ სასამართლოს იურისდიქციას განეკუთვნება.

კური უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტი დამატებითი ოქმებით, მათში მოცემულია არაერთი საპროცესო-სამართლებრივი ნორმა, რომლებიც აწესებს საერთაშორისო სტანდარტებს ადამიანის უფლებათა დაცვის სფეროში. ამ საპროცესო-სამართლებრივი ნორმებისგან რომის სტატუტი, ტერიტორიული მოქმედების სფეროს გარდა, იმით განსხვავდება, რომ, ერთ შემთხვევაში, სტრასბურგის სასამართლოსთან მიმართებით, ჯერ ამონაწერულ უნდა იქნეს ყველა შიდასახელმწიფოებრივი შესაძლებლობები, ხოლო, მეორე შემთხვევაში, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან მიმართებით, ასეთი შიდასახელმწიფოებრივი პროცედურების გარეშე, პირდაპირ მიიღება გადანაცვეტილება, როცა სახელმწიფოს არ სურს ან არ შეუძლია განახორციელოს ეფექტიანი სისხლისსამართლებრივი დევნა და მართლმსაჯულება. საერთაშორისო სისხლის საპროცესო სამართლის ნორმების გამოყენება შიდასახელმწიფოებრივ საპროცესო ნორმებთან მიმართებით კომპლემენტარულია, რაც იმას ნიშნავს, რომ საერთაშორისო სისხლის სამართლის სასამართლოს იურისდიქციაში შემავალი დანაშაულებრივი ქმედებების ჩადენის შემთხვევაში, უპირველეს ყოვლისა, მოქმედებს შიდასახელმწიფოებრივი იურისდიქცია, რის გამოც, პირველ რიგში, გამოყენებულ უნდა იქნეს შიდასახელმწიფოებრივი სისხლისსამართლებრივი დევნის ორგანოები. ეს დებულება განსხვავდება ყველა წინამორბედი სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს, მათ შორის, ორივე – *ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის ტრიბუნალების მუშაობის პრინციპებისაგან* და სამართლებრივი თვალსაზრისით სიახლეა.

მიუხედავად ამ დიფერენციაციისა, არსებობს ბევრი საერთო ნიშანი, რომლითაც ხასიათდება ორივე სისტემა. ორივე ეს სფერო ეფუძნება საერთაშორისო სამართალს, კერძოდ, მრავალმხრივ საერთაშორისო ხელშეკრულებას. როგორც ადამიანის უფლებათა სტრასბურგის სასამართლო, ასევე სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო არის ადამიანის უფლებათა დაცვის ინსტრუმენტი.⁵⁶² ინდივიდს, რომელიც არ არის საერთაშორისო სამართლის უპირველესი ადრესატი, როგორც სამართლის სუბიექტი, ადამიანის უფლებათა სასამართლოსა და საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება: იგი არის ადამიანის უფლებათა ადრესატი და საერთაშორისო სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების მონაწილე.⁵⁶³

⁵⁶² იხ. მ. ტურავა, ნიგნში: *კ. კორკელია* (რედ.), ადამიანის უფლებათა დაცვა ეროვნულ და საერთაშორისო სამართალში, 2002, 191-228.

⁵⁶³ იხ. მ. ტურავა, ნიგნში: *კ. კორკელია* (რედ.), ადამიანის უფლებათა ევროპული სტანდარტები და მათი გავლენა საქართველოს კანონმდებლობასა და პრაქტიკაზე, 2006, 256-297.

3. საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესის წყაროები

საერთაშორისო დანაშაულების წინააღმდეგ პირდაპირი დევნის გასახორციელებლად გამოიყენება საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესო სამართლის ნორმები. თანამედროვე საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესის უმნიშვნელოვანეს წყაროებს, უპირველეს ყოვლისა, წარმოადგენს *ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის სისხლის სამართლის დროებითი ტრიბუნალების (ICTY და ICTR)* და სისხლის სამართლის მუდმივმოქმედი საერთაშორისო სასამართლოს (ICC) წესდებების პროცესუალურ-სამართლებრივი ნორმები⁵⁶⁴, ისევე როგორც ამ სასამართლოების *პროცედურისა და მტკიცების წესები (Rules of Procedure and Evidence)*, ასევე ამ სასამართლოთა გადაწყვეტილებები და სხვა სპეციალური ნორმები, რომლითაც ისინი ხელმძღვანელობენ (მაგალითად, ნორმები დამცველის დანიშვნასა და ბრალდებულის პატიმრობასთან დაკავშირებით)⁵⁶⁵.

მოსამართლეები სასამართლოს წესდებასთან ერთად სამართლის წყაროდ იყენებენ *პროცედურისა და მტკიცების წესებს*. იგი წარმოადგენს სტატუტის კონკრეტიზაციას, მის შემდგომ განვითარებას, გამოიყენება სტატუტთან ერთად⁵⁶⁶ და უნდა იყოს მასთან შესაბამისობაში.⁵⁶⁷ მათ შორის შეუსაბამობის შემთხვევაში, უპირატესობა ენიჭება სტატუტს,⁵⁶⁸ რომელსაც აქვს უპირატესი გამოყენების ძალა.⁵⁶⁹ დაბოლოს, თვით ICC-ის მოსამართლეებმა შეიმუშავეს და დაამტკიცეს სასამართლოს რეგლამენტი (*Regulations*). ასევე მნიშვნელოვანია ბრალდების (პროკურორის) სამსახურის რეგლამენტი.

⁵⁶⁴ *ყოფილი იუგოსლავიის დროებითი ტრიბუნალის წესდების 34 მუხლიდან თერთმეტი მუხლი (მუხ. 18-23, 25-29) შეეხება პროცესუალურ საკითხებს (იხ. Ambos, NJW 1998, 1444), ხოლო ICC-ის წესდება შეიცავს გაცილებით უფრო მეტ პროცესუალურ ნორმას. შეიძლება დასახელდეს მე-11-მე-19 მუხლები – სასამართლოს უფლებამოსილებისა და სასამართლოს წინაშე პროცესის დასაშვებობის შესახებ, 53-ე-61-ე მუხლები – გამოძიებისა და დევნის შესახებ, 62-ე-76-ე მუხლები ეხება სასამართლოს მთავარ სხდომას, 81-ე-85-ე მუხლები – აპელაციასა და პროცესის განახლებას ახალ გარემოებათა გამო. სისხლის სამართლის პროცესს, ფართო გაგებით, წარმოადგენს ასევე საერთაშორისო თანამშრომლობა და სამართლებრივი დახმარება, რომელსაც აწესრიგებს სტატუტის 86-ე-102-ე მუხლები.*

⁵⁶⁵ ამ სპეციალურ სამართლებრივ საფუძვლებთან დაკავშირებით იხ. Ambos, NSiZ 1998, 123.

⁵⁶⁶ იხ. *რომის სტატუტის 21-ე მუხლის პირველი (ა) აბზაცი.*

⁵⁶⁷ იხ. *რომის სტატუტის 51-ე მუხლის მე-4 აბზაცი.*

⁵⁶⁸ იხ. *რომის სტატუტის 51-ე მუხლის მე-5 აბზაცი.*

⁵⁶⁹ იხ. Ambos, NJW 2001, 407.

4. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ორბანოები

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოში მართლმსაჯულებას ახორციელებს მსოფლიოს სხვადასხვა სამართლებრივი სისტემის წარმომადგენელი, სამართლიანი გეოგრაფიული და გენდერული ბალანსის დაცვით არჩეული 18 მოსამართლე, რომელთა უფლებამოსილების ვადა განსაზღვრულია ცხრა წლით.⁵⁷⁰ რომის სტატუტის 34-ე მუხლიდან გამომდინარე, ICC-ის აქვს ოთხი ორგანო:

(1) პრეზიდიუმი, რომლის წევრებად აირჩევიან ამავე სასამართლოს მოსამართლეები;

(2) სასამართლო წარმოების განყოფილებები (წინასწარი წარმოების განყოფილება; სასამართლო წარმოების განყოფილება და სააპელაციო წარმოების განყოფილება), რომლებშიც სამოსამართლო ფუნქციებს ახორციელებენ შესაბამისი პალატები;

(3) ბრალდების სამსახური, რომელსაც ხელმძღვანელობს პროკურორი (მთავარი ბრალმძებელი) და ჰყავს ერთი ან მეტი მოადგილე. პროკურორი და პროკურორის მოადგილე არ შეიძლება იყვნენ ერთი და იმავე ეროვნების წარმომადგენელი;⁵⁷¹

(4) სასამართლოს სამდივნო (კანცელარია), რომელიც წარმოადგენს ადმინისტრაციული ფუნქციების შემსრულებელ ორგანოს.⁵⁷²

4.1. პრეზიდიუმი

სასამართლოს ადმინისტრაციულ ხელმძღვანელობას ახორციელებს პრეზიდიუმი, რომელიც შედგება პრეზიდენტისგან, ისევე როგორც პირველი და მეორე ვიცე-პრეზიდენტებისგან. მოსამართლეები ირჩევენ პრეზიდენტსა და პრეზიდიუმის სხვა წევრებს თავიანთი წევრებისგან 3 წლის ვადით, ხმების აბსოლუტური უმრავლესობით. პრეზიდიუმი, სხვა საკითხებთან ერთად, წყვეტს საქმეების განაწილებას პალატებში და ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოებს წარუდგენს შუამდგომლობას მოსამართლეთა რაოდენობის გაზრდისა თუ შემცირების შესახებ.⁵⁷³

⁵⁷⁰ იხ. რომის სტატუტის 36-ე მუხლი. ამ მუხლის მე-9 აბზაცით განისაზღვრა პირველ არჩევნებზე (2003 წელს) მოსამართლეთა არჩევის განსხვავებული ვადები, რათა ცხრა წლის შემდეგ, ერთდროულად არ მომხდარიყო ყველა მოსამართლის უფლებამოსილების ამოწურვა, არამედ ყოველ სამ წელიწადში ყოფილიყო შესაძლებელი სასამართლო შემადგენლობის ერთი მესამედით განახლება.

⁵⁷¹ იხ. რომის სტატუტის 42-ე მუხლი.

⁵⁷² იხ. რომის სტატუტის 43-ე მუხლი.

⁵⁷³ იხ. რომის სტატუტის 35-ე, 36-ე და 38-ე მუხლები.

4.2. სასამართლოს განყოფილებები და პალატები

სასამართლო მართლმსაჯულებას ახორციელებს სამი სხვადასხვა განყოფილება: წინასწარი წარმოების, პირველი ინსტანციისა და სააპელაციო განყოფილებები. ეს დაყოფა შეესაბამება პროცესის მიმდინარეობას სასამართლოში, რომელიც შეიძლება დროის სამ ეტაპად დაიყოს:

- წინასწარი წარმოების განყოფილება მოქმედებს იმ დროის განმავლობაში, როცა ტარდება ბრალდების სამსახურის მიერ წინასწარი საგამოძიებო საპროცესო მოქმედებები, რომლებიც საჭიროებს აუცილებელ სამოსამართლეო გადაწყვეტილებებს და მთავრდება საბრალდებო დასკვნის დამტკიცებით;

- პირველი ინსტანციის განყოფილება ატარებს მთავარ სასამართლო პროცესს და გამოაქვს განაჩენი;

- სააპელაციო ინსტანციის მიერ საქმის განხილვის საფუძველი შეიძლება იყოს ბრალდების მხარის ან მსჯავრდებულის მიერ სააპელაციო საჩივრის შეტანა. ეს ინსტანცია იღებს საბოლოო გადაწყვეტილებას.

ეს სამი განყოფილება იქმნება სასამართლოს მოსამართლეთა კორპუსის არჩევის შემდეგ. მოსამართლეთა განყოფილებაში განაწილების დროს მხედველობაში მიიღება როგორც თითოეული განყოფილების მიერ შესასრულებელი დავალება, ასევე მოსამართლეთა ინდივიდუალური შესაძლებლობები და გამოცდილება. განყოფილებები არ უნდა დაკომპლექტდეს იმ მოსამართლეებისგან, რომლებსაც აქვთ ან მხოლოდ სისხლისსამართლებრივი ან საერთაშორისო-სამართლებრივი პროფესიული გამოცდილება, არამედ შერეული პრინციპით უნდა იქნეს წარმოდგენილი ორივე მიმართულების წარმომადგენელი. ისევე როგორც საერთაშორისო სამართლის კომისიის პროექტში იყო გათვალისწინებული, წინასწარი წარმოებისა და პირველი ინსტანციის განყოფილებები შედგება უპირატესად სისხლის სამართლის საქმის განხილვის გამოცდილების მქონე მოსამართლეებისგან.⁵⁷⁴

სააპელაციო ინსტანციის მოსამართლე სამოსამართლო საქმიანობას ასრულებს მთელი უფლებამოსილების ვადის განმავლობაში მხოლოდ ამ განყოფილებაში, მაშინ როდესაც წინასწარი წარმოებისა და პირველი ინსტანციის განყოფილების მოსამართლე მხოლოდ სამი წლით არის წარმოდგენილი ერთ განყოფილებაში. ამის შემდეგ მას შეუძლია განყოფილება გამოიცვალოს, თუ ყველა საქმის განხილვა, რომელიც მისი მონაწილეობით მიმდინარეობდა, დამთავრებულია. სტატუტი ითვალისწინებს ასევე სხვა პერსონალური შერევის პრინციპს წინასწარი განხილვისა და პირველი ინსტანციის სასამართლოში, როდესაც პრეზიდენტში, თავისი გადაწყვეტილებით, დიდი დატვირთვის დროს, ერთი განყოფილების მოსამართლეს დროებით მიამაგრებს მეორე განყოფილებას. ამასთან, მოსამართლეს უფლება არა აქვს, ზოგადი სამართლებრივი პრინციპებიდან გამომდინარე, ორჯერ სხვადასხვა ფუნქციით – ერთხელ, როგორც წინასწარი წარმოების და, მეორედ, როგორც პირველი ინსტანციის პალატის წევრმა, ერთსა და იმავე საქმის განხილვაში მიიღოს მონაწილეობა.

მნიშვნელოვანი განსხვავება განყოფილებებს შორის მდგომარეობს იმაში,

⁵⁷⁴ იხ. რომის სტატუტის 39-ე მუხლი.

რომ წინასწარი წარმოებისა და პირველი ინსტანციის განყოფილება, თავიანთი უფლებამოსილების განხორციელების მიზნით, შეიძლება დაიყოს ორ ან მეტ პალატად, მაშინ, როდესაც სააპელაციო განყოფილება ამავდროულად სააპელაციო პალატას წარმოადგენს. დისკუსიების დროს, დიდი ხნის განმავლობაში სადავო იყო საკითხი იმის შესახებ, შეექმნათ ერთადერთი, თუ რამდენიმე წინასწარი წარმოების პალატა. დელეგაციების უმრავლესობა მხარს უჭერდა ერთზე მეტი საგამოძიებო პალატის შექმნას, რათა პარალელურად რამდენიმე სისხლის სამართლის საქმის გამოძიება-განხილვა ჩატარებულიყო და ამით სასამართლოს შეუფერხებლად ემუშავა. მოქნილი სისტემის შესაქმნელად, რომის კონფერენციამ უარი თქვა სასამართლო ორგანიზაციის დეტალების სტატუტით დარეგულირებასა და პალატათა რაოდენობის წინასწარ მყარად განსაზღვრაზე. კონფერენციამ გადაწყვიტა, რომ სასამართლომ თავისი ორგანიზაციული სტრუქტურა თვითონ, საჭიროების მიხედვით უნდა განსაზღვროს. წინასწარი განხილვის განყოფილებების ჩამოყალიბებული ეს პოზიცია გავრცელდა აგრეთვე პირველი ინსტანციის განყოფილებაზეც. ორი პირველი ინსტანციის პალატის შექმნით უზრუნველყოფილ უნდა იქნეს, რომ წინასწარი წარმოების პალატების პარალელურად, საქმეების პარალელური განხილვით სასამართლო განხილვები აგრეთვე მთავარი პროცესის სახით მოხდეს.

ერთადერთი, სააპელაციო განყოფილება არ იყოფა და ქმნის სააპელაციო პალატას. იგი შედგება 5 წევრისაგან. პირველი ინსტანციის განყოფილების პალატები შედგება 3-3 წევრისაგან. წინასწარი წარმოების უფლებამოსილებებიც, როგორც წესი, ასევე 3 წევრისაგან სრულდება. სტატუტით ან „პროცედურისა და მტკიცების წესებით“ შეიძლება გათვალისწინებულ იქნეს, რომ წინასწარი სასამართლო წარმოების განყოფილების ერთ მოსამართლეს შეუძლია შეასრულოს ამ განყოფილების სასამართლოს უფლებამოსილება. ეს შესაძლებლობა შეზღუდულია სტატუტის 57-ე მუხლის მე-2 (ა) აბზაცით, რომელიც ითვალისწინებს წინასწარი სასამართლო წარმოების პალატის მთელი შემადგენლობის ზემოქმედებას გადაწყვეტილების მიღებაზე, ისეთი საკითხების გადაწყვეტისას, როგორიცაა იურისდიქცია ან საქმის დასაშვებობა, ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოს სუვერენულ ტერიტორიაზე საგამოძიებო მოქმედებათა ჩატარების ნებართვის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისას, ასევე ისეთი საკითხის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისას, რომელიც შეეხება ეროვნულ უშიშროებას, აგრეთვე ბრალდების დამტკიცების პროცესს. ამის საწინააღმდეგოდ შეიძლება ითქვას, რომ, მაგალითად, პირველ ინსტანციაში სასამართლო წესით დაპატიმრების გადაწყვეტილება (ორდერი), რომელიც შეიძლება გასაჩივრდეს, შესაძლებელია, წინასწარი სასამართლო წარმოების პალატის ერთმა მოსამართლემ მიიღოს. თუ ხელშეკრულების მონაწილე მხარეები ცოტა მოგვიანებით მოსამართლეთა რიცხვს გაზრდიან, მაშინ ახალი მოსამართლეები გახდებიან წინასწარი სასამართლო განხილვის ან პირველი ინსტანციის განყოფილების მოსამართლეები. სააპელაციო ინსტანციის მოსამართლეთა რიცხვის გაზრდა შესაძლებელი არ არის, სტატუტის 39-ე მუხლის დღევანდელი შინაარსიდან გამომდინარე.

4.3. მოსამართლეები

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს 18 წევრი მოსამართლე იდან, შესაძლებელია, თავიანთი სამსახურებრივი უფლებამოსილება, როგორც ძირითადი სამსახურებრივი საქმიანობა, ყველამ არ შეასრულოს. მუდმივად სასამართლოს ადგილმდებარეობის ადგილას უნდა იმყოფებოდეს მხოლოდ პრეზიდენტის 3 წევრი. ისინი სამუშაოთა რაოდენობის მიხედვით გადანაწევდნენ, თუ რა მოცულობით უნდა შეასრულონ სხვა მოსამართლეებმა სრული დატვირთვით თავიანთი უფლებამოსილება. ამ წესის მიხედვით, იმისათვის, რომ მოსამართლეები დაცულ იქნენ სხვადასხვა ზეგავლენებისგან, აუცილებელია ჰააგაში მუდმივად არმყოფ მოსამართლეებს სხვა მუდმივი შემოსავალი ჰქონდეთ, ვინაიდან სტატუტის 35-ე მუხლის მე-4 აბზაცი ადგენს, რომ ისინი იმავე ანაზღაურებას ვერ მიიღებენ, რასაც მუდმივად დასაქმებული მოსამართლეები. სტატუტის მე-40 მუხლი ადგენს, რომ ასეთი საქმიანობა არ უნდა მოქმედებდეს მათ სამოსამართლო დავალებებზე და ნდობა მათ დამოუკიდებლობასა და მიუკერძოებლობაზე არ უნდა შეილახოს. ასეთი შესაძლო საქმიანობის მაგალითად დისკუსიების დროს მიჩნეულ იქნა საუნივერსიტეტო სამეცნიერო-პედაგოგიური და სამოსამართლო საქმიანობა ეროვნულ სასამართლო ორგანოებში. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოში ძირითადი სამსახურებრივი საქმიანობით დაკავებულ მოსამართლეებს უფლება არა აქვთ, პროფესიული ხასიათის სხვა საქმიანობას ეწეოდნენ.

სასამართლოს ცვალებად მოთხოვნებთან შეხამების შესაძლებლობა ის არის, რომ მოსამართლეთა რაოდენობა შეიძლება როგორც გაიზარდოს, ასევე საჭიროების მიხედვით შემცირდეს. მოსამართლეთა რაოდენობის ყოველი ცვლილება უნდა მოხდეს პრეზიდენტის წინადადებით, ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეის გადანაწევტილებით. რომის კონვენციის დიდი კამათი გამოიწვია მოსამართლეთა რაოდენობის შემცირებამ, თუ ეს სასამართლოს საქმეთა შემცირებით იქნებოდა დასაბუთებული. არგუმენტაციად მოყვანილი იყო ის, რომ შემცირებული მოსამართლისათვის ამას შეიძლება ძალზე არასასიამოვნო შედეგები მოჰყოლოდა. გამოიძებნა კომპრომისული გადანაწევტა: შემცირება დაუყოვნებლივ არ განხორციელდება. მოსამართლე უფლებამოსილების ვადის გასვლის შემდეგ არ შეიცვლება, სანამ ახალი მოთხოვნა არ წარმოიშობა. არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება მოსამართლეთა რაოდენობა იმაზე ნაკლები იყოს, ვიდრე სტატუტით გათვალისწინებული მინიმალური რაოდენობაა – 18 მოსამართლე. მოსამართლეები უნდა იყვნენ მაღალი ზნეობრივი თვისებების, პოლიტიკურად ნეიტრალური და ავტორიტეტის მქონე პიროვნებები, რომლებიც სრულყოფილად ფლობენ ფრანგულ ან ინგლისურ – სასამართლოს სამუშაო ენებს. ისინი უნდა იყვნენ სისხლის სამართლის ან საერთაშორისო სამართლის, საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის ან ადამიანის უფლებათა სამართლის სპეციალისტები. კანდიდატებს სისხლის სამართლისა და სისხლის სამართლის პროცესის სფეროში უნდა ჰქონდეთ სამოსამართლო, ბრალმდებლის ან საადვოკატო საქმიანობის დიდი გამოცდილება, ხოლო საერთაშორისო სამართლის სპეციალისტებს უნდა ჰქონდეთ დიდი გამოცდილება სამართლებრივ სპეციალობაში,

რომელიც სასამართლოს სამოსამართლო საქმიანობისთვის მნიშვნელოვანია. ამ თეორიულ-სამეცნიერო ცოდნისა და პრაქტიკულ-პროფესიული გამოცდილების ერთიანობით უზრუნველყოფილ უნდა იქნეს, რომ მოსამართლეებს შეეძლოთ არა მარტო სამართლებრივი პრობლემების სწორად შეფასება, არამედ პროცესის წარმოების პრაქტიკული ასპექტების წარმატებით განხორციელება.⁵⁷⁵

საყურადღებოა ის გარემოება, რომ ხელშეკრულების თითოეულ მონაწილე სახელმწიფოს, მათ შორის საქართველოს, სტატუტის რატიფიკაციის შემდეგ შეუძლია სასამართლოში ასარჩევად თავისი კანდიდატურა წარადგინოს. აუცილებელი არ არის, ეს კანდიდატი მისი მოქალაქე იყოს, მაგრამ აუცილებელია ხელშეკრულების მონაწილე რომელიმე სახელმწიფოს მოქალაქეობა ჰქონდეს. კანდიდატურების წარდგენის პროცედურასთან დაკავშირებით სტატუტი ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოებს სთავაზობს არჩევანს ორი შესაძლო ვარიანტიდან:⁵⁷⁶ კანდიდატის წარდგენა ხდება იმ პროცედურით, რაც გათვალისწინებულია კანდიდატურის წარდგენისთვის მოცემული სახელმწიფოს უმაღლეს სასამართლო თანამდებობაზე ან იმავე პროცედურით, როგორც ამას 1945 წელს დაარსებული მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს სტატუტი ითვალისწინებს ამ სასამართლოში კანდიდატების წარსადგენად.⁵⁷⁷

საქართველოს მიერ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოში მოსამართლის კანდიდატურის წარდგენის შესაძლო ვარიანტების შესახებ:

(1) საქართველოს მიერ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მოსამართლის კანდიდატურის წარდგენა შეიძლება მოხდეს იმ პროცედურით, რაც გათვალისწინებულია საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მოსამართლედ პირის გამწესებისათვის.

„საერთო სასამართლოების შესახებ“ საქართველოს 2009 წლის 4 დეკემბრის ორგანული კანონის მეხუთე თავი ანესრიგებს მოსამართლის თანამდებობაზე გამწესების წესს. ამ კანონის 36-ე მუხლის პირველი აბზაცის მიხედვით, უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარესა და წევრებს საქართველოს პრეზიდენტის წარდგინებით, სიითი შემადგენლობის უმრავლესობით, 10 წლის ვადით ირჩევენ საქართველოს პარლამენტი. კანონის 34-ე მუხლის პირველი პუნქტით, მოსამართლედ, მათ შორის უზენაესი სასამართლოს მოსამართლედ, შეიძლება გამწესდეს საქართველოს ქმედუნარიანი მოქალაქე 30 წლის ასაკიდან, თუ მას აქვს უმაღლესი იურიდიული განათლება არანაკლებ მაგისტრის ან მასთან გათანაბრებული აკადემიური ხარისხით/უმაღლესი განათლების დიპლომით, სპეციალობით მუშაობის სულ ცოტა 5 წლის გამოცდილება, ფლობს სახელმწიფო ენას, ჩაბარებული აქვს მოსამართლეობის საკვალიფიკაციო გამოცდა, გავლილი აქვს იუსტიციის უმაღლესი სკოლის სრული სასწავლო კურსი და შეეყვანილია იუსტიციის მსმენელთა საკვალიფიკაციო სიაში. ამავე მუხლის მე-2 პუნქტი განსაზღვრავს მოსამართლედ დანიშვნის (არჩევის) დამაბრკოლებელ გარემოებებს (მაგალითად,

⁵⁷⁵ იხ. რომის სტატუტის 35-ე-37-ე და მე-40 მუხლები.

⁵⁷⁶ იხ. რომის სტატუტის 36-ე მუხლის მე-4 აბზაცი.

⁵⁷⁷ საქართველო გაეროს წევრი გახდა 1992 წლის 31 ივლისს, ხოლო 1995 წლის 20 ივნისს გაეროს გენერალური მდივნის სახელზე გაკეთებული განცხადების საფუძველზე საქართველომ აღიარა მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს სავალდებულო იურისდიქცია.

ნასამართლობა). ამავე მუხლით გათვალისწინებულია მოსამართლის თანამდებობის დასაკავებლად წარდგენილი პირის გარკვეულ შემთხვევებში საკვალიფიკაციო გამოცდისა და იუსტიციის უმაღლეს სკოლაში სწავლისაგან გათავისუფლების შესაძლებლობა.

(2) უმაღლეს სასამართლო თანამდებობაზე მოსამართლედ გამწესების განსხვავებულ წესს ითვალისწინებს საქართველოს ორგანული კანონი „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ (მიღებულია 1996 წლის 31 იანვარს). საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრი შეიძლება იყოს საქართველოს მოქალაქე 30 წლის ასაკიდან, თუ მას აქვს უმაღლესი იურიდიული განათლება.

საკონსტიტუციო სასამართლოს სამ წევრს ერთპიროვნულად ნიშნავს საქართველოს პრეზიდენტი (კანონის 71-ე მუხლი), სამ წევრს საქართველოს პარლამენტი ირჩევს სიითი შემადგენლობის არანაკლებ ნახევრით, რომელთა დასახელების უფლება აქვთ: პარლამენტის თავმჯდომარეს, საპარლამენტო ფრაქციას, პარლამენტის წევრთა არანაკლებ ათკაციან ჯგუფს, რომელიც არ შედის არც ერთ ფრაქციაში (კანონის 72-ე მუხლი), სამ წევრს ნიშნავს საქართველოს უზენაესი სასამართლოს პლენუმი, რომელთაც ასახელებს უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარე, დამსწრე წევრთა ხმათა ორი მესამედით (კანონის 73-ე მუხლი).

(3) ამ წესებისგან განსხვავებით, მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს წესდება მოსამართლეთა კანდიდატების არჩევას საერთაშორისო სასამართლოში ადგილის მოსაპოვებლად ანდობს დამოუკიდებელ სპეციალისტთა კომისიას, რომელთაც კარგად შეუძლიათ კანდიდატების პროფესიული შესაძლებლობის შეფასება. ეს კომისია, რომელიც მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს წესდებით „ეროვნულ ჯგუფად“ იწოდება, შედგება საერთაშორისო სამართლის სპეციალისტებისგან, რომლებიც თავიანთ ქვეყანას წარმოადგენენ. მაგალითად, *შვეიცარიის* „ეროვნული ჯგუფი“ შედგება 4 წევრისაგან. *შვეიცარიის* ბუნდესრატის პოზიცია იყო, რომ ეს პროცედურა აგრეთვე *შვეიცარიის* კანდიდატების ერთი ადგილისთვის სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოში დასასახელებლად ყოფილიყო გამოყენებული. ითვლება, რომ ის პროცედურა, რომელიც გათვალისწინებულია ფედერალური მოსამართლეების კანდიდატების წარსადგენად, არ იქნებოდა მისაღები სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მოსამართლის კანდიდატურის წარსადგენად, რადგან პროცესის რამდენიმე მონაწილეს შეუძლია კანდიდატების დასახელება, მაგრამ შემდეგ მათგან შესარჩევი იქნება ერთადერთი კანდიდატი, როგორც ამას სტატუტი ითვალისწინებს. ასეთ სელექციას ახდენს გაერთიანებული ფედერალური ყრილობა, რომელიც ირჩევს მოსამართლეებს. ითვლება, რომ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მოსამართლის კანდიდატურისათვის წაყენებული მოთხოვნები იმდენად სპეციფიკურია, რომ გადაწყვეტილება, თუ რომელი კანდიდატი აკმაყოფილებს ამ მოთხოვნებს უფრო სრულყოფილად, უნდა მიიღონ სპეციალისტებმა.

საქართველოსათვის უფრო მისაღები იქნება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მოსამართლეობის კანდიდატად პირის წარდგენისთვის გამოყენებულ იქნეს სახელმწიფოს მართლმსაჯულების უმაღლეს ორგანოში

მოსამართლეთა გამწესებისათვის დადგენილი წესი, იმ სპეციფიკური პირობების გათვალისწინებით, რაც ICC-ის მოსამართლედ გამწესების შემთხვევაში ასეთ კანდიდატებს სჭირდებათ და სტატუტის 36-ე მუხლის მე-3 აბზაციით არის გათვალისწინებული (მაგალითად, სასამართლოს ერთ-ერთი სამუშაო ენის – ფრანგულის ან ინგლისურის კარგი ცოდნა).

ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეის მიერ მოსამართლეთა არჩევის წინ დგება ორი სია: პირველი შედგება იმ კანდიდატებისგან, რომელთაც აქვთ სისხლისსამართლებრივი კომპეტენცია, ხოლო მეორე – საერთაშორისო სამართლის სპეციალისტებისაგან.

ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეა მოსამართლეებს ირჩევს ფარული კენჭისყრით, ცხრა წლის ვადით, ამასთან, პირველი არჩევნებისთვის გათვალისწინებულ იქნა განსხვავებული წესი: მოსამართლეთა 1/3-ის უფლებამოსილების ვადა პირველ არჩევნებზე განისაზღვრა 3 წლის, მეორე 1/3-ის – 6 წლის, ხოლო მესამე 1/3-ის – 9 წლის ვადით. დადგენილი წესის მიხედვით, არჩეულია ის კანდიდატი, რომელსაც ექნება ხმათა მეტი რაოდენობა, მაგრამ აუცილებელია არანაკლებ 2/3-ის უმრავლესობის მხარდაჭერა კენჭისყრაში ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოების მხრიდან.

სასამართლოს შემადგენლობის პირველ არჩევნებზე არჩეულ უნდა ყოფილიყო მინიმუმ 9 მოსამართლე პირველი სიიდან და არანაკლებ 5 მოსამართლე – მეორე სიიდან. შემდეგი ყველა არჩევნები უნდა ჩატარდეს იმგვარად, რომ განოწნსწორებული თანაფარდობა საერთაშორისო და სისხლის სამართლის სპეციალისტებს შორის დაცულ იქნეს.

დისკუსიების დროს, მაგალითად, შეეცარიამ მყარად განავითარა ის პოზიცია, რომ სასამართლოს მუდმივად უნდა ჰყავდეს საკმარისი საერთაშორისო სამართლის სპეციალისტები, მაშინ როდესაც სხვა დელეგაციები ავითარებდნენ იმ აზრს, რომ პროცესის წარმართვა უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე გამოსაყენებელი სამართლის ცოდნა, რის გამოც, სასურველია, სისხლის სამართლის სპეციალისტები შეადგენდნენ უმრავლესობას.

რომში მიღწეულ იქნა კომპრომისი, რომლის მიხედვითაც, სასამართლოში ორივე მიმართულების სპეციალისტები იქნებიან წარმოდგენილი. სტატუტის 39-ე მუხლი ადგენს, რომ თითოეულ განყოფილებაში მოხდება სისხლის სამართლისა და სისხლის სამართლის პროცესში პროფესიული ცოდნის სათანადო შერწყმა საერთაშორისო სამართლის სფეროში დაგროვილ ცოდნასთან. ამასთან, პირველი ინსტანციისა და წინასწარი სასამართლო წარმოების განყოფილებაში უპირატესად წარმოდგენილი უნდა იყვნენ ის მოსამართლეები, რომლებსაც აქვთ გამოცდილება სისხლის სამართლის საქმეთა განხილვის სფეროში.

სტატუტი მოსამართლეთა არჩევნებს უყენებს სხვა მოთხოვნებსაც: სტატუტის 36-ე მუხლის მე-8 აბზაცი ადგენს, რომ ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოებმა მოსამართლეთა არჩევნების დროს ყურადღება უნდა მიაქციონ იმ აუცილებელ მომენტს, რომ არჩეულ იქნენ მსოფლიოს ყველა ძირითადი სამართლებრივი სისტემის წარმომადგენლები, გაკეთდეს სამართლიანი გეოგრაფიული განაწილება, ისევე როგორც მამრობითი და მდედრობითი სქესის მოსამართლე-

ების თანაბარი წარმომადგენლობა. ასევე მნიშვნელოვანია ისეთი მოსამართლეების არჩევა, რომელთაც აქვთ იურიდიული კვალიფიკაცია ისეთ სფეროში, როგორიცაა ძალადობა ქალებისა და ბავშვების მიმართ.

იმ მიზნით, რომ უზრუნველყოფილ იქნეს მოსამართლის დამოუკიდებლობა, გამოირიცხებოდა მისი ხელახალი არჩევა (გამონაკლისი დადგენილ იქნა მხოლოდ იმ მოსამართლეებისთვის, რომელთა უფლებამოსილების ვადა პირველ არჩევნებზე განისაზღვრა 3 წლით). ამით მოსამართლე დაცული იქნება სახელმწიფოთა მხრიდან ისეთი ზეწოლისა და სხვაგვარი ზემოქმედებისაგან, რაც ზეგავლენას მოახდენს მისი დამოუკიდებლობის, მიუკერძოებლობისა და ობიექტურობის ხარისხზე.

4.4. ბრალდების სამსახური

ბრალდების სამსახური და კანცელარია ცალ-ცალკე ქმნის სასამართლოს დამოუკიდებელ ორგანოს.⁵⁷⁸ ამასთან, ბრალდების სამსახური თავისი ამოცანების შესრულების დროს ბევრად უფრო დამოუკიდებელია, ვიდრე კანცელარია. ბრალდების სამსახური მოქმედებს, როგორც სასამართლოს დამოუკიდებელი ორგანო და არ მოიაზრება პრეზიდენტის ადმინისტრაციულ მმართველობაში შემავალ სტრუქტურულ ერთეულად.⁵⁷⁹ ბრალდების სამსახური იღებს შეტყობინებასა და ინფორმაციას დანაშაულის შესახებ, რომელიც სასამართლოს იურისდიქციაშია, ატარებს წინასაგამოძიებო, საგამოძიებო მოქმედებებს და მხარს უჭერს ბრალდებას სასამართლოში. სამსახურს ხელმძღვანელობს პროკურორი (ბრალმდებელი), რომელიც ამ უფლებამოსილებას ახორციელებს როგორც ძირითად საქმიანობას და რომელსაც ირჩევს ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეა. მას ჰყავს ერთი ან რამდენიმე მოადგილე, რომელთაც შეუძლიათ ნებისმიერი მოქმედების შესრულება, რაც სტატუტის მიერ განსაზღვრულია როგორც ბრალდების ფუნქცია.⁵⁸⁰

4.5. კანცელარია

კანცელარია, მართალია, სასამართლოს ორგანოა, მაგრამ მას ზედამხედველობას უწევს სასამართლოს პრეზიდენტი. კანცელარიას ევალება, ბრალდების სამსახურის გამოკლებით, მთელი სასამართლოს ადმინისტრირება, რომელსაც იგი, როგორც შტაბი, ემსახურება. წმინდა ადმინისტრაციული ამოცანების გარდა, მას ევალება აგრეთვე დანაშაულის მსხვერპლთა და მოწმეთა მიმართ მზრუნველობა, ასევე იმ პირებზე ზრუნვა, რომელთა სასამართლოზე დასწრება აუცილებელია. ამ მიზნით, კანცელარია ქმნის საკუთარ განყოფილებას, რომელიც იღებს საჭირო დაცვის ღონისძიებებს, დახმარებისა და უშიშროების საშუალებებს. თავდაპირველი პოზიცია, ბრალდების მოწმეები სხვებისაგან განცალკევებულ და

⁵⁷⁸ იხ. რომის სტატუტის 34-ე მუხლი.

⁵⁷⁹ იხ. რომის სტატუტის 38-ე და 42-ე მუხლები.

⁵⁸⁰ იხ. რომის სტატუტის 42-ე მუხლი.

პირდაპირ ბრალდების სამსახურის ზრუნვის ქვეშ მოქცეულიყვნენ, რომში ამ საკითხის განხილვის დროს უარყოფილ იქნა.⁵⁸¹

4.6. სტატუტის სხვა საყურადღებო დებულებები

სასამართლოს აქვს რამდენიმე როგორც ოფიციალური, ასევე სამუშაო ენა. საკითხის ასეთი გადანყვეტით არ განხორციელდა ის პოლიტიკური მოთხოვნა, რომ სასამართლო, შეძლებისდაგვარად, ყოფილიყო უნივერსალური დანესებულება, ვინაიდან ყოველდღიურ საქმიანობას იგი ახორციელებს ფრანგულ და ინგლისურ ენებზე.⁵⁸²

სასამართლოს ყველა განაჩენი და სხვა გადანყვეტილება უმნიშვნელოვანეს საკითხებზე უნდა ითარგმნოს გაეროს ექვს ენაზე – ინგლისურად, ფრანგულად, ესპანურად, არაბულად, რუსულად და ჩინურად. ეს დაყოფა შეირჩა აგრეთვე ხარჯების შემცირების მიზნით.

სასამართლოს „პროცედურისა და მტკიცების წესები“ დაამუშავა მოსამზადებელმა კომისიამ და მიღების წესი განისაზღვრა ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეაზე ხმების 2/3-ით.⁵⁸³ სასამართლოს გააჩნია საკუთარი რეგლამენტი.⁵⁸⁴

⁵⁸¹ იხ. რომის სტატუტის 43-ე მუხლი.

⁵⁸² იხ. რომის სტატუტის 50-ე მუხლი.

⁵⁸³ იხ. რომის სტატუტის 51-ე მუხლი.

⁵⁸⁴ იხ. რომის სტატუტის 52-ე მუხლი.

5. საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესის

სტრუქტურა და შინაარსი

საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესი ერთმანეთისაგან განასხვავებს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს (ICC) იურისდიქციის განხორციელების რამდენიმე ფორმას: 1) სისხლის სამართლის პროცესის დაწყების ინიცირება⁵⁸⁵; 2) წინასასამართლო პროცესი⁵⁸⁶; 3) საკუთრივ სისხლის სამართლის საქმის არსებითი სასამართლო განხილვა⁵⁸⁷; 4) სამოქალაქო-სამართლებრივი ზიანის ანაზღაურება⁵⁸⁸; 5) სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულების პროცედურა⁵⁸⁹.

ქვემოთ უპირატესად განხილული იქნება საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესის მიმდინარეობის წინასასამართლო და სასამართლო განხილვის ეტაპები, რომლებიც, რომის სტატუტიდან გამომდინარე, მოიცავს სხვადასხვა საფეხურს და ბევრ საკითხში არსებითად განსხვავდება ეროვნული სისხლის სამართლის საპროცესო წესებით გათვალისწინებული პროცედურებისაგან.

5.1. წინასასამართლო პროცესი

საერთაშორისო სისხლის სამართალში წინასასამართლო პროცესი მოიცავს საქმისწარმოების ეტაპებს, რომლებიც წინ უსწრებს საქმის არსებითად განმხილველი სასამართლოს მთავარი სხდომის ჩატარებას.⁵⁹⁰ იგი იყოფა შემდეგ საფეხურებად: 1) წინასაგამოძიებო, ანუ წინასწარი გამოკვლევის ეტაპი⁵⁹¹; 2) უშუალოდ წინასწარი გამოძიების ეტაპი⁵⁹² და 3) ბრალდების დადასტურების შუალედური ეტაპი⁵⁹³, რომელიც არის წინასასამართლო პროცესის გვირგვინი, რა დროსაც ხდება წინასწარი სასამართლო წარმოების პალატის მიერ საქმის არსებით სასამართლო განხილვამდე ბრალდების დადასტურება ან უარყოფა.

5.1.1. წინასწარი გამოკვლევა წინასაგამოძიებო ეტაპზე

ეროვნული სისხლის სამართლის პროცესისგან განსხვავებით, საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში წინასასამართლო გამოძიების დაწყებამდე ხორციელდება წინასაგამოძიებო მოქმედებები. სამართალწარმოების ამ ეტაპს რომის სტატუტი მიიჩნევს პროცესის დამოუკიდებელ სტადიად. იგი არის წი-

⁵⁸⁵ იხ. რომის სტატუტის მე-13-მე-15 მუხლები.

⁵⁸⁶ იხ. რომის სტატუტის მე-15, 53-ე, 54-ე და 61-ე მუხლები.

⁵⁸⁷ იხ. რომის სტატუტის 62-ე და მომდევნო მუხლები.

⁵⁸⁸ იხ. რომის სტატუტის 75-ე და 85-ე მუხლები.

⁵⁸⁹ იხ. რომის სტატუტის 103-ე და მომდევნო მუხლები.

⁵⁹⁰ იხ. Safferling, International Criminal Procedure, 2012, 216-378; იხ. ასევე: Boas, Bischoff, Reid, Taylor, International Criminal Law Practitioner Library, Vol. III: International Criminal Procedure, 2011, 104-108.

⁵⁹¹ იხ. რომის სტატუტის მე-15 მუხლი.

⁵⁹² იხ. რომის სტატუტის 54-ე მუხლი.

⁵⁹³ იხ. რომის სტატუტის 61-ე მუხლი.

ნასწარი გამოკვლევის ეტაპი (*preliminary examinations*), რომელიც ხორციელდება ბრალდების სამსახურის მიერ, ხოლო სასამართლო კონტროლის მექანიზმები ჯერ კიდევ არ არის ამოქმედებული.

ეროვნული სისხლის სამართლის საპროცესო წესებისგან განსხვავებით, საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესი ერთმანეთისგან განასხვავებს წინასწარი გამოკვლევისა და ფორმალური წინასწარი გამოძიების ეტაპებს. პირველ ეტაპზე პროცესის წარმოებისათვის ჯერ კიდევ საკმარისია დანაშაულის ჩადენის სანქსის ეჭვი (ვარაუდი), ხოლო მეორე ეტაპზე საჭიროა დანაშაულის ჩადენის დასაბუთებული ვარაუდი.

წინასწარი გამოკვლევის ეტაპი გამოიყენება პროცესის წარმოების ყველა სამი მექანიზმის მიმართ (ესენია: პროცესი სახელმწიფოს მიმართებით, პროცესი უშიშროების საბჭოს მიმართ და ე.წ. *proprio motu* პროცესი პროკურორის ინიციატივით).

წინასწარი გამოკვლევის ეტაპზე ბრალმდებლის უფლებამოსილებები ძალზე შეზღუდულია. სტატუტის მე-15 მუხლის მე-2 აბზაცის მიხედვით, მას შეუძლია, გამოითხოვოს ინფორმაცია სახელმწიფოების, გაეროს ორგანოების, სახელმწიფოთაშორისი ან არასამთავრობო ორგანიზაციებისაგან, ან სხვა წყაროებიდან, რასაც საჭიროდ ჩათვლის, ასევე შეუძლია, მიიღოს წერილობითი ან ზეპირი ჩვენებები სასამართლოს ადგილსამყოფელის ადგილზე. სტატუტის 54-ე მუხლით გათვალისწინებული პროკურორის უფლებამოსილებანი გამოძიებასთან დაკავშირებით, განსაკუთრებით საპროცესო იძულების ღონისძიებები, წინასწარი გამოკვლევის ეტაპზე ჯერ კიდევ არ გამოიყენება.

ეროვნული სისხლის სამართლის საპროცესო წესებისაგან განსხვავებით, თუ არსებობს გონივრული საფუძველი (*reasonable basis*) გამოძიების პროცესის ჩასატარებლად, რომის სტატუტის მე-15 მუხლის მე-3 აბზაცის მიხედვით, ბრალმდებელი მიმართავს წინასწარი სასამართლო წარმოების პალატას (*Pre-Trial Chamber*), რათა მიიღოს საქმის გამოძიების წარმოების ნებართვა. პროცესის ამ ეტაპზე ასევე დაზარალებულებს შეუძლიათ წარადგინონ შუამდგომლობები. ბრალდების სამსახურს მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეუძლია უშუალოდ საგამოძიებო მოქმედებების დაწყება, როცა წინასწარი სასამართლო წარმოების პალატა მიიჩნევს, რომ არსებობს გამოძიების ჩატარების საკმარისი საფუძველი. ამ ეტაპზე მიღებული სასამართლო გადაწყვეტილება ხელს არ უშლის შემდგომში ნებისმიერი გადაწყვეტილების მიღებას უფლებამოსილებისა და დასაშვებობის შესახებ. თუ წინასწარი სასამართლო წარმოების პალატა დაადგენს, რომ არ არსებობს გამოძიების წარმოების საკმარისი საფუძველი, ეს არ უშლის ხელს ბრალდების სამსახურის მიერ მოგვიანებით პალატისათვის ახალი ფაქტობრივი გარემოებების ან მტკიცებულებების საფუძველზე ხელახალი წარდგინებით მიმართვას. ბრალდების სამსახურს შეუძლია, თვითონაც მივიდეს დასკვნამდე, რომ მის ხელთ არსებული ინფორმაცია და მტკიცებულებები არ არის საკმარისი და არ მიმართოს წინასწარი სასამართლო წარმოების პალატას, რის შესახებაც უნდა შეატყობინოს დაინტერესებულ მხარეებს.⁵⁹⁴ ამ შემთხვევაში არ ხორციელდება სასამართლო

⁵⁹⁴ იხ. რომის სტატუტის მე-15 მუხლის მე-3, მე-4, მე-5 და მე-6 აბზაცები.

კონტროლი, მაგრამ არ არის გამორიცხული ბრალდების სამსახურის მიერ მოგვიანებით ახალი ფაქტობრივი გარემოებების ან მტკიცებულებების საფუძველზე იმავე საქმისწარმოების განახლება.

მაშასადამე, გამოძიებისა და სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყების მონოპოლია საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში მთლიანად არ არის ბრალდების სამსახურის ხელში, არამედ იგი შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ ICC-ის წინასწარი წარმოების პალატის ნებართვის შემთხვევაში, თუ ამის შესახებ, თავის მხრივ, არსებობს სასამართლოსათვის ბრალდების სამსახურის მიმართვა. ამ შემთხვევაში საკითხი ეხება სასამართლო კონტროლის განხორციელებას არა საპროცესო იძულების ღონისძიებების გამოყენებაზე, რაც დღეისათვის აღიარებული პროცესუალური სტანდარტია, არამედ სასამართლო კონტროლს უბრალოდ გამოძიების პროცესის დაწყებაზე, რაც საჭიროების ICC-ის სასამართლო ნებართვას.

5.1.2. წინასწარი გამოძიების ეტაპი

ეროვნულ სისხლის სამართლის პროცესში გამოძიება დანაშაულთან დაკავშირებულ მტკიცებულებათა შეგროვებაა და ხორციელდება ბრალდების მიერ, წინასწარი ფორმალური გამოკვლევის ჩატარებისა და მოსამართლის თანხმობის გარეშე. საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში კი წინასწარი გამოძიების დაწყება ეტაპია, რომელსაც წინ უსწრებს წინასწარი გამოკვლევა და წინასწარი წარმოების სასამართლო პალატის ნებართვა გამოძიების წარმოების თაობაზე. თვით წინასწარი გამოძიების პროცესის გახსნა და წარმართვა ხორციელდება პროკურორის ოფისის (*Office of the Prosecutor*) მიერ.⁵⁹⁵ ბრალმდებლის გადასაწყვეტია, მის ხელთ არსებულ ინფორმაციას მიიჩნევს თუ არა საკმარის საფუძველად (*reasonable basis*), რათა წარიმართოს შემდგომი საგამოძიებო მოქმედებები.⁵⁹⁶ ამ ეტაპზე უკვე მოითხოვება არა დანაშაულის ჩადენის საწყისი ეჭვი, არამედ საკმარისი დასაბუთებული ვარაუდი. სტატუტის 53-ე მუხლის პირველი აბზაცის ფარგლებში, ბრალდების სამსახური ამოწმებს, არის თუ არა პროკურორისთვის ხელმისაწვდომი ინფორმაცია საკმარისი საფუძველი იმისათვის, რათა სასამართლოს იურისდიქციაში შემავალი დანაშაული ჩაითვალოს ჩადენილად ან ჩადენის პროცესში მყოფად და გამოძიების ჩატარება ხომ არ ხელყოფს კომპლემენტარულობის პრინციპს ან სამართლიანი მართლმსაჯულების ინტერესებს (*interest of justice*). თუ სახეზეა სტატუტის 53-ე მუხლით გათვალისწინებული წინაპირობები, მხოლოდ მაშინ შეიძლება დაიწყოს ფორმალური წინასწარი გამოძიების პროცესი. იგი იწყება ბრალდების სამსახურის მიმართული წინასწარი სასამართლო წარმოების პალატისათვის გამოძიების წარმოების ნებართვის თაობაზე⁵⁹⁷ და გამოძიების

⁵⁹⁵ იხ. *Jackson*, JICJ 7 (2009), 17, 24.

⁵⁹⁶ იხ. *რომის სტატუტის* მე-15 მუხლის მე-3 აბზაცი და 53-ე მუხლის პირველი აბზაცი; იხ. ასევე: *Hoffmeister/Knoke*, ZaöRV 59 (1999), 793; *Reisert*, StV 2005, 637; *Gropengießer/Meißner*, ICLR 5 (2005), 294.

⁵⁹⁷ იხ. *რომის სტატუტის* მე-15 მუხლის მე-3 აბზაცი.

დანყების შესახებ ბრალდების სამსახურის გადანყვეტილებით.⁵⁹⁸

ICC-ის პროკურორის აქვს რომის სტატუტის 54-ე მუხლით გათვალისწინებული უფლებამოსილებები. ფორმალური წინასწარი გამოძიების დანყების შემდეგ, თვით გამოძიების პროცესში, მას შეუძლია მოსამართლის გადანყვეტილების გარეშე, თვითონ განახორციელოს ისეთი საგამოძიებო მოქმედებები, რომლებიც უშუალოდ არ ხელყოფს ადამიანის ძირითად უფლებებსა და თავისუფლებებს. მაგალითად, ასეთი შეიძლება იყოს ბრალდებულთა, დაზარალებულთა და მოწმეთა მოწვევისა და დაკითხვის მოთხოვნა, ასევე სხვა მტკიცებულებათა შეგროვება.⁵⁹⁹ რაც შეეხება საპროცესო იძულების ღონისძიებებს, მაგალითად, ბრალდებულის დაპატიმრებას, იგი ყოველთვის მოითხოვს მოსამართლის გადანყვეტილებას.⁶⁰⁰ რომის სტატუტის 58-ე მუხლის ძალით, იგი შეიძლება გაცემულ იქნეს წინასწარი გამოძიების ეტაპზე პატიმრობის მიზნითაც. ICC-ის წინასწარი სასამართლო წარმოების პალატის გადანყვეტილების მიხედვით, უფლებამოსილება და დასაშვებობა წინაპირობაა დაპატიმრების ორდერის გასაცემად.⁶⁰¹ სახელმწიფოს მიერ ICC-ის დაპატიმრების გადანყვეტილების სისრულეში მოყვანა ყოველთვის არ არის მარტივი, მაგალითად, შიდასახელმწიფოებრივი იმუნიტეტების მქონე პირების მიმართ.⁶⁰²

საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესი განსაზღვრავს გამოძიების დროს სასამართლოს მიერ მოწმის დაკითხვის და მიღებული ჩვენებისა და სხვა მტკიცებულებების დეპონირების წესს, სასამართლოს მთავარ სხდომაზე მისი გამოყენების მიზნით. რომის სტატუტის 56-ე მუხლით გათვალისწინებულია, რომ ბრალდების სამსახურმა წინასწარი სასამართლო წარმოების პალატას უნდა მიმართოს გამოძიების უნიკალურ შესაძლებლობასთან დაკავშირებით. კერძოდ, თუ პროკურორი ჩათვლის, რომ გამოძიებას აქვს უნიკალური შესაძლებლობა, მიიღოს ჩვენება ან განცხადება მოწმისაგან, ან შეისწავლოს, შეაგროვოს ან შეამოწმოს მტკიცებულებები, რომლებიც შემდგომში, სავარაუდოდ, აღარ იქნება ხელმისაწვდომი სასამართლო წარმოების მიზნებისათვის, პროკურორი ამის შესახებ აცნობებს წინასწარი სასამართლო წარმოების პალატას. ამ შემთხვევაში, წინასწარი სასამართლო წარმოების პალატას, პროკურორის მოთხოვნის საფუძველზე, შეუძლია გაატაროს ღონისძიებები, რომლებიც შეიძლება აუცილებელი იყოს სისხლისსამართლებრივი დევნის ეფექტიანობისა და ერთიანობის, განსაკუთრებით, უფლებათა დაცვის უზრუნველსაყოფად.⁶⁰³

მტკიცებულებათა დეპონირების ანალოგიურ რეგულირებას ითვალისწინებს ეროვნული სისხლის სამართლის საპროცესო წესებიც⁶⁰⁴, მაგრამ საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში მოსამართლის უფლებამოსილება ამ საკითხში

⁵⁹⁸ იხ. რომის სტატუტის 53-ე მუხლის პირველი აბზაცი.

⁵⁹⁹ იხ. რომის სტატუტის 54-ე მუხლის მე-3 აბზაცი.

⁶⁰⁰ იხ. რომის სტატუტის 57-ე მუხლის მე-3 აბზაცი.

⁶⁰¹ იხ. ICC, *Prosecutor v. Lubanga*, Decision on the Prosecutor's application for a warrant of arrest, 10.2.2006, პარ. 18.

⁶⁰² იხ. *Blommestein/Ryngaert*, ZIS 2010, 428.

⁶⁰³ იხ. *Kreß*, JICJ 1 (2003), 607.

⁶⁰⁴ იხ. საქართველოს სსკ-ის 114-ე და 243-ე მუხლები.

უფრო ფართოა. თუ პროკურორი არ მოითხოვს ასეთი ღონისძიებების გატარებას, მაგრამ წინასწარი სასამართლო წარმოების პალატა ჩათვლის, რომ ამგვარი ღონისძიებები აუცილებელია მნიშვნელოვანი მტკიცებულებების შენახვისა და სასამართლო განხილვის დროს დაცვის ინტერესების უზრუნველსაყოფად, ხოლო პროკურორის უმოქმედობა დაუსაბუთებელია, მაშინ სასამართლო პალატა ამ ღონისძიებებს გაატარებს საკუთარი ინიციატივით.

საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარების შესახებ გადაწყვეტილება შეუძლია მიიღოს ბრალდების სამსახურმა. წინასწარი სასამართლო წარმოების პალატა კონტროლს ახორციელებს პროკურორის ამ გადაწყვეტილებაზე, განსაკუთრებით, ამომწმებს გამოძიების პროცესში ბრალდების სამსახურის ადამიანის უფლებათა ხელმყოფი გადაწყვეტილებების მართლზომიერებას.⁶⁰⁵

რომის სტატუტის 53-ე მუხლის მე-3 აბზაცის მიხედვით, ვითარების გამომცემი სახელმწიფოს ან უშიშროების საბჭოს მიმართვით, ICC-ის წინასწარი სასამართლო წარმოების პალატას შეუძლია, განიხილოს პროკურორის გადაწყვეტილება გამოძიების პროცესის არდანაყების შესახებ და მოსთხოვოს პროკურორს, გადასინჯოს ეს გადაწყვეტილება. გარდა ამისა, წინასწარი სასამართლო წარმოების პალატას შეუძლია საკუთარი ინიციატივითაც განიხილოს პროკურორის გადაწყვეტილება გამოძიების პროცესის არდანაყების შესახებ. ამ შემთხვევაში პროკურორის გადაწყვეტილებას ძალა ეძლევა მხოლოდ წინასწარი სასამართლო წარმოების პალატის მიერ მისი დამტკიცების შემთხვევაში.

ამავე დროს, რომის სტატუტის 57-ე მუხლი წინასწარი სასამართლო წარმოების პალატას აძლევს სხვა უფრო ფართო უფლებამოსილებებსაც, ვიდრე ეს ეროვნული სისხლის სამართლის საპროცესო წესებით არის გათვალისწინებული. სტატუტში მოცემული ეს და სხვა უფლებამოსილებები იძლევა იმის მტკიცების შესაძლებლობას, რომ საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესი შინაარსობრივად უფრო „ინკვიზიციურობისაკენ“ (კონტინენტურევროპული *Civil Law*) იხრება, ვიდრე „ადვერსატორულობისაკენ“ (ანგლოამერიკული *Common Law*), ხოლო ფორმით უფრო ადვერსატორულია.⁶⁰⁶ მთავარი განსხვავებაა მტკიცებულებათა მოპოვებისა და გამოკვლევის წესებში.

ინკვიზიციური (ინსტრუქტორული) სისტემა, რომელიც ეფუძნება „საგამოძიებო“, ანუ მოსამართლის მიერ „ოფიციალური გამოძიების“ (*official investigation*) პრინციპს, მოსამართლეს აძლევს შეუდარებლად უფრო ფართო უფლებამოსილებებს, ვიდრე ადვერსატორული (*dispute resolution*) პროცესი.⁶⁰⁷ სწორედ ამიტომ რომის სტატუტის მიღების დროს გამოითქვა კრიტიკული თვალსაზრისები, განსაკუთრებით ანგლოამერიკული სამართლებრივი სისტემის წარმომადგენელი იურისტების მხრიდან.

საყურადღებოა კიდევ ერთი საკითხი: სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შექმნის იდეის მონიშნაღმდეგე სახელმწიფოების წარმომადგენელთა მხრიდან რომის კონფერენციაზე გამოითქვა თვალსაზრისი ბრალ-

⁶⁰⁵ იხ. რომის სტატუტის 53-ე მუხლის პირველი, მე-2 და მე-3 აბზაცები.

⁶⁰⁶ ცნებების შესახებ იხ. *Ambos*, ICLR 3 (2003), 2.

⁶⁰⁷ ასეთი დაყოფის კრიტიკის შესახებ იხ. *Jackson*, JICJ 7 (2009), 17, 19.

დების სამსახურის მიმართ გაეროს უშიშროების საბჭოს მხრიდან პოლიტიკური კონტროლის დაწესების თაობაზე. ასეთი თვალსაზრისი მიუღებელია იმდენად, რამდენადაც ICC-ის პროკურორი დაქვემდებარებოდა ისეთ ორგანოს, რომლის ხუთი მუდმივი წევრიდან სამი (ამერიკის შეერთებული შტატები, რუსეთი და ჩინეთი) არც არის რომის სტატუტის მონაწილე სახელმწიფო. სწორედ ამიტომ სახელმწიფოთა უმრავლესობამ მართებულად უარყო რამდენიმე დიდი სახელმწიფოს იდეა პოლიტიკური კონტროლისადმი დაქვემდებარების შესახებ. ამით მიღწეულ იქნა ის, რომ ბრალდების სამსახური მოგვევლინა პოლიტიკურად და სამართლებრივად ფორმალურად დამოუკიდებელ ორგანოდ.

5.1.3. წინასასამართლო სხდომა (შუალედური პროცესი)

ბრალდების დადასტურების მიზნით

არაერთი ეროვნული სისხლის სამართლის პროცესის ანალოგიურად, საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესშიც წინასასამართლო სხდომა არის ე.წ. შუალედური პროცესი, რომელმაც უნდა შეასრულოს ერთგვარი ფილტრის როლი. ფორმალურად წინასწარი გამოძიების პროცესი მთავრდება ICC-ის წინასწარი სასამართლო წარმოების პალატის წინაშე პროკურორის მიერ ბრალდების (*charges*) წარდგენით.⁶⁰⁸ ამ დროს უკვე ინდივიდუალიზებულია დამნაშავე პირის ბრალდება და ხდება დაპატიმრების ორდერის გაცემა ან ბრალდებულის მოწვევა დასაკითხად.⁶⁰⁹ ამ დროისათვის ბრალდებულს უნდა ჰყავდეს დამცველი. ამის შემდეგ ტარდება ე.წ. შუალედური პროცესი.

ICC-ის წინასწარი სასამართლო წარმოების პალატა ატარებს ბრალდების დადასტურების მოსმენას (ე.წ. *confirmation hearing*). იგი ტარდება ბრალდების პუნქტების დამტკიცების მიზნით.⁶¹⁰ როგორც წესი, მასში მონაწილეობს ბრალდებული და მიმდინარეობს საჯაროდ. გამონაკლისი დასაშვებია მონშეთა დაცვის მიზნით. ასევე შესაძლებელია, იგი ჩატარდეს ბრალდებულის მონაწილეობის გარეშე, როცა იგი უარს ამბობს ამ უფლებით სარგებლობაზე, ან იმალება, ან შეუძლებელია მისი ადგილსამყოფელის დადგენა.⁶¹¹

ეროვნულ საპროცესო-სამართლებრივ სისტემებში შუალედურ მოსმენას აქვს თავისი დანიშნულება: ანგლოამერიკული სისტემის თვალსაზრისით, იგი მიზნად ისახავს, შეასრულოს გარკვეული ფილტრის როლი შესაბამისი საქმეების გამოსარჩევად, ხოლო კონტინენტურევროპული სისტემის თვალსაზრისით, მისი მოვალეობაა სასამართლოს მთავარ სხდომაზე მტკიცებულებათა წარმოდგენისა და გამოკვლევის დროში გაწეილი პროცედურის თავიდან აცილება.⁶¹² ამიტომ მხარეები ვალდებული არიან, წინასწარი სასამართლო წარმოების პალატაში თა-

⁶⁰⁸ ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის დროებითი ტრიბუნალების შემთხვევაში ხდება საბრალდებო დასკვნის (*indictment*) წარდგენა.

⁶⁰⁹ იხ. რომის სტატუტის 58-ე მუხლი.

⁶¹⁰ იხ. რომის სტატუტის 61-ე მუხლი; იხ. ასევე: *Gless, Internationales Strafrecht*, 2011, 264.

⁶¹¹ იხ. რომის სტატუტის 61-ე მუხლის მე-2 აბზაცი.

⁶¹² იხ. *Kreß, JICJ* 1 (2003), 610.

ვიდანვე წარმოადგინონ იმ მტკიცებულებათა და ინფორმაციის ნუსხა, რომელთაც უნდა დაეყრდნონ სასამართლოს მთავარ სხდომაზე.⁶¹³ ამ ნუსხის შემდგომი თვითნებური შეცვლა არ არის შესაძლებელი.⁶¹⁴

პროცესის ამ ეტაპზე მოქმედებს კონკრეტული მტკიცებულებითი სტანდარტი. კერძოდ, ბრალდების დადასტურების მიზნით, მოსმენაზე (ე.წ. *confirmation hearing*) წარმოდგენილი უნდა იყოს საკმარის მტკიცებულებათა ერთობლიობა, რომელიც ქმნის დამაჯერებელ საფუძველს ვარაუდის მაღალი ხარისხისათვის, რომ პირმა ჩაიდინა თითოეული ის დანაშაული, რომლის ჩადენაც მას ბრალად ედება.⁶¹⁵

მტკიცებულებითი სტანდარტი: „არსებითი საფუძვლები ვარაუდისათვის“ (*substantial grounds to believe*), ერთი მხრივ, უფრო მაღალია, ვიდრე გონივრული საფუძვლები“ (*reasonable grounds*). მეორე მხრივ, იგი გაცილებით დაბალია, ვიდრე გამამტყუნებელი განაჩენის გამოსატანად აუცილებელ მტკიცებულებათა ერთობლიობა, რომელიც სასამართლოს გონივრულ ეჭვს მიღმა (*beyond reasonable doubt*) დაარწმუნებდა პირის ბრალეულობაში.⁶¹⁶

მტკიცებულებითი სტანდარტები, რომლებიც, საქართველოს კონსტიტუციისაგან განსხვავებით, ასევე გათვალისწინებულია ქართული სისხლის სამართლის საპროცესო წესებით⁶¹⁷, მომდინარეობს ანგლოამერიკული სამართლიდან. საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში ხდება „საუკეთესო მტკიცებულებების შეზღუდული და ფრთხილი შერჩევა“ (*limited and careful selection of the best evidence*). თუ სათანადო მტკიცებულებითი სტანდარტი არ არის მიღწეული, მაშინ ითვლება, რომ საქმე ჯერ კიდევ არ არის მზად სასამართლოს მთავარ სხდომაზე განსახილველად. კონკრეტულად, ICC-ის წინასწარი სასამართლო წარმოების პალატა მოითხოვს კონკრეტულ და ხელშესახებ მტკიცებულებებს (*concrete and tangible evidence*) და ახორციელებს მტკიცებულებათა ყოველმხრივ საფუძვლიან გამოკვლევას.⁶¹⁸

⁶¹³ იხ. პროცედურისა და მტკიცების წესების 121-ე წესის მე-3 და მე-6 აბზაცები. იხ. ასევე: *Ambos/Miller*, ICLR 7 (2007), 344. საქართველოს სსკ-ის 83-ე მუხლის მე-6 ნაწილის მიხედვითაც, წინასასამართლო სხდომის გამართვამდე არა უგვიანეს 5 დღისა მხარეებმა ერთმანეთს და სასამართლოს უნდა მიაწოდონ იმ მომენტისათვის მათ ხელში არსებული სრული ინფორმაცია, რომლის მტკიცებულებად სასამართლოში წარდგენასაც აპირებენ.

⁶¹⁴ იხ. *ICC, Prosecutor v. Lubanga*, Decision confirmation 29.1.2007, პარ. 143; იხ. ასევე: *Ambos, Karras-Festschrift*, 2010, 986.

⁶¹⁵ იხ. *რომის სტატუტის* 61-ე მუხლის მე-7 აბზაცი.

⁶¹⁶ იხ. *რომის სტატუტის* 66-ე მუხლის მე-3 აბზაცი; იხ. ასევე: *Ambos/Miller*, ICLR 7 (2007), 345; *Jackson*, JICJ 7 (2009), 17, 28.

⁶¹⁷ იხ. საქართველოს სსკ-ის მე-3 მუხლის მე-11, მე-12 და მე-13 ნაწილები. საქართველოს კონსტიტუციის მე-40 მუხლის მე-3 პუნქტი სისხლის სამართლის პროცესის ყველა ეტაპისათვის ადგენს ერთიან – *უტყუარი მტკიცებულების* სტანდარტს, რაც პროცესუალურსამართლებრივად დაკონკრეტებულია სსკ-ის ნორმებით.

⁶¹⁸ ბრალდების დადასტურების მიზნით ICC-ის პირველი მოსმენა (ე.წ. *confirmation hearing*) ჩატარდა *Lubanga*-ს საქმეზე. იხ. *ICC, Prosecutor v. Lubanga*, Decision confirmation 29.1.2007; იხ. ასევე: *De Baco*, ICLR 7 (2007), 481, რომელიც წინასწარი წარმოების სასამართლო პალატის მიერ სასამართლოს მთავარი სხდომის ფუნქციების თავის თავზე აღების საშიშროებას ხედავს.

საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში პრობლემურია საკითხი, თუ რამდენად შესაძლებელია თავდაპირველი ბრალდების შემდგომი შეცვლა. ბრალდების შეცვლა მისი ფორმალური დადასტურების (*confirmation*) შემდეგ საჭიროებს მოსამართლის თანხმობას, ხოლო დადასტურებამდე ბრალდების უკან წაღება და მისი შეცვლა შესაძლებელია უპრობლემოდ. მოსამართლის თანხმობის შემთხვევაში, ბრალდების ფორმულირების შეცვლას ახდენს ბრალდების სამსახური; ბრალდებულს კი უნდა მიეცეს საკმარისი დრო და საშუალება შეცვლილი ბრალდების ნაწილში თავის დაცვის პოზიციის მოსამზადებლად.⁶¹⁹ პალატას თავის განაჩენში არ შეუძლია გასცდეს ბრალდებაში მოცემულ ფაქტებსა და გარემოებებს, ხოლო განაჩენი უნდა გამოიტანოს იმ მტკიცებულებების საფუძველზე, რომლებიც მის წინაშე იქნა წარმოდგენილი და გამოკვლეული.⁶²⁰

მნიშვნელოვანია პასუხის გაცემა კითხვაზე – საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში აქვს თუ არა წინასწარი წარმოების სასამართლო პალატას უფლება, ბრალდების დადასტურების მოსმენის (ე.წ. *confirmation hearing*) დროს, თავისი ინიციატივით შეცვალოს პროკურორის მიერ წარდგენილი ბრალდება. ამ კითხვაზე პასუხი დამოკიდებულია იმაზე, თუ რომელი თვალსაზრისით მოხდება საკითხისადმი მიდგომა.

ანგლოამერიკული პოზიციიდან გამომდინარე, ბრალდების შეცვლა შეუძლია მხოლოდ თვითონ ბრალდების მხარეს, რადგან სასამართლოს არ შეუძლია გასცდეს ბრალდების ფარგლებს. კონტინენტურეეროპული სამართალი კი იხრება პრინციპისკენ – *iura novit curia* (სასამართლომ იცის სამართალი) და შესაძლებლად მიიჩნევს სასამართლოს მიერ ბრალდების შეცვლას.⁶²¹

ერთი შეხედვით, იქმნება შთაბეჭდილება, რომ ICC-ის წესდება მიჰყვება ანგლოამერიკულ თვალსაზრისს, რადგან პალატას შეუძლია ბრალდების პუნქტები მხოლოდ დაადასტუროს ან უარყოს, ან ზეპირი მოსმენა გადადოს და ბრალმდებელს მოსთხოვოს, დაადგინოს, აქვს თუ არა შესაძლებლობა, წარმოადგინოს დამატებითი მტკიცებულებები, ან ჩაატაროს დამატებითი გამოძიებები, ან შეცვალოს ბრალდების პუნქტები, რადგან იგი მოითხოვს განსხვავებულ სამართლებრივ შეფასებას.⁶²² ამასთან დაკავშირებით, აღსანიშნავია წინასწარი სასამართლო წარმოების პალატის გადაწყვეტილება *Bemba*-ს საქმეზე, როდესაც სასამართლომ ბრალდება თვითონ კი არ შეცვალა, არამედ დაადგინა ბრალდების შეცვლა ბრალდების სამსახურის მიერ.⁶²³

მეორე მხრივ, ვინაიდან წინასწარი წარმოებისა და საქმის არსებითი განხილვის სასამართლო პალატებს ფართო უფლებები აქვთ, საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში შესაძლებელია ისეთი ინტერპრეტაციული თვალსაზრისის განვითარებაც, რომლის მიხედვითაც, სასამართლოს აქვს ბრალდების შეცვლის

⁶¹⁹ იგივეა *ad hoc* ტრიბუნალების შემთხვევაშიც. იხ. *ICTY, Prosecutor v. Kvočka and others, Appeals Judgment*, 28.2.2005, პარ. 32.

⁶²⁰ იხ. *რომის სტატუტის 74-ე მუხლის მე-2 აბზაცი*. იგივეა *ad hoc* ტრიბუნალების შემთხვევაშიც. იხ. *ICTY, Prosecutor v. Kvočka and others, Appeals Judgment*, 28.2.2005, პარ. 33.

⁶²¹ იხ. *Ambos, Internationales Strafrecht*, 3. Auflage, 2011, 332.

⁶²² იხ. *რომის სტატუტის 61-ე მუხლის მე-7 (a), (b), (c) აბზაცი*.

⁶²³ იხ. *ICC, Prosecutor v. Bemba, Request for Clarification*, 4.11.2008.

უფლებამოსილება ისე, რომ არ დაირღვეს ბრალდებულის უფლებები.⁶²⁴

ასეთი მიდგომა ICC-ის მოსამართლეებმა სასამართლოს საქმის არსებითი განხილვის ძირითად სხდომასთან დაკავშირებით ჩამოაყალიბეს სასამართლოს რეგლამენტის 55-ე რეგულაციაში, რომლის მიხედვითაც, სასამართლო პალატას აქვს შესაძლებლობა, შეცვალოს ფაქტის სამართლებრივი შეფასება (*legal characterisation of facts*)⁶²⁵, ანუ ქმედების სამართლებრივი კვალიფიკაცია.

ანალოგიურად, საქართველოს ეროვნული სისხლის სამართლის საპროცესო წესების მიხედვითაც, სასამართლოს უფლება აქვს, ბრალდებულის სასარგებლოდ შეცვალოს ბრალდება, თუ დანაშაულის კვალიფიკაცია არასწორია, ხოლო მისი შეცვლის საფუძველი და მოტივები უნდა აღინიშნოს განაჩენში.⁶²⁶

საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესის შემდეგი პრობლემაა მტკიცებულებათა და ინფორმაციების გამჟღავნების საკითხი (*disclosure rules*).⁶²⁷ სისხლის სამართლის სამივე საერთაშორისო სასამართლოს შემთხვევაში, ბრალმდებელი ვალდებულია, ბრალდებულის გამამტყუნებელი მტკიცებულებები, მათ შორის, ინფორმაციები მოწმეთა შესახებ და სხვ. სავალდებულო წესით ან დაცვის შუამდგომლობით პროცესის ნებისმიერ სტადიაზე გახადოს მეორე მხარისათვის ხელმისაწვდომი.⁶²⁸

ბრალდების სამსახურის მიერ მტკიცებულებათა გამჟღავნების ვალდებულება ასე გამოიყურება:

– შუალედური პროცესის წინ, საქმის მოსმენამდე, გონივრულ ვადაში უნდა მოხდეს ბრალდების პუნქტებისა და მტკიცებულებათა გამჟღავნება, რომლებზე დაყრდნობაც სურს ბრალდების სამსახურს. წარმოდგენილ უნდა იქნეს მტკიცებულებათა და ინფორმაციათა ნუსხა საკმარისი მტკიცებულებებით, რომელთა ერთობლიობა აკმაყოფილებს შუალედური პროცესისთვის გათვალისწინებული საკმარისი არსებითი საფუძვლების (*substantial grounds*) სტანდარტს⁶²⁹. უნდა მოხდეს ყველა მოწმის ჩვენებისა და იდენტიფიკაციის გამჟღავნება⁶³⁰;

– შუალედური პროცესის შემდეგ, სასამართლოს მთავარ სხდომამდე, უნდა მოხდეს იმ დოკუმენტებისა და ინფორმაციების გამჟღავნება, რომლებიც მანამდე ჯერ კიდევ არ გამჟღავნებულა. სასამართლო პალატას აქვს შესაძლებლობა, მოითხოვოს ახალი მტკიცებულებები⁶³¹;

– სასამართლოს მთავარ სხდომაზე მოქმედებს მტკიცებულებათა შესახებ

⁶²⁴ იხ. *Ambos, Internationales Strafrecht*, 3. Auflage, 2011, 332.

⁶²⁵ იხ. *ICC, Prosecutor v. Bemba*, Decision 15.7.2009, პარ. 202. ნორმის ანალოგიური გამოყენების შესაძლებლობის შესახებ წინასწარი წარმოების სასამართლო პალატის მიერ იხ. *Stahn*, CLF 16 (2005), 24.

⁶²⁶ იხ. საქართველოს სსკ-ის 273-ე მუხლის პირველი ნაწილი.

⁶²⁷ იხ. *Ambos/Miller*, ICLR 7 (2007), 341.

⁶²⁸ იხ. *რომის სტატუტის* 61-ე მუხლის მე-3 აბზაცი, *ICC-ის პროცედურისა და მტკიცების წესების* 76-ე, 77-ე, 112-ე, 121-ე წესი; იხ. ასევე: *Tuinstra*, JICJ 8 (2010), 463, 479.

⁶²⁹ იხ. *რომის სტატუტის* 61-ე მუხლის მე-3 აბზაცი და *ICC-ის პროცედურისა და მტკიცების წესების* 121-ე წესი.

⁶³⁰ იხ. *ICC-ის პროცედურისა და მტკიცების წესების* 76-ე წესი.

⁶³¹ იხ. *რომის სტატუტის* 64-ე მუხლის მე-3 (c) აბზაცი და მე-6 (d) აბზაცი.

ზოგადი წესები⁶³². ამასთან, მხარეთა შორის გაცვლილი მტკიცებულებები ხელმისაწვდომი უნდა იყოს სასამართლო პალატისთვისაც.

გამამართლებელი მტკიცებულებები გამჟღავნებულ უნდა იქნეს რაც შეიძლება მალე (*as soon as practicable*), ანუ ბრალდებულის სასამართლოსათვის გადაცემის შემდეგ, ვიდრე ჩატარდება ბრალდების დადასტურების მიზნით მოსმენა (ე.წ. *confirmation hearing*).⁶³³

მტკიცებულებათა გამჟღავნების ვალდებულების მოცულობა დამოკიდებულია პროცესის სტადიაზე: სასამართლოს მთავარ სხდომაზე სავალდებულოა ყველა გამამართლებელი მტკიცებულების გამჟღავნება, ხოლო წინასასამართლო ეტაპზე სავალდებულოა არა ყველა, არამედ გამამართლებელი მტკიცებულებების მხოლოდ დიდი ნაწილის გამჟღავნება (*Bulk rule*).⁶³⁴ მტკიცებულებათა გამჟღავნება უნდა იყოს რაც შეიძლება კონკრეტული და ზუსტი. მაგალითად, მოწმე მითითებული უნდა იყოს დაბადების ადგილითა და თარიღით, სქესითა და საცხოვრებელი ადგილით.⁶³⁵ მოწმეთა აბსოლუტური ანონიმურობა ხელყოფს სამართლიანი სასამართლოს უფლებას, რადგან იგი ბრალდებულს ართმევს ბრალდების მხარესთან სრულყოფილი დაპირისპირების შესაძლებლობას.⁶³⁶ ასეთ შემთხვევაში სასამართლო იღებს გადაწყვეტილებას ბრალდებულის კონფორმაციის უფლებასა და მოწმეთა დაცვის უფლებას შორის პრიორიტეტის შესახებ.

დაცვას აქვს განსაზღვრულ დაცვით მტკიცებულებებთან დაკავშირებით მათი გამჟღავნების ვალდებულება, მაგალითად, ალიბის დროს.⁶³⁷ არ შეიძლება მისი დავალდებულება მის ხელთ არსებული გამამტყუნებელი მტკიცებულებების გამჟღავნების კუთხით, რადგან იგი ხელყოფს ბრალდებულის მიერ თვითინკრიმინირების აკრძალვის (*nemo tenetur*) პრინციპს.⁶³⁸

მაშასადამე, როგორც ეროვნულ, ისე საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში მნიშვნელოვანი ეტაპია წინასასამართლო სხდომა, რომელიც მთავრდება ბრალდების დადასტურებით ან უარყოფით და მნიშვნელოვანი მოსამზადებელი სტადიაა საქმის არსებითი სასამართლო განხილვისათვის.

⁶³² იხ. *რომის სტატუტის* 69-ე მუხლი.

⁶³³ იხ. *რომის სტატუტის* 67-ე მუხლის მე-2 აბზაცი, *ICC-ის პროცედურისა და მტკიცების წესების* 83-ე და 84-ე წესი.

⁶³⁴ იხ. *ICC, Prosecutor v. Katanga and Ngudjolo*, Decision 20.6.2008, პარ. 124. ამის შესახებ იხ. *Ambos*, NCLR 12 (2009), 548.

⁶³⁵ იხ. *რომის სტატუტის* 68-ე მუხლი და *ICC-ის პროცედურისა და მტკიცების წესების* 87-ე და 88-ე წესი. ყოფილი იუგოსლავიის ტრიბუნალის მიერ ტადიჩის საქმეზე მიღებულ გადაწყვეტილებაში მოწმის სრული ანონიმურობისათვის ჩამოყალიბებულ იქნა ხუთი პირობა. იხ. *ICTY, Prosecutor v. Tadic*, Decision 10.8.1995, პარ. 62-66.

⁶³⁶ იხ. *Ambos*, *Internationales Strafrecht*, 3. Auflage, 2011, 334.

⁶³⁷ იხ. *ICC-ის პროცედურისა და მტკიცების წესების* 78-ე და 79-ე წესი.

⁶³⁸ იხ. *რომის სტატუტის* 67-ე მუხლის პირველი (გ) აბზაცი. ბრალდებულის მიერ თვითინკრიმინირების აკრძალვის (*nemo tenetur*) პრინციპის შესახებ სისხლის სამართლის პროცესში იხ. *Peters/Altwickler*, *Europäische Menschenrechtskonvention*, 2. Auflage, 2012, 166-167.

5.2. სასამართლოს მთავარ სხდომაზე საქმის არსებითი განხილვა

5.2.1. სასამართლო განხილვის შერეული მოდელი

არსებობს სხვადასხვა ალტერნატიული შესაძლებლობა, რომლის მიხედვითაც, სისხლის სამართლის პროცესი შეიძლება იყოს შეჯიბრებითი („ადვერსატორული“), ინკვიზიციური („ინსტრუქტორული“) ან შერეული („ადვერსატორულ-ინსტრუქტორული“).⁶³⁹ არაერთი სახელმწიფოს ეროვნული სისხლის საპროცესო სამართლისგან განსხვავებით, საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში საქმის არსებითად განმხილველი სასამართლოს მთავარი სხდომა სტრუქტურულად შეჯიბრებითი პროცესის პრინციპებით, ადვერსატორულად არის აგებული, მაგრამ შინაარსობრივად ბევრი საკითხი ინკვიზიციურად არის ჩამოყალიბებული.⁶⁴⁰

დროებითი *ad hoc* ტრიბუნალების სასამართლოს მთავარი სხდომა იწყება „შემთხვევის წარმოდგენით“ (*case presentation*), რაც, ერთი შეხედვით, ქმნის იმის შთაბეჭდილებას, რომ კონტრადიქტორული პროცესის წესებს მიჰყვება: ბრალდებისა და დაცვის შესავალ სიტყვას, ბრალდების მიერ მტკიცებულებათა წარმოდგენას მოსდევს მონიშნულმდგე მხარის მიერ საწინააღმდეგო მტკიცებულებების წარმოდგენა და შეწინააღმდეგება, მონშეთა თავდაპირველი პირდაპირი დაკითხვა, ჯვარედინი დაკითხვა და ხელახალი დაკითხვა⁶⁴¹ (*examination-in-chief, cross-examination and re-examination*).⁶⁴²

საკითხის უფრო ღრმად შესწავლა ცხადყოფს, რომ დროებითი ტრიბუნალების სასამართლო პალატები წმინდა შეჯიბრებითობის წესიდან, „სამართლიანობის ინტერესებიდან“ გამომდინარე, ახდენენ გადახვევას და სამსახურებრივად, თავიანთი ინიციატივითაც, შეუძლიათ დამატებითი მტკიცებულებების მოპოვება და სხვა ისეთი მოქმედებების შესრულება, რაც დამახასიათებელია ინსტრუქტორული სასამართლო პროცესისათვის.

ბრალდებულს შეუძლია, რომ მოწმედ გამოვიდეს თავისი თავის დასაცავად და ამით მიიღოს ადვერსატორულ პროცესში მისთვის დამახასიათებელი სტატუსი. ჩვენების მიცემა ხდება ფიცის ქვეშ და პირდაპირი და ჯვარედინი დაკითხვის წესებით.⁶⁴³

ყოფილი იუგოსლავიის ტრიბუნალის სასამართლო პრაქტიკა 1998 წლიდან

⁶³⁹ იხ. *Ambos, International Criminal Procedure: 'Adversarial', 'Inquisitorial' or Mixed?* ნიგში: *Eser/Rabenstein* (ed.), *Criminal Justice between Crime Control and Due Process*, 2004, 43-62.

⁶⁴⁰ საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესის სამართლებრივი ბუნების შესახებ იხ. *Swart, JICJ* 6 (2008), 109.

⁶⁴¹ მტკიცებულებათა გამოკვლევის ანალოგიური ზოგადი წესის შესახებ ქართული სისხლის საპროცესო სამართლის მიხედვით იხ. საქართველოს სსკ-ის 242-ე მუხლი. ასევე ქართული სისხლის საპროცესო წესებით გათვალისწინებულია პირდაპირი დაკითხვა (244-ე მუხლი), ჯვარედინი დაკითხვა (245-ე მუხლი) და ხელახალი პირდაპირი და ჯვარედინი დაკითხვა (246-ე მუხლი).

⁶⁴² ბრალდებისა და დაცვის მოწმეების შესახებ იხ. *Tochilovsky, CLF* 15 (2004), 329.

⁶⁴³ ამ საკითხებზე იხ. *ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის დროებითი ტრიბუნალების მტკიცებისა და პროცედურის წესების* 82-ე-85-ე წესი.

მიჰყვება ნესს, რომ მონმე, მიუხედავად იმისა, იგი გამოიძახა ბრალდებისა თუ დაცვის სამსახურმა, მონმედ გამოსვლის შემთხვევაში უკვე აღარ არის ერთ-ერთი მხარის მონმე, არამედ იქცევა „სიმართლის მონმედ“ (*witness of truth*).⁶⁴⁴

შეიძლება მტკიცება, რომ დროებითი ტრიბუნალების სასამართლო პროცესები ტარდება „ადვერსატორული“ და „ინკვიზიციური“ სისტემებიდან წარმოქმნილი ე.წ. შერეული მოდელის (*mixed model*) მიხედვით, რომელიც, თავისი ბუნებით, უპირატესად კონტრადიქტორული, ანუ შეჯიბრებითია (*primarily adversarial in nature*). „შერეული მოდელისაკენ“ წინსვლა განაპირობა იმ ცვლილებებმა, რომლებიც წლების განმავლობაში იქნა შეტანილი სისხლის სამართლის დროებითი საერთაშორისო ტრიბუნალების პროცედურისა და მტკიცების წესებში.

მაშასადამე, კონტინენტურევროპული სისტემის ზეგავლენით, წმინდა შეჯიბრებითი პროცესი საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში დღეისათვის აღარ არსებობს.⁶⁴⁵

ICC-ის საპროცესო სამართალში სასამართლოს როლი (*judicial control*) კიდევ უფრო გაზრდილია. სასამართლო პალატა უფლებამოსილია, ჩაატაროს პროცესი, შეუძლია მოითხოვოს მტკიცებულებათა წარმოდგენა, ასევე გადაწყვიტოს საქმესთან დაკავშირებული სხვა საკითხები. სასამართლო განხილვას ხელმძღვანელობს სხდომის თავმჯდომარე მოსამართლე (*Presiding Judge*), რომელიც წარმართავს სამართალწარმოების პროცესს.⁶⁴⁶

სასამართლო პალატისა და, განსაკუთრებით, თავმჯდომარე მოსამართლის ასეთმა დომინანტურმა როლმა დიდი წინააღმდეგობა გამოიწვია ანგლოამერიკული და კონტინენტურევროპული სისტემების იურისტებს შორის არა მარტო რომის კონფერენციაზე სტატუტის, არამედ, ასევე, მოგვიანებით, მოსამზადებელ კომიტეტზე (*Preparatory Committee*) პროცედურისა და მტკიცების წესების მიღების დროს.⁶⁴⁷

საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში ე.წ. შერეული სისტემის შემოღება სამართლებრივ „კულტურათა შეჯახების“ (*clash of cultures*) პროდუქტია.⁶⁴⁸ ამ კულტურათა არსი ისაა, რომ კონტინენტურევროპული თვალსაზრისი მოითხოვს „ძლიერი მოსამართლის“ ფიგურას, რომელიც წარმართავს და განსაზღვრავს სასამართლო პროცესის მიმდინარეობას, ხოლო ანგლოამერიკული თვალსაზრისი – „ნეიტრალური მოსამართლის“ სტატუსს, რომელიც პროცესის წარმართავს, ზოგადად, მხარეებს გადასცემს და მათ აძლევს თავისუფლებას, განსაკუთრებით, მონმეთა პირდაპირი და ჯვარედინი დაკითხვის დროს.

საბოლოოდ, საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში მიღწეული კომპრომისი აისახა ICC-ის პროცედურისა და მტკიცების წესებში. კერძოდ, 140-ე წესის მე-2 აბზაცის მიხედვით, ბრალდებისა და დაცვის მონმე შეიძლება დაიკითხოს

⁶⁴⁴ ICC იყენებს ტერმინს: ‘witnesses of the Court’ (სასამართლოს მონმეები). იხ. *ICC, Prosecutor v. Lubanga*, Decision 8.11.2006, პარ. 26 და Decision 30.11.2007, პარ. 33.

⁶⁴⁵ იხ. *Bonomy*, JICJ 5 (2007), 348, 350; *Ambos*, Internationales Strafrecht, 3. Auflage, 2011, 339.

⁶⁴⁶ იხ. *რომის სტატუტის* 64-ე მუხლის მე-6 (a), (b), (d), (f) აბზაცი, მე-8 (b) აბზაცი, 61-ე მუხლის მე-11 აბზაცი.

⁶⁴⁷ იხ. *Ambos*, Internationales Strafrecht, 3. Auflage, 2011, 340.

⁶⁴⁸ ასეთ შეფასებაზე იხ. *Eser, Jung-Festschrift*, 2007, 167.

მხარეთა მიერ, დაკითხვის პროცესში სასამართლო პალატის ჩარევის გარეშე, ხოლო მოსამართლეს შეკითხვის დასმის უფლება აქვს მხოლოდ მხარეთა მიერ დაკითხვის დაწყებამდე ან დაკითხვის შემდეგ.

ჯვარედინი დაკითხვის შესაძლებლობა საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში აღიარებულია ნაგულისხმევად და პროცესის მონაწილეებზეა დამოკიდებული, თუ როგორ იქნება ეს შესაძლებლობა პრაქტიკულად გამოყენებული.⁶⁴⁹

ეროვნული სისხლის სამართლის პროცესისათვის მნიშვნელოვანია ასეთი მიდგომების კარგად გააზრება. საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესის ადევრსატორული სტრუქტურის მიუხედავად, მოსამართლე არ არის პროცესის მიმდინარეობის პასიური მაყურებელი, რომელსაც ქართული სისხლის სამართლის პროცესის მიხედვით, ეკრძალება არა მარტო ბრალდების დამადასტურებელ ან დაცვის ხელშემწყობ მტკიცებულებათა დამოუკიდებლად მოპოვება, არამედ არა აქვს შეკითხვების დასმის უფლება⁶⁵⁰, გარდა მხარეებთან შეთანხმებით დასმული დამაზუსტებელი შეკითხვისა. საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში, მოსამართლე, გარკვეული წესების დაცვით, შეკითხვებსაც სვამს და, აუცილებლობის შემთხვევაში, შეუძლია მოიპოვოს კიდევ მტკიცებულებები, რაც ემსახურება სიმართლის დადგენასა და სამართლიანი სასამართლოს უზრუნველყოფას.

5.2.2. სიმართლის დადგენა – სისხლის სამართლის პროცესის

მიზანი: ჭეშმარიტება იურიდიულ-ფორმალური თუ ობიექტურ-

მატერიალური გაგებით?

საერთაშორისო სისხლის სამართლის საპროცესო წესები და სასამართლო პრაქტიკა მნიშვნელოვანია ცალკეული ეროვნული სამართლებრივი სისტემებისათვის, რადგან იგი შეიცავს როგორც ანგლოამერიკულ, ისე კონტინენტურეუროპულ სისტემათა ელემენტებს. თავის მხრივ, საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესისათვის მნიშვნელოვანია ეროვნულ სისხლის სამართლის საპროცესო სისტემებში მიმდინარე მოვლენები.

მთავარი პრობლემა ჭეშმარიტების (სიმართლის) ძიების საკითხი. „ჭეშმარიტება“ და „სამართლიანობა“ ემსახურება „სამართლებრივი მშვიდობის“ („*Rechtsfrieden*“) დამყარებას.⁶⁵¹ მთავარი კითხვის არსი იმის გარკვევაა, თუ რისი მიღწევა

⁶⁴⁹ იხ. *Ambos, Internationales Strafrecht*, 3. Auflage, 2011, 340.

⁶⁵⁰ შეად. საქართველოს სსკ-ის 25-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

⁶⁵¹ „სამართლებრივი მშვიდობა“ გამოიყენება სხვადასხვა მნიშვნელობით. ერთი მხრივ, იგი შეიძლება გაგებულ იქნეს, როგორც დანაშაულებრივი ქმედების მიერ დარღვეული სოციალური წესრიგის კვლავ აღდგენა, ხოლო, მეორე მხრივ, უბრალოდ, როგორც კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით სისხლის სამართლის პროცესის საბოლოოდ დასრულება. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში, არ არის მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილების შინაარსობრივი მხარე, არამედ მიზანი მიღწეულად ითვლება საპროცესო წესების დაცვით სისხლის სამართლის საქმის საბოლოოდ დახურვით. იხ. *Beulke, Strafprozessrecht*, 11. Auflage, 2010, 4; *Weigend, Rissing-van Saan-Festschrift*, 2011, 751.

სურს სისხლის სამართლის პროცესს: ფორმალურად სწორი გადაწყვეტილების მიღების თუ მატერიალურად „მართალი სამართლის“ რეალიზაციის.

სისხლის სამართლის პროცესში ჭეშმარიტების (სიმართლის) დადგენის შესახებ არსებობს ორი განსხვავებული თვალსაზრისი: *მატერიალური ჭეშმარიტების თეორია*⁶⁵² და *პროცესუალური ჭეშმარიტების თეორია*⁶⁵³. ამ უკანასკნელის მიხედვით, ჭეშმარიტება მიიღწევა პროცესუალური მოქმედებებით და რაც საქმის სამართლიანი სასამართლო განხილვით მიიღება, ავტომატურად ჭეშმარიტია (სიმართლეა).

კონტინენტურევროპული ქვეყნების სისხლის საპროცესო სისტემები უმეტესწილად პირველ თეორიას მიჰყვებიან, ხოლო ანგლოამერიკული სისტემის ადვერსატორული მოდელები იურიდიულ-პროცესუალური ჭეშმარიტებით კმაყოფილდებიან. ანგლოამერიკულ სისტემასაც აინტერესებს სიმართლის დადგენა და სისხლის სამართლის პროცესში დგინდება, რაც სინამდვილეში მოხდა. ეს სისტემები ერთმანეთისაგან იმით განსხვავდება, რომ ანგლოამერიკული საპროცესო წესებით, ჭეშმარიტების ძიება მკაცრად შეზღუდულია სამართლიანი სასამართლოს პრინციპიდან გამომდინარე წესებით. სიმართლე უნდა დადგინდეს საქმის სამართლიანი სასამართლო განხილვის გზით და დადგენილი წესების დაცვა ისევე მნიშვნელოვანია, როგორც „ობიექტური სიმართლის“ დადგენის შედეგის მიღწევა.⁶⁵⁴

უკანასკნელი წლების განმავლობაში ხდება ამ ორი განსხვავებული სისტემის ურთიერთდაახლოება. ამის შედეგად სასამართლოს მთავარ სხდომაზე მხარეთა მიერ მტკიცებულებების წარმოდგენა და მათ შორის დაპირისპირება უკვე აღარ არის მარტო ანგლოამერიკული სისტემისათვის დამახასიათებელ წესი, არამედ იგი ასევე გამოიყენება კონტინენტური ევროპის არაერთ ქვეყანაში.⁶⁵⁵ ნებისმიერ საპროცესო-სამართლებრივ სისტემას, რომელიც მატერიალური ჭეშმარიტების პრინციპს აღიარებს, შეუძლია სასამართლო პროცესი მხარეთა შორის შეჯიბრებითობით ჩაატაროს და სასამართლოს სხდომაზე ინიციატივისა და აქტიურობის უფლება (თავდაპირველად) მხარეებს გადასცეს. მოსამართლეს დამატებითი აქტიურობის უფლება შეიძლება მიეცეს მხოლოდ მას შემდეგ, რაც მხარეები ამონურავენ თავიანთ შესაძლებლობებს და მოსამართლე ჩათვლის, რომ სამართლიანი მართლმსაჯულების ინტერესებიდან გამომდინარე, აუცილებელია მისი გააქტიურება.

ნებისმიერი, მათ შორის კონტინენტურევროპული საპროცესო სისტემისათ-

⁶⁵² იგი ასევე ცნობილია „დამალული ოქროს თეორიის“ (*Theorie vom verborgenen Goldstück*) სახელწოდებით, რომლის მიხედვითაც, ჭეშმარიტება არსებობს სადღაც, მაგრამ საჭიროა მისი პოვნა. იხ. Volk, Dachs-Festschrift, 2005, 496.

⁶⁵³ სისხლის სამართლის პროცესში იურიდიულ-პროცესუალური ჭეშმარიტების, მატერიალური ჭეშმარიტების ცნებებისა და ურთიერთგამიჯენის შესახებ იხ. Kühne, GA 2008, 361.

⁶⁵⁴ ამის შესახებ იხ. Weigend, Rissing-van Saan-Festschrift, 2011, 753.

⁶⁵⁵ ამის მაგალითად ლიტერატურაში მითითებულია იტალიური და ესპანური სისხლის სამართლის პროცესები, კერძოდ, იტალიის სსსკ-ის 496-ე და 498-ე მუხლები და ესპანეთის სსსკ-ის 708-ე მუხლი, რომლებიც ითვალისწინებენ მონმის თავდაპირველ დაკითხვას იმ მხარის მიერ, რომელმაც იგი წარმოადგინა. იხ. Weigend, Rissing-van Saan-Festschrift, 2011, 754.

ვის მნიშვნელოვანია, ჭეშმარიტება დადგინდეს არა ნებისმიერი გზით, არამედ მოქმედი საპროცესო წესების მკაცრად დაცვით, განსაკუთრებით, როცა საქმე ეხება კანონის დარღვევით მოპოვებული მტკიცებულებების გამოყენებას ბრალდებულის საზიანოდ. სწორედ ამიტომ ბოლო პერიოდში შეიმჩნევა ტენდენცია, რომ ტრადიციულად კონტინენტურეეროპულ სისტემაზე ორიენტირებულ საპროცესო მოდელებს სულ უფრო და უფრო შემოაქვთ სასამართლოს მთავარი სხდომის ჩატარების ანგლოამერიკული შეჯიბრებითი პროცესის სტრუქტურა.

ლიტერატურაში მითითებულია ორი მნიშვნელოვანი არგუმენტი მტკიცებულებათა მოპოვებისა და პრეზენტაციის ადვერსატორული წესის სასარგებლოდ: (1) იგი აძლიერებს პროცესის მონაწილე მხარეთა ინტერესს, რომ მთელი მონდომებით თვითონ იზრუნონ ეფექტიან მტკიცებულებათა მოპოვებისა და მათი სასამართლოს წინაშე ეფექტურად წარდგენისათვის, მაშინ, როდესაც ინკვიზიციური საპროცესო მოდელი ხშირად მთლიანად ეყრდნობა მოსამართლის სამსახურებრივ საპროცესო ვალდებულებას, მოიპოვოს ყველა ის დამატებითი მტკიცებულება, რომელიც აუცილებელია მატერიალური ჭეშმარიტების დასადგენად და ჩაატაროს სასამართლო გამოძიება. (2) ადვერსატორული მოდელის მეორე უპირატესობა ისაა, რომ სასამართლოს არ სჭირდება არავითარი წინასწარი ინფორმაცია წინასაგამოძიებო პროცესის შედეგების შესახებ. ამით მოსამართლის წინასწარი დაინტერესება და პოზიციის ჩამოყალიბება პროცესის დაწყებამდე გამოირიცხება, რადგან განაჩენი უნდა დაეყრდნოს სასამართლოს მთავარ სხდომაზე მხარეთა მიერ წარმოდგენილ და პირდაპირი და ჯვარედინი მოსმენით გამოკვლეულ მტკიცებულებებს.⁶⁵⁶

მიუხედავად იმისა, რომ ადვერსატორული მოდელისათვის დამახასიათებელია მთელი რიგი პრობლემები (მათ შორის თუნდაც ის, რომ ბრალდებულის დაცვის უფლების მაღალ დონეზე განხორციელება დამოკიდებულია მის ფინანსურ შესაძლებლობებზე, რის გამოც მას ყოველთვის არ შეუძლია ძვირად ღირებული მაღალკვალიფიციური ადვოკატის დაქირავება და მტკიცებულებების მოპოვება), უკანასკნელი წლების განმავლობაში მოხდა ამ მოდელის ფართოდ გავრცელება მთელი მსოფლიოს მასშტაბით. ამის მიზეზად სახელდება არა მარტო ის, რომ ახალი დემოკრატიის ქვეყნებში მიმზიდველია ყოველივე ამერიკული, ხოლო ინკვიზიციური მოდელის შესახებ გავრცელებულია უარყოფითი იმიჯი, რომელიც ბევრისთვის ჯერ კიდევ ესპანურ ინკვიზიციასთან, ნამებასა და ბრალდებულის სრულ უუფლებობასთან ასოცირდება,⁶⁵⁷ არამედ ანგლოამერიკული პროცესის სტილის წარმატებას, უპირველეს ყოვლისა, განაპირობებს თვალსაზრისი, რომ იგი ინდივიდის ავტონომიის რეალიზაციას ყველაზე კარგად ახდენს: ბრალდებულის საპროცესო წარმატება დამოკიდებულია არა „ინკვიზიტორი მოსამართლის“ კეთილ ნებაზე, არამედ თვით ბრალდებულისა და მისი ადვოკატის უნარზე, რომ სასამართლო დაარწმუნოს ბრალდებულის უდანაშაულობაში ან ბრალდების მიერ წარმოდგენილი მტკიცებულებებით „გონივრულ ეჭვს მიღმა“ სტანდარტის დაუკ-

⁶⁵⁶ შეად. Weigend, Rissing-van Saan-Festschrift, 2011, 756.

⁶⁵⁷ შეად. McEwan, ნიგნძი: Duff/Farmer/Marshall/Tadros (ed.), The Trial on Trial, 1, 2004, 59.

მაყოფილებლობაში.⁶⁵⁸

წმინდა ინევიზიციური საპროცესო მოდელის უკუსვლამ⁶⁵⁹ და სასამართლოს მთავარ სხდომაზე ადვერსატორული საპროცესო სისტემის დანერგვამ გამოიწვია მსოფლიოს სხვადასხვა სახელმწიფოში უმეტესწილად არა ამერიკული სტილის საპროცესო სისტემის ჩამოყალიბება, არამედ შერეული მოდელების შექმნა. შერეული საპროცესო სისტემის მაგალითებად დასახელებულია ისეთი სახელმწიფოები, როგორიცაა: იაპონია, ტაივანი; ხოლო ევროპული სახელმწიფოებიდან: იტალია⁶⁶⁰, ესპანეთი⁶⁶¹ და რუსეთი⁶⁶², სადაც პროცესუალურად წინასასამართლო გამოძიება ტარდება პროკურორის მიერ, ინევიზიციურად, მაგრამ სასამართლოს მთავარ სხდომაზე ბრალდებისა და დაცვის განმახორციელებლები დგანან ერთმანეთის პირისპირ, თანაბარ საფეხურზე და ორივე მხარე ცდილობს, ნეიტრალური, წინასაგამოძიებო პროცესის შედეგებზე არაინფორმირებული სასამართლო დაარწმუნოს თავისი პოზიციის სისწორეში.⁶⁶³

ლიტერატურაში მითითებულია ორი განსხვავებული და ტრადიციულად ერთმანეთისაგან მკაცრად გამიჯნული საპროცესო სისტემის ჰარმონიულ კონვერგენციაზე, რის შედეგადაც სრულიად პასიური მსაჯული მოსამართლე, რომელიც უფლებამოსილია, გადაწყვიტოს საკითხები მხოლოდ განსაზღვრული მტკიცებულებებისა და შეკითხვების პროცესუალური დასაშვებობის შესახებ, არსებობს მხოლოდ ამერიკის შეერთებული შტატების ზოგიერთი შტატის ნაფიცი მსაჯულთა სასამართლოში. უკვე თვით ამერიკულ სისხლის სამართლის იმ პროცესებშიც, რომლებიც არ ტარდება ნაფიცი მსაჯულთა მონაწილეობით და, განსაკუთრებით, ინგლისში მოსამართლეებს ისე ესმით თავიანთი როლი, რომ მხარეთა მიერ მტკიცებულებათა პრეზენტაციისას უნდა შეიკავონ თავი, მაგრამ დამატებით უნდა ჩაერთონ, თუ ეს აუცილებელია სიმართლის დასადგენად (მაგალითად, ამ მიზნით მათ აქვთ მოწმეთა მოწვევის უფლება, მოწმისათვის შეკითხვის დასმის უფლება და სხვ.). დღეისათვის სრულიად პასიური მოსამართლის ფიგურას მით უფრო არ ითვალისწინებს იმ სახელმწიფოთა ადვერსატორული

⁶⁵⁸ შეად. Weigend, Rissing-van Saan-Festschrift, 2011, 758-759.

⁶⁵⁹ სისხლის სამართლის პროცესის რეფორმის შესახებ ლათინური ამერიკის სახელმწიფოებში იხ. Ambros, ZStW 110 (1998), 225.

⁶⁶⁰ როგორც ცნობილია, 1988 წელს მოხდა იტალიის სისხლის სამართლის პროცესის რეფორმირება, რომელიც საყურადღებოა ბევრი თვალსაზრისით. იხ. Amodio, ZStW 102 (1990), 171; Stille, ZStW 104 (1992), 429; Mainwald, Einführung in das Italienische Strafrecht und Strafprozeßrecht, 2009, 216; იტალიის სისხლის სამართლის პროცესის შესახებ იხ. ასევე: Kühne, Strafprozessrecht, 8. Auflage, 2010, 719.

⁶⁶¹ ესპანეთში მოქმედებს სისხლის სამართლის პროცესის შეჯიბრებითობის პრინციპი, მაგრამ სასამართლოს აქვს დამატებითი გამოკვლევის ჩატარების შესაძლებლობა, რაც გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის საპროცესო კანონის (Ley de enjuiciamiento criminal) 728-ე და 729-ე მუხლებით. იხ. Müllfarth, Grundlagen und Grenzen von Beweiserhebung und Beweisverwertung im spanischen Strafverfahren, 2009, 71.

⁶⁶² რუსეთის ფედერაციაში შემოიღეს სისხლის სამართლის პროცესის შეჯიბრებითობის პრინციპი, მაგრამ სასამართლო სხდომის თავმჯდომარე მოსამართლე სარგებლობს დამატებითი შეკითხვების უფლებით, რაც გათვალისწინებულია სსკ-ის 273-ე, 275-ე და 278-ე მუხლებით.

⁶⁶³ იხ. Weigend, Rissing-van Saan-Festschrift, 2011, 759-760.

საპროცესო წესები, რომელთაც კონტინენტურეეროპული წარმომავლობა აქვთ და შეჯიბრებითი საპროცესო მოდელი შემოიღეს. ამ სახელმწიფოთა საპროცესო სამართალი, მხარეთა შეჯიბრებითობისა და მათ მიერ მტკიცებულებათა პრეზენტაციის ახალი წესის შემოღების მიუხედავად, მოსამართლეს აძლევს უფლებას, დამატებით, საკუთარი ინიციატივით იზრუნოს მტკიცებულებათა მოსაპოვებლად და დასვას შეკითხვები.

მაგალითად, დღეისათვის სამაგალითო იტალიის სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის (*Codice di Procedura Penale*) 506-ე მუხლის მე-2 აბზაცი აძლევს თავმჯდომარე მოსამართლეს უფლებას, მხარეთა მიერ მოწმეთა და ექსპერტთა დაკითხვის შემდეგ, თვითონაც დაუსვას შეკითხვები მოწმეებსა და ექსპერტებს, ხოლო 507-ე მუხლის პირველი აბზაცის მიხედვით, თავმჯდომარე მოსამართლეს შეუძლია, ასევე სამსახურებრივად იზრუნოს დამატებითი მტკიცებულებების წარმოსადგენად, თუ ეს აბსოლუტურად აუცილებელია (*assolutamente necessario*) მართლმსაჯულების ინტერესებისათვის.⁶⁴ გარდა ამისა, იტალიურ სისხლის სამართლის პროცესში ჩამოყალიბდა ე.წ. პარტისიპატორული (მონაწილეობითი) წინასწარი გამოძიების პროცესი. იტალიელმა კანონმდებელმა დაცვას წინასა-სამართლო გამოძიების ეტაპზე მიანიჭა შედარებით ფართო უფლებამოსილებები საკუთარი გამოძიების ჩასატარებლად. ადვოკატს შეუძლია დაკითხოს მოწმეები, ასევე, თუ ამაზე მიიღებს მოსამართლის ნებართვას, დაპატიმრებული პირები, რაც შემდეგ, განსაზღვრული წინაპირობების არსებობისას, შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მტკიცებულებად. გარდა ამისა, ადვოკატს შეუძლია, მოსამართლის თანხმობით დაათვალიეროს ისეთი ადგილები, რომლებიც არ არის საჯარო და შეადგინოს ოქმი. ეს წესი არ მოქმედებს საცხოვრებელი ფართის მიმართ, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა იქ მოიპოვება დანაშაულის კვალი.⁶⁵

ასეთი სახის სამართლებრივი განვითარება ცხადყოფს, რომ ქართული სისხლის საპროცესო სამართლისაგან განსხვავებით, კონტინენტურეეროპულ სამართლებრივ სივრცეს მიკუთვნებული არაერთი სახელმწიფოს სისხლის სამართლის პროცესში, ადვერსატორული სისტემის დანერგვის მიუხედავად, კვლავ არსებობს წარმოდგენა, რომ საბოლოოდ მაინც სასამართლოა პასუხისმგებელი, გამამტყუნებელი განაჩენი დაეფუძნოს ერთმანეთთან შეთანხმებულ საკმარის მტკიცებულებათა ერთობლიობას, რომელიც გონივრულ ეჭვს მიღმა ადასტურებს პირის მიერ დანაშაულის ჩადენას. უფრო მეტიც, თვით ანგლოამერიკული საპროცესო წესებიც კი არ არის ისე მკაცრად, ყოველგვარი გამონაკლისის გარეშე, შეჯიბრებითი, როგორც ქართული სისხლის საპროცესო სამართალია. ასეთი

⁶⁴ ასევე იაპონიის სსკ-ის 298-ე მუხლის მე-2 აბზაცი ითვალისწინებს სასამართლოს უფლებას, მოიპოვოს მტკიცებულებები *ex officio*, ხოლო 304-ე მუხლი – მოწმის, როგორც წესი, თავდაპირველად სხდომის თავმჯდომარის მიერ დაკითხვას, თანმიმდევრობის შეცვლის შესაძლებლობით. შეჯიბრებითობის პრინციპიდან მოსამართლის *ex officio* გადახვევის შესაძლებლობას ითვალისწინებს ასევე ტაივანის სსკ-ის 163-ე მუხლის მე-2 აბზაცი.

⁶⁵ იხ. Weigend, Rissing-van Saan-Festschrift, 2011, 764. ამ რამდენიმე წლის წინ ასევე გერმანიაში გაიმართა დისკუსია წინასასამართლო ეტაპზე „პარტისიპატორული გამოძიების პროცესის“ იდეის შესახებ, რომელიც დადებითი შედეგის გარეშე დამთავრდა. იხ. Schünemann, ZStW 114 (2002), 34.

დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობას იძლევა არაერთი ავტორიტეტული წყარო.

ანალოგიურად, საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესიც განვითარდა შერეული მოდელის მიმართულებით. მართალია, სისხლის სამართლის საერთაშორისო დროებითი ტრიბუნალებისა და მუდმივმოქმედი სასამართლოს საპროცესო წესები, ძირითადად, ეფუძნება ადვერსატორულ საპროცესო მოდელს, მაგრამ არსებობს სასამართლოს ინიციატივით დამატებითი მტკიცებულებების მოპოვებისა და მოსამართლის მიერ მოწმისათვის შეკითხვების დასმის შესაძლებლობა. მაშასადამე, საერთაშორისო სისხლის სამართალში განვითარებულია თვალსაზრისი, რომ მხარეები და სუბსიდიარულად ასევე სასამართლო თანამშრომლობენ იმისათვის, რათა დაადგინონ ჭეშმარიტება (სიმართლე). ამ პროცესში ბევრი რამ დამოკიდებულია ცალკეულ მოსამართლეებზე, თუ რა მოცულობით გამოიყენებენ ისინი ადვერსატორულობიდან გადახვევის შესაძლებლობას.

მაშასადამე, ჭეშმარიტების (სიმართლის) დადგენისაკენ სწრაფვა სისხლის სამართლის პროცესის აუცილებელი კომპონენტია. ამ საკითხზე არსებობს კონსენსუსი ანგლოამერიკულ და კონტინენტურევროპულ საპროცესო სისტემებს შორის. ისინი იმით განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, რომ სხვადასხვაგვარად ესმით ჭეშმარიტების არსი და მისი ძიების გზები, რაც განაპირობებს ამ ორ სისტემაში სასამართლოსა და მხარეებს შორის როლების განსხვავებულად განაწილებას. ამ წინააღმდეგობების გადასალახავად, საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში სულ უფრო და უფრო ჰარმონიულად ღრმავდება ადვერსატორული და ინკვიზიტორი მოდელების კონვერგენცია, რის შედეგადაც ჩამოყალიბდა ისეთი საპროცესო მოდელი, რომელშიც სასამართლო და მხარეები ერთობლივად ცდილობენ წარმატებით შეასრულონ სამართლიანი მართლმსაჯულების განხორციელების ფუნქცია.

5.2.3. სასამართლოს მთავარი სხდომის მტკიცებულებათა გამოკვლევის წესები

დაბეჯითებით შეიძლება იმის მტკიცება, რომ საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში მტკიცებულებათა გამოკვლევა ემსახურება ჭეშმარიტების (სიმართლის) დადგენას. ჭეშმარიტების დადგენის მიზანში იკვეთება ინკვიზიტორი სისტემის ზეგავლენა, თუმცა ადვერსატორულ პროცესსაც აინტერესებს სიმართლის გამორკვევა და ჭეშმარიტების ძიებაშია,⁶⁶⁶ რის გამოც ერთმანეთისაგან განასხვავებენ ჭეშმარიტების ინკვიზიტორ-მატერიალურ (მაგალითად, გერმანულ და ფრანგულ საპროცესო სამართალში) და ადვერსატორულ-პროცესუალურ (მაგალითად, ინგლისურ და ამერიკულ საპროცესო სამართალში) გაგებას.⁶⁶⁷ საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში ჩამოყალიბდა მტკიცებულებათა გამოკვლევის ისეთი შუალედური წესი, რომელიც ორივე ამ სისტემის ელემენტებს შეიცავს.

⁶⁶⁶ სისხლის სამართლის პროცესში ჭეშმარიტების ძიების შედარებით-სამართლებრივ მიმობილვაზე იხ. Weigend, Rissing-van Saan-Festschrift, 2011, 749; იხ. ასევე: Kühne, GA 2008, 361.

⁶⁶⁷ იხ. Ambos, ZStW 115 (2003), 617; Trüg, ZStW 120 (2008), 346; Murphy, JICJ 8 (2010), 547.

საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში მოქმედებს მტკიცებულებათა გამოკვლევის საჯაროობის, უშუალოებისა და ზეპირობის პრინციპი, რაც იმას ნიშნავს, რომ ღია სასამართლო სხდომაზე მტკიცებულებათა უშუალო გამოკვლევა ხდება მხარეთა ზეპირი მოსმენით. სასამართლოს შეუძლია, როგორც წესი, თავისი განაჩენი დააფუძნოს მხოლოდ იმ მტკიცებულებებზე, რომლებიც სასამართლოს მთავარ სხდომაზე საქმის არსებითი განხილვის დროს მის წინაშე იქნა წარდგენილი და გამოკვლეული. იგი გადაწყვეტილებას იღებს მტკიცებულებათა თავისუფალი შეფასების გზით. სასამართლოს არ შეუძლია გასცდეს ბრალდებაში მოცემულ ფაქტებსა და გარემოებებს, როგორც ეს გათვალისწინებულია რომის სტატუტის 74-ე მუხლის მე-2 აბზაცში (ე.წ. ბრალდების ფარგლებით შეზღუდვის ფუნქცია).

ICC-ის სასამართლო წარმოების პალატა კონკრეტულ სისხლის სამართლის საქმეში მტკიცებულების დასაშვებობის (*admissibility*), რელევანტურობისა (*relevance*) და მტკიცებულებითი ღირებულების (*probative value*) შესახებ გადაწყვეტილებას იღებს ერთ-ერთი მხარის შუამდგომლობის საფუძველზე ან საკუთარი ინიციატივით.⁶⁶⁸ პალატას შეუძლია, ასევე დაადგინოს დამატებითი მტკიცებულებების წარმოდგენა, რომლებსაც იგი საჭიროდ მიიჩნევს *ჭეშმარიტების* (სიმართლის) დადგენის მისაღწევად.⁶⁶⁹ ქართული სისხლის სამართლის პროცესით დაუშვებელია სასამართლოს მიერ მტკიცებულებათა წარდგენის რაიმე ფორმით ინიცირება, მაგრამ იგი დასაშვებია საერთაშორისო სისხლის სამართლის საპროცესო წესებით.

მნიშვნელოვანი მტკიცებულებაა მოწმეთა ჩვენებები.⁶⁷⁰ ICC-ის სასამართლო წარმოების პალატა ზედამხედველობას უწევს მოწმეთა დაკითხვის საპროცესო წესების დაცვას⁶⁷¹, მაგრამ უფლება არა აქვს, ნებისმიერ დროს თავისუფლად ჩაერიოს ამ პროცესში, არამედ შეუძლია, შეკითხვები დასვას მხოლოდ მხარეთა მიერ დაკითხვის ჩატარებამდე ან მათ შემდეგ⁶⁷². ICC-ის საპროცესო წესებიდან ჯვარედინი დაკითხვის შესაძლებლობა მხოლოდ ნაგულისხმევად გამომდინარეობს⁶⁷³, მაშინ როდესაც *ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის ტრიბუნალების* საპროცესო წესებით⁶⁷⁴ იგი ცალსახად არის გათვალისწინებული.⁶⁷⁵

ICC-თან შედარებით *ad hoc* ტრიბუნალების მეტი ადვერსატორული ხასიათი ჩანს იქიდანაც, რომ ეს უკანასკნელი იძლევა დაკითხვისათვის მოწმეთა მომზა-

⁶⁶⁸ იხ. რომის სტატუტის 64-ე მუხლის მე-9 (ა) აბზაცი, 69-ე მუხლის მე-4 აბზაცი, ICC-ის პროცედურისა და მტკიცების წესების 63-ე წესის მე-2 აბზაცი; იხ. ასევე: *Henham*, ICLR 9 (2009), 817.

⁶⁶⁹ იხ. რომის სტატუტის 69-ე მუხლის მე-3 აბზაცი; იხ. ასევე: *Bonomy*, JICJ 5 (2007), 355.

⁶⁷⁰ იხ. *Boas, Bischoff, Reid, Taylor*, International Criminal Law Practitioner Library, Vol. III: International Criminal Procedure, 2011, 352-360.

⁶⁷¹ იხ. რომის სტატუტის 69-ე მუხლის მე-2 აბზაცი.

⁶⁷² იხ. ICC-ის პროცედურისა და მტკიცების წესების 140-ე წესის მე-2 (ე) აბზაცი.

⁶⁷³ იხ. ICC-ის პროცედურისა და მტკიცების წესების 67-ე წესის პირველი აბზაცი და 68-ე წესი.

⁶⁷⁴ იხ. *ყოფილი იუგოსლავიის ტრიბუნალის პროცედურისა და მტკიცების წესების 90-ე (H) წესი და რუანდის ტრიბუნალის წესების 90-ე (G) წესი.*

⁶⁷⁵ იხ. *Jackson*, JICJ 7 (2009), 17, 30.

დების შესაძლებლობას, ხოლო ICC თავის სასამართლო პრაქტიკაში ამის შესაძლებლობას შეზღუდული ფორმით უშვებს და რომის სტატუტი არ შეიცავს მის მარეგულირებელ სამართლებრივ ნორმას.⁶⁷⁶

ICC-ის სასამართლო პალატას შეუძლია, მიმდინარე პროცესის საჭიროებისათვის სხვა პროცესებიდანაც აიღოს სასამართლოს მიერ დადგენილი ფაქტობრივი გარემოებები და ნივთიერი (დოკუმენტური) მტკიცებულებები, რათა იგი სასამართლოსათვის გახდეს ცნობილი.⁶⁷⁷ მაშასადამე, არ არის სავალდებულო, რომ ერთი და იგივე ფაქტობრივი გარემოება სხვადასხვა პროცესზე ორჯერ იქნეს დადგენილი.

მნიშვნელოვანია „სხვისგან მოსმენილის“ შესახებ მიცემული ჩვენების (*hearsay evidence*) მტკიცებულებითი ძალის საკითხი.⁶⁷⁸ ეს არის მოწმის ჩვენება იმის შესახებ, რომ, მართალია, იგი არ არის უშუალო თვითმხილველი, მაგრამ ამა თუ იმ ფაქტის ან გარემოების შესახებ გაიგო სხვა პირისაგან.⁶⁷⁹ იგი საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში ძირითადად დასაშვები მტკიცებულებაა, მაგრამ მისი სანდოობის მიმართ მოქმედებს უფრო მაღალი სტანდარტი.

ასეთი მიდგომა აღიარებულია ყოფილი იუგოსლავიის ტრიბუნალის მიერ *Tadic*-ის საქმეზე მიღებული ე.წ. *hearsay* გადაწყვეტილების შემდეგ⁶⁸⁰, რომელიც ასევე დაადასტურა ამავე სასამართლოს სააპელაციო პალატამ.⁶⁸¹

Common Law სისტემაში მიმდინარე ადვერსატორულ პროცესთან მტკიცებულებად *hearsay evidence*-ის გამოყენება, როგორც წესი, შეუთავსებელია⁶⁸². იგი დასაშვებია მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევაში.⁶⁸³ ამ სახის მტკიცებულების დასაშვებობა საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში დამოკიდებულია ამ მტკიცებულების მნიშვნელობასა და მტკიცებულებით ძალაზე⁶⁸⁴. თავის მხრივ, მტკიცებულებითი ძალა დამოკიდებულია არაპირდაპირი (შუალობითი) მოწმის ჩვენების სანდოობაზე, რომელიც ჯვარედინი დაკითხვის წესით იკითხება. ყოფილი იუგოსლავიის ტრიბუნალის თვალსაზრისით, *hearsay evidence*-ის მტკიცებულებითი ძალა ან ღირებულება, ზოგადად, უფრო დაბალია, ვიდრე მოწმის პირდაპირი ჩვენების.⁶⁸⁵ მისი მტკიცებულებად გამოყენება დაუშვებელია, თუ მას შეუძლია მნიშვნელოვანი ზიანი მიაყენოს სამართლიან სასამართლო წარმოებას

⁶⁷⁶ იხ. ICC, *Prosecutor v. Lubanga*, Decision, 8.11.2006, პარ. 20, 42; იხ. ასევე: *Skilbeck*, JICJ 8 (2010), 457.

⁶⁷⁷ იხ. *Bonomy*, JICJ 5 (2007), 359; *Kwon*, JICJ 5 (2007), 368; *Harmon*, JICJ 5 (2007), 381.

⁶⁷⁸ იხ. *Boas, Bischoff, Reid, Taylor*, International Criminal Law Practitioner Library, Vol. III: International Criminal Procedure, 2011, 347-350.

⁶⁷⁹ იხ. ICTY, *Prosecutor v. Aleksovski*, Appeals Judgement, 16.2.1999, პარ. 14.

⁶⁸⁰ იხ. ICTY, *Prosecutor v. Tadic*, Decision, 5.8.1996, პარ. 7, 13; ICTY, *Prosecutor v. Blaskic*, Decision, 15.7.1998, პარ. 10; იხ. ასევე: *Murphy*, JICJ 8 (2010), 563.

⁶⁸¹ იხ. ICTY, *Prosecutor v. Aleksovski*, Appeals Judgement, 24.3.2000, პარ. 15; იხ. ასევე: ICTY, *Prosecutor v. Kordic and Cerkez*, Appeals Judgement, 17.12.2004, პარ. 281.

⁶⁸² იხ. *Swart*, JICJ 6 (2008), 98.

⁶⁸³ იხ. *Murphy*, JICJ 8 (2010), 563.

⁶⁸⁴ იხ. რომის სტატუტის 69-ე მუხლის მე-4 აბზაცი.

⁶⁸⁵ იხ. ICTY, *Prosecutor v. Aleksovski*, Appeals Judgement, 24.3.2000, პარ. 15; იხ. ასევე: *O'Sullivan/Montgomery*, JICJ 8 (2010), 513.

ან მოწმის ჩვენების სამართლიან შეფასებას⁶⁸⁶, ან, თუ იგი მოპოვებულია ისეთი გზით ან საშუალებით, რომელიც წარმოშობს არსებით (საფუძვლიან) ეჭვს მტკიცებულების სარწმუნოების შესახებ⁶⁸⁷.

იმავე პრინციპებით უდგება საერთაშორისო მართლმსაჯულება წერილობით მტკიცებულებას, რადგან გარკვეული დოკუმენტების დასაშვებობა დამოკიდებულია მის მტკიცებულებით ღირებულებასა და სანდოობაზე, რა დროსაც მტკიცებულებათა შემოწმება ხდება ჯვარედინი მოსმენის გზით (*tested evidence*).⁶⁸⁸ ასევე, ე.წ. დეპონირებული ჩვენებების (*depositions*) გამოყენება საჭიროებს განსაკუთრებულ შემოწმებას, რადგან ამ დროს ირღვევა მოწმეთა დაკითხვის დროს მტკიცებულებათა გამოკვლევის უშუალო პრინციპი. დეპონირებული ჩვენებები არის განსაკუთრებული, ფიცის ქვეშ მიცემული ჩვენებები სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს დავალებით.⁶⁸⁹

ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის ტრიბუნალების შემთხვევაში თავდაპირველად გადანაცვებილები მიიღებოდა „პირდაპირი ჩვენების“ (*live testimony*) პრინციპით, რომელიც გათვალისწინებული იყო ყოფილი იუგოსლავიის ტრიბუნალის საპროცესო წესებით.⁶⁹⁰ ეს წესი გაუქმდა 2000 წლის დეკემბერში, საპროცესო წესების მე-19 ცვლილებით და შემოღებულ იქნა ახალი, 89-ე (f) წესი, რომელიც სასამართლო პალატას აძლევს შესაძლებლობას, მოიპოვოს მტკიცებულებები მოწმეთა ჩვენების სახით ზეპირად ან, თუ ეს სამართლიანობის ინტერესებშია, ასევე წერილობითი ფორმით.⁶⁹¹ ეს წესი განვრცობილ იქნა 92-ე bis (a) წესით, რომლის მიხედვითაც, ზეპირი ჩვენების ნაცვლად შეიძლება დაშვებულ იქნეს წერილობითი ახსნა-განმარტება, თუ იგი ადასტურებს სხვა ფაქტობრივ გარემოებას, გარდა ბრალდებულის ქმედებით დანაშაულის ჩადენის ფაქტისა.⁶⁹²

აღსანიშნავია, რომ 2000 წლის დეკემბრის ცვლილება განაპირობა იმ გარემოებამ, რომ ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის ტრიბუნალების მიერ საქმეთა განხილვის პროცედურა დროში ზომაზე მეტად მნიშვნელოვნად ჭიანჭურდებოდა.⁶⁹³ ერთ საქმეში იკითხებოდა რამდენიმე ასეული მოწმე. ერთი მოწმის დაკითხვა კი,

⁶⁸⁶ იხ. რომის სტატუტის 69-ე მუხლის მე-4 აბზაცი.

⁶⁸⁷ იხ. რომის სტატუტის 69-ე მუხლის მე-7 (a) აბზაცი.

⁶⁸⁸ იხ. *Ambos*, ICLR 3 (2003), 25.

⁶⁸⁹ იხ. ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის ტრიბუნალების პროცედურისა და მტკიცების წესების 71-ე წესი; იხ. ასევე: *Harmon*, JICJ 5 (2007), 382.

⁶⁹⁰ იხ. *ICTY*, პროცედურისა და მტკიცების წესების 90-ე A წესი; იხ. ასევე: *ICTY, Prosecutor v. Tadic*, Decision 25.6.1996, პარ. 19.

⁶⁹¹ იხ. *ICTY, Prosecutor v. Milosevic*, Appeals Judgement, 30.9.2003, რომლის მიხედვითაც, მოწმეთა წერილობითი მტკიცებულებები დასაშვებია იმ შემთხვევაში, როცა მოწმე ესწრება პროცესს, შესაძლებელია მისი მოსმენა, განსაკუთრებით, ჯვარედინი დაკითხვის სახით და ზუსტად დაადასტურებს თავისი წერილობითი ჩვენების შინაარსს. ასევე გამარტივებულ იქნა ვიდეოკონფერენციით დაკითხვის ძველი პროცედურა. მკაცრი წინაპირობები, რომლებიც განვითარდა ტადიჩის საქმეზე მიღებულ გადანაცვებილებაში (იხ. *ICTY, Prosecutor v. Tadic*, Decision 25.6.1996), უკვე აღარ მოქმედებს. იხ. *Langer, Maier-Festschrift*, 2005, 694; *Jackson*, JICJ 7 (2009), 19.

⁶⁹² იხ. *O'Sullivan/Montgomery*, JICJ 8 (2010), 511, 516.

⁶⁹³ პროცესის გაჭიანჭურების მიზეზების შესახებ იხ. *Eser, Jung-Festschrift*, 2007, 172.

საშუალოდ, ერთ სხდომის დღეს მოითხოვდა.⁶⁹⁴ მოწმეთა წერილობით ჩვენებებს ხელი უნდა შეეწყოს პროცესის უფრო შემჭიდროებულ ვადებში ჩატარებისათვის.⁶⁹⁵ პროცესის გონივრულ ვადებში ჩატარების არგუმენტით გატარებულ იქნა ცვლილება, რომელიც დამახასიათებელია არა მხარეთა მიერ მტკიცებულებათა უშუალოდ გამოკვლევით წარმართული კონტრადიქტორული, არამედ მოსამართლის აქტიური როლით მიმდინარე ინსტრუქტორული პროცესისათვის.⁶⁹⁶

წერილობითი მტკიცებულებების დასაშვებობა მკაცრად იქნა გაკრიტიკებული, განსაკუთრებით, საერთო სამართლის ქვეყნების იურისტების მიერ. მას მიიჩნევენ ადრე მოქმედი *live testimony* პრინციპის ალტერნატივად. როგორც ლიტერატურაშია მითითებული, ერთი შეხედვით, ეს წესი მართლაც კრიტიკას იმსახურებს, თუმცა ეს კრიტიკა ყურადღების გარეშე ტოვებს 92-ე *bis* (a) წესის მიხედვით შექმნილ გარემოებას, რომ წერილობითი ახსნა-განმარტებები არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს კონკრეტულ ქმედებასთან დაკავშირებით ბრალდებულის ინდივიდუალური პასუხისმგებლობის დასამტკიცებლად.⁶⁹⁷ ამ წესის მიხედვით, *live testimony* კვლავაც რჩება აუცილებელ საშუალებად ბრალდებულის ინდივიდუალური ბრალის დასამტკიცებლად.⁶⁹⁸ ეს თვალსაზრისი დაადასტურა ასევე თვით *ყოფილი იუგოსლავიის* ტრიბუნალმა.⁶⁹⁹ ტრიბუნალმა განავითარა მაღალი სტანდარტი საქმის სამართლიანი განხილვის (სამართლიანი სასამართლოს) პრინციპთან მიმართებით, განსაკუთრებით, მტკიცებულებათა სანდოობის თვალსაზრისით.

სასამართლოს წინაშე ჩვენების მისაცემად მოწმეები, როგორც წესი, უნდა გამოცხადდნენ პირადად. ისევე როგორც *ყოფილი იუგოსლავიისა* და *რუანდის* ტრიბუნალებს, ICC-საც შეუძლია ვიდეო ან აუდიოტექნიკის დახმარებით პირდაპირ ჩვენების მიცემის ან ასეთი ტექნიკით ჩანერილი ჩვენების წარდგენის⁷⁰⁰, ასევე წერილობითი დოკუმენტის ან დაკითხვის ოქმის წარდგენის ნება დართოს⁷⁰¹. ანონიმურ მოწმეთა ჩვენებებს კი ICC-ის საპროცესო წესები არ ითვალისწინებს.

ვიდეო და აუდიოტექნიკის გამოყენების დროს უშუალოდ პრინციპის შესაძლო დარღვევის გამო, *ყოფილი იუგოსლავიის* ტრიბუნალმა ასეთი ტექნიკის გამოყენებისთვის მკაცრი მოთხოვნები დააწესა.⁷⁰²

⁶⁹⁴ *Milosevic*-ის პროცესზე იხ. *Ambas*, JZ 2004, 965.

⁶⁹⁵ კრიტიკაზე იხ. *Fairlie*, ICLR 4 (2004), 295.

⁶⁹⁶ იხ. *Ambas*, Internationales Strafrecht, 3. Auflage, 2011, 346.

⁶⁹⁷ იხ. *Ambas*, Internationales Strafrecht, 3. Auflage, 2011, 345.

⁶⁹⁸ იხ. *Jackson*, JICJ 7 (2009), 29.

⁶⁹⁹ იხ. *ICTY, Nalenic and Martinovic*, Trial Decision, 27.2.2002; იხ. ასევე: *Safferling*, YIHL 5 (2002), 237.

⁷⁰⁰ გამონაკლის შემთხვევებში, ქართული სისხლის საპროცესო სამართლის წესებიც ითვალისწინებს მოწმის ჩვენების აუდიო ან ვიდეოჩანანერის მოსმენის ან ტექნიკური საშუალების გამოყენებით დისტანციური დაკითხვის დასაშვებობას. იხ. საქართველოს სსკ-ის 243-ე მუხლი.

⁷⁰¹ იხ. *რომის* სტატუტის 69-ე მუხლის მე-2 აბზაცი, ICC-ის პროცედურისა და მტკიცების წესების 67-ე და 68-ე წესი.

⁷⁰² იხ. *ICTY, Prosecutor v. Tadic*, Decision 25.6.1996, პარ. 19; *ICTY, Delalic and others*, Trial Decision, 25.5.1997, პარ. 15.

მტკიცებულებათა გამოკვლევის პროცესზე გავლენას ახდენს საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესით გათვალისწინებული *მსხვერპლთა და მოწმეთა დაცვის წესები*. საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში მსხვერპლის დაცვას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება.⁷⁰³ რომის სტატუტის 68-ე მუხლის პირველი აბზაცის მიხედვით, ICC ატარებს სათანადო ღონისძიებებს, რათა დაცვას თავის იურისდიქციაში შემავალი საერთაშორისო დანაშაულის მსხვერპლთა და მოწმეთა უსაფრთხოება, ფიზიკური და ფსიქიკური ჯანმრთელობა, ღირსება და პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობა. ასეთ შემთხვევებში შესაძლებელია დაკითხვების ჩატარება ელექტრონული ან სხვა სპეციალური საშუალებების გამოყენებით.⁷⁰⁴ თუ მტკიცებულების ან ინფორმაციის გახსნა სერიოზულ საფრთხეს უქმნის მოწმის ან მისი ოჯახის წევრის უსაფრთხოებას, პროკურორს შეუძლია, არ გამოაშკარაოს ასეთი მტკიცებულება ან ინფორმაცია, ან მის ნაცვლად მისი რედაქტირებული ვარიანტი (*redacted version*) წარმოადგინოს.⁷⁰⁵

მსხვერპლთა და დაზარალებულთა დაცვისა და სამართალწარმოების პროცესში მონაწილეობის დროს სასამართლომ ყოველთვის უნდა გაითვალისწინოს, რომ ეს ღონისძიებები ზიანს არ უნდა აყენებდეს ან ეწინააღმდეგებოდეს ბრალდებულის უფლებებს და სამართლიანი და მიუკერძოებელი სასამართლო წარმოების პრინციპებს.⁷⁰⁶

მოწმის დაკითხვის დროს ვიდეო და აუდიოტექნიკის გამოყენებაზე უფრო პრობლემატურია სასამართლო განხილვის პროცესში დაკითხვის ოქმების გამოყენების შემოღება. უშუალოდ პრინციპთან ერთად, იგი ასევე ხელყოფს საქმეთა განხილვის ზეპირობის პრინციპს. ICC-ის პროცედურისა და მტკიცების წესების 68-ე (b) წესი ასეთ შემთხვევაში გამოკვეთილად ითვალისწინებს მოწმის დაკითხვის უფლებას.⁷⁰⁷

ბრალდებულის უშუალო დასწრება მისი საქმის სასამართლო განხილვის დროს ითვლება მხარეთა თანასწორობის პრინციპის წინაპირობად.⁷⁰⁸ ამასთან დაკავშირებით, *რომის სტატუტის* 63-ე მუხლის მე-2 აბზაცი გამონაკლისს უშვებს ბრალდებულის სასამართლო სხდომათა დარბაზიდან გაძევების შემთხვევაში, როდესაც ბრალდებული, რომელიც ესწრება სასამართლო სხდომას, გა-

⁷⁰³ იხ. *Safferling*, ZStW 122 (2010), 101, 105.

⁷⁰⁴ იხ. *რომის სტატუტის* 68-ე მუხლის მე-2 აბზაცი, ICC-ის პროცედურისა და მტკიცების წესების 70-ე და 71-ე წესი. მსხვერპლისა და მოწმის დაცვაზე ყურადღებას ამახვილებს ასევე *რომის სტატუტის* 57-ე მუხლის მე-3 (c), (e) აბზაცი, 64-ე მუხლის მე-2 აბზაცი.

⁷⁰⁵ იხ. *რომის სტატუტის* 68-ე მუხლის მე-5 აბზაცი, ICC-ის პროცედურისა და მტკიცების წესების 81-ე წესის მე-4 აბზაცი. იხ. ასევე: *Kuschnik*, ICLR 9 (2009), 173. მსხვერპლთა და დაზარალებულთა ინტერესები არაპირდაპირ ასევე მხედველობაში მიიღება სტატუტის 53-ე მუხლის პირველი (c) აბზაცისა და მე-2 (c) აბზაცის, 54-ე მუხლის პირველი (b) აბზაცის მიხედვით. იხ. ასევე: *Stahn/Olasola/Gibson*, JICJ 4 (2006), 233.

⁷⁰⁶ იხ. *რომის სტატუტის* 68-ე მუხლის პირველი აბზაცი. იხ. ასევე: *Safferling*, ZStW 122 (2010), 111; *Zappala*, JICJ 8 (2010), 137.

⁷⁰⁷ იგი შეესაბამება ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლის მე-3 (d) აბზაციტ გათვალისწინებულ დაპირისპირების უფლებას, რომლის მიხედვითაც, ბრალდებულს უნდა მიეცეს მოწმეთა დაკითხვის შესაძლებლობა.

⁷⁰⁸ იხ. *Jackson*, JICJ 7 (2009), 17, 25.

ნაგრძობს სამართალწარმოებისათვის ხელის შეშლას. ამ დროს სასამართლოს შეუძლია დაადგინოს, რომ ბრალდებულმა სასამართლო სხდომის დარბაზის გარედან თვალი ადევნოს სხდომის მიმდინარეობას და მისცეს მითითებები დამცველს, საჭიროების შემთხვევაში, საკომუნიკაციო საშუალებების გამოყენების გზით. ბრალდებულის გაძევება სხდომის დარბაზიდან უნდა იყოს უკანასკნელი საშუალება, როცა ყველა სხვა გონივრული ღონისძიება უშედეგო აღმოჩნდება და უნდა გაგრძელდეს ისეთი გონივრული ხანგრძლივობით, რაც აუცილებელია მართლმსაჯულების ინტერესებისათვის.

საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესი ერთმანეთისაგან განასხვავებს პირდაპირ მტკიცებულებასა და არაპირდაპირ (ირიბ), ანუ ინდიციურ (სავარაუდო) მტკიცებულებას (*indirect* ანუ *circumstantial evidence*).⁷⁰⁹

არაპირდაპირი, ანუ ირიბი მტკიცებულებები საერთაშორისო სისხლის სამართალში გამოიყენება „განზრახვის“, განსაკუთრებით, სპეციალური მიზნის (*specific intent*) არსებობის დასამტკიცებლად. მაგალითად, ყოფილი იუგოსლავიის ტრიბუნალის სააპელაციო პალატის თვალსაზრისით, გენოციდის დანაშაულის შემადგენლობისათვის აუცილებელი „განადგურების მიზანი“, პირდაპირი მტკიცებულებების არარსებობის შემთხვევაში, შეიძლება დამტკიცდეს სხვადასხვა (ობიექტური) ფაქტითა და გარემოებით. მაგალითად, მთლიანი კონტექსტით, რომელშიც დანაშაული იქნა ჩადენილი, იმავე (ეროვნული, ეთნიკური, რასობრივი ან რელიგიური) ჯგუფის მიმართ ჩადენილი სხვა დანაშაულებით, მტრული დამოკიდებულების ხასიათით, დანაშაულის მსხვერპლთა საწინააღმდეგო მოქმედებების სისტემატურობით, გენოციდის დანაშაულის შემადგენლობით დაცული ამა თუ იმ ჯგუფისადმი მათი კუთვნილების ნიშნით ან გამანადგურებელი და დისკრიმინაციული მოქმედებების განმეორებადობით.⁷¹⁰ ასევე მეთაურის პასუხისმგებლობის დასასაბუთებლადაც შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ინდიციები, როდესაც იგი უარყოფს ხელქვეითის მიერ ჩადენილი დანაშაულის ცოდნას. პასუხისმგებლობის დასაბუთების დროს სხვადასხვა სტანდარტია დაწესებული, იმის მიხედვით, თუ რა პოზიცია უკავია პირს – სამხედრო თუ სამოქალაქო მეთაურია. სამხედრო მეთაურის პასუხისმგებლობის დასაბუთება მისი ხელქვეითების მიერ ჩადენილი დანაშაულისათვის შედარებით უფრო ადვილია, ვიდრე სამოქალაქო მეთაურის შემთხვევაში. ასევე საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესის თანახმად, ესა თუ ის ინდიციური მტკიცებულება უდავოდ უნდა არსებობდეს.⁷¹¹

საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში მოქმედებს წესი, რომლის მიხედვითაც, სასამართლოს მიერ გამამტყუნებელი განაჩენის გამოსატანად აუცილებელია ბრალდებულის სასარგებლო და საზიანო ყველა მტკიცებულების, მათ შორის ინდიციური მტკიცებულებების ერთობლიობაში შეფასება.

წინასწარი სასამართლო წარმოების პალატის წინაშე ბრალდების დადასტურების მიზნით, პირველი მოსმენის (ე.წ. *confirmation hearing*) დროს წარსადგენი მტკიცებულებები უნდა იქნეს დოკუმენტირებული. ეს ჩამონათვალი შემდგომში

⁷⁰⁹ პირდაპირი და ირიბი მტკიცებულებების შესახებ ქართული სისხლის საპროცესო წესების მიხედვით იხ. საქართველოს სსკ-ის 75-ე და 76-ე მუხლები.

⁷¹⁰ იხ. *ICTY, Prosecutor v. Jelisić, Appeals Judgement*, 5.7.2001, პარ. 47.

⁷¹¹ იხ. *Ambos, Internationales Strafrecht*, 3. Auflage, 2011, 347-348.

ეგზავნება სასამართლო წარმოების პალატას⁷¹². ამ მიზნით, ICC-ის სასამართლოს კანცელარია ადგენს წინასწარი სასამართლო წარმოების პალატის განსახილველ საქმეთა სრულ და ზუსტ ჩამონათვალს (*record of proceedings*) და ახდენს მტკიცებულებათა დოკუმენტირებას.⁷¹³

მტკიცებულებათა წინასწარ დოკუმენტირებას აქვს თავისი დადებითი და კრიტიკული მხარეები. *Common Law* სისტემის თვალთახედვით, ასეთი დოკუმენტირებული ჩამონათვალის წინასწარ არსებობა იმ საფრთხის შემცველია, რომ განაჩენის გამოტანის დროს სასამართლო შეიძლება მისი ზეგავლენის ქვეშ მოექცეს და მთლიანად მას დაეყრდნოს, მაშინ, როდესაც, შეჯიბრებითი მართლმსაჯულების წესებით, გადაწყვეტილება უნდა იქნეს მიღებული საქმის ზეპირი მოსმენის დროს წარმოდგენილი მტკიცებულებების საფუძველზე.⁷¹⁴ მეორე მხრივ, ასეთ ჩამონათვალს აქვს პრაქტიკული მნიშვნელობა და ემსახურება კონკრეტული საქმის მტკიცებულებებისა და ინფორმაციების სისტემატიზაციას. იგი პროცესის მონაწილეებს ავალდებულებს, კანცელარიას მიაწოდონ ყველა იმ ინფორმაციის ელექტრონული ვერსია, რომლებიც უნდა გამოიყენონ საქმის სასამართლო განხილვის დროს.⁷¹⁵ ასეთი ჩამონათვალი ასევე უადვილებს დაცვის მხარეს საქმის სასამართლო განხილვისათვის კარგად მომზადებას.⁷¹⁶

ნორმათა განმარტებასა და მოსამართლის პიროვნებაზე, თუ რომელი სამართლებრივი სისტემის წარმომადგენელია იგი დამოკიდებულია, როგორი იქნება სხდომის თავმჯდომარე მოსამართლის როლი კონკრეტული საქმის სასამართლო განხილვის დროს: თუ სასამართლო სხდომის თავმჯდომარეს უნდა, რომ პროცესს გაუძღვეს აქტიურად, კონტინენტურეეროპული ინსტრუქტორული საპროცესო წესების მიხედვით, რის საშუალებასაც მას რომის სტატუტის 64-ე მუხლის მე-8 (b) აბზაცი აძლევს, მაშინ შეძლებისდაგვარად უნდა ჰქონდეს ინფორმაციები ზემოდასახელებულ მტკიცებულებათა რეესტრიდან, რათა შეძლოს სასამართლო პროცესის ეფექტიანად წარმართვა. პირიქით, თუ იგი პროცესის მიმდინარეობის სადავეებს ანგლოამერიკული კონტრადიქტორული სისტემის წესებით სრულად გადასცემს მხარეებს, მაშინ მას არ სჭირდება მტკიცებულებათა შესახებ ასეთი ცოდნა.⁷¹⁷

მთლიანობაში, პროცესის წარმართვასა და მტკიცებულებათა მოპოვება-გამოკვლევასთან დაკავშირებით⁷¹⁸ ბევრი რამ არის დამოკიდებული კონკრეტული მოსამართლეების გამოცდილებასა და კონსენსუსზე – თუ რომელი სამართლებრივი სისტემის წარმომადგენლები არიან ისინი და როგორ მოახდენენ საპროცესო-სამართლებრივი ნორმების ინტერპრეტირებას.

⁷¹² იხ. ICC-ის პროცედურისა და მტკიცების წესების 130-ე წესი.

⁷¹³ იხ. ICC-ის პროცედურისა და მტკიცების წესების 121-ე წესის მე-10 აბზაცი, 131-ე წესის პირველი აბზაცი.

⁷¹⁴ იხ. *Fairlie*, ICLR 4 (2004), 278.

⁷¹⁵ იხ. ICC-ის სასამართლოს რეგლამენტის 52-ე რეგულაცია.

⁷¹⁶ იხ. *Kirsch*, StV 2003, 640.

⁷¹⁷ იხ. *Ambos*, Internationales Strafrecht, 3. Auflage, 2011, 348-349.

⁷¹⁸ იხ. *Boas, Bischoff, Reid, Taylor*, International Criminal Law Practitioner Library, Vol. III: International Criminal Procedure, 2011, 336-351.

5.2.4. დაზარალებულის მონაწილეობა საერთაშორისო სისხლის

სამართლის პროცესში

დაზარალებულის სტატუსი და უფლებები საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში რადიკალურად განსხვავდება ქართული სისხლის სამართლის საპროცესო წესებით გათვალისწინებული მიდგომისაგან.⁷¹⁹ იგი ფართო უფლებებით მონაწილეობს ICC-ის სასამართლო პროცესში.⁷²⁰ ამ საკითხის მარეგულირებელი ცენტრალური ნორმაა *რომის* სტატუტის 68-ე მუხლის მე-3 აბზაცი. თუ დაზარალებულთა პირად ინტერესებს ზიანი ადგება, სასამართლო ნებას რთავს, მათი მოსაზრებები და ინტერესები წარმოდგენილ და განხილულ იქნეს სასამართლო წარმოების იმ ეტაპზე, რომელზეც სასამართლო საჭიროდ ჩათვლის. დაზარალებულს შეიძლება ჰყავდეს იურიდიული წარმომადგენელი.

თავდაპირველად დაზარალებულმა უნდა დააყენოს შუამდგომლობა მისი ICC-ის სასამართლო პროცესში მონაწილეობის დასაშვებობის თაობაზე.⁷²¹ უფლებამოსილი პალატა თავდაპირველად ამოწმებს, არის თუ არა განმცხადებელი მსხვერპლი პროცედურისა და მტკიცებების წესების 85-ე (ა) წესის მიხედვით, რისთვისაც იგი უნდა აკმაყოფილებდეს შემდეგ ოთხ კრიტერიუმს:

- 1) უნდა იყოს ფიზიკური პირი;
- 2) მიყენებული უნდა ჰქონდეს ზიანი;
- 3) ეს ზიანი გამოწვეული უნდა იყოს სასამართლოს იურისდიქციაში შემავალი დანაშაულის შედეგად;
- 4) ჩადენილ საერთაშორისო დანაშაულსა და ზიანს შორის უნდა არსებობდეს მიზეზობრივი კავშირი.⁷²²

საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში „ზიანის“ ცნება ფართოდ განიმარტება. იგი შეიძლება გამოიხატოს ფიზიკური, მატერიალური, ფსიქიკური ან ემოციური ზიანის მიყენებით.⁷²³ პირს შეუძლია პროცესში მონაწილეობის მიღება დაზარალებულად, მისი პირადი ინტერესებისათვის ზიანის მიყენების შემთხვევასა და ფარგლებში, რაც, ყველა შემთხვევაში, კავშირში უნდა იყოს ICC-ის განსჯად დანაშაულთან.⁷²⁴ დაზარალებული შეიძლება ასევე იყოს არაუშუალო მსხვერპლიც – დანაშაულის შედეგად უშუალოდ დაზარალებული პირის ახლო ნათესავი.⁷²⁵ პროცედურისა და მტკიცებების წესების 85-ე (ბ) წესის მიხედვით, პრო-

⁷¹⁹ ქართული სისხლის სამართლის პროცესის მიხედვით, დაზარალებულის უფლებები შეზღუდულია. მას ენიჭება მონაწილის უფლებები და აქვს ინფორმაციის უფლება. შეად. საქართველოს სსკ-ის 56-ე, 57-ე და 58-ე მუხლები.

⁷²⁰ იხ. *Bock*, ZStW 119 (2007), 670; *Safferling*, ZStW 122 (2010), 87, 101; *Safferling*, YIHL 5 (2002), 229. ეროვნული საპროცესო სისტემებისათვის საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში განვითარებული მოდელის მნიშვნელობაზე იხ. *Ntanda Nsereko*, CLF 21 (2010), 410.

⁷²¹ იხ. ICC-ის პროცედურისა და მტკიცებების წესების 89-ე წესი.

⁷²² მსხვერპლის ოთხი კრიტერიუმის შესახებ იხ. *Greco*, ICLR 7 (2007), 535.

⁷²³ იხ. *Ntanda Nsereko*, CLF 21 (2010), 404.

⁷²⁴ იხ. *ICC, Prosecutor v. Lubanga, Appeals Judgement*, 11.7.2008, პარ. 2.

⁷²⁵ იხ. *ICC, Prosecutor v. Lubanga, Appeals Judgement*, 11.7.2008, პარ. 32; *De Hemptinne*, JICJ 8 (2010), 170.

ცესში დაზარალებულად შეიძლება ასევე იურიდიული პირების დაშვება.⁷²⁶

საკამათოა, თუ რა იგულისხმება სტატუტის 68-ე მუხლის მე-3 აბზაცში მითითებულ დაზარალებულის პირად ინტერესებში. განსაკუთრებით აზრთა სხვადასხვაობას იწვევს ის, რომ დანაშაულის მსხვერპლს პროცესში მონაწილეობის უფლება აქვს მხოლოდ იმისათვის, რათა მოითხოვოს და მიაღწიოს მისთვის მიყენებული ზიანისათვის კომპენსაციის მიღებას, თუ ასევე შეუძლია მონაწილეობა მიიღოს სხვა მიზნითაც, როგორიცაა, მაგალითად, საქმეზე სიმართლის დადგენა (*right to truth*) და დამნაშავეთა დასჯა (*right to justice*).⁷²⁷

პროცესში დაზარალებულის მონაწილეობის შესახებ გადაწყვეტილების მიღების უფლებამოსილება აქვს თვითონ საქმის განმხილველ პალატას და ამასთან დაკავშირებით ცალკეულ საკითხებზე გადაწყვეტილება მიიღება ინდივიდუალურად.⁷²⁸ ერთი მხრივ, ეს სასამართლოს აძლევს შესაძლებლობას, გაითვალისწინოს თითოეული საქმის კონკრეტული გარემოებები, მაგრამ, მეორე მხრივ, სხვადასხვა საქმეში განსხვავებული მიდგომების გამო, იწვევს სამართლებრივ გაურკვევლობას.⁷²⁹

არ არის შესაძლებელი დაზარალებულმა მონაწილეობა მიიღოს პროკურორის მიერ ჩატარებულ გამოძიების პროცესში, არამედ იგი მხოლოდ სასამართლო განხილვებში მონაწილეობს.⁷³⁰ მას მონაწილეობის მიღება შეუძლია მოსამართლის მიერ ბრალდების დაშვების წინასასამართლო პროცესში, საქმის არსებითი სასამართლო განხილვის დროს და გასაჩივრების ინსტანციაში.⁷³¹

საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში დაზარალებულს ყველა შემთხვევაში აქვს უფლება, მონაწილეობა მიიღოს სასამართლო განხილვაში და ისარგებლოს ადვოკატის დახმარებით. დაზარალებულის ადვოკატს აქვს დასწრების უფლება, ასევე მსხვერპლის, მოწმისა და ექსპერტის დაკითხვის უფლება.⁷³² გარდა ამისა, დაზარალებულს ეძლევა შესაძლებლობა, პროცესზე გამოვიდეს შესავალი და საბოლოო სიტყვით⁷³³, დააყენოს შუამდგომლობა საკუთარი დაკითხვის შესახებ,⁷³⁴ გაასაჩივროს მტკიცებულებათა დასაშვებობისა და რელევანტურობის საკითხი,⁷³⁵ ასევე საქმის არსებითი განხილვის დროს სასამართლო პალატის წინაშე დააყენოს შუამდგომლობა გარკვეული მტკიცებულებების მოპოვების თაობაზე.⁷³⁶

⁷²⁶ იხ. *Nianda Nsereko*, CLF 21 (2010), 404.

⁷²⁷ იხ. *Ambos, Internationales Strafrecht*, 3. Auflage, 2011, 353.

⁷²⁸ იხ. *Safferling*, ZStW 122 (2010), 107.

⁷²⁹ იხ. *Zappala*, JICJ 8 (2010), 141.

⁷³⁰ იხ. *Safferling*, ZStW 122 (2010), 108; *Gühr*, ICLR 8 (2008), 109.

⁷³¹ იხ. *Nianda Nsereko*, CLF 21 (2010), 406.

⁷³² იხ. ICC-ის პროცედურისა და მტკიცების წესების 90-ე წესის პირველი აბზაცი, 91-ე წესის მე-3 აბზაცი.

⁷³³ იხ. ICC-ის პროცედურისა და მტკიცების წესების 89-ე წესის პირველი აბზაცი.

⁷³⁴ იხ. ICC, *Prosecutor v. Katanga and Ngudjolo*, Decision 22.1.2010, პარ. 87.

⁷³⁵ იხ. ICC, *Prosecutor v. Katanga and Ngudjolo*, Decision 13.5.2008, პარ. 134.

⁷³⁶ იხ. ICC, *Prosecutor v. Lubanga*, Appeals Judgement, 11.7.2008, პარ. 94; ICC, *Katanga and Ngudjolo*, Appeals Judgement, 16.7.2010, პარ. 1; იხ. ასევე: *De Hemptinne*, JICJ 8 (2010), 176; იხ. ასევე: *De Hemptinne*, JICJ 8 (2010), 176.

დაზარალებულის ასეთი ფართო უფლებები უცხოა ანგლოამერიკული ად-ვერსატორული სისხლის სამართლის პროცესისათვის, რომელშიც დაზარალებული არავითარ როლს არ ასრულებს, ხოლო ისეთი ინსტიტუტები, როგორიცაა დაზარალებულის გასაჩივრების უფლება, ზიანის ანაზღაურება და დაზარალებულთან დაკავშირებული სხვა საკითხები, განიხილება სისხლის სამართლის პროცესისათვის უცხო და ეგზოტიკურ მოვლენად.⁷³⁷ ანალოგიური მდგომარეობა ქართული სისხლის საპროცესო სამართლის წესების მიხედვით, რითაც იგი რადიკალურად განსხვავდება საერთაშორისო სისხლის საპროცესო სამართლის მიდგომისაგან.

5.2.5. ბრალდებულის უფლებები საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში

საერთაშორისო სამართალი თავიდანვე აღიარებდა ბრალდებულის უფლებების დაცვის აუცილებლობას და მის მიმართ ანგარიშსწორების დაუშვებლობას, მიუხედავად ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმისა და დამნაშავის პიროვნებისა. ჯერ კიდევ 1946 წლის 11 დეკემბერს, ჟურიდიული ძალის მინიჭების მიზნით, გაეროს გენერალურმა ასამბლეამ სპეციალური რეზოლუციით დაადასტურა საერთაშორისო სამართლის პრინციპები, რომლებიც აღიარებულია ნიურნბერგის ტრიბუნალის წესდებით და ასახულია მის განაჩენში.⁷³⁸ საერთაშორისო სამართლის კომისიის მიერ ჩამოყალიბებული ნიურნბერგის შვიდი პრინციპიდან მეხუთე პრინციპი განსაზღვრავს, რომ ნებისმიერი პირს, ვინც ბრალდებულია საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენაში, აქვს მისი საქმის ფაქტობრივი და სამართლებრივი გარემოებების სამართლიანი განხილვის უფლება.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, ბრალდებულის უფლებები საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში, განსაკუთრებით სამართლიანი მართლმსაჯულების უფლების თვალსაზრისით, შეესაბამება ადამიანის უფლებათა საყოველთაოდ აღიარებულ საერთაშორისო სტანდარტებს (*highest standards*).⁷³⁹

თანამედროვე საერთაშორისო სისხლის სამართალში, ბრალდებულს გამოძიების პროცესში, ისევე როგორც სასამართლოს მთავარ სხდომაზე საქმის არსებითი განხილვის დროს, აქვს ფართო უფლებები.⁷⁴⁰ საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესით აღიარებული ბრალდებულის უფლებები ასევე დაცულია უმეტესი ეროვნული საპროცესო კანონმდებლობებით, მათ შორის საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით.⁷⁴¹

⁷³⁷ ანგლოამერიკულ სისხლის სამართლის პროცესში დაზარალებულის მარგინალური როლის შესახებ იხ. *Weigend, Rissing-van Saan-Festschrift*, 2011, 757.

⁷³⁸ იხ. გაეროს გენერალური ასამბლეის 95(II)-ე რეზოლუცია, 11.12.1946, რომელმაც მოახდინა ე.წ. ნიურნბერგის პრინციპების დადასტურება.

⁷³⁹ ეს სტანდარტები გათვალისწინებულია სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების საერთაშორისო პაქტის მე-14 მუხლით, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლითა და ადამიანის უფლებათა ამერკული კონვენციის მე-8 მუხლით.

⁷⁴⁰ იხ. *Safferling/Hartwig*, ZIS 2009, 789.

⁷⁴¹ იხ. საქართველოს კონსტიტუციის მე-18, მე-40 და 42-ე მუხლები. ბრალდებულისა და

რომის სტატუტის 66-ე მუხლი განსაზღვრავს უდანაშაულობის პრეზუმფციის შინაარსს. იგი მოიცავს სამ კომპონენტს, ესენია: 1) პირის უდანაშაულობა ICC-ის მიერ გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანამდე; 2) ICC-ის პროკურორის ბრალდების მტკიცების ტვირთი; 3) ICC-ის მიერ ბრალდებულის ბრალეულობაში დარწმუნების გონივრულ ეჭვს მიღმა სტანდარტი⁷⁴² (*beyond reasonable doubt*).⁷⁴³

ბრალდებულის უფლებების განმსაზღვრელი სპეციალური ნორმებია რომის სტატუტის 55-ე (უფლებები გამოძიების დროს) და 67-ე (უფლებები სასამართლო წარმოების დროს) მუხლები, ხოლო გასაჩივრების უფლება მოცემულია სტატუტის 81-ე და 82-ე მუხლებში.

5.2.6. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს განაჩენი

ეროვნული სისხლის სამართლის საპროცესო სისტემების ანალოგიურად, სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულების ორგანოს გამოაქვს შემაჯამებელი გადაწყვეტილება განაჩენის სახით.⁷⁴⁴ განაჩენი შეიძლება იყოს გამამტყუნებელი ან გამამართლებელი. შესაბამისად, სასამართლო ბრალდებულს ცნობს დამნაშავედ საერთაშორისო დანაშაულის ჩადენაში, ან ამართლებს მას.⁷⁴⁵

განაჩენის გამოტანის აუცილებელი წინაპირობაა ის, რომ სასამართლო წარმოების პალატის ყველა მოსამართლე ესწრებოდეს სასამართლო წარმოების ყველა ეტაპსა და თათბირს. საქმეთა თანმიმდევრული განხილვისა და სასამართლო შემადგენლობის უცვლელობის პრინციპიდან გამომდინარე, პრეზიდიუმს შეუძლია, შესაძლებლობის მიხედვით, კონკრეტულ სისხლის სამართლის საქმეში დანიშნოს ე.წ. სათადარიგო (შემცვლელი) მოსამართლე, რომელიც დაესწრება სასამართლო განხილვის ყველა ეტაპს და შეცვლის სასამართლო წარმოების პალატის იმ წევრს, რომელსაც არ შეუძლია საქმის განხილვაში მონაწილეობის გაგრძელება.⁷⁴⁶

მოსამართლეებმა გადაწყვეტილება უნდა მიიღონ საიდუმლო თათბირის

მისი ადვოკატის შესახებ იხ. სსსკ-ის 38-ე-46-ე მუხლები. იხ. ასევე: მ. ტურავა, წიგნში: ა. დემეტრაშვილი (სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარე), საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, თავი მეორე, საქართველოს მოქალაქეობა, ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, 2013, 128-153, 486-496, 513-568.

⁷⁴² იხ. რომის სტატუტის 66-ე მუხლის პირველი, მე-2 და მე-3 აბზაცები.

⁷⁴³ ეროვნული კანონმდებლობის მიხედვით, უდანაშაულობის პრეზუმფციის ელემენტების შესახებ იხ. საქართველოს კონსტიტუციის მე-40 მუხლი და სსსკ-ის მე-5 მუხლი.

⁷⁴⁴ იხ. რომის სტატუტის 74-ე და 76-ე მუხლები; იხ. ასევე: ყოფილი იუგოსლავიის ტრიბუნალის წესდების 23-ე მუხლი, რუანდის ტრიბუნალის წესდების 22-ე მუხლი.

⁷⁴⁵ სასამართლო განაჩენის სახეებზე (გამამტყუნებელი და გამამართლებელი) ქართული სისხლის სამართლის პროცესის მიხედვით იხ. საქართველოს სსსკ-ის 268-ე მუხლი.

⁷⁴⁶ იხ. რომის სტატუტის 74-ე მუხლის პირველი აბზაცი. როგორც ცნობილია, სისხლის სამართლის დროებითი ტრიბუნალების წესდებები თავდაპირველად არ ითვალისწინებდა ე.წ. სათადარიგო მოსამართლის ინსტიტუტს. იგი მოგვიანებით მას შემდეგ იქნა შემოღებული, რაც *Milosevic*-ის საქმეზე შეიქმნა პრობლემა, როცა მისი საქმის განხილველი ერთ-ერთი მოსამართლე გარდაიცვალა.

შედგად, შეძლებისდაგვარად ერთხმად, ხოლო გამონაკლის შემთხვევაში – ხმათა უმრავლესობით.⁷⁴⁷ სასამართლოს განაჩენი უნდა იყოს წერილობითი და დასაბუთებული. საჯაროდ უნდა გამოქვეყნდეს როგორც უმრავლესობის მიერ მიღებული განაჩენი, ასევე, მისი არსებობის შემთხვევაში, უმცირესობის განსხვავებული აზრი. ყველა შემთხვევაში, მთლიანი განაჩენი ან მისი სარეზოლუციო ნაწილი ცხადდება საჯაროდ, სასამართლოს ღია სხდომაზე.⁷⁴⁸

სასჯელის დანიშვნის ნაწილში განაჩენი უნდა დაეფუძნოს თანაზომიერების პრინციპს. სასამართლომ ბრალდებულს უნდა დაუნიშნოს ადეკვატური სასჯელი.⁷⁴⁹ სტატუტის 76-ე მუხლის მე-2 აბზაცის შესაბამისად, სასამართლო წარმოების პალატას შეუძლია დამატებით ჩაატაროს ე.წ. სასჯელის დანიშვნის სხდომები. მას პალატა ატარებს საკუთარი ინიციატივით ან პროკურორის, ან ბრალდებულის მოთხოვნით და ემსახურება ნებისმიერი დამატებითი მტკიცებულებისა თუ შუამდგომლობის გამოკვლევას, რომელსაც მნიშვნელობა შეიძლება ჰქონდეს სასჯელის დანიშვნისათვის. სასჯელი უნდა გამოცხადდეს საჯაროდ და, თუ ეს შესაძლებელია, ბრალდებულის თანდასწრებით.⁷⁵⁰ განაჩენმა ასევე უნდა დაადგინოს პრინციპები დაზარალებულთა მიმართ ზიანის ანაზღაურების თაობაზე.⁷⁵¹ ზიანის ანაზღაურება შეიძლება მოხდეს სასამართლოს მიზნობრივი ფონდიდან.⁷⁵²

სასამართლო წარმოების პალატის მიერ პირველი ინსტანციით გამოტანილი გამამტყუნებელი და გამამართლებელი განაჩენი⁷⁵³ ექვემდებარება მხარეთა მიერ გასაჩივრებას როგორც ბრალდების, ისე სასჯელისა და ზიანის ანაზღაურების ნაწილში.

მსჯავრდებულის მიერ გამამტყუნებელი განაჩენის ერთჯერადი გასაჩივრების უფლება ზემდგომ სასამართლო ინსტანციაში აღიარებული პროცესუალური სტანდარტია, მაგრამ გამამართლებელი განაჩენი ზოგიერთი ეროვნული სისხლის საპროცესო სამართლის მიხედვით არ ექვემდებარება გასაჩივრებას. ასევე გარკვეულ შემთხვევებს ექვემდებარება ეროვნული სასამართლოების მიერ ნაფიც მსაჯულთა ვერდიქტის საფუძველზე გამოტანილი განაჩენის გასაჩივრება. საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესი აღიარებს იმ მოდელს, რომლის მიხედვითაც, გასაჩივრებას ექვემდებარება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მიერ გამოტანილი როგორც გამამტყუნებელი, ისევე გამამართლებელი განაჩენი.

⁷⁴⁷ იხ. რომის სტატუტის 74-ე მუხლის მე-3 და მე-4 აბზაცები, *ყოფილი იუგოსლავიის ტრიბუნალის* წესდების 23-ე მუხლის მე-2 აბზაცი, *რუანდის ტრიბუნალის* წესდების 22-ე მუხლის მე-2 აბზაცი.

⁷⁴⁸ იხ. რომის სტატუტის 74-ე მუხლის მე-5 აბზაცი, ICC-ის პროცედურისა და მტკიცებების წესების 142-ე-144-ე წესი, *ყოფილი იუგოსლავიის ტრიბუნალის* წესდების 23-ე მუხლის მე-2 აბზაცი, ICTY-ის პროცედურისა და მტკიცებების წესების 98-*იერ* (A) და (C) წესი, *რუანდის ტრიბუნალის* წესდების 22-ე მუხლის მე-2 აბზაცი, ICTR-ის პროცედურისა და მტკიცებების წესების 88-ე (A) და (C) წესი.

⁷⁴⁹ იხ. რომის სტატუტის 76-ე მუხლის პირველი აბზაცი.

⁷⁵⁰ იხ. რომის სტატუტის 76-ე მუხლის მე-4 აბზაცი.

⁷⁵¹ იხ. რომის სტატუტის 75-ე მუხლი.

⁷⁵² იხ. რომის სტატუტის 79-ე მუხლი.

⁷⁵³ იხ. *Safferling*, *International Criminal Procedure*, 2012, 522-528

5.3. სამართალწარმოება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წინაშე ბრალის აღიარების დროს

ეროვნული, განსაკუთრებით, ანგლოამერიკული სისხლის სამართლის საპროცესო სისტემის ანალოგიურად, თანამედროვე საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესშიც განვითარდა ინსტიტუტი, რომელიც ცნობილია *guilty plea*-ს სახელწოდებით, ანუ, როგორც *რომის სტატუტის* 65-ე მუხლსა და 64-ე მუხლის მე-8 (a) აბზაცში არის მითითებული, „პროცესი ბრალის აღიარებით“ (*Proceedings on an admission of guilt*).⁷⁵⁴ იგი არის გამარტივებული საქმისწარმოება და, უპირველეს ყოვლისა, ემსახურება პროცესის ეკონომიზაციას.

თავდაპირველად *ყოფილი იუგოსლავიის* ტრიბუნალის საპროცესო წესები⁷⁵⁵ ითვალისწინებდა *Common Law* სისტემის მსგავს *guilty plea* პროცესს, რომლის მიხედვითაც, პროცესის საქმის განხილვის ფაზა (*trial stage*) ბრალდებულის მხრიდან ბრალის აღიარების შემდეგ უშუალოდ სასჯელის დანიშვნის ეტაპზე (*sentencing stage*) გადადიოდა.⁷⁵⁶ როგორც წესი, ბრალისა და სასჯელის შესახებ გადაწყვეტილების მიღება ხდებოდა ცალ-ცალკე, ერთმანეთისაგან გამიჯნულ სასამართლო სხდომებზე. ეს სისტემა წინააღმდეგობას წააწყდა *ყოფილი იუგოსლავიის* ტრიბუნალის მიერ წარმოებულ *Erdemovic*-ის ცნობილ პროცესზე. ბრალდებულმა აღიარა ქმედების ჩადენა, მაგრამ მიაჩნდა, რომ მოქმედებდა პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოების (*defence*), კერძოდ, იძულებითი უკიდურესი აუცილებლობის ვითარებაში.⁷⁵⁷ სასამართლო პალატამ თავდაპირველად მისი აღიარება მიიჩნია ნამდვილ ბრალის აღიარებად.⁷⁵⁸ გასაჩივრების შედეგად ეს გადაწყვეტილება მოგვიანებით სააპელაციო პალატის მიერ იქნა გაუქმებული.⁷⁵⁹ მან, თავის მხრივ, ჩამოაყალიბა *guilty plea*-ს ოთხი აუცილებელი წინაპირობა, რომელიც აისახა *ყოფილი იუგოსლავიის* ტრიბუნალის საპროცესო წესებში.⁷⁶⁰ ამის მიხედვით, აღიარება უნდა იყოს:

- (1) ნებაყოფლობითი;
- (2) საკმარისი ახსნა-განმარტების შედეგად მიღებული;
- (3) აშკარა და
- (4) ბრალდებით შერაცხული ქმედებისა და ბრალდებულის მასში მონაწილეობის საკმარისი ფაქტობრივი საფუძვლების შემცველი.⁷⁶¹

საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში სასამართლო პალატას მხოლოდ ამ წინაპირობების არსებობისას შეუძლია, დადგენილად მიიჩნიოს ბრალდებულის ბრალი და საქმის განხილვა გადავიდეს სასჯელის დანიშვნის ეტაპზე.

⁷⁵⁴ იხ. *Rauxloh*, ICLR 10 (2010), 739; *Rosenau*, *Puppe-Festschrift*, 2010, 1597; *Murmann*, ZIS 2009, 526; *Trüg*, ZStW 120 (2008), 340.

⁷⁵⁵ იხ. *ICTY*-ის პროცედურისა და მტკიცების წესების 62-ე (iii)-(v) წესი.

⁷⁵⁶ იხ. *Scharf*, JICJ 2 (2004), 1072.

⁷⁵⁷ იხ. *Satzger*, *Internationales und Europäisches Strafrecht*, 6. Auflage, 2013, 304; იხ. ასევე: *Ambos*, *Internationales Strafrecht*, 3. Auflage, 2011, 204.

⁷⁵⁸ იხ. *ICTY*, *Prosecutor v. Erdemovic*, Trial Judgement, 29.11.1996, პარ. 10.

⁷⁵⁹ იხ. *ICTY*, *Prosecutor v. Erdemovic*, Appeals Judgement, 7.10.1997.

⁷⁶⁰ იხ. *ICTY*-ის პროცედურისა და მტკიცების წესების 62-ე *bis* წესი.

⁷⁶¹ შეად. *Ambos*, *Internationales Strafrecht*, 3. Auflage, 2011, 341.

ყოფილი იუგოსლავიის ტრიბუნალის საპროცესო წესების 62-ე *ter* წესის მიხედვით, ბრალდებისა და დაცვის მხარეებს შეუძლიათ შეთანხმდნენ ბრალდებულის მიერ ბრალის აღიარების თაობაზე საპროცესო შეთანხმებაზე (*plea agreement*),⁷⁶² რომელიც არ არის სავალდებულო სასამართლო პალატისათვის. ანალოგიურად, ICC-ის შემთხვევაშიც „აღიარების“ შესახებ გადაწყვეტილება უნდა მიიღოს სასამართლო პალატამ,⁷⁶³ რა დროსაც უნდა შემოწმდეს დასახელებული წინაპირობების არსებობა. პალატას შეუძლია, ბრალდებულს მიუსაჯოს ან დაადგინოს პროცესის გაგრძელება. ბრალდების სამსახურსა და დაცვის მხარეს შორის შეთანხმება ასევე ICC-ის სასამართლო პალატისათვის არ არის სავალდებულო⁷⁶⁴.

თანამედროვე საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში, ერთი მხრივ, აღიარებულია ანგლოამერიკული პროცესისთვის დამახასიათებელი მხარეთა შორის მოლაპარაკების უფლება, მეორე მხრივ, არ უნდა მოხდეს დანაშაულის მსხვერპლთა და მოწმეთა იგნორირება და მათ უნდა მიეცეთ შესაძლებლობა, მონაწილეობა მიიღონ საჯარო განხილვაში „ისტორიული სიმართლის“⁷⁶⁵ დადგენის მიზნით, რითაც მიიღწევა კონტინენტურევეროპული სისხლის სამართლის პროცესისათვის დამახასიათებელი ინკვიზიციური შედეგი. ეს გახლავთ საკითხის კომპრომისული გადაწყვეტა, რაც მიუთითებს იმაზე, თუ როგორი დიდია კონტინენტურევეროპული სამართლებრივი სისტემის ზეგავლენა თანამედროვე საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესის განვითარებაზე, მათ შორის ბრალის აღიარების დროს.

5.4. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს გადაწყვეტილების გასაჩივრების უფლება და წესი

ეროვნული სისხლის სამართლის საპროცესო სისტემების ანალოგიურად, სასამართლოს მიერ გამოტანილი განაჩენის მიმართ საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესშიც მოქმედებს ზემდგომ სასამართლო ინსტანციაში გასაჩივრების სტანდარტი, რომელიც სამართლიანი სასამართლოს უფლების შემადგენელი ნაწილია.⁷⁶⁶

ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის დროებითი ტრიბუნალების შემთხვევაში გასაჩივრების სუბიექტები არიან მხარეები. მათ აქვთ პირველი ინსტანციით

⁷⁶² იხ. *ICTY, Prosecutor v. Sikirica and others*, Trial Judgement, 13.11.2001, პარ. 17; *ICTY, Prosecutor v. Jokic*, Appeals Judgement, 30.8.2005, პარ. 9; იხ. ასევე: *Tieger/Shin*, JICJ 3 (2005), 666.

⁷⁶³ იხ. *რომის* სტატუტის 65-ე მუხლი, ICC-ის პროცედურისა და მტკიცების წესების 139-ე წესი.

⁷⁶⁴ იხ. *რომის* სტატუტის 65-ე მუხლის მე-5 აბზაცი. იგი „შეთანხმების“ ნაცვლად იყენებს ტერმინს: „განხილვები“ (*discussions*).

⁷⁶⁵ იხ. *Diggelmann*, AVR 45 (2007), 394.

⁷⁶⁶ შეად. ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-7 დამატებითი ოქმის მე-2 მუხლი, რომელიც ადგენს მსჯავრდებულის მიერ გამამტყუნებელი განაჩენის გასაჩივრების უფლებას.

გამოტანილი განაჩენის სააპელაციო გასაჩივრების (*appeal*) უფლება.⁷⁶⁷ საჩივარი შეიძლება ეფუძნებოდეს სამართლებრივ შეცდომას, რომელიც, მომჩივანის აზრით, განაპირობებს განაჩენის მცდარ ხასიათს, ან ფაქტობრივ შეცდომას, რომელმაც ასევე, როგორც მომჩივანი თვლის, გამოიწვია მცდარი განაჩენის დადგენა.⁷⁶⁸

ეს წესი არ არის კონტინენტურევროპული სააპელაციო გასაჩივრების შესაბამისი, არამედ უფრო ანგლოამერიკულ აპელაციას შეესაბამება და ამიტომ მას ექსპერტები ლიტერატურაში „გაფართოებულ გადასინჯვასაც“ უწოდებენ.⁷⁶⁹ სააპელაციო პალატას შეუძლია, საჯაროდ გამოცხადებული განაჩენით უცვლელად დატოვოს, გააუქმოს ან შეცვალოს სისხლის სამართლის პალატის განაჩენი.⁷⁷⁰ განაჩენის გაუქმების შემთხვევაში, მას ასევე შეუძლია დაადგინოს, რომ ბრალდებული ხელახლა იქნეს გასამართლებული (*re-trial*)⁷⁷¹.

ICC-ის შემთხვევაში, გასაჩივრებას ექვემდებარება პირველი ინსტანციით სამართლო წარმოების პალატის მიერ გამოტანილი განაჩენი და სხვა საპროცესო გადაწყვეტილებები.⁷⁷² გამამტყუნებელი და გასამართლებელი განაჩენი შეიძლება გასაჩივრდეს მთლიანად ან მხოლოდ განაჩენით შეფარდებული სასჯელის ნაწილში. თუ სასამართლო პალატა სხვაგვარად არ გადაწყვეტს, დამნაშავედ ცნობილი პირი პატიმრობაში რჩება აპელაციის განხილვამდე.⁷⁷³

სააპელაციო საჩივრის შეტანის უფლებამოსილება აქვს პროკურორსა და მსჯავრდებულს. რომის სტატუტის 81-ე მუხლის პირველი აბზაცი, პროკურორს, ბრალდების მხარის სახელით, აპელაცია შეუძლია შეიტანოს სამი საფუძველით: 1) პროცესუალურ შეცდომაზე მითითებით; 2) ფაქტობრივ შეცდომაზე მითითებით; ან 3) სამართლებრივ შეცდომაზე მითითებით.

ამავე ნორმით გათვალისწინებულია ქართული სისხლის სამართლის პროცესისაგან განსხვავებული წესი, რომლის მიხედვითაც, გასაჩივრების სუბიექტი მსჯავრდებული პირის სახელით შეიძლება მოქმედებდეს ასევე პროკურორი. ასეთ შემთხვევაში პროკურორის მიერ აპელაციის შეტანა ხდება გამამტყუნებელი განაჩენით დამნაშავედ ცნობილი პირის სასარგებლოდ. მსჯავრდებულისთვისაც მოქმედებს გასაჩივრების იგივე სამი საფუძველი, მაგრამ მათ ემატება მეოთხე, რომლის მიხედვითაც, გასაჩივრება შესაძლებელია „ნებისმიერი სხვა საფუძველით, რომელიც ექვეყნე აყენებს სასამართლო წარმოებას, ან განაჩენის სამართლიანობას, ან სანდოობას“.

განაჩენი მხარემ შეიძლება არ გაასაჩივროს ბრალდების ნაწილში, მაგრამ

⁷⁶⁷ იხ. *Wirth*, ნიგში: *Kirsch* (ed), Internationale Strafgerichtshöfe, 2005, 75.

⁷⁶⁸ იხ. *ყოფილი იუგოსლავიის ტრიბუნალის* წესდების 25-ე მუხლის პირველი აბზაცი, *რუანდის ტრიბუნალის* წესდების 24-ე მუხლის პირველი აბზაცი; იხ. ასევე: *Meernik*, ICLR 7 (2007), 117.

⁷⁶⁹ იხ. *Kirsch*, StV 2003, 637.

⁷⁷⁰ იხ. *ყოფილი იუგოსლავიის ტრიბუნალის* წესდების 25-ე მუხლის მე-2 აბზაცი, *რუანდის ტრიბუნალის* წესდების 24-ე მუხლის მე-2 აბზაცი.

⁷⁷¹ იხ. *ყოფილი იუგოსლავიის ტრიბუნალის* პროცედურისა და მტკიცების წესების 117-ე (C) წესი, *რუანდის ტრიბუნალის* პროცედურისა და მტკიცების წესების 118-ე (C) წესი.

⁷⁷² იხ. *რომის სტატუტის* 81-ე და 82-ე მუხლები; იხ. ასევე: *Kreß*, JICJ 1 (2003), 618.

⁷⁷³ იხ. *რომის სტატუტის* 81-ე მუხლის მე-3 (a) აბზაცი.

გასაჩივროს სასჯელის ნაწილში. რომის სტატუტის 81-ე მუხლის მე-2 (ა) აბზაცი-
ით, სასჯელი შეიძლება გასაჩივრდეს პროკურორის ან მსჯავრდებული პირის
მიერ არაადეკვატურობის საფუძველით.

საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში არსებობს ე.წ. შუალედური
საჩივრის (*interlocutory appeal*) ინსტიტუტი. იგი შეიძლება შეიტანოს ორივე მხა-
რემ, განაჩენის გარდა, სასამართლოს მიერ გამოტანილი სხვა გადაწყვეტილებების
მიმართ, რომლებიც შეეხება უფლებამოსილების, დასაშვებობის, პატიმრობის ან
ზიანის ანაზღაურების დაკისრების საკითხებს.⁷⁷⁴ ასეთ შუალედურ გასაჩივრებას
თავისთავად არა აქვს სასამართლო განხილვის შემაჩერებელი ძალა, თუ მის შეს-
ახებ სააპელაციო პალატამ არ მიიღო სპეციალური გადაწყვეტილება.⁷⁷⁵

ქართული სისხლის საპროცესო სამართლის ანალოგიურად⁷⁷⁶, საერთა-
შორისო სისხლის სამართლის პროცესში მოქმედებს უარესობისაკენ შებრუნების
დაუშვებლობის პრინციპი (*reformatio in peius*), თუ საჩივარი შეტანილ იქნა მხო-
ლოდ მსჯავრდებულის ან მისი სახელით მოქმედი პროკურორის მიერ.⁷⁷⁷

შეჯიბრებითობის პრინციპზე დაფუძნებული ეროვნული სისხლის სამარ-
თლის საპროცესო წესებისაგან განსხვავებით, საერთაშორისო სისხლის სამარ-
თლის პროცესში სააპელაციო გასაჩივრების პალატას აქვს უფრო ფართო
უფლებამოსილებები. ქართული სისხლის სამართლის საპროცესო წესებისა-
გან განსხვავებით, საჩივრის განხილვისას სასამართლოს შეუძლია შესთავაზოს
პროკურორსა და მსჯავრდებულს აპელაციის გაფართოება და გასაჩივრების ახა-
ლი საფუძვლის წარმოდგენა.⁷⁷⁸

სასამართლოს ასეთი მოქმედება დაუშვებელია წმინდა ადვერსატორულ
პროცესებში, მაგრამ რადგან საერთაშორისო სისხლის სამართლის მართლმსა-
ჯულება არის არა წმინდა შეჯიბრებითი ხასიათის, არამედ შერეულია, მოსამარ-
თლის ასეთი აქტიურობა დასაშვებია და ემსახურება სიმართლის დადგენასა და
სამართლიანობის აღდგენას.

ეროვნული სისხლის სამართლის საპროცესო წესების ანალოგიურად⁷⁷⁹,
საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში მოქმედებს გასაჩივრების ვადები.
საჩივარი გამამტყუნებელი ან გამამართლებელი განაჩენის, სასჯელის ან ზიანის
ანაზღაურების გადაწყვეტილების მიმართ, როგორც წესი, შეტანილ უნდა იქნეს
გასაჩივრებელი გადაწყვეტილების შესახებ ინფორმაციის მიღებიდან 30 დღის
განმავლობაში წერილობით. გამოჩვევად, შემთხვევაში, სააპელაციო პალატის
მიერ გასაჩივრების ვადა შეიძლება გაგრძელდეს განცხადების საფუძველზე, თუ

⁷⁷⁴ იხ. რომის სტატუტის 75-ე მუხლი, 82-ე მუხლის პირველი, მე-2 და მე-4 აბზაციები, 81-ე
მუხლის მე-3 (c) (ii) აბზაცი, ICC-ის პროცედურისა და მტკიცების წესების 154-ე-158-ე წე-
სები.

⁷⁷⁵ იხ. რომის სტატუტის 82-ე მუხლის მე-3 აბზაცი.

⁷⁷⁶ იხ. საქართველოს სსკ-ის 298-ე და 308-ე მუხლები.

⁷⁷⁷ იხ. რომის სტატუტის 83-ე მუხლის მე-2 (b) აბზაცი.

⁷⁷⁸ იხ. რომის სტატუტის 81-ე მუხლის მე-2 (b), (c) აბზაცი.

⁷⁷⁹ განაჩენის სააპელაციო და საკასაციო გასაჩივრების ვადებზე იხ. საქართველოს სსკ-ის
293-ე და 302-ე მუხლები, ხოლო საპატიო მიზეზით გაცდენილი ვადის აღდგენის შესახებ იხ.
იმავე კოდექსის 89-ე მუხლი.

შუამდგომლობის ავტორი მიუთითებს დამაჯერებელი საფუძვლის (*good cause*) არსებობის თაობაზე.⁷⁸⁰ სხვა გადანყევტილებების მიმართ მოქმედებს სხვადასხვა განსხვავებული ვადა.⁷⁸¹

სააპელაციო პალატის მიერ შეიძლება მიღებულ იქნეს სხვადასხვა სახის შემაჯამებელი გადანყევტილება. თუ სააპელაციო პალატა მიიჩნევს, რომ საჩივარი არის დასაშვები და დასაბუთებული, მას შეუძლია, გასაჩივრებული გადანყევტილება გააუქმოს, შეცვალოს ან დანიშნოს ახალი სასამართლო განხილვა სხვა სასამართლო პალატის წინაშე.⁷⁸² თუ სააპელაციო საჩივარი შეტანილია დანიშნული სასჯელის ნაწილში, მაშინ სააპელაციო გასაჩივრების პალატას შეუძლია შეცვალოს სასჯელი.⁷⁸³

სააპელაციო პალატის გადანყევტილება მიიღება მოსამართლეთა ხმების უმრავლესობით და ცხადდება ღია სასამართლო სხდომაზე საჯაროდ. პალატას შეუძლია, თავისი გადანყევტილება გამოაცხადოს მსჯავრდებული ან გამართლებული პირის დასწრების გარეშე.⁷⁸⁴

სააპელაციო პალატის მიერ განხორციელებული განაჩენის ე.წ. „გაფართოებული გადასინჯვა“ ემსახურება სისხლის სამართლის საქმეზე გასაჩივრების შედეგად საბოლოო გადანყევტილების მიღებას, რაც შემდგომ გასაჩივრებას არ ექვემდებარება, მაგრამ დადგენილი საპროცესო წესების შესაბამისად, შეიძლება მისი რევიზია (გადასინჯვა) მსჯავრდებულის სასარგებლოდ.

5.5. საერთაშორისო განაჩენის რევიზია ახალი გარემოების

საფუძველზე

არაერთი ეროვნული სისხლის სამართლის საპროცესო სისტემა ითვალისწინებს განაჩენის გადასინჯვას ახლად გამოვლენილ გარემოებათა გამო. ქართული სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობით, ეს შესაძლებელია როგორც მსჯავრდებულის სასარგებლოდ, ისე მსჯავრდებულისა და გამართლებულის საზიანოდ.⁷⁸⁵

ამ წესისგან განსხვავებით, საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესი ითვალისწინებს ახალი გარემოების საფუძველზე გამამტყუნებელი განაჩენის მთლიანად ან სასჯელის ნაწილში გადასინჯვის (*revision*) შესაძლებლობას⁷⁸⁶ მხოლოდ მსჯავრდებულის სასარგებლოდ.⁷⁸⁷ იგი ხორციელდება მსჯავრდებულის, მისი ახლო ნათესავის ან ბრალდების სამსახურის მიერ შესაბამისი განცხადებით ICC-ის სააპელაციო პალატისათვის მიმართვის გზით. ასეთი გადასინჯვისათვის

⁷⁸⁰ იხ. ICC-ის პროცედურისა და მტკიცების წესების 150-ე წესი.

⁷⁸¹ იხ. ICC-ის პროცედურისა და მტკიცების წესების 154-ე და 155-ე წესი.

⁷⁸² იხ. *რომის სტატუტის* 83-ე მუხლის მე-2 (ა), (ბ) აბზაცი, ICC-ის პროცედურისა და მტკიცების წესების 153-ე და 158-ე წესი.

⁷⁸³ იხ. *რომის სტატუტის* 83-ე მუხლის მე-3 აბზაცი.

⁷⁸⁴ იხ. *რომის სტატუტის* 83-ე მუხლის მე-4 და მე-5 აბზაციები.

⁷⁸⁵ იხ. *საქართველოს სსკ-ის* 310-ე მუხლი.

⁷⁸⁶ იხ. *Safferling, International Criminal Procedure*, 2012, 558-560.

⁷⁸⁷ იხ. *რომის სტატუტის* 84-ე მუხლი.

რომის სტატუტის 84-ე მუხლის პირველი (ა)-(ც) აბზაცი, ასევე პროცედურისა და მტკიცების წესების 159-ე-161-ე წესებით, განსაზღვრულია სამი საფუძველი, ესენია:

(1) ახალი მტკიცებულების აღმოჩენა, რომელიც არ იყო ხელმისაწვდომი სამართლო განხილვის დროს და პასუხისმგებლობა ამგვარი ხელმიუწვდომლობისათვის მთლიანად ან ნაწილობრივ არ შეიძლება დაეკისროს განმცხადებელს. ამასთან, ეს მტკიცებულება იმდენად მნიშვნელოვანი უნდა იყოს, რომ სასამართლო განხილვაზე მისი წარდგენის შემთხვევაში, შესაძლოა, სხვა გადანყევტილება ყოფილიყო მიღებული;

(2) იმ ფაქტის დადგენა, რომ გადამწყვეტი მტკიცებულება, რომელიც მხედველობაში იქნა მიღებული სასამართლო განხილვის დროს და რომლის საფუძველზეც იქნა გამოტანილი გამამტყუნებელი განაჩენი, იყო მცდარი, გაყალბებული ან მოტყუებით შექმნილი;

(3) იმ ფაქტის დადგენა, რომ გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანაში ან ბრალდების დადასტურებაში მონაწილე ერთმა ან რამდენიმე მოსამართლემ ამ საქმის განხილვის დროს ჩაიდინა სერიოზული გადაცდომა ან თავისი ვალდებულების სერიოზული დარღვევა, რომლის სიმძიმე საკმარისია, რათა საფუძვლად დაედოს ამ მოსამართლის თანამდებობიდან გათავისუფლებას.

გასაჩივრების პალატას შეუძლია უარყოს განცხადება მისი დაუსაბუთებლობის მოტივით. თუ იგი განცხადებას დასაბუთებულად ჩათვლის, შეუძლია განმეორებით მოინვიოს თავდაპირველი საქმის განმხილველი სასამართლო პალატა, შეადგინოს ახალი სასამართლო პალატა ან თვითონ მოახდინოს გასაჩივრებული გადანყევტილების გადასინჯვა.⁷⁸⁸

ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის დროებითი ტრიბუნალების შემთხვევაშიც არსებობს განაჩენის გადახედვის (*review*) პროცედურა, რომლის სამართლებრივი საფუძველია ახალი ფაქტობრივი გარემოების გამოჩენა, რომელიც არ იყო ცნობილი სასამართლო განხილვის დროს და შეიძლებოდა სხვაგვარი გადანყევტილების მიღებისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობის მქონე ყოფილიყო.⁷⁸⁹

მაშასადამე, განაჩენის გადასინჯვა ახალი გარემოების საფუძველზე საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესში ემსახურება მართლმსაჯულების ხარვეზების აღმოფხვრას, რაც შეიძლება დაშვებულ იქნეს საქმის სასამართლო განხილვის დროს.⁷⁹⁰ ამასთან, იგი შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ მსჯავრდებულის სასარგებლოდ.

5.6. მიყენებული ზიანისათვის კომპენსაციის უფლება

საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესი ითვალისწინებს ზიანის

⁷⁸⁸ იხ. რომის სტატუტის 84-ე მუხლის მე-2 (ა)-(ც) აბზაცი.

⁷⁸⁹ იხ. ყოფილი იუგოსლავიის დროებითი ტრიბუნალის წესდების 26-ე მუხლი, რუანდის დროებითი ტრიბუნალის წესდების 25-ე მუხლი.

⁷⁹⁰ იხ. Boas, Bischoff, Reid, Taylor, International Criminal Law Practitioner Library, Vol. III: International Criminal Procedure, 2011, 451-461.

ანაზღაურების უფლებას. რომის სტატუტის 85-ე მუხლი არამართლზომიერად დაპატიმრებულ ან დამნაშავედ ცნობილ პირს აძლევს კომპენსაციის უფლებას.⁷⁹¹ ნორმა ერთმანეთისაგან მიჯნავს არამართლზომიერად წინასწარ პატიმრობაში მყოფ და გამამტყუნებელი განაჩენის საფუძველზე გასამართლებულ პირს.

თუ პირი სასამართლოს გამამტყუნებელი განაჩენით შეცდომით იქნა გასამართლებული და სასჯელს იხდიდა, მაგრამ შემდგომში მის მიმართ გამოტანილი გამამტყუნებელი განაჩენი გაუქმდა იმ საფუძველით, რომ ახალმა ფაქტმა სარწმუნოდ მიუთითა სასამართლო შეცდომის არსებობაზე, ამავე დროს, თუ არ დამტკიცდა, რომ ამ ახალი ფაქტის თავის დროზე აღმოუჩენლობა მთლიანად ან ნაწილობრივ ამ პირის ბრალით მოხდა, მას წარმოეშობა მისთვის მიყენებული ზიანის ანაზღაურების უფლება. იმ ვითარებაში კი, როდესაც პირი არამართლზომიერად იმყოფებოდა წინასწარ პატიმრობაში და გათავისუფლდა გამამართლებელი განაჩენის საფუძველზე, ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება წარმოეშობა მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევაში – თუ დადგინდება, რომ იგი პატიმრობაში აღმოჩნდა მართლმსაჯულების უხეში და აშკარა შეცდომის შედეგად (*grave and manifest miscarriage of justice*).

ზიანის ანაზღაურების თაობაზე განცხადება შეტანილ უნდა იქნეს ექვსი თვის განმავლობაში წერილობით. გადაწყვეტილება მიიღება პალატის მიერ, სამი მოსამართლის შემადგენლობით. ზიანის ოდენობის განსაზღვრის დროს მხედველობაში მიიღება ინდივიდუალურად დაზარალებულის მდგომარეობაზე არამართლზომიერი პატიმრობის ან გასამართლების ზემოქმედების შედეგები.⁷⁹²

გარდა ამისა, რომის სტატუტის 75-ე მუხლი ითვალისწინებს ICC-ის იურისდიქციაში შემავალი საერთაშორისო დანაშაულის შედეგად დაზარალებული პირისათვის ზიანის ანაზღაურებას.⁷⁹³ ამ მიზნით შეიქმნა მიზნობრივი ფონდი.⁷⁹⁴ სასამართლოს რეგლამენტის 81-ე რეგულაციის მიხედვით, შეიქმნა მსხვერპლთა დაცვის საჯარო ოფისი – *Office of Public Counsel for Victims (OPCV)*.

შეიძლება იმის მტკიცება, რომ მიყენებული ზიანისათვის კომპენსაცია დღეისათვის საერთაშორისო სისხლის სამართლის საპროცესო წესებით მყარად გარანტირებული უფლებაა.

6. საქართველოს სისხლის სამართლის პროცესუალური

საპითხები

რომის სტატუტი მისი რატიფიკაციის შედეგად საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსზე მაღლა მდგომი სამართლებრივი აქტი გახდა და ამ სტატუტში მოცემული პროცესუალური საკითხები, განსაკუთრებით სტატუტით გარანტირებული პროცესუალური უფლებები, შეიძლება უშუალოდ გამოყენებულ იქნეს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან მიმართებაში.

⁷⁹¹ იხ. *Michels*, JICJ 8 (2010), 407.

⁷⁹² იხ. ICC-ის პროცედურისა და მტკიცების წესების 173-ე და 175-ე წესი.

⁷⁹³ იხ. *Zegveld*, JICJ 8 (2010), 79; *Bock*, ZStW 119 (2007), 678.

⁷⁹⁴ იხ. რომის სტატუტის 79-ე მუხლი, ICC-ის პროცედურისა და მტკიცების წესების წესების 98-ე წესი; იხ. ასევე: *Henzelin/Heiskanen/Mettraux*, CLF 17 (2006), 335.

საქართველოში, როგორც ევროპის საბჭოს წევრ ქვეყანაში, 1999 წლის 20 მაისიდან მოქმედებს ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის შესახებ 1950 წლის 4 ნოემბრის კონვენცია, რომელიც ადამიანის უფლებათა დაცვის ევროპულ სტანდარტებს აყალიბებს, ასევე მისი დამატებითი ოქმები, რომლებიც მოგვიანებით ეტაპობრივად იქნა რატიფიცირებული. სისხლის საპროცესო სამართლის ნორმებს შეიცავს საქართველოს კონსტიტუცია, საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებები და შეთანხმებები, საპროცესო კოდექსი, საქართველოს სხვა კანონები, აგრეთვე საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპები და ნორმები. თუ საპროცესო კოდექსი ან საქართველოს სხვა კანონი ეწინააღმდეგება საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებას ან შეთანხმებას, შესაბამისად მოქმედებს საერთაშორისო ხელშეკრულება ან შეთანხმება, ხოლო, თუ საერთაშორისო ხელშეკრულება ან შეთანხმება ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას, მოქმედებს კონსტიტუცია.

საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში 2003 წელს არ არსებობდა რომის სტატუტის რატიფიკაციის დამაბრკოლებელი გარემოებები სტატუტის პროცესუალურ საკითხებთან მიმართებაში, რის გამოც დღის წესრიგში არ დამდგარა საპროცესო კანონმდებლობის რადიკალურად შეცვლის საჭიროება და აუცილებლობა.

2009 წლის 9 ოქტომბერს საქართველოს პარლამენტმა მიიღო ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, რომელიც ამოქმედდა 2010 წლის 1 ოქტომბრიდან. ახალი კოდექსი განსხვავებულად აყალიბებს სისხლის სამართლის პროცესის მთელ რიგ ინსტიტუტებს. წინა კოდექსისგან განსხვავებით, იგი ორიენტირებულია ანგლოამერიკულ სისტემაზე და საქართველოში ამკვიდრებს წმინდა შეჯიბრებითობას სისხლის სამართლის პროცესში. ანგლოამერიკული საპროცესო სისტემის ზეგავლენა ქართულ სისხლის სამართლის პროცესზე განსაკუთრებით შესამჩნევია 2004 წლიდან. ამ წელს შემოღებულ იქნა ანგლოამერიკული „საპროცესო შეთანხმების“ ინსტიტუტი. მართალია, უკანასკნელ პერიოდში კონტინენტური ევროპის სახელმწიფოებშიც (გერმანია, იტალია, საფრანგეთი და ა.შ.) შეიმჩნევა ამ ინსტიტუტის განვითარება, მაგრამ ამ ქვეყნებში, საქართველოსგან განსხვავებით, უფრო შეზღუდულია მისი გამოყენების ფარგლები. გარდა ამისა, ახალი კოდექსით შემოღებულ იქნა ნაფიც მსაჯულთა ჟიურის სისტემა, რომელმაც უკვე ჩაატარა პროცესები საქართველოში. ქართული სისხლის სამართლის პროცესისათვის საკანონმდებლო ნოვაციას წარმოადგენს სისხლისსამართლებრივი დევნის დისკრეციულობა (საპროცესო კოდექსის მე-16 მუხლი), რომელიც დადებით მომენტებთან ერთად დიდი საფრთხის მატარებელიცაა, განსაკუთრებით იმ ქვეყანაში, რომელსაც არა აქვს სამართლებრივი სახელმწიფოს ტრადიცია. ახალი პროცესის მიხედვით, რადიკალურად შეიცვალა დაზარალებულის სტატუსი და უფლებები. თუ წინა კოდექსის მიხედვით შესაძლებელი იყო დაზარალებულის მიერ ე.წ. სუბსიდიური სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელება ბრალდებულის მიმართ, ასეთი შესაძლებლობა, მათ შორის განაჩენის გასაჩივრების უფლება, დაზარალებულს აღარ აქვს.

ინკეიზიციურობის ელემენტებისგან სრულიად თავისუფალი, წმინდა შეჯი-

ბრეზიტი პროცესი განსხვავებულად აყალიბებს ბრალდებისა და დაცვის მხარეების ფუნქციებს და მოსამართლის როლს მათი შეჯიბრების პროცესში. მოსამართლის კონტინენტურევეროპული აქტიური როლიდან ანგლოამერიკულ პასიურ როლში გადასვლას თავისი შედეგები აქვს პროცესის მიმდინარეობასა და ბრალდებულის ბედზე. თუ ე.წ. კონტინენტურევეროპულ საგამოძიებო პრინციპზე დაფუძნებულ სისხლის სამართლის პროცესში მოსამართლეს ევალება მონაწილეობა მიიღოს სასამართლო გამოძიებაში, საჭიროების შემთხვევაში მოიპოვოს და გამოიკვლიოს მტკიცებულებები საკუთარი ინიციატივითაც კი (გამოიძახოს და დაკითხოს მოწმე, დანიშნოს ექსპერტიზა ა.შ.), დისპოზიციურობის პრინციპზე დაფუძნებულ ქართულ სისხლის სამართლის პროცესში მოსამართლეს არათუ მტკიცებულების საკუთარი ინიციატივით მოპოვების, არამედ შეკითხვის დასმის უფლებაც არა აქვს. იგი უფლებამოსილია, მხოლოდ მხარეებთან შეთანხმებით დასვას დამაზუსტებელი კითხვა, თუ ეს აუცილებელია სამართლიანი სასამართლოს უზრუნველსაყოფად. სისხლის სამართლის პროცესის განვითარების ეს ტენდენცია ანგლოამერიკული თვალთახედვიდან გამომდინარე, დადებითია: როცა მხარეები ბრალდებულის სასარგებლოდ ან საზიანოდ მოქმედებენ, მოსამართლეს უნდა ეკავოს ნეიტრალური არბიტრის პოზიცია, ანუ უნდა იყოს მიუკერძოებელი მხარეთა შეჯიბრების დროს. მოსამართლის ასეთი სტატუსი არ არის პანაცეა მთელი მსოფლიოს მასშტაბით. არაერთ ევეროპულ ქვეყანაში ტრადიციულად სისხლის სამართლის პროცესში მოსამართლის მიუკერძოებლობა სხვაგვარად არის გაგებული და მისი როლისადმი სხვა დამოკიდებულება არსებობს. მას ეკისრება მატერიალური ჭეშმარიტების დადგენის ვალდებულება. ანგლოამერიკული მოდელის მიხედვით, რომელიც საქართველომ აირჩია, მატერიალური ჭეშმარიტების დადგენა აღარ წარმოადგენს სისხლის სამართლის პროცესის მიზანს.

ახალი ქართული საპროცესო კოდექსით შეიცვალა მხარეების მიერ მტკიცებულებათა წარმოდგენის წესი. ისინი ვალდებული არიან, მტკიცებულებები წარმოადგინონ საქმის არსებით განხილვამდე. გამონაკლის შემთხვევაში, თუ დამატებითი მტკიცებულების წარდგენა მოხდა საქმის არსებითი განხილვის დროს, სასამართლო, მხარის შუამდგომლობით, იხილავს მისი დასაშვებობის საკითხს და არკვევს საქმის არსებით განხილვამდე მისი წარუდგენლობის მიზეზს. შუამდგომლობა საქმის არსებითი განხილვისას არსებითად ახალი მტკიცებულების მოპოვების თაობაზე მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება დაკმაყოფილდეს, თუ მისი მოპოვება ან მისი მოპოვების შესახებ შუამდგომლობის დაყენება მანამდე ობიექტურად შეუძლებელი იყო.

მნიშვნელოვანია ის საკითხი, რომ სისხლის სამართლის პროცესის ნებისმიერ სტადიაზე, დაცვის მხარის მოთხოვნა ბრალდების მხარის იმ ინფორმაციის გაცნობის თაობაზე, რომლის მტკიცებულებად სასამართლოში წარდგენასაც ბრალდების მხარე აპირებს, დაუყოვნებლივ უნდა დაკმაყოფილდეს. ასევე ბრალდების მხარესაც აქვს უფლება, დაცვის მხარისგან მიიღოს ის ინფორმაცია, რომლის მტკიცებულებად სასამართლოში წარდგენას დაცვის მხარე აპირებს. საპროცესო კოდექსით გათვალისწინებული ამ წესის დარღვევას აქვს თავისი სამართლებრივი შედეგები. კერძოდ, ინფორმაციის გაცვლის მოთხოვნის შემ-

დღე, იმ მომენტისათვის არსებული მასალის მხარისათვის სრული მოცულობით გადაუცემლობა იწვევს მის დაუშვებელ მტკიცებულებად ცნობას. დაცვის მხარისგან განსხვავებით, ბრალდების მხარეს აქვს ვალდებულება, დაცვის მხარეს გადასცეს მის ხელთ არსებული გამამართლებელი მტკიცებულებები (საპროცესო კოდექსის 83-ე მუხლის პირველი ნაწილი). ეს ნიშნავს იმას, რომ გამოძიებელს ან პროკურორს არა აქვს უფლება, დამალოს ბრალდებულის სასარგებლო მოწმის ჩვენება, ექსპერტიზის დასკვნა ან სხვა მტკიცებულება, რომელიც აღმოჩნდება ბრალდების მხარის ხელში.

ახალმა ქართულმა სისხლის სამართლის პროცესმა განსაზღვრა დრო, როცა მხარეებმა ერთმანეთს და სასამართლოს უნდა მიაწოდონ მათ ხელთ არსებული სრული ინფორმაცია, რომლის მტკიცებულებად სასამართლოში წარდგენასაც ისინი აპირებენ. აღნიშნული უნდა მოხდეს წინასასამართლო სხდომის გამართვამდე არა უგვიანეს ხუთი დღისა (83-ე მუხლის მე-ნაწილი). მანამდე კი, ბრალდებულის სასამართლოში პირველ წარდგენამდე, მხარეები ასევე ვალდებული არიან, მისცენ ერთმანეთს იმ ინფორმაციისა და მტკიცებულების გაცნობის შესაძლებლობა, ასევე გადასცენ წერილობით მტკიცებულებათა ასლები, რომელთა სასამართლოში წარდგენასაც ისინი აპირებენ. კანონის ამ მოთხოვნის შეუსრულებლობა შეიძლება ბრალდებულისთვის გამოუსწორებელი ზიანის მომტანი აღმოჩნდეს. სწორედ ამიტომ, დიდი მნიშვნელობა აქვს მხარეთა, განსაკუთრებით დაცვის მხარის, სწორ სამართლებრივ მოქმედებებს არა მარტო სასამართლოზე საქმის არსებითი განხილვის დროს, არამედ წინასასამართლო ეტაპზეც.

ბრალდების მხარედ სისხლის სამართლის პროცესში გვევლინება გამოძიებელი და პროკურორი, ხოლო დაცვის მხარედ ბრალდებული, მსჯავრდებული, გამართლებული და მათი ადვოკატი. გამოძიებისგან განსხვავებით, სისხლისსამართლებრივი დევნა მხოლოდ პროკურორის დისკრეციული უფლებამოსილებაა, რომელიც იწყება პირის დაკავებისთანავე ან ბრალდებულად ცნობისთანავე (თუ ის არ დაუკავებიან). ადვოკატი კი, სისხლის სამართლის პროცესში ახორციელებს ბრალდებულის, მსჯავრდებულისა და გამართლებულის სამართლებრივ დაცვას. წმინდა შეჯიბრებითი პროცესი დიდ პასუხისმგებლობას აკისრებს პროცესის ორივე მხარეს. მხარეებს საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარებისას აქვთ თანაბარი უფლება-მოვალეობები, თუმცა ეს თანასწორობა არ არის აბსოლუტური ხასიათის და ბრალდების მხარის ხელში მაინც მეტი ძალაუფლებაა თავმოყრილი. მოსამართლე კი გამოდის პასიური არბიტრის როლში.

ამ ერთი შეხედვითაც ნათელია, რომ საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესი განსხვავდება ქართული სისხლის სამართლის საპროცესო წესებისგან.

თუ ქართულ, წმინდა შეჯიბრებითი პროცესისათვის დამახასიათებელ საპროცესო წესების ფორმალურ დარღვევას შედეგად მოჰყვა საერთაშორისო დანაშაულის ჩამდენი პირის მიერ სამართლიანი მართლმსაჯულებისაგან თავის დაღწევა ან მისი უსაფუძვლოდ გამართლება, ამას შეიძლება თავისი შედეგები ჰქონდეს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან მიმართებაში, რომელიც ე.წ. შერეული საპროცესო სისტემის წესებით ახორციელებს მართლმსაჯულებას.

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობა და სამართლებრივი დახმარება

1. თანამშრომლობისა და დახმარების ფარგლები

რომის სტატუტის მე-9 ნაწილის 86-ე-102-ე მუხლები ეხება ამ სტატუტის მონაწილე სახელმწიფოთა თანამშრომლობას სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციაში შემავალი დანაშაულების გამოძიების ჩატარებისა და სისხლისსამართლებრივი წესით დევნის პროცესში.

სტატუტის მონაწილე სახელმწიფოების თანამშრომლობა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან წარმოადგენს საერთაშორისო მართლმსაჯულების სისტემის ეფექტიანი ფუნქციონირების ერთ-ერთ საფუძველს, რომელიც უნდა განხორციელდეს რომის სტატუტის ნორმების მოთხოვნათა შესაბამისად. დამოუკიდებლად იმისა, თუ რამდენადაა ეროვნული კანონმდებლობა რომის სტატუტთან შესაბამისობაში მოყვანილი, მონაწილე სახელმწიფოები ვალდებული არიან, ითანამშრომლონ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან. ამ ვალდებულების პრაქტიკულად აბსოლუტური ხასიათი ამოქმედდება იმ შემთხვევაში, როცა თვითონ სახელმწიფო არ განახორციელებს იმ პირთა სისხლისსამართლებრივ დევნასა და შიდასახელმწიფოებრივი სასამართლო ორგანოების წინაშე წარდგენას, რომელთაც ჩადენილი აქვთ ICC-ის იურისდიქციაში შემავალი დანაშაული.

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობა და ამ სასამართლოს მიერ დანიშნული სასჯელის ღონისძიების აღსრულება სახელმწიფოთა უმრავლესობისგან ითხოვს სტატუტიდან გამომდინარე ახალი კანონმდებლობის მიღებას. უმეტეს შემთხვევაში მოქმედი ადმინისტრაციული და ნორმატიული ბაზები არასაკმარისია იმისთვის, რომ ადეკვატური რეაგირება მოახდინოს რომის სტატუტის შესაბამისი საქმეების განხილვისას წარმოქმნილ ყველა პროცედურულ საკითხზე. მაგალითად, ICC-ის თავის განკარგულებაში არ ჰყავს საპოლიციო ძალები ან არა აქვს თავისუფლების აღკვეთის ადგილები გადაწყვეტილების სისრულეში მოსაყვანად. ასევე მას არა აქვს შესაძლებლობა, მთლიანობაში საკუთარი ძალებით ჩაატაროს გამოძიება რომელიმე ქვეყნის ტერიტორიაზე. ამიტომაც სისტემის ეფექტურობა, რომელიც შეიქმნა სტატუტის შესაბამისად, მნიშვნელოვნად დამოკიდებულია ეროვნულ კანონმდებლობაზე.

შესაბამისად, სტატუტის მონაწილე ყოველი სახელმწიფო ვალდებულია, დაამტკიცოს, რომ მის შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში არის ნორმები, რომლებიც ICC-სთან ეფექტიანი თანამშრომლობის შესაძლებლობას იძლევა.

მთლიანობაში, საკითხი იმის შესახებ, თუ როგორი ფორმით უნდა ითანამშრომლონ სახელმწიფოებმა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან, სახელმწიფოთა შეხედულებისამებრ წყდება. ზოგიერთი ახალი ნორმა, რომლებიც მიღებულ უნდა იქნეს რომის სტატუტიდან გამომდინარე, განსაზღვრავს, თუ რამდენადაა მოქმედი ეროვნული კანონმდებლობა შესაბამისობაში სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან სახელმწიფოს თანამშრომლო-

ბასთან დაკავშირებულ პროცედურულ საკითხებთან. სტატუტი პრაქტიკულად შეიცავს ბევრ დებულებას, რომელშიც საკმაოდ ფართოდ არის განსაზღვრული თანამშრომლობის საკითხები, რათა შესაძლებელი ყოფილიყო მათი პირდაპირ გამოყენება. ამასთან, აუცილებელია, დამატებით შეიქმნას მთელი რიგი ეროვნული ნორმებისა, რათა კანონმდებლობამ არ შეუქმნას წინააღმდეგობა სახელმწიფოებს მათზე დაკისრებული მოვალეობის შესრულებაში. წინააღმდეგობები, რომელთაც ქვევით განვიხილავთ, შეიძლება წარმოიშვას სხვადასხვა ხასიათის ნორმასთან მიმართებაში. კერძოდ, საკონსტიტუციო, სისხლისსამართლებრივი, ექსტრადიციისა და ურთიერთდახმარების ნორმებთან დაკავშირებით. ამასთან ერთად, სახელმწიფოები, რომლებიც ასრულებენ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნას, ვალდებული არიან, დაიცვან მთელი რიგი პროცესუალური გარანტიები პროცესში მონაწილე პირების მიმართ (სტატუტის თავი II, III, V, VI, VII, VIII). აუცილებელია ეროვნული კანონმდებლობის ანალიზი, რათა გამოვლენილ იქნეს შესაბამისი პრობლემები და შემუშავდეს მათი გადაწყვეტის გზები სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულების სისტემის ფუნქციონირების უზრუნველსაყოფად.

ძირითადი დებულებები, რომლებიც ეხება სახელმწიფოების თანამშრომლობას სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან, ჩამოყალიბებულია სტატუტის მე-9 ნაწილში (მუხ. 86-ე-102-ე).

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო იძულებულია მნიშვნელოვანწილად დაეყრდნოს სახელმწიფოს, სისხლისსამართლებრივი დევნისა და გამოძიების ჩატარების განხორციელებისას, რადგან მას არ გააჩნია საკუთარი სამართალდამცავი ორგანოები და არ შეუძლია დამოუკიდებლად ჩაატაროს გამოძიება მონაწილე სახელმწიფოს ტერიტორიაზე. ამიტომ სტატუტის მე-9 თავში მოცემული ვალდებულებები განხილულ უნდა იქნენ არა განყენებულად, არამედ მთლიან სტატუტთან მიმართებაში და განსაკუთრებით მისი მე-5 თავის დებულებებთან ერთობლიობაში. მართლაც, საერთო ვალდებულება თანამშრომლობის შესახებ, რომელიც დადგენილია სტატუტის 86-ე მუხლით, თავის მოქმედებას განავრცობს თანამშრომლობის მთელ კომპლექსზე, რაც გათვალისწინებულია სტატუტის დებულებებით. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს დევნის ორგანოს წარმატება მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია სახელმწიფოს უნარზე, განახორციელოს თანამშრომლობა, რაც, თავის მხრივ, დამოკიდებულია სტატუტის იმპლემენტაციის ხარისხზე. სახელმწიფოებს უნდა ჰქონდეთ შესაძლებლობა, შეასრულონ სასამართლოს მოთხოვნები და უზრუნველყონ ის, რომ შიდასახელმწიფოებრივმა კანონმდებლობამ მისცეს სათანადო ორგანოებს ამის შესაძლებლობა.

სახელმწიფოს მხრიდან თანამშრომლობის სურვილის მიუხედავად, სრულიად შესაძლებელია კოლიზიის წარმოშობა თანამშრომლობის მოვალეობასა და მისი განხორციელების შესახებ ნორმებს შორის, მიუხედავად იმისა, რომ როგორც მის სტატუტის ყველა დებულება, რომელიც შეეხება თანამშრომლობას, სრული მოცულობით შეიძლება იყოს იმპლემენტირებული შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში. ასეთ შემთხვევაში სტატუტით გათვალისწინებულია კონსულტა-

ციების სისტემა ICC-სა და თანამშრომლობაზე დაინტერესებულ სახელმწიფოს შორის (იხ. მუხ. 91-ე (4), 94-ე (1), 96-ე (3), 97-ე, 98-ე, 100-ე (1)(f) და სხვ.). ასეთი კონსულტაციები მიმართულია სიძნელების დასაძლევად, რომლებიც შეიძლება წარმოიშვას იმ შემთხვევაში, როდესაც სახელმწიფოს შეეკმნება ორ კოლიზიურ ნორმას შორის კონკურენციის ვითარება, გამომდინარე შიდასახელმწიფოებრივი სამართლიდან და ვალდებულებიდან, შეასრულოს საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნა. კონსულტაციები ხელს უწყობს წინააღმდეგობათა დაძლევის პროცედურის ფუნქციონირებას. ზოგადად, ICC-სთან თანამშრომლობის პირობები და საშუალებები იმ პროცედურების მსგავსია, რომლებიც გათვალისწინებულია ხელშეკრულებით სახელმწიფოთა სამართლებრივი ურთიერთდახმარების შესახებ, მაგრამ არ წარმოადგენს იდენტურს მათ შორის არსებითი სხვაობის გამო, რაც ობიექტურად არსებობს სახელმწიფოსა და სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შორის თანამშრომლობისას.

ICC-სთან თანამშრომლობა, მთლიანობაში, იწყება სასამართლოს მიერ სახელმწიფოსათვის სამართლებრივი დახმარების შესახებ შესაბამისი თხოვნის გაგზავნით. იმისთვის, რომ სახელმწიფომ ასეთ თხოვნაზე სწრაფი რეაგირება მოახდინოს, საჭიროა არსებობდეს ხელისუფლების კომპეტენტური ორგანო, რომელსაც გაეგზავნება ასეთი თხოვნა. შესაძლებელია, ასევე აუცილებელი გახდეს, განისაზღვროს მოთხოვნები იმ ფორმის შესახებ, თუ როგორ უნდა ხდებოდეს მოთხოვნის ჩამოყალიბება, კერძოდ, ენა, რომელზედაც იგი უნდა იყოს შედგენილი და ა.შ. ეროვნულმა კანონმდებლობამ ასევე უნდა უზრუნველყოს სამართალდამცავი ორგანოების მიერ სასამართლოს თხოვნის შესრულების შესაძლებლობა. ამ მიზნით შესაძლებელია, გამოყენებულ იქნეს არსებული სახელმწიფოთაშორისი ურთიერთობების რეგულირების პროცედურები, რომლებმაც შესაძლებელია მოითხოვოს უფრო დეტალიზება, რათა მოწესრიგდეს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან სპეციფიკური ხასიათის ურთიერთობები, კერძოდ, მას შემდეგ, რაც პირი უკვე დაპატიმრებულ იქნა და უნდა შესრულდეს ბრალდებულის სასამართლოსათვის გადაცემის პროცედურა.

სტატუტის მონაწილე სახელმწიფომ შეიძლება ერთდროულად მიიღოს თხოვნა თანამშრომლობის შესახებ საერთაშორისო სასამართლოს მხრიდან და ასევე თხოვნა სამართლებრივი დახმარების შესახებ სხვა სახელმწიფოსგან, რომელიც შესაძლებელია იყოს ან არ იყოს სტატუტის მონაწილე. ასეთ შემთხვევაში აუცილებელია, რომ თხოვნის მიმღებმა სახელმწიფომ უპირატესობა მიანიჭოს ICC-ს, სტატუტის ნორმების შესაბამისად. კოლიზიური თხოვნების ასეთმა შესაძლებლობამ შეიძლება გამოიწვიოს ეროვნულ კანონმდებლობაში ცვლილებების შეტანის აუცილებლობა.

სტატუტის დებულება თანამშრომლობისა და ICC-სათვის დახმარების განეგის შესახებ შეიძლება გაიყოს ორ დიდ კატეგორიად:

- (1) პირის დაპატიმრება და სასამართლოსათვის გადაცემა;
- (2) თანამშრომლობის სხვა ფორმები.

რომის სტატუტის დებულებები შეიცავს ნორმებს პირის გადაცემის ფორმასა და მოთხოვნის შინაარსზე, მოქმედებებზე, რომლებიც გატარებულ უნდა

იქნეს სახელმწიფოს მიერ, აგრეთვე იმ პროცედურის შინაარსზე, რომელსაც ატარებს ეროვნული სასამართლო, ასევე პირის შესაძლებლობაზე, გაასაჩივროს გადაცემის შესახებ გადანაცვტილება. ეროვნული კანონმდებლობის შესაბამისად, სახელმწიფოს შეუძლია, უარი განაცხადოს პირის გადაცემაზე მხოლოდ იშვიათ შემთხვევებში, კერძოდ, როდესაც სახელმწიფო თვით აპირებს პირის წინააღმდეგ სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელებას.

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შეუძლია მონაწილე სახელმწიფოს გაუგზავნოს თხოვნა თანამშრომლობის შესახებ საკითხთა ფართო წრეზე, რომელთა უმრავლესობაც, ჩვეულებრივ, მოცემულია სამართლებრივი ურთიერთდახმარების ხელშეკრულებებში ან სხვა საერთაშორისო შეთანხმებებში. ისინი შეიცავენ ბრალდებულთა დაკავების, დაპატიმრების, დაკითხვის, მტკიცებულებათა მოპოვების, ასევე ქონების დაყადაღების შესახებ დებულებებს. ამ კონტექსტში იმ შემთხვევების რაოდენობა, რომელთა შესახებაც შეიძლება უარი ითქვას დახმარების განწევაზე, ძალიან შეზღუდულია.

ზოგადად, იმისათვის, რათა სტატუტის მე-9 ნაწილში მოცემული დებულებები შეეფასოს, უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს, რომ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს თვითონ არავითარი პოლიციური მოკვლევის ორგანოები არ გააჩნია და, როგორც წესი, საგამოძიებო მოქმედებები ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოს ტერიტორიაზე თვითონ არ შეუძლია განახორციელოს, გარდა იმ სამი გამონაკლისისა, რომელზეც ქვემოთ იქნება ყურადღება გამახვილებული. ის დამოკიდებულია ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა თანამშრომლობაზე. ამის გამო, სტატუტის მე-9 ნაწილში მოცემული დებულებები ურთიერთთანამშრომლობის შესახებ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ნორმალური ფუნქციონირებისათვის ცენტრალური მნიშვნელობისაა. ამიტომ შესაბამისი წესები სტატუტში უფრო დეტალურად არის ჩამოყალიბებული, ვიდრე ეს მულტილატერალური კონვენციებისათვისაა დამახასიათებელი. ისინი ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოებისათვის შეუზღუდავი ვალდებულებებითაა აღჭურვული (მუხ. 86-ე). იმისათვის, რომ ამაღლდეს გამოძიების ხარისხი, სასამართლო უფლებამოსილია, გარდა ამისა, მესამე სახელმწიფოებთან (მუხ. 87-ე, აბზ. მე-5 „ა“) ან სახელმწიფოთაშორის ორგანიზაციებთან (მუხ. 87-ე, აბზ. მე-6) დადოს ხელშეკრულება თანამშრომლობის შესახებ.

თანამშრომლობა შეეხება, უპირველეს ყოვლისა, გამოძიებისა და სისხლის-სამართლებრივი დევნის უმნიშვნელოვანეს სტადიას. ამიტომ სტატუტის მე-9 ნაწილში მოცემული ვალდებულებები წაკითხულ უნდა იქნეს არა დამოუკიდებლად, არამედ მთელ სტატუტთან მიმართებაში, განსაკუთრებით, მის მე-5 ნაწილის დებულებებთან ერთობლიობაში. სტატუტის 86-ე მუხლში მოცემული ზოგადი ვალდებულება თანამშრომლობის შესახებ შეეხება აგრეთვე მთლიან სტატუტს.

მართალია, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობა არ წარმოადგენს სახელმწიფოთაშორის სამართლებრივ დახმარებას კლასიკური გაგებით, თუმცა ამასთან დაკავშირებული საერთაშორისო-სამართლებრივი ინსტრუმენტების რეგულირება გამოყენებულ იქნა როგორც საფუძვე-

ლი მე-9 ნაწილის შემუშავების დროს. ამ მუშაობის პროცესში დისკუსიები გა-
ჯერებული იყო სხვადასხვაგვარი განსხვავებული პოზიციებით, რომლებსაც
წარმოადგენს კონტინენტურეკროპული და ანგლოამერიკული სამართლებრივი
ტრადიციების მატარებელი სახელმწიფოები. ეს წინააღმდეგობა დაძლეულ იქნა
იმით, რომ „თანამოაზრეთა ჯგუფის“ ქვეყნები, მიუხედავად მათი სამართლებრივი
ტრადიციისა, მოწოდებული იყვნენ, მიეღნათ პრობლემის, შეძლებისდაგვარად,
მარტივი გადანაცვებისათვის და თავიანთი პოზიციით უფრო კონტინენტურეკრო-
პულ სამართალს უჭერდნენ მხარს. თუმცა, ამასთან, ანგარიში გაენია ასევე სხვა
ქვეყნების განსხვავებულ პოზიციას. მთლიანობაში კი გათვალისწინებული გან-
სხვავებული მიდგომები და შესაძლებლობები შეესაბამება ევროპის საბჭოს ქვეყ-
ნებისათვის გამოყენებად ევროსაბჭოს ინსტრუმენტებს (მაგალითად, ევროპული
კონვენცია სისხლის სამართლის საქმეებში სამართლებრივი დახმარების შესახებ,
კონვენცია ექსტრადიციის შესახებ და კონვენცია ფულის გათვთრების, აგრეთვე
დანაშაულებრივი საქმიანობის შედეგად მოპოვებული შემოსავლის მოძიების,
დაყადაღებისა და ჩამორთმევის შესახებ), ისევე როგორც ევროპული ქვეყნების
კანონებს საერთაშორისო-სამართლებრივი ურთიერთდახმარების შესახებ სისხ-
ლის სამართლის სფეროში.⁷⁹⁵

სტატუტი ზღუდავს შესაძლებლობას, უარი ითქვას თანამშრომლობაზე.
თანამშრომლობის არსიდან და მიზნებიდან გამომდინარე, სტატუტის მ-ე მუხლი
ითვალისწინებს, რომ ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოები, სტატუტში
მოცემულ ფარგლებში, შეუზღუდავად თანამშრომლობენ ICC-სთან. „შეუზღუ-
დავად“ ნიშნავს იმას, რომ სტატუტი მონაწილე სახელმწიფოსათვის გადაცემის
დროს არ ცნობს არავითარ საფუძველს, ხოლო თანამშრომლობის სხვა ფორმებთ-
ან დაკავშირებით უარის თქმის საფუძველად ცნობს ნაციონალურ უშიშროებას. ეს
გამართლებულია იმით, რომ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს
აქვს შეზღუდული დარგობრივი უფლებამოსილება. იგი უფლებამოსილია მხოლოდ
უმძიმეს დანაშაულთა მიმართ განხორციელოს თავისი იურისდიქცია, რომელიც
მთელ საერთაშორისო საზოგადოებრიობას ეხება (მუხ. მე-5, აბზ. პირველი), რაც
უმეტესწილად გამორიცხავს უარის თქმის შესაძლებლობას.

ევროპის საბჭოს კონვენციები სამართლებრივი დახმარებისა და ექსტრადი-
ციის შესახებ იძლევა უარის თქმის შესაძლებლობას „კლასიკური გაგებით“
პოლიტიკური, სამხედრო და ფისკალური ქმედებებისათვის თანამშრომლობის
სფეროში. ამ საფუძველებით გადაცემაზე უარის თქმა იმ დანაშაულის შემთხვევა-
ში, რომელსაც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო სჯის, ძნელი
წარმოსადგენია. ICC მოწყობილია კომპლემენტარულად: მას შეუძლია სუბსიდი-
ურად მხოლოდ მას შემდეგ ამოქმედდეს, როცა სახელმწიფოს არ სურს ან არ
შეუძლია კონკრეტული უმძიმესი საერთაშორისო დანაშაულის მიმართ სერიო-
ზული სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელება. ამით ხელშეკრულების
მონაწილე სახელმწიფოებს ეძლევათ შესაძლებლობა, სისხლისსამართლებრივი

⁷⁹⁵ ასეთი კანონი „სისხლის სამართლის სფეროში საერთაშორისო თანამშრომლობის შესახებ“
საქართველოს პარლამენტმა მიიღო 2010 წლის 21 ივლისს და ამოქმედდა იმავე წლის 1 ოქ-
ტომბრიდან.

დევნა თვითონ განახორციელონ. მათ შეუძლიათ, თუ სურთ და უნარი შესწევთ, სისხლისსამართლებრივი დევნა თვითონ აწარმოონ, სტატუტის მე-9 ნაწილის ნუსების გამოყენების სფერო კონკრეტულ შემთხვევაში გამოიყენებოდნენ (იხ. მუხ. 95-ე). კომპლემენტარულობა ნიშნავს ასევე, რომ ამოქმედდეს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქცია, რათა თავიდან იქნეს აცილებული დაუსჯელობის შედეგები. მან უნდა განახორციელოს ადეკვატურად ქმედითი მოქმედებები, თუ სახელმწიფოთა თანამშრომლობა რეალურად და ეფექტიანად გონივრულ დროში არ წარიმართება.

სტატუტის 93-ე მუხლის პირველი აბზაცის პირველი პუნქტის თანახმად, შეუზღუდავი თანამშრომლობა, გარდა ამისა, ნიშნავს, რომ მთლიანი სამართლებრივი დახმარების საშუალებები უნდა იქნეს გამოყენებული, რაც მონაწილე სახელმწიფოს სამართლის მიხედვით კონკრეტულად აკრძალული არ არის. ეს, ერთი შეხედვით, ნამდვილად შორს მიმავალი დებულება, წაკითხულ უნდა იქნეს ასევე ამ აბზაცში მოცემულ მითითებასთან კავშირში და მთლიან სტატუტთან მიმართებაში. სისხლის სამართლის პროცესი საერთაშორისო სასამართლოს წინაშე უნდა წარიმართოს სტატუტით გათვალისწინებული მატერიალური სამართლის (ნაწილი მე-2, მე-3 და მე-7) და საპროცესო სამართლისა (ნაწილი მე-5, მე-6 და მე-8) სამართლებრივ-სახელმწიფოებრივი პრინციპებით.

ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა ურთიერთკავშირი გამოიყენება, რომ სტატუტში გათვალისწინებულ გარანტიებს შეიძლება ეფექტურობა წაერთვას იმით, რომ ეს გარანტიები ცალკეულ სახელმწიფოებში საერთაშორისო სასამართლოს დავალების შესრულების დროს იქნება იგნორირებული. თანამშრომლობის შესახებ სტატუტით გათვალისწინებული ვალდებულების შესრულება, ერთი მხრივ, იმით მოწმდება, რომ სასამართლო კონტროლი თანამშრომლობის მიმართ ICC-ის წინასწარი წარმოების პალატის მიერ ხორციელდება (მუხ. 57-ე და სხვ.). მეორე მხრივ, ბრალდებულისათვის წარმოიშობა შესაძლებლობა, ყველაზე გვიან საბრალდებო დასკვნის დამტკიცების დროს თავისი უფლებები დაიცვას (მუხ. 61-ე აბზ. მე-6).

ასევე, ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა მხრიდან სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობა არ შეიძლება განხილულ იქნეს, როგორც სამართლებრივი დახმარება ჩვეულებრივი გაგებით. იგი არ არის ჩვეულებრივი უცხო ქვეყნის ორგანიზაცია. სამართლებრივი დახმარების განევა ხდება არა სხვა ქვეყნისათვის, არამედ საერთაშორისო სასამართლო ორგანოსათვის, რომლის შექმნის სულისკვეთება აგრეთვე საქართველოს მიერ იქნა გამოხატული და რომელიც სტატუტის რატიფიკაციის შემდეგ მისი მონაწილეობით მუშაობს. ამით არ არსებობს პრობლემები სუვერენიტეტის პრინციპის თვალსაზრისით, რომელიც ჩვეულებრივი სამართლებრივი დახმარების პროცესში გადამწყვეტ როლს ასრულებს.

სუვერენიტეტის პრინციპზე აპელირება სახელმწიფოებს ხელს უწყობს სამართლებრივი დახმარების სფეროში, რათა დაიცვან თავიანთი სამართლებრივი შეხედულებები, რამდენადაც ისინი მხოლოდ იმ სახელმწიფოებთან თანამშრომლობენ, რომელთა სისხლის სამართალი განსაზღვრულ პრინციპებს შეესაბამება.

ევროპული სახელმწიფოები (მაგალითად, *შვეიცარია*) ამასთან დაკავშირებით აყენებენ მოთხოვნას, რომ თანამშრომლობისათვის გადამწყვეტია, უცხო ქვეყნის სისხლის სამართლის პროცესი იმ მოთხოვნებს შეესაბამებოდეს, რაც გამოძიწნარეობს ადამიანის უფლებათა დაცვის 1950 წლის ევროპული კონვენციიდან და სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ 1966 წლის საერთაშორისო პაქტიდან. თუ სტატუტით გათვალისწინებული პროცესი შეესაბამება ამ მოთხოვნებს, მაშინ ამ საფუძვლითაც არ არსებობს სუვერენიტეტის შემლახველი მომენტები.

თანამშრომლობის ვალდებულება იმითაც არის რელატივირებული, რომ სტატუტი ბევრ ადგილას ითვალისწინებს კონსულტაციების შესაძლებლობას სახელმწიფოსა და ICC-ს შორის: განსაკუთრებით, სტატუტის 97-ე მუხლში, მაგრამ, ასევე 91-ე მუხლის მე-4 აბზაცში, 93-ე მუხლის მე-3 აბზაცში, 94-ე მუხლის პირველ აბზაცში, ისევე როგორც 98-ე მუხლში. ამ კონსულტაციებით თანამშრომლობის ეფექტურობა უნდა ამაღლდეს, რითაც შემცირდება არასაჭირო კონფრონტაცია სახელმწიფოსა და ICC-ს შორის.

სტატუტის 87-ე მუხლი არეგულირებს თანამშრომლობის სფეროში წარმოშობილი ურთიერთობის ფორმისა და პროცესის ზოგად საკითხებს. როგორც მოლაპარაკების მექანიზმი, სტატუტი ითვალისწინებს დიპლომატიურ გზას, რადროსაც ურთიერთობა აგრეთვე შეიძლება ინტერპოლის საშუალებითაც განხორციელდეს. გადაუდებელ შემთხვევებში შესაძლებელია, რომ წინასწარი დაკავების მოთხოვნის გადაცემა მოხდეს ნებისმიერი საშუალებით, რომელიც იძლევა წერილობითი ჩანაწერის გადაცემის შესაძლებლობას (მუხ. 92-ე, აბზ. მე-2 და მუხ. 96-ე, აბზ. პირველი). ეს ახლებური და მომავალზე ორიენტირებული შესაძლებლობა მოწოდებულია ამაღლოს თანამშრომლობის ეფექტურობა, ვინაიდან დროის ფაქტორი თანამშრომლობის სფეროში დიდი მნიშვნელობის მქონეა. ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოებს შეუძლიათ, თანამშრომლობის სხვა მისაღები გზა აირჩიონ წინასწარი დაკავების მოთხოვნის წარსადგენად.

ევროპის ქვეყნებმა მიზანშეწონილად მიიჩნიეს, რომ რატიფიკაციის დროს დადგინდეს მოთხოვნის წარდგენის წესი ქვეყნის იუსტიციის სამინისტროს მეშვეობით. ასეთ ორგანოდ, მაგალითად, მიჩნეულ იქნა ფედერალური იუსტიციის სამსახური როგორც *შვეიცარიის* მიერ არჩეული გზა. ასე იყო ეს ორივე *ad hoc* ტრიბუნალებთან თანამშრომლობის დროსაც, რაც შესაძლებლობას იძლევა სწრაფი და ეფექტური თანამშრომლობისათვის.

2003 წლის 14 აგვისტოს საქართველოს კანონში „სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან საქართველოს თანამშრომლობის შესახებ“ განისაზღვრა საქართველოს არჩევანი, თუ რომელ ორგანოს გადაეცეს მოთხოვნა, მიღებული საერთაშორისო სასამართლოსაგან პირის დაკავების, გადაცემის შესახებ, მოთხოვნა თანამშრომლობის სხვა ფორმების შესახებ, რაც დაკავშირებულია გამოძიებასთან ან სისხლისსამართლებრივ დევნასთან (*რომის* სტატუტის მუხ. 91-ე, 92-ე, 93-ე).

თუ ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფომ არ აირჩია სახელმწიფოს ოფიციალური ენა, მაშინ შეიძლება მოთხოვნა და სხვა დოკუმენტაცია შედგეს ერთ-

ერთ სამუშაო ენაზე, ე.ი. ფრანგულად ან ინგლისურად (იხ. რომის სტატუტის მუხ. 87-ე, აბზ. მე-2; მუხ. 50-ე, აბზ. მე-2 – სამუშაო ენები, მუხ. 50-ე, აბზ. პირველი – ოფიციალური ენები).

სტატუტის 50-ე მუხლის პირველი აბზაცის მიხედვით, ICC-ის ოფიციალური ენებია: არაბული, ჩინური, ინგლისური, ფრანგული, რუსული და ესპანური. დადგენილებები, აგრეთვე გადაწყვეტილებები, რომლითაც არსებითად წყდება საერთაშორისო სასამართლოს მიერ განსახილველი საკითხები, უნდა გამოქვეყნდეს ოფიციალურ ენებზე.

სტატუტის 50-ე მუხლის მე-2 აბზაცის მიხედვით, საერთაშორისო სასამართლოს სამუშაო ენებია ინგლისური და ფრანგული.

სტატუტის 50-ე მუხლის მე-3 აბზაცი იძლევა შემდეგ შესაძლებლობას: „პროცესში მონაწილე რომელიმე მხარის ან პროცესში მონაწილეობის უფლების მქონე სახელმწიფოს მოთხოვნით, სასამართლომ შეიძლება დართოს ნება, ინგლისურის ან ფრანგულის გარდა, სხვა ენა იყოს გამოყენებული ამ მხარის ან სახელმწიფოს მიერ, თუ სასამართლო ასეთ ნებართვას ჩათვლის სათანადოდ დასაბუთებულად“.

ვინაიდან სტატუტის 87-ე მუხლის მე-2 აბზაცის თანახმად, მოთხოვნები თანამშრომლობის შესახებ და სხვა დოკუმენტები შედგენილ უნდა იქნეს შესაბამისი სახელმწიფოს ოფიციალურ ენაზე ან სასამართლოს ერთ-ერთ სამუშაო ენაზე, 2003 წლის 14 აგვისტოს კანონში „სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან საქართველოს თანამშრომლობის შესახებ“ საქართველომ გააკეთა არჩევანი სასამართლოსთან თანამშრომლობის დროს სახელმწიფოს ოფიციალური ენის შესახებ. ყველა დოკუმენტი შედგენილი უნდა იყოს ერთ-ერთ ასეთ ენაზე ან თან უნდა ერთვოდეს თარგმანი ერთ-ერთ ამ ენაზე.

ამასთან დაკავშირებით არსებობს შესაძლებლობა, სახელმწიფომ გააკეთოს განაცხადი, რომ მოთხოვნა და ყველა სხვა დოკუმენტი შედგენილ იქნეს ოფიციალურ ენაზე ან გადათარგმნილ იქნეს იმ ენაზე, რომელიც მას მიაჩნია მისაღებად.

მაგალითად, *შვეიცარიამ* არჩევანი მოახდინა შემდეგ სამ ოფიციალურ სახელმწიფო ენაზე: ფრანგულზე, გერმანულსა და იტალიურზე. *შვეიცარიის* ურთიერთობა სასამართლოსთან წარიმართება ამ სამ ენაზე.

საქართველოსათვის ასეთი არჩევანის შესაძლებლობა მოცემულია სტატუტის 50-ე მუხლის მე-3 აბზაცში (შეად. ევროპული კონვენცია სამართლებრივი დახმარების შესახებ სისხლის სამართლის საქმეებზე, მუხ მე-16, აბზ. მე-2; ევროპული კონვენცია ექსტრადიციის შესახებ, მუხ. 23-ე).

მეტად მნიშვნელოვანია საკითხი იმის შესახებ, რომ სახელმწიფოს ერთდროულად შეიძლება წარედგინოს კოლიზიური მოთხოვნა სამართლებრივი დახმარების შესახებ, ერთი მხრივ, ICC-სგან, ხოლო, მეორე მხრივ, ამა თუ იმ სახელმწიფოსგან. პროცესუალური დებულება კონკურენციული მოთხოვნის შესახებ მოცემულია სტატუტის 90-ე მუხლში. ეს, პირველ რიგში, გადაცემისათვის გათვალისწინებული დებულება მოქმედებს აგრეთვე თანამშრომლობის სხვა ფორმებისათვის, თუ ორივე მოთხოვნის ერთდროულად შესრულება შეუძლებელია (სტატუტის მუხ. 93-ე, აბზ. მე-9, „a“ ii). ეს პროცესუალური რეგულირება

მნიშვნელოვან პრინციპულ უპირატესობას ანიჭებს სასამართლოსთან თანამშრომლობას სახელმწიფოთაშორის თანამშრომლობასთან შედარებით. სტატუტში მოცემულია მთელი რიგი შემთხვევები, რომლებიც წარმოდგენილია შემდეგი ალტერნატივების სახით:

- კოლიზიური მოთხოვნა მომდინარეობს ხელშეკრულების მონაწილე ერთ-ერთი სახელმწიფოსაგან ან ხელშეკრულების არამონაწილე მხარისაგან;
- საქმის სასამართლოს იურისდიქციისათვის ქვემდებარეობა უკვე დადგენილია ან ჯერ კიდევ არ არის დადგენილი;
- კოლიზიური მოთხოვნა ეხება იმავე ან სხვა ქმედებას.

როგორც წესი, მოქმედებს პრინციპი, რომლის მიხედვითაც, ICC-ის მოთხოვნას უპირატესობა აქვს სხვა მოთხოვნებთან შედარებით, თუ მან სტატუტის მე-18 და მე-19 მუხლების შესაბამისად გადაწყვიტა, რომ საქმე დასაშვებია. თუ კოლიზიური მოთხოვნა მომდინარეობს ხელშეკრულების არამონაწილე სახელმწიფოსაგან და მის საპირისპიროდ არსებობს საერთაშორისო-სამართლებრივი გადაცემის ვალდებულება, მაშინ სახელმწიფოს, მართალია, შეუძლია საკუთარი შეფასებით გადაწყვიტოს, მაგრამ თვით სტატუტი შეიცავს კრიტერიუმებს, რაც გადაწყვეტილების მიღების დროს უნდა იქნეს გათვალისწინებული. იგივე წესი გამოიყენება იმ შემთხვევაშიც, როცა კოლიზიური მოთხოვნა, ეხება იმავე პირს, მაგრამ სხვა დანაშაულის ფაქტს შეეხება.

თუ ICC კოლიზიური მოთხოვნის გამო უარს იტყვის თავის იურისდიქციაზე, რადგან ის ფიქრობს, რომ მესამე სახელმწიფო განახორციელებს სათანადო იურისდიქციას, ხოლო თუ სახელმწიფომ, რომელსაც მოთხოვნას უყენებენ, უარი უთხრა მესამე სახელმწიფოს გადაცემაზე, მაშინ იგი ვალდებულია, საერთაშორისო სასამართლოს ამის შესახებ მიაწოდოს ინფორმაცია. ამით ბრალმძებელს ეძლევა შესაძლებლობა, საქმეზე იურისდიქციის განხორციელების შესახებ ახალი შეფასება გააკეთოს და გადაწყვეტილება მიიღოს.

სტატუტი ითვალისწინებს სანქციების გამოყენების შესაძლებლობას გაუმართლებელი უარის თქმის შემთხვევაში. როდესაც მონაწილე სახელმწიფო ICC-ის მოთხოვნის შესრულების დროს სიძნელებებს დაადგენს, ტარდება კონსულტაციები სახელმწიფოსა და სასამართლოს შორის (სტატუტის მუხ. 97-ე, ასევე მუხ. 89-ე, აბზ. მე-2 და მე-4; მუხ. 91-ე, აბზ. მე-4; მუხ. 93-ე, აბზ. მე-3; მუხ. 96-ე, აბზ. მე-3 და მუხ. 98-ე). ამ კონსულტაციებით უნდა მოხდეს წარმოშობილი წინააღმდეგობების გადალახვა და მიღწეულ იქნეს შეძლებისდაგვარად შორს მიმავალი და ეფექტური თანამშრომლობა. თუ ამ გზით ვერ მოიძებნა პრობლემის გადაწყვეტა, მაშინ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შეუძლია, როგორც უკანასკნელი საშუალება, დაადგინოს, რომ მონაწილე სახელმწიფო არღვევს სტატუტიდან გამომდინარე თანამშრომლობის ერთ-ერთ ვალდებულებას. ამის შემდეგ ეს საქმე გადაეცემა მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეას ან უშიშროების საბჭოს, თუ იგი თავდაპირველად სასამართლოს გადაეცა უშიშროების საბჭოს მიერ (სტატუტის მუხ. 87-ე, აბზ. მე-7, სტატუტის 112-ე მუხლის მე-2 (f) აბზაცთან კავშირში). ეს პროცედურა შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ როგორც *ultima ratio*. სტატუტი არ ითვალისწინებს, თუ რა სანქცია უნდა იქნეს

გამოყენებული ასეთ შემთხვევაში სახელმწიფოს მიმართ.

იმ ხარჯებს, რაც დაკავშირებულია სახელმწიფოს ტერიტორიაზე სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მოთხოვნათა შესრულებასთან, გაიღებს მოთხოვნის მიმღები სახელმწიფო. სხვა ხარჯებს ანაზღაურებს თვით ეს სასამართლო. ასეთი ხარჯებია: მონმეთა და ექსპერტთა მგზავრობისა და უსაფრთხოების, პატიმართა გადაყვანის, წერილობითი ან ზეპირი თარგმანისა და სტენოგრაფირების, მოსამართლეთა და სასამართლოს სხვა პერსონალის მგზავრობის, სადღეღამისო და სხვა ხარჯები, რაც გათვალისწინებულია სტატუტის მე-100 მუხლით.

თანამშრომლობის შესახებ მოთხოვნა, პრაქტიკულად, უპირატესად მომდინარეობს ბრალმდებლისგან, რომლის ამოცანაა, შეაგროვოს მტკიცებულებები სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის საკითხის გადასაწყვეტად (სტატუტის მუხ. 54-ე). ინიციატივა ასევე შეიძლება მომდინარეობდეს ბრალდებულისაგან, რომელიც სასამართლოს წარუდგენს შუამდგომლობას დაცვის მტკიცებულების შესახებ, რათა მოამზადოს მისი დაცვა (სტატუტის მუხ. 57-ე, მე-3 (b) აბზაცი). ორივე შემთხვევაში შუამდგომლობის შესახებ გადაწყვეტილებას ღებულობს წინასწარი წარმოების პალატა. ფორმალურად იგი არის მოთხოვნი ორგანო (სტატუტის მუხ. 57-ე, აბზ. მე-3, 54-ე მუხლთან კავშირში).

მოთხოვნა შეიცავს მოთხოვნის მიზნის დასახელებასა და იმ ქმედებების ჩამონათვალს, რომლებიც უნდა შესრულდეს სამართლებრივი დახმარების სფეროში, აგრეთვე საქმის ფაქტობრივი გარემოებების მოკლე წარმოდგენას, ჩასატარებელი პროცესის საფუძვლებს, ისევე როგორც ყველა ინფორმაციას, რაც აუცილებელია მოთხოვნაგადაცემული სახელმწიფოს სამართლით, რათა განხორციელდეს მოთხოვნა (სტატუტის მუხ. 96-ე, აბზ. მე-2).

მოთხოვნა, როგორც წესი, უნდა შესრულდეს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მიერ განსაზღვრული წესით (მუხ. 99-ე, აბზ. პირველი). ამით მიიღწევა ის შედეგი, რომ პროცესის ყველა მონაწილის უფლებები იქნეს დაცული და სამართლებრივი დახმარების პროცესის შედეგები საერთაშორისო სასამართლოს მიერ ეფექტურად იქნეს გამოყენებული. ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოებს შეუძლიათ, მოპოვებული დოკუმენტები და მტკიცებულებები ორიგინალურ ენაზე გადასცენ (აბზ. მე-3).

რომში, დიპლომატიურ კონფერენციაზე, სტატუტის მიღების პროცესში გაიმართა პრინციპული დისკუსიები სახელმწიფოთა ჯგუფებს შორის, რომლებიც მხარს უჭერდნენ სამართლებრივი დახმარების სფეროში შესაძლო მოქმედებების საბოლოო სიის ჩამოყალიბებას, ხოლო სხვა სახელმწიფოებს სურდათ ჩამოყალიბებულიყო ზოგადი დებულებები, ცალკეულ ეროვნულ სამართალზე მითითებით. სტატუტის 93-ე მუხლის პირველი აბზაცი ითვალისწინებს კომპრომისს: არასრული სია თანამშრომლობის შესაძლო ფორმების შესახებ შეიცავს სამართლებრივი დახმარების ფორმებს, მაგალითად, ბრალდებულის, მონმის ან ექსპერტის დაკითხვა, სასამართლოს წერილობითი დოკუმენტების გადაცემა, სხვა დოკუმენტების წარდგენა, ისევე როგორც მოგების, საგნებისა და სხვა ქონებრივი ღირებულებების იდენტიფიკაცია, გაყინვა და დაყადაღება, მოგვიანებით, მისი

ჩამორთმევის მიზნით (მუხ. 93-ე, პირველი აბზაცი).

ზოგადი მითითების მიხედვით, ეს სია შეიძლება იმით განივრცოს, რომ სამართლებრივი დახმარების სფეროში სხვა მოქმედებები მხოლოდ იმ შემთხვევაში არის შესაძლებელი, როდესაც იგი ნებადართულია შიდასახელმწიფოებრივი სამართლით. ეს წესი სახელმწიფოებს შესაძლებლობას აძლევს, გამორიცხონ თანამშრომლობის გარკვეული, მათთვის მიუღებელი ფორმები, როგორცაა, მაგალითად, სატელეფონო კონტროლი.

ზოგადი მითითების გამოყენება შეესაბამება ასევე წინასწარი წარმოების პალატის ღიად ფორმულირებულ კომპეტენციას, რაც დაკავშირებულია იმ განკარგულებების ან ორდერების გაცემასთან, რომლებიც აუცილებელია გამოძიების წარმოების მიზნებისათვის (სტატუტის მუხ. 57-ე, აბზ. მე-3). ღია ფორმულირებით შეიძლება თავიდან იქნეს აცილებული, რომ მომავალი თანამშრომლობის შესაძლო ინსტრუმენტები გამოირიცხოს. ზოგადი მითითების ქვეშ შეიძლება ვიგულისხმობთ ვიდეოკონფერენციები, რაც პროცედურისა და მტკიცების წესებში (*Rules of Procedure and Evidence*) მრავალ ადგილას არის ნახსენები. ვიდეოკონფერენციები იმიტომ არ იქნა გარკვევით სიაში შეტანილი, რომ მთელი რიგი სახელმწიფოები, რომლებიც ამის განსახორციელებლად საჭირო საშუალებებს არ ფლობდნენ, ამის წინააღმდეგი იყვნენ.

თუ პირი, რომლის მიმართაც არსებობს დასაბუთებული ვარაუდი, რომ მან ჩაიდინა ისეთი დანაშაული, რომელიც ექვემდებარება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციას, მოთხოვნის მიმღებ სახელმწიფოში დაიკითხება (სტატუტის მუხ. 93-ე, აბზ. პირველი „c“), იგი, სტატუტის 55-ე მუხლის შესაბამისად, ინფორმირებულ უნდა იქნეს თავისი უფლებების შესახებ. ვალდებულება, რომ პირს დაკითხვის წინ განემარტოს თავისი პროცესუალური უფლებები, დაცვის უფლების განხორციელების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ელემენტია და იგი საერთაშორისო სისხლის სამართლის ინტერესებიდან გამომდინარეც უნდა იქნეს გამოყენებული (შეად. ადამიანის უფლებათა 1950 წლის ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლის მე-3 აბზაცი, სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ საერთაშორისო პაქტის მე-14 მუხლის მე-3 აბზაცი). ამ გაგებით, პირის მიმართ ეჭვის შემთხვევაში განსაკუთრებული ყურადღება უნდა გამახვილდეს ამ დებულებაზე მაშინაც, როცა ჯერ კიდევ ვარაუდი მის მიმართ არ არის უტყუარად დადასტურებული.

სტატუტი ახდენს განსხვავებას ორ ალტერნატივას შორის: ერთი მხრივ, მოწმის ან ექსპერტის (სპეციალისტის) ნებაყოფლობით გამოცხადებას და, მეორე მხრივ, დაპატიმრებული პირის წარდგენას მოწმის სახით, ჩვენების მიცემის მიზნით. თუ პირი სასამართლოში გამოცხადდება ნებაყოფლობით, ICC უფლებამოსილია, ასეთ მოწმეს ან ექსპერტს მისცეს გარანტია, რომ ის არ იქნება სასამართლოს მიერ სისხლის სამართლის წესით დევნილი, დაპატიმრებული ან სხვაგვარად თავისუფლებაზეზღუდული იმ ქმედებასთან დაკავშირებით, რასაც ადგილი ჰქონდა მოთხოვნის მიმღები სახელმწიფოდან ამ პირის გამოგზავნამდე (სტატუტის მუხ. 93-ე, აბზ. მე-2). თავისუფლების შეზღუდვა ასეთ შემთხვევებში თითქოს ჩვეულებრივი მოვლენაა, თუმცა სტატუტის მიზნებისათვის ამ პრინ-

ციპიდან მოხდა ნაწილობრივი გადახრა – დანაშაულში ბრალდებულებს ეძლევათ გარანტირებული იმუნიტეტი.

სტატუტში მოცემული შესაძლებლობა, რომლის მიხედვითაც, სახელმწიფოს უნდა გაუადვილდეთ ბრალდებულთა, მონშეთა და ექსპერტთა ნებაყოფლობითი გამოცხადება (მუხ. 93-ე, აბზ. პირველი „ე“), უპირველეს ყოვლისა, იმაში მდგომარეობს, რომ შემოტანილ იქნა შესაძლებლობა თავისუფალი გაცილების შესახებ. მეორე შემთხვევაში, რაც მდგომარეობს ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოში დაპატიმრებული პირის წარმოდგენაში, როგორც ძირითადი წინაპირობა, განიხილება ამ პირის თანხმობა, ისევე როგორც სახელმწიფოს თანხმობა (მუხ. 93-ე, აბზ. მე-7). პირი რჩება პატიმრობაში და, შეძლებისდაგვარად, მალე უბრუნდება სახელმწიფოს. თუმცა ეს მოთხოვნები ჩვეულებრივად მიღებულ სტანდარტს შეესაბამება (იხ. მაგალითად, ევროპული კონვენცია სისხლის სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი დახმარების შესახებ, მუხ. მე-11), ასევე სახელმწიფოს შეუძლია გადაცემასთან შემდგომი დამატებითი პირობები დააკავშიროს.

დაყადალება, ერთი მხრივ, ეხება მტკიცებულებებს, ხოლო, მეორე მხრივ, იმ მოგებას, საგნებსა და ქონებრივ ღირებულებებს, რაც უშუალოდ თუ შუალობითად დანაშაულისაგან გამომდინარეობს და მისი დაყადალება, მოგვიანებით, ემსახურება კონფისკაციის უზრუნველყოფას. ამასთან, დაყადალება შეიძლება მოხდეს თვით დაზარალებულის (მსხვერპლის) სასარგებლოდაც (მუხ. 57-ე, აბზ. მე-3 (ე), 75-ე მუხლის მე-2 აბზაცთან კავშირში).

წინასწარი წარმოების პალატამ შეიძლება დაყადალება მხოლოდ მაშინ დაანესოს, როცა დაპატიმრების ორდერი ან მოწვევა არსებობს (მუხ. 57-ე, აბზ. მე-3 „ე“). ამიტომ მნიშვნელოვანია, რომ სახელმწიფოებმა ამ დრომდე დროებით გაატარონ უზრუნველყოფის ღონისძიებები. ბრალდებულს შეუძლია, წარმოადგინოს შესაბამისი შუამდგომლობა (მუხ. 54-ე, აბზ. პირველი „ხ“). მონაწილე სახელმწიფოს მიერ საერთაშორისო სასამართლოსთვის დახმარების განცემის დროს თანხების, ქონებისა და მოგების დაყადალებამ ზიანი არ უნდა მიაყენოს მესამე, კეთილსინდისიერი პირის უფლებებს (მუხ. 93-ე, აბზ. პირველი „კ“). მას შეუძლია თავისი უფლებები დაიცვას როგორც ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოში, ასევე ICC-ის წინაშეც (მუხ. 75-ე, აბზ. მე-3 და მუხ. 77-ე, აბზ. მე-2 „ხ“).

თანამშრომლობაზე უარის თქმის ფორმალური საფუძვლები ე.წ. „თანამშრომლობის სხვა ფორმებისათვის“, თუმცა სტატუტით გათვალისწინებულია, მაგრამ ამ საკითხის უფრო დანვრილებითი შესწავლით ჩანს, რომ ასეთ თანამშრომლობაზე უარის თქმის ფარგლები შეზღუდულია. ეს განსაკუთრებით კარგად ჩანს 93-ე მუხლის მე-3 აბზაცის მაგალითზე, რომელიც მოთხოვნის შესრულების შეუძლებლობის შემთხვევაში ითვალისწინებს კონსულტაციებს, რომლის მიზანია, უზრუნველყოს თანამშრომლობის განხორციელების შესაძლებლობა თავდაპირველად გათვალისწინებული ფორმისაგან განსხვავებით ან სხვა პირობებით.

მონაწილე სახელმწიფო ვალდებულია, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს არ წარუდგინოს ის დოკუმენტები, რომლებიც მან თვითონ ხელშეკრულების არამონაწილე მესამე სახელმწიფოსაგან მიიღო საიდუმლოების

დაცვის ვალდებულებით (სტატუტის მუხ. 73-ე). ამასთან, მონაწილე სახელმწიფო ვალდებულია, შეეცადოს მიიღოს თანხმობა მესამე სახელმწიფოსაგან გადაცემის შესახებ. იმ შემთხვევაში, როცა მესამე სახელმწიფო ხელშეკრულების მონაწილეა, ის ვალდებულია, ეს დოკუმენტი გადასცეს, ან – იმ შემთხვევაში, როცა ინფორმაცია მესამე სახელმწიფოსათვის ეროვნულ უშიშროების საკითხებს შეეხება – ჩაატაროს პროცედურა სტატუტის 72-ე მუხლით გაითვალისწინებული წესით.

სტატუტის 72-ე მუხლს უკავშირდება აგრეთვე 93-ე მუხლის მე-4 აბზაცში მოცემული წესი თანამშრომლობის ვალდებულებისაგან გამონაკლისის შესახებ, რომელშიც ეროვნულ უშიშროებასთან დაკავშირებული ინფორმაციის დაცვა შეიძლება არა მარტო შესაბამის სახელმწიფოს, არამედ აგრეთვე დასაკითხ პიროვნებას ეხებოდეს (სტატუტის მუხ. 99-ე, აბზ. მე-5, 72-ე მუხლის მე-2 აბზაცთან კავშირში). სახელმწიფოს შეუძლია ამაზე დაყრდნობით თანამშრომლობა მთლიანად ან ნაწილობრივ უარყოს, როდესაც დოკუმენტების გაცემა ან მტკიცებულებათა წარდგენა ეროვნულ უშიშროებას შეეხება (სტატუტის მუხ. 93-ე, აბზ. მე-4). ამასთან, სახელმწიფო ვალდებულია, შეამოწმოს, შეუძლია თუ არა მას თანამშრომლობა გარკვეული პირობებით ან სხვა ფორმით. ერთ-ერთი სავარაუდო პირობა იქნებოდა ICC-ის თანხმობა, დოკუმენტები ან ინფორმაციები მხოლოდ ახალი მტკიცებულებების მოსაპოვებლად გამოიყენოს (სტატუტის მუხ. 93-ე, აბზ. მე-8 „ბ“). სტატუტი ითვალისწინებს სხვა გადაწყვეტის შესაძლებლობებსაც სასამართლოს მხრიდან (სტატუტის მუხ. 72-ე, აბზ. მე-7).

თუ მოთხოვნის დაუყოვნებელმა შესრულებამ მიმდინარე მოკვლევა-გამოძიება ან სისხლისსამართლებრივი დევნა მოთხოვნის მიმღებ სახელმწიფოში შეაფერხა, მაშინ შეიძლება მოთხოვნის შესრულება გადაიდოს (სტატუტის მუხ. 94-ე). იგივე წესი მოქმედებს, თუ სასამართლო დასაშვებობის საჩივარს სტატუტის მე-18 ან მე-19 მუხლის შესაბამისად ამონმებს (სტატუტის მუხ. 95-ე). ორივე შემთხვევაში ბრალმდებელს შეუძლია მოითხოვოს დროებითი ღონისძიებები, რათა მტკიცებულებები დაიცვას. იგი დასაშვებობის შემონმების დროს წინასწარი წარმოების პალატისაგან ამისათვის უფლებამოსილი უნდა იყოს (სტატუტის მუხ. მე-18, აბზ. 6-ე, შესაბამისად, მუხ. მე-19, აბზ. მე-8).

თუ სახელმწიფომ გადაწყვეტილად უარყო თანამშრომლობა, მაშინ იგი ბრალმდებელს ამის შესახებ დაუყოვნებლივ და საფუძვლების მითითებით აყენებს საქმის კურსში, აცნობებს რა ამის შესახებ (სტატუტის მუხ. 93-ე, აბზ. მე-6). როგორც უკვე ითქვა, ეს შეიძლება მხოლოდ გამონაკლისი იყოს. ალბათ, ძნელი იქნება მოიძებნოს საფუძვლები თანამშრომლობის სრული უარყოფისათვის.

სამ შემთხვევაში შეუძლია სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ბრალმდებელს დამოუკიდებლად ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოს ტერიტორიაზე აწარმოოს მოკვლევა-გამოძიება. (1) უპირველეს ყოვლისა, ბრალმდებელს შეუძლია მოთხოვნის დამოუკიდებლად შესრულება, რომლისთვისაც არ არის აუცილებელი იძულების ღონისძიებების გატარება, თუ საქმე ეხება იმ სახელმწიფოს, რომლის სუვერენულ ტერიტორიაზეც დანაშაული იქნა ჩადენილი (სტატუტის მუხ. 99-ე, აბზ. მე-4 „ა“). ამ შემთხვევაში ის ამ სახელმწიფოსთან ატარებს კონსულტაციებს, რამდენადაც ეს შესაძლებელია. (2) გარდა ამისა, ბრალმ-

დებელს შეუძლია, ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოს წინასწარ სთხოვოს შესაბამისი ნებართვა. სახელმწიფოს შეუძლია, ასეთი საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარების ნებართვა გარკვეულ პირობებთან დააკავშიროს (მუხ. 99-ე, აბზ. მე-4 „ბ“). (3) შემდეგი შესაძლებლობა გახლავთ ის, რომ წინასწარი წარმოების პალატას შეუძლია დაადგინოს, რომ სახელმწიფოს არ შესწევს უნარი სამართლებრივი დახმარების პროცედურა თვითონ წარმართოს, რადგან არ არსებობს სათანადო სამსახური, რომელიც ბრალმდებელს შესაძლებლობას მისცემდა ამ სახელმწიფოს ტერიტორიაზე ჩატარებინა წინასწარი საგამოძიებო მოქმედებები (მუხ. 57-ე, აბზ. მე-3 „დ“).

ყველა შემთხვევაში, ICC არის თანამშრომლობის შესახებ მოთხოვნის გამგზავნი, ხოლო მოთხოვნის მიმღები სახელმწიფო – მოთხოვნის ადრესატი. ამასთან, შეიძლება არსებობდეს ისეთი შემთხვევა, როდესაც სახელმწიფოს სურს ინფორმაციები ICC-ის მხრიდან მიიღოს. როდესაც ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფო იმ დანაშაულებრივი ქმედებისათვის, რომელიც ქმნის დანაშაულის შემადგენლობას სტატუტის მე-6-მე-8-ის მუხლების საფუძველზე ან მძიმე დანაშაულის შემადგენლობას შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის მიხედვით, წარმართავს და ატარებს სისხლის სამართლის პროცესს, ICC-ის შეუძლია აღმოუჩინოს მას სამართლებრივი დახმარება (სტატუტის მუხ. 93-ე, აბზ. მე-10). სახელმწიფოს მოთხოვნა უნდა გაიგზავნოს სასამართლოს კანცელარიის სახელზე და აუცილებლად უნდა შეესაბამებოდეს სტატუტის 96-ე მუხლის მოთხოვნებს. თუ მოთხოვნა ეხება იმ დოკუმენტებს, რომლებიც სასამართლომ სხვა სახელმწიფოსაგან მიიღო, მაშინ აუცილებელია ამ სახელმწიფოს თანხმობა. ამით უზრუნველყოფილია ის, რომ თითოეული სახელმწიფო რჩება თავისი ინფორმაციის ბატონად.

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობისა და სამართლებრივი დახმარების საკითხები არ არის მოცემული საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში, არამედ რეგულირდება ცალკე, 2003 წლის 14 აგვისტოს საქართველოს კანონით „სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან საქართველოს თანამშრომლობის შესახებ“.

როგორც აღინიშნა, რატიფიკაციის შედეგად რომის სტატუტი საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსზე მაღლა მდგომი სამართლებრივი აქტი გახდა და ამ სტატუტში მოცემული საერთაშორისო თანამშრომლობისა და სამართლებრივი დახმარების შესახებ ნორმები შეიძლება პირდაპირ იქნეს გამოყენებული ICC-სთან ურთიერთობაში. თუმცა არის ისეთი სპეციფიკური საკითხები, როგორიცაა სახელმწიფოს ხელისუფლების კომპეტენტური ორგანოს განსაზღვრა, რომელიც უშუალოდ ითანამშრომლებს სასამართლოსთან; სასამართლოსთან ურთიერთობის ენა; პირის სასამართლოსათვის გადაცემის პროცედურა და სხვა, რომლებიც უნდა მოწესრიგებულიყოს სპეციალური კანონით სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობის შესახებ ან კანონით სტატუტის რატიფიკაციის შესახებ. ასევე შესაძლებელი იყო იმავე საკითხების სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ცალკე თავში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის გზით გადანაცვლა. საქართველომ ამ საკითხზე სპეციალური კანონის მიღების გზა აირჩია.

საერთაშორისო გამოცდილებიდან გამომდინარე, ICC-სთან თანამშრომლობის სპეციალური უფლებამოსილებით უნდა აღჭურვილიყო საქართველოს იუსტიციის სამინისტრო, რომელიც საერთო ორგანიზაციას გაუწევდა თანამშრომლობისა და დახმარების საკითხებს. საქართველომ სწორედ ეს გზა აირჩია.

შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს მოქმედ შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში არ არსებობს ICC-სთან თანამშრომლობისა და სამართლებრივი დახმარების სფეროში ურთიერთობის დამაბრკოლებელი გარემოებები. რომის სტატუტის რატიფიკაციის პროცესში შემუშავდა სპეციალური კანონი. თანამშრომლობისა და სამართლებრივი დახმარების სპეციფიკური საკითხები, რაც დარეგულირებას მოითხოვს სახელმწიფოსაგან, მონესრიგდა 2003 წლის 14 აგვისტოს კანონით „სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან საქართველოს თანამშრომლობის შესახებ“. საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობისა და სამართლებრივი დახმარების სფეროში ასევე შესაძლებელი იყო პრობლემის სხვაგვარი გადაწყვეტაც, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ცალკეულ თავში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის გზით, კერძოდ, მისი გაფართოება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობის საკითხებით.

2. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობის ცალკეული საკითხები

ქვემოთ განხილული იქნება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან სახელმწიფოს თანამშრომლობის ცალკეული საკითხები, რომლებიც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია რომის სტატუტთან ეროვნული კანონმდებლობის შესაბამისობის დასადგენად.

2.1. გადაცემა და ექსტრადიცია

საჭიროა ჩამოყალიბდეს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის გადაცემის დეფინიცია და მისი სახელმწიფოთაშორის ურთიერთობებში ექსტრადიციისაგან განსხვავება. რომის სტატუტის 102-ე მუხლში მოცემულია განსხვავება „გადაცემას“ და „ექსტრადიციას“ შორის:

რომის სტატუტის მიზნებისათვის:

ა) „გადაცემა“ ნიშნავს სახელმწიფოს მიერ სტატუტის შესაბამისად პირის სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის გადაცემას;

ბ) „ექსტრადიცია“ ნიშნავს ერთი სახელმწიფოს მიერ მეორისადმი პირის გადაცემას ხელშეკრულების, კონვენციის ან ეროვნული კანონმდებლობის თანახმად.

ტერმინი „ექსტრადიცია“ გამოიყენება მისი ტრადიციული გაგებით, ე.ი. პირის გადაცემა ერთი სახელმწიფოს მიერ მეორისათვის საერთაშორისო ხელშეკრულების ან შიდა კანონმდებლობის შესაბამისად. მეორე მხრივ, პირის გადაცემა

და წარდგენა სახელმწიფოს მიერ საერთაშორისო სასამართლოში, რომის სტატუტით განისაზღვრება როგორც „გადაცემა“.

ეს განსხვავება გაკეთდა, უპირველეს ყოვლისა, ე.წ. „თანამოაზრეთა ჯგუფის“ სახელმწიფოთა მოთხოვნით და იგი სტატუტში პირველად აისახა რომის კონფერენციაზე გამართული დებატების შემდეგ. ამით გამოიკვეთა ის მნიშვნელოვანი განსხვავება, რაც არსებობს, ერთი მხრივ, სახელმწიფოთა ურთიერთობაში განხორციელებულ ექსტრადიციასა, როდესაც სახეზე გვაქვს ორი თანასწორუფლებიანი და სუვერენული სახელმწიფოს ურთიერთობა და მოქმედება და, მეორე მხრივ, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის გადაცემას შორის, რაც ემსახურება პირის წარდგენას ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა მიერ დაარსებული საერთაშორისო მართლმსაჯულების ორგანოსათვის. განსხვავება არა უბრალო ტერმინოლოგიური ხასიათისაა, არამედ გამოხატავს განსხვავებულ შინაარსობრივ მხარესაც.

სტატუტი თვითონ ადგენს ICC-სთვის პირის გადაცემის შიდასახელმწიფოებრივ პროცედურას (მუხ. 59-ე). ერთი სახელმწიფოდან მეორე სახელმწიფოსათვის პირის გადაცემის პროცედურა განისაზღვრება ექსტრადიციის შესახებ სამართლებრივი ნორმებით.

ასეთი გამიჯვნა განხორციელებულია ექსტრადიციის პროცედურისგან განსხვავების მიზნით. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოდან შემოსული თხოვნა არ შეიძლება გათანაბრებულ იქნეს სახელმწიფოს მხრიდან შემოსულ თხოვნასთან, ხოლო ამ სასამართლოს ურთიერთობა სტატუტის მონაწილე სახელმწიფოსთან ვერ თავსდება ექსტრადიციის არსებული მოდელებისა და პროცედურების ჩარჩოებში, რომლებიც მიღებულია სახელმწიფოთაშორის ურთიერთობებში. თუმცა, ეს არ ნიშნავს, რომ პირის ICC-სთვის გადაცემის პროცედურის საკითხში შემუშავებულ იქნა პრინციპულად სრულიად ახალი დებულებები. სტატუტი ეყრდნობა განსაკუთრებით გასული საუკუნის 50-იანი წლებიდან ჩამოყალიბებულ პრაქტიკას ექსტრადიციის სფეროში, ხოლო განსხვავდება აქამდე მიღებული თვალსაზრისიდან იმდენად, რამდენადაც ეს მართლაც აუცილებლობას წარმოადგენს ICC-სთან თანამშრომლობის სპეციფიკიდან გამომდინარე (იხ., მაგალითად, „ექსტრადიციის შესახებ“ კანადის კანონის 52-ე მუხლი). ასე რომ, საფუძველი, რომლის მიხედვითაც, ესა თუ ის პირი შეიძლება არ გადაეცეს მეორე სახელმწიფოს, როგორიცაა, მაგალითად, მოქალაქეობა, იმუნიტეტი, ორმაგი ინკრიმინირების აკრძალვის პრინციპი, *ne bis in idem* (იხ. სტატუტის მე-20 მუხლი და 89-ე მუხლის მე-2 აბზაცი), ხანდაზმულობის ვადების გამოუყენებლობა და ა.შ., როგორც წესი, არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის გადაცემის დამაბრკოლებელ გარემოებად. ICC-სთვის გადაცემის დამაბრკოლებად არ გამოიყენება ასევე ზოგიერთი სხვა საკითხიც, რომელიც მოქმედებს ექსტრადიციის პროცედურის დროს, მაგალითად, ნორმა იმის შესახებ, რომ ექსტრადიცია დააბრკოლებს მართლმსაჯულების აღსრულებას, შექმნის დისკრიმინაციის საფრთხეს, ტერიტორიული იურისდიქციის არარსებობა და ა.შ.

აღნიშნული მიზეზების გამო, სტატუტი ითვალისწინებს, რომ ეროვნული

კანონმდებლობის მიმართ წაყენებული მოთხოვნები სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის გადაცემის შესახებ არ უნდა იყოს იმაზე უფრო მეტად რთული, ვიდრე ისინი, რომლებიც გამოიყენება პირის ერთი სახელმწიფოს მიერ მეორე სახელმწიფოსათვის გადაცემისას. თუ შესაძლებელია, ეს ნორმები უნდა იყოს უფრო მარტივი. სტატუტის 91-ე მუხლის მე-2 (c) აბზაცის მიხედვით, მოთხოვნა უნდა შეიცავდეს ან მას უნდა ერთვოდეს ისეთი დოკუმენტები, განცხადებები ან ინფორმაცია, რომლებიც შესაძლოა, საჭირო იყოს, რათა დაკმაყოფილდეს გადაცემის პროცესის პირობები მოთხოვნის მიმღებ სახელმწიფოში, იმ პირობით, რომ ისინი არ უნდა იყოს შესასრულებლად უფრო რთული, ვიდრე ექსტრადიციის შესახებ მოთხოვნებისადმი წაყენებული პირობები, რომლებიც გამომდინარეობს მოთხოვნის მიმღებ სახელმწიფოსა და სხვა სახელმწიფოებს შორის დადებული ხელშეკრულებებიდან ან შეთანხმებებიდან და, შეძლებისდაგვარად, უნდა იყოს შესასრულებლად ნაკლებად რთული, სასამართლოს განსაკუთრებული ხასიათის მხედველობაში მიღებით.

სტატუტით განსაზღვრულია სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის პირის გადაცემის პროცედურა.

პირის ერთი სახელმწიფოდან მეორე სახელმწიფოსათვის გადაცემის პროცედურაში გამოიყენება მოქმედი კანონმდებლობა ექსტრადიციის შესახებ. იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც პირი იდევნება დანაშაულებისათვის, რომლებიც განეკუთვნება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციას, სახელმწიფოთა შორის ურთიერთობებში გადაცემის თხოვნის დასაკმაყოფილებლად გამოიყენება ექსტრადიციის სფეროში მოქმედი ეროვნული კანონმდებლობა.

გადაცემასთან დაკავშირებული მნიშვნელოვანი დებულებები მოცემულია არა მარტო სტატუტის მე-9 ნაწილში, არამედ აგრეთვე მე-5 ნაწილშიც. ეს გარემოება იმაზე მიუთითებს, რომ ICC-ს მოთხოვნით დაკავებული (დაპატიმრებული) პირი სამართლებრივად ამ სასამართლოს პატიმრობაშიც იმყოფება. ამიტომ გარკვეული უფლებები, როგორიცაა, მაგალითად, დაპატიმრების ორდერის გადასინჯვა, შეიძლება მოხდეს მხოლოდ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მიერ (სტატუტის მუხ. 59-ე, აბზ. მე-2).

ბრალმდებლის შუამდგომლობით წინასწარი წარმოების პალატა გასცემს დაპატიმრების ორდერს, რომელიც შეიცავს იმ პირის, რომელსაც ეხება მოთხოვნა, სახელსა და, შეძლებისდაგვარად, ზუსტ და სრულყოფილ მონაცემებს პიროვნების შესახებ, კავშირის შესახებ იმ დანაშაულებრივ ქმედებასთან, რომელიც სასამართლოს იურისდიქციას წარმოადგენს, რის გამოც მოითხოვენ დაპატიმრებას, ასევე უნდა შეიცავდეს საქმის ფაქტობრივი გარემოებების მოკლე აღწერას (სტატუტის მუხ. 58-ე).

დაპატიმრების ორდერზე დაყრდნობით, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შეუძლია, ხელშეკრულების მონაწილე ნებისმიერი სახელმწიფოსგან მოითხოვოს ამ პირის დაპატიმრება (სტატუტის მუხ. 89-ე, აბზ. პირველი). მოთხოვნას თან უნდა ერთვოდეს ძებნილი პირის აღწერა, რომელიც საკმარისია მისი იდენტიფიკაციისათვის, ისევე როგორც, თუ ცნობილია, მონაცემები იმ ადგილის შესახებ, სადაც იგი იმყოფება, დაპატიმრების ბრძანების

ასლი (შესაბამისად, იმ შემთხვევაში, როცა პირი გასამართლებულია კანონიერ ძალაში შესული განაჩენით, გამამტყუნებელი განაჩენის ასლი, სადაც მოცემულია როგორც ბრალდება, ასევე სასჯელი), ისევე როგორც სხვა დოკუმენტები, ახსნა-განმარტებები და ინფორმაციები, რაც აუცილებელია, რომ მოთხოვნის მიმღებმა სახელმწიფომ შეასრულოს სათანადო მოქმედება (სტატუტის მუხ. 91-ე).

გადაუდებელი აუცილებლობის შემთხვევაში, ICC-ს შეუძლია, გადაცემის მოთხოვნის წარდგენამდე მოითხოვოს ძებნილი პირის დროებითი პატიმრობა (სტატუტის მუხ. 92-ე). ეს მოთხოვნა შეიძლება გადაიცეს ნებისმიერი საშუალებით, რომელიც იძლევა წერილობითი ჩანაწერის გადაცემის შესაძლებლობას. პიროვნების აღწერასთან ერთად, იგი შეიცავს საქმის გარემოებების მოკლე აღწერას, ისევე როგორც ახსნა-განმარტებას, რომ დაპატიმრების ბრძანება (ზოგჯერ გამამტყუნებელი განაჩენი) არსებობს და რომ ეს დამატებით იქნება გამოგზავნილი. თუ ეს დოკუმენტები დაკავების მომენტიდან 60 დღის განმავლობაში არ იქნება გამოგზავნილი, მაშინ შეიძლება პირი პატიმრობიდან გათავისუფლდეს, ამასთან, იმავე პირის ხელმოწერად, მოგვიანებით დაკავება და გადაცემა არ არის გამორიცხული. ეს ვადა რომის კონფერენციაზე იმდენად საკამათო პუნქტი იყო, რომ შეთანხმების მიღწევა შეუძლებელი გახდა, რის გამოც სტატუტის 92-ე მუხლის მე-3 ნაწილში ამ ვადის დადგენა პროცედურისა და მტკიცების წესებით განისაზღვრა. მხოლოდ მოსამზადებელი კომისიის ფარგლებში გახდა შესაძლებელი იმ ვადაზე შეთანხმება, რაც განისაზღვრა 60 დღით. იგი განსხვავდება ევროპის საბჭოს კონვენციის ფარგლებში განსაზღვრული მოკლე ვადებისაგან, რამაც ასახვა ჰპოვა ევროპული ქვეყნების კანონებში სისხლის სამართლის საქმეებში საერთაშორისო-სამართლებრივი დახმარების შესახებ, აგრეთვე, ევროპულ კონვენციაში ექსტრადიციის შესახებ (მუხ. მე-16). მაგალითად, *შვეიცარიის* კანონი სისხლის სამართლის საქმეებში საერთაშორისო-სამართლებრივი დახმარების შესახებ, ადგენს 18 დღეს, რაც შეიძლება მაქსიმუმ 40 დღემდე გაგრძელდეს (მუხ. 50-ე).

ICC-სათვის გადაცემის ვადა ეფუძნება გამოცდილებას, რომელიც *ad hoc* ტრიბუნალებისგან იქნა მიღებული. იმ პროცედურებიდან, ისევე როგორც მათთან დაკავშირებული გარანტიებიდან გამომდინარე, რომლებიც გათვალისწინებულია დაპატიმრების ბრძანების გასაცემად, პატიმრობის ხანგრძლივობა მისაღებად უნდა ჩაითვალოს.

როგორც კი სახელმწიფო ICC-საგან მიიღებს მოთხოვნას, მან მაშინვე უნდა გაატაროს ღონისძიებები, რათა დაკავებულ იქნეს გადასაცემი პირი (სტატუტის მუხ. 59-ე, აბზ. პირველი). დაკავებული პირი მაშინვე უნდა წარედგინოს დამკავებელი სახელმწიფოს შესაბამის მართლმსაჯულების ორგანოს – უფლებამოსილ სასამართლოს დაკავების ქვეყანაში, რომელიც ადგენს, რომ დაპატიმრების ბრძანება ეხება დაკავებულ პიროვნებას, მისი სტატუსითა და შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის ნორმებით გარანტირებული უფლებები დაცულია და იგი, შესაბამისად, დაკავებულ იქნა სათანადო პროცედურის დაცვით (სტატუტის მუხ. 59-ე, აბზ. მე-2). პროცესი შეიძლება შეიკვეცოს, თუ დაკავებული პირი ეთანხმება გამარტივებულ გადაცემას. გარდა ამისა, პირი, რომელიც წინასწარ პატიმრობაში

იმყოფება, შეიძლება გათავისუფლებულ იქნეს პატიმრობიდან, თუ მოთხოვნის მიმღები სახელმწიფო დადგენილ ვადაში არ მიიღებს მოთხოვნას გადაცემის შესახებ და თანდართულ დოკუმენტებს (სტატუტის მუხ. 92-ე, აბზ. მე-3).

2.2. დაპატიმრების პროცედურა

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს გააჩნია ბრალდებულის სასამართლოსათვის წარდგენის სამი გზა:

- დაპატიმრების ორდერის გაცემა (სტატუტის მუხ. 58-ე, 89-ე და 91-ე);
- გადაუდებელ შემთხვევაში წინასწარი პატიმრობის ორდერის გაცემა, სტატუტის 58-ე(2) და 92-ე მუხლების შესაბამისად, გადაცემის შესახებ მოთხოვნისა და თანდართული დოკუმენტების წარდგენამდე, როდესაც მოთხოვნის გამამაგრებელი საბუთი ჯერ მზად არ არის;
- ორდერის გაცემა სასამართლოში გამოცხადების შესახებ, როგორც დაპატიმრების ორდერის ალტერნატივა (სტატუტის მუხ. 58-ე აბზ. მე-7), იმ შემთხვევაში, როდესაც წინასწარი წარმოების პალატა დარწმუნდება, რომ ასეთი ორდერი საკმარისი ზომაა მითითებული პირის გამოცხადების უზრუნველსაყოფად.

სახელმწიფო ვალდებულია, დაუყოვნებლივ შეასრულოს ყველა თხოვნა ასეთი დაპატიმრების ჩასატარებლად და თავის ტერიტორიაზე ადრესატს ჩააბაროს ორდერი გამოცხადების შესახებ (სტატუტის მუხ. 59-ე (1) და 89-ე).

ICC-ის დაპატიმრების ორდერის შესრულება ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოსათვის სავალდებულოა. მას შეუძლია პირის დაპატიმრების ორდერი არ გადასინჯოს თვით ამ პირის შუამდგომლობითაც. დაპატიმრების ორდერი შეიძლება გადასინჯოს მხოლოდ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოში, როგორც კი პირს ICC-ის წინაშე წარადგენენ (სტატუტის მუხ. მე-60, აბზ. მე-2).

ამის საწინააღმდეგოდ, შეიძლება პირს დაკავების ქვეყანაში მიეცეს შესაძლებლობა, წარადგინოს შუამდგომლობა პატიმრობიდან გათავისუფლების შესახებ. ამის შესახებ მოთხოვნაგადაცემული ქვეყანა ლებულობს გადანყვეტილებას. ამასთან, იგი ვალდებულია, წინასწარი წარმოების პალატას მიანოდოს ინფორმაცია შუამდგომლობასთან დაკავშირებით. წინასწარი წარმოების პალატა მონაწილე სახელმწიფოში რეკომენდაციებს აძლევს სათანადო სამსახურს (სტატუტის მუხ. 59-ე, აბზ. მე-5). თვით სტატუტი ითვალისწინებს, რომ სავარაუდო დანაშაულის სიმძიმის გათვალისწინებით, გადაუდებელი და არაორდინალური გარემოებების საფუძველზე, შეიძლება პატიმრობიდან დროებითი გათავისუფლება, რაც გამართლებული და დასაბუთებული უნდა იყოს (სტატუტის მუხ. 59-ე, აბზ. მე-4), რა დროსაც სახელმწიფოს უნდა შეეძლოს, საჭიროებისთანავე შეასრულოს მისი ვალდებულება პირის გადაცემის შესახებ. პატიმრობიდან დროებითი გათავისუფლება უნდა იყოს გამონაკლისი.

2.3. დაპატიმრების ორდერის გაცემა და აღსრულება

დაპატიმრების ორდერს გაცემის სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წინასწარი წარმოების პალატა, პროკურორის მოთხოვნის საფუძველზე (სტატუტის მუხ. 57-ე და მუხ. 58-ე, აბზ. პირველი). დაწერილებითი ცნობები ასეთი ორდერის გაცემისა და შინაარსის შესახებ და წინასწარ პირობებთან დაკავშირებით მოცემულია სტატუტის 58-ე მუხლის (1)-(3) აბზაცებში. წინასწარი წარმოების პალატის მიერ დაპატიმრების ორდერის გაცემის შემდეგ, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო მიმართავს სახელმწიფოს თხოვნით, მოახდინოს დაპატიმრება სტატუტის მე-9 ნაწილის (სტატუტის მუხ. 58-ე, აბზ. მე-5) შესაბამისად. მოთხოვნა დაპატიმრებისა და წარმოდგენის შესახებ, უმრავლეს შემთხვევაში, იგზავნება წერილობითი ფორმით, რომელსაც თან ერთვის გარკვეული ინფორმაცია, დოკუმენტები და განცხადებები, სტატუტის 91-ე მუხლის შესაბამისად.

მონაწილე სახელმწიფო ვალდებულია, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მიანოდოს ინფორმაცია ყოველგვარ განსაკუთრებულ მოთხოვნაზე, რაც დაკავშირებულია, ეროვნული კანონმდებლობიდან გამომდინარე, დაპატიმრებისა და წარმოდგენის მოთხოვნასთან (სტატუტის მუხ. 91-ე, აბზ. მე-4).

სტატუტის 59-ე მუხლიდან გამომდინარე, სახელმწიფო ვალდებულია, შეასრულოს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მოთხოვნა და ბრალდებული დააკავოს. ორდერი განმტკიცებული უნდა იყოს ყველა აუცილებელი დოკუმენტაციითა და ინფორმაციით, რათა სახელმწიფომ შეძლოს მისი შესრულება (სტატუტის მუხ. 91-ე).

2.4. წინასწარი დაპატიმრება

სტატუტის 58-ე მუხლის შესაბამისად, როდესაც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლომ უკვე გასცა ორდერი დაპატიმრების თაობაზე, მაგრამ ჯერ კიდევ მთლიანად ვერ შეაგროვა აუცილებელი დოკუმენტაცია დაპატიმრების თხოვნის გასამაგრებლად და პირის ICC-ის წინაშე წარსადგენად, სტატუტის 58-ე, 85-ე და 95-ე მუხლები მას უფლებას აძლევს, მიმართოს სახელმწიფოს თხოვნით, ასეთ ვითარებაში მოახდინოს პირის წინასწარი დაპატიმრება, თუმცა ეს შეიძლება მოხდეს გადაუდებელ შემთხვევებში.

პირობები, რომლებიც წაეყენება პირის წინასწარი პატიმრობის მოთხოვნას, მოცემულია სტატუტის 91-ე მუხლის მე-2 (ა)-(დ) აბზაცში. სახელმწიფოები ვალდებული არიან, დაუყოვნებლივ შეასრულონ მიღებული თხოვნა (მუხ. 59-ე, აბზ. პირველი).

მოთხოვნის მიმღებ სახელმწიფოს შეუძლია გაათავისუფლოს პირი პატიმრობიდან, თუ გადაცემაზე თხოვნის გამამაგრებელი საბუთები არ იქნება მიღებული იმ დროში, რომელიც განსაზღვრულია პროცედურისა და მტკიცების წესებით. მნიშვნელოვანია, რომ ეროვნულ კანონმდებლობაში მოწესრიგებული უნდა იყოს ასეთ შემთხვევაში გამოსაყენებელი პროცედურა. თუმცა, სტატუტის 92-ე მუხლის მე-4 აბზაცის მიხედვით, ის გარემოება, რომ ძიებაში მყოფი პირი გათა-

ვისუფლებულ იქნა წინასწარი პატიმრობიდან ვადის გასვლის გამო, არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სასამართლოს წინააღმდეგ არგუმენტად, მისი მხრიდან ამ პირის გადაცემის ან ხელმეორედ დაპატიმრების მოთხოვნისას.

სტატუტის 92-ე მუხლის მე-3 აბზაცში საუბარია იმის შესახებ, რომ პირს, რომლის მიმართაც არსებობს მოთხოვნა ICC-ისათვის გადაცემის შესახებ, შეუძლია დააჩქაროს გადაცემის პროცესი, შესაბამისი განცხადების შეტანით, იმ დრომდე, სანამ მიღებული იქნება ოფიციალური მოთხოვნა და მისი გასამაგრებელი დოკუმენტაცია გადაცემის შესახებ. აღნიშნული შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მოთხოვნის მიმღები სახელმწიფოს კანონმდებლობა უშვებს ასეთ შესაძლებლობას.

როგორც დაპატიმრების, ასევე წინასწარი პატიმრობის შემთხვევაში, მონაწილე სახელმწიფოები ვალდებული არიან, დაუყოვნებლივ მიიღონ ზომები სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნის შესასრულებლად (მუხ. 59-ე).

იქიდან გამომდინარე, რომ დაპატიმრების პროცედურის ჩატარება ეროვნული მართლმსაჯულების მიერ საერთაშორისო სასამართლოს ინიციატივით სიახლეს წარმოადგენს სახელმწიფოთა უმრავლესობისათვის, ეროვნულ კანონმდებლობაში შეტანილ უნდა იქნეს შესაბამისი ცვლილებები. სახელმწიფოებმა უნდა გაითვალისწინონ დაპატიმრებისა და სასამართლოს განკარგულებაში გადაცემის მოთხოვნის შინაარსის შემოწმების პროცედურა და მოთხოვნის შემდგომი გადაცემა სახელმწიფოს კომპეტენტური ორგანოსათვის. მაგალითად, სახელმწიფომ შეიძლება დაადგინოს, რომ კომპეტენტურმა ორგანომ განიხილოს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მოთხოვნა და შემდგომ თვითონ გასცემს დაპატიმრების ორდერს შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის შესაბამისად. ყველა შემთხვევაში სახელმწიფო უნდა დარწმუნდეს, რომ არსებულ ეროვნულ პროცედურებს არ მიჰყავს ზედმეტ გაჭიანურებამდე სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მოთხოვნების შესრულება.

აუცილებელია ასევე მატერიალური სისხლის სამართლისა და სისხლის სამართლის საპროცესო ნორმების არსებობა, რომლებიც უფლებას მისცემს სახელმწიფო ხელისუფლების კომპეტენტურ ორგანოებს, მოახდინონ როგორც ამ სახელმწიფოს მოქალაქეების, ასევე უცხოელების დაკავება, დაპატიმრება ან წინასწარი პატიმრობა, როცა საქმე ეხება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციის ქვეშ მოქცეულ ქმედებებს. ეროვნულ კანონმდებლობაში გათვალისწინებული უნდა იყოს ასევე პატიმრობიდან იმ პირთა გათავისუფლების შესაძლებლობა, რომლებიც იმყოფებიან წინასწარ პატიმრობაში (მუხ. 92-ე), თუ დადგენილი ვადის განმავლობაში არ იქნება მიღებული შესაბამისი დოკუმენტაცია (მუხ. 92-ე, აბზ. მე-3) და მათი შემდგომი დაპატიმრების უფლება, როცა ასეთი დოკუმენტაცია მიღებული იქნება (მუხ. 92-ე, აბზ. მე-4).

ისეთი საკითხები, როგორიცაა ნებაყოფლობით ჩაბარება (მუხ. 92-ე, აბზ. მე-3), წინასწარ პატიმრობაში გატარებული ვადა (მუხ. 78-ე, აბზ. მე-2 და მუხ. 86-ე), პირის მიმალვის თავიდან აცილება, ასევე განხილულ უნდა იქნეს შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის დებულებების შესაბამისად.

2.5. დაპატიმრებულის უფლებები

სტატუტის 66-ე მუხლის შესაბამისად, პირი ითვლება უდანაშაულოდ, სანამ მის ბრალეულობას არ დაამტკიცებს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო სამართლის წყაროების შესაბამისად. სტატუტის 67-ე მუხლში მითითებულია, რომ ბრალდებულს აქვს თავისი საქმის მიუკერძოებლად მოსმენის უფლება, ყველა იმ პროცესუალური გარანტიების დაცვით, რაც გათვალისწინებულია ამ მუხლში. სტატუტის 55-ე მუხლით გარანტირებული უფლებები უნდა დაიცვას სახელმწიფომ, როდესაც არსებობს იმის საფუძველი, რომ პირმა ჩაიდინა დანაშაული, რომელიც ექცევა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციის ქვეშ.

რომის სტატუტის მონაწილე სახელმწიფოებმა, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მოთხოვნის საფუძველზე, უნდა უზრუნველყონ დაპატიმრებული პირების გარანტირებული უფლებების დაცვა, რომლებიც მოცემულია სტატუტის 55-ე მუხლში, ასევე ყველა სხვა უფლება, რომელსაც ეროვნული კანონმდებლობა ანიჭებს დაპატიმრებულებს.

2.6. საქმის მოსმენა კომპეტენტური სასამართლო ორგანოს მიერ

როგორც კი სახელმწიფო მიიღებს მოთხოვნას შესაბამისი პირის დაპატიმრების შესახებ, ის ახორციელებს აუცილებელ მოქმედებას და წარადგენს პირს კომპეტენტურ სასამართლო ორგანოში (სტატუტის მუხ. 52-ე, აბზ. მე-2). ეროვნული სასამართლო ამონებებს, იყო თუ არა დაპატიმრება კანონის დაცვით ჩატარებული და დაცული იყო თუ არა დაპატიმრებულის უფლებები. ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ შემონგება არ ეხება დაპატიმრების ორდერის კანონიერებას, არამედ მხოლოდ იმას, დაკავებისას იყო თუ არა დაცული დადგენილი პროცედურა. საკითხი იმის შესახებ, იყო თუ არა დაპატიმრების ორდერი მართებულად გაცემული, შეიძლება განხილულ იქნეს მხოლოდ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მიერ (სტატუტის მუხ. 59-ე, აბზ. მე-4). როგორც წესი, სტატუტის რატიფიკაციამდე წევრი სახელმწიფოების ეროვნულ კანონმდებლობაში არ არსებობდა შესაბამისი პროცედურები და ამასთან დაკავშირებით შეტანილ იქნა შესაბამისი ცვლილებები.

დაკავებულს შეუძლია კომპეტენტურ სახელმწიფო ორგანოს შუამდგომლობით მიმართოს დროებითი გათავისუფლების შესახებ. ასეთ შემთხვევაში ხელისუფლებამ უნდა შეატყობინოს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შუამდგომლობის შემოსვლის შესახებ მანამ, სანამ დაიწყება მისი განხილვა და მიიღოს შესაბამისი რეკომენდაციები ICC-ის წინასწარი წარმოების პალატის მხრიდან (სტატუტის მუხ. 59-ე, აბზ. მე-5).

ეროვნულ კანონმდებლობაში გათვალისწინებული უნდა იყოს ბრალდებულთა პატიმრობიდან დროებითი გათავისუფლების პროცედურა, მაგალითად, ნორმები გირაოს შეტანის შესახებ ან თავდებობა, ან თავისუფლების შეზღუდვის სხვა ზომები. აუცილებელია წევრი სახელმწიფოების მიერ ასევე ისეთი კანონმდე-

ბლობის მიღება, რომელიც მიმართული იქნება იქითკენ, რომ კომპეტენტური სახელმწიფო ორგანო, რომელიც წყვეტს საკითხს დაპატიმრების შესახებ, ყურადღებას აქცევდეს სტატუტის 59-ე (4) მუხლში ჩამოთვლილ ყველა გარემოებას, ასევე ყველა რეკომენდაციას, რომელსაც ჩათვლის საჭიროდ ამასთან დაკავშირებით წინასწარი წარმოების პალატა (მუხ. 59-ე, აბზ. მე-5).

2.7. გამოცხადების ორდერის გაცემა

სტატუტის 58-ე (7) მუხლის შესაბამისად, წინასწარი წარმოების პალატა უფლებამოსილია, დაპატიმრების ორდერის ალტერნატივად გასცეს ორდერი პირის გამოცხადების შესახებ. ორდერი შეიძლება გაცემულ იქნეს გარკვეული პირობების არსებობისას ან ასეთი პირობების გარეშე, რომლებიც ზღუდავს თავისუფლებას, დაპატიმრების გარდა, თუ ეს გათვალისწინებულია შესაბამისი სახელმწიფოს ეროვნული კანონმდებლობით. სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს შესაბამისი პირის მიერ ასეთი ორდერის ჩაბარება, როდესაც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო მიმართავს მას თხოვნით (მუხ. 58-ე, აბზ. მე-7).

ICC-ის ასეთი ორდერის ჩაბარებისა და შესრულების უზრუნველსაყოფად აუცილებელია შესაბამისი ეროვნული კანონმდებლობის მიღება მონაწილე სახელმწიფოების მხრიდან.

2.8. დებულება პირობათა უცვლელობის შესახებ

სტატუტის 101-ე მუხლის პირველი აბზაცი ითვალისწინებს დებულებას პირობების უცვლელობის შესახებ, რომლის მიხედვითაც, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთვის გადაცემული პირი არ უნდა იქნეს სისხლის-სამართლებრივი ნესით დევნილი, დასჯილი ან დაპატიმრებული გადაცემამდე ჩადენილი ნებისმიერი ქმედებისათვის, რომელიც არ წარმოადგენს იმ დანაშაულის შემადგენელ ქმედებას ან დენად ქმედებას, რომლისთვისაც პირი იქნა გადაცემული.

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შეუძლია, სთხოვოს სახელმწიფოს ამ მოთხოვნაზე უარის თქმა. ასეთ შემთხვევაში მონაწილე სახელმწიფო უფლებამოსილია, დააკმაყოფილოს ICC-ის თხოვნა. მონაწილე სახელმწიფოს ეძლევა უარის თქმის უფლებამოსილება და უნდა შეეცადოს ამგვარად მოიქცეს (მუხ. 101-ე, აბზ. მე-2).

პრაქტიკაში შეიძლება წარმოიშვას ასეთი სიტუაცია მაშინ, როდესაც დადასტურებულია ახალი ბრალდება იმ ქმედებისათვის, რომელიც წინ უსწრებდა გადაცემას. ასეთ შემთხვევაში მონაწილე სახელმწიფო ვალდებულია, დააპატიმროს პირი და გადასცეს ICC-ის, თუ გაცემული იქნება დაპატიმრების ახალი ორდერი.

ეროვნულ კანონმდებლობაში გათვალისწინებულ უნდა იქნეს, რომ პირობათა უცვლელობის დებულება წარმოადგენს ნებს, რომელიც უკავშირდება პირის სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის გადაცემას, სტატუტის 101-ე მუხლის შესაბამისად. სახელმწიფოები ასევე უნდა უშვებდნენ

იმის შესაძლებლობას, რომ უარი თქვან პირობათა უცვლელობის მოთხოვნაზე მაშინ, როდესაც ICC მათ ასეთი თხოვნით მიმართავს.

საკითხის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ ექსტრადიციის სამართალში ფუძემდებლური მნიშვნელობისაა ე.წ. სპეციალურობის პრინციპი. იგი გარანტიას აძლევს გადამცემ ქვეყანას, ასევე ექსტრადირებულ პირს, რომ დაისჯება მხოლოდ იმ ქმედებებისათვის, რაზედაც მოხდა მოთხოვნის დაკმაყოფილება.

სტატუტმა გადაიღო ეს პრინციპი (მუხ. მე-10) და სხვა წესებთან დააკავშირა (იხ. ევროპული კონვენცია ექსტრადიციის შესახებ, მუხ. მე-14, აბზ. პირველი „ა“), რომლის მიხედვითაც, სახელმწიფოს, რომელმაც გადასცა პირი, სასამართლოს გვიან მოთხოვნაზე დაფუძნებით, შეუძლია გადაცემის ფარგლები სხვა, დამატებით ქმედებებზეც გაავრცელოს.

2.9. კოლიზიური მოთხოვნები

რამდენადაც *რომის* სტატუტით გათვალისწინებულ დანაშაულთა შემთხვევაში ეროვნულ კანონმდებლობაში დადგენილ უნდა იქნეს უნივერსალური იურისდიქციის პრინციპი, შესაძლოა, არა მარტო სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს, არამედ მესამე სახელმწიფოსაც შეეძლოს განაცხადოს თავისი განზრახვის შესახებ, განიხილოს განსაზღვრული საქმე. *რომის* სტატუტის 90-ე მუხლში მოწესრიგებულია კოლიზიური მოთხოვნების განხილვის პროცედურა, ე.ი. მოთხოვნები გადაცემის შესახებ, რომლებიც შესულია ICC-ის მხრიდან და მოთხოვნები გადაცემის შესახებ, რომლებიც შესულია სხვა სახელმწიფოს მხრიდან.

რომის სტატუტის 90-ე მუხლის პირველი აბზაციდან გამომდინარე, სტატუტის მონაწილე სახელმწიფო, რომელიც სასამართლოსგან მიიღებს მოთხოვნას პირის გადაცემის შესახებ სტატუტის 89-ე მუხლის შესაბამისად, და, ამასთანავე, რომელიმე სხვა სახელმწიფოსაგან მიიღებს მოთხოვნას იმავე პირის ექსტრადიციის შესახებ იმავე ქმედებასთან დაკავშირებით, რომელიც შეადგენს იმ დანაშაულის საფუძველს, რომლისთვისაც სასამართლო მოითხოვს პირის გადაცემას, ამის შესახებ შეატყობინებს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს და მოთხოვნის გამომგზავნ სახელმწიფოს.

თუ მოთხოვნის წარმდგენი სახელმწიფო სტატუტის მონაწილე სახელმწიფოა, მოთხოვნის მიმღები სახელმწიფო უპირატესობას ანიჭებს ICC-ის მოთხოვნას, თუ ICC, სტატუტის მე-18 და მე-19 მუხლების შესაბამისად, გამოიტანს დადგენილებას საქმის, რომლის მიმართაც წარდგენილია გადაცემის მოთხოვნა, დასაშვებობის შესახებ. თუ არ არის გამოტანილი სტატუტის 90-ე მუხლის მე-2 (ა) აბზაცით გათვალისწინებული დადგენილება, მოთხოვნის მიმღებ სახელმწიფოს, თავის შეხედულებისამებრ, დადგენილების გამოტანამდე შეუძლია დაიწყოს მოთხოვნის განხილვა, რომელიც წარადგინა სახელმწიფომ ექსტრადიციის შესახებ მოთხოვნის სახით, მაგრამ სახელმწიფო პირს არ გადასცემს მანამ, სანამ ICC არ გამოიტანს დადგენილებას საქმის დაუშვებლობის შესახებ. სასამართლოს დადგენილება გამოაქვს დაჩქარებული წესით.

სტატუტის 90-ე მუხლის მე-4 აბზაციდან გამომდინარე, თუ მოთხოვნის მიმღები სახელმწიფო არ არის ამ სტატუტის მონაწილე და მას არ გააჩნია საერთაშორისო ვალდებულება გადასცეს პირი მოთხოვნის წარმდგენ სახელმწიფოს, უპირატესობას ანიჭებს საერთაშორისო სასამართლოს მოთხოვნას პირის გადაცემის შესახებ, თუ სასამართლო არ გამოიტანს დადგენილებას საქმის დაუშვებლობის შესახებ. თუ მე-4 აბზაცის შესაბამისად სასამართლომ არ გამოიტანა დადგენილება საქმის დასაშვებადობის შესახებ, მოთხოვნის მიმღებ სახელმწიფოს, მისი შეხედულებისამებრ, შეუძლია დაიწყოს მოთხოვნის წარმდგენი სახელმწიფოს მიერ წარდგენილი ექსტრადიციის შესახებ მოთხოვნის განხილვა.

იმ შემთხვევებში, როდესაც გამოიყენება სტატუტის 90-ე მუხლის მე-4 აბზაცი, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც მოთხოვნის მიმღებ სახელმწიფოს გააჩნია საერთაშორისო ვალდებულება, გადასცეს პირი მოთხოვნის წარმდგენ სახელმწიფოს, რომელიც არ არის ამ სტატუტის მონაწილე, მოთხოვნის მიმღებმა სახელმწიფომ უნდა გადაწყვიტოს ICC-ის გადასცეს პირი თუ მოთხოვნის წარმდგენ სახელმწიფოს. გადაწყვეტილების მიღებისას მოთხოვნის მიმღები სახელმწიფო მხედველობაში მიიღებს ყველა შესაბამის ფაქტორს, მაგრამ მხოლოდ ამ ფაქტორებით არ შემოიფარგლება:

(ა) მოთხოვნათა წარდგენის შესაბამისი თარიღები;

(ბ) მოთხოვნის წარმდგენი სახელმწიფოს ინტერესები, მათ შორის, ჩადენილი იქნა თუ არა დანაშაული მის ტერიტორიაზე და დაზარალებულთა და გადასაცემი პირის მოქალაქეობა და

(გ) სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსა და მოთხოვნის წარმდგენ სახელმწიფოს შორის შემდგომი გადაცემის შესაძლებლობა.

სტატუტის 90-ე მუხლის მე-7 აბზაცის მიხედვით, თუ მონაწილე სახელმწიფო, რომელიც ICC-ისგან მიიღებს მოთხოვნას პირის გადაცემის შესახებ და ასევე მიიღებს მოთხოვნას რომელიმე სხვა სახელმწიფოსგან იმავე პირის ექსტრადიციის შესახებ იმ ქმედებისათვის, რომელიც არ წარმოადგენს იმ დანაშაულის შემადგენლობას, რომლისთვისაც ICC მოითხოვს პირის გადაცემას:

(ა) მოთხოვნის მიმღები სახელმწიფო, თუ მას არ გააჩნია საერთაშორისო ვალდებულება, გადასცეს პირი მოთხოვნის წარმდგენ სახელმწიფოს, უპირატესობას ანიჭებს ICC-ის მოთხოვნას;

(ბ) მოთხოვნის მიმღები სახელმწიფო, თუ მას გააჩნია საერთაშორისო ვალდებულება, გადასცეს პირი მოთხოვნის წარმდგენ სახელმწიფოს, დაადგენს, პირი ICC-ის გადასცეს თუ მოთხოვნის წარმდგენ სახელმწიფოს. გადაწყვეტილების მიღებისას სახელმწიფო მხედველობაში იღებს საქმესთან დაკავშირებულ ყველა, მათ შორის სტატუტის 90-ე მუხლის მე-6 აბზაცით გათვალისწინებულ ფაქტორებს, მაგრამ მხოლოდ ამ ფაქტორებით არ შემოიფარგლება. იგი განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს ჩადენილი ქმედების ხასიათსა და სიმძიმეს.

სტატუტის 90-ე მუხლის მე-8 აბზაცის მიხედვით, როდესაც სტატუტით გათვალისწინებული შეტყობინების მიმართ სასამართლო მიიღებს გადაწყვეტილებას საქმის დაუშვებლობისა და შემდგომი ექსტრადიციის შესახებ მოთხოვნის წარმდგენი სახელმწიფოსათვის პირის გადაცემაზე უარს, მოთხოვნის მიმღები

სახელმწიფო სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს აცნობებს ამ გადანყვეტილების შესახებ.

სტატუტში კოლიზიური მოთხოვნები განისაზღვრება იმის მიხედვით, შემოსულია ისინი იმ სახელმწიფოს მხრიდან, რომელიც წარმოადგენს სტატუტის მონაწილეს, თუ არა მონაწილე სახელმწიფოს მხრიდან, იყო თუ არა გამოტანილი გადანყვეტილება საქმის დასაშვებობის ან დაუშვებლობის შესახებ, ეხება თუ არა კოლიზიური მოთხოვნა ერთსა და იმავე ფაქტობრივ გარემოებებს.

სტატუტის მონაწილე სახელმწიფოები ვალდებული არიან, შეატყობინონ ყველა დაინტერესებულ მხარეს და უპირატესობა მიანიჭონ ICC-ის მხრიდან შემოსულ მოთხოვნებს, როდესაც სასამართლო გამოიტანს განჩინებას საქმის დასაშვებობის შესახებ და მოთხოვნის წარმდგენი სახელმწიფო სტატუტის მონაწილეა (სტატუტის მუხ. 90-ე, აბზ. მე-2). თუ სასამართლო საქმის დასაშვებობის საკითხის განხილვის პროცესშია, შესაბამისი განჩინება გამოტანილი უნდა იქნეს დაჩქარებული წესით (სტატუტის მუხ. 90-ე, აბზ. მე-3). იმ შემთხვევაში, როდესაც სახელმწიფო საერთაშორისო ვალდებულებით დაკავშირებულია გადამცემის შესახებ სხვა სახელმწიფოსთან, რომელიც არ არის სტატუტის მონაწილე, როგორც წესი, დამოუკიდებლად წყვეტს საკითხს იმის შესახებ, გადასცეს მოცემული პირი ICC-ის თუ მოთხოვნის წარმდგენ სახელმწიფოს, რომელიც არ არის სტატუტის მონაწილე.

სტატუტის 90-ე მუხლის მე-6 და მე-7 აბზაცების შესაბამისად, მოთხოვნის მიმღებმა სახელმწიფომ ამასთან ერთად მხედველობაში უნდა მიიღოს ისეთი გარემოებები, როგორიცაა თხოვნის გაგზავნის შესაბამისი თარიღი, გადასაცემი პირისა და დაზარალებულების მოქალაქეობა და შემდგომი თანამშრომლობის შესაძლებლობა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსა და მოთხოვნის წარმდგენ სახელმწიფოს შორის.

სტატუტის მონაწილე სახელმწიფო ვალდებულია, უზრუნველყოს კოლიზიურ მოთხოვნებთან დაკავშირებული ყველა აღნიშნული ვალდებულების ასახვა ეროვნულ კანონმდებლობაში, სტატუტის შესაბამისად, იმის მითითებით, თუ ვის თხოვნას უნდა მიენიჭოს უპირატესობა ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში. ერთადერთ გამონაკლისს წარმოადგენს სიტუაცია, როდესაც სახელმწიფო უფლებამოსილია, თვითონ გადანყვიტოს, თუ ვის თხოვნას მიანიჭოს უპირატესობა. ყოველი ასეთი შემთხვევისათვის კანონმდებლობაში ფორმულირებული უნდა იყოს ვალდებულება ყველა შესაბამისი გარემოების განხილვის შესახებ, განსაკუთრებით ისეთი ფაქტორების შესახებ, რომლებიც გათვალისწინებულია სტატუტის 90-ე მუხლის მე-6 და მე-7 აბზაცებით. გარდა ამისა, სტატუტის მონაწილე სახელმწიფომ პროცესის ყველა ეტაპზე უნდა უზრუნველყოს კავშირი ICC-სთან, რათა სასამართლომ შეძლოს გამოიტანოს საფუძვლიანი გადანყვეტილება საქმის მიღების შესახებ და ასევე იმისთვის, რომ ფლობდეს ინფორმაციას, თუ რა სტადიაზეა საქმის დასაშვებობის საკითხის განხილვა.

2.10. სასამართლოსათვის გადასაცემი პირის ტრანსპორტირება

მონაწილე სახელმწიფოს ტერიტორიის გავლით

სტატუტის 89-ე მუხლის მე-3 აბზაცში დაწვრილებით არის მოწესრიგებული სხვა სახელმწიფოს მიერ ICC-სათვის გადაცემული პირის გადაყვანა საკუთარი ტერიტორიის გავლით, რითაც მინიმუმამდეა შემცირებული გადაცემის აღსრულების შეფერხების საშიშროება. პირი გადაყვანის მთელ პერიოდში რჩება პატიმრობაში. ამასთან, არ არის საჭირო არავითარი მოთხოვნა, როცა გადაყვანა ხდება საჰაერო ხომალდით და არ არის გათვალისწინებული დაშვება სატრანზიტო სახელმწიფოს ტერიტორიაზე. სხვა შემთხვევებში, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო ვალდებულია, წარადგინოს მოთხოვნა გადაყვანის შესახებ, რომელიც შეიცავს გადასაცემი პირის აღწერას, საქმის გარემოებების შინაარსს და სამართლებრივ კვალიფიკაციას, დაპატიმრებისა და გადაცემის მოთხოვნას. სატრანზიტო სახელმწიფოს ტერიტორიაზე გაუთვალისწინებელი დაშვების შემთხვევაში, გადასაცემი პირი რჩება პატიმრობაში, ამასთან, სასამართლოს აქვს დრო – 96 საათი, რათა წარადგინოს მოთხოვნა გადაყვანის შესახებ. თუ მოთხოვნა არ იქნა მიღებული ამ დროის განმავლობაში, მაშინ პირი უნდა გათავისუფლდეს. ეს საკითხი ზუსტად არ არის მოწესრიგებული, ბუნებრივია, გათავისუფლება არ გამოირიცხავს განმეორებით გადაცემის მოთხოვნის წარდგენას, სტატუტის 92-ე მუხლის მე-4 აბზაცის გამოყენებით.

ამრიგად, სტატუტის 89-ე მუხლის მე-3 აბზაცი ეხება საკითხს, რომელიც დაკავშირებულია თავის ტერიტორიაზე სხვა სახელმწიფოს მიერ ICC-სათვის გადასაცემი პირის ტრანსპორტირებასთან. აღნიშნული მუხლის შესაბამისად, მონაწილე სახელმწიფო, ეროვნული საპროცესო სამართლის ნორმების შესაბამისად, ნებას რთავს სხვა სახელმწიფოს მიერ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის გადაცემული პირის გადაყვანაზე საკუთარი ტერიტორიის გავლით, იმ შემთხვევის გარდა, როდესაც ამ სახელმწიფოს ტერიტორიით გადაყვანა ხელს უშლის ან აფერხებს გადაცემას. ამასთან, ხაზგასმულია, რომ ტრანზიტი ხორციელდება სახელმწიფოს ნებართვით, რომელიც გაცემულია საპროცესო კანონმდებლობის შესაბამისად.

ამასთან დაკავშირებით, სტატუტის მონაწილე სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს, რომ მისი ეროვნული კანონმდებლობით გათვალისწინებულ იქნეს ასეთი ტრანზიტი, სტატუტის დებულებების შესაბამისად.

2.11. თანამშრომლობის სხვა ფორმები და დებულებები,

რომლებიც საჭიროებს ეროვნულ დონეზე იმპლემენტაციას

სტატუტის 93-ე მუხლი ითვალისწინებს თანამშრომლობის ძირითადი ფორმების ჩამონათვალს სახელმწიფოსა და ICC შორის, ამ უკანასკნელის მიერ გამოძიების ჩატარებისას, როგორიცაა მოწმეთა დაცვა, ჩხრეკა, დაყადაღება, მტკიცებულებათა შეგროვება. თუმცა ეს ჩამონათვალი არ არის ამომწურავი.

როგორც ქვემოთ იქნება განხილული, ასეთი თანამშრომლობა შეიძლება დაიყოს სამ ძირითად მიმართულებად:

(1) თანამშრომლობა, დაკავშირებული საბუთებთან, ოქმებთან, ნივთმტკიცებებთან;

(2) თანამშრომლობა, რომელიც დაკავშირებულია მოწმეებთან, დაზარალებულთა ჩათვლით;

(3) თანამშრომლობა, დაკავშირებული ჩხრეკასა და დაყადაღებასთან.

თუ რომელიმე კონკრეტული ზომის მიღება დაუშვებელია მოთხოვნის მიმღები სახელმწიფოს ზოგადსამართლებრივი პრინციპების საფუძველზე, 93-ე მუხლის მე-3 აბზაცის თანახმად, ეს არ შეიძლება წარმოადგენდეს ICC-ის თხოვნაზე უარის თქმის საფუძველს და სახელმწიფომ ამ საკითხთან დაკავშირებით უნდა ჩაატაროს კონსულტაციები სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან.

არსებობს მხოლოდ ორი საფუძველი, რომელთა მითითებითაც სახელმწიფოს შეუძლია უარი უთხრას ICC-ს დახმარებაზე:

პირველი, როცა თხოვნა ეხება რაიმე საბუთის წარმოდგენას ან მტკიცებულების გადაცემას, რომელსაც კავშირი აქვს სახელმწიფოს ეროვნულ უსაფრთხოებასთან (სტატუტის მუხ. 93-ე, აბზ. მე-4). სტატუტის 72-ე მუხლში დაწვრილებითაა განხილული პროცედურა, რომელიც გამოიყენება იმ დროს, როცა საქმე ეხება ეროვნულ უსაფრთხოებას.

მეორე შემთხვევა, რის საფუძველზეც შეიძლება უარი ეთქვას ასეთ თხოვნას, მოცემულია სტატუტის 93-ე მუხლში. სტატუტის 93-ე მუხლის პირველი აბზაცის შესაბამისად, ყველა სხვა სახის დახმარების განევა, რომელიც არ არის გათვალისწინებული 93-ე მუხლის პირველი (ა)-(კ) აბზაცით, შესაძლოა მხოლოდ მაშინ, როდესაც ეს აკრძალული არ არის მოთხოვნის მიმღები სახელმწიფოს კანონმდებლობით. ასეთ შემთხვევაში სახელმწიფომ უნდა განიხილოს საკითხი იმის შესახებ, შესაძლებელია თუ არა დახმარების განევა კონკრეტულად განსაზღვრული პირობებით ან დახმარება შეიძლება გაწეულ იქნეს მოგვიანებით, ან რაიმე სხვა სახით (სტატუტის მუხ. 93-ე, აბზ. მე-5).

2.11.1. დახმარება საბუთებთან, ოქმებსა და ნივთმტკიცებებთან

დაკავშირებით

სისხლის სამართალწარმოებაში შეიძლება საჭირო გახდეს დიდი ოდენობის სხვადასხვა საგნის გამოყენება მტკიცებულებათა სახით. სტატუტის 93-ე მუხლის პირველი აბზაცის შესაბამისად, სახელმწიფოებმა ხელი უნდა შეუწყონ ასეთი საგნების ადგილმდებარეობის დადგენას, უნდა დააკმაყოფილონ მოთხოვნები ოქმებისა და საბუთების გადაცემის შესახებ, ოფიციალური ოქმებისა და საბუთების ჩათვლით, უნდა შეასრულონ მოთხოვნა მტკიცებულებათა შენახვაზე, უზრუნველყოფილ უნდა იქნეს დოკუმენტების ჩაბარება, სასამართლო დოკუმენტების ჩათვლით, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მხრიდან შესაბამისი თხოვნის არსებობისას. ეროვნულ სამართალდამცავ ორგანოებსა და

სხვა თანამდებობის პირებს შეიძლება ეთხოვოთ, რომ ICC-ის გაუნიონ დახმარება პირის იდენტიფიცირებაში, მისი ადგილმდებარეობის დადგენაში, ოქმების, დოკუმენტებისა და საგნების შენახვასა და წარმოდგენაში.

2.11.2. დახმარება დაზარალებულებსა და მოწმეებთან

დაკავშირებით

მონაწილე სახელმწიფოებმა უნდა უზრუნველყონ ხელისუფლების კომპეტენტური ორგანოების მიერ ICC-სათვის დახმარების განევა პირის იდენტიფიცირებასა და მისი ადგილმდებარეობის დადგენაში (სტატუტის მუხ. 93-ე, აბზ. პირველი „ა“). მონაწილე სახელმწიფოებმა უნდა დააკმაყოფილონ მოთხოვნები ისეთ საკითხებზე, როგორიცაა პირის დაკითხვა, რომლის მიმართაც მიმდინარეობს გამოძიება ან რომელზეც ხორციელდება ICC-ის ბრალმდებლის დევნა, რაც თავისთავად მოითხოვს დაკითხვის ჩატარებას კომპეტენტური პირებისა და პროკურატურის მიერ, უნდა დააკმაყოფილონ მოთხოვნა მტკიცებულებათა მოპოვებაზე, ფიცის ქვეშ მიღებული ჩვენების ჩათვლით, ხელი უნდა შეუწყონ მტკიცებულებათა შეგროვებას, ექსპერტიზის დასკვნის ჩათვლით, რაც საჭიროა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის.

თითოეული ამ დებულებათაგანი განხილულ უნდა იქნეს სტატუტის 55-ე მუხლთან ერთად, რომელშიც განმტკიცებულია პროცესის მონაწილეთა უფლებები გამოძიების მსვლელობისას.

სტატუტის 93-ე მუხლის პირველი (j) აბზაცის შესაბამისად, მონაწილე სახელმწიფოებმა უნდა უზრუნველყონ დაზარალებულებისა და მოწმეების დაცვა. ხელისუფლების კომპეტენტურმა ორგანოებმა ხელი უნდა შეუწყონ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს დაზარალებულებისა და მოწმეების დაცვაში. ასეთი დახმარება მოითხოვს სათანადო ზომების მიღებას მოწმეთა უსაფრთხოების მიზნით, მათი ფიზიკური კეთილდღეობის, ღირსებისა და პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობის უზრუნველსაყოფად.

სტატუტის 42-ე მუხლის მე-9 აბზაცის თანახმად, პროკურორი ნიშნავს მრჩეველებს, რომელთაც გააჩნიათ იურიდიული გამოცდილება ცალკეულ საკითხებზე, მათ შორის, სქესობრივი ძალადობის, გენდერული ძალადობისა და ბავშვთა წინააღმდეგ ძალადობის სფეროში. სტატუტის 43-ე მუხლის მე-6 აბზაცი ითვალისწინებს დაზარალებულთა და მოწმეთა დახმარების ჯგუფის შექმნას მათი უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად. სტატუტის შესაბამისად, სასამართლო იღებს შესაბამის ზომებს დაზარალებულთა და მოწმეთა უსაფრთხოების დაცვის, ფიზიკური და ფსიქიკური კეთილდღეობის, ღირსებისა და პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობისათვის.

2.11.3. დახმარება ჩხრეკის ჩატარებასა და ქონებაზე ყადაღის

დადებასთან დაკავშირებით

სტატუტის 93-ე მუხლის პირველი აბზაცის შესაბამისად, მონაწილე სახელმწიფოები უნდა ასრულებდნენ ICC-ის თხოვნას ჩხრეკის ჩატარებასა და ყადაღის დადებასთან დაკავშირებით, ასევე ადგილებისა და ობიექტების დათვალიერებას, მათ შორის ექსპუმიციის ჩატარებასა და სამარხების დათვალიერებას.

რომის სტატუტის რატიფიკაციიდან გამომდინარე, სახელმწიფოს შეიძლება წარმოეშვას მოქმედი კანონმდებლობის გადახედვის აუცილებლობა, რომელიც კრძალავს ცალკეული ობიექტების მონახულებასა და დათვალიერებას ან მათი სიმშვიდის დარღვევას სახელმწიფოს ტერიტორიაზე. ზოგიერთ ქვეყანაში სამარხების დათვალიერებამ შეიძლება გამოიწვიოს კულტურული და რელიგიური ხასიათის შემოფოთება. მონაწილე სახელმწიფოებმა უნდა გაითვალისწინონ, რა სახის დახმარება იქნება აუცილებელი მტკიცებულებათა შესანახად, როგორცაა, მაგალითად, ექსპუმირებული გვამის გაყინვა ან დანაშაულის იარაღის შენახვა.

მონაწილე სახელმწიფოებმა ასევე უნდა გაითვალისწინონ ჩხრეკისათვის ორდერების გაცემის პროცედურა, რათა კომპეტენტურ ორგანოებს შეეძლოთ ჩაატარონ ჩხრეკა და დააყადაღონ ქონება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს სახელით.

2.12. თხოვნის შესრულება, თანამშრომლობაზე უარის თქმა,

გადავადება და კონსულტაციები

რომის სტატუტი ადგენს, რომ მონაწილე სახელმწიფომ უნდა შეასრულოს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მოთხოვნა დახმარების თაობაზე თხოვნაში მითითებული წესით (სტატუტის მუხ. 99-ე). სახელმწიფოებმა კანონმდებლობით უნდა გაითვალისწინონ ასეთ მოთხოვნასთან დაკავშირებული პროცედურები.

შესაძლოა, ეროვნული კანონმდებლობით აიკრძალოს რაიმე ფორმით თანამშრომლობა. ასეთ შემთხვევაში სახელმწიფომ დაუყოვნებლივ უნდა ჩაატაროს კონსულტაცია ICC-სთან, როგორც ეს გათვალისწინებულია სტატუტის 93-ე მუხლის მე-3 აბზაცით.

თუ ამავე მუხლის პირველი აბზაცის შესაბამისად წარდგენილ მოთხოვნაში ასახული დახმარების ცალკეული ღონისძიებების გატარება აკრძალულია მოთხოვნის მიმღებ სახელმწიფოში არსებული ზოგადი გამოყენების ძირითადი სამართლებრივი პრინციპით, მოთხოვნის მიმღები სახელმწიფო დაუყოვნებლივ მოითხოვს ICC-სთან ამ საკითხის გადანყვეტის მიზნით. თათბირის დროს განხილულ უნდა იქნეს საკითხი იმის თაობაზე, შეიძლება თუ არა დახმარების განეჭვადება ფორმით ან რაიმე პირობებით. თუ კონსულტაციის შედეგად საკითხი ვერ იქნა გადანყვეტილი, სასამართლო, საჭიროებისამებრ, ცვლილებებს შეიტანს მოთხოვნაში.

თანამშრომლობაზე თხოვნის დაუყოვნებლივ შესრულება შეიძლება შეუძლე-

ბელი იყოს ასევე სხვა გამოძიების ჩატარებასა და სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელებასთან დაკავშირებით, თუ მოთხოვნის დაუყოვნებელი შესრულება ხელს შეუშლის მის განხორციელებას. ასეთ შემთხვევაში სახელმწიფოს შეუძლია გადაავადოს თხოვნის შესრულება (სტატუტის 94-ე მუხლი).

თუ მოთხოვნის დაუყოვნებელი შესრულება ხელს შეუშლის მიმდინარე გამოძიებას ან სისხლისსამართლებრივ დევნას, რომელიც განსხვავდება იმ გამოძიებისა ან სისხლისსამართლებრივი დევნისაგან, რომელსაც მოთხოვნა ეხება, მოთხოვნის მიმღებ სახელმწიფოს შეუძლია გადაავადოს მოთხოვნის შესრულება ICC-სთან შეთანხმებული ვადით. თუმცა, გადავადება არ უნდა აღემატებოდეს მოთხოვნის მიმღებ სახელმწიფოში სათანადო გამოძიების ან სისხლისსამართლებრივი დევნის დასრულების დროს. გადავადების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებამდე, მოთხოვნის მიმღებმა სახელმწიფომ უნდა განიხილოს საკითხი იმის თაობაზე, შესაძლებელია თუ არა დახმარების განევა დაუყოვნებლივ, გარკვეული პირობებით.

გარდა ამისა, მოთხოვნის შესრულების გადავადებას შეიძლება ადგილი ჰქონდეს საქმის დასაშვებობის საკითხის განხილვისას. სტატუტის 72-ე მუხლის შესაბამისად კი, მონაწილე სახელმწიფოს შეუძლია უარი თქვას მოთხოვნაზე დახმარების შესახებ, მთლიანად ან ნაწილობრივ, როდესაც მოთხოვნა ეხება ისეთი დოკუმენტების წარდგენას ან მტკიცებულებების გახსნას, რომლებიც ეხება მის ეროვნულ უსაფრთხოებას. თუმცა ასეთ შემთხვევაში სახელმწიფო ვალდებულია განიხილოს საკითხი, შეუძლია თუ არა მან გაუწიოს სასამართლოს დახმარება სხვა ფორმით ან გარკვეული პირობების დაცვით. დახმარებაზე უარის თქმა, რაც თავისთავად განსაკუთრებულ ზომას წარმოადგენს, უნდა იყოს დასაბუთებული და წარედგინოს ICC-ის პროკურორს.

თანამშრომლობაზე უარის თქმა შეიძლება, თუ საქმე ეხება დოკუმენტების გამჟღავნებას, რომლებიც მიღებულია მესამე პირებისაგან კონფიდენციალურობის დაცვის პირობით. ამასთან დაკავშირებით, სახელმწიფოებმა ეროვნულ კანონმდებლობაში უნდა გაითვალისწინონ სასამართლოს შეტყობინებისა და მასთან კონსულტაციის პროცედურა. დაბოლოს, თანამშრომლობაზე უარის თქმის საფუძვლად შეიძლება მიჩნეულ იქნეს ზემოთ განხილულ 98-ე მუხლში მოცემული პირობები, სახელმწიფოს მიერ საერთაშორისო სამართლის ვალდებულებების გათვალისწინებით გაცემულ იმუნიტეტთან დაკავშირებით.

2.13. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსა და სახელმწიფოს თანამშრომლობა

როგორც წესი, თხოვნა თანამშრომლობის შესახებ მომდინარეობს ICC-სგან. თუმცა შესაძლებელია, არსებობდეს სიტუაცია, როდესაც სახელმწიფოსთვის აუცილებელია რაიმე ინფორმაციის მიღება თვით სასამართლოსაგან. სტატუტის 93-ე მუხლის მე-10 (ა) აბზაცის შესაბამისად, სახელმწიფოს შეუძლია თხოვნით მიმართოს ICC-ის თანამშრომლობის თაობაზე გამოძიების ან სისხლისსამართლებრივი დევნის შესახებ იმ ქმედებებზე, რომლებიც ექცევა სტატუტის იურისდიქციაში, ან სხვა ქმედებებზე, რომლებიც ითვლება სერიოზულ დანაშაულად ამ

სახელმწიფოს ეროვნული კანონმდებლობით.

სტატუტის 93-ე მუხლის მე-10 (ა) აბზაცის მიხედვით, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შეუძლია, მოთხოვნის საფუძველზე, ითანამშრომლოს და დახმარება გაუწიოს მონაწილე სახელმწიფოს იმ ქმედების გამოძიებაში ან სისხლისსამართლებრივ დევნაში, რომელიც შეადგენს ICC-ის იურისდიქციაში შემავალ ან მოთხოვნის წარმდგენი სახელმწიფოს ეროვნული სამართლით გათვალისწინებულ მძიმე დანაშაულს.

ამ დებულებიდან გამომდინარე, სტატუტის მონაწილე სახელმწიფოებს შეუძლიათ გაითვალისწინონ ეს შესაძლებლობა შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში.

IX თავი

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობის კონსტიტუციური ხასიათის პრობლემები

1. შესავალი

საქართველოს სინამდვილეში რომის სტატუტის რატიფიკაციისათვის მთავარი იყო კონსტიტუციური ხასიათის დაბრკოლებების აღმოფხვრა, ვინაიდან თვით კონსტიტუციის მე-6 მუხლიდან გამომდინარე, საქართველოს კონსტიტუცია, რომელიც მიღებულია 1995 წლის 24 აგვისტოს, უზენაესი კანონია, რომელიც ყველა სხვა სამართლებრივ აქტზე, მათ შორის, საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებაზე მაღლა დგას. საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებას კი, მისი რატიფიკაციის შემთხვევაში, უპირატესი იურიდიული ძალა აქვს ყველა სხვა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების მიმართ. აქედან გამომდინარე, სტატუტის საქართველოს კონსტიტუციასთან შესაბამისობის შემთხვევაში მისი რატიფიკაციისათვის ყოველგვარი შიდასახელმწიფოებრივი ბარიერი მოიხსნებოდა.

ზოგადად, სტატუტის რატიფიკაციის პროცესში მსჯელობა იყო იმაზე, სტატუტის ზოგიერთი დებულება ხომ არ ეწინააღმდეგებოდა სახელმწიფოს კონსტიტუციურ დებულებებს სახელმწიფოს მეთაურის ან სხვა მაღალი სახელმწიფო თანამდებობის პირთა იმუნიტეტთან დაკავშირებით, ასევე ხომ არ წარმოიშობოდა პრობლემები ისეთ საკითხთან მიმართებაში, როგორიცაა საკუთარი მოქალაქის გადაცემა და ა.შ.

საქართველოში სახელმწიფოს კონსტიტუციასთან სტატუტის შესაბამისობის შეფასებისას მხედველობაში იქნა მიღებული ის ფასეულობები, რის საფუძველზეც და რა მიზნითაც იქნა მიღებული სტატუტი, კერძოდ, საერთაშორისო მართლმსაჯულების განხორციელება და მსოფლიო საზოგადოების ერთიანი ძალისხმევით სწრაფვა ადამიანის უფლებათა დაცვისა და საშინელი უკანონოებების აღმოფხვრისაკენ. უმრავლეს სახელმწიფოთა კონსტიტუცია შექმნილია ასეთი სულისკვეთებით. სწორედ ეს იყო სახელმძღვანელო პრინციპი კონსტიტუციის დებულებებსა და სტატუტის ნორმებს შორის ყველა შესაძლო შეუსაბამობის აღმოსაფხვრელად. თუმცა კონსტიტუციის იმ ნაწილში, რომელიც ეხება იმუნიტეტს, ცვლილების შეტანა ყველაზე ადვილი პასუხია კითხვაზე, რომელიც შეიძლება წარმოიშვას სტატუტის რატიფიკაციასთან დაკავშირებით. პოლიტიკური და პროცედურული თვალსაზრისით, ეს საკმაოდ პრობლემატურია ყველა ქვეყანაში. იგივე შეეხება საკმაოდ გავრცელებულ საკონსტიტუციო დებულებას საკუთარი მოქალაქის გადაცემის შესახებ.

აღსანიშნავია, რომ საქართველოში კონსტიტუციის შეცვლის გარეშე, მისი ინტერპრეტაციის გზით მოხდა კონსტიტუციური ხასიათის წინააღმდეგობების აღმოფხვრა, იმდენად, რამდენადაც მიჩნეულ იქნა, რომ კონსტიტუციის ცალკეული მუხლების შინაარსი ისეა ჩამოყალიბებული, რომ ისინი არ ეწინააღმდეგებიან სტატუტის ცალკეულ დებულებებს.

2. იმუნიტატთან დაკავშირებული პრობლემები

ტრადიციულად, სახელმწიფო და დიპლომატიური იმუნიტეტები და სხვა პრივილეგიები შესაძლოა, გამოყენებულ იქნეს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობაზე უარის თქმის ან შეზღუდვის საფუძველად. თანამშრომლობაზე უარის თქმის ან შეზღუდვის დასაბუთება უფრო მეტად საკამათო გახდა ბოლო წლებში, როცა საქმე ეხება იმ პირთა დასჯას, რომლებმაც ჩაიდინეს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციას დაქვემდებარებული საერთაშორისო დანაშაული.

საქართველოში სტატუტის რატიფიკაციის პროცესში დისკუსია გაიმართა კონსტიტუციის იმ ნაწილის შესახებ, რომელიც ეხება სახელმწიფოს მეთაურისა და სხვა მაღალი თანამდებობის პირთა იმუნიტეტს. გათვალისწინებულ იქნა ის გარემოება, რომ ევროპის სახელმწიფოთა დიდმა ნაწილმა დაასკვნა შესწორების აუცილებლობის არარსებობის შესახებ, იმის საფუძველზე, რომ სახელმწიფოს მეთაური, რომელიც ჩაიდენს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციით გათვალისწინებულ დანაშაულს, საკუთარ თავს დააყენებს კონსტიტუციის ფარგლებს გარეთ. განხილულ იქნა ასევე ის ვარიანტი, რომ, თუ აუცილებელია კონსტიტუციის შეცვლა, ეს მომხდარიყო ზოგადი შესწორების შეტანით, რომელიც ერთდროულად შეეხებოდა რიგ საკითხებს. ამასთან, განხილულ იქნა საკითხის გადაწყვეტის საფრანგეთისეული ვარიანტი.

საფრანგეთის კონსტიტუციის 68-ე მუხლის შესაბამისად, რესპუბლიკის პრეზიდენტი, მთავრობის წევრები და პარლამენტარები სარგებლობენ იმუნიტეტით. საკონსტიტუციო საბჭოს დასკვნის თანახმად, მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება სტატუტის რატიფიცირების შესახებ კონსტიტუციაში შესაბამისი ცვლილებების შეტანით (მუხ. 53-ე), რომლის მიხედვითაც, რესპუბლიკას შეუძლია ცნოს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქცია 1998 წლის 18 ივლისის ხელშეკრულების შესაბამისად. თუმცა მოცემული დებულება მოითხოვს შემდგომ განმარტებას. ის განსაზღვრავს, რომ საფრანგეთის ხელისუფლება უფლებამოსილია ითანამშრომლოს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან, მიუხედავად იმ საკონსტიტუციო ნორმებისა, რომლებიც შესაძლოა ასეთი თანამშრომლობის დაბრკოლებად იქცნენ.

უფრო სრულყოფილად და მისაღებად მიჩნეულ იქნა *ლუქსემბურგის* საკონსტიტუციო ცვლილების ტექსტი. საბოლოოდ კი საქართველოში კონსტიტუციური ცვლილებების გარეშე მოხდა სტატუტის რატიფიკაცია, რადგან ჩაითვალა, რომ იმუნიტეტის საკითხთან დაკავშირებით საქართველოს კონსტიტუცია არ საჭიროებს აუცილებელ ცვლილებას. საქართველოს კონსტიტუციის 75-ე მუხლი არ ითვალისწინებს საქართველოს პრეზიდენტის აბსოლუტურ ხელშეუხებლობას, არამედ შესაძლებელია იმპიჩმენტის წესით მისი გადაყენება და სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის დაკისრება. მართალია, ეს ხდება იმპიჩმენტის რთული პროცედურის გავლით, მაგრამ ის იცავს სახელმწიფოს მეთაურს, აუცილებლობის შემთხვევაში კი, ქვეყნის უმაღლესი წარმომადგენლობითი ორგანო იღებს გადაწყვეტილებას იმუნიტეტთან დაკავშირებით. თუ იმპიჩმენტის პროცედურა ვერ განხორციელდა, ასეთ შემთხვევაში საქართველოს პრეზიდენტის ან კონსტი-

ტუციით გათვალისწინებული სხვა მაღალი საჯარო თანამდებობის პირებისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრების შესაძლებლობას, შიდასახელმწიფოებრივი სასამართლო ორგანოების მეშვეობით, საქართველოს კონსტიტუცია არ უშვებს, ხოლო მისი გადაცემის შესაძლებლობას სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის პირდაპირ არ კრძალავს. ამასთან, საქართველოს კონსტიტუცია კრძალავს საქართველოს პრეზიდენტისათვის წარდგენილი ბრალდების პარლამენტში განხილვას და გადანყევილების მიღებას საგანგებო და საომარი მდგომარეობის ან ომის დროს, თუმცა სწორედ ასეთი მდგომარეობის დროს ხდება ხშირად სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციაში შემავალი დანაშაულის ჩადენა, მაგრამ ასეთი მდგომარეობის დროს მისი გადაცემის შესაძლებლობა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის პირდაპირ არ არის აკრძალული.

საქართველოს კონსტიტუცია საქართველოს პრეზიდენტისა და ზოგიერთი სხვა მაღალი სახელმწიფო თანამდებობის პირისათვის ითვალისწინებს შიდასახელმწიფოებრივ იმუნიტეტს. ზოგიერთი მაღალი თანამდებობის პირისათვის იმუნიტეტი გათვალისწინებულია კანონებით. კონსტიტუციითა და კანონმდებლობით გათვალისწინებული ხელშეუხებლობა წარმოადგენს დაბრკოლებას ასეთი თანამდებობის პირების მიმართ სისხლისსამართლებრივი დევნისა და მართლმსაჯულების განხორციელებისათვის. ამასთან, აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ არც ერთ სახელმწიფო თანამდებობის პირს, თვით პრეზიდენტსაც კი, არა აქვს აბსოლუტურად გარანტირებული ხელშეუხებლობა, რაც კარგი წინაპირობა იყო იმისათვის, რომ რომის სტატუტთან შეერთება მომხდარიყო საქართველოს კონსტიტუციის აუცილებელი ცვლილების გარეშე, თუმცა შესაძლებელი იყო *ლუქსემბურგის* გამოცდილების გაზიარება.

საქართველოს პრეზიდენტი არის საქართველოს სახელმწიფოს მეთაური. იგი სარგებლობს იმუნიტეტით. საქართველოს კონსტიტუციის 75-ე მუხლის შესაბამისად, საქართველოს პრეზიდენტი ხელშეუვალია. თანამდებობაზე ყოფნის დროს არ შეიძლება მისი დაპატიმრება ან სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მიცემა. ამასთან, ეს ხელშეუხებლობა არ არის აბსოლუტური ხასიათის. პრეზიდენტის მიერ კონსტიტუციის დარღვევის ან მის ქმედებაში დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნების არსებობის შემთხვევაში, პარლამენტი კონსტიტუციის 63-ე მუხლითა და კანონით დადგენილი წესით შეუძლია თანამდებობიდან გადააყენოს პრეზიდენტი, თუ აღნიშნული დარღვევა ან დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნების არსებობა დადასტურებულია საკონსტიტუციო სასამართლოს დასკვნით.

ამასთან, გათვალისწინებულია რთული საიმპიჩმენტო პროცედურა. საქართველოს კონსტიტუციის 63-ე მუხლის შესაბამისად, 75-ე მუხლით გათვალისწინებულ შემთხვევებში იმპიჩმენტის წესით საქართველოს პრეზიდენტის თანამდებობიდან გადაყენების საკითხის აღძვრის უფლება აქვს პარლამენტის სრული შემადგენლობის არანაკლებ ერთ მესამედს. საკითხი დასკვნისათვის გადაეცემა საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს. თუ საკონსტიტუციო სასამართლომ თავისი დასკვნით დაადასტურა პრეზიდენტის ქმედებაში დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნების არსებობა ან კონსტიტუციის დარღვევა, პარ-

ლამენტი დასკვნის წარდგენიდან არა უგვიანეს 15 დღისა განიხილავს და კენჭს უყრის პრეზიდენტის იმპიჩმენტის წესით თანამდებობიდან გადაყენების საკითხს. პრეზიდენტი იმპიჩმენტის წესით თანამდებობიდან გადაყენებულად ჩაითვლება, თუ ამ გადაწყვეტილებას მხარი დაუჭირა პარლამენტის სრული შემადგენლობის არანაკლებ ორმა მესამედმა. თუ 15 დღის ვადაში პარლამენტმა არ მიიღო გადაწყვეტილება, იმავე საკითხზე იმპიჩმენტის პროცედურის დაწყება დაუშვებელია. დაუშვებელია პრეზიდენტის იმპიჩმენტის პროცედურის განხორციელება საგანგებო ან საომარი მდგომარეობის დროს.

იმპიჩმენტის წესით თანამდებობიდან პრეზიდენტის გადაყენების შემთხვევაში შეიძლება მის მიმართ განხორციელდეს სისხლისსამართლებრივი დევნა და მართლმსაჯულება.

მაშასადამე, საქართველოს პრეზიდენტის იმპიჩმენტის წესით თანამდებობიდან გადაყენება საქართველოს კონსტიტუციით დამოკიდებულია საქართველოს პარლამენტის ნებასა და საკონსტიტუციო სასამართლოს დასკვნაზე. თუ პარლამენტმა საქართველოს კონსტიტუციაში მოცემული პროცედურით საქართველოს პრეზიდენტს არ მოუხსნა იმუნიტეტი, იგი ხელშეუხებელია მისი თანამდებობრივი უფლებამოსილების პერიოდში.

კონსტიტუციის დარღვევის ან დანაშაულის ჩადენისათვის იმპიჩმენტის წესით უზენაესი სასამართლოს თავმჯდომარის, მთავრობის წევრების, სახელმწიფო აუდიტის სამსახურის გენერალური აუდიტორისა და ეროვნული ბანკის საბჭოს წევრების გადაყენების საკითხის აღძვრის უფლება აქვს პარლამენტის სრული შემადგენლობის არანაკლებ ერთ მესამედს. საკონსტიტუციო სასამართლოს დასკვნის მიღების შემდეგ, რომლითაც დადასტურდება დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნების არსებობა ან კონსტიტუციის დარღვევა, სრული შემადგენლობის უმრავლესობით პარლამენტი უფლებამოსილია თანამდებობიდან გადააყენოს დასახელებული თანამდებობის პირები.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ გენოციდის დანაშაულის თავიდან აცილებისა და დასჯის შესახებ 1948 წლის 9 დეკემბრის კონვენცია⁷⁶ მე-4 მუხლში ადგენს, რომ ნებისმიერი პირი, რომელმაც ჩაიდინა გენოციდი ან მე-3 მუხლში ჩამოთვლილი ნებისმიერი ქმედება, სისხლისსამართლებრივ დასჯადობას ექვემდებარება იმისა და მიუხედავად, იგი წარმოადგენს კონსტიტუციით ხელშეუხებელ თანამდებობის პირს, ნებისმიერ სახელმწიფო მოხელეს თუ სხვა ფიზიკურ პირს.

საქართველოს კონსტიტუცია და კანონი ითვალისწინებს იმპიჩმენტის რთულ პროცედურას, რომელიც დამოკიდებულია არა მარტო სასამართლოს გადაწყვეტილებაზე, არამედ სხვადასხვა პოლიტიკური ძალის პოლიტიკურ ნებაზე, რომელიც პარლამენტშია წარმოდგენილი. შესაძლებელია, ხშირ შემთხვევაში ეს პროცედურა წარუმატებლად დასრულდეს. ასეთ შემთხვევაში, როცა საქმე ეხება პირის სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის გადაცემას, კონსტიტუცია და კანონი არავითარ გამონაკლისს არ ითვალისწინებს. ექსპერტები განსაკუთრებით აღნიშნავენ იმ გარემოებას, რომ კონსტიტუციისა და კანონის აკრძალვა იმპიჩმენტის საკითხის საქართველოს პარლამენტში განხილვისა

⁷⁶ საქართველომ მისი რატიფიკაცია მოახდინა 1993 წლის 11 ნოემბერს.

და გადაწყვეტილების მიღების თაობაზე საგანგებო და საომარი მდგომარეობის ან ომიანობის დროს, წარმოადგენს გარკვეულ დაბრკოლებას სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობის თვალსაზრისით. ასეთი ბრალდების განხილვას პარლამენტი იწყებს საგანგებო და საომარი მდგომარეობის ან ომის დამთავრების შემდეგ. სწორედ ასეთი მდგომარეობის დროს შეიძლება ჩადენილ იქნეს საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციაში შემავალი დანაშაულებრივი ქმედებები. ამ შემთხვევაშიც, როცა საქმე ეხება პირის სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის გადაცემას, კონსტიტუცია და კანონი არაერთარ გამოწვევას არ ითვალისწინებს.

იმუნიტეტის საკითხთან დაკავშირებით საქართველოში განიხილებოდა ორი შესაძლო ვარიანტი, რომელიც შეიძლებოდა საქართველოში ამ პრობლემის გადაჭრის საფუძველი გამხდარიყო: კონსტიტუციის ინტერპრეტაცია ან კონსტიტუციის შეცვლა. საბოლოოდ გაიმარჯვა პირველმა პოზიციამ, რომლის მიხედვითაც, სტატუტის ნორმებიდან გამომდინარე, საქართველოს კონსტიტუცია ცვლილებებსა და დამატებებს იმუნიტეტის საკითხთან დაკავშირებით აუცილებლობით არ საჭიროებდა. საქართველომ გაიზიარა კონსტიტუციის იმდაგვარი ინტერპრეტაცია, რომ იგი არ ეწინააღმდეგება რომის სტატუტის დებულებებს, როგორც ეს მოიმოქმედა მრავალმა ევროპულმა ქვეყანამ, რითაც თავიდან აიცილა კონსტიტუციის გადასინჯვის რთული და შრომატევადი პროცედურა.

ამ პოზიციას საფუძვლად დაედო ის არგუმენტაცია, რომ კონსტიტუცია არ ითვალისწინებს არც ერთი თანამდებობის პირის აბსოლუტურ ხელშეუხებლობას. წარუმატებელი იმპიჩმენტის დროს ან საგანგებო და საომარი მდგომარეობის, ან ომის დროს, მართალია, შეუძლებელი იქნება სისხლისსამართლებრივი დევნისა და მართლმსაჯულების განხორციელება შიდასახელმწიფოებრივი ორგანოების მეშვეობით, მაგრამ, კომპლემენტარულობის პრინციპიდან გამომდინარე, რაც გათვალისწინებულია სტატუტის მე-17 მუხლით, შესაძლებელი იქნება გადაცემა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის, ვინაიდან სახელმწიფოს არ შეუძლია განახორციელოს თავისი იურისდიქცია.

ასევე მომხრეები ჰყავდა ლუქსემბურგის გამოცდილებას, რომლის მიხედვითაც, კონსტიტუციაში შეიძლებოდა შეტანილიყო შემდეგი შინაარსის ზოგადი დებულება:

„საქართველოს კონსტიტუციის დებულებები ხელს არ უშლის 1998 წლის 18 ივლისის ხელმოწერილი სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდების რატიფიკაციას და მის საფუძველზე წარმოშობილი ვალდებულებების შესრულებას ამავე წესდებით გათვალისწინებული პირობების შესაბამისად“; ან

„საქართველო ცნობს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციას „სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდების“ შესაბამისად, რომელიც ხელმოწერილია 1998 წლის 18 ივლისს და მისი რატიფიკაციით აღიარებს, რომ ამ საერთაშორისო ხელშეკრულების არც ერთი ნორმა არ არის წინააღმდეგობაში საქართველოს კონსტიტუციასთან“.

ასეთი ტექსტობრივი ფორმულირებით თავიდან იქნებოდა აცილებული ნებისმიერი შეუთავსებლობა საქართველოს კონსტიტუციასა და რომის სტატუტს შორის.

ასეთი ზოგადი ხასიათის დებულება შესაძლებელი იყო დამატებოდა საქართველოს კონსტიტუციის მე-6 მუხლს, რომელიც აღიარებს საქართველოს კონსტიტუციის უზენაესობას.⁷⁹⁷

საქართველოს კონსტიტუციის მე-6 მუხლში მოცემულია სამართლებრივი აქტების იერარქია საქართველოს ნორმატიული აქტების სისტემაში. კერძოდ, რა ადგილი უჭირავს საქართველოს კონსტიტუციას ამ იერარქიაში. თუ საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს მივიჩნევთ ე.წ. ბუნებითი სამართლის ნორმებად, მაშინ მათ შეიძლება მიენიჭოთ უპირატესობა ე.წ. პოზიტიურ სამართალთან, მათ შორის, კონსტიტუციასთან მიმართებაშიც კი. ეს არის სამართლის ფილოსოფიის საკითხი, რომელიც კონსტიტუციის ინტერპრეტაციის გზით უნდა გადაწყდეს.

3. საკუთარი მოქალაქის გადაცემასთან დაკავშირებული პრობლემები

მრავალ სახელმწიფოში აკრძალულია საკუთარი მოქალაქის გადაცემა სხვა ქვეყნისათვის. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის გადაცემაზე უარის თქმა, დაფუძნებული იმაზე, რომ პირი არის მოთხოვნის მიმღები სახელმწიფოს მოქალაქე, მნიშვნელოვნად შეზღუდავდა ამ სასამართლოს იურისდიქციას, რომელიც მას მონაწილე სახელმწიფოთა მიერ მინიჭებული აქვს რომის სტატუტის შესაბამისად. მართლაც, ICC შეძლებდა განეხორციელებინა თავისი იურისდიქცია მხოლოდ იმ პირთა მიმართ, რომლებიც არიან მესამე სახელმწიფოს მოქალაქეები, თუ მოთხოვნის მიმღები ყველა სახელმწიფო უარს იტყოდა თავისი მოქალაქის გადაცემაზე.

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან სრულყოფილი თანამშრომლობის უზრუნველსაყოფად საჭირო იყო, აღნიშნულ აკრძალვას ხელი არ შეეშალა პირის ამ სასამართლოსათვის გადაცემისათვის. ამისათვის ევროპის ზოგიერთ ქვეყანაში საჭირო გახდა მოქმედი კანონმდებლობისა და ზოგჯერ კონსტიტუციის შეცვლა⁷⁹⁸, მაგრამ ეს არ გახდა მრავალ ქვეყანაში აუცილებელი. საკითხის გადაწყვეტის სხვა ვარიანტებს შორის ყოველთვის განიხილებოდა კან-

⁷⁹⁷ საქართველოს კონსტიტუციის მე-6 მუხლის სიტყვასიტყვითი ჟღერადობა ასეთია:

„1. საქართველოს კონსტიტუცია სახელმწიფოს უზენაესი კანონია. ყველა სხვა სამართლებრივი აქტი უნდა შეესაბამებოდეს კონსტიტუციას.

2. საქართველოს კანონმდებლობა შეესაბამება საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს. საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებას ან შეთანხმებას, თუ იგი არ ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას, კონსტიტუციურ შეთანხმებას, აქვს უპირატესი იურიდიული ძალა შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტების მიმართ“.

⁷⁹⁸ მაგალითად, გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში განხორციელდა აუცილებელი საკონსტიტუციო ცვლილება საკუთარი მოქალაქის გადაცემასთან დაკავშირებით, კერძოდ, შეიცვალა გერმანიის ძირითადი კანონის მე-16 მუხლი, რომელიც არ კრძალავს საკუთარი მოქალაქის გადაცემას საერთაშორისო სასამართლოებისა და ევროპის კავშირის წევრი სახელმწიფოებისათვის.

ონის განმარტება, რომლის შესაბამისად მოცემული აკრძალვა არ ვრცელდება პირის ICC-სთვის გადაცემაზე (მაგალითად, ექსტრადიციასა და გადაცემას შორის განსხვავების გამო, ან რომის სტატუტის პრიორიტეტის მიზეზით, რომელიც ეროვნულ კანონმდებლობაზე მალა მდგომ საერთაშორისო ხელშეკრულებას წამოადგენს და ა.შ.); სპეციალური ნორმის მიღება, რომელიც გადაცემის ნებას იძლევა; მითითება იმაზე, რომ მოცემული პირი სასჯელის მოსახდელად დაუბრუნდება იმ ქვეყანას, რომლის მოქალაქეც არის და ა.შ.

ამრიგად, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან მიმართებაში გამორიცხულად შეიძლება ჩაითვალოს მოქალაქეობის არგუმენტზე აპელირება. ეს იქნებოდა სტატუტის მე-12 მუხლის მე-2 (b) აბზაცის საწინააღმდეგო, რომლის მიხედვითაც, ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოს მოქალაქეობა არის ერთ-ერთი მომენტი სასამართლოს იურისდიქციის აღიარებისათვის. ასეთი არგუმენტით სასამართლოს იურისდიქციის ერთ-ერთ ძირითად დასაყრდენს საფუძველი გამოეცლებოდა. თუ თითოეული მონაწილე სახელმწიფო აღიარებდა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციას მხოლოდ სხვა ქვეყნის მოქალაქეებისათვის, მაგრამ არ აღიარებდა საკუთარი მოქალაქეების მიმართ, მაშინ ამ სასამართლოს თითქმის არავითარი იურისდიქცია არ ექნებოდა.⁷⁹⁹

საქართველოს კონსტიტუცია სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის საკუთარი მოქალაქის გადაცემასთან დაკავშირებით არავითარ წინააღმდეგობას არ შეიცავს. საქართველოს კონსტიტუციის მე-13 მუხლის პირველი პუნქტის თანახმად, საქართველო ფარველობს თავის მოქალაქეს განურჩევლად მისი ადგილსამყოფელისა. ამავე მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად, მოქალაქეობის ჩამორთმევა დაუშვებელია. მე-13 მუხლის მე-4 პუნქტი ადგენს: „საქართველოს მოქალაქის უცხო სახელმწიფოსათვის გადაცემა დაუშვებელია, გარდა საერთაშორისო ხელშეკრულებით გათვალისწინებული შემთხვევებისა. გადანაცვტილება მოქალაქის გადაცემის შესახებ შეიძლება გასაჩივრდეს სასამართლოში“.

მაშასადამე, საქართველოს კონსტიტუცია კრძალავს საკუთარი მოქალაქის გადაცემას უცხო სახელმწიფოსათვის და არა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის, რომელიც შეიქმნა ასევე საქართველოს მონაწილეობით. ამასთან, უშვებს ასეთი გადაცემის შესაძლებლობას საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ შემთხვევებში. საერთაშორისო სასამართლოსთან მიმართებაში საქმე არა გვაქვს უცხო სახელმწიფოსთვის გადაცემასთან. გარდა ამისა, ეს გადაცემა შეიძლება მოხდეს საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებიდან – რომის სტატუტიდან გამომდინარე, რის გამოც კონსტიტუციური ხასიათის პრობლემა არ წარმოიშობა.

⁷⁹⁹ ამ პრობლემის გადანაცვტის დროს საქართველოში განხილულ იქნა შვეიცარიის გამოცდილება, რომელმაც ფედერალური საკანონმდებლო გადანაცვტილების დონეზე, რაც შეეხებოდა თანამშრომლობას ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის საერთაშორისო დროებით ტრიბუნალებთან, გადანაცვტა, რომ შვეიცარიის მოქალაქე შეიძლება დასასჯელად გადაეცეს საერთაშორისო სასამართლოს უშიშესი დანაშაულების ჩადენისათვის. გადაცემის პარალელურად არსებობს *ad hoc* ტრიბუნალების ვალდებულება, პროცესის დამთავრების შემდეგ შვეიცარიის მოქალაქეების სასჯელის მოსახდელად უკან დაბრუნების თაობაზე.

4. სასჯელის ზომასთან დაკავშირებული პრობლემები

რომის სტატუტის 77-ე მუხლის შესაბამისად, სასჯელის ერთ-ერთ სახედ შეიძლება გამოყენებული იყოს უვადო პატიმრობა. ამავდროულად, ამა თუ იმ სახელმწიფოს ეროვნული კანონმდებლობა შესაძლოა ითვალისწინებდეს თავისუფლების აღკვეთის შეფარდების შესაძლებლობას მხოლოდ განსაზღვრული ვადით. აღნიშნული გარემოება შეიძლება დაბრკოლებად იქცეს პირის სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის გადასაცემად. საერთაშორისო სასამართლოსთან სრულყოფილი თანამშრომლობის უზრუნველსაყოფად ასეთმა სახელმწიფოებმა ამ საკითხთან მიმართებაში კანონმდებლობა უნდა მოიყვანონ სტატუტთან შესაბამისობაში. მაგალითად, სანქციის სახით უნდა დაანესონ უვადო თავისუფლების აღკვეთა იმ დანაშაულებზე, რომლებიც შედის ICC-ის იურისდიქციაში, ან დაუშვან გამონაკლისი უვადო პატიმრობის არგამოყენების პრინციპიდან, როცა საუბარია ამ კატეგორიის დანაშაულებზე. ამასთან დაკავშირებით აუცილებელია, რომ შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში არ არსებობდეს დებულება, რომელიც არ იძლევა პირის სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის გადაცემის შესაძლებლობას, მისთვის განაჩენად უვადო პატიმრობის შესაძლო გამოტანასთან დაკავშირებით.

აღსანიშნავია, რომ ამ საკითხთან დაკავშირებით კონსტიტუციური ან სხვა სახის საკანონმდებლო წინააღმდეგობები საქართველოს სინამდვილეში არ არსებობს. საქართველოს სისხლის სამართლის კანონმდებლობა უვადო თავისუფლების აღკვეთის გამოყენების აკრძალვას არ ითვალისწინებს, ვინაიდან იგი სისხლის სამართლის კოდექსის მე-40 მუხლის თანახმად, სასჯელის ერთ-ერთი სახეა.

5. ორჯერ დასჯის აკრძალვის პრინციპთან დაკავშირებული პრობლემები

სტატუტის 89-ე მუხლის მე-2 აბზაცის შესაბამისად, ნებისმიერ პირს, ვის მიმართაც საქართველოში გამოგზავნილია თხოვნა გადაცემის შესახებ, შეუძლია განაცხადოს, რომ ქმედება, რომლის გამოც არის მოთხოვნა, უკვე განხილული იყო ეროვნულ სასამართლოში. ეროვნული კანონმდებლობა უზრუნველყოფს ასეთი საკითხის სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წინაშე დაყენებას, როგორც ეს გათვალისწინებულია სტატუტით.

იმ შემთხვევაში, როცა პირი, რომლის მიმართაც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მიერ გამოგზავნილია თხოვნა გადაცემის შესახებ, მიუთითებს *ne bis in idem*-ის პრინციპზე (სტატუტის მე-20 მუხლი), საქართველო იღებს ვალდებულებას, დაუყოვნებლივ ჩაატაროს კონსულტაციები ICC-სთან, იმის გასარკვევად, იყო თუ არა გამოტანილი შესაბამისი დადგენილება საქმის დაშვებადობის შესახებ და არ გადანეციტოს ეს საკითხი დამოუკიდებლად (სტატუტის მუხ. 89-ე).

სტატუტის 89-ე მუხლის მე-2 აბზაცის თანახმად, იმ შემთხვევაში, თუ პირი, რომლის გადაცემასაც ითხოვენ, ასაჩივრებს მოთხოვნას ეროვნულ სასამართლოში სტატუტის მე-20 მუხლში ჩამოყალიბებული *ne bis in idem*-ის პრინციპის

საფუძველზე, საქართველომ დაუყოვნებლივ უნდა მოითხოვოს ICC-სთან იმის თაობაზე, არსებობს თუ არა შესაბამისი დადგენილება დაშვებადობის შესახებ. თუ საქმე დასაშვებად არის ცნობილი, საქართველო იწყებს მოთხოვნის შესრულებას. თუ დადგენილება დაშვებადობის შესახებ ჯერ არ არის გამოტანილი, მას შეუძლია, პირის გადაცემის შესახებ მოთხოვნის შესრულება გადადოს გარკვეული ვადით მანამ, სანამ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო მიიღებს გადაწყვეტილებას ამ საკითხზე.

სისხლის სამართლის პროცესში მოქმედებს პრინციპი, რომ პირი არ შეიძლება ერთი და იმავე ქმედებისათვის ორჯერ იქნეს დასჯილი. გარდა საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-4 პუნქტისა, ამ თვალსაზრისით, საქართველოსთვის, როგორც 1999 წლის 27 აპრილიდან ევროსაბჭოს წევრი ქვეყნისათვის, საყურადღებოა ადამიანის უფლებათა 1950 წლის ევროპული კონვენციის მე-7 დამატებითი ოქმის მე-4 მუხლი.

ის გარემოება, რომ საქართველოში პირის მიმართ სხვა დანაშაულის გამო, და არა რომლის გამოც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს გაცემული აქვს გადაცემის მოთხოვნა, დაწყებულია სისხლისსამართლებრივი დევნა ან მიმდინარეობს სასჯელის აღსრულება (სტატუტის მუხ. 89-ე, აბზ. მე-4), არ ნიშნავს იმას, რომ ICC-სათვის ამ პირის გადაცემა გამორიცხულია, მაგრამ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლომ ამ გარემოებას გვერდი არ უნდა აუაროს. ასეთ შემთხვევაში გათვალისწინებულია კონსულტაციები ICC-სა და სახელმწიფოს შორის, რა დროსაც უნდა დადგინდეს გადაცემასთან დაკავშირებული კონკრეტული საკითხები. ასეთ სიტუაციაში შესაძლებელია დროებითი გადაცემა.

საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-4 პუნქტის თანახმად, არავის არ შეიძლება განმეორებით დაედოს მსჯავრი ერთი და იმავე დანაშაულისათვის. შესაძლებელია კონსტიტუციის ამ ნორმის იმგვარი ინტერპრეტაცია, რომ იგი არ ეწინააღმდეგება რომის სტატუტს. კერძოდ, საქართველოს კონსტიტუციის ეს დებულება ძალაშია ასევე სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან მიმართებაში, სტატუტის მე-20 მუხლში მოცემული პირობების გათვალისწინებით. საქართველოს კონსტიტუციაში ცვლილებების გარეშე, ნორმის ინტერპრეტაციით შეიძლება ამ პრობლემის გადაწყვეტა. კერძოდ, ერთი და იმავე დანაშაულისათვის განმეორებით მსჯავრდების აკრძალვის კონსტიტუციური პრინციპი გამოიყენება შიდასახელმწიფოებრივ ურთიერთობებში, ხოლო სახელმწიფოთაშორის და საერთაშორისო სასამართლოებთან ურთიერთობაში მოქმედებს სხვა წესი. საკითხისადმი ასეთი მიდგომა უცხო არ არის საერთაშორისო სისხლის სამართლის პრინციპებიდან გამომდინარე, რაც ასევე შეიძლება გამოყენებულ იქნეს საქართველოს კონსტიტუციის ნორმის ინტერპრეტაციის დროს.

მამასადამე, კონსტიტუციური ხასიათის ცალკეული პრობლემები, რომლებიც უკავშირდება იმუნიტეტს, საკუთარი მოქალაქის გადაცემას, სასჯელის ღონისძიებას, ორჯერ დასჯის დაუშვებლობას და სხვა სახის წინააღმდეგობებს თანამშრომლობისათვის, საქართველოსთან მიმართებაში არ წარმოიშობა. შესაძლებელია კონსტიტუციის ნორმების ინტერპრეტაცია რომის სტატუტის შესაბამისად.

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს გადანყვეტილებათა აღსრულება

1. შესავალი

საერთაშორისო სასამართლოს არ გააჩნია შესაძლებლობა, თვითონ აღასრულოს საკუთარი გადანყვეტილება. ამ მხრივ იგი დამოკიდებულია ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა მხარდაჭერასა და მისი ადგილმდებარეობის სახელმწიფოზე – ნიდერლანდებზე.

ICC-ის გადანყვეტილების აღსრულებასთან დაკავშირებული ძირითადი საკითხები გათვალისწინებულია რომის სტატუტის მე-10 ნაწილის 103-ე-111-ე მუხლებით. ამ შემთხვევაში მოქმედებს ერთ-ერთი უმთავრესი სამართლებრივი პრინციპი მსჯავრდებულთა თანასწორუფლებიანობისა და დისკრიმინაციის აკრძალვის შესახებ. ამ საფუძვლით სტატუტის მონაწილე ნებისმიერ სახელმწიფოში ICC-ის მიერ შეფარდებული სასჯელისა და სხვა გადანყვეტილების აღსრულების პროცესში სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ფორმალური უფლებამოსილება ისევ ძალაშია. სტატუტის მე-10 ნაწილის დებულებები სწორედ ამ ძირითადი პრინციპის საფუძველზეა ჩამოყალიბებული. ამ დებულებებიდან გამომდინარე, სასჯელი და სასამართლოს სხვა გადანყვეტილებები სასჯელის აღმასრულებელი სახელმწიფოსათვის სავალდებულოა. სასჯელის სახით თავისუფლების აღკვეთის აღსრულებასთან დაკავშირებული ცალკეული დებულებები ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოების კომპეტენციაშია, რომლებიც შესაბამისობაში უნდა იყოს საერთაშორისო სტანდარტებთან. სახელმწიფო სტატუტის საფუძველზე ავტომატურად არ არის ვალდებული, მსჯავრდებული პირები სასჯელის აღსასრულებლად მიიღოს. აღნიშნული ხორციელდება სასამართლოსა და სახელმწიფოს შორის ურთიერთშეთანხმებით.

2. თავისუფლების აღკვეთის განაჩენის აღსრულება

სტატუტი არ შეიცავს მონაწილე სახელმწიფოთა ვალდებულებას, სასჯელის მოხდის მიზნით მიიღოს პირები, რომლებსაც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლომ თავისუფლების აღკვეთა მიუსაჯა. ეს შეიძლება გაკეთდეს ნებაყოფლობის საფუძველზე, სტატუტის 103-ე მუხლის შესაბამისად. თავისუფლების აღკვეთის სახით სასჯელი მოხდილი იქნება სახელმწიფოში, რომელსაც მიუთითებს ICC იმ სახელმწიფოთა სიიდან, რომლებიც აცნობებენ სასამართლოს მსჯავრდებული პირის მიღების თანხმობას.

რამდენადაც თვით ჰააგაში, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ადგილმდებარეობის ადგილას, ICC-ის განკარგულებაში შეზღუდული რაოდენობის საპატიმრო ადგილებია, სტატუტის მონაწილე სახელმწიფოები უნდა ესწრაფვოდნენ ამ სასამართლოს მიერ გასამართლებული და თავისუფლების აღკვეთამისჯილი პირების საკუთარ ტერიტორიაზე არსებულ სასჯე-

ლალსრულების დანესებულებებში მიღებას. სახელმწიფოებს ასევე შეუძლიათ, გამოთქვან სურვილი, მათმა მოქალაქეებმა სასჯელი მოიხადონ საკუთარი ქვეყნის თავისუფლების აღკვეთის ადგილებში, რათა პატიმრობის პირობები შეესაბამებოდეს ეროვნული კანონმდებლობით გათვალისწინებულ წესებს.

რაც შეეხება განაჩენის აღსრულებაზე ზედამხედველობას და პატიმრობის პირობებს, სტატუტის 106-ე მუხლის თანახმად, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს გააჩნია პრიორიტეტები და უფლება აქვს მიიღოს ნებისმიერი არსებითი გადაწყვეტილება, რომელიც საჭირო იქნება განაჩენის აღსასრულებლად. სტატუტის 106-ე მუხლის მე-2 აბზაცის შესაბამისად, თავისუფლების აღკვეთის პირობები წესრიგდება სახელმწიფოს კანონმდებლობით და უნდა შეესაბამებოდეს საერთაშორისო ხელშეკრულებებით აღიარებულ პატიმრების მიმართ მოპყრობის წესებს. მსჯავრდებულსა და ICC-ის შორის მიწერ-მონერა უნდა იყოს შეუზღუდავი და კონფიდენციალური.

ამასთან დაკავშირებით, სტატუტის რატიფიკაციის გამო, სახელმწიფოს შეიძლება დასჭირდეს ცვლილებების შეტანა კანონმდებლობაში, რათა იგი მოყვანილ იქნეს შესაბამისობაში სტატუტის დებულებებთან სასჯელთა აღსრულების საკითხებზე. ეს მნიშვნელოვანია, მაგალითად, სასამართლოს გადაწყვეტილებით სასჯელის ზომის შემცირების დროს. რომის სტატუტის შესაბამისად, სახელმწიფოს არ შეუძლია შეამციროს სასჯელის ვადა.

საერთაშორისო დანაშაულისათვის მსჯავრდებული პირი სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურიდიქციის ქვეშ რჩება განაჩენით მისჯილი სასჯელის მოხდის მთელი ვადის განმავლობაში, მიუხედავად იმისა, თუ რომელი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე იხდის იგი სასჯელს. ასეთი პირი არ ექვემდებარება სისხლისსამართლებრივ დევნას იმ ქმედებებზე, რომლებიც ამ პირის მიერ თავისუფლების აღკვეთის ადგილზე გადაცემამდეა ჩადენილი. აღსრულება ეხება ასევე იმ პირთა გადაყვანისა და გადაცემის შესახებ დებულებებს, რომლებიც იხდიან სასჯელს, სასამართლოს გადაწყვეტილებას სასჯელის ვადის შემცირების შესახებ, ICC-სთან კონსულტაციებს მსჯავრდებულის გაქცევის შემთხვევაში და ა.შ.

სტატუტის მონაწილე თითოეულმა სახელმწიფომ, უპირველეს ყოვლისა, აუცილებელია თავისი განცხადებით გამოხატოს მზადყოფნა, რომლის მიხედვითაც, ის მზად არის ICC-ის მიერ მსჯავრდებული პატიმრები სასჯელის აღსასრულებლად მიიღოს (სტატუტის მუხ. 103-ე, აბზ. პირველი „ა“). ამასთან, მას შეუძლია სასჯელის აღსასრულებლად გადაცემა გარკვეულ პირობებთან დააკავშიროს (იქვე, აბზ. პირველი „ბ“).

სასურველია, სტატუტის მონაწილე თითოეულმა სახელმწიფომ განაცხადოს მზადყოფნა, მიიღოს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მიერ მსჯავრდებული ის პირები, რომლებიც თავისი მოქალაქეები არიან ან მოქალაქეობის არმქონე პირები, რომელთაც ამ სახელმწიფოში აქვთ მუდმივი საცხოვრებელი ადგილი. ამით, თუ ასეთი შემთხვევა მოხდა, საქართველოს მოქალაქეებსა და საქართველოში მუდმივად მცხოვრებ მოქალაქეობის არმქონე პირებს შესაძლებლობა ეძლევათ, სასჯელი საკუთარ სახელმწიფოში მოიხადონ. თუმცა, ეს

საკითხი დაკავშირებულია იმასთან, თუ რამდენად შეესაბამება ამა თუ იმ სახელმწიფოს სასჯელაღსრულების სისტემა საერთაშორისო და ევროპული სტანდარტებით განსაზღვრულ პირობებს.

საქართველოს მზადყოფნა, მიიღოს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მსჯავრდებულები, იმით შეიძლება იქნეს შეზღუდული, რომ პატიმართა მიღება მხოლოდ მაშინ განხორციელდება, როცა მსჯავრდებულს თავისი მუდმივი საცხოვრებელი ადგილი აქვს საქართველოში ან იგი საქართველოს მოქალაქეა. ეს პირობა შეესაბამება რესოციალიზაციის ამოცანას, რომელიც სახელმწიფოთაშორის ურთიერთობებში სასჯელის აღსასრულებლად მსჯავრდებულის გადაცემას უკავშირდება. ეს შეესაბამება აგრეთვე სხვა ქვეყნების მიერ ჩამოყალიბებულ ანალოგიურ დებულებას.

ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოების მიერ გაცხადებული მზადყოფნის საფუძველზე შედგენილი საბოლოო სიისა და სტატუტის 103-ე მუხლის მე-3 აბზაცში მოცემული კრიტერიუმების მიხედვით, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო განსაზღვრავს ცალკეულ კონკრეტულ შემთხვევაში სასჯელის აღსრულების სახელმწიფოს. სასამართლოს მიერ დასახელებულმა სახელმწიფომ აუცილებელია, რომ ამის შემდეგ კონკრეტული მსჯავრდებულის სასჯელის აღსრულებისათვის მიღების თანხმობა განაცხადოს. მსჯავრდებულის გადაცემა სასჯელის აღსრულების მიზნით დაკავშირებულია იმ მონაცემებზე, რომლებიც ეხება სავარაუდო გარემოებებსა და პირობებს, რასაც ადგილი ექნება სასჯელის აღსრულების პროცესში. სასჯელის აღსრულების სახელმწიფოს მიერ განაჩენის სავალდებულობისა და შეუცვლელობის პრინციპისა (სტატუტის მუხ. 105-ე) და პატიმართა მიმართ მოპყრობის მინიმალური სტანდარტების მოთხოვნის საფუძველზე, რომელიც აღწერილია სტატუტის 106-ე მუხლში, შეიძლება ითქვას, რომ მონაწილე სახელმწიფოში სასჯელის აღსრულებასთან დაკავშირებით განაჩენის შეცვლის შესაძლებლობები არ არსებობს. ასევე, უნდა იქნეს გათვალისწინებული ის, რომ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შეუძლია სასჯელის აღმასრულებელი სახელმწიფო ნებისმიერ დროს ხელახლა განსაზღვროს (სტატუტის მუხ. 104-ე). თუ არც ერთ სახელმწიფოს არ სურს კონკრეტული პირის მიმართ შეფარდებული საპატიმრო სასჯელის აღსრულება, მაშინ სასჯელი, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ხარჯებით, აღსრულდება ამ სასამართლოს ადგილმდებარეობის სახელმწიფოში (სტატუტის მუხ. 103-ე, აბზ. მე-4).

3. სასჯელის შემცირება

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მიერ მსჯავრდებული პირების თანასწორუფლებიანობის კიდევ ერთი გამოხატულებაა ის, რომ მხოლოდ თვით ეს სასამართლოა უფლებამოსილი, გადაწყვიტოს სასჯელის შემცირების საკითხი. ამით გამორიცხულია ცალკეულ სახელმწიფოთა უფლებამოსილება არა მარტო სასჯელის ზომის შემცირების საკითხის გადაწყვეტის დროს, არამედ ისინი მოკლებული არიან შესაძლებლობას, სხვა რაიმე ფორმით ზემოქმედება მოახ-

დინონ პატიმრობის ვადის შემსუბუქებაზე.

ICC-ის მიერ სასჯელის შემცირების საკითხის პირველი განხილვა ხდება დანიშნული სასჯელის 2/3-ის მოხდის შემდეგ, ხოლო უვადო თავისუფლების აღკვეთის შემთხვევაში – 25 წლის მოხდის შემდეგ (სტატუტის მუხ. 110-ე, აბზ. მე-3), რის შესახებაც კრიტერიუმები სტატუტსა და პროცედურისა და მტკიცების ნესებში არის განსაზღვრული. ამისათვის აუცილებელი მოსმენები შესაძლებელია განხორციელდეს ვიდეოკონფერენციის ან სასჯელის აღსრულების ქვეყანაში ერთი მოსამართლის მივლინების გზით.

4. სასამართლოს ზედამხედველობა

სასჯელის აღსრულება ექვემდებარება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ზედამხედველობას (სტატუტის მუხ. 106-ე, აბზ. პირველი). ეს საკითხი უფრო დანერჩილებით მოწესრიგებულია პროცედურისა და მტკიცების ნესებში: ICC-ის შეუძლია სტატუტის მონაწილე სახელმწიფოსგან ან მესამე მხარისგან მოითხოვოს მოხსენებები ან სასამართლოს წარმომადგენლებმა მსჯავრდებული პირები გარკვეული წინაპირობების არსებობისას მოინახულონ. ეს ზედამხედველობა იმითაც არის გაადვილებული, რომ მსჯავრდებულ პირს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან შეუძლია დაუბრკოლებლად და კონფიდენციალურად ჰქონდეს ურთიერთობა მიმონერის საშუალებით (სტატუტის მუხ. 106-ე, აბზ. მე-3).

5. სპეციალურობის პრინციპი

იმ მსჯავრდებული პირის დაცვის მექანიზმი, რომელიც თუმცა სასჯელის აღსასრულებლად სტატუტის მონაწილე სახელმწიფოს ტერიტორიაზე იმყოფება, მაგრამ სამართლებრივად ICC-ის ქვემდებარეობის ქვეშაა, არის ის, რომ სასჯელის აღსრულების სახელმწიფოს მსჯავრდებულის სისხლისსამართლებრივი დევნა იმ დანაშაულებრივი ქმედებისათვის, რომელიც მან ჩაიდინა აღსრულების ქვეყანაში სასჯელაღსრულების დანესებულებაში მოთავსებამდე, შეუძლია მხოლოდ თვით ICC-ის ნებართვით (სტატუტის მუხ. 108-ე). ეს საკითხი წყდება მსჯავრდებულის მოსმენის შემდეგ და ეფუძნება იმ ნესებს, რომლებიც შეეხება გადაცემის პროცედურას. ასეთი ნებართვა არ არის აუცილებელი, როცა მსჯავრდებული ნებაყოფლობით, მას შემდეგ, რაც მან სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მიერ დანიშნული სასჯელი მთლიანად მოიხადა, აღსრულების სახელმწიფოს ტერიტორიაზე რჩება ან ამ სახელმწიფოს ტერიტორიაზე ბრუნდება მას შემდეგ, რაც იგი დატოვა, რის შედეგადაც ამ სახელმწიფოს იურისდიქციის ქვეშ ექცევა. იგივე დებულებები მოქმედებს აგრეთვე იმ შემთხვევაში, როცა ხდება გადაცემა სხვა სახელმწიფოსათვის (სტატუტის მუხ. 107-ე, აბზ. მე-3).

6. ბაქცევა

თუ მსჯავრდებული გაიქცევა სასჯელის აღსრულების სახელმწიფოდან, ამ სახელმწიფომ ამის შესახებ დაუყოვნებლივ უნდა აცნობოს ICC-ის. ICC-სთან მოლაპარაკების შემდეგ სასჯელის აღსრულების სახელმწიფოს შეუძლია იმ სახელმწიფოს, სადაც პირი გაიქცა და იმყოფება, მოსთხოვოს გადმოცემა, ან სტატუტის მე-9 ნაწილზე დაყრდნობით, თვით ICC-ის შეუძლია დააყენოს შესაბამისი მოთხოვნა. ეს გადანაცვება განაპირობებს იმას, რომ გაქცეული პირი შეიძლება დაპატიმრებულ იქნეს (სტატუტის მუხ. 111-ე).

7. დახმარება საპროცესო უზრუნველყოფის ლონისძიებაში გამომყენებით

მას შემდეგ, რაც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო დაიწყებს გამოძიებასა და სისხლისსამართლებრივ დევნას იმ ქმედების გამო, რომელიც ამ სასამართლოს იურისდიქციის ქვეშ ექცევა, მას შეუძლია სთხოვოს სახელმწიფოს დახმარება გაუწიოს დანაშაულებრივი გზით მიღებული თანხების, სხვა ქონებისა და მოგების აღმოჩენაში, მოძიებასა და თანხების გაყინვასა ან ყადაღის დადებაში, ასევე დანაშაულის იარაღის გამოვლენაში, მათი შემდგომი კონფისკაციის მიზნით, თუ ეს აუცილებელი იქნება სისხლისსამართლებრივი დევნისა და მართლმსაჯულების ინტერესებიდან გამომდინარე.

სტატუტის 57-ე მუხლის მე-3 აბზაცის თანახმად, ICC-ის წინასწარი სასამართლო წარმოების პალატას შეუძლია მიმართოს სახელმწიფოს, რათა იგი დაითანხმოს თანამშრომლობაზე, უზრუნველყოფის ღონისძიების მიღების შესახებ ქონების შემდგომი კონფისკაციის მიზნით, მას შემდეგ, რაც სტატუტის 58-ე მუხლის თანახმად, გაცემული იქნება ორდერი დაპატიმრებაზე ან გამოცხადებაზე. სტატუტის 93-ე მუხლის პირველი „k“ აბზაცის თანახმად, სახელმწიფოებმა უნდა შეასრულონ თხოვნა თვალთვალის, მიღებული თანხების დაყადაღების ან გაყინვის, ასევე დანაშაულის იარაღის ამოღების თაობაზე გამოძიების ნებისმიერ სტადიაზე და სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოში საქმის განხილვის დროს. ამდენად, სტატუტის რატიფიკაციის შედეგად მონაწილე სახელმწიფოები უნდა დარწმუნდნენ იმაში, რომ ფლობენ საკმარის სამართლებრივ საშუალებებს ყველა აღნიშნული ღონისძიების განსახორციელებლად.

8. ფულადი ჯარიმისა და ქონების კონფისკაციის აღსრულება

თავისუფლების აღკვეთის აღსრულებისგან განსხვავებით, ICC-ის მიერ დაკისრებული ფულადი ჯარიმების ამოღება და ქონების კონფისკაცია ხელშეკრულების მონაწილე თითოეული სახელმწიფოსათვის არის ვალდებულება სტატუტის რატიფიკაციის საფუძველზე. ამასთან, სახელმწიფოები აღსრულებას

ახდენენ მხოლოდ მათი შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის ნორმების მიხედვით.

უპირველეს ყოვლისა, აღსრულებას ექვემდებარება სტატუტის 77-ე მუხლის საფუძველზე დამნაშავისათვის დაკისრებული ფულადი ჯარიმები და ქონების ჩამორთმევის განკარგულებები. აღსრულებას ექვემდებარება აგრეთვე დაზარალებულის (მსხვერპლის) სასარგებლოდ ქონების უკან დაბრუნების, ზიანის ანაზღაურებისა და რეაბილიტაციის მოთხოვნები. თუ შეუძლებელია აღსრულდეს ICC-ის გადანყვეტილება ქონების ჩამორთმევის შესახებ, მაშინ სახელმწიფო ვალდებულია, ასეთის არსებობის შემთხვევაში, ჩამოართვას მას მის სანაცვლოდ სხვა, მისი ღირებულების ეკვივალენტური ქონება.

ICC-ის შეუძლია დაადგინოს, რომ ჩამორთმეული ქონებრივი ღირებულებები სტატუტის 79-ე მუხლით გათვალისწინებული მიზნობრივი ფონდისათვის იქნეს გადაცემული.

აღსრულების დროს დაცულ უნდა იქნეს მესამე პირთა უფლებები. ჯარიმებისა და ქონების ჩამორთმევის აღსრულება უნდა მოხდეს მესამე პირთა უფლებებისათვის ზიანის მიყენების გარეშე (სტატუტის მუხ. 109-ე, აბზ. პირველი და მე-2).

სტატუტის 109-ე მუხლის პირველი აბზაცის შესაბამისად, მონაწილე სახელმწიფოები აღსრულებენ გადანყვეტილებებს ბრალდებულისათვის ჯარიმებისა და საკონფისკაციო ზომების დაკისრებისას, მესამე მხარის უფლებებისათვის ზიანის მიყენების გარეშე და ეროვნული კანონმდებლობით გათვალისწინებული პროცედურის შესაბამისად. აღნიშნული მუხლის მე-2 აბზაცით, თუ მონაწილე სახელმწიფოს არ შეუძლია კონფისკაციის შესახებ გადანყვეტილების აღსრულება, ის მიიღებს ზომებს ICC-ის მიერ საკონფისკაციოდ გამოცხადებული ფულადი მოგების, ქონების ან აქტივების ღირებულების ამოღებაზე, ასევე მესამე პირთა უფლებებისათვის ზიანის მიყენების გარეშე. ქონება, უძრავი ქონების ან, საქმის გარემოებათა მიხედვით, სხვა ქონების გაყიდვიდან მიღებული მოგება, რომელიც მიღებულია მონაწილე სახელმწიფოს მიერ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს გადანყვეტილების აღსრულების შედეგად, უნდა გადაეცეს ამ სასამართლოს.

ამრიგად, სტატუტის მონაწილე სახელმწიფოებმა უნდა უზრუნველყონ ეროვნული კანონმდებლობისა და შესაბამისი პროცედურების არსებობა იმისთვის, რომ შესაძლებლობა ჰქონდეთ შეასრულონ ICC-ის აღნიშნული მოთხოვნები და უზრუნველყონ მესამე პირთა *bona fide* უფლებების დაცვა.

9. ქონების ან ქონების გაყიდვიდან მიღებული ფულადი

სახსრების გადაცემა

სტატუტის მონაწილე სახელმწიფოები ვალდებული არიან, გადასცენ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მის მიერ გამოტანილი გადანყვეტილებების მატერიალური შედეგები. ICC-ის შეუძლია, გასცეს განკარგულება ფულადი სახსრებისა და სხვა ქონების მიზნობრივ ფონდში გადაცემის შესახებ (სტატუტის მუხ. 79-ე). ამასთან დაკავშირებით, სტატუტის მონაწილე სახელმწიფოებმა უნდა მიიღონ კანონმდებლობა, რომელიც უფლებას მისცემს

გადასცეს ფულადი სახსრები და ქონება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს და მიზნობრივ ფონდს ICC-ის გადანაცვეტილების შესაბამისად.

ამრიგად, რომის სტატუტის ნორმები, რომლებიც დაკავშირებულია აღსრულებასთან, სტატუტის რატიფიკაციის შედეგად პირდაპირ შეიძლება გამოიყენონ სტატუტის მონაწილე სახელმწიფოებმა. რაც შეეხება საქართველოს მზადყოფნას მსჯავრდებულთა მიღების შესახებ, რეალობიდან გამომდინარე, ამ სფეროში შეიძლება წარმოიშვას გარკვეული პრობლემები. უპირველეს ყოვლისა, ეს ეხება სასჯელის აღსრულების პირობებს საქართველოს სასჯელაღსრულების სისტემაში. მართალია, საქართველო, როგორც ევროსაბჭოს წევრი ქვეყანა, ვალდებულია, თავის სასჯელაღსრულების დანესებულებებში შექმნას მაღალი ევროპული სტანდარტები, მაგრამ დღეისათვის ამ დანესებულებების პირობები არ არის სრულად დამაკმაყოფილებელი. თავის დროზე პირველი რეალური ნაბიჯი გადაიდგა პროგრესისაკენ იმ მხრივ, რომ ეს დანესებულებები აღარ არის შინაგან საქმეთა სამინისტროს დაქვემდებარებაში.

ICC-ის განაჩენით შეფარდებული სასჯელის საქართველოში აღსრულებასთან დაკავშირებით ყურადღება უნდა გამახვილდეს რამდენიმე საკითხზე:

საქართველოს კონსტიტუციის 73-ე მუხლის პირველი პუნქტის „პ“ ქვეპუნქტი საქართველოს პრეზიდენტს უფლებას აძლევს, შეინყალოს მსჯავრდებულები. შესაძლებელია საქართველოს კონსტიტუციის ამ ნორმის იმდაგვარი ინტერპრეტაცია, რომ იგი არ ეხება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მიერ მსჯავრდებულ პირებს, რომლებიც სასჯელს მოიხდიან საქართველოში, წინააღმდეგ შემთხვევაში დაირღვევა რომის სტატუტით დადგენილი წესი.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი ითვალისწინებს თავისუფლება აღკვეთილ პირთა სასჯელის მოხდისაგან პირობით ვადამდე გათავისუფლების შესაძლებლობასა (მუხლი 72-ე) და სხვა საშუალებათა გარემოებებს. კოდექსის ამ ნორმებს ICC-ის მიერ მსჯავრდებული პატიმრების მიმართ, რომლებიც სასჯელს საქართველოში მოიხდიან, საქართველო პირდაპირ ვერ გამოიყენებს, არამედ მათი გამოყენება ექვემდებარება სტატუტით დანესებულ შეზღუდვებს.

მთლიანობაში, შეიძლება ითქვას, რომ არ არსებობს განსაკუთრებული პრობლემები რომის სტატუტით გათვალისწინებული აღსრულების საკითხების საქართველოს შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობასთან შესაბამისობის თვალსაზრისით, არამედ ყველა საკითხი ექვემდებარება სტატუტის შესაბამის სამართლებრივ ინტერპრეტაციას.

XI თავი

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ფუნქციონირებასთან დაკავშირებული ცალკეული საკითხები

1. სასამართლოს იურიდიული სტატუსი, მისი თანამდებობის პირებისა და პერსონალის პრივილეგიები და იმუნიტეტი

რომის სტატუტის მე-4 მუხლის თანახმად, ICC საერთაშორისო სამართალ-სუბიექტურობის მქონეა და შეუძლია განახორციელოს თავისი ფუნქციები და უფლებები სტატუტის მონაწილე ნებისმიერი სახელმწიფოს ტერიტორიაზე, ხოლო სპეციალური შეთანხმებით – ნებისმიერი სხვა სახელმწიფოს ტერიტორიაზე.

გარდა ამისა, სტატუტის 48-ე მუხლი ითვალისწინებს, რომ მოსამართლეები, პროკურორი, პროკურორის მოადგილეები, რეგისტრატორი და სასამართლოს სხვა პერსონალი თავიანთი საქმიანობის განხორციელებისას სარგებლობენ იმუნიტეტებით, რომლებიც ეძლევათ დიპლომატიური წარმომადგენლობის მეთაურებს.

ამასთან დაკავშირებით სტატუტის მონაწილე სახელმწიფოს შეიძლება დასჭირდეს მოქმედ კანონმდებლობაში ცვლილებების შეტანა მის ტერიტორიაზე ICC-ის საქმიანობის უზრუნველსაყოფად. სახელმწიფოს მიერ ამ საერთაშორისო ხელშეკრულების დებულებები სასამართლოს პერსონალთან მიმართებაში პირდაპირ შეიძლება იქნეს გამოყენებული.

საქართველო შეუერთდა შეთანხმებას „სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს პრივილეგიებისა და იმუნიტეტების შესახებ“.⁸⁰⁰ იგი შედგება პრეამბულისა და 39 მუხლისაგან.

პრეამბულის მიხედვით, შეთანხმების მონაწილე სახელმწიფოები, იმის გათვალისწინებით, რომ რომის სტატუტით დაფუძნდა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო, ყველაზე მძიმე საერთაშორისო დანაშაულთა ჩამდენ პირებზე იურისდიქციის განხორციელების უფლებამოსილებით, ასევე იმის მხედველობაში მიღებით, რომ სტატუტის მე-4 მუხლი ამ სასამართლოს ანიჭებს საერთაშორისო სამართალსუბიექტურობას და იმგვარ უფლებამოსილებას, რაც აუცილებელია მისი ფუნქციების განსახორციელებლად და მიზნების მისაღწევად, ხოლო სტატუტის 48-ე მუხლი ითვალისწინებს, რომ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო სტატუტის თითოეული მონაწილე სახელმწიფოს ტერიტორიაზე სარგებლობს იმგვარი პრივილეგიებითა და იმუნიტეტებით, რაც აუცილებელია მისი მიზნების მისაღწევად, ICC-სთან მიმართებით შეთანხმდნენ მთელ რიგ შეღავათებსა და იმუნიტეტებზე (სასამართლოს შენობის ხელშეუხებლობა; სასამართლოს, მისი ქონების, ფონდებისა და აქტივების იმუნიტეტი; გადასახადებისა და საბაჟო გადასახადებისაგან გათავისუფლება; მოსამართლეების, პროკურორის, პროკურორის მოადგილეების, კანცლერისა და სასამართლოს სხვა პერსონალის პრივილეგიები და იმუნიტეტები და ა.შ.).

⁸⁰⁰ იხ. საქართველოს პარლამენტის 2009 წლის 20 ნოემბრის დადგენილება.

2. საერთაშორისო მართლმსაჯულების წინააღმდეგ

ჩადენილი დანაშაული

როგორც ზემოთ აღინიშნა, სტატუტის 70-ე მუხლი ითვალისწინებს მართლმსაჯულების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულის შემადგენლობების ჩამონათვალს, რომლებიც შედის ICC-ის იურისდიქციაში. საკუთარ სამართალწარმოებაზე კონტროლის განსახორციელებლად სასამართლოს შეუძლია დამოუკიდებლად განიხილოს ასეთი საქმეები. მას ასევე შეუძლია ასეთი საკითხების გახილვა დაავალოს სახელმწიფოებს. ამიტომ სტატუტის მონაწილე სახელმწიფოებმა უნდა გააერცელონ თავიანთი სისხლის სამართლის კანონმდებლობის მოქმედება იმ დანაშაულებზე, რომლებიც ICC-ის მიერ მართლმსაჯულების განხორციელების წინააღმდეგ არის მიმართული.

ამრიგად, ეროვნულ კანონმდებლობაში მოცემული ნორმები მართლმსაჯულების წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულებზე გამოყენებულ უნდა იქნეს ICC-ის მართლმსაჯულების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულებისთვისაც. ეროვნულმა კანონმდებლობამ უნდა აღმოფხვრას წინააღმდეგობები და დაბრკოლებები სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულების აღსრულებაში, სასამართლოს პერსონალის მუშაობაში, გამომძაღველობა ან მოსამართლეთა და სასამართლოს სხვა ოფიციალურ პირთა მექრთამეობა, ცრუ ჩვენების მიცემა, ფალსიფიცირებული მტკიცებულებების წარდგენა, დაშინება და სხვ.

როგორც აღინიშნა, ამ საკითხთან დაკავშირებით საქართველოს კანონმდებლობის შეუსაბამობა რომის სტატუტთან არ დგინდება.

3. ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეა

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს, რომელიც საერთაშორისო სამართალსუბიექტურობის მატარებელია (სტატუტის მუხ. მე-4), ინსტიტუციონალურად ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეა წარმართავს. მისი შექმნა, ამოცანები, ორგანიზაცია და საქმიანობის ძირითადი იზნები განსაზღვრულია სტატუტის 112-ე მუხლით. ხელშეკრულების მონაწილე ითოველ სახელმწიფოს ასამბლეაში ჰყავს ერთი წარმომადგენელი. სხვა სახელმწიფოებს ასამბლეაში მონაწილეობა შეუძლიათ როგორც დამკვირვებლებს, თუ მათ ხელი მოაწერეს სტატუტს ან დასკვნით აქტს (სტატუტის 112-ე მუხლი, აბზ. პირველი). ამავე მუხლის მე-2 აბზაცში მოცემულია ასამბლეის უფლებამოსილება. სახელმწიფოთა ასამბლეა განიხილავს და მიიღებს მოსამზადებელი კომისიის რეკომენდაციებს. ეს დებულება წაკითხულ უნდა იქნეს რომის კონფერენციის დასკვნითი აქტის F რეზოლუციასთან ერთობლიობაში, რომელიც ქმნის მოსამზადებელ კომისიას და მინდობილი აქვს დამატებითი ინსტრუმენტების სხვადასხვა პროექტების შემუშავება. მე-2 აბზაცში მოცემული უფლებამოსილებები განსაკუთრებით ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა პირველ შეკრებაზე უშუალოდ სტატუტის ძალაში შესვლის შემდეგ იყო მნიშვნელოვანი. მას მიენიჭა განსაკუთრებული მნიშვნელობა (სტატუტის 112-ე მუხლი, აბზ. მე-2 „ა“). ასამბლეა ზედამხედველობას უწევს პრეზიდიუმს, ბრალმდებელსა და კანცლერს

სასამართლოს ადმინისტრირებასთან დაკავშირებულ საკითხებში (სტატუტის 112-ე მუხლი, აბზ. მე-2 „ბ“). იგი განიხილავს და ამტკიცებს სასამართლოს ბიუჯეტს (სტატუტის 112-ე მუხლი, აბზ. მე-2 „დ“). გარდა ამისა, იგი განიხილავს მის მიერ შექმნილი ბიუროს ანგარიშებს და საქმიანობას და იღებს შესაბამის ზომებს ამასთან დაკავშირებით (სტატუტის 112-ე მუხლი, აბზ. მე-2 „ე“), 36-ე მუხლის შესაბამისად, წყვეტს მოსამართლეთა რაოდენობის შეცვლის საკითხს (სტატუტის 112-ე მუხლი, აბზ. მე-2 „ე“), განიხილავს საკითხებს, რომლებიც შეეხება სახელმწიფოების მხრიდან სასამართლოსთან თანამშრომლობის არარსებობას, სტატუტის 87-ე მუხლის მე-5 და მე-7 აბზაცების შესაბამისად (სტატუტის 112-ე მუხლი, აბზ. მე-2 „ფ“). გარდა ამისა, ასამბლეა ასრულებს ყველა სხვა ამოცანას, რაც შესაბამისობაშია სტატუტთან, ასევე პროცედურისა და მტკიცების წესებთან (სტატუტის 112-ე მუხლი, აბზ. მე-2 „გ“). განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეის იმ ამოცანების შესახებ, რაც გამომდინარეობს სტატუტის მე-4 ნაწილიდან და ეხება სასამართლოს ორგანოების არჩევნებს.

ასამბლეა ქმნის ბიუროს მის მიერ სამწლიანი ვადით არჩეული პრეზიდენტის, ორი ვიცე-პრეზიდენტისა და 18 წევრისაგან (სტატუტის მუხ. 112-ე, აბზ. მე-3). სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს პრეზიდენტს, ბრალმდებელსა და კანცლერს ან მათ წარმომადგენლებს შეუძლიათ, საჭიროებისამებრ, მიიღონ მონაწილეობა ასამბლეასა და ბიუროს სხდომებში (სტატუტის მუხ. 112-ე, აბზ. მე-5). თუ ეს საჭიროა, ასამბლეას შეუძლია, შექმნას დამატებითი ორგანოები, მათ შორის, დამოუკიდებელი საზედამხედველო ორგანოები (სტატუტის მუხ. 112-ე, აბზ. მე-4).

ასამბლეა იკრიბება წელიწადში ერთხელ, მისი ადგილმდებარეობის ადგილას ან გაეროს შტაბბინაში. თუ გარემოება ამას მოითხოვს, მას შეუძლია მოიწვიოს რიგგარეშე სხდომები (სტატუტის მუხ. 112-ე, აბზ. მე-6). ყველა ღონისძიება უნდა გატარდეს იმისათვის, რათა გადანყვეტილებები ასამბლეის სხდომასა და ბიუროზე მიღებულ იქნეს კონსენსუსით. თუ არ არის შესაძლებელი კონსენსუსის მიღწევა და თუ სტატუტით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული, მაშინ გადანყვეტილება დარგობრივ, არაპროცედურულ საკითხებზე მიიღება დამსწრეთა და კენჭისყრაში მონაწილეთა ხმების 2/3-ით. გადანყვეტილების მისაღებად კენჭისყრისათვის საჭირო ასამბლეის კვორუმი არის ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა აბსოლუტური უმრავლესობა. პროცედურულ საკითხებზე გადანყვეტილების მისაღებად საკმარისია დამსწრეთა და კენჭისყრაში მონაწილეთა უბრალო უმრავლესობა. ხელშეკრულების მონაწილე თითოეულ სახელმწიფოს აქვს ერთი ხმა (სტატუტის მუხ. 112-ე, აბზ. მე-7).

სტატუტის 112-ე მუხლის მე-8 აბზაცის მიხედვით, თუ მონაწილე სახელმწიფოს გააჩნია დავალიანება სასამართლოს ხარჯების ანაზღაურებისათვის ფულადი შენატანების სახით, არა აქვს ხმა ასამბლეასა და ბიუროში, თუ მისი დავალიანება შეადგენს ან აღემატება წინა ორი სრული წლის ფულადი შენატანების ოდენობას. ანსამბლეას შეუძლია დაანესოს გამონაკლისი, თუ დარწმუნდება, რომ გადაუხდელობა განპირობებულია მონაწილე სახელმწიფოს ნებისაგან დამოუკიდებელი

გარემოებებით.

ასამბლეა იღებს საკუთარ პროცედურის წესებს – შინაგანანესს (სტატუტის მუხ. 112-ე, აბზ. მე-9). მისი ოფიციალური და სამუშაო ენები იგივეა, რაც გაეროს გენერალური ასამბლეის (სტატუტის მუხ. 112-ე, აბზ. მე-10).

ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეის პირველი სხდომა ჩატარდა მას შემდეგ, რაც სტატუტი ამოქმედდა. ამ შეკრებას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა, რადგან მოხდა სტატუტის ბევრი დამატებითი ინსტრუმენტის განხილვა და მიღება. ასეთი ინსტრუმენტების შესახებ მითითებულია, განსაკუთრებით, რომის კონფერენციის დასკვნითი აქტის რეზოლუციის მე-5 პუნქტში. ესენია: პროცედურისა და მტკიცების წესები, დანაშაულის ელემენტები, ხელშეკრულება სასამართლოს გაეროსთან ურთიერთობის შესახებ (შეად. სტატუტის მუხ. მე-2), სასამართლოს შეთანხმება მასპინძელ სახელმწიფოსთან შტაბბინის მთავარი ადგილსამყოფელის შესახებ (სტატუტის მუხ. მე-3), საფინანსო დებულებები და წესები (სტატუტის მუხ. 113-ე), სასამართლოს პრივილეგიებისა და იმუნიტეტების შესახებ შეთანხმება, ბიუჯეტი და მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეის შინაგანანესი.

ყველა ამ ამოცანის გვერდით, ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეის სხდომაზე, სტატუტის ძალაში შესვლის შემდეგ მიღებულ იქნა მთელი რიგი მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებები: მოსამართლეთა და ბრალმძებლის არჩევნები, რეკომენდაციები კანცლერისა და სახელმწიფოთა ასამბლეის ბიუროში არჩევნებისათვის.

შემდეგი მნიშვნელოვანი მომენტი სტატუტის გადასინჯვის კონფერენციები. სტატუტში შესწორების შეტანის განსახილველად პირველი ასეთი კონფერენციის მოწვევა გაეროს გენერალურ მდივანს შეიძლო სტატუტის ძალაში შესვლიდან შვიდი წლის გასვლის შემდეგ (სტატუტის მუხ. 123-ე). ასეთი კონფერენცია 2010 წლის ზაფხულში ჩატარდა უგანდის დედაქალაქ კამპალაში და ძირითადად შეეხო აგრესიის დანაშაულის შემადგენლობის განსაზღვრასა და ცვლილების შეტანას ომის დანაშაულის შემადგენლობაში (ე.წ. კამპალას კომპრომისი).

ამრიგად, სტატუტის 112-ე მუხლის შესაბამისად, დაფუძნდა მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეა, რომელიც შედგება მათი წარმომადგენლებისგან. ასამბლეის გადაწყვეტილებები ძალზე მნიშვნელოვანია, რადგანაც შეიძლება შეეხოს სტატუტში ცვლილებების შეტანას (სტატუტის მუხ. 122-ე), რომელთა მიმართაც გათვალისწინებულია სახელმწიფოების მიერ რატიფიცირების პროცედურა. ამასთან დაკავშირებით სახელმწიფოებს შეიძლება დასჭირდეთ, ეროვნულ კანონმდებლობაში გაითვალისწინონ დებულებანი ასამბლეაში წარმომადგენლების სტატუსისა და გადაწყვეტილებების სავალდებულობის შესახებ.

სტატუტის 36-ე მუხლი ითვალისწინებს მოთხოვნებს, რომლებიც წაეყენებათ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შემადგენლობაში ასარჩევ კანდიდატებს. ამასთან, ამ მუხლის მე-4 აბზაცი ითვალისწინებს:

(a) სასამართლოში ასარჩევი კანდიდატი შეიძლება წარადგინოს ნებისმიერმა წესდების მონაწილე სახელმწიფომ და ეს წარდგენა უნდა განხორციელდეს:

(i) მოცემულ სახელმწიფოში უმაღლეს სასამართლო თანამდებობაზე წარდგენისთვის დადგენილი პროცედურის შესაბამისად; ან

(ii) მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოში კანდიდატების წარდგენის პროცედურის შესაბამისად, რომელიც მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლოს წესდებითაა გათვალისწინებული.

წარდგენას თან უნდა ახლდეს განაცხადი იმ აუცილებელი ზუსტი მონაცემებით, რომლებიც მიუთითებენ, თუ რამდენად აკმაყოფილებს კანდიდატი მე-3 აბზაცის მოთხოვნებს.

(b) ნებისმიერ მონაწილე სახელმწიფოს, ყოველ მოცემულ არჩევნებზე შეუძლია წარადგინოს ერთი კანდიდატი, რომელიც არ არის სავალდებულო ამ მონაწილე სახელმწიფოს მოქალაქე იყოს, მაგრამ ნებისმიერ შემთხვევაში უნდა წარმოადგენდეს რომელიმე მონაწილე სახელმწიფოს მოქალაქეს.

(c) მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეას, თუ იგი საჭიროდ ჩათვლის, შეუძლია მიიღოს გადაწყვეტილება კანდიდატთა წარდგენის საკონსულტაციო კომიტეტის შექმნის შესახებ. ამ შემთხვევაში კომიტეტის შემადგენლობა და მანდატი განისაზღვრება მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეის მიერ.

სტატუტის 36-ე მუხლის შესაბამისად, მონაწილე სახელმწიფოებმა უნდა დაადგინონ პროცედურა ICC-ის შემადგენლობაში ასარჩევი კანდიდატურის წარდგენასთან დაკავშირებით, რომელიც უნდა შეესაბამებოდეს ეროვნულ კანონმდებლობაში არსებულ უმაღლეს სასამართლო თანამდებობებზე კანდიდატთა წარდგენის წესებსა და სტატუტით გათვალისწინებულ მოთხოვნებს. როგორც უკვე აღინიშნა, ქართულ სინამდვილეში სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მოსამართლეობის კანდიდატის შესარჩევად შეიძლება გამოყენებულ იქნეს საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მოსამართლეთა თანამდებობაზე გასამწესებლად წარდგენის წესი ან დადგინდეს სხვა პროცედურა. ამასთან, კანონში შეიძლება ჩაიდოს ის სპეციფიკური მოთხოვნები, რაც ასეთ კანდიდატებს წაეყენებათ სტატუტის 36-ე მუხლის მე-3 აბზაციდან გამომდინარე.

4. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს დაფინანსება

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ყველა საფინანსო საკითხი წესრიგდება სტატუტით, ისევე როგორც მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეის მიერ მიღებული საფინანსო დებულებითა და საფინანსო წესდებით (სტატუტის მუხ. 113-ე). სასამართლოსა და ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეის, მათ შორის მისი ბიუროსა და მისი დამატებითი ორგანოების ხარჯები იფარება მხოლოდ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ფულადი სახსრებით (სტატუტის მუხ. 114-ე).

ICC, სტატუტის 115-ე და 116-ე მუხლების შესაბამისად, ფინანსდება 3 წყაროდან, ესენია: ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა შენატანი, გაეროს ფინანსური სამუშაოები და ნებაყოფლობითი შენატანები.

ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა შენატანები გამოიანგარიშება შენატანების შეთანხმებული ნიხრის შესაბამისად, რომელსაც საფუძვლად უდევს გაეროს მიერ თავისი რეგულარული ბიუჯეტისათვის დადგენილი ნიხრი და

კორექტირებულია იმ პრინციპების შესაბამისად, რომლებზედაც ეს ნიხრია დაფუძნებული.

ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოს შესატანი თანხის ოდენობა განისაზღვრება მისი გადახდისუნარიანობის მიხედვით, ეროვნული შემოსავლების მხედველობაში მიღებით. სტატუტისათვის ხელშეკრულების მონაწილე ახალი სახელმწიფოს შეერთების შემთხვევაში, თანხები შესაბამისად შეიცვლება (სტატუტის მუხ. 117-ე).

დაფინანსების მეორე წყაროს წარმოადგენს გაეროს შენატანები. სტატუტის 115-ე მუხლს არ შეუძლია რაიმე სავალდებულო წესები დაადგინოს, ვინაიდან ამ საკითხზე გაეროს გენერალური ასამბლეის თანხმობაა აუცილებელი. მოსალოდნელია, რომ გაერო ყოველთვის განსაკუთრებით მზად იქნება გაიღოს ხარჯები, რაც საჭიროა იმ პროცესებისათვის, რომლებიც გაეროს წესდების მე-7 თავის შესაბამისად, უშიშროების საბჭოს მოხსენების საფუძველზე უნდა გაიმართოს, როგორც ეს გათვალისწინებულია სტატუტის მე-13(b) მუხლით.

ამ ორი წყაროს გარდა, სასამართლოს შეუძლია, სახელმწიფოთა მთავრობების, საერთაშორისო ორგანიზაციების, ცალკეული პიროვნებების, მენარმეებისა და სხვა სამართლებრივი სუბიექტებისგან მიიღოს და გამოიყენოს დამატებითი ფინანსური საშუალებები. ამასთან დაკავშირებულ კრიტერიუმებს ადგენენ ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოები (სტატუტის მუხ. 116-ე). სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მოსამზადებელმა კომისიამ შეიმუშავა დაფინანსების რეგლამენტის პროექტი, რომელიც მიიღო მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეამ.

სტატუტის 118-ე მუხლი ითვალისწინებს სასამართლოს დოკუმენტების, სააღრიცხვო წიგნებისა და საფინანსო ანგარიშების ყოველწლიურ შემოწმებას, დამოუკიდებელი რევიზორების (აუდიტების) მიერ.

დაფინანსების ძირითადი წყაროს – ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა წილობრივი შენატანებისა და ორი დამატებითი წყაროს საფუძველზე წარმოშობილ საფინანსო რესურსებს შეუძლია სასამართლოს ეკონომიკური საფუძვლების განმტკიცება და მისი ფინანსური დამოუკიდებლობის უზრუნველყოფა.

5. რომის სტატუტის დასკვნითი დებულებები

გაეროს ექვს სამუშაო ენაზე შესრულებული სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდების თანაბარი იურიდიული ძალის მქონე ტექსტი დეპონირებულ იქნა გაეროს გენერალურ მდივანთან (სტატუტის მუხ. 128-ე).

სტატუტის ძალაში შესვლის დროდ დაწესდა მე-60 სარატიფიკაციო სიგელის გაეროს გენერალურ მდივანთან დეპონირებიდან მე-60 დღის შემდეგ, მომდევნო თვის პირველი დღე, ე.ი. ყველაზე ადრე მე-60 სარატიფიკაციო სიგელის დეპონირებიდან 61-ე დღე (სტატუტის მუხ. 126-ე). სტატუტის ძალაში შესვლისათვის მე-60 რატიფიკაციის კვორუმი წარმოადგენს კომპრომისს, რომელიც წარმოდგენილ იქნა 30-დან 90 რატიფიკაციამდე წინადადების სახით.

დათქმები სტატუტის მიმართ, როგორც წესი, არ არის შესაძლებელი (სტატუტის მუხ. 120-ე). რატიფიკაციის დროს სახელმწიფოს შეუძლია გააკე-

თოს დათქმა მხოლოდ იმის შესახებ, რომ იგი სტატუტის ამ სახელმწიფოსათვის ამოქმედებიდან შვიდი წლის განმავლობაში არ აღიარებს ICC-ის იურისდიქციას მე-8 მუხლის („ომის დანაშაულები“) მიმართ, რომელიც, სავარაუდოდ, მისი მოქალაქეების მიერ ან მის ტერიტორიაზე იქნა ჩადენილი (სტატუტის 124-ე მუხლის გარდამავალი დებულებები). ეს დებულება იყო კომპრომისი, რომელიც *რომის* კონფერენციამ გააკეთა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სახელმწიფოს სტატუტისთვის მხარდაჭერის საფასურად. ეს კომპრომისი იმიტაც არის გამართლებული, რომ „თანამოაზრეთა ჯგუფმა“ მიაღწია მხარდაჭერას, რომლითაც, როგორც წესი, აიკრძალა სტატუტზე სხვა დათქმების გაკეთება, რომელსაც მიაღწიეს დიდი ბრძოლის შედეგად და წარმოადგენს სტატუტის ცენტრალურ თვალსაზრისს.

წესდებიდან გასვლა შესაძლებელია. ვადა შეადგენს ერთ წელს (მუხ. 127-ე, აბზ. პირველი). გასვლა არ ათავისუფლებს სახელმწიფოს იმ ვალდებულებებისაგან, რომლებიც წარმოიშვა მაშინ, როცა ეს სახელმწიფო ჯერ კიდევ ხელშეკრულების მონაწილე იყო (მუხ. 127-ე, აბზ. მე-2).

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ფუნქციონირებასთან დაკავშირებულ ყველა დავას წყვეტს თვით ეს სასამართლო. ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა შორის სტატუტის ინტერპრეტაციის ან გამოყენების პროცესში აზრთა სხვადასხვაობის შემთხვევაში საკითხი გადაეცემა სახელმწიფოთა ასამბლეას, დავის დაწყებიდან სამი თვის განმავლობაში, რომელიც მას თვითონ გადაჭრის ან შეიძლება მიიღოს სხვა გადაწყვეტილება, მათ შორის, გასცეს რეკომენდაცია დავის საერთაშორისო სასამართლოსთვის გადაცემის თაობაზე, სასამართლოს წესდების შესაბამისად (სტატუტის მუხ. 119-ე).

როგორც წესი, ხელშეკრულებაში ცვლილებების შეტანა შეიძლება მხოლოდ მისი ძალაში შესვლიდან შვიდი წლის შემდეგ. ამ შეზღუდვიდან გამონაკლისია ცვლილებები, რომელთაც წმინდა ინსტიტუციური ხასიათი აქვთ. ამ შეზღუდვის მიზანია, თავიდან იქნეს აცილებული, რომ პირველი 60 ხელშეკრულების მონაწილეს შეეძლოს შეცვალოს სტატუტი იმ სხვა სახელმწიფოთა ნების გარეშე, რომელთაც მონაწილეობა მიიღეს მის შემუშავებაში, მაგრამ ჯერ კიდევ ვერ მოასწრეს მისი რატიფიკაცია. სტატუტის ძალაში შესვლიდან შვიდი წლის შემდეგ გაეროს გენერალურმა მდივანმა უნდა მოინვიოს სტატუტის გადამსინჯველი კონფერენცია (სტატუტის მუხ. 123-ე, აბზ. პირველი). შემდგომი კონფერენციები მოინვევა მას შემდეგ, რაც ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეა მას გადაწყვეტს ხმების უბრალო უმრავლესობით (მუხ. 123-ე, აბზ. მე-2). ასამბლეაზე ან კონფერენციაზე იმ შესწორების მიღებისათვის, რომელზედაც კონსენსუსი ვერ იქნა მიღწეული, საჭიროა მონაწილე სახელმწიფოთა ხმების 2/3 (მუხ. 121-ე, აბზ. მე-3).

ხელშეკრულების ცვლილების ძალაში შესვლის საკითხი მეტად პრინციპულია. ამ წესების შემუშავების დროს მოიძებნა კომპრომისი ორ ურთიერთშეუსაბამო პოზიციას შორის. ერთი მხრივ, საყურადღებოა ტრადიციული საერთაშორისო-სამართლებრივი პრინციპი, რომლის მიხედვითაც, არ შეიძლება ხელშეკრულების ცვლილება იმ სახელმწიფოსათვის მოქმედებდეს, რომელმაც მხარი არ დაუჭირა ამ ცვლილებას, მეორე მხრივ, საყურადღებოა ასევე ლეგიტიმური მისწრაფება, დაცულ იქნეს სტატუტის ერთიანობა. თუ ხელშეკრულების ცვლილებები ძალაში

შევა მხოლოდ იმ სახელმწიფოსათვის, რომელმაც მისი რატიფიკაცია მოახდინა, ამას შეუძლია წარმოშვას სიძნელეები მისი გამოყენების პროცესში. „თანამოაზრეთა ჯგუფის“ წევრმა სახელმწიფოებმა მხარი დაუჭირეს სტატუტის ერთიანობის პრინციპს. ამასთან, ძნელია სტატუტში ცვლილების შეტანა, ვინაიდან იგი მაღალი რატიფიკაციის კვორუმს მოითხოვს.

ხელშეკრულების ერთიანობის დაცვა წარმოადგენს საფუძველს ხელშეკრულების ცვლილებებისათვის. იგი ძალაში შედის, თუ რატიფიცირებულ იქნება ხელშეკრულების მონაწილეთა 7/8-ის მიერ (სტატუტის მუხ. 121-ე, აბზ. მე-4). ეს არის ძალზე მაღალი რატიფიკაციის კვორუმი, რომელიც ემსახურება კონსენსუსის მიღწევას, მაგრამ ამავედროულად მიზნად ისახავს, რომ ხელშეკრულების მონაწილე ცალკეულმა სახელმწიფოებმა ხელი ვერ შეუშალონ სახელმწიფოთა უმრავლესობის ნებით სტატუტში შეტანილი ცვლილების ამოქმედებას. ნებისმიერ მონაწილე სახელმწიფოს, რომელიც არ მიიღებს შესწორებას, შეუძლია წესდებიდან გასვლა, ამ გადაწყვეტილების დაუყოვნებლივ ძალაში შესვლით (სტატუტის მუხ. 121-ე, აბზ. მე-6). ამით მიღწეულ იქნა ის შედეგი, რომ ხელშეკრულებაში ცვლილების შეტანა ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოსათვის არ შეიძლება ამოქმედდეს მისი ნების საწინააღმდეგოდ, თუმცა ეს შეიძლება სახელმწიფოს ძვირად დაუჯდეს, რაც იმაში მდგომარეობს, რომ ექსტრემალურ სიტუაციაში მას რჩება მხოლოდ ხელშეკრულებიდან გამოსვლის შესაძლებლობა. ამ წესით მიღწეულ იქნა ის, რომ ზემოთ მითითებული ორი შეურიგებელი პრინციპი (სტატუტის ერთიანობა და ხელშეკრულების მონაწილეთა სუვერენიტეტი) ერთმანეთთან შერწყმულიყო.

ხელშეკრულების ცვლილებათა ძალაში შესვლის წესი იცნობს ორ გამონაკლისს: დანაშაულის შემადგენლობების (სტატუტის მე-5 მუხლის კატალოგი, ასევე მე-6, მე-7, მე-8 და მე-8bis მუხლები) ცვლილებები ძალაში შედის მხოლოდ ხელშეკრულების მონაწილე იმ სახელმწიფოსათვის, რომელმაც მისი რატიფიკაცია მოახდინა (სტატუტის მუხ. 121-ე, აბზ. მე-5). ბოლო ეტაპზე მიღებულ იქნა აგრეთვე დებულება, რომელიც წინააღმდეგობაშია იურისდიქციის ზოგად საკითხებთან, რომლის თანახმად, იმ ხელშეკრულების მონაწილე სახელმწიფოს მოქალაქე, რომელმაც ცვლილების რატიფიკაცია არ მოახდინა, პასუხს არ აგებს ამ დანაშაულისათვის იმ შემთხვევაშიც, თუ მან იგი ჩაიდინა იმ სახელმწიფოს ტერიტორიაზე, რომელმაც ამ ცვლილების რატიფიკაცია მოახდინა (მუხ. 121-ე, აბზ. მე-5). ხელშეკრულების ცვლილებათა ძალაში შესვლის წესის მეორე გამონაკლისი შეეხება ინსტიტუციონალური ხასიათის ცვლილებებს (სტატუტის მუხ. 122-ე და მუხ. მე-36, აბზ. მე-2). 122-ე მუხლში ჩამოთვლილ ნორმებში ცვლილებები ძალაში შედის *ex ipso*, ე.ი. რატიფიკაციის აუცილებლობის გარეშე, ხელშეკრულების მონაწილეთა მინიმუმ 2/3-ის მიერ მიღებიდან ექვსი თვის შემდეგ. ამ დებულებით ხელშეკრულების მონაწილეებს ეძლევათ შესაძლებლობა, სასამართლოს ადმინისტრაციულ საჭიროებებზე სწრაფად მოახდინონ რეაგირება.

ასეა გადაწყვეტილი სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ფუნქციონირებასთან დაკავშირებული ცალკეული საკითხები ამავე სასამართლოს წესდებით.

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან საქართველოს თანამშრომლობის საერთაშორისო საკითხები

1. შესავალი

1998 წლის ივნის-ივლისში რომში ჩატარებულ სახელმწიფოთა სრულუფლებიანი წარმომადგენლების დიპლომატიურ კონფერენციაზე მსოფლიოს სხვა სახელმწიფოთა შორის წარმოდგენილი იყო საქართველოც. მართალია, ამ დროისათვის საქართველოს მიერ სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის მოპოვებიდან ერთი ათეული წელიც არ იყო გასული, მაგრამ საქართველო, როგორც მსოფლიო თანამშრომლობის სრულუფლებიანი წევრი, ამ დროისათვის თითქმის ყველა უმნიშვნელოვანესი საერთაშორისო ხელშეკრულების, მათ შორის საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის სფეროში, მონაწილე იყო⁸⁰¹. რომის კონფერენციაზე სახელმწიფოთა უმრავლესობამ, მათ შორის საქართველომ, მხარი დაუჭირა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს წესდებას – რომის სტატუტს. სტატუტის მონაწილე 123 სახელმწიფოში⁸⁰² არის საქართველოც, რომელმაც სტატუტის ხელმოწერა განახორციელა 1998 წლის 18 ივლისს, ხოლო საქართველოს პარლამენტმა მისი რატიფიკაცია მოახდინა 2003 წლის 16 ივლისს. მართალია, საქართველო ვერ აღმოჩნდა იმ პირველ 60 სახელმწიფოთა შორის, რომლებმაც დააფუძნეს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო, მაგრამ საქართველო, ტაჯიკეთთან ერთად, დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამშრომლობის (დსთ) სივრცეში იყო ის სახელმწიფო, რომელიც თავიდანვე მხარს უჭერდა მსოფლიო საზოგადოების ერთსაუკუნოვან მისწრაფებას, დაარსებულიყო მუდმივმოქმედი ზესახელმწიფოებრივი სასამართლო ორგანო, რომელიც ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის დროებითი ტრიბუნალებისაგან განსხვავებით, იქნებოდა სრულიად ახალი ტიპის მუდმივმოქმედი და დამოუკიდებელი საერთაშორისო მართლმსაჯულების ორგანო, შექმნილი პირდაპირ სახელმწიფოთა დიპლომატიური წარმომადგენლების მიერ. დსთ-ის ქვეყნებიდან თავდაპირველად მხოლოდ ამ ორმა სახელმწიფომ – ტაჯიკეთმა (2000 წელს) და საქართველომ (2003 წელს), ხოლო მოგვიანებით მოლდოვამ (2010 წელს) მოახდინა სტატუტის

⁸⁰¹ საქართველო ჟენევის კონვენციებისა და მათი დამატებითი ოქმების მონაწილეა. იგი ყოველგვარი დათქმების გარეშე შეუერთდა ამ დოკუმენტებს 1993 წლის 20 ივლისს. საქართველო 1992 წლის 4 ნოემბერს ასევე შეუერთდა 1954 წლის კონვენციას კულტურულ ფასეულობათა დაცვის შესახებ, 1996 წლის 22 მაისს – 1972 წლის კონვენციას ბაქტერიოლოგიური იარაღის შესახებ, 1996 წლის 29 აპრილს – 1980 წლის კონვენციას ჩვეულებრივი შეიარაღების ზოგიერთ სახეობათა შესახებ და მის პირველ, მე-2 და მე-3 ოქმებს. გარდა ამისა, საქართველომ 1995 წლის 27 ნოემბერს მოახდინა ქიმიური იარაღის შესახებ 1993 წლის კონვენციის რატიფიკაცია და ა.შ.

⁸⁰² სტატუტის მონაწილე 123 სახელმწიფო გეოგრაფიული ნიშნით იყოფა ხუთ ჯგუფად. მათგან 34 არის აფრიკული, 19 – აზიისა და წყნარი ოკეანის, 18 – აღმოსავლეთ ევროპის, 27 – ლათინური ამერიკისა და კარიბის ზღვის აუზის, 25 – დასავლეთ ევროპისა და სხვა (მაგალითად, კანადა, ავსტრალია, ახალი ზელანდია) ჯგუფში გაერთიანებული სახელმწიფო.

რატიფიკაცია და სარატიფიკაციო სიგელის გაეროს გენერალურ მდივანთან დეპონირება. საქართველო იყო 92-ე ქვეყანა, რომელმაც სტატუტის რატიფიკაციით თავის სახელმწიფოს ტერიტორიაზე აღიარა ICC-ის იურისდიქცია.⁸⁰³

სტატუტის რატიფიკაციას საქართველოსათვის შედეგად მოჰყვა ის, რომ შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობა შესაბამისობაში იქნა მოყვანილი სტატუტთან. ეს ნიშნავს, რომ მოქმედ კანონმდებლობაში შევიდა შესაბამისი ცვლილებები, ისევე როგორც საქართველოს პარლამენტის მიერ 2003 წლის 14 აგვისტოს მიღებულ იქნა სპეციალური კანონი „სისხლის სამართლის საერთაშორისო სამართლოსთან საქართველოს თანამშრომლობის შესახებ“, რათა სახელმწიფოს, ერთი მხრივ, ჰქონოდა შესაძლებლობა, დამოუკიდებლად განეხორციელებინა სისხლისსამართლებრივი დევნა იმ პირების მიმართ, რომელთაც ჩაიდინეს ისეთი დანაშაულებრივი ქმედებები, რომელთა დასჯადობაც შედის სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციაში, მეორე მხრივ, ICC-ის იურისდიქციას საქართველოს ტერიტორიაზე არ ჰქონოდა პრობლემები. სტატუტში დეტალურად არის მოცემული თანამშრომლობის პროცედურა, რაც შესაბამისად აისახა შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში. ამასთან, ვინაიდან სტატუტი წარმოადგენს მრავალმხრივ საერთაშორისო ხელშეკრულებას, რომელიც რატიფიცირებულია საქართველოს პარლამენტის მიერ, მას აქვს პირდაპირი მოქმედების ძალა. უფრო მეტიც: საქართველოს კონსტიტუციის მე-6 მუხლის მე-2 პუნქტის შესაბამისად, საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებას, თუ იგი არ ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას, აქვს უპირატესი იურიდიული ძალა შიდასახელმწიფოებრივი კანონებისა და სხვა ნორმატიული აქტების მიმართ.

ქვემოთ განხილული იქნება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან საქართველოს თანამშრომლობის სამართლებრივი საკითხები. ეს ურთიერთთანამშრომლობა გულისხმობს სრულიად ახალი ტიპის სამართლებრივ ურთიერთობებს.⁸⁰⁴

რომის სტატუტი თავის პრეამბულაში (აბზ. მე-6) ხაზს უსვამს თითოეული სახელმწიფოს ვალდებულებას, თავისი სისხლის სამართლის იურისდიქცია განახორციელოს იმ პირების მიმართ, რომელთაც ჩაიდინეს საერთაშორისო დანაშაული. ICC საქართველოსთან მიმართებაში მხოლოდ მაშინ აამოქმედებს თავის მექანიზმს, როცა სახელმწიფოს არ სურს ან არ შეუძლია თავისი ვალდებულება შეასრულოს სისხლისსამართლებრივი დევნის, დასჯის ან სამართლებრივი დახ-

⁸⁰³ კერძოდ, საქართველოს პარლამენტის 2003 წლის 16 ივლისის დადგენილებით რატიფიცირებულ იქნა რომის სტატუტი. სარატიფიკაციო დოკუმენტის დეპონირება მოხდა 2003 წლის 5 სექტემბერს, რომლის მე-60 დღის შემდეგ, მომდევნო თვის პირველ რიცხვში, ე.ი. 2003 წლის 1 დეკემბრიდან, სტატუტის 126-ე მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად, იგი საქართველოსათვის ძალაში შევიდა.

⁸⁰⁴ საქართველოს მიერ რომის სტატუტის რატიფიკაციამდე, ჩემს ადრეულ სტატიებში, გაანალიზდა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურისდიქციასთან დაკავშირებული, ასევე საქართველოს მატერიალური სისხლის სამართლის ზოგადი პრინციპების სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს სტატუტთან შესაბამისობის საკითხები. იხ. მ. ტურავა, ნიგნში: კ. კორკელია/ი. სესიაშვილი (რედ.), საქართველო და საერთაშორისო სამართალი, 2001, 194-227; იხ. ასევე: მ. ტურავა, ნიგნში: კ. კორკელია (რედ.), ადამიანის უფლებათა დაცვა ეროვნულ და საერთაშორისო სამართალში, 2002, 191-228.

მარების თვალსაზრისით.

სტატუტი საქართველოს, როგორც მონაწილე სახელმწიფოს, აკისრებს კონკრეტულ სამართლებრივ ვალდებულებებს. ეს ეხება განსაკუთრებით სასამართლოსთან თანამშრომლობის სფეროს (მე-9 ნაწილი) და განაჩენთა აღსრულებას (მე-10 ნაწილი). სტატუტის 70-ე მუხლის მე-4 აბზაცში მოცემულია ვალდებულება, შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში დანესდეს პასუხისმგებლობა იმ დანაშაულებისათვის, რომლებიც მიმართულია სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს სამართალწარმოების წინააღმდეგ. სტატუტი ითვალისწინებს, რომ თითოეულმა სახელმწიფომ თავისი სისხლის სამართლის ნორმები, რომლებიც ეხება წინასწარი გამოძიებისა და მართლმსაჯულების განხორციელების დროს ჩადენილ დანაშაულებს, იმ მხრივ გააფართოოს, რომ მათ მოიცვან აგრეთვე იგივე ქმედებები, რომლებიც მიმართულია ICC-ის წინააღმდეგ.

ექსპერტები რთულ მომენტად მიიჩნევენ მატერიალურ სისხლის სამართლის ნორმებში სტატუტის დებულებების ასახვას. ამ სფეროში სტატუტი არ ითვალისწინებს პირდაპირ ვალდებულებას, არამედ ასეთი ვალდებულება არაპირდაპირ გამომდინარეობს *კომპლემენტარულობის* პრინციპიდან: სტატუტი იძლევა დანაშაულთა კონკრეტულ შემადგენლობებს, მაგრამ ეს არ ავალდებულებს საქართველოს, შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში იგივე შემადგენლობები სიტყვასიტყვით, იმავე ფორმითა და შინაარსით ასახოს. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ასეთი ვალდებულება სხვა კონვენციებიდან გამომდინარეობს, რომლებიც სტატუტის წყაროს წარმოადგენენ. სტატუტის გენოციდის დანაშაულის შემადგენლობა შეესაბამება 1948 წლის გენოციდის კონვენციის დეფინიციას, რომელიც საქართველოს ავალდებულებს, დასაჯოს გენოციდის დანაშაულის ჩადენა. სისხლისსამართლებრივი დევნის ვალდებულება მოცემულია აგრეთვე 1949 წლის *ჟენევის* ოთხ კონვენციასა და მათ 1977 წლის დამატებით ოქმებში – სამართლებრივ წყაროში, რომელსაც ეყრდნობა სტატუტის მე-8 მუხლში მოცემული *ომის დანაშაულის* შემადგენლობები.

თვით *რომის* სტატუტი არ ავალდებულებდა საქართველოს, როგორც მონაწილე სახელმწიფოს, მასში მოცემული დანაშაულის შემადგენლობები იმავე ფორმითა და შინაარსით თავის კანონმდებლობაში აესახა და შესაბამისი სანქციით აღეჭურვა. მიუხედავად ამისა, სტატუტის მე-17 მუხლიდან გამომდინარე, საქართველომ სისხლის სამართლის კანონმდებლობა შესაბამისობაში მოიყვანა სტატუტის ნორმებთან მატერიალური სისხლის სამართლის სფეროში, რადგან მას არ სურს, რომ შეზღუდოს თავისი სისხლის სამართლის იურისდიქცია იმ დანაშაულებრივი ქმედებების მიმართ, რომლებიც სტატუტით დასჯადად არის გამოცხადებული. ამის გამო მან სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში ასახა სტატუტით გათვალისწინებული დანაშაულის შემადგენლობებისათვის პასუხისმგებლობა, რამეთუ, თუ მას არ ექნებოდა ასეთი შემადგენლობები, მაშინ ამოქმედდებოდა ICC-ის იურისდიქცია.

კომპლემენტარულობის პრინციპი, რომელიც მოცემულია სტატუტის მე-17 მუხლში, ისევე როგორც *რომის* სტატუტის მთლიანი კონცეფცია, შედეგზეა ორიენტირებული. მისი მიზანია დაუსჯელობის მომენტის აღმოფხვრა. ამ თვალ-

საზრისით, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთვის არა აქვს მნიშვნელობა, თუ როგორ იქნება ჩამოყალიბებული ნაციონალური ნორმა და რა იძულების ღონისძიება იქნება გამოყენებული დამნაშავეს მიმართ, თუ ნათელია, რომ სახელმწიფოს მიზანია დამნაშავეს სერიოზულად მოსთხოვოს პასუხი და დასაჯოს მისი ბრალის ხარისხის შესაბამისად. იმ შემთხვევაში, როცა შიდასახელმწიფოებრივი სისხლის სამართლის დევნის ორგანოები და სასამართლო შეეცდებიან, რომ დამნაშავეს მოუწყონ ე.წ. „მოჩვენებითი“ პროცესი, რათა იგი გაათავისუფლონ ობიექტური და მიუკერძოებელი მართლმსაჯულების განხორციელებისაგან, ICC იქნება უფლებამოსილი, განახორციელოს თავისი სისხლის სამართლის იურისდიქცია. საქართველომ სწორედ ამ საკითხების მხედველობაში მიღებით მოახდინა რომის სტატუტის რატიფიკაცია.

2000 წლის 1 ივნისს ამოქმედებული საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 47-ე თავით, რომლის სახელწოდებაცაა „დანაშაული კაცობრიობის მშვიდობის, უშიშროებისა და საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის წინააღმდეგ“, საქართველომ თავის კანონმდებლობაში ასახა იმ დანაშაულებრივი ქმედებების შემადგენლობები, რომელთა დასჯადობაც შედის ICC-ის კომპეტენციაში.

სტატუტის რატიფიკაციის მოსამზადებელ ეტაპს დაემთხვა საქართველოს პარლამენტის მიერ ახალი სისხლის სამართლის კოდექსის მიღება 1999 წლის 22 ივლისს. ახალი კოდექსი ძირითადად შესაბამისობაში იქნა მოყვანილი რომის სტატუტის დებულებებთან. ასე რომ, რატიფიკაციამდე მოგვარდა მატერიალური სისხლის სამართლის პრობლემები. რატიფიკაციამდე მომზადდა რომის სტატუტის საქართველოს კანონმდებლობასთან შესაბამისობის ანალიზი.⁸⁰⁵ საქართველოს კონსტიტუციაში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანა სტატუტთან მიმართებაში აუცილებელი არ გახდა. ასევე მომზადდა კანონპროექტი სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობის შესახებ.

რომის სტატუტის 88-ე მუხლის მიხედვით, თითოეულ მონაწილე სახელმწიფოს, მათ შორის საქართველოს, აქვს ვალდებულება, შიდასახელმწიფოებრივი სამართლის ნორმების შესაბამისად უზრუნველყოს ICC-სთან თანამშრომლობით პროცედურული მოქმედებების ჩატარება. თვით ამ პროცედურული მოქმედებების ჩატარების ფორმის განსაზღვრის დროს საქართველო მოქმედებს თავისი შეხედულებით, მისი საკანონმდებლო ტექნიკისა და პროცესუალური კანონმდებლობის თავისებურებებიდან გამომდინარე. სტატუტის 86-ე მუხლი სამართლებრივი თანამშრომლობის სფეროში მოქმედებს როგორც სახელმძღვანელო დებულება, რომლის მიხედვითაც, საქართველო იმ დანაშაულთა ჩადენის შემთხვევაში, რომლებიც მისი იურისდიქციის ქვეშ ექცევა, სტატუტის დებულებების შესაბამისად, ვალდებულია, შეუზღუდავად, ყოველგვარი დაბრკოლების გარეშე, ითანამშრომლოს ICC-სთან. საქართველოს უფლება არა აქვს ხელი შეუშალოს თანამშრომლობას ან სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს პროცესში მტ-

⁸⁰⁵ ქართულ, ინგლისურ და რუსულ ენებზე იხ. მ. ტურავა, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს სტატუტთან საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისობის ანალიზი, 2001, რომელიც მომზადდა წითელი ჯვრის საერთაშორისო კომიტეტთან თანამშრომლობით.

კიცებულებების გამოყენება იმით გამოირიცხოს, რომ ხელყოფილ იქნეს ICC-ის პროცედურული წესები (სტატუტის 69-ე მუხლი).

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შექმნის ინტერესი მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში ძალზე დიდი იყო. ბევრი ევროპული თუ არაევროპული სახელმწიფო შეეცადა სტატუტის რატიფიკაცია რაც შეიძლება მალე მოეხდინა. ეს გამოწვეული იყო იმით, რომ სტატუტის ძალაში შესვლიდან (2002 წლის 1 ივლისი) მოკლე ვადაში მონეულიყო მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეა, რომელსაც უნდა მიეღო უმნიშვნელოვანესი გადაწყვეტილებები: მოსამართლეთა და ბრალმძებლის არჩევა, პროცედურისა და მტკიცების წესების დამტკიცება, დანაშაულის ელემენტების მიღება, საერთაშორისო სასამართლოს გაეროსთან ურთიერთობის განსაზღვრა, დაფინანსებისა და ბიუჯეტის საკითხების გადაწყვეტა ა.შ. ყველა ამ უმნიშვნელო გადაწყვეტილების მიღებაში მონაწილეობა თითოეული მონაწილე სახელმწიფოს ინტერესებში შედიოდა. სწორედ ამიტომ, ზოგიერთმა სახელმწიფომ, რომელმაც მოახდინა სტატუტის რატიფიკაცია, აირჩია არაჩვეულებრივი და არატრადიციული გზა და რატიფიკაცია ისე მოახდინა, რომ ნაციონალურ დონეზე არ ჩაუტარებია ამასთან დაკავშირებული აუცილებელი შესაბამისობის სამუშაოები, არამედ გადადო რატიფიკაციის შემდგომი პერიოდისათვის, რადგან სტატუტი 60 სახელმწიფოს რატიფიკაციამდე მაინც ვერ შევიდოდა ძალაში. ზოგიერთ მათგანს, მაგალითად, იტალიას ეს სამუშაო რატიფიკაციის დროს არ ჰქონდა დაწყებული. ასევე საფარანგეთმა სტატუტის რატიფიკაცია მოახდინა შესაბამისობის საკანონმდებლო ცვლილებების გარეშე. გერმანიის შემთხვევაში, შესაბამისობა, განსაკუთრებით სამართლებრივი თანამშრომლობის სფეროში რატიფიკაციის შემდეგ, მეორე ეტაპზე მოხდა, თუმცა, ეს სტატუტის ამოქმედების დროს დაემთხვა. მესამე ეტაპისათვის იქნა გადატანილი გერმანიაში სპეციალური საერთაშორისო სისხლის სამართლის კოდექსის შექმნა, რომელშიც გათვალისწინებულია რომის სტატუტის მიერ ჩამოყალიბებული მატერიალური სისხლის სამართლის ნორმები. პირველ ეტაპზე, გერმანიაში განხორციელდა მხოლოდ აუცილებელი საკონსტიტუციო ცვლილება საკუთარი მოქალაქის გადაცემასთან დაკავშირებით ძირითადი კანონის მე-16 მუხლში, რომლის თანახმად დასაშვებად იქნა მიჩნეული საკუთარი მოქალაქის გადაცემა ევროკავშირის წევრი სახელმწიფოსა და საერთაშორისო სასამართლოსათვის.

განსხვავებული გზა აირჩია *შვეიცარიამ*. მიუხედავად იმისა, რომ ამ ქვეყნის დაინტერესება იყო, რაც შეიძლება მალე მოეხდინა სტატუტის რატიფიკაცია, ხელისუფლების ორგანოების პოზიციით, *შვეიცარიას*, ამ საერთაშორისო ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, გადაუდებელი საკანონმდებლო ვალდებულებები რატიფიკაციის მომენტიდან უნდა შეესრულებინა. ამ თვალსაზრისით, *შვეიცარიამ* გადაწყვიტა, პირველ ეტაპზე განხორციელებინა სტატუტით გათვალისწინებული აუცილებელი ცვლილებები. ეს გახლდათ ფედერალური კანონის მიღება „სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობის შესახებ“ და სისხლის სამართლის კანონში ცვლილებების შეტანა მართლმსაჯულების წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულებთან მიმართებაში. დანარჩენი სხვა სამუშაოს შესრულება გადაიდო მეორე ეტაპისათვის. ამით თავიდან იქნა აც-

ილებული იმის რისკი, რომ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს სტატუტი ძალაში შესულიყო *შვეიცარიის* გარეშე, რათა ამით მას არ დაეკარგა შანსი, მონაწილეობა მიეღო ICC-ის ჩამოყალიბების პროცესში უმნიშვნელოვანესი გადაწყვეტილებების მიღებაში. მეორე ეტაპზე, სიჩქარის გარეშე გადაწყვეტეს მუშაობის გაგრძელება. კერძოდ, მართლმსაჯულების რეფორმების ფარგლებში შესაძლებლად მიიჩნიეს, შეექმნათ სისხლის სამართლის ფედერალური სასამართლო, რომელიც მიიღებდა სასამართლო გადაწყვეტილებებს ICC-სთან ურთიერთობაში. მეორე ეტაპზე ჩატარდა მატერიალური სისხლის სამართლის სფეროში სამუშაოები, რა დროსაც მოხდა გერმანული ნიმუშით საერთაშორისო სისხლის სამართლის კოდექსის შექმნა.

რა მდგომარეობა იყო საქართველოში სტატუტის რატიფიკაციასთან დაკავშირებით?

საქართველოში მიმდინარე პროცესები ნაწილობრივ ჰგავდა *შვეიცარიული* მუშაობის მეთოდს, მაგრამ იგი ხასიათდებოდა გარკვეული თავისებურებებით. საქართველოს ხელისუფლება გამოხატავდა პოლიტიკურ ნებას, რაც შეიძლება მალე მომხდარიყო სტატუტის რატიფიკაცია, რათა საქართველო ყოფილიყო სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს დამფუძნებელ 60 სახელმწიფოთა შორის. ამასთან, „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“ კანონიდან გამომდინარე, საერთაშორისო ხელშეკრულების რატიფიკაციასთან ერთად, პარლამენტში წარდგენილი უნდა ყოფილიყო იმ ცვლილებათა კანონპროექტი, რომელსაც ეს საერთაშორისო ხელშეკრულება ინვევდა შიდასახელმწიფოებრივ ეროვნულ კანონმდებლობაში.

უცხოური გამოცდილების შესწავლისა და გაანალიზების საფუძველზე, საქართველოში *რომის* სტატუტის ნორმებთან საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისობაში მოყვანის პროცესში განიხილებოდა სამი შესაძლო ვარიანტი:

პირველი ვარიანტი უკავშირდებოდა სისხლის სამართლის სფეროში საერთაშორისო-სამართლებრივი ურთიერთდახმარების შესახებ კანონპროექტს. საქართველოს იუსტიციის სამინისტრომ, გასული საუკუნის 90-იანი წლების ბოლოს, სახელმწიფოთაშორისი ურთიერთთანამშრომლობისათვის შემუშავა კანონპროექტი „სისხლის სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი ურთიერთდახმარების შესახებ“, მაგრამ ეს კანონპროექტი, რომელიც *გერმანული* ფედერალური კანონის შესაბამისად შემუშავებულ იქნა ევროპელი ექსპერტების მონაწილეობით (მათ შორის იყო მოგვიანებით *ყოფილი იუგოსლავიის* დროებითი საერთაშორისო ტრიბუნალის მოსამართლე *ვოლფგანგ შომბურგი*), საქართველოს პარლამენტში არ განიხილულა. ამ პირველი ვარიანტის მიხედვით, *რომის* სტატუტის რატიფიკაციის კანონის ტექსტში უნდა ასახულიყო თანამშრომლობის თავისებურებანი, ხოლო თანამშრომლობის სხვა საფუძვლებთან დაკავშირებით მითითება უნდა ყოფილიყო ზოგად კანონზე სისხლის სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი ურთიერთდახმარების შესახებ. ასე იყო გადაწყვეტილი პრობლემა *შვეიცარიაში*, *გერმანიაში* და ზოგიერთ სხვა ევროპულ ქვეყანაში ორივე დროებით საერთაშორისო ტრიბუნალთან თანამშრომლობის სფეროში.

მეორე ვარიანტად განიხილებოდა „სისხლის სამართლის საქმეებზე სამართ-

ლებრივი ურთიერთდახმარების შესახებ“ კანონპროექტის ნაწილობრივი რევიზია, რომელშიც აისახებოდა აგრეთვე ნორმები სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან საქართველოს სამართლებრივი თანამშრომლობის შესახებ.

აქ წარმოდგენილი ორივე ვარიანტი უარყო, მაგალითად, *შევიცარიამ*. ასევე ეს ორივე შესაძლო ვარიანტი დასაბუთებულად უარყოფილ იქნა საქართველოს სინამდვილეშიც, ვინაიდან სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობა ხასიათდება ისეთი თავისებურებებით, რომ მისი ცალკე სპეციალური კანონით დარეგულირება მიზანშეწონილად იქნა მიჩნეული. სწორედ აქედან გამომდინარე, საქართველომ აირჩია *შევიცარიული* გზა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან ურთიერთობის საკითხების სამართლებრივი მოწესრიგებისათვის. საბოლოოდ, ამ მესამე ვარიანტის მიხედვით, *შევიცარიის* გამოცდილებაზე დაყრდნობით, შემუშავდა სპეციალური კანონპროექტი სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან საქართველოს თანამშრომლობის შესახებ. ეს თვალსაზრისი მისაღები იყო იმიტომ, რომ ICC-სთან ურთიერთობაში სახეზე გვაქვს არა სახელმწიფოთა შორის სამართლებრივი ურთიერთთანამშრომლობა კლასიკური გაგებით, არამედ სულ სხვა ტიპის თანამშრომლობა – *sui generis*. სპეციალური კანონის ტექსტში მოცემულია ICC-თან თანამშრომლობის თავისებურებების საკანონმდებლო რეგლამენტაცია, რომლის მიხედვითაც განისაზღვრა პროცესუალურ მოქმედებათა ფორმა და შინაარსი.

კანონი „სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან საქართველოს თანამშრომლობის შესახებ“ საქართველოს პარლამენტმა მიიღო 2003 წლის 14 აგვისტოს⁸⁰⁶.

კანონი დაეფუძნა იმ სამართლებრივ ვალდებულებებს, რაც მოცემულია რომის სტატუტის მე-9 და მე-10 ნაწილებში და სხვა პროცესუალურ ნორმებს, რომლებიც მოცემულია სტატუტის სხვა მუხლებში, რომელთაც თანამშრომლობისათვის მნიშვნელობა აქვთ (იხ. სტატუტის 8ნ-ე მუხლი).

მართალია, რატიფიკაციის გზით სტატუტი საქართველოში უშუალოდ მოქმედი სამართალი გახდა და მთელი რიგი ნორმები, განსაკუთრებით მე-9 ნაწილში ნათლად ჩამოყალიბებული დებულებები პირდაპირ გამოიყენება, მაგრამ სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპიდან გამომდინარე, რათა ეს ნორმები უფრო ხელმისაწვდომი და განჭვრეტადი ყოფილიყო, მოხდა მათი შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში იმპლემენტაცია. ამით ყველა საკითხი, რომელიც შეეხება საქართველოს თანამშრომლობას ICC-სთან, თავმოყრილია ერთ სპეციალურ კანონში.⁸⁰⁷

⁸⁰⁶ ეს კანონი, გარდა 49-ე მუხლისა, ამოქმედდა საქართველოსთვის სტატუტის ძალაში შესვლის დღიდან, ე.ი. 2003 წლის 1 დეკემბრიდან. კანონის 49-ე მუხლის თანახმად, საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს დაევალა კანონის გამოქვეყნებიდან 30 დღის ვადაში სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობისთვის აუცილებელი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ღონისძიებების განხორციელება.

⁸⁰⁷ დღეისათვის არსებობს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობის შესახებ შიდასახელმწიფოებრივი კანონმდებლობის შემუშავების კარგი გამოცდილება. მაგალითად, *გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში* 2002 წლის 1 ივლისიდან მოქმედებს „კანონი სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლო-

ოპტიმალური თანამშრომლობის უზრუნველსაყოფად, კანონმა გაითვალისწინა უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანო, რომელიც წარმოადგენს ICC-ის პარტნიორს. ამ ორგანოს შიდასახელმწიფოებრივ პროცესში ეკისრება გადამწყვეტი როლი – როგორც წესი, მხოლოდ ეს ორგანო გასცემს ფორმალურ განკარგულებებს, რომლებსაც შესაბამისი სამსახურები შეასრულებენ.

ამოცანები, რომლებიც უნდა შესრულდეს სამართლებრივი თანამშრომლობის ფარგლებში, იყოფა ორ ნაწილად: კანონი, ერთი მხრივ, შეიცავს გადაცემისა და თანამშრომლობის სხვა ფორმებისათვის საერთო დებულებებს და აწესრიგებს უფლებამოსილებებს, ხოლო, მეორე მხრივ, კანონში მოცემულია გადაცემასთან, თანამშრომლობის სხვა ფორმებთან, სასჯელის აღსრულებასთან დაკავშირებული საკითხები.

2. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობის შესახებ კანონის მონუსხვის სფერო

სპეციალური კანონი აწესრიგებს რომის სტატუტის საფუძველზე დაფუძნებულ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან საქართველოს თანამშრომლობის საკითხებს, განსაზღვრავს ამ სასამართლოსთან საქართველოს თანამშრომლობაზე უფლებამოსილ სახელმწიფო ორგანოსა და სასამართლოსთან თანამშრომლობისას სამართლებრივი ურთიერთდახმარების ფორმებს. ICC-სთან საქართველოს ურთიერთობის სამართლებრივ საფუძველზე მიიჩნევა საქართველოს კონსტიტუცია, რომის სტატუტი, დასახელებული კანონი და საქართველოს სხვა საკანონმდებლო აქტები⁸⁰⁸.

3. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობისათვის უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანო

სტატუტის რატიფიკაციის დროისათვის საქართველოში, ისევე როგორც დღეს-ს ქვეყნებში, ევროპის სახელმწიფოებისაგან განსხვავებით, სახელმწიფო-თაშორის ურთიერთობებში ექსტრადიციისა და სამართლებრივი ურთიერთდახმარების სხვა საკითხებზე უფლებამოსილ სახელმწიფო ორგანოს წარმოადგენდა მთავარი პროკურატურა. რომის სტატუტის რატიფიკაციისათვის მოსამზადებელ პროცესში საუბარი იყო იმაზე, რომ ICC-სთან ურთიერთობაშიც ანალოგიური უფლებამოსილება მიეღო საქართველოს მთავარ პროკურატურას. რომის სტატუტის რატიფიკაციის დროისათვის საქართველოს პროკურატურა წარმოადგენდა არა აღმასრულებელი ხელისუფლების ნაწილს და იუსტიციის სამინისტროს

ბის შესახებ“ (Gesetz über die Zusammenarbeit mit dem Internationalen Strafgerichtshof). ასეთივე კანონი მიღებულია შვეიცარიასა და სხვა ქვეყნებში.

⁸⁰⁸ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან საქართველოს თანამშრომლობის წყაროები ამ თანმიმდევრობით მოცემულია კანონის მე-2 მუხლში.

სისტემაში კი არ შედიოდა, არამედ სასამართლო ხელისუფლების დაწესებულებას (საქართველოს კონსტიტუციის 91-ე მუხლი). ევროპული გამოცდილების გაზიარებით, საბოლოოდ, კანონის მე-3 მუხლის მიხედვით, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობის განხორციელებაზე უფლებამოსილ სახელმწიფო ორგანოდ განისაზღვრა საქართველოს იუსტიციის სამინისტრო.

იუსტიციის სამინისტრო, როგორც საქართველოში ICC-სთან თანამშრომლობაზე უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანო, უზრუნველყოფს თანამშრომლობის თაობაზე სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნის მიღებას, თხოვნის შესრულებისთვის აუცილებელი ღონისძიებების განხორციელებას, საჭიროების შემთხვევაში, თხოვნათა შესრულებისთვის საქართველოს შესაბამის სახელმწიფო ორგანოთა საქმიანობის კოორდინაციას. ICC-სთან თანამშრომლობის ფუნქციის შესრულებისას საქართველოს უფლებამოსილ ორგანოს გააჩნია შემდეგი კომპეტენციები:

ა) იღებს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნას თანამშრომლობის საკითხებზე;

ბ) იღებს გადაწყვეტილებას ამ სასამართლოსთან თანამშრომლობის დასაშვებობის შესახებ, შეიმუშავებს თანამშრომლობის პროცედურებს და, საჭიროების შემთხვევაში, იღებს გადაწყვეტილებას განსჯადობის გასაჩივრების თაობაზე;

გ) იღებს გადაწყვეტილებას თანამშრომლობისათვის საჭირო ღონისძიებების განხორციელების თაობაზე და განსაზღვრავს, თუ რომელი სახელმწიფო ორგანოა ამ თხოვნის შესრულებისათვის უშუალოდ უფლებამოსილი;

დ) უზრუნველყოფს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთვის შესაბამისი ინფორმაციის მიწოდებას თხოვნის შესრულების შედეგების თაობაზე;

ე) მართავს თათბირს ამ სასამართლოსთან თხოვნაში დასმული საკითხის თაობაზე სტატუტით განსაზღვრულ შემთხვევებში;

ვ) იღებს ზომებს, საჭიროების შემთხვევაში, სახაზინო წესით დამცველის დანიშვნისა და კანონმდებლობით დადგენილი წესით სხვაგვარი სამართლებრივი დახმარების აღმოჩენისათვის;

ზ) იღებს გადაწყვეტილებას პირის სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთვის გადაცემის შესახებ;

თ) გადასცემს ამ სასამართლოს თხოვნას სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელების თაობაზე შესაბამის უფლებამოსილ სახელმწიფო ორგანოს, სტატუტის 70-ე მუხლის მე-4 (ბ) აბზაცის შესაბამისად;

ი) იღებს გადაწყვეტილებას სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნაზე, თავისუფლების აღკვეთის სახით დანიშნული სასჯელის საქართველოში აღსრულების მიზნით, მსჯავრდებულის მიღების შესახებ და ამ სასამართლოს მიერ დანიშნული ფულადი სახდელის ან/და სხვა ხარჯების ანაზღაურების აღსრულების თაობაზე;

კ) განსაზღვრავს თხოვნის შესრულების ფორმას და მის შესასრულებლად აუცილებელ პირობებს თხოვნაში მითითებული გადაუდებელი ღონისძიებების შესრულების უზრუნველსაყოფად;

ლ) გადასცემს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შესაბამისი სახელმწიფო ორგანოების მიერ შეგროვებულ მტკიცებულებებსა და ინფორმაციას საქართველოს სახელით, თუ აღნიშნული შესაძლებელს ხდის, რომ ამ სასამართლომ დაიწყო სისხლის სამართლებრივი დევნა;

მ) მოითხოვს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსაგან ამ სასამართლოს თხოვნის შესრულებისათვის განეული ხარჯების ანაზღაურებას, სტატუტით გათვალისწინებულ შემთხვევებში;

ნ) ახორციელებს სტატუტით და თანამშრომლობის შესახებ კანონით მინიჭებულ სხვა უფლებამოსილებებს.

თანამშრომლობის კანონის მე-4 მუხლში მოცემულია თხოვნის შესრულების ვალდებულება სახელმწიფო ორგანოთა მიერ. იგი ავალდებულებს უფლებამოსილ სახელმწიფო ორგანოს, ასევე ნებისმიერ სხვა სახელმწიფო ორგანოს, რომელსაც გადაეცა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნა, უზრუნველყოს ამ სასამართლოს თხოვნის შესრულება სტატუტითა და საქართველოს კანონმდებლობით განსაზღვრული წესითა და დადგენილ ვადებში. პროექტის თავდაპირველ ვარიანტში ხაზგასმული იყო ის მომენტი, რომ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნის შესრულებისათვის უფლებამოსილი ორგანო, რომელსაც სპეციალური სახელმწიფო ორგანოსაგან გადაეცა თხოვნა, ვალდებულია, განახორციელოს იგი კეთილსინდისიერად და ყოველგვარი გაჭიანურების გარეშე.

4. კონსულტაციაჰი სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან

საქართველოს უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანო ვალდებულია, ICC-სთან გამართოს სტატუტის 97-ე მუხლით გათვალისწინებული თათბირი. კანონის მე-5 მუხლი ადგენს ისეთ სავალდებულო შემთხვევებს, როცა თათბირის გამართვა აუცილებელია. ეს ის შემთხვევებია, როცა თხოვნის შესრულება:

ა) ეწინააღმდეგება სტატუტის 93-ე მუხლის მე-3 აბზაცით განსაზღვრულ სახელმწიფოს ძირითად სამართლებრივ პრინციპებს;

ბ) შეეხება სახელმწიფოს ეროვნული უსაფრთხოების ინტერესებს⁸⁰⁹;

გ) საფრთხეს შეუქმნის სხვა საქმეზე მიმდინარე გამოძიებას ან სისხლის სამართლებრივ დევნას⁸¹⁰;

დ) შეეხება შიდასახელმწიფოებრივი ან დიპლომატიური იმუნიტეტის მქონე პირს.⁸¹¹

⁸⁰⁹ მართალია, პროექტის თავდაპირველი ვარიანტისაგან განსხვავებით, ნორმაში პირდაპირ არ არის მითითებული, მაგრამ იგულისხმება სტატუტის 72-ე მუხლითა და 93-ე მუხლის მე-4 აბზაცით გათვალისწინებული შემთხვევები.

⁸¹⁰ პროექტის თავდაპირველი ვარიანტისაგან განსხვავებით, ამ ნორმაშიც პირდაპირ არ არის მითითებული, მაგრამ იგი გამომდინარეობს სტატუტის 94-ე მუხლის პირველი აბზაციდან.

⁸¹¹ ეს ნორმა გამომდინარეობს სტატუტის 98-ე და 27-ე მუხლებიდან. პროექტის თავდაპირველ ვარიანტში არ იყო გათვალისწინებული სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართ-

5. იურიდიქციის განსაზღვრა და დავა განსჯადოებაზე

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს იურიდიქცია ვრცელდება საქართველოს ტერიტორიაზე ჩადენილ იმ დანაშაულთა მიმართ, რომლებიც სტატუტის შესაბამისად, ამ სასამართლოს განსჯადობას განეკუთვნება.

კანონის მე-6 მუხლიდან გამომდინარე, თუ ICC მიიჩნევს, რომ დანაშაულებრივი ქმედება მისი განსჯადია, უფლებამოსილ სახელმწიფო ორგანოს უფლება აქვს, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობით განსაზღვრულ სისხლისსამართლებრივი დევნის განმახორციელებელ ორგანოებთან შეთანხმებით, იმოქმედოს სტატუტის მე-18 მუხლის შესაბამისად და მიიღოს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნა ან, საჭიროების შემთხვევაში, სტატუტის მე-19 მუხლის შესაბამისად, გაასაჩივროს ამ სასამართლოს განსჯადობა. თუ უფლებამოსილი ორგანო სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს განსჯადობას არ ასაჩივრებს ან მის მიერ ჩატარებული შემოწმების შედეგად მივა იმ დასკვნამდე, რომ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს განსჯადობას უპირატესობა აქვს შიდასახელმწიფოებრივ იურიდიქციასთან შედარებით, საქმის მთლიანი მასალები გადაეცემა ამ საერთაშორისო სასამართლოს. ასეთ შემთხვევაში საქართველოს სისხლის სამართალწარმოების უფლებამოსილი ორგანო მის წარმოებაში არსებულ პროცესს შეაჩერებს. ICC-ის განსჯადობის გასაჩივრების თაობაზე მიღებული გადაწყვეტილება არ საჩივრდება.

კანონის მე-7 მუხლი ითვალისწინებს მტკიცებულებისა და ინფორმაციის გადაცემას სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის. ამ მუხლის მიხედვით, უფლებამოსილ სახელმწიფო ორგანოს უფლება აქვს, საკუთარი ინიციატივით ICC-ის გადაუგზავნოს ის მტკიცებულება და ინფორმაცია, რომელიც საქართველოს სისხლისსამართლებრივი დევნის განმახორციელებელმა ორგანომ მოიპოვა მის მიერ ჩატარებული გამოძიებისას, თუ ამან შეიძლება გამოიწვიოს სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყება; ან თუ ეს მოქმედება უკვე დაწყებულ გამოძიებას გააადვილებს. კანონში არ არის პირდაპირ მითითებული, მაგრამ უნდა ვივარაუდოთ, რომ მტკიცებულებისა და ინფორმაციის გადაგზავნა არ საჩივრდება.

კანონის მე-8 მუხლი განსაზღვრავს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის ვითარების შეტყობინების წესს. ამ საკითხზე უფლებამოსილი ორგანო, სტატუტის მე-14 მუხლის შესაბამისად, გადაწყვეტილებას იღებს, აცნობოს სასამართლოს, რომ არსებობს ეჭვი იმ დანაშაულის ჩადენის შესახებ, რომლის განსჯადობაც ექვემდებარება მის იურიდიქციას, შემდგომი გამოძიების თხოვნით. უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანო მიღებულ გადაწყვეტილებას დაუყოვნებლივ უგზავნის სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს.

ლოსთან თათბირის გამართვის აუცილებლობა შიდასახელმწიფოებრივი და დიპლომატიური იმუნიტეტის ყველა შემთხვევაში, არამედ, როცა საქმე ეხებოდა ასეთი იმუნიტეტის დარღვევის შესაძლებლობის შემთხვევებს.

6. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნა

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნა უფლებამოსილ სახელმწიფო ორგანოს უნდა წარედგინოს წერილობით. ამ ორგანოს უფლება აქვს, თხოვნა უშუალოდ ამ სასამართლოს ორგანოებისგან მიიღოს. კანონის მე-9 მუხლი ადგენს, რომ თხოვნა და თანდართული მასალები უნდა შედგეს ქართულ ენაზე ან მათ უნდა ერთვოდეს სათანადო წესით დამოწმებული ქართულენოვანი თარგმანი. პროექტის თავდაპირველი ვარიანტი ითვალისწინებდა ქართულთან ერთად ინგლისურ და რუსულენოვან საქმისწარმოების შესაძლებლობას. ძეზნის, დაკავების ან სხვა გადაუდებელი ღონისძიების გატარების თაობაზე თხოვნის გადაცემა, რომელიც მოგვიანებით სათანადო წესით უნდა დამოწმდეს, შეიძლება განხორციელდეს საერთაშორისო კრიმინალური პოლიციის (ინტერპოლის) დახმარებით ან სტატუტით განსაზღვრული სხვა საშუალებებით.

თუ უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანო მიიჩნევს, რომ ICC-ის თხოვნის ფორმა არ შეესაბამება დადგენილ მოთხოვნებს ან/და არ შეუძლია მიიღოს თხოვნა განსახილველად, სტატუტით დადგენილი წესის შესაბამისად, იგი ამის თაობაზე დაუყოვნებლივ აცნობებს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს შესაბამისი საფუძვლის მითითებით და ატარებს კონსულტაციებს ამ სასამართლოსთან. ასევე იმ შემთხვევაში, როცა უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანო თვლის, რომ ICC-ის თხოვნა მიუღებელია ან უარს ამბობს თხოვნის შესრულებაზე, იგი ამ სასამართლოს დაუყოვნებლივ აცნობებს თხოვნის მიუღებლად ცნობის ან მის შესრულებაზე უარის თქმის შესახებ, რაც დასაბუთებული უნდა იყოს, ხოლო თხოვნის შესრულებაზე საბოლოო უარის თქმამდე უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანო კონსულტაციებს ატარებს სასამართლოსთან.

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნის შინაარსი, კანონის მე-10 მუხლიდან გამომდინარე, უნდა აკმაყოფილებდეს სტატუტით დადგენილ შესაბამის საპროცესო ღონისძიებათა განხორციელებისთვის აუცილებელ მოთხოვნებს. თხოვნა, რომელსაც საჭიროების შემთხვევაში ახლავს დაპატიმრების ორდერის ასლი, უნდა შეიცავდეს:

ა) საქმის არსებითი გარემოებების სრულყოფილ მიმოხილვას, ასევე მათ სამართლებრივ კვალიფიკაციას;

ბ) დეტალურ და სრულ ინფორმაციას იმ პირზე, რომლის მიმართაც წარმოებს სისხლის სამართლის საქმე, ასევე დეტალურ ცნობებს პირზე, ადგილზე ან ობიექტზე, რომელთა დადგენა და ამოცნობა საჭიროა აღნიშნული თხოვნის შესასრულებლად;

გ) თხოვნის ობიექტის, ასევე შესასრულებელი პროცედურებისა და მოთხოვნილი დახმარების სრულყოფილ მიმოხილვას.

თუ თხოვნა არ აკმაყოფილებს ამ პირობებს, შესაძლებელია სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსაგან ან მისი ორგანოებისაგან ამ ხარვეზების გამოსწორების მოთხოვნა.

უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანო იხილავს მიღებულ თხოვნას და განსაზღვრავს, თუ რომელი სახელმწიფო ორგანოა უფლებამოსილი თხოვნის უშუალო შესრულებისთვის, ამასთან, ადგენს დასაშვებ მოქმედებებს ურთიერთთანამშრომლობის ფარგლებში. თუ თხოვნის დაუყოვნებლივ შესრულება ხელს შეუშლის საქართველოში მიმდინარე სისხლისსამართლებრივ დევნას იმ საქმის გამო, რომელსაც თხოვნა არ ეხება, უფლებამოსილ ორგანოს შეუძლია, სტატუტის 94-ე მუხლით განსაზღვრული წესით, თხოვნის აღსრულება გადადოს იმ ვადით, რომელზეც იგი ICC-სთან შეთანხმდება. ეს ვადა არ უნდა აღემატებოდეს საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით გამოძიებისათვის დადგენილ ვადას. თხოვნის განხილვის დამთავრების შემდეგ, უფლებამოსილი ორგანო გადანაცვტილებას იღებს თანამშრომლობის განხორციელებისა და მისი მოცულობის შესახებ. უფლებამოსილი ან თხოვნის აღსრულებელი ორგანო თხოვნის მიღების თაობაზე მიღებულ გადანაცვტილებას წერილობით ატყობინებს კანონით გასაჩივრებისთვის უფლებამოსილ პირს, რომელსაც საცხოვრებელი ან საქმიანობის ადგილი აქვს საქართველოში.

თუ უფლებამოსილ ორგანოს აქვს სერიოზული საფუძველი, რომ თხოვნის შესრულება საფრთხეს შეუქმნის საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების ინტერესებს, იგი ამის თაობაზე დაუყოვნებლივ აცნობებს სახელმწიფო უსაფრთხოებისა და კრიზისების მართვის საბჭოს და საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობის სტატუტის 72-ე მუხლის შესაბამისად. ასეთ შემთხვევაში, სახელმწიფო უსაფრთხოებისა და კრიზისების მართვის საბჭოს უფლება აქვს, მიიღოს გადანაცვტილება თხოვნის აღსრულებასთან დაკავშირებით მოქმედებების შეჩერების თაობაზე. უფლებამოსილი ორგანო, სახელმწიფო უსაფრთხოებისა და კრიზისების მართვის საბჭოს შუამდგომლობის საფუძველზე, უფლებამოსილია, არ დააკმაყოფილოს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნა თანამშრომლობის თაობაზე იმ მოტივით, რომ თხოვნის შესრულება საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების ინტერესებს ხელყოფს.

თუ ICC-ის თხოვნის შესრულებასთან დაკავშირებით საჭიროა იმუნიტეტის მოხსნა და პირის გადაცემაზე თანხმობის მიცემა, სტატუტის 98-ე და 27-ე მუხლებიდან გამომდინარე, ასეთ თხოვნას იღებს უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანო, რომელიც, კანონის მე-13 მუხლიდან გამომდინარე, ხელს უწყობს იმ მოქმედებების დროულ შესრულებას, რომლებიც გათვალისწინებულია საქართველოს კონსტიტუციითა და კანონმდებლობით იმუნიტეტთან დაკავშირებით.

კანონის მე-14 მუხლი პირს, რომელსაც შეეხება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნა, უფლებას აძლევს, გაეცნოს საქმის მასალებს. ამ საკითხზე გადანაცვტილებას იღებს უფლებამოსილი ორგანო. ეს უფლება შეიძლება შეიზღუდოს:

ა) სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოში განსახილველი საქმის ინტერესებიდან გამომდინარე;

ბ) არსებითი სამართლებრივი საფუძვლის გამო, თუ ამას სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო მოითხოვს;

გ) მისაღები ღონისძიების დაუყოვნებლივ განხორციელების აუცილებლობის

გამო;

დ) კონფიდენციალური ინფორმაციის დაცვის გამო.

კანონის მე-15 მუხლი ითვალისწინებს საქართველოს მიერ თხოვნის წარდგენის შესაძლებლობას სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის, რათა მისგან მიიღოს სამართლებრივი დახმარება. საქართველოს სისხლისსამართლებრივი დევნის ორგანოებს უფლება აქვთ, ICC-ის იურისდიქციას დაქვემდებარებული დანაშაულის ფაქტების არსებობის შემთხვევაში ამ სასამართლოს მიმართონ თხოვნით თანამშრომლობის შესახებ. სასამართლოს ასეთი თხოვნა უნდა გაუგზავნოს უფლებამოსილმა ორგანომ. საქართველოს ორგანოებმა უნდა დაიცვან ის მოთხოვნები, რომელთაც სტატუტი ადგენს თხოვნის შესრულებისათვის. მართალია, კანონის ტექსტში არ არის მითითებული, მაგრამ უნდა ვიგულისხმოთ, რომ საქართველოს სახელით წარდგენილი თხოვნა და მასალები უნდა შედგეს ფრანგულ ან ინგლისურ ენაზე, ან ერთ-ერთ ამ ენაზე უნდა იყოს თარგმნილი. თარგმანი ოფიციალურად სათანადოდ უნდა დამოწმდეს.

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნის შესრულება, როგორც წესი, უნდა მოხდეს ანაზღაურების გარეშე, როგორც ამას ითვალისწინებს კანონის მე-16 მუხლი. თუმცა კანონი იქვე მიუთითებს გამოწვევის შემთხვევებზე, როდესაც ხარჯებს სტატუტით დადგენილი წესით ანაზღაურებს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო. ასეთს წარმოადგენს:

ა) ხარჯები, რაც დაკავშირებულია მოწმის, ექსპერტის, სპეციალისტის მგზავრობასა და უსაფრთხოებასთან ან ხარჯები, რომლებიც წარმოიშობა დაპატიმრებული პირის დროებით გადაცემასთან დაკავშირებით⁸¹²;

ბ) თარგმანის, სტენოგრამის შედგენის ან თარჯიმნის მომსახურების ხარჯები;

გ) სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მოსამართლის, ბრალმდებლის, ბრალმდებლის მოადგილის და ამ სასამართლოს ორგანოების სხვა პერსონალის მგზავრობისა და დღიური ანაზღაურების ხარჯები;

დ) ექსპერტისა და სპეციალისტის იმ დასკვნის ან მოხსენების შედგენისათვის გაწეული ხარჯები, რაც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლომ თვითონ მოითხოვა;

ე) ხარჯები, რაც დაკავშირებულია იმ პირის ტრანსპორტირებასთან, რომელიც ამ სასამართლოს უნდა გადაეცეს;

ვ) გაუთვალისწინებელი ხარჯები, რომლებიც შესაძლებელია, ICC-სთან კონსულტაციების შემდეგ წარმოიშვას თხოვნის შესრულებასთან დაკავშირებით;

ზ) გადანაცვეტილების აღსრულებასთან დაკავშირებული ხარჯები.

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნის შესრულებისათვის დახარჯული დროისა და გაწეული შრომის ანაზღაურებას საქართველოს სახელმწიფო ორგანოები ერთმანეთთან მიმართებაში არ ახდენენ. ხარჯებს, რომლებიც დაკავშირებულია დაპატიმრების შესახებ უფლებამოსილი ორგანოს შუამდგომლობით მიღებული გადანაცვეტილების აღსრულებასთან, ასევე, საჭიროების შემთხვევაში – დაპატიმრებული პირის დაცვის განხორციელებასთან, გაიღებს

⁸¹² იგულისხმება სტატუტის 93-ე მუხლის შესაბამისად შესრულებული მოქმედება.

საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტი. ამასთან, კანონი არ მიუთითებს, თუ რა კრიტერიუმი გამოიყენება ხარჯების ანაზღაურების შესაფასებლად. უნდა ვიგულისხმოთ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მიერ დადგენილი ტარიფები, რომლის მიხედვითაც, ის აუნაზღაურებს ამ სასამართლოს ადგილმდებარეობის სახელმწიფოს განუღებ ხარჯებს (სტატუტის მე-3 მუხლი).

7. ტრანზიტი

კანონის მე-17 მუხლის შესაბამისად, ICC-ის ინტერესებიდან გამომდინარე, საქართველოს ტერიტორია შეიძლება გამოყენებულ იქნეს პირის ტრანზიტის წესით გადაადგილებისთვის. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნის საფუძველზე უფლებამოსილი ორგანო გასცემს ნებართვას დაპატიმრებული პირის სასამართლო მოსმენის გარეშე ტრანზიტით გადაყვანისა და ამისათვის საჭირო სხვა ღონისძიებების განხორციელების შესახებ. ნებართვის გაცემა არ არის საჭირო, თუ დაპატიმრებული პირი საპაერო ტრანსპორტით, საქართველოს ტერიტორიის გავლით, ხმელეთზე დაშვების გარეშე, უნდა იქნეს გადაყვანილი. გაუთვალისწინებელი დაფრენის შემთხვევაში, ტრანზიტით გადასაყვანი პირი დაკავებულ და გადაყვანილ უნდა იქნეს საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებულ დაკავებულ პირთა დროებითი ყოფნის იზოლატორში. უფლებამოსილი ორგანო საერთაშორისო სასამართლოს დაუყოვნებლივ მიმართავს, რათა გამოაგზავნოს თხოვნა ტრანზიტის თაობაზე. თუ დაკავებიდან 72 საათის განმავლობაში ასეთი თხოვნა არ იქნება წარმოდგენილი, დაკავებული პირი უნდა გათავისუფლდეს. თუ თხოვნა დაგვიანებით იქნება წარმოდგენილი, გათავისუფლებული პირი ხელახლა უნდა იქნეს დაკავებული და მისი ტრანზიტით გადაყვანაზე ნებართვა – გაცემული. ტრანზიტით გადაადგილებაზე გაცემული ნებართვა არ საჩივრდება.

სხვა მონაწილე სახელმწიფოების კანონმდებლობა, სტატუტის 89-ე მუხლის მე-3 (e) აბზაციდან გამომდინარე, ითვალისწინებს გაუთვალისწინებელი დაშვების მომენტიდან 96 საათიან სტანდარტს. ქართული კანონის პროექტის თავდაპირველი ვარიანტიც იმავე ვადას ითვალისწინებდა. საბოლოოდ, ეს ნორმა საქართველოს კონსტიტუციის მე-18 მუხლის შინაარსიდან გამომდინარე შეიცვალა.⁸¹³ შეიძლება იმგვარი ინტერპრეტაცია, რომ სტატუტის 89-ე მუხლი არ ენიშნავს გება საქართველოს კონსტიტუციის მე-18 მუხლს, ვინაიდან იგი ასეთ კონკრეტულ ურთიერთობას არ აწესრიგებს, რის გამოც საქართველოს კანონს თანამშრომლობის შესახებ შეეძლო დაენესებინა 96-საათიანი ვადა. სტატუტი წარმოადგენს საქართველოს მრავალმხრივ საერთაშორისო ხელშეკრულებას. შეიძლება საერთაშორისო ხელშეკრულებით გათვალისწინებული წესი ICC-სთან ურთიერთობაში

⁸¹³ საქართველოს კონსტიტუციის მე-18 მუხლის მე-3 პუნქტის თანახმად, ადამიანის დაკავება დასაშვებია კანონით განსაზღვრულ შემთხვევებში საგანგებოდ უფლებამოსილი პირის მიერ. დაკავებული თუ სხვაგვარად თავისუფლებაშეზღუდული პირი უნდა წარედგინოს სასამართლოს განსჯადობის მიხედვით, არა უგვიანეს 48 საათისა. თუ მომდევნო 24 საათის განმავლობაში სასამართლო არ მიიღებს გადაწყვეტილებას დაპატიმრების ან თავისუფლების სხვაგვარი შეზღუდვის შესახებ, პირი დაუყოვნებლივ უნდა განთავისუფლდეს.

პირდაპირ იქნეს გამოყენებული, რადგან ეს არის არა ეროვნული სასამართლო, არამედ საქართველოს მონაწილეობით შექმნილი საერთაშორისო სასამართლო.

8. კოლიზიური თხოვნები

თხოვნათა კონკურენციის შემთხვევებს ანესრიგებს კანონის მე-18 მუხლი, რომელიც პირდაპირ მიუთითებს, რომ, თუ საქართველო ერთდროულად ერთი და იმავე პირის თაობაზე მიიღებს გადაცემისა და ექსტრადიციის თხოვნას სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსა და სხვა სახელმწიფოსაგან, ასეთ შემთხვევაში უფლებამოსილმა ორგანომ გადაწყვეტილება უნდა მიიღოს სტატუტის 90-ე მუხლის შესაბამისად. თუ საქართველო ერთდროულად სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსა და სხვა სახელმწიფოსაგან მიიღებს იდენტურ თხოვნას, რომელიც შეეხება არა პირის გადაცემას, არამედ სხვა საკითხზე თანამშრომლობას, ასეთ შემთხვევაში უფლებამოსილი ორგანო გადაწყვეტილებას იღებს სტატუტის 93-ე მუხლის მე-9 აბზაცის შესაბამისად. თუ ეს ორგანო უპირატესობას მიანიჭებს სხვა სახელმწიფოს თხოვნას, მან ამის შესახებ დაუყოვნებლივ უნდა აცნობოს ICC-ის.

9. ზიანის ანაზღაურება

თანამშრომლობის შესახებ კანონის მე-19 მუხლი ადგენს, რომ უკანონო პატიმრობით ან სხვა უკანონო მოქმედებით მიყენებული ზიანის ანაზღაურების შესახებ საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული ნორმები მოქმედებს იმ საპროცესო მოქმედების მიმართ, რომელიც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნის საფუძველზე, სისხლისსამართლებრივი წესით დევნილი პირის მიმართ თანამშრომლობის შესახებ კანონის შესაბამისად, საქართველოში განხორციელდა. ზიანის ანაზღაურება შეიძლება შემცირდეს ან მასზე საერთოდ ეთქვას უარი, თუ პირმა, რომელიც იდევნებოდა სისხლისსამართლებრივი წესით, გამოძიების წარმოება და პატიმრობა ბრალეულად გამოიწვია ან პროცესის წარმოება განზრახ გააჭიანურა, ან გააძნელა. საქართველო ზიანს არ აანაზღაურებს, თუ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლომ სტატუტის 85-ე მუხლის შესაბამისად, ზიანის ანაზღაურებაზე განაცხადა თანხმობა ან უარი თქვა მასზე.

10. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის პირის გადაცემა

10.1. გადაცემის სამართლებრივი საფუძველი

გადაცემის სამართლებრივი საფუძველი მოცემულია კანონის მე-20 მუხლში. საქართველო პირს ICC-ის გადასცემს, თუ თხოვნიდან და თანდართული მასალებიდან გამომდინარეობს, რომ ჩადენილი ქმედება ICC-ის განსჯადია. თუ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო სტატუტის მე-17-მე-19 მუხლების შესაბამისად, იხილავს საჩივარს განსჯადობის თაობაზე, უფლებამოსილ ორგანოს

უფლება აქვს, თხოვნის შესრულება იმ ვადით გადადოს, სანამ საერთაშორისო სასამართლო ამ საკითხზე გადაწყვეტილებას არ მიიღებს. თუ სასამართლოს გადაცემა საქართველოს მოქალაქე, უფლებამოსილი ორგანო უფლებამოსილია, მიმართოს მას თხოვნით პროცესის დასრულების შემდეგ ამ პირის საქართველოში დაბრუნების თაობაზე.

კანონი (მუხლი 21-ე) ასევე განსაზღვრავს თხოვნის შინაარსსა და თანდართული მასალების ნუსხას. თხოვნა იმ პირის დაკავებისა და გადაცემის შესახებ, რომლის მიმართაც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლომ დაპატიმრების ბრძანება გასცა, უნდა შეიცავდეს:

ა) პირის მონაცემებს, რომელიც საკმარისია ამ პირის იდენტიფიკაციისათვის, ისევე როგორც იმ ადგილის მითითებას, სადაც, სავარაუდოა, რომ ეს პირი იმყოფებოდეს;

ბ) დაპატიმრების შესახებ ორდერის ასლს;

გ) დაპატიმრების საფუძველს.

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მიერ გასამართლებული პირის დაპატიმრებისა და გადაცემის შესახებ თხოვნა დამატებით უნდა შეიცავდეს:

ა) ამ სასამართლოს გამამტყუნებელი განაჩენის ასლს;

ბ) ცნობას უკვე მოხდილი და მოსახდელი სასჯელის შესახებ, თუ პირის მიმართ დადგენილია გამამტყუნებელი განაჩენი და შეფარდებული აქვს თავისუფლების აღკვეთა.

თხოვნას უნდა დაერთოს ინფორმაცია საქმის არსებით გარემოებათა შესახებ, რომელიც საკმარისი იქნება ფაქტობრივი გარემოებების სამართლებრივი შეფასებისათვის.

კანონი ანესრიგებს გადაცემის მიზნით დაკავების, დაპატიმრებისა და მტკიცებულებათა უზრუნველყოფის საკითხებს.

ძებნისა და დაკავების თხოვნა, კანონის 22-ე მუხლის მიხედვით, უნდა შეიცავდეს:

ა) ზუსტ მონაცემებს იმ პირის შესახებ, ვის მიმართაც შემოვიდა თხოვნა, აგრეთვე იმ ადგილის მითითებას, სადაც, სავარაუდოა, რომ ეს პირი იმყოფებოდეს⁸¹⁴;

ბ) საქმის გარემოებების მოკლე აღწერას, ასევე, ქმედების ჩადენის დროისა და ადგილის მითითებას⁸¹⁵;

გ) მითითებას, რომლის თანახმადაც პირის მიმართ არსებობს კანონიერი ძალის მქონე დაპატიმრების ორდერი ან განაჩენი;

დ) მითითებას, რომ პირის დაკავების შემთხვევაში გადაცემის შესახებ თხოვნა დამატებით იქნება წარმოდგენილი.

თუ საქართველოს უფლებამოსილი სახელმწიფო ორგანო თხოვნას დააკმაყოფილებს, კანონმდებლობით დადგენილი წესით უზრუნველყოფს პირის ძებნის, დაკავებისა და ჩხრეკის ღონისძიებათა განხორციელებას. დაკავების დროს უნდა მოხდეს იმ საგნების ამოღება და საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით შენახვა, რომლებიც შესაძლებელია, რომ სისხლის სამართლის საერთა-

⁸¹⁴ კანონპროექტით ამ ნორმის შინაარსი თავდაპირველად ნაკლებად კატეგორიული იყო და მოითხოვდა მონაცემების შეძლებისდაგვარად სიზუსტეს.

⁸¹⁵ კანონპროექტი ასევე მოითხოვდა ქმედების ჩადენის დროისა და ადგილის მითითებას, თუ ეს შესაძლებელი იყო.

შორისო სასამართლოში პროცესის დროს მტკიცებულების სახით იქნეს გამოყენებული.

დაკავებისა და მტკიცებულებათა ამოღების შესახებ ეცნობება უფლებამოსილ ორგანოს, რომელიც ამის თაობაზე დაუყოვნებლივ ატყობინებს საერთაშორისო სასამართლოს და მისგან მოითხოვს გადაცემის შესახებ თხოვნის დაუყოვნებლივ გადაგზავნას.

უფლებამოსილი ორგანო პირის დაკავებიდან 48 საათის განმავლობაში მიმართავს თბილისის საქალაქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა კოლეგიას სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთვის გადაცემის მიზნით პირის დაპატიმრების თაობაზე ბრძანების გაცემის შესახებ. სასამართლო მომდევნო 24 საათის განმავლობაში იღებს გადაწყვეტილებას პირის დაპატიმრების თაობაზე ბრძანების გაცემის შესახებ. თუ სასამართლო ამ ვადაში არ მიიღებს გადაწყვეტილებას, დაკავებული პირი უნდა გათავისუფლდეს.

გადაცემის მიზნით გაცემული დაპატიმრების ბრძანება უნდა შეიცავდეს:

ა) სისხლისსამართლებრივი წესით დევნილი პირის მონაცემებსა და მისთვის ბრალად შერაცხულ ქმედებას;

ბ) მითითებას, რომ პირის გადაცემას ითხოვს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო;

გ) მითითებას, გასაჩივრებისა და დაცვით სარგებლობის უფლებაზე.

თუ სისხლისსამართლებრივად დევნილი პირის დაპატიმრება საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის შესაბამისად არ შეიძლება, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თათბირის შემდეგ, უფლებამოსილ ორგანოს უფლება აქვს ასეთი პირის მიმართ დაპატიმრების ნაცვლად გამოიყენოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული ალკვეთის სხვა ღონისძიება.

კანონი მოითხოვს, რომ დაკავებისას უნდა დადგინდეს ამ პირის იდენტიურობა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნაში მითითებულ პირთან. ასევე, გადაცემის მიზნით პატიმრობის ბრძანების გამოტანისას უნდა შემოწმდეს სისხლისსამართლებრივად დევნილი პირი ბრძანებაში მითითებული პირის იდენტიურია თუ არა. გადაცემის მიზნით პატიმრობის ბრძანების გამოტანისას ამ პირს განემარტება გადაცემის საფუძველი და გადაცემის გამარტივებული პროცედურა. სისხლისსამართლებრივად დევნილი პირი დაიკითხება მისი პირადი მონაცემების შესახებ. კანონის 26-ე მუხლიდან („გადასაცემი პირის უფლებები“) გამომდინარე, მას ასევე ეკითხებიან, გადაცემის მიზნით დაპატიმრების შესახებ ბრძანებისა და გადაცემის პროცედურის სანინალმდეგოდ ხომ არ გააჩნია რაიმე არგუმენტები და ისმენენ მის პოზიციას. გადასაცემი პირს უფლება აქვს, ისარგებლოს დაცვის უფლებით, რაც მას უნდა განემარტოს. გადასაცემი პირს უფლება აქვს დაპატიმრების შესახებ ბრძანების ასლის მიღებიდან 5 დღის ვადაში გაასაჩივროს ეს ბრძანება სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატაში (კანონის 23-ე მუხლის მე-5 პუნქტი).

პატიმრობა გადაცემის მიზნით გრძელდება გადაცემის მთელი პროცესის მანძილზე. ბუნებრივია, აუცილებლობის შემთხვევაში იგი პროცესის ნებისმიერ სტადიაზე შეიძლება შეიცვალოს ან გაუქმდეს, თუ ეს კონკრეტული გარემოებე-

ბიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილია. კერძოდ, კანონი დასაბუთებული საფუძვლის არსებობის შემთხვევაში, სისხლისსამართლებრივად დევნილ პირს უფლებას აძლევს, ნებისმიერ დროს შეიტანოს შუამდგომლობა გადაცემის პატიმრობიდან დროებით გათავისუფლების თაობაზე საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატაში (კანონის 24-ე მუხლის მე-2 პუნქტი). ამ საკითხზე გადაწყვეტილების მიღებამდე უფლებამოსილი ორგანო ამის შესახებ დაუყოვნებლივ ატყობინებს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს და მხედველობაში იღებს მის რჩევებს.

თუ ICC-ის თხოვნით გადასაცემი პირი იმყოფება პატიმრობის ან თავისუფლების აღკვეთის დაწესებულებაში, უფლებამოსილი ორგანოს თანხმობის გარეშე არ დაიშვება მისი არც გათავისუფლება და არც საქართველოდან გაყვანა. ასევე აუცილებელია უფლებამოსილი ორგანოს თანხმობა ასეთი პირისთვის პატიმრობის პირობების ყოველგვარი შემსუბუქების, მისი ნახვისა და მისი კორესპონდენციის კონტროლისთვის.

კანონის 25-ე მუხლი ითვალისწინებს გადაცემის მიზნით შეფარდებული პატიმრობის გაუქმების შესაძლებლობას სტატუტის 92-ე მუხლის საფუძველზე. კერძოდ, თუ საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნა გადაცემის თაობაზე თანდართული მასალებით პირის დაკავებიდან 60 დღის განმავლობაში უფლებამოსილი ორგანოში არ შევიდა, გადაცემის მიზნით პატიმრობა უქმდება. თუ სისხლისსამართლებრივად დევნილი პირი პატიმრობაში იმყოფება, მაშინ ვადის დინება იწყება იმ მომენტიდან, როცა პირი აყვანილი იქნება გადაცემის მიზნით პატიმრობაში. თუ პირი პატიმრობიდან გათავისუფლდება კანონის 25-ე მუხლის შესაბამისად, ეს არ გამოორიცხავს მისი შემდგომი დაპატიმრებისა და სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის გადაცემის შესაძლებლობას, თუ გადაცემის თხოვნა და თანდართული მასალები საერთაშორისო სასამართლოდან მოგვიანებით იქნება გადმოგზავნილი.

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობის პროცესში ასევე გამოიყენება პატიმრობიდან გათავისუფლების შესახებ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ნორმები, თუ ისინი არ ეწინააღმდეგება სტატუტს.

10.2. გადასაცემი პირის უფლებები

გადაცემის თხოვნა და თანდართული მასალები სისხლისსამართლებრივი წესით დევნილ პირს და მის დამცველს უნდა წარედგინოს მათთვის გასაგებ ენაზე. უფლებამოსილი ორგანო სისხლისსამართლებრივად დევნილ პირს განუმარტავს გადაცემის საფუძველს, გადაცემის გამარტივებულ პროცედურასა და მის უფლებას:

ა) გაასაჩივროს ქმედებაზე სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს განსჯადობა;

ბ) მისი ინტერესების დასაცავად მოიწვიოს სასურველი დამცველი, ან თუ არ ჰყავს იგი, უფლებამოსილი ორგანოსგან კანონმდებლობით დადგენილი წესით მოითხოვოს მისი შერჩევა ან სახაზინო წესით დანიშვნა.

სისხლისსამართლებრივი წესით დევნილი პირი უნდა დაიკითხოს მისი პირადი მონაცემების შესახებ და განემარტოს გადაცემის საფუძველი. მას უფლება აქვს, წარადგინოს მისი დაპატიმრებისა და გადაცემის საწინააღმდეგო არგუმენტები. დამცველს უფლება აქვს, მონაწილეობა მიიღოს ამ მოქმედებათა ჩატარებაში.

10.3. ნებართვის გაცემა გადაცემაზე და მისი აღსრულება

კანონის 27-ე მუხლის მიხედვით, უფლებამოსილი ორგანო თავისი გადაწყვეტილებით იძლევა როგორც სისხლისსამართლებრივი წესით დევნილი პირის გადაცემის ნებართვას, ასევე – თანხმობას, ამოღებული და სათანადო წესით შენახული საგნისა და ქონებრივი ღირებულების მქონე ნივთის გადაცემაზე. თუ სისხლისსამართლებრივად დევნილი პირი ან უფლებამოსილი ორგანო ასაჩივრებს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს განსჯადობას, გადაცემაზე ნებართვის გაცემა გადაიდება ამ სასამართლოს მიერ გადაწყვეტილების მიღებამდე. თუ მესამე პირი ან დაზარალებული, რომელთა ადგილსამყოფელიც საქართველოშია, მოითხოვს მისი უფლების დაცვას ამოღებულ იმ საგანზე ან ქონებაზე, რომელიც შეიძლება მტკიცებულებად იქნეს გამოყენებული, ასეთ შემთხვევაში ეს საგანი ან ქონება საერთაშორისო სასამართლოს გადაცემა იმ პირობით, თუ იგი იკისრებს ვალდებულებას პროცესის დასრულების შემდეგ მათ უფასოდ დაბრუნებაზე.

კანონის 28-ე მუხლიდან გამომდინარე, გადაცემის აღსრულება ხორციელდება დაუყოვნებლივ. ამ მიზნით, უფლებამოსილი ორგანო, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან შეთანხმებით, იღებს სათანადო გადაწყვეტილებას. ამ ორგანოს უფლება აქვს, ამ სასამართლოსთან შეთანხმებით, დროის გარკვეული მონაკვეთით გადადოს გადაცემა, თუ გადასაცემი პირის მიმართ საქართველოში სხვა ქმედებისათვის ხორციელდება სისხლისსამართლებრივი დევნა ან იგი პატიმრობაში იმყოფება.

უფლებამოსილი ორგანოს მიერ გადაცემაზე უარის თქმის შემთხვევაში, ბუნებრივია, გადაცემის მიზნით პატიმრობის ბრძანება უქმდება.

10.4. დროებითი გადაცემა

კანონის 29-ე მუხლით გათვალისწინებულ შემთხვევებში, უფლებამოსილ ორგანოს უფლება აქვს, გასცეს ნებართვა სისხლისსამართლებრივი წესით დევნილი პირის დროებით გადაცემაზე, თუ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან კონსულტაციის შემდეგ დადგინდება შემდეგი საკითხები:

- ა) ვადა, რა დროის განმავლობაში ითხოვს ICC პირის გადაცემას;
- ბ) პირი გადაცემის მთელი პერიოდის განმავლობაში პატიმრობაში დარჩება;
- გ) პირი პროცესის დამთავრების შემდეგ უფლებამოსილი ორგანოს თხოვნით უკან იქნება დაბრუნებული.

პროექტის თავდაპირველი ვარიანტისაგან განსხვავებით, კანონი არ შეიცავს დებულებას იმის შესახებ, რომ, თუ უფლებამოსილ ორგანოს ჯერ კიდევ არ მიუღია გადაწყვეტილება გადაცემის თაობაზე, მაშინ დროებითი გადაცემა შეიძლება მოხდეს მხოლოდ სისხლისსამართლებრივი წესით დევნილი პირის თანხმობით.

10.5. სპეციალურობის (ექსკლუზიურობის) პრინციპი

საერთაშორისო სისხლის სამართლისათვის ცნობილი სპეციალურობის (ექსკლუზიურობის) პრინციპი მოცემულია კანონის 30-ე მუხლში. ამ პრინციპის მიხედვით, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის გადაცემული პირის სისხლისსამართლებრივი დევნა, დაპატიმრება ან მსჯავრდება სასამართლომ შეიძლება განახორციელოს ყველა იმ ქმედებისათვის, რომლის მიმართაც ვრცელდება ICC-ის იურისდიქცია.

11. თანამშრომლობის სხვა ფორმები

გარდა ზემოაღნიშნულისა, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან თანამშრომლობა მოიცავს სტატუტითა და საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული ნებისმიერი საპროცესო მოქმედების შესრულებას, რომელიც ხელს უწყობს ამ სასამართლოს განსჯად ქმედებათა გამოძიებასა და სისხლისსამართლებრივ დევნას, აგრეთვე – დანაშაულებრივი გზით მოპოვებული ქონების ამოღებას. კანონის 32-ე მუხლში ჩამოთვლილია საპროცესო მოქმედებათა შემდეგი სახეები:

ა) პირთა, მათ შორის, არაბრალეულ პირთა იდენტიფიცირება, მათი ადგილსამყოფლის დადგენა;

ბ) მტკიცებულებათა, მათ შორის, მოწმის ჩვენების მოპოვება, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთვის აუცილებელ მტკიცებულებათა, მათ შორის, ექსპერტის ან სპეციალისტის დასკვნის მომზადება და წარდგენა;

გ) იმ პირის დაკითხვა, ვის მიმართაც წარმოებს გამოძიება, ან ვინც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მიერ სისხლისსამართლებრივი წესით იდევნება;

დ) დოკუმენტების, მათ შორის, სასამართლო გადანაცვებილების ჩაბარება;

ე) დაპატიმრებული პირის დროებითი გადაცემა;

ვ) ადგილებისა და ობიექტების ადგილმდებარეობის დადგენა;

ზ. ჩხრეკა, ამოღება, ყადაღის დადება;

თ) მასალებისა და დოკუმენტების, მათ შორის, სასამართლო დოკუმენტების წარდგენა;

ი) მოწმეთა და დაზარალებულთა, ასევე მტკიცებულებათა დაცვა;

კ) თანხისა და ქონებრივი ღირებულების მქონე ნივთების აღმოჩენა, დაყადაღება, ასევე, დანაშაულის საგნისა და საშუალების ამოღება და დაყადაღება მისი ჩამორთმევის მიზნით;

ლ) სასამართლოს წინაშე მოწმეთა და ექსპერტთა სახით პირთა ნებაყოფლობითი გამოცხადებისთვის ხელის შეწყობა;

მ) ექსპერტიზის ჩატარება, ადგილებისა და ობიექტების დათვალიერება, მათ შორის, სამარხების აღმოჩენა და დათვალიერება.

კანონის 32-ე მუხლის ჩამონათვალი არ არის ამომწურავი, იგი უთითებს

დახმარების ნებისმიერი სხვა ფორმის დასაშვებობაზე, რომელიც პირდაპირ აკრძალული არ არის საქართველოს კანონმდებლობით და ხელს უწყობს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მის იურისდიქციაში შემავალი დანაშაულის გამოძიებასა და სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელებაში.

12. წინასწარი ღონისძიებები

კანონის 33-ე მუხლი უფლებამოსილ ორგანოს უფლებას აძლევს, ICC-ის თხოვნის საფუძველზე, არსებული მდგომარეობის შესანარჩუნებლად, იმ სამართლებრივი ინტერესისა და მტკიცებულებათა დაცვის უზრუნველყოფის მიზნით, რასაც საფრთხე ემუქრება, მიიღოს გადაწყვეტილება წინასწარი ღონისძიებების გამოყენების შესახებ.

გადაუდებელი აუცილებლობის შემთხვევაში, უფლებამოსილ ორგანოს უფლება აქვს, თხოვნის მიღებისთანავე, თუ არსებობს საკმარისი საფუძველი, მიიღოს გადაწყვეტილება წინასწარი ღონისძიებების გამოყენების შესახებ. ეს ღონისძიებები გაუქმდება, თუ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო უფლებამოსილი ორგანოს მიერ განსაზღვრულ ვადაში თხოვნას არ წარმოადგენს.

დავლების შესრულება, რომელიც ხორციელდება ICC-ის თხოვნის საფუძველზე, კანონის 34-ე მუხლის შესაბამისად, როგორც წესი, სრულდება საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი საპროცესო ფორმით. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მოთხოვნით თხოვნის შესრულება შეიძლება მოხდეს ამ სასამართლოს მიერ დადგენილი ფორმით. პროექტისაგან განსხვავებით, კანონში არ არის ჩამოთვლილი განსაკუთრებით თუ რა შემთხვევებში უნდა იქნეს გამოყენებული ეს უკანასკნელი წესი. აქ იგულისხმება ისეთი შემთხვევები, როგორიცაა: მოწმისა და ექსპერტის ჩვენების დამაგრება დადგენილი ფორმით; დაზარალებულის, მოწმისა და მათი ოჯახის წევრის უსაფრთხოების დასაცავად სათანადო ზომების მიღება და სხვ.

13. სხვა სახელმწიფოსათვის მტკიცებულებათა გადაცემა

თუ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო საქართველოს უფლებამოსილ ორგანოს თხოვნით მიმართავს იმ მტკიცებულებათა სხვა სახელმწიფოსათვის გადაცემაზე თანხმობის მიცემისათვის, რაც მას საქართველომ გადასცა, უფლებამოსილი ორგანო, კანონის 35-ე მუხლიდან გამომდინარე, თხოვნას აკმაყოფილებს იმ შემთხვევაში, თუ საქმე ეხება იმ ქმედებას, რომელიც ICC-ის განსჯადია. სხვა შემთხვევაში საკითხი უნდა გადაწყდეს სამართლებრივი ურთიერთდახმარების შესახებ საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებებისა და საპროცესო კანონმდებლობის შესაბამისად.

14. პირის დაკითხვა

კანონის 36-ე მუხლის თანახმად, პირს, რომელსაც ბრალი ედება ICC-ის განსჯადი დანაშაულის ჩადენაში, დაკითხვის პროცესში უფლება აქვს:

ა) დაკითხვის წინ განემარტოს, რომ იგი იმ დანაშაულის ჩადენაშია ბრალდებული, რომელიც სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს განსჯადია;

ბ) ისარგებლოს დუმილის უფლებით¹⁶;

გ) მოინვიოს სასურველი დამცველი ან თუ არ ჰყავს იგი, უფლებამოსილი ორგანოსგან მოითხოვოს მისი შერჩევა ან სახაზინო წესით დანიშვნა.

დ) დაიკითხოს დამცველის მონაწილეობით, თუ იგი ნებაყოფლობით არ ამბობს უარს დამცველზე.

თუ პირის დაკითხვა ტარდება იმ ენაზე, რომელსაც იგი არ ფლობს ან არასათანადოდ ფლობს, მას დაენიშნება თარჯიმანი. მას ასევე წარედგინება აუცილებელი თარგმანები, რათა დაცულ იქნეს სამართლიანი მართლმსაჯულების პრინციპი.

პირს უფლება აქვს, უარი თქვას ჩვენების მიცემაზე საკუთარი თავის ან იმ ახლობელთა წინააღმდეგ, რომელთა წრეც განსაზღვრულია საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსითა და სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს „პროცედურისა და მტკიცების წესების“ მიხედვით, ან თუ ჩვენების მიცემაზე უარის თქმით სურს, სტატუტის 72-ე მუხლის შესაბამისად, არ იქნეს გახმაურებული მისთვის სახელმწიფოს ეროვნულ უსაფრთხოებასთან დაკავშირებით განდობილი ინფორმაცია. ამ უფლების რეალიზაცია უნდა მოხდეს იმ გზით, რომ პირს დაკითხვის წინ უნდა განემარტოს ეს უფლება. თუ პირი იყენებს ამ უფლებას, ასეთ შემთხვევაში უფლებამოსილი ორგანო იღებს გადაწყვეტილებას პირის დაკითხვის დასაშვებობის შესახებ.

15. საპროცესო დოკუმენტების ჩაბარება და გამოძახება

კანონის 37-ე მუხლის მიხედვით, ICC-ის გადაწყვეტილებები ან სხვა საპროცესო დოკუმენტი საქართველოში მიმღებს გადაცემა დიპლომატიური არხების ან ფოსტის მეშვეობით. მოწმის, ექსპერტის, სპეციალისტის სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოში გამოძახების უწყებას კი, კანონის 38-ე მუხლის მიხედვით, უნდა ერთვოდეს ამ სასამართლოს „პროცედურისა და მტკიცების წესები“, რაც პირს უნდა ჩაბარდეს მისთვის გასაგებ ენაზე.

კანონის 38-ე მუხლიდან გამომდინარე, საქართველოდან გამოძახებული პირი არ არის ვალდებული, გამოცხადდეს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოში, თუ იგი არ უზრუნველყოფს მისი გადაადგილების ხარჯების ანაზღაურებას. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოში გამოძახებულ

¹⁶ პროექტისაგან განსხვავებით, კანონის 36-ე მუხლში მითითებულია ბრალდებულისათვის დუმილის უფლების განმარტებაზე, ხოლო პირდაპირ არ არის მითითებული იმის განმარტების ვალდებულებაზე, რომ დუმილი მისი ბრალეულობის დადგენისას მის საწინააღმდეგოდ არ იქნება გამოყენებული.

მონმეს, ექსპერტს, სპეციალისტს ამ სასამართლომ უნდა მისცეს გარანტია, რომ იგი არ იქნება ამ სასამართლოს მიერ სისხლისსამართლებრივი წესით დევნილი, დაპატიმრებული ან სხვაგვარად თავისუფლებაშეზღუდული იმ ქმედების გამო, რომელიც მოხდა მის სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოში გამოცხადებამდე. თუ შესაბამის თხოვნას დააყენებს ICC, უფლებამოსილი ორგანო მისგან იღებს წერილობით გარანტიას, რომლის თანახმადაც, მონმის, ექსპერტის, სპეციალისტის თავისუფალი გადაადგილება უზრუნველყოფილი უნდა იქნეს როგორც ხარჯების ანაზღაურების, ასევე 38-ე მუხლით გათვალისწინებული იმუნიტეტის თვალსაზრისით.

16. საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარება საქართველოში ტერიტორიაზე

კანონის 39-ე მუხლი უფლებამოსილ ორგანოს აძლევს საშუალებას, ICC-ის თხოვნის საფუძველზე, ამ სასამართლოს წარმომადგენელს, რომელშიც, ბუნებრივია, ბრალმდებელი იგულისხმება, დართოს ნება, საგამოძიებო მოქმედებები ჩაატაროს საქართველოს ტერიტორიაზე. აქ იგულისხმება სტატუტის 99-ე მუხლის მე-4 აბზაციდან გამომდინარე პროკურორის უფლებამოსილებები. უფლებამოსილი ორგანო ვალდებულია ამის თაობაზე შეატყობინოს საქართველოს იმ სახელმწიფო ორგანოს, რომელიც საქართველოს საპროცესო კოდექსით ამ მოქმედების ჩატარებისათვის იქნებოდა უფლებამოსილი, რომ სისხლისსამართლებრივი დევნა და გამოძიება საქართველოში განხორციელებულიყო.

17. პატიმრობაში მყოფი პირის ღრობითი გადაცემა

კანონის მე-40 მუხლის თანახმად, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს არაბრალეული პირი, რომელიც საქართველოში პატიმრობაში იმყოფება, სტატუტის 93-ე მუხლის შესაბამისად, შეიძლება ამ სასამართლოს ღრობით გადაეცეს იდენტიფიცირების, დაკითხვის, დაპირისპირების ან სხვა საგამოძიებო მოქმედების ჩასატარებლად. ასეთი გადაცემის შემთხვევაში, სასამართლომ უნდა უზრუნველყოს გადაცემული პირის გადაადგილების ხარჯების ანაზღაურება, მისი პატიმრობაში დატოვება და ამ პირის უკან დაბრუნება, როგორც კი გადაცემის მიზანი შესრულდება.

18. მტკიცებულებათა გადაცემა

მტკიცებულებათა გადაცემას ეძღვნება კანონის 41-ე მუხლი. ამ მუხლის თანახმად, მტკიცებულების მიზნით ამოღებული ქონებრივი ღირებულების მქონე ნივთი, დოკუმენტი, წერილობითი მასალა და სხვა საგანი, რომელიც სტატუტითა

და საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის შესაბამისად, შეიძლება მტკიცებულებად იქნეს გამოყენებული, თავისივე თხოვნის საფუძველზე გადაეცემა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს. თუ მესამე პირი ან დაზარალებული, რომელთა ადგილსამყოფელიც საქართველოშია, მოითხოვენ მათი უფლებების დაცვას ამოღებულ საგანზე ან სხვა მტკიცებულებაზე, იგი გადაეცემა იმ შემთხვევაში, თუ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო იღებს ვალდებულებას, რომ პროცესის დასრულების შემდეგ ამ საგანს ან სხვა მტკიცებულებას უფასოდ დააბრუნებს. გადაცემა შეიძლება გადაიდოს, ვიდრე საგანი ან სხვა მტკიცებულება საქართველოში მიმდინარე სისხლის სამართლის პროცესისათვის საჭიროა და სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო კონსულტაციების შედეგად ამაზე თანხმობას განაცხადებს.

19. საგნისა და ქონებრივი ღირებულების ჩამორთმევა

საგანი და ქონებრივი ღირებულების მქონე ნივთი, რომელიც წარმოადგენს უზრუნველყოფის საშუალებას და მტკიცებულების უზრუნველყოფის მიზნით არის ჩამორთმეული, შესაძლებელია გადაეცეს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მისივე თხოვნის საფუძველზე ჩამორთმევის, მიზნობრივი ფონდისათვის გადაცემის (სტატუტის 79-ე მუხლი) ან ანაზღაურების მიზნით. ამ დებულებას შეიცავს კანონის 42-ე მუხლი.

ამ ნორმის მიზნებისთვის, საგანსა და ქონებრივი ღირებულების მქონე ნივთს წარმოადგენს:

- ა) დანაშაულის ჩადენის იარაღი, დანაშაულებრივი ქმედების საგანი;
- ბ) დანაშაულებრივი ქმედების შედეგად მოპოვებული საგანი, ფული და ფასეულობა, მიღებული მოგება ან სარგებელი⁸¹⁷;
- გ) საჩუქარი ან სხვა ფულადი საშუალება, რომელიც ემსახურებოდა ან იმისათვის იყო გამოყენებული, რომ ჩადენილიყო დანაშაული ან მისი ჩადენისათვის იყო გადაცემული⁸¹⁸;

საგანი და ქონებრივი ღირებულება ამოღებულ და დაყადაღებულ უნდა იქნეს მანამდე, ვიდრე იგი არ გადაეცემა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს, ან უფლებამოსილი ორგანო არ აცნობებს ამ სასამართლოს, რომ იგი უარს ამბობს გადაცემაზე.

საგანი და ქონებრივი ღირებულება არ გადაეცემა ICC-ის, თუ:

- ა) დაზარალებული ცხოვრობს საქართველოში და ეს საგანი და ქონებრივი ღირებულება მას უნდა დაუბრუნდეს;
- ბ) მესამე პირს აქვს ამ საგანსა და ქონებრივ ღირებულებაზე კანონიერი უფლება;

⁸¹⁷ პროექტისგან განსხვავებით, კანონის ტექსტიდან არასწორადაა ამოღებული მითითება ღირებულების შემცველზე.

⁸¹⁸ აქაც, პროექტისგან განსხვავებით, არასწორად არის ამოღებული მითითება ღირებულების შემცველზე.

გ) პირი, რომელსაც დანაშაულის ჩადენაში მონაწილეობა არ მიუღია, სარწმუნოდ გახდის, რომ მას ამ საგანსა და ქონებრივ ღირებულებაზე უცხოეთში ან საქართველოში საკუთრების უფლება აქვს მოპოვებული კეთილსინდისიერად და ამ პირის საცხოვრებელი ადგილი ან ადგილსამყოფელი საქართველოშია;

დ) ეს საგანი და ქონებრივი ღირებულება საჭიროა საქართველოში მიმდინარე სისხლის სამართლის პროცესისათვის ან ექვემდებარება ჩამორთმევას საქართველოს ტერიტორიაზე.

თუ პირი იყენებს მითითებულ უფლებას, მაშინ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსათვის საგნისა და ქონებრივი ღირებულების თავისუფალი გადაცემა გადაიდება მანამ, სანამ არ გაირკვევა ამ საგნისა და ნივთის სამართლებრივი მდგომარეობა.

20. გასაჩივრება სასამართლოში

კანონის 43-ე მუხლის თანახმად, უფლებამოსილი ორგანოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილება, თხოვნის განხილვის პროცედურის დასრულების შემდეგ, სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატაში შეიძლება გაასაჩივროს იმ პირმა, რომელსაც პირადად და უშუალოდ შეეხო გატარებული ღონისძიება ან აქვს გადაწყვეტილების შეცვლის, ან გაუქმების კანონიერი საფუძველი. თუ გასაჩივრებისთვის უფლებამოსილი პირი ასაჩივრებს იმ საკითხს, რომელსაც სტატუტის შესაბამისად შეიძლება შეფასება მისცეს მხოლოდ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლომ, ასეთ შემთხვევაში, უფლებამოსილი ორგანო საჩივარს უგზავნის ამ სასამართლოს, თუ მას ჯერ კიდევ არა აქვს გამოტანილი გადაწყვეტილება. საჩივარი თხოვნის განხილვის პროცედურის დასრულების შესახებ შეიძლება შეტანილ იქნეს თხოვნის განხილვის პროცედურის დასრულებიდან 10 დღის ვადაში.⁸¹⁹ სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატა საჩივრის თაობაზე გადაწყვეტილებას იღებს საჩივრის წარდგენიდან 15 დღის ვადაში. გასაჩივრება იწვევს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნის აღსრულების გადავადებას. გადაუდებელი აუცილებლობის შემთხვევაში, რაც გამომდინარეობს სტატუტის 99-ე მუხლის მე-2 აბზაციდან, უფლებამოსილ ორგანოს შეუძლია, საქართველოს უზენაეს სასამართლოს მიმართოს თხოვნით გადავადების გაუქმების თაობაზე. საჩივრის დაუკმაყოფილებლობის შემთხვევაში განახლდება სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნის აღსრულება.

⁸¹⁹ კანონში პირდაპირ არ წერია, მაგრამ უნდა ვიგულისხმოთ, რომ უფლებამოსილი ორგანოს ამ გადაწყვეტილებისა და მისი გასაჩივრების წესის შესახებ ეცნობება ყველა დაინტერესებული პირი, რათა მათ შეძლონ გასაჩივრების უფლების გამოყენება. უფლების რეალიზაცია შეიძლება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა პირი ინფორმირებულია ამ უფლების შესახებ.

21. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს გადანყვეტილების აღსრულება

კანონის 45-ე მუხლში მოცემულია სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს გადანყვეტილების აღსრულების პირობები. ICC-ის თხოვნის საფუძველზე საქართველოში შეიძლება აღსრულდეს ამ სასამართლოს გადანყვეტილება, რომელიც შესულია კანონიერ ძალაში, იმ შემთხვევაში, თუ მსჯავრდებული პირი საქართველოს მოქალაქეა ან საქართველოში აქვს მუდმივი საცხოვრებელი ადგილი, ან საკუთრება. კანონში პირდაპირ არ არის მითითებული, მაგრამ იგულისხმება, რომ ეს გადანყვეტილება ჯერ არ არის აღსრულებული. საქართველოში ფულადი სასჯელი შეიძლება აღსრულდეს იმ შემთხვევაშიც, თუ მსჯავრდებულს მუდმივი საცხოვრებელი ადგილი საზღვარგარეთ აქვს, მაგრამ საქართველოში ქონება გააჩნია. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს გადანყვეტილება აღსრულდება პატიმრობის კოდექსით, „სააღსრულებო წარმოებათა შესახებ“ და „არასაპატიმრო სასჯელთა აღსრულების წესისა და პრობაციის შესახებ“ საქართველოს კანონებით დადგენილი წესის შესაბამისად.

კანონის 46-ე მუხლი აწესრიგებს თავისუფლების აღკვეთის სახით დანიშნული სასჯელის აღსრულების საკითხს. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს მიერ მიღებული გადანყვეტილება სასჯელის სახით თავისუფლების აღკვეთის შესახებ საქართველოში აღსრულდება მას შემდეგ, რაც უფლებამოსილი ორგანო ამ მოთხოვნის შესრულებაზე დათანხმდება. უფლებამოსილი ორგანო, თავისუფლების აღკვეთის აღსრულებაზე საქართველოში უფლებამოსილ ორგანოსთან შეთანხმებით, იღებს გადანყვეტილებას სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნის შესახებ თავისუფლების აღკვეთის საქართველოში აღსრულების თაობაზე, რის შესახებაც ატყობინებს ამ სასამართლოს. სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს თხოვნით, უფლებამოსილი ორგანო უგზავნის მას ყველა საჭირო ინფორმაციას სასჯელის აღსრულებასთან დაკავშირებით. ამ სასამართლოს შეუძლია, ნებისმიერ დროს გამოავზავნოს თავისი წარმომადგენელი საქართველოში, რათა შეამოწმოს სასჯელის აღსრულების პირობები და შეხვდეს და ესაუბროს მსჯავრდებულს. სასამართლოს წარმომადგენლისა და მსჯავრდებულის ურთიერთობა კონფიდენციალურ ხასიათს ატარებს.

თუ მსჯავრდებულმა დააყენა შუამდგომლობა სასჯელის მოხდისაგან ვადამდე პირობით გათავისუფლების, შეწყალების, გასაჩივრების ან ახალ გარემოებათა გამო სისხლის სამართლის საქმისწარმოების განახლების შესახებ, ასეთ შემთხვევაში ეს შუამდგომლობა გადაეცემა უფლებამოსილ ორგანოს, რომელიც ასეთ შუამდგომლობას, ყველა სხვა აუცილებელ მასალასთან ერთად, დაუყოვნებლივ უგზავნის ICC-ის. მხოლოდ ეს სასამართლოა უფლებამოსილი, მიიღოს გადანყვეტილება სასჯელის შემცირებისა თუ სხვაგვარი შეღავათის თაობაზე. სასჯელის აღსრულებასთან დაკავშირებული სხვა საკითხები გადანყდება საქართველოს მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად.

კანონის 47-ე მუხლი აწესრიგებს საგნის ან ქონებრივი ღირებულების მქონე ნივთის ჩამორთმევის შესახებ გადანაცვეტილების აღსრულებას. ჩამორთმევის შესახებ სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს გადანაცვეტილების აღსრულებასთან დაკავშირებით გამოიყენება ამ სასამართლოსთან თანამშრომლობის შესახებ საქართველოს კანონითა და სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით დადგენილი წესი, თუ ICC-ის მიღებული აქვს გადანაცვეტილება⁸²⁰ საგნის ან ქონებრივი ღირებულების ჩამორთმევის შესახებ და საქართველოს სთხოვს აღსრულებასთან დაკავშირებული ღონისძიებების განხორციელებას.

კანონის 48-ე მუხლის შესაბამისად, აღსრულებასთან დაკავშირებულ სატრანსპორტო, ისევე როგორც სტატუტის მე-100 მუხლითა და 103-ე მუხლის მე-4 აბზაცით გათვალისწინებულ ხარჯებს აანაზღაურებს სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო. საქართველო აანაზღაურებს სასჯელის აღსრულებასთან დაკავშირებულ სხვა ხარჯებს თუ აღსრულება საქართველოში ხორციელდება.

ამრიგად, ამ თავში განხილულ იქნა ის ძირითადი საკანონმდებლო დებულებები, რომლითაც მოწესრიგებულია სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან საქართველოს თანამშრომლობის საკითხები. თვით რომის სტატუტი და საქართველოს პარლამენტის მიერ მიღებული სპეციალური კანონი სრულყოფილად აწესრიგებს ასეთი თანამშრომლობის დეტალებს, რის გამოც ამ სფეროში სამართლებრივი პრობლემები საკანონმდებლო დონეზე არ წარმოშობილა.

⁸²⁰ იგულისხმება სტატუტის 75-ე და 79-ე მუხლების მიხედვით მიღებული გადანაცვეტილება.

ნიგნში განხილულია საერთაშორისო მატერიალური და საპროცესო სისხლის სამართლის ყველა ძირითადი საკითხი.

საერთაშორისო სისხლის სამართლის არსი მდგომარეობს განსაზღვრული (მაკროკრიმინალური) დამნაშავეობისათვის ფიზიკურ პირთა ინდივიდუალურ სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობაში იმ ქმედებებისათვის, რომელთა დასჯადობა რეალურად სათავეს იღებს დანაშაულთა ე.წ. ნიურნბერგის კლასიკური შემადგენლობებიდან. დღეისათვის არსებობს მხოლოდ ოთხი სახის საერთაშორისო დანაშაული: გენოციდი, ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული და ნაშაული, ომის დანაშაული და აგრესია.

თანამედროვე საერთაშორისო სისხლის სამართალი არის არა უბრალოდ სასწავლო დისციპლინა ამ სფეროში მიღებული საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ, არამედ უშუალოდ მოქმედი სამართალი, რომლის საფუძველზეც ხორციელდება გამოძიება, სისხლისსამართლებრივი დევნა, მართლმსაჯულება და სასჯელის აღსრულება. მისი ახალი სიცოცხლე დაიწყო გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან, მას შემდეგ, რაც გაეროს უშიშროების საბჭოს რეზოლუციებით შეიქმნა სისხლის სამართლის ორი დროებითი საერთაშორისო ტრიბუნალი ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდისათვის. ამ დროიდან მოყოლებული საერთაშორისო სისხლის სამართალი საერთაშორისო დამნაშავეთა დასჯის ქმედით მექანიზმად იქცა. ყოველივე ამან ხელი შეუწყო სისხლის სამართლის საერთაშორისო მართლმსაჯულების ინსტიტუციონალიზაციას, რაც განაპირობებს მსოფლიო მასშტაბით ადამიანის უფლებათა უმძიმესი დარღვევების დაუსჯელობის აღმოფხვრას სამართლებრივი საშუალებებით.

თანამედროვე საერთაშორისო სისხლის სამართალი წარმოადგენს მსოფლიოს სხვადასხვა განსხვავებული სამართლებრივი სისტემების სისხლისსამართლებრივი ტრადიციების კომპრომისსა და სინთეზს. საერთაშორისო სისხლის სამართლის პროცესი კი არც წმინდა შეჯიბრებითია და არც წმინდა ინკვიზიციური, არამედ წარმოადგენს შერეულ მოდელს, რომელიც შესაბამისობაშია სამართლიანი სასამართლოს პრინციპებთან. საერთაშორისო სისხლის საპროცესო წესები წარმოადგენს ნორმატიულ-სამართლებრივ ბაზას, რომლის შინაარსობრივი მხარის განვითარება მთლიანად დამოკიდებულია სასამართლო პალატების მიერ განხორციელებულ მართლმსაჯულებასა და ამ პროცესში განვითარებულ სამოსამართლეო სამართალშემოქმედებაზე. სისხლის სამართლის შერეული პროცესი მოითხოვს მოსამართლის, ბრალმდებლისა და დამცველის მიერ საპროცესო სისტემების შედარებით-სამართლებრივ ცოდნას და იმ სამართლებრივი სისტემის აზროვნების ფარგლებიდან გამოსვლას, რომელსაც ესა თუ ის პროცესის მონაწილე წარმოშობით ეკუთვნის.

შეიძლება ითქვას, რომ გასული საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისიდან განვითარებული მოვლენების შედეგად, მთლიანად საერთაშორისო სისხლის სამართლის დისციპლინა განიცდის რენესანსს და ამავედროულად იმყოფება თავისი განვითარების ოქროს ხანაში, ხოლო საერთაშორისო სისხლის სამართლის

პროცესის სახით სახეზეა მსოფლიოს ორი ძირითადი სამართლებრივი სისტემის *ჰარმონიული კონვერგენცია*, რომელიც თავისი განვითარების ბევრი ასპექტით მნიშვნელოვანია ეროვნული სისხლის სამართლის საპროცესო სისტემების განვითარებისათვის.

წარმოდგენილი ნაშრომის ყურადღების ცენტრშია, უპირველეს ყოვლისა, სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს (1998 წლის) წესდება – რომის სტატუტი, რომელიც წარმოადგენს მრავალმხრივ საერთაშორისო ხელშეკრულებას, რომლის ძალაში შესვლით, პირველად კაცობრიობის ისტორიაში (2002 წელს) დაფუძნდა სისხლის სამართლის მუდმივმოქმედი საერთაშორისო სასამართლო (ICC).

ნიგში წარმოდგენილია თანამედროვე საერთაშორისო მატერიალური და საპროცესო სისხლის სამართლის დოგმატიკა, ასევე განხილულია სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს გადანყვებილებათა მნიშვნელოვანი ასპექტები.

საქართველოს მიერ ამ მრავალმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულების რატიფიკაცია (2003 წელს) დაკავშირებული იყო მის შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში ცვლილებების შეტანასთან, რათა იგი შესაბამისობაში ყოფილიყო რომის სტატუტის დებულებებთან. ამ მიმართებით ნაშრომში წარმოდგენილია სტატუტის არსი, ის პრინციპები, რომლებიც გამომდინარეობს სტატუტის დებულებებიდან. აღნიშნულთან დაკავშირებით განხილულ იქნა მატერიალური და პროცესუალური სამართლის საკითხები, მათ შორის, დებულებები, რომლებიც აწესრიგებენ სახელმწიფოს თანამშრომლობას სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან, ასევე სპეციალური კანონი „სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან საქართველოს თანამშრომლობის შესახებ“.

ნაშრომში ასევე განხილულია სისხლის სამართლის დროებითი საერთაშორისო სასამართლოების – *ყოფილი იუგოსლავიისა და რუანდის ტრიბუნალების* წესდებების, დოგმატიკისა და სასამართლო პრაქტიკის მნიშვნელოვანი საკითხები, რამაც ნოყიერი ნიადაგი შექმნა თანამედროვე სისხლის სამართლის განვითარებისათვის. ნიგმა ვერც საერთაშორისო სისხლის სამართლის ისტორიულ განვითარებას აუარა გვერდი. ამ მხრივ, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ე.წ. *ნიურნბერგის სასამართლო პროცესის* ძირითადი ასპექტები და პრინციპები.

ჩვენს თვალწინ, თვალსა და ხელს შუა ვითარდება საერთაშორისო სისხლის სამართლის დოგმატიკა და ყალიბდება მდიდარი სასამართლო პრაქტიკა. წარმოდგენილი ნიგნი, რომელიც ამ სფეროში ქართულ ენაზე შესრულებული პირველი ნაშრომია, ხელს შეუწყობს პროფესორ-მასწავლებლებს სასწავლო პროცესის წარმართვაში, ხოლო სტუდენტებს, დოქტორანტებსა და ამ საგნით დაინტერესებულ ნებისმიერ სხვა მკითხველს დაეხმარება საერთაშორისო სისხლის სამართლის საფუძვლიან შესწავლაში.

ა

- აბსოლუტური პასუხისმგებლობა 183, 185
- აბსოლუტური სამართალი 12-13
- აგრესიის დანაშაული 2, 4, 7, 25, 27, 28, 37, 40, 43, 55, 71, 81, 83, 86, 88, 136-145, 155, 184, 190, 202, 227, 228, 229, 232, 342
- დაგეგმვა 25, 27, 37, 137, 139, 140, 144, 145
- იურისდიქცია 140-144
- მომზადება 137, 139, 140, 144, 145
- ობიექტური შემადგენლობა 138-140
- სუბიექტთა წრე 137, 139, 184, 202
- სუბიექტური შემადგენლობა 140
- წამოწყება 137, 139, 140
- ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია 12, 38, 234, 239
- ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული 2, 4, 5, 7, 14, 25, 30, 31, 34, 37, 38, 40, 44, 45, 48, 50, 51, 52, 53, 55, 63, 71, 73, 83, 85, 86, 87, 88, 90, 92, 99-109, 145, 164, 165, 167, 181, 182-186, 190, 197, 227, 375
- ადამიანის თავისუფლების ხელყოფა 105
- აპარტიდი 40, 106, 107, 108, 109, 129, 132
- განადგურება 100, 102, 104, 108
- განზრახვა 106, 107, 108
- გაუპატიურება 100, 102, 105, 108
- დამონება 30, 37, 105
- დევნა 30, 37, 105, 107, 108
- დეპორტაცია 19, 30, 37, 47, 105, 108
- დისკრიმინაციული მიზნით დეტერმინირებული განზრახვა 107
- მკვლელობა 100, 102, 104, 108
- მოსახლეობის იძულებით გადაადგილება 105, 109
- ობიექტური შემადგენლობა 102-106
- პირთა იძულებით გაუჩინარება 105, 109
- პოლიტიკის გატარების ან მისი ხელშეწყობის მიზანი 103, 108
- სექსუალური ძალადობა 105
- სისტემატური თავდასხმა 102, 103, 104
- სუბიექტური შემადგენლობა 106-107
- სხვა არაპუმანური ქმედება 106, 107, 108, 109, 127, 129, 132
- ფართომასშტაბიანი თავდასხმა 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 107, 109

- წამება 105, 108

ადვერსატორული პროცესი 25, 77, 161, 237, 255, 261, 262, 263, 264, 266, 267, 268, 269, 270, 278, 284

ადვერსატორულ-ინსტრუქტორული (შერეული) პროცესი 261

ავტომატური იურისდიქცია 60, 61, 62, 73, 239

ამსრულებლობა 84, 150, 201, 202, 203-215

- არაპირდაპირი თანაამსრულებლობა 213

- დანაშაულებრივ ქმედებაზე ერთობლივი კონტროლი 207, 213, 214, 215, 222, 223

- დანაშაულის საერთო გეგმა 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 215, 219-220

- დანაშაულის ჩადენა პირთა ჯგუფის მიერ 208

- ერთიანი განზრახვა 210

- თანაამსრულებლობა 206-215

- თანაამსრულებლობა JCE-ს ფორმით 207-213

- თანაამსრულებლობის კონცეფცია 213-215

- ინდივიდუალური თანაამსრულებლობითი წვლილი 209

- პერსონალური, ანუ ფიზიკური მონაწილეობა 204-205

- რისკის შეგნებულად დაშვება 211

- საერთო გეგმა 208-209

- უშუალო ამსრულებლობა 204-205, 230-231

- ქმედებაზე ბატონობა 206, 213-215, 216, 217

- ქმედებაზე ორგანიზაციული ბატონობა 205, 213-214, 215, 216, 217

- ქმედებაზე ფუნქციონალური ბატონობა 214-215

- შეცდომაში შეყვანა 206

- შუალობითი ამსრულებლობა 150, 203, 205, 213, 214, 231

- ძალაუფლების ორგანიზაციული აპარატის გამოყენება 206, 213

- წინასწარგანჭვრეტადობა 211

- ხელის შეწყობის განზრახვა 211, 217-218, 219

- ჯგუფური დანაშაული 202, 203, 207-213, 213-220

ანალოგია 158, 198

აპელაცია 160, 209, 210, 239, 242, 243, 244, 270, 274, 281, 283, 284, 285, 364, 372

არაბრალეულობის პრეზუმფცია 152

არაპირდაპირი (ირიბი) მტკიცებულება 274

არსებითი საფუძვლები ვარაუდისათვის 257

აუცილებელი მოგერიება 161, 173, 174-175, 181

აუცილებლობით გამოწვეული (თავ)დაცვითი მოქმედება 175

აღსრულება 332-338, 366, 373-374

ბ

ბლანკეტური ნორმის მოდელი 63

ბრალდების დადასტურება 251, 256-260, 274, 286

ბრალდების დადასტურების შუალედური ეტაპი 251

ბრალდების სამსახური 242, 243, 249, 252, 153, 254, 255, 256, 258, 259, 285

ბრალის აღიარება 281-282

ბრძანების გაცემა 123, 139, 184, 185, 186, 187, 188, 201, 203, 206, 216, 222, 307, 363, 364, 366

გ

გადავადება 320-321, 372

გადასაცემი პირის ტრანსპორტირება მონაწილე სახელმწიფოს ტერიტორიის გავლით 317

გადაცემა 196, 293, 305-309, 317, 328-329, 362-367, 368, 370

გაეროს ომის დანაშაულთა კომისია 23

გამამართლებელი განაჩენი 77, 279-280, 283, 284, 287

გამამტყუნებელი განაჩენი 77, 85, 197, 201, 257, 279-280, 283, 284, 285, 286, 287, 308, 363

განაჩენის რევიზია 285-286

განზრახვა 89, 91, 93, 95, 100, 106, 107, 108, 124, 125, 140, 150, 167, 168, 169, 171, 179, 180, 202, 209, 210, 211, 212, 216, 217, 220, 223, 224, 274

გონივრულ ეჭვს მიღმა სტანდარტი 257, 265, 267, 279

გონივრული საფუძველი 142, 252, 257

გაუფრთხილებლობა 169, 179, 180, 224

გაქცევა 333, 336

გენოციდი 2, 4, 5, 7, 8, 9, 12, 34, 38, 39, 43, 44, 45, 48, 49, 51, 52, 53, 55, 56, 60, 71, 73, 81, 83, 86, 88-98, 99, 100, 101, 102, 106, 145, 152, 157, 167, 181, 183, 184, 185, 187, 189, 190, 197, 201, 202, 203, 209, 212, 218, 227, 274, 326, 349, 375

- ბავშვების ძალადობით გადაცემა 94, 95, 97, 171

- ეთნიკური ჯგუფი 89, 92, 96, 97

- ეროვნული ჯგუფი 91

- იმპერატიული ნორმა 12-13, 154, 157

- მკვლელობა 93, 94, 95, 97

- ობიექტური შემადგენლობა 91-95

- რასობრივი ჯგუფი 92

- რელიგიური ჯგუფი 91, 92, 93, 95, 97, 98

- სპეციალური განზრახვა 91, 93, 95-96

- სუბიექტური შემადგენლობა 95-96
- სხეულებრივი დაზიანება 94
- ფიზიკური განადგურებისაკენ მიმართული პირობების შექმნა 94
- ფსიქიკური ზიანი 94
- შობადობის შემცირების ან მოსპობისკენ მიმართული ღონისძიების გატარება 94

დ

- დაგეგმვა 25, 27, 37, 137, 139, 140, 144, 145, 201, 207, 210, 227, 228
- დაზარალებული 239, 252, 254, 273, 276-278, 280, 287, 288, 302, 319, 337, 367, 368, 379
- დაკავება 193, 290, 294, 297, 307, 308, 309, 311, 312, 358, 361, 363, 364, 365
- დანაშაულებრივი ბრძანების ან განკარგულების შესრულება 186-188
- დანაშაული
 - აგრესიის დანაშაული 2, 4, 7, 25, 27, 28, 37, 40, 43, 55, 71, 81, 83, 86, 88, 136-145, 155, 184, 190, 202, 227, 228, 229, 232, 342
 - ადამიანურობის წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული 2, 4, 5, 7, 14, 25, 30, 31, 34, 37, 38, 40, 44, 45, 48, 50, 51, 52, 53, 55, 63, 71, 73, 83, 85, 86, 87, 88, 90, 92, 99-109, 145, 164, 165, 167, 181, 182-186, 190, 197, 227, 375
 - გენოციდი 2, 4, 5, 7, 8, 9, 12, 34, 38, 39, 43, 44, 45, 48, 49, 51, 52, 53, 55, 56, 60, 71, 73, 81, 83, 86, 88-98, 99, 100, 101, 102, 106, 145, 152, 157, 167, 181, 183, 184, 185, 187, 189, 190, 197, 201, 202, 203, 209, 212, 218, 227, 274, 326, 349, 375
 - დანაშაულები საერთაშორისო მორალის წინააღმდეგ 19
 - დანაშაულები საერთაშორისო ხელშეკრულებების სინამდის წინააღმდეგ 18
 - ომის დანაშაული 2, 4, 5, 7, 14, 26, 29-30, 37, 48, 49, 52, 53, 55, 71, 73, 81, 83, 87, 88, 110-135
 - საერთაშორისო დანაშაული 1, 2, 4, 7, 15, 16, 37, 55, 63, 71
 - საერთაშორისო ხასიათის დანაშაული 2, 17, 157
 - საკუთრივ ომის დანაშაულები 19
 - ჰუმანურობის კანონების ხელყოფა 19
- დანაშაულის ელემენტები 4, 11, 58, 84, 140
- დანაშაულის სისტემა 161-198
- ობიექტური ნიშნები 163-166
- პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებები 171-198
- პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი ზესტატუტური დაუნერელი გარემოებები 198
- პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი მატერიალურ-სამართლებრივი გარემოებები 174-188

- პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი ფორმალურ-სამართლებრივი გარემოებები 188-197
- პასუხისმგებლობის დამაფუძნებელი გარემოებები 163-171
- სუბიექტური ნიშნები 167-171
- დანაშაულის ფუნქციონალურ-კრიმინალპოლიტიკური სისტემა 152
- დანაშაულის ჩადენის ინსპირირება 216-217
- ბრძანება 216-217
- ინსპირირება 217
- მოწოდება 217
- დანაშაულის ჩადენის მხარდაჭერა 215, 217, 218, 219
- დახმარება 216, 217, 218
- დანაშაულის ჩადენის გაადვილების მიზანი 201, 218
- სხვაგვარი მხარდაჭერა 217-218
- ფიზიკური მხარდაჭერა 218
- ფსიქიკური მხარდაჭერა 218
- დაპატიმრება 40, 69, 70, 76, 105, 128, 132, 190, 192, 193, 244, 254, 256, 267, 286, 293, 294, 301, 302, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 317, 325, 336, 358, 360, 363, 364, 365, 367, 370
- დაპატიმრებულის უფლებები 312
- დაფინანსება 343-344, 351
- დახმარება 215, 216, 217, 218, 219
- დაუმთავრებელი დანაშაული 84, 227-231, 232
- დაგეგმვა 25, 27, 37, 137, 139, 140, 144, 145, 228
- მომზადება 228
- მცდელობა 228-230
- ნებაყოფლობით ხელის აღება 230-231
- დებულება პირობათა უცვლელობის შესახებ 313-314
- დეკლარაცია 26 ერის 23
- დეპონირებული ჩვენება 271

ე
ექსტრადიცია 20, 40, 292, 295, 298, 305-309, 314, 315, 329, 354, 362

ვ
ვერსალის ხელშეკრულება 20, 113

ზ
ზიანი 251, 270, 273, 274, 276, 277, 278 280, 284, 286-287, 337, 362

თ

თანამონაწილეობა 83, 91, 139, 150, 151, 200, 201, 202, 203, 216-220

- დახმარება 214, 216, 217, 218, 220

- წაქეზება 201, 216-217, 218

- ჯგუფურ დანაშაულში თანამონაწილეობა 219-220

ი

იმპიჩმენტი 192, 194, 195, 196

იმპლემენტაცია 82-87

- ბლანკეტური ნორმის მოდელი 82, 86

- კოდიფიკაციის მოდელი 82

იმუნიტეტი 189-196

ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის პრინციპი 6, 20, 32, 35, 37, 44, 45, 199-233

- ავტონომიური მოძღვრება 200

- პასუხისმგებლობის დამაფუძნებელი ინდივიდუალური ბრალი 199

- საერთო ამსრულებლობის პრინციპი 200

- სისტემური ორგანიზაციული უმართლობა 199

ინდივიდუალური (სავარაუდო) მტკიცებულება 274

ინკვიზიციური პროცესი 255, 261, 262, 265, 266, 268, 282, 288, 375

ინსტრუქტორული პროცესი 77, 255, 261, 272, 275

ინტერპრეტაციის მეთოდი 14-16

- სიტყვა-სიტყვითი 14

- შედარებით-სამართლებრივი 14

- ხელშეკრულების ზოგადი მიზანი 14

კ

კამპალას კომპრომისი 71, 131, 137, 140, 184, 342

კამპალას კონფერენცია 71, 88, 123, 131, 136, 137, 140, 142, 143, 144, 184, 342

კანონი

- „იმპიჩმენტის შესახებ“ 194

- „ნორმატიული აქტების შესახებ“ 85

- „საერთო სასამართლოების შესახებ“ 246

- „საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებების შესახებ“ 59, 352

- „საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ 247

- „საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი“ 82, 83, 84, 87, 97, 107, 108, 127, 144, 147, 148, 157, 158, 160, 163, 186, 187, 197

- „საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი“ 194, 278, 279, 287, 288, 290, 304, 359, 364, 365, 369, 371, 374
- „სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოსთან საქართველოს თანამშრომლობის შესახებ“ 58, 82, 298, 304, 305, 347-374
- კანონის უკუძალის აკრძალვა 160
- კანცელარია (სამდივნო) 242, 249-250
- კლასიკური ობიექტის თეორია 5, 6
- კოდიფიკაციის მოდელი 63
- კომპენსაციის უფლება 286-287
- კომპეტენციის კომპეტენცია 64
- კომპლემენტარულობის პრინციპი 63-67, 75, 78, 83, 87, 113, 149, 151, 196, 197, 203, 253, 296, 327, 349
- ვიწრო გაგებით 66-67
- ფართო გაგებით 66
- კონსტიტუცია 85, 87, 147, 159, 160, 189, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 234, 247, 257, 278, 288, 292, 323-331
- კონტრადიქტორული პროცესი 261, 262, 272

ლ

- ლაიფციგის პროცესი 18-21
- ლონდონის შეთანხმება 22-24, 29, 87

მ

- მართლმსაჯულების საერთაშორისო სასამართლო 8, 9, 10, 13, 89, 156, 246, 247, 343
- მატერიალური ჭეშმარიტების თეორია 264
- მეთაურის პასუხისმგებლობა 165-166, 216, 221-227, 274
- მიზეზობრივი კავშირი 163, 164
- მონაწილე სახელმწიფოთა ასამბლეა 58, 79, 84, 136, 240, 245, 248, 249, 250, 299, 340-343, 344, 345, 351
- მოსკოვის დეკლარაცია 23
- მოქალაქის გადაცემა 323, 328-329, 331, 351
- მონმე 24, 25, 45, 46, 51, 68, 70, 146, 249, 254, 256, 259, 260, 261, 262, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 277, 300, 302, 317, 318, 319, 360, 367, 368, 369, 370
- მონმეზე კორუფციული ზეგავლენის მოხდენა 146
- მონმეზე შურისძიება 146
- მონმის დასწრებისათვის ხელის შეშლა 146

- მოწმის ჩვენების მიცემისათვის ხელის შეშლა 146
- მსოფლმხედველობითი ნეიტრალიტეტი 11-12
- მსხვერპლთა და მოწმეთა დაცვის წესები 273
- მტკიცებულების შემოწმება 271
- მტკიცებულების განადგურება 146
- მტკიცებულების დასაშვებობა 25, 269, 270, 271, 272, 277
- მტკიცებულების შეგროვებისათვის ხელის შეშლა 146
- მცდელობა 6, 81, 91, 140, 150, 201, 202, 203, 204, 216, 217, 218, 219, 227, 228, 229-231, 232

ნ

- ნებაყოფლობით ხელის აღება 230-231
- ნეიტრალური მოსამართლე 262
- ნივთიერი (დოკუმენტური) მტკიცებულებები 270
- ნიურნბერგის მოდელი 16
- ნიურნბერგის პრინციპები 35-37
- ნიურნბერგის პროცესი 22-32, 33-38
- ნიურნბერგის შემდგომი 12 პროცესი 33-35

ო

- ობიექტური (მატერიალური) ელემენტები 91-95, 102-106, 114-124, 138-140, 163-166
- ომის გამჩაღებელთა პასუხისმგებლობის დადგენისა და მათ მიმართ სასჯელთა გამოყენების კომისია 18
- ომის დანაშაული 2, 4, 5, 7, 14, 26, 29-30, 37, 48, 49, 52, 53, 55, 71, 73, 81, 83, 87, 88, 110-135
- არასაერთაშორისო (შიდასახელმწიფოებრივი) შეიარაღებული კონფლიქტი 111, 113, 116, 117, 121, 122-124
- არასაერთაშორისო შეიარაღებული კონფლიქტების საერთაშორისო სამართალში დამკვიდრებული კანონებისა და ჩვეულებების სხვა მძიმე დარღვევები 122-124
- განზრახვა 125
- ობიექტური შემადგენლობა 114-124
- ომის კანონებისა და ჩვეულებების მძიმე დარღვევები 111, 112, 119-121
- ჟენევის კონვენციების მძიმე დარღვევები 118-119, 122
- ჟენევის ოთხი კონვენცია და დამატებითი ოქმები 8, 9, 17, 30, 39, 44, 45, 51, 54, 56, 81, 83, 84, 85, 87, 111, 112, 115, 116, 117, 118-119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 154, 156, 157, 165, 196, 226, 347, 349
- ჟენევის ოთხი კონვენციისათვის საერთო მე-3 მუხლის მძიმე დარღვევები, 111,

- საერთაშორისო (სახელმწიფოთაშორისი) შეიარაღებული კონფლიქტი 111, 112, 115-116, 117, 119, 132-133
- საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართალი 8, 9, 10, 54
- საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართლის მძიმე დარღვევები 111
- სუბიექტური შემადგენლობა 125
- შეგნებულობა 125, 167, 168, 169, 170, 171, 180, 211, 224
- შეიარაღებული კონფლიქტი 110-135
- ორმაგი ინკრიმინირების აკრძალვა 306

პ

- პარტისიპატორული (მონაწილეობითი) წინასწარი გამოძიების პროცესი 267
- პასიური მსაჯული 266
- პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი გარემოებები 171-198
 - აბსოლუტური პასუხისმგებლობა 183, 185
 - აუცილებელი მოგერიება 161, 173, 174-175, 181
 - აუცილებლობით გამოწვეული (თავ)დაცვითი მოქმედება 175
 - ზოგადი უკიდურესი აუცილებლობა 176-178
 - იმპიჩმენტი 192, 194, 195, 196
 - იმუნიტეტი 189-196
 - იძულებითი ვითარებით გამოწვეული უკიდურესი აუცილებლობა 176, 177
 - კანონის დანაწესის შესრულება 182-188
 - პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი ზესტატუტური დაუნერელი გარემოებები 198
 - პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი მატერიალურ-სამართლებრივი გარემოებები 174-188
 - პასუხისმგებლობის გამომრიცხველი ფორმალურ-სამართლებრივი გარემოებები 188-197
 - სამართლებრივი შეცდომა 180-182
 - სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკს მიუღწევლობა 188
 - უკიდურესი აუცილებლობა 161, 173, 176-178, 181
 - უკიდურესი მდგომარეობა 176
 - უკიდურესობით გამოწვეული (თავ)დაცვითი მოქმედება 177
 - უფროსის ბრძანების შესრულება 182-188
 - ფაქტობრივი შეცდომა 180-182
 - ქმედების აშკარა მართლწინააღმდეგობის პრინციპი 183
 - შეურაცხაობა ინტოქსიკაციის გამო 173, 178-180
 - შეურაცხაობა ფსიქიკური მდგომარეობის გამო 178-180

- ხანდაზმულობა 196-197
- ხელყოფისაგან (თავ)დაცვის სურვილი 174, 175
- პასუხისმგებლობის დამაფუძნებელი გარემოებები 163-171
- არაპირდაპირი განზრახვა 125, 168, 179, 211, 212, 224
- განზრახვა 89, 91, 93, 95, 100, 104, 106, 107, 108, 124, 125, 140, 150, 167, 168, 169, 170, 171, 179, 180, 202, 209, 210, 211, 212, 216, 217, 220, 223, 224, 274
- გულგრილობა 168
- თანმდევი ობიექტური გარემოებები 163
- მიზეზობრივი კავშირი 163, 164
- მოქმედება 163-164
- ობიექტური ნიშნები 163-166
- სპეციალური განზრახვა 91, 93, 95-96
- სუბიექტური ნიშნები 167-171
- უმოქმედობა 165-166
- შეგნებულობა 125, 167, 168, 169, 170, 171, 180, 211, 224
- შედეგი 163, 164, 167, 168, 169
- პასუხისმგებლობის პირობათა თეორია 183, 184, 185
- პერსონალური ბრალი 152
- პირდაპირი დაკითხვა 261
- პირდაპირი მტკიცებულება 274
- პრეზიდიუმი 242
- პრივილეგიები 339
- პრინციპები
- ბრალეული პასუხისმგებლობა 5, 152, 182, 199, 200, 209
- დამატებითი იურისდიქცია 56, 190
- თვითინკრიმინირების აკრძალვა 260
- ინდივიდუალური სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა 6, 20, 32, 35, 37, 44, 45, 199-233
- კანონიერება 149, 150, 158-161
- კომპლემენტარულობა 63-67, 75, 78, 83, 87, 113, 149, 151, 196, 197, 203, 253, 296, 327, 349
- ნიურნბერგის პრინციპები 35-37
- ორჯერ მსჯავრდების აკრძალვა 78-79
- პრიორიტეტული იურისდიქცია 56
- საერთო ამსრულებლობა 200
- სამართლის ზოგადი პრინციპები 81, 83, 149-161
- სპეციალურობა (ექსკლუზიურობა) 314, 335, 367

- უარესობისაკენ შებრუნების დაუშვებლობა 284
 - უკუძალის აკრძალვა 71, 78-79, 151, 160
 - ქმედების აშკარა მართლწინააღმდეგობა 183
 - ყველა ეჭვის ბრალდებულის სასარგებლოდ გადაწყვეტა 149
 - შეჯიბრებითობა 236-237, 261, 262, 263, 264, 267, 284, 288
- პროცედურისა და მტკიცების წესები 4, 11, 58, 220, 241, 244, 250, 262, 301
- პროცესისთვის გათვალისწინებული საკმარისი არსებითი საფუძვლები 259
- პროცესუალური ჭეშმარიტების თეორია 264

შ

- შენევის სამართალი 8, 9, 17, 30, 39, 44, 45, 51, 53, 56, 81, 83, 84, 87, 111, 112, 115, 116, 117, 118-119, 120, 121, 122, 123, 124, 126, 127, 128, 129, 130, 154, 156, 157, 165, 196, 221, 226, 347, 349
- შენევის კონვენცია I 115, 128, 154
 - შენევის კონვენცია II 115, 116
 - შენევის კონვენცია III 115
 - შენევის კონვენცია IV 115, 116, 119
 - შენევის კონვენციების დამატებითი ოქმი I 9, 39, 111, 112, 116, 119, 124, 126, 129, 154, 165, 196, 221, 226
 - შენევის კონვენციების დამატებითი ოქმი II 39, 45, 117, 122

რ

- რომის კონფერენცია 43, 55-59, 60, 72, 100, 179, 185, 188, 199, 244, 245, 255, 262, 306, 308, 340, 342, 345, 347
- რომის სტატუტი 4, 7, 11-12, 55-59, 149-150, 155, 158-159, 164, 192, 195, 196
- რუანდის ტრიბუნალი 7, 44-45, 46, 47, 64, 90, 92, 96, 101, 113, 119, 126, 150, 156, 185, 200, 201, 204, 205, 207, 210, 217, 220, 228, 237, 240, 241, 269, 271, 272, 282, 286, 347, 375, 376

ს

- საერთაშორისო დანაშაულების დევნა 16
- არაპირდაპირი მექანიზმი 16
 - პირდაპირი მექანიზმი 16
 - შერეული (ჰიბრიდული) მექანიზმი 16
- საერთაშორისო კანონმდებლობა
- ადამიანის უფლებათა ამერიკული დეკლარაცია 38
 - ადამიანის უფლებათა ამერიკული კონვენცია 38

- ადამიანისა და ხალხთა უფლებათა აფრიკული ქარტია 38
- ანტიტერორიზმის კონვენცია 38
- ვენის დეკლარაცია 42
- კანონი ომში ჩადენილი დანაშაულების მიმართ დევნის განხორციელების შესახებ 21
- კაცობრიობის მშვიდობისა და უსაფრთხოების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულების კოდექსი 35, 37
- კონვენცია ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის შესახებ 38, 288
- კონვენცია აპარტიდის დანაშაულის აღკვეთისა და მისი დასჯის შესახებ 40, 106
- კონვენცია ბაქტერიოლოგიური იარაღის შესახებ 347
- კონვენცია გენოციდის დანაშაულის თავიდან აცილებისა და დასჯის შესახებ 8, 12, 39, 56, 90, 91, 93, 157, 189, 227, 326, 349
- კონვენცია დიპლომატიური ურთიერთობის შესახებ 189
- კონვენცია ექსტრადიციის შესახებ 295, 298, 308, 314
- კონვენცია კულტურულ ფასეულობათა დაცვის შესახებ 116, 347
- კონვენცია მძევლების აყვანის წინააღმდეგ 41
- კონვენცია ომის დანაშაულებისა და ადამიანურობის წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაულებისათვის ხანდაზმულობის ვადების გამოუყენებლობის შესახებ 39, 160, 196
- კონვენცია სისხლის სამართლის საქმეებში სამართლებრივი დახმარების შესახებ 295
- კონვენცია ფულის გათეთრების, დანაშაულებრივი საქმიანობის შედეგად მოპოვებული შემოსავლის მოძიების, დაყადაღებისა და ჩამორთმევის შესახებ 295
- კონვენცია ქიმიური იარაღის შესახებ 116, 347
- კონვენცია ჩვეულებრივი შეიარაღების ზოგიერთ სახეობათა შესახებ 347
- კონვენცია ნამებისა და სხვა სახის სასტიკი, არაადამიანური ან ღირსების შემლახველი მოპყრობის და დასჯის წინააღმდეგ 41
- ჟენევის კონვენცია I 115, 128, 154
- ჟენევის კონვენცია II 115, 116
- ჟენევის კონვენცია III 115
- ჟენევის კონვენცია IV 115, 116, 119
- ჟენევის კონვენციების დამატებითი ოქმი I 9, 39, 111, 112, 116, 119, 124, 126, 129, 154, 165, 196, 221, 226
- ჟენევის კონვენციების დამატებითი ოქმი II 39, 45, 117, 122
- საერთაშორისო პაქტი ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების

შესახებ 38

- საერთაშორისო პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ 12, 38
- ჰააგის კონვენცია 116
- საერთაშორისო მართლმსაჯულების წინააღმდეგ ჩადენილი დანაშაული 146-148, 340
- საერთაშორისო სამართლის კომისია 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 60, 64, 150, 233, 278
- საერთაშორისო სამხედრო ტრიბუნალი 22-32
- ბრიან-კელოგის პაქტი 27, 28, 31, 32
- დანაშაული ადამიანურობის წინააღმდეგ 30-31
- დანაშაული მშვიდობის წინააღმდეგ 27-29
- იურისდიქცია 26-27
- ომის დანაშაული 29-30
- საერთაშორისო სახელმეკრულებო სამართალი 8, 10, 14, 113
- საერთაშორისო სისხლის სამართლის ასოციაცია 36
- საერთაშორისო სისხლის სამართლის ცნება 1-4
- მატერიალური დეფინიცია 2
- სუპრანაციონალური ხასიათი 1
- ფორმალური დეფინიცია 1
- საერთაშორისო ჩვეულებითი სამართალი 8, 9, 54
- ობიექტური კომპონენტი 9-10
- სუბიექტური კომპონენტი 9-10
- საერთაშორისო ჰუმანიტარული სამართალი 44, 45, 83-87, 88, 110-113, 118, 125-131, 144, 154, 165
- საკონტროლო საბჭოს მე-10 კანონი 33-35
- სამართლებრივი მშვიდობა 263
- სამართლიანი მართლმსაჯულების ინტერესი 237, 253
- სამართლიანობა 263-268
- სამოქალაქო მეთაური 149, 225, 274
- სამხედრო მეთაური 151, 221, 222, 223, 224, 225, 226
- საპროცესო სისტემების ჰარმონიული კონვერგენცია 236, 266, 376
- სასამართლო პალატა 242, 243-249
- სასამართლოს ზედამხედველობა 335
- სასამართლოს ორგანოები (ICC) 242-250
- ბრალდების სამსახური (პროკურორის კანცელარია) 242, 249
- განყოფილება 242, 243-249
- კანცელარია (სამდივნო) 242, 249-250

- პრეზიდიუმი 242
- სასჯელი 233-235, 280, 281, 283, 284, 285, 330, 331, 332-335, 373
- სასჯელის შემცირება 334-335
- სათადარიგო (შემცვლელი) მოსამართლე 279
- საუკეთესო მტკიცებულებების შეზღუდული და ფრთხილი შერჩევა 257
- საქართველოს თანამშრომლობა სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლო-
ლოსთან 347-374
- აღსრულება 373-374
- გადაცემა 362-367
- გამოძახება 369-370
- გასაჩივრება 372
- დავა განსჯადობაზე 357
- დაკითხვა 369
- დროებითი გადაცემა 370
- ექსპერტიზა 360, 367, 368, 369, 370
- ზიანის ანაზღაურება 362
- თარგმნა 360, 369
- თხოვნა 358-361
- იურისდიქცია 357
- კოლიზიური თხოვნა 362
- კონსულტაციები 356
- მოწესრიგების სფერო 354
- მტკიცებულებათა გადაცემა 370-371
- საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარება საქართველოს ტერიტორიაზე 370
- საგნის ჩამორთმევა 371-372
- საპროცესო დოკუმენტების ჩაბარება 369-370
- სპეციალურობის (ექსკლუზიურობის) პრინციპი 367
- სხვა სახელმწიფოსათვის მტკიცებულებათა გადაცემა 368
- ტრანზიტი 361-362
- უფლებამოსილი ორგანო 354-356
- ქონებრივი ღირებულების ჩამორთმევა 371-372
- ხარჯები 355, 356, 360, 361, 369, 370, 374
- საქმის მოსმენა 312-313
- სიმართლის დადგენა 77, 237, 263-268
- სიმართლის მოწმე 261
- სინგაპურის შეთანხმება 42
- სისხლის სამართლის დროებითი ტრიბუნალების საერთაშორისო მექანიზმი 45-46

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს კომპეტენცია 71-74

- დროითი 71-72

- მატერიალური 71

- პერსონალური 72

- ფორმალური 72-74

სისხლის სამართლის საერთაშორისო სასამართლოს ორგანოები 242-250

- ბრალდების სამსახური (პროკურორის კანცელარია) 242, 249

- განყოფილება 242, 243-249

- კანცელარია (სამდივნო) 242, 249-250

- პრეზიდიუმი 242

სუბიექტური (მენტალური) ელემენტები 95-96, 106-107, 125, 140, 167-171

სუბსიდიარულობა 7, 64

სხვისგან მოსმენილის შესახებ მიცემული ჩვენება 270

ტ

ტოკიოს პროცესი 3, 6, 7, 22, 32-33, 101, 113, 136, 139, 185

უ

უკიდურესი აუცილებლობა 161, 173, 176-178, 181

უმოქმედობა (მეთაურის პასუხისმგებლობა) 165-166, 216, 221-227, 274

- აუცილებელი და გონივრული ღონისძიებების გამოუყენებლობა 222, 223

- ევენტუალური განზრახვა 224

- ეფექტიანი მართვა და კონტროლი 184, 202, 222, 223

- იერარქიული ურთიერთობა 223

- პრევენციული ზომა 223

- რეპრესიული ზომა 223

- სამოქალაქო მეთაური 149, 225, 274

- სამხედრო მეთაური 151, 221, 222, 223, 224, 225, 226

- ფაქტობრივი ძალაუფლება 222, 223

- ფორმალური ძალაუფლება 222

- ჰიპოთეტური მიზეზშედეგობრიობა 223

უნივერსალური იურისდიქცია 152-158

- ავტონომიური (ექსტრემალური) უნივერსალურობა 153

- ვიწრო, ანუ კონდიციური უნივერსალური იურისდიქცია 155-157

- რელატიური (შეზღუდული) უნივერსალურობა 153

- ფართო, ანუ აბსოლუტური უნივერსალური იურისდიქცია 155-157

უფლებამოსილების ამოქმედების მექანიზმები (ICC) 75-77

- გაეროს უშიშროების საბჭოს მიმართვა 75-76
- პროკურორის მიმართვა 76-77
- სახელმწიფოთა მიმართვა 75

ფ

ფაქტის სამართლებრივი შეფასება 259
 ფაქტობრივი გარემოებები 140, 158, 182, 252, 252, 253, 270, 286, 300, 307, 363
 ფულადი სახსრების გადაცემა 337-338, 343
 ფულადი ჯარიმა 336-337

ქ

ქონების კონფისკაცია 233, 336-337

ყ

ყაღალა 153, 294, 295, 300, 302, 317, 318, 320, 336, 367, 371
 ყალბი მტკიცებულების წარდგენა 146
 ყოფილი იუგოსლავიის ტრიბუნალი 3, 7, 11, 14, 15, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 50, 53, 56, 64, 90, 101, 104, 107, 113, 114, 119, 126, 157, 164, 177, 178, 185, 189, 200, 201, 204, 207, 208, 209, 210, 217, 218, 220, 227, 228, 230, 237, 241, 261, 269, 270, 271, 272, 274, 279, 281, 282, 286, 347, 352, 375, 376

შ

შეცდომა 150, 152, 172, 173, 180-182, 186, 206, 283
 - ფაქტობრივი 180-182
 - სამართლებრივი 180-182
 შუალედური საჩივარი 284

ჩ

ჩხრეკა 193, 317, 318, 320, 363, 367

ც

ცივი ომი 33, 36, 40, 41
 ცრუ მტკიცებულება 146, 340

წ

წამება 12, 19, 31, 41, 47, 49, 105, 107, 108, 117, 118, 122, 127, 132, 152, 164, 265
 წაქეზება 201, 216-217, 218

წინასაგამოძიებო (წინასწარი) გამოკვლევის ეტაპი 249, 251, 252, 253, 255, 256, 265, 266, 267, 349

წინასასამართლო პროცესი 251, 277

წინასწარი გამოძიების ეტაპი 238, 251, 252, 253, 254, 256, 267, 349

წინასწარი პატიმრობა 287, 308, 311

ჭ

ჭეშმარიტების (სიმართლის) დადგენა 77, 162, 237, 263-268, 269, 289

ხ

ხანდაზმულობა 39, 72, 85, 149, 151, 160, 172, 196-197, 306

ხელახალი დაკითხვა 261

ჯ

ჯგუფურ დანაშაულში თანამონაწილეობა 219-220

- ანტიტერორისტული კონვენცია 219

- დანაშაულში ნებისმიერი წვლილის შეტანა 220

- დანაშაულის ფინანსური მხარდაჭერა 220

- დანაშაულის სხვაგვარი არაპირდაპირი მხარდაჭერა 220

- შეთანხმება 219

ჯვარედინი დაკითხვა 261, 262, 263, 269, 270, 271

კ

კაავის სამართალი 17, 18, 30, 112, 115, 116, 119

კიბრიდული სასამართლო 16, 46-54, 212

- აღმოსავლეთ ტიმორი 47-49

- ბანგლადეში 53-54

- ბოსნია-ჰერცეგოვინა 53

- ერაყი 52-53

- კამბოჯა 51

- კოსოვო 47

- ლიბანი 51

- სიერა-ლეონე 49-51

A

absolute liability 183
act of aggression 136
actio libera in causa 179
ad hoc Tribunals 12, 41, 42, 43, 45, 46, 48, 67, 72, 73, 77, 228, 237, 238, 261, 269, 297, 308
administrative directions 47
admissibility 26
admission of guilt 281
advertent recklessness 211
aiding and abetting 201, 217
Amnesty International 43, 156
Association Internationale de Droit Penal 36
assolutamente necessario 267
attendant circumstances 167
auctor intellectualis 213
aut dedere aut iudicare 91
automatic jurisdiction 73

B

basic form (JCE) 210
beyond reasonable doubt 257, 279
bulk rule 260

C

case presentation 261
causation 163
circumstantial evidence 274
civil law 236, 238, 255
clash of cultures 262
code of crimes 37, 41
Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind 37
Codice di Procedura Penale 267
cognition 167
command responsibility 222

- commanders and other superiors 222
- commission as an individual 203
- commission jointly with another person 203
- commission through another person 203-204
- committing 201, 205
- common design 207, 209, 210
- common law 161, 236, 238, 255, 270, 275, 281
- common plan 208
- common purpose 207, 219
- concentration camp cases 210
- conduct 163, 167, 207
- confirmation hearing 256, 257, 258, 260, 274
- consequence 160, 211
- conspiracy 28, 29, 220
- consuetudo 9
- contextual elements 163, 164
- control over the commission 204
- control over the organization 205
- Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment 41
- Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes Against Humanity 39
- Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide 39
- co-perpetration 206, 210, 212, 213
- core crimes 2, 7, 71, 88
- crime against humanity 100
- crime of the crimes 89
- cross-examination 261

D

- de facto 222
- de jure 222
- defences 161, 162, 237
- depositions 271
- direct commission 205
- direct perpetration 204, 205
- disclosure rules 259

- dispute resolution 255
- disregarded the risk 179
- dolus 95, 100, 125, 167, 168, 211, 224
- dolus eventualis 125, 168, 211, 224
- dolus specialis 95, 100, 167
- Draft Statute for the Establishment of an ICC 38
- duress 176, 178
- duress by threats 176
- duress of circumstances 176

E

- Einheitstäterschaft 201
- elements of crime 4, 11, 161
- erga omnes 8, 12, 13, 90
- essential contribution 208, 209
- examination-in-chief 261
- execution 139, 229
- extended form (JCE) 210, 211
- extradition 40

F

- for the purpose of facilitating the commission 218
- foreseeability of the possible commission 211
- foreseeable consequence 211
- formal jurisdiction 72

G

- general principles 4, 149, 160
- Gesetz zur Verfolgung von Kriegsverbrechen und Kriegsvergehen 21
- good cause 285
- grave and manifest miscarriage of justice 287
- grave breaches 39, 115
- grounds for excluding criminal responsibility 162
- guilty plea 281

H

- had reason to know 224

hearsay evidence 270
Human Rights Watch 43
hybrid tribunals 46-54

I

ICJ 8, 9, 10, 13, 156
ICTR 3, 11, 43, 44, 96
ICTY 3, 11, 14, 15, 43, 44, 241
identification by others 96
implementation 125
in dubio pro reo 149
indirect co-perpetration 206, 214
indirect enforcement 16, 63, 188
indirect perpetration 204
induce 216
inherent jurisdiction 60
initiation 139, 228
instigating 201
intent 95, 107, 166, 167, 209, 210, 274
inter omnes 8
interest of justice 253
interlocutory appeal 284
International Convention against the Taking of Hostages 41
International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid 40
international crimes 1, 2
International Law Commission 35
International Military Tribunal 24, 33
intoxication 179
iura novit curia 258

J

JCE I 208, 210
JCE II 208, 211
JCE III 208, 211
joint control 206
joint control over the criminal conduct 207
Joint Criminal Enterprise (JCE) 201, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 219, 220

jurisdiction 60, 71, 72, 73
jurisdiction *ratione materiae* 71, 76, 88
jurisdiction *ratione personae* 72
jurisdiction *ratione temporis* 71
jus cogens 12, 90, 154, 157
jus dispositivum 12

K

knew 223, 224
knowledge 167, 168, 169

L

law in action 3
law in book 3
legal duty to act 165, 166
live testimony 271, 272

M

manifest illegality principle 183
material element 162, 163
mens rea 86, 95, 106, 110, 161, 162
mental element 162, 167
mistake of fact 180
mistake of law 180

N

natural consequence 211
ne bis in idem 65, 78, 306, 330
necessary acts 177
nemo tenetur 260
nulla poena sine lege 31, 150, 158
nullum crimen sine lege 71, 158, 198
Nuremberg principles 35

O

offences 161, 167, 237
Office of Public Counsel for Victims 287

Office of the Prosecutor 253
official investigation 255
omission 165
opinio iuris sive necessitatis 9
ordering 201
Organisationsherrschaft 205
otherwise assist 217

P

participation in a JCE 201
perpetrator behind perpetrator 205
personal guilt 152
physical perpetration 205
planning 139, 201, 228
plea agreement 282
plurality of persons 208
position of authority 211
preliminary examinations 252
preparation 139, 228
Preparatory Commission 136
presiding judge 262
Pre-Trial Chamber 252
primarily adversarial in nature 262
probative value 269
proportionate 175, 177
proprio motu 74, 76, 141, 152

R

rape 14, 15
reasonable acts 177
reasonable basis 252, 253
Rechtsfrieden 263
recklessness 125, 168, 179, 211, 224
record of proceedings 275
redacted version 273
re-examination 261
reformatio in peius 284

- repetitio facti 9
- residual form of accessory liability 219
- Residual Mechanism for Criminal Tribunals 45
- Residual Special Court for Sierra Leone 51
- result 167, 168, 211
- re-trial 252, 283
- review conference 137
- right to justice 277
- right to truth 277
- rules of procedure and evidence 4, 11, 220, 241, 301
- running a system of ill-treatment 210

S

- self identification 96
- self referral 75
- sentencing stage 281
- sham proceedings 66
- shared intent 210
- should have known 224
- solicit 216
- special intent 95
- Special Working Group on the Crime of Aggression 136
- specific intent 107, 209, 274
- substantial grounds to believe 257
- substantial step 229
- substantive defence 185
- superior responsibility 165, 170, 222
- systemic form (JCE) 210

T

- tangible evidence 257
- Täter hinter dem Täter 205
- tested evidence 271
- theoretical playground for a small elite of intellectual idealists 3
- treaty crimes 2
- trial stage 281
- trigger mechanisms 75

two boxes approach 115

two cases approach 77

U

unitarian concept of perpetration 201

United Nations War Crimes Commission 23

unless otherwise provided 169

V

Völkerstrafgesetzbuch 16, 131, 226

W

waging 228

will 167, 168

will result 168

willfully blind 224

willfulness 125

willingly takes that risk 211

witness of truth 262

Working Group on the Crime of Aggression 136